INSTITUTUL DE STUDII ISTORICE ŞI SOCI AL-POLITICE
DE PE LÎNGĂ CC. AL P.C.R.

CONSTANTIN DOBROGEANU GHEREA

OPERE COMPLETE

voi
2

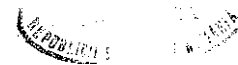
EDITURA POLITICĂ

BUCUREŞTI, 1976

Ediție îngrijită
de un colectiv format din:

ION POPESCU-PUȚURI, ȘTEFAN VOITEC
(coordonatori),

AUGUSTIN DEAC, ION IACOȘ, ION MAMINA,
TEODOR POPESCU

PREFAȚĂ

Volumul al doilea din Opere complete *ale lui* Constantin Dobrogeanu-Gherea *cuprinde studiile și articolele social-politice ale remarcabilului teoretician al mișcării noastre socialiste, publicate în intervalul* 1886—februarie 1892, *în „Revista socială", „Critica socială", în ziarele „Munca" și „Democrația socială", multe dintre ele larg răspîndite și sub formă de broșură.*

în această perioadă de amplă și fructuoasă activitate politică, ideologică, culturală și organizatorică a mișcării socialiste și muncitorești din România, studiile și articolele lui Ginerea au contribuit în mare măsură la fundamentarea marxistă a teoriei și practicii revoluționare a proletariatului din țara noastră, la cristalizarea programului mișcării noastre muncitorești în lumina ideilor fundamentale ale teoriei materialist-dialectice despre lume și societate, la accelerarea procesului de unire a mișcării muncitorești cu socialismul științific, ceea ce a pus la ordinea zilei, cu tot mai multă acuitate, problema centralizării organizațiilor socialiste la scară națională în partidul politic al clasei muncitoare din România.

Prezentul volum se deschide cu lucrarea Ce vor socialiștii români, *publicată în 1886, care constituie de fapt primul program revoluționar marxist al partidului politic al proletariatului din România, cu obiectivele sale imediate și de perspectivă. în acest program, C. Dobrogeanu-Gherea a formulat ideea necesității luptei revoluționare pentru cucerirea puterii în stat, instaurarea*

dictaturii proletariatului şi a construirii societăţii socialiste. Căutînd răspunsuri la chestiunile stringente ce se ridicau în fața gîndirii social-politice şi a mişcării socialiste din țara noastră, Gherea a relevat fenomenele noi, caracteristice evoluţiei capitalismului în toate compartimentele societății, inclusiv în agricultura României de la sfîrşitul secolului al XIX-lea, şi pe această bază a înfăţişat argumentat perspectivele de dezvoltare ale mişcării muncitoreşti şi socialiste, ale societății româneşti în genere.

Ce vor socialiştii români *a reprezentat o lucrare de căpătîi pentru miile de luptători revoluţionari din ţara noastră încadraţi în mişcarea muncitorească şi socialistă. Ea a influenţat o largă pleiadă de intelectuali care s-au format la şcoala ideilor socialiste, a constituit, totodată, obiect de referinţă sau inspiraţie pentru numeroase alte lucrări din epocă sau de mai tîrziu.*

Celelalte materiale incluse în volum ilustrează contribuţia deosebită a lui Constantin Dobrogeanu-Gherea la răspîndirea marxismului în România şi aplicarea lui creatoare la condiţiile societăţii româneşti, critica argumentată la adresa ideologilor burghezi care negau posibilitatea de dezvoltare a mişcării muncitoreşti şi socialiste în ţara noastră, analiza evoluţiei partidelor politice ale burgheziei şi moşierimii (conservator, liberal) şi ale micii burghezii (radicali); totodată aceste materiale învederează preocuparea gînditorului şi militantului socialist pentru organizarea politica şi profesională a clasei muncitoare, atragerea intelectualilor în mişcarea socialistă, combaterea energică a anarhismului şi a altor curente de idei nemarxiste ce aveau circulaţie în mişcarea muncitorească internaţională.

Volumul cuprinde un aparat ştiinţific, alcătuit din adnotări, indici de persoane, de organizaţii, instituţii şi publicaţii.

în ediţia de faţă, studiile sînt ordonate după criteriul cronologic. Notele editorilor sînt date între paranteze drepte. în transcrierea textului s-au menţinut formele de limbă specifice lui Gherea şi epocii, aplicîndu-se, totodată, normele ortografice astăzi în vigoare.

**Institutul de studii istorice
şi social-politiee de pe lîngă
CC. al P.C.R.**

CE VOR SOCIALIŞTII ROMÂNI
Expunerea socialismului ştiinţific şi Programul socialist[1]

**„Iubeşte a ta tară, iubeşte-umanitatea,
Te luptă ! dă chiar viața, ca binele să-1 faci.
Iubeşte adevărul, iubeşte libertatea !
Şi înaintea morţii de frică să nu taci".**

BOLINTINEANU (Sorin)

Introducere

Venind cu programul nostru înaintea cititorilor, ştim că poziţia noastră e cu totul alta decît a partidelor de felurite culori care au venit şi vin înaintea poporului. Partidelor noastre le vine foarte uşor a-şi înjgheba programe cu convingerile ce au ori, mai bine, pretind că au. Iau frazele vechi ale programelor liberale, le pun pe hîrtie nouă, adăugind numai, lucrul cel mai de căpetenie pentru dînsele : „Daţi-ne nouă puterea şi veţi fi fericiţi, veţi avea administraţie cinstită, oîrmuire economică, justiţie nepărtinitoare ; cît despre biruri, apoi, în loc de a mai lua de la popor, dimpotrivă, noi din punga noastră le vom plăti". Noi, socialiştii, nu cerem putere de la poporul românesc, noi venim în numele unui viitor frumos, unei vieţi mărețe şi ridicăm steagul socialismului ştiinţific european, al socialismului muncitorilor. Noi venim cu o idee măreaţă, dar totodată şi nouă, pentru ţara noastră, se vede deci ce datorie avem de împlinit : trebuie să luminăm pe toţi despre ce este socialismul ştiinţific ; mai trebuie să dovedim că socialismul are loc în ţara aceasta şi că nu-i plantă *exotică* la noi, cum nu-i nici în Europa ; trebuie să dovedim că viitorul e al socialismului.

Sarcina aceasta ni se impune cu atîta. mai mult, cu cît am văzut, în scurta vreme de cînd munceşte tînărul nostru partid pentru răspîndirea ideilor socialiste în țară, că oameni culți chiar n-au cea mai mică idee despre socialismul ştiințific. Potrivnicii noştri vorbesc despre comunitate la femei, despre falanstere şi despre alte bazaconii, arătînd că au auzit şi ei cîte ceva despre socialismul metafizic şi utopic, dar că habar n-au de socialismul ştiințific. Aceste două feluri de socialism se deosebesc însă ca cerul de pămînt unul de altul. Socialiştii utopişti, jigniți de nedreptățile societății în care trăiau, se închideau în odaie şi alcătuiau un plan cît se poate de desăvîrşit, găseau nişte forme sociale care să înlăture toate nedreptățile şi să aducă pe lume ceea ce li se părea lor dreptatea completă. Societatea o luau drept un fel de ceară, care ar putea fi topită şi căreia nişte meşteri dibaci i-ar putea da formele dorite. Formele sociale reale le asemănau cu clădiri vechi care trebuie risipite şi apoi făcute din nou după plan mai bun, ca să fie folositoare, trainice etc. Altă grijă n-aveau decît să alcătuiască un plan perfect; iar perfecția planului atîrna de la dezvoltarea intelectuală şi morală a meşterului arhitect-reformator. Negreşit, fiecare meşter (avînd aplecările, patimile, vederile, ideile sale...) făcea alt plan şi nu era potrivire între reformatori; trebuia deci de ales cel mai bun. Se înțelege că nu se ținea nici o seamă de caracterul inşiloî ce alcătuiesc un popor, nici de istoria societății ; lucrul ar fi fost de prisos de vreme ce îşi închipuiau societatea ca o ceară moale ori ca lemn de clădit:

Socialismul ştiințific n-are nici un amestec nici cu metoda socialismului utopic, nici cu chipul cum îşi plăsmuieşte acela societatea. Socialismul ştiințific se întemeiază pe cea mai mare generalizare la care a ajuns ştiința, pe *evoluție.* Socialismul ştiințific ştie că, după cum omul îşi datoreşte individualitatea la o mulțime de schimbări, începînd prin ale protoplasmei, formată odinioară în oceanul primitiv, trecînd prin un şir lung de strămoşi pîrîă la momită* şi de la aceasta, prin lungul şir de strămoşi sălbatici, barbari şi civilizați, pînă la omul sub forma de azi, tot astfel şi societatea de azi este ieşită dintr-o lungă evoluție, al cărei început se pierde în întunericul

[Maimuță].

llllllilgfl^

PROGRAMUL SOCIALIST

timpului şi a trecut prin mulţime de forme pînă ce a ajuns aşa cum este.

Socialismul ştiinţific ştie că formele sociale sub care trăim sînt pricinuite de istoria trecută a omenirii, de caracterul inşilor din care-i alcătuită şi că o evoluţie foarte lungă a format chiar şi acest caracter ; el ştie că trecerea de la o formă socială la alta nu-i o întîmplare atîrnătoare de planul vreunui geniu şi că societatea ar fi schimbat forma veche chiar dacă nu se năştea acel geniu ; ştie că schimbarea formelor sociale este lucru tot aşa de neînlăturat ca şi schimbarea formelor copilăreşti în forme de om în vîrstă ori ca schimbarea omidei în fluture. Dar, dacă schimbarea formelor sociale de viaţă este ceva firesc, dacă urmează din legile evoluţiei, este văzut că formele sociale de azi sînt tot aşa de puţin veşnice Gît şi mulţimea de forme prin care a trecut societatea pînă acum şi care tot veşnice se păreau oamenilor de pe atunci. Cînd socialismul zice că omenirea va trece din formele sociale de azi în altele, socialismul are în partea sa toată ştiinţa omenirii şi numai utopie nu-i. Tot atîta de ştiinţifică este şi metoda prin care socialismul modern ajunge a afla care anume vor fi formele sociale viitoare. Socialismul ştiinţific nu zice : „Iată un plan minunat de organizare socială, primiţi-1 şi viaţa pe pămînt va ajunge rai", ci, privind mişcarea omenirii, o analizează, îi caută legile şi din analiza trecutului deduce formele viitorului. Metodul socialismului ştiinţific este deci «metodul tuturor ştiinţelor pozitive, care din analiza cunoscutului află necunoscutul. Metodul este tot aşa de exact ca şi cel întrebuinţat în aritmetică pentru dezlegarea unei reguli de trei. Matematicul are de aflat valoarea unui necunoscut *(x)* şi i se dau mai mulţi cunoscuţi din care i se cere isă afle cît de mare este *x*. Prin lucrări cunoscute, ţinînd seamă de legile ce leagă schimbările de mărime ale cunoscutelor cu *x,* matematicul dezleagă problema. Socialismul ştiinţific are şi el un necunoscut, un *x* de aflat, anume formele viitoare ale societăţii, şi are cunoscută istoria formelor trecute şi actuale ale societăţii. Prin analiza acestor forme cunoscute, formele viitoare sociale se pot deduce. Se înţelege că dezlegarea problemei socialiste este nespus mai grea decît a regulii de trei, se înţelege că socialiştii pot greşi în cercetările lor, cum pot dealtminterea să greşească şi matematicii;

dar atunci rămîne de arătat că analiza nu-i făcută bine, ori că s-a greşit cutare sau cutare deducere din fapte. Aşa este o polemică ştiinţifică între socialişti şi între potrivnicii lor ; dar numai acela căruia îi lipseşte ştiinţa, bunul-simţ ori amîndouă, poate privi socialismul ca utopie, ca fantazie.

Analiza istoriei a adus pe socialişti la înţelegerea bazei materialiste a istoriei. N-am putea să explicăm mai bine această concepţie decît prin vorbele lui Fr. Engels, care, după Karl Marx, este cel mai de frunte reprezentant al socialismului ştiinţific : „Concepţiunea materialistă a istoriei se întemeiază pe faptul că producţiunea şi schimbul productelor sînt baza întocmirilor sociale ; că în fiecare societate *istorică* împărţirea roadelor muncii şi, cu dînsa, formarea claselor atîrnă de la cum şi ce se produce în numita societate şi de la cum se schimbă acele producte. De aici urmează că pricinile schimbărilor sociale şi politice trebuie căutate nu în capetele oamenilor, nu în priceperea mai mare ori mai mică a veşnicului adevăr şi a justiţiei, ci în schimbarea mijloacelor de producţiune şi de schimb, adică trebuie de căutat nu în filozofia, ci în economia unei epoci" *.

Mulţi se vor mira de această concepţie că bazele economice sînt factorul de căpetenie care explică mişcarea omenirii ; să nu uite însă că sub fraza „cum produc, ce produc şi cum se schimbă productele", Engels înţelege dezvoltarea producţiunii, mijloacele de producţie, împărţirea muncii, cooperaţia, dezvoltarea instrumentelor de muncă etc... în general e greu de priceput acest adevăr, fiindcă istoria oficială predată în şcoli este încă de tot metafizică şi explică toate schimbările prin faptele unor oameni mari : Alexandru Macedon, Napoleon etc. Dealtmintrelea, socialismul ştiinţific, găsind că pricinile schimbărilor istorice au fost mai ales faptele economice, nu neagă alţi factori, şi chiar, cum vom vedea mai jos, socialismul prevede o vreme cînd mintea omenească va fi călăuza istoriei, omul va conduce istoria, în loc de a fi dus de dînsa şi atunci toate schimbările sociale vor avea pricina în filozofia şi morala, nu în economia unei epoci. Rugăm pe cititori să studieze cu luare-aminte su-

*** Vezi *„Soeialisme scientifique et socialisme utopique",* par Fr. Engels.**

plimentul (1)*, acolo vor vedea în cîtva însemnătatea structurii economice a societăţii.

Analizînd feluritele epoci mai însemnate prin care a trecut omenirea, analizîndu-le din punctul de vedere al intereselor economice, socialismul arată pricinile de frunte ale celor mai însemnate prefaceri sociale perindate de omenire, arată trecerea de la *robie* (temelia societăţii antice) la *servaj* (temelia societăţii din vîrsta de mijloc **) şi de la servaj la *salariat* (baza societăţii burgheze, capitaliste, de azi). Cercetînd temeliile materiale din epoca capitalistă, epocă în care trăim, socialismul ştiinţific găseşte o mulţime de factori care o descompun şi o mulţime'care, chiar în sinul societăţii de azi, dezvoltă embrionul societăţii în care va trece societatea capitalistă, tot aşa cum cea din vîrsta de mijloc a trecut în forma de azi.

Analiza critică a istoriei omenirii şi a prefacerilor sociale e, de bună seamă, cea mai straşnică chestie ce a turburat vreodată lumea, şi dezlegarea ei, într-un fel ori în altul, este de interes practic fără de seamăn; îi vorbă de viaţă ori de moarte pentru omenire, mai ales în vremurile noastre cele pline de pesimism, de descurajare, de nemulţumire ; în timpurile noastre cînd fiecare om simte, dacă nu înţelege, că aerul chiar e încărcat cu materii explozibile, că mîine-poimîine o explozie îngrozitoare va sili să se hotărască formele sociale într-un chip ori în altul. Şi, cînd vor veni acele timpuri, trebuie ca fiecine să fie'la locul său, trebuie să ştie ce are de făcut si vai de cei pe care ceasul acela îi va găsi nepregătiţi, de cei care din lipsă de înţelegere a faptelor ce se petrec zilnic nu vor şti ce să facă şi cum să se poarte ! Convingeri şi înţelegere nu se capătă decît prin studii, şi asemenea studii se pot face în ţara noastră mai uşor decît aiurea, pentru că la noi nu s-a accentuat încă împărţirea în clase, nu s-a dezvoltat încă aşa de mult ura care subminează Apusul. Partida socialistă română chiar de la început a pus în discuţie chestia socială, a atras luarea-aminte asupra acestei chestii uriaşe care zguduie

*** [Este vorba de suplimentul adăugat de C. Dobrogeanu-Gherea la sfârşitul studiului. Vezi volumul de faţă, p. 121—123].**
**** [Evul mediu].**

acuma Europa apuseană, a început să propage socialismul ştiinţific în ţara noastră.

Paginile ce urmează sînt o sistematizare a ideilor ştiinţifice socialiste. Se înţelege că nu avem pretenţia de a arăta în cîteva feţe socialismul pe întregul şi pe larg ; mai degrabă am zice că facem o schiţare. Dar acest program al nostru va folosi aducînd luarea-aminte a duşmanilor şi a prietenilor asupra punctelor celor de mai mare însemnătate, va grămădi dezbaterile asupra socialismului adevărat şi nu asupra unor năzărituri botezate fără nici un drept cu numele de socialism ; va pune partidul nostru la adăpost de fel de fel de născociri ce i se pun în socoteală. Programul acesta fiind crezul nostru, se înţelege că nu ne socotim răspunzători decît pentru cele scrise aici. Dar are şi relele lui acest program explicat pe scurt : multe chestii însemnate vor fi nedezvoltate îndeajuns, ci numai atinse, şi se poate să nu le înţeleagă unii ori, şi mai urît, să le înţeleagă greşit ; se poate iar ca unii să scoată din principiile noastre încheieri greşite ; pe urmă arătarea pe scurt a unor chestii grele cere nu numai citirea cu mare băgare de seamă, dar chiar studierea acestei scrieri *.

împărţim lucrarea în două. în partea întîia arătăm ce este socialismul ştiinţific european ; în a doua vorbim despre socialismul românesc, ori, cum am zis, dovedim că socialismul îşi are loc şi în ţara noastră, chiar ţiind seamă de împrejurările României deosebite de ale altor ţări. în sfîrşit, dăm programul nostru practic, pe lîngă care, după părerea noastră, s-ar putea aduna toţi oamenii cinstiţi şi luminaţi ai ţării. Acest program, se înţelege, nu înseamnă deloc revoluţia socială, cum o înţelegem noi, dar prin aducerea la îndeplinire a punctelor programului nostru, a tuturor ori a unora din ele, s-ar înlesni trecerea ţării de la formele burgheze la cele socialiste,

*** Pentru a înlesni în cîtva înţelegerea acestei lucrări si în vederea lipsei aproape desăvîrşită de cunoştinţe economice la noi în ţară, am adaus un supliment în care lămurim înţelesul şi însemnătatea unor cuvinte tehnice din economie, ca 'să se ştie cum le înţelegem noi şi ce scoatem noi dintr-însele. Rugăm pe cititori să nu lase citirea suplimentelor pe la urmă, cum s-au tipărit, ci cînd vor ajunge la semnul (1) să citească suplimentul (1) etc. Astfel va fi mult mai lesne să ne înţeleagă deplin ideile.**

singurul lucru *practic* ce putem îndeplini în împrejurările în care ne aflăm, afară, se înțelege, de organizarea societăților de lucrători şi de propaganda socialistă, care vor fi scopul nostru de căpetenie. Vom căuta prin propaganda noastră să popularizăm adevărurile cuprinse în lucrarea aceasta.

SOCIALISMUL ŞTIINȚIFIC EUROPEAN

Cap. I. Era robiei

Pe zi ce trece, socialismul capătă putere mai impunătoare. Din utopie, cum îl numeau, câteva zeci de ani în urmă, a ajuns acuma o putere de care trebuie să ție seamă oamenii politici stăpîni pe situațiune, cum sînt Bismarck, Chamberlain, Churchill şi alții. Toți oamenii pe care interesele zilnice de clasă ori partidă nu-i orbesc, înțeleg, ori simt cel puțin, că biruința socialismului nu-i îndepărtată. Ce a prefăcut socialismul-utopie în socialismul revoluționar practic de azi, în socialismul care creşte mereu, capătă putere tot mai mare în popor? Timpul cel atotputernic. In mişcarea înainte a omenirii, în evoluția ei, societatea ajunge la un punct cînd realizarea unor forme sociale este de neînlăturat; societatea, în mersul său, pregăteşte singură toate condițiile materiale pentru realizarea unei forme nouă, formă care pentru societatea actuală este socialismul. Pentru a înțelege acest adevăr, care este esența socialismului ştiințific şi care răspândeşte lumină asupra mişcării omenirii, ne vom opri aici şi vom da cîteva exemple istorice.

Omenirea, în mişcarea, în dezvoltarea sa, a trecut prin mai multe faze; din acestea vom lua cele mai de căpetenie: 1) robia — era antică, 2) servajul — era feudală şi 3) salariatul — era burgheză modernă. Ne vom opri la fiecare fază în parte şi, avînd în vedere marginile înguste ale acestei lucrări, vom scrie cît se poate mai pe scurt.

Societatea romană, cea mai însemnată din antichitate, a fost întemeiată pe robie. Mai toată producția o

făceau robii. Cu cît se înmulțeau biruințele romanilor, cu cît romanii ajungeau mai puternici, cu atîta patricienii, clasa de sus, aristocrațimea Romei, căpătau mai mulți robi şi, tot îmbogățindu-se şi întărindu-se, grămădeau mai mult şi mai mult proprietatea rurală în mîinile lor, stăpîneau numai ei pămîntul, instrumentul principal de muncă pe atuncea, îl lucrau cu robi şi expropriau pe proprietarii mici. De acolea a urmat un fapt foarte însemnat. Mai întîi aristocrațimea, înotînd în lux, capătă gusturi tot mai rafinate şi mai multe, pentru a căror mulțumire îndepărtă diri ce în ce mai mulți oameni de la munca folositoare. Pe de altă parte, cu cît producțiunea trecea în mîinile robilor, care înlocuiau pe muncitorii-proprietari, cu atîta suma producției naționale se micşora. Oricine înțelege că munca unui rob care lucrează în lanțuri, sub bici, niciodată nu poate fi aşa de producătoare ca munca celui interesat de-a dreptul la roadele muncii sale. Afară de acestea, aristocrațimea, stricată pînă în măduva oaselor prin lux şi bogăție, nu se îndeletnicea mai deloc cu privegherea producțiunii, lăsa moşiile ori pustii, nelucrate, ori sub privegherea unor credincioşi, mai totdeauna robi şi ei, aşa că, pe lîngă productivitatea slabă a muncii robilor, se mai adăuga pustiirea țării prin nelucrare ori prin privegherea proastă, chiar acolo pe unde se lucra. Aşadar, pe de o parte aristocrațimea cerea tot mai multe producte pentru luxul ei cel nebun, pe de alta statul, făcîndu-se tot mai complex, cu armate mari etc., cerea şi el mai multe şi mai multe producte; de asemenea, poporul, înmulțindu-se, avea şi el nevoie de mai multe producte, şi în fața acestor cereri tot mai mari stătea un mecanism producător aşa de neproductiv, munca robului. Iată dar cea mai adîneă contrazicere ce s-a dezvoltat în mersul societății antice. Pe de o parte cererea de producte creştea, pe de alta mecanismul producțiunii se făcea zi pe zi mai prost. Deci societatea antică, întemeiată pe robie, nu mai putea ținea. Se înțelege că această contrazicere se dezvoltă încet şi, când ajunse la un grad destul de mare, forma socială'a vechimii se sfărîmă şi fu înlocuită prin alta mai potrivită cu evoluția societății. Robia a fost înlocuită prin altă formă socială: producătorii erau în cîtva stăpîni pe roa-

dele muncii lor, adică robia se înlocui prin servaj*^ societatea antică a trecut în societatea din vîrsta de mijloc, în societatea feudală. Noi am subliniat factorul economic care cerea numaidecît schimbarea formelor sociale, am subliniat contrazicerea între cerințele materiale ale societății antice şi mecanismul prost care nu putea îndestula societatea'de atunci; am stăruit, am apăsat asupra acestor puncte, fiindcă acestea au fost pricina de căpetenie a prefacerii, cum, de regulă, în toată istoria omenirii schimbările mari istorice ale formelor sociale au urmat din faptele economice, din trebuințele materiale. Alături cu sus-pomenitele pricini economice au fost şi cauze politice, morale şi intelectuale. Cu cît încetarea robiei ajungea mai de nevoie, cu atîta morala şi inteligența se întorceau împotriva robiei, în deplină înțelegere cu cerințele materiale. Aşadar, în cea mai mare schimbare socială, în trecerea omenirii de la faza robiei la a servajului, vedem cum cerințele economice, [stau] alăturea cu factorii politici şi cu mişcarea moralo-intelectuală, pricinuită tot de aceleaşi cerințe ; vedem cum aceşti factori fac să treacă societatea dintr-^o fază a dezvoltării sale în alta mai superioară.

Cap. II. Era servajului

Am zis că robia a trecut în servaj, care a fost temelia societății feudale. Să ne oprim acuma la societatea aceasta si să vedem cum a trecut în forma superioară în care ne aflăm acuma, şi pe care o numim era burgheză, capitalistă, întemeiată pe salariat.

Ca să înțelegem pricinile care au lucrat la trecerea feudalismului în faza burgheză, trebuie să analizăm întocmirile sociale ale erei feudale, şi mai ales pe^cele economice, adică să vedem cum se produceau bogățiile atunci, ce se producea şi cum se schimba şi se împărțea.

în societatea feudală, producțiunea agricolă era partea cea mai însemnată, iară productorii de căpetenie erau

*** Barbarii, învingînd pe romani, n-au introdus robia, ci au primit servajul, fiindcă servajul era mai folositor chiar pentru clasa domnitoare.**

țăranii. Sătenii producînd materiile prime, tot ei le lucrau şi mai departe. O familie țărănească producea aproape toate cele ce-i trebuiau : cerealele le prefăcea în făină ; din lîna oilor, din cînepă şi in, țăranca şi fetele țăranului făceau haine, stofe ; casa şi-o făcea țăranul singur. Deci mai toate trebuințele şi le îndestula țăranul prin munca sa şi a familiei sale. Se înțelege că în asemenea împrejurări împărțirea muncii era foarte puțin dezvoltată şi se mărginea la împărțirea* muncii între bărbat şi femeie (bărbatul lucra la cîmp şi femeia acasă) ; la deosebirea eîtorva meşteşuguri, ca fierăria etc. ; precum şi la împărțirea foarte neînsemnată între munca agricultorilor de la țară şi a meşteşugarilor de la oraşe. Repetăm că agricultorii, cum am zis, îşi făceau singuri mai toate cele trebuitoare. Se înțelege că, făeînd acasă la dînşii mai toate cele trebuitoare, n-aveau nevoie de schimb : consumau o parte din roadele muncii, însă partea aceasta ce le prisosea şi o schimbau era neînsemnată. Aşadar, caracteristica epocii feudale, pe cît e vorba de sate, este următoarea : producțiune pentru consumare şi nu pentru schimb, împărțirea muncii, prin urmare cooperațiunea, foarte nedezvoltată. în societatea feudală, ca în toate societățile istorice cunoscute nouă, erau clase şi luptă de clase. Clasa domnitoare în vîrsta de mijloc erau feudalii, *care au înlocuit pe proprietarii de robi.* Din producțiunea țăranilor agricultori, o parte, sub felurite forme, trecea în stăpînirea feudalilor. Țăranii servi se deosebeau de robi prin aceea că erau în cîtva stăpîni asupra instrumentelor de muncă** (înțelegem sub instrumente de muncă şi pămîntul) şi prin aceea că politiceşte nu atîrnau aşa de tare de stăpîni ca robii. Semănau însă cu robii prin aceea că şi ei consumau numai o parte din roadele muncii lor, iar altă partea trecea în mîinile stăpînilor. Mica dezvoltare a împărțirii muncii, producțiunea pentru consumare, lipsa de schimb şi de căi de comunicație despărțeau satele unul de altul şi mai ales de oraşe, despărțeau chiar familiile țărăneşti una de alta, făcîndu-le neatîrnate, fiecare putînd trăi deoparte prin munca sa. Această izolare a satelor şi a

*** Vezi suplimentul (2) [volumul de față, p. 123—124].**

**** Am văzut că chiar interesul stăpînilor cerea să facă pe muncitori stăpîni, pînă la un punct, pe instrumentele de muncă.**

muncitorilor unul de altul îi tâmpea: Nevăzînd cîteodată decît satul său, trăind din neam în neam tot un fel, orizontul intelectual şi moral al ţăranului era cît se poate de îngust, concepţiunile intelectuale şi morale ale ţăranului nu puteau fi decît foarte brute şi pline de credinţe neîntemeiate; ţăranul nu putea decît să se teamă de înnoiri sociale, nu putea fi decît conservator, ^ căci trăia toată viaţa în condiţiile tîmpitoare ale satului din vîrsta de mijloc. Relaţiile patriarhale în familie erau foarte fireşti şi relaţiile,'iarăşi patriarhale, între stăpîni şi servi se făceau cît se poate mai statornice. Izolat de ceilalţi oameni, conservator, tîmpit, lipsit de cunoştinţe, ţăranul din vîrsta de mijloc de bună seamă n-ar fi schimbat starea de lucruri domnitoare atunci, El trăia întocmai cum trăise şi tată-su şi bunică-su, relaţiile între dînsul şi proprietar erau hotărîte, statornice şi, dacă n-ar fi fost în societatea feudală alţi factori sociali, alte clase, desigur că feudalismul ar fi trăit pînă acuma şi Europa ar fi putut fi un fel de Chină apuseană.

Să trecem acuma de la sate la oraşe. Să luăm oraşele din timpurile feudale, şi anume după ce au ajuns la oareşicare dezvoltare. Industriile se grămădeau în oraşe. Producţiunea se făcea de bresle (corpuri de meserie). Stabilimentele industriale erau foarte mici, erau proprietatea individuală a meşterilor şi într-însele lucrau înşişi meşterii împreună cu cîteva calfe. Pentru a da statornicie producţiunii, pentru a nu da loc la zguduiri în producţiune şi schimb, pentru ca să nu se producă mai puţin ori mai mult decît trebuia, se întemeiase pentru fiecare meserie o breaslă, se hotărîse aspru ce şi cît să producă fiecare dintr-însele, se hotărîse cîţi lucrători să ţie fiecare maistru etc. Asprimea cu care mărgineau ce trebuie să facă fiecare breaslă era de multe ori vrednică de rîs. Acei ce ţeseau pînza n-aveau voie s-o şi boiască ; cei ce făceau cuţite n-aveau voie să le facă mănunchi * ; cei ce făceau cuie n-aveau dreptul să le şi bată la locul lor. Tot asemenea măsuri se luaseră şi pentru trecerea de la o meserie la alta, pentru primirea lucrătorilor, pentru cîştigarea numelui de maistru etc. La ţară producţiunea pentru consumare şi la tîrguri piedicile puse producţiei industriale împiedicau dezvoltarea schimbului. Acest

*** [Miner, plăsea].**

schimb, dealtmintrelea, era împiedicat şi de mulţime de monopoluri feudale, de mulţime de bariere şi de vămi, care cuprindeau ţara ca într-o reţea şi prin care marfa, trecînd, trebuia să plătească, aşa că, pînă ce ajungea la locul unde o duceau, se scumpea groaznic. Aici trebuie să amintim tîlhăriile, jafurile feudalilor, care de multe ori luau toată marfa, nemulţumindu-se numai cu partea căpătată prin vămi; să nu uităm lipsa de drumuri ori răutatea celor ce erau. Din toate acestea urma că schimbul era aproape cu neputinţă. Iată în cîteva cuvinte caracterele organizaţiei economice a societăţii feudale. Această organizaţie era, cum am văzut, foarte statornică, se luaseră pentru a o ţinea pe loc măsuri, uneori chiar caraghioase, şi, cu toate acestea, organizaţia feudală a fost revoluţionată şi a făcut loc organizaţiei sociale liberalo-burgheze.

Care a fost factorul revoluţionar, care era contrazicerea capitală ce a sfărîmat acea organizaţie socială ?

Pentru a înţelege pricinile de frurîte, vom face o presupunere care îndată ne va lumina. Să zicem că în societatea feudală, cu organizaţia ei economică descrisă mai sus, s-ar fi făcut o născocire genială, de pildă un om de geniu ar fi făcut planul unui stabiliment mare (fabrica de azi) în care să lucreze cîteva sute de oameni cu maşini născocite de omul de geniu. Să presupunem că lucrătorii ar fi ţesut stofe şi că ar fi putut produce de o sută* de ori mai mult decît lucrînd după chipul obişnuit în societatea feudală, în atelierele din vremea aceea.

Să cercetăm acuma dacă asemenea născocire, care ar fi trebuit să facă foarte fericiţi pe membrii societăţii, căci munca ar fi ajuns de o sută de ori mai uşoară, ar fi putut fi aplicată ? Fireşte că nu. Şi, în adevăr, în atelierul născocit de omul genial presupus ar fi trebuit să lucreze cîteva sute de oameni, dar aceasta n-ar fi fost cu putinţă într-o societate cu organizaţie corporativă, în care se hotărîse aspru cîţi lucrători are drept să ţie un maistru; atelierul nou ar fi produs cîtimi foarte'mari de mărfuri, pe cînd în societatea de atunci se hotărîse cît anume are cineva drept să producă. Asemenea cum ar fi putut să lucreze acest atelier mare cînd ţesătorul

*** în multe ramuri de producţiune, fabricile de azi au întrecut şi mai tare atelierele din vîrsta de mijloc.**

nu avea drept să-şi boiască el singur stofele? într-un cuvînt, acest atelier mare ar fi fost cu neputinţă într-o societate în care erau corporaţii, şi desfiinţarea acestora ar fi fost numaidecît trebuitoare pentru ca atelierul cel mare să poată lucra. Atelierul nostru ar fi avut nevoie de lucrători mulţi cît timp ar fi avut de lucru, însă cu condiţie să-i poată da afară cînd nu va mai avea nevoie de dînşii. Pentru aceasta trebuia însă să găsească lucrători în piaţă, ca orice marfă, şi să fie slobozi de a se tocmi la lucru. In societatea de atunci însă, cea mai mare parte de lucrători nu erau slobozi, erau servi feudalilor. Desfiinţarea servajului era deci de asemenea trebuitoare pentru întemeierea unor astfel de ateliere perfecţionate. Mai departe. Atelierul nostru, producînd mulţime de stofe, trebuia să le schimbe şi să aducă pentru dînsele materii prime, hrană şi alte lucruri de nevoie pentru lucrători; atelierul lucrînd pentru schimb, ar fi trebuit ca şi altele să lucreze tot pentru acelaşi scop. In vîrsta de mijloc însă, cum am zis, lucra mai mult fiecare pentru sine, o familie lucrătoare îşi îndestula singură mai toate trebuinţele. Lipsa căilor de comunicaţie, vămile, monopolurile făceau de asemenea cu neputinţă existenţa unui astfel de atelier. Deci această născocire genială, acest atelier binefăcător nu putea să se întemeieze pe cîtă vreme erau corporaţiile, servajul, munca pentru consumare şi nu pentru schimb, vămile, monopolurile, lipsa şi nesiguranţa drumurilor, într-un cuvînt toate bazele organizaţiei sociale din vîrsta de mijloc, de vreme ce ace&te baze erau în contrazicere desăvârşită cu introducerea unei astfel de perfecţii. Dar ce înfăţişează atelierul nostru perfecţionat? Ne înfăţişează un progres către care a mers omenirea şi care s-a realizat sub altă formă socială, sub forma burgheză, el înfăţişează colectivizarea muncii, adică o formă de producţiune în care mulţime de oameni lucrează în comun cu scop de a produce; înfăţişează un progres mare în împărţirea muncii, atît în sînul lui, cît şi în naţia întreagă; înfăţişează progresul cooperaţiunii, într-un cuvînt progresul economic, progresul material al omenirii. Formele sociale ale societăţii din vîrsta de mijloc, cu totul duşmane realizării unui aşa fel de atelier, formele care îl făceau cu neputinţă erau deci duşmane progresului producţiunii, colectivizării producţiunii, împărţirii muncii, cooperaţiunii şi dezvoltării schimbului, într-un cuvînt formele sociale ale societăţii din vîrsta de mijloc erau duşmane progresului material şi economic al omenirii. Iată de ce aceste forme trebuiau să se schimbe în altele, trebuiau să piară şi au şi pierit. Toţi factorii care, într-un chip ori în altul, ajutau progresul material al omenirii, stricau formele sociale ale acelei ere.

Toate născocirile şi instituţiile care înmulţeau producţiunea, îmbunătăţirea căilor care uşurau schimbul, perfecţionarea banilor şi creşterea comerţului, care ajută schimbul şi, prin urmare, şi împărţirea muncii, toate acestea şi multe altele, pe nevăzute, ajutînd colectivizarea muncii * şi, prin urmare, progresul material al omenirii, stricau fireşte şi formele sociale ale vîrstei de mijloc, forme duşmane, cum am spus, acestui progres, acestei colectivizări a muncii. Dacă factorii înşiraţi mai sus stricau încet, pe nesimţite, societatea feudală, alţii, dimpotrivă, tot de aceeaşi origine, o zguduiau pînă în temeliile ei; din această din urmă categorie au fost îmbunătăţirea navigaţiei, aflarea drumului la India şi, mai ales, descoperirea Americii, aducerea unor cîtimi foarte mari de aur de acolo şi formarea pieţei universale. Toate acestea aduceau cereri foarte mari de mărfuri, îmboldeau straşnic producţiunea, împărţirea muncii, schimbul, colectivizarea muncii, într-un cuvînt, progresul economic şi, prin urmare, toate acestea sfărmau formele sociale duşmane progresului economic, le sfărmau şi ajutau la' întemeierea altei stări de lucruri potrivită cu dezvoltarea economică. Clasa de oameni în al cărei interes era dezvoltarea economică, clasa ce reprezenta dezvoltarea progresivă economică a omenirii, era burghezimea din oraşe, meşterii etc... ; iar clasa care reprezenta *statu-quo* de atuncea, clasa conservatoare, erau feudalii. Deci propăşirea firească a omenirii în mişcare dădea tot mai multă putere burghezimei. Lupta între aceste două clase, burghezime şi feudali, este faptul principal şi cuprinde într-însul tot interesul istoriei acelor timpuri. Toţi factorii pomeniţi, născocirile, îmbunătăţirea instrumentelor

*** Colectivizarea muncii cuprinde în sine si dezvoltarea cooperaţiei, a împărţirii muncii şi a schimbului; deci pentru a nu tot repeta toţi factorii care însemnau progres economic pentru societatea din vîrsta de mijloc întrebuinţăm numai pe unul colectivizarea muncii, care îi cuprinde pe toti.**

de muncă, îmbunătățirea căilor de comunicație, drumul la Indii, descoperirea Americii etc., sfărmînd formele sociale ale feudalismului, zdrobeau şi puterea clasei feudale şi o măreau pe a burghezimii.

Pe de altă parte, cu cît mersul firesc al lucrurilor întărea burghezimea şi slăbea feudalismul, cu atîta opinia şi morala publică, reprezentînd ca întotdeauna morala clasei domnitoare, deci în vîrsta de mijloc morala feudală, tot mai mult şi mai mult se schimba înspre dorințele burghezimii; dezvoltarea intelectuală lucra de asemenea spre acelaşi sfîrsit, adică tot în folosul burghezimii. Veacul al XVI-lea, al XVII-lea şi al XVIII-lea sînt pline de lupta burghezimii, care înfățişa progresul şi viitorul omenirii, cu feudalismul, care înfățişa *statu-quo,* starea pe loc. In veacul al XVIII-lea, burghezimea era în multe privințe în adevăr stăpîna situației, şi revoluția izbucni cînd contrazicerile şi duşmăniile sociale au ajuns la culme. Revoluția cea mare franceză a surpat toate rămăşițele bazelor societății feudale, şi burghezimea, stăpînă *de facto* şi *de jure,* ajunse clasă domnitoare şi-şi aduse la îndeplinire toate dorințele, care dorințe erau oglindirea nevoilor mişcării progresive materiale a omenirii. Să arătăm acuma în scurt cele zise asupra acestei a doua faze prin care a trecut omenirea. Faza robiei a pierit din pricină că a venit în ciocnire cu mişcarea materială şi, prin urmare, intelectuală şi morală strîîis legată de cea dintîi. Faza robiei a fost înlocuită prin a servajului, care era superioară robiei. In mişcarea societății înaintate, această fază, feudalismul, a ajuns şi ea în duşmănie cu progresul material, prin urmare şi cu cel intelectual şi moral, al societății. Clasa domnitoare, care se sprijinea pe servaj, ajunse clasa care apăra *statu-quo,* clasa retrogradă, iar clasa care reprezenta interesele viitorului era clasa burgheză. Toată mişcarea înainte a societății a revoluționat şi subminat societatea feudală şi a pregătit condițiile materiale pentru biruința burghezimii. Cînd contrazicerea între progresul material (deci şi intelectual şi moral de vreme ce acestea urmează din cel material) şi între întocmirea societății, duşmană acestui progres, a ajuns prea nesuferită, iar pe de altă parte mişcarea materială a slăbit îndestul organizarea feudală şi clasa feudală, întărind burghezimea,

atunci izbucni revoluția franceză, care nimici temeliile societății feudale, şi societatea intră în faza burgheză, care ține şi pînă azi. Trecerea poate fi asemănată cu prefacerea omidei în fluture.

Cap. III. Faza salariatului

Să ne oprim acuma la faza burgheză şi să ne întrebăm : este oare această fază veşnică, cum susțin burghezii de azi, uitînd că tot aşa credeau feudalii în vremea lor despre întocmirea de pe atunci, ori trecătoare ?

Să vedem întîi bazele materiale ale societății burgheze. Colectivizarea muncii, începută încă din epoca feudală, a ajuns în cea burgheză la culme ; alături cu dînsa s-au dezvoltat tot aşa de tare cooperațiunea, împărțirea muncii şi, ca urmare a acestui progres economic, o creştere colosală de bogății. Cu cît s-au dezvoltat producțiunea şi împărțirea muncii, s-a dezvoltat numaidecît şi schimbul *. Producătorii, lucrătorii, în societatea burgheză au ajuns salariați ori, cu alte cuvinte, producțiunea se întemeiază pe salariat, după cum se sprijinea în vîrsta de mijloc pe servaj şi corporațiuni (bresle). Acuma aflăm salariați şi în producțiunea agricolă ** şi în cea industrială. Dacă în privința politică producătorii salariați sînt într-o poziție mult mai bună decît servii din veacul de mijloc, în privința economică, cel puțin în fond, starea este mai tot aceeaşi. Cu alte cuvinte, împărțirea bogățiilor în societatea burgheză seamănă cu cea din toate epocile ce s-au trecut de la înființarea claselor sociale încoace. Clasa domnitoare trăieşte tot din spinarea clasei producătoare. Acest lucru, limpede de tot în faza robiei şi a servajului, este mai acoperit în

*** în vîrsta de mijloc se lucra pentru consumarea locală ; în perioada burgheză se lucrează mai numai pentru schimb.**

**** în Englitera, țara cea mai înaintată în dezvoltarea economică şi burgheză, toți producătorii sînt în adevăr salariați ; în Franța, în Germania etc. … sînt încă şi proprietari mici care muncesc singuri la pămînt şi formează o parte însemnată din numărul productorilor ; dar progresul economic din ce în ce îi expropriază, prefăcîndu-i în salariați proletari după modelul englez.**

faza burgheză prin pretinsa libertate de care s-ar fi bucurînd lucrătorul de a primi ori ba condițiile puse de stăpînii burghezi. Din producțiunea muncitorilor, o parte, în formă de *salariu* (supl. 3) *, le intră în pungă ; iar alta, *plusvaloarea* (4 supl.) **, intră în punga clasei domnitoare burgheze. Altă temelie de frunte a societății burgheze este *concurența* (5 supl.) ***. Prin concurență se hotărăşte cîte mărfuri trebuie să fie produse ; prin concurență, prin legea ofertei şi a cererii, se hotărăşte ce mărfuri anume trebuie produse ; tot prin concurență se hotărăsc prețul mărfurilor, mărimea salariilor, mărimea folosului (profitului). Libertatea politică înlocuieşte opririle din veacul de mijloc. Libertatea individuală, organizarea politică, juridică a societății s-au croit după cea economică, după cerințele organizației economice burgheze. Dacă îşi vor închipui cititorii organizația societății feudale şi în mijlocul ei atelierul nostru perfecționat luat de exemplu, ori dacă îşi vor închipui o fabrică modernă în societatea feudală şi îşi vor face întrebare ce anume schimbări ar trebui făcute în societatea feudală pentru a face cu putință să lucreze şi să dureze o fabrică modernă, vor vedea că mai toate schimbările sociale şi politice îndeplinite (nu vorbim de acele schimbări ce au fost cerute de burghezi în aprinderea revoluționară, ci de cele realizate în adevăr) au fost croite după progresul economic, care în exemplul nostru este înlocuit prin atelierul perfecționat. Pe temeliile economico-sociale descrise mai sus se mişcă fără încetare burghezimea şi în mişcarea ei a schimbat fața lumii. Nu putem descrie aceste schimbări adinei produse de burghezime în omenire decît citind o bucată din vestitul *Manifest Comunist* al lui K. Marx şi Fr. Engels. Această bucată, cu toate că a fost scrisă Ia 1848 (acum aproape 40 de ani), nu numai că şi-a păstrat toată puterea, ci chiar aceşti 40 de ani îi dau şi mai mare sprijin şi arată cît de adînc au înțeles Marx şi Engels încotro mergea era burgheză. Acuma se văd mai bine apucăturile burghezimii decît la 1848.

„Burghezia a jucat — ziceau K. Marx şi Fr. Engels — în istoria dezvoltării omenirii mare rol revoluționar. Pretutindeni unde a ajuns stăpînitoare, ea a sfarmat relațiile patriarhale idilice, a rupt fără milă legăturile de multe feluri între servi şi stăpîn şi nu a lăsat între oameni altă legătură decît interesul şi cîştigul necunoscător de milă. Burghezimea a înecat în calciului egoist patimile, visările religioase şi entuziasmul orăşenilor. Burghezimea a prefăcut în valoare de schimb demnitatea omului şi în locul tuturor libertăților a pus una singură, lipsită de orice idealism, libertatea comerțului. într-un cuvînt, ea a înlocuit despuierea mascată prin înşelăciuni religioase şi politice, prin despuierea fățişă, goală, neruşinată.

Burghezia a dezbrăcat multe ramuri de muncă de aureola poetică. Doctorul, juristul, preotul, poetul, învățatul au ajuns salariații ei.

Burghezia a rupt de pe relațiile de familie vălul gingaş al sentimentului şi le-a schimbat într-o chestie de interes bănesc.

Burghezia a zguduit trîndăvia caracteristică vîrstei de mijloc, aşa de dragă şi pînă astăzi reacționarilor ; a arătat ce roade poate aduce munca neodihnită. Minunile artei burgheze se deosebesc în totul de piramidele din Egipt, de apeductele romane şi de templele gotice ; întreprinderile burgheze sînt mai colosale decît emigrarea popoarelor şi decît cruciatele.

Burghezia nu poate trăi fără să pricinuiască neîncetate prefaceri în mijloacele de producțiune şi în organizația acesteia, prin urmare şi în toate relațiile sociale. Păstrarea mijloacelor vechi de producțiune a fost, dimpotrivă, întîia condiție de existență pentru clasele domnitoare de mai înainte. Reformele ce se fac mereu în producțiune, zdruncinarea neîncetată a relațiilor omeneşti, mişcarea şi nesiguranța veşnică deosebesc această societate de cele vechi. Toate relațiile statornice, împietrite după ideile şi convingerile vechi se sfarmă, cele nouă se par vechi înainte de a se aşeza bine. Tot ce este lucru de castă, stătător pe loc, tot ce e sfînt se pîngăreşte şi oamenii, în sfîrşit, înțeleg că trebuie să privească lucrurile în față, să înțeleagă relațiile lor reciproce şi felul adevărat a] vieții.

Pentru a-şi vinde productele din ce în ce mai multe, burghezia cutreieră lumea întreagă. Trebuie să intre, să prindă rădăcini şi să fie pretutindenea.

*** [Vezi volumul de față suplimentul 2].**
**** [Vezi volumul de față suplimentul 3].**
***** [Acest supliment nu a fost reprodus].**

Prin exploatarea pieței universale, burghezia a schimbat producțiunea și consumațiunea tuturor țărilor, făcîndu-le cosmopolite. Pentru marea mîhnire a reacționarilor, burghezia a făcut ea industria să nu mai fie națională. Ramurile vechi de producțiune națională s-au sfărmat ori se sfarmă pe fiecare zi și se înlocuiesc prin industrii nouă, a cărora introducere e chestie de viață ori de moarte pentru toate națiile civilizate, se înlocuiesc prin industrii care lucrează nu numai materii locale, ci chiar aduse din țări foarte depărtate. La rîndul lor, productele fabricate se consumă nu numai în țara aceea, ci în toate țările din lume. Trebuințele vechi, care se îndestulau cu productele locale, s-au schimbat și cer productele țărilor celor mai îndepărtate și ale climatelor celor mai deosebite. Vechea izolare națională, mulțumirea de sine sînt înlocuite prin schimbul cel mai felurit și mai întins și prin atîrniarea popoarelor unele de altele. Acest schimb se întinde și asupra productelor muncii intelectuale. Fructele muncii intelectuale ale unei [nații ajung avere comună. Izolarea națională se face din ce în ce mai cu neputință și din mai multe literaturi naționale, locale se alcătuiește o literatură universală.

Prin îmbunătățirea repede a mijloacelor de producțiune cu ajutorul mijloacelor de comunicație perfecționate, burghezia împinge pe calea civilizației toate popoarele, chiar pe cele mai barbare. Ieftinătatea mărfurilor este ca o artilerie grozavă în mîinile ei ; cu dînsa sfarmă zidurile chinezești și ura cea mai înfricoșată a barbarilor împotriva străinilor. Burghezimea silește pe toate națiile să întrebuințeze mijloacele *burgheze* de producțiune, altfel sînt amenințate cu pieire ; ea le silește să primească așa-zisa civilizație, adică să se burghezeaseă. într-un cuvînt, ea creează o lume nouă după chipul și asemănarea ei.

Burghezia a pus satele sub domnia orașului, a dat viață orașelor celor mari, a mărit populația orașelor, aducînd mulțime de săteni într-însele, dezvățîndu-i de viața plictisitoare de la țară. Totodată cu supunerea satelor, burghezia a pus și popoarele barbare și pe jumătate barbare în atîrnare de cele civilizate : pe țărani i-a făcut supuși burghezilor, pe Răsărit Apusului.

Burghezia tot mai mult și mai mult făcu să înceteze bucățelirea proprietății, poporului și mijloacelor de pro-

ducțiune ; îndesi populația, centraliza mijloacele de producțiune și concentra proprietatea în puține mîini. Urmare firească a fost și centralizarea politică. Provinciile neatîrnate, abia legate între ele, cu interese, legi, ocîrmuiri, vămi deosebite, s-au contopit într-o nație și o țară, cu guvern, cu legiuiri omogene, cu interes național de clasă domnitoare și cu o singură linie de vamă.

în mai puțin de o sută de ani ai domniei sale, burghezia a creat niște puteri producătoare mult mai mari, mult mai mărețe decît toate cele născocite de generațiile trecute luate la un loc. Supunerea puterilor naturii, mașinile, întrebuințarea chimiei la agricultură și industrie, vapoarele, drumurile de fier, telegrafurile electrice, exploatarea unor țări întinse ale globului, întrebuințarea apelor pentru plutire, populații întregi ieșite ca din pămînt... în care din veacurile trecute ar fi putut cineva presupune că asemenea puteri productive se ascund înlăuntrul muncii sociale ?

Să prescurtăm cele zise. Mijloacele de producțiune și comunicație, care au fost temelia domniei burgheze, au avut începutul încă în societatea feudală. La un grad oarecare de dezvoltare a mijloacelor de producție și comunicație, conidițiunile de producție și de schimb ale societății feudale, adică organizația feudală a agriculturii și a industriei, într-un cuvînt relațiile economice feudale, ajunseră neoorespunzătoare cu puterile productive născocite. Aceste relații împiedicau producțiunea în loc de a o ușura ; îi erau lanțuri. Trebuia să piară și au fost răsturnate.

Locul lor l-au luat concurența liberă și întocmirea politică și economică corespunzătoare ei, domnia politică și economică a burgheziei" *[3].

E cu neputință să caracterizezi mai tare și mai drept toate acele colos/ale schimbări ce a făcut burghezia în omenire. Mișcîndu-se pe temeliile burgheze, societatea a produs puteri care din ce în ce se fac mai nepotrivite cu organizația de astăzi. în sînul societății burgheze s-au dezvoltat contraziceri care cer schimbarea formelor sociale de azi și totodată s-a dezvoltat acel prunc al viitorului care va naște din societatea de acuma... Despre societatea burgheză modernă se poate zice, cu mii de

*** Vezi *Manifestul Comunist* al lui K. Marx și Fr. Engels.**

perifraze, aceleaşi lucruri ca şi cele zise de genialii reprezentanţi ai socialismului ştiinţific despre societatea feudală, adică : „După ce ajung la o dezvoltare oareşicare, mijloacele de producţie, de comunicaţie şi de schimb, condiţiunile în care se face producţiunea şi schimbul în societatea burgheză, organizaţia burgheză a agriculturii şi a industriei, într-un cuvînt relaţiile economice burgheze, au ajuns nepotrivite cu puterile producătoare. Aceste relaţii economice stînjenesc producţia în loc de a o ajuta, ele au ajuns lanţuri ale producţiunii, ale progreşului economic, de aceea trebuie să fie înlăturate şi vor fi". Care sînt acele contraziceri ; unde-s dovezile acestei afirmaţiuni că forma socială burgheză (capitalistă) de azi merge numaidecît către altă formă, unde sînt dovezi de nepotrivirea formei capitaliste cu progresul producţiunii, cu progresul economic şi unde sînt acei factori care vor lua locul societăţii de azi ?

Trecem acuma la arătarea acestor contraziceri, acestor puteri sfănmătoare, dar ne vom opri numai la factorii de căpetenie şi cît se poate mai pe scurt :

1. *Crizele de supraproducţiune* *. Noi am spus că prin concurenţă se hotărăşte cît trebuie să fie produs. Prin cerere în piaţă, producătorul trebuie să afle cît şi ce să producă şi să ofere. Cînd producţiunea, împărţirea muncii şi schimbul n-au ajuns încă la mare dezvoltare, atunci concurenţa poate, cu oareşicare succes, să garanteze societatea că va fi îndestulată cu producte şi pe producători că toate productele lor se vor vinde. Dacă cineva produce pentru oraşul său şi pentru cîteva sate şi oraşe vecine, după legea ofertei şi a cererii, poate să-şi hotărască anume cît să producă în fabrica sa pentru a îndestula cererea. Cînd însă progresul producţiunii, al împărţirii muncii şi al schimbului face ca Anglia să producă lacăte pentru Australia, Rusia, România etc. ; iar America, să producă maşini pentru Turcia, Rusia etc. ; cînd piaţa unei provincii se preface în piaţă naţională şi apoi în piaţă universală;, atunci concurenţa, legea cererii şi a ofertei, nu mai poate să potrivească producerea cu consumarea. De unde pot să ştie fabricanţii de postavuri dacă vor vinde marfa ori ba, cînd lucrează pentru continente

*** Despre crize mai desluşit, vezi în *Karl Marx şi economiştii noştri, in* »Rev[ista] soc[ială]" ori în broşura scoasa deosebi.**

depărtate, prin urmare cînd nici nu pot şti cît produce fiecare dintr-înşii, nici cît se va cere din această marfă, nici cît postav vor produce alţi fabricanţi aiurea ? Se înţelege că poate să se întîmple ca fabricanţii să producă mai mult decît cere trebuinţa şi, prin urmare, ajung că nu pot vinde ; preţurile cad, fabricanţii se ruinează, fabricarea încetează ori se împuţinează, lucrătorii rămîn pe stradă fără muncă şi pieritori de foame; în sfîrşit criza de supraproducţiune cu toate grozăveniile ei. Economişti mai noi au socotit că crizele acestea se repetă la fiecare 10 ani. Aceşti zece ani se împart astfel : anii întîi — înflorirea treburilor, cerere de mărfuri foarte mare, deci producere peste măsură ; apoi — scădere în treburi; în sfîrşit — panică, falimente, încetarea muncii, capitalişti ruinaţi, lucrători aruncaţi pe stradă. Cei doi-trei ani din urmă împuţinează pînă la atîta producţiunea, încît o fac a nu mai putea îndestula cererile, de aici vin ridicarea preţurilor, înflorirea treburilor, producere nesocotit de mare pretutindenea ; adică se începe al doilea ciclu de 10 ani, fireşte însă că iarăşi se ajunge la criză cu toate grozăviile ei. Această perioadă de 10 ani pentru crize a fost adevărată, acuma cîţiva ani ; dar de cînd America, Germania, Franţa... au început să facă Angliei concurenţă cerbicoasă şi să-i dispute domnia în piaţa universală, de atunci stau lucrurile şi mai rău ; perioada de 10 ani merge tot scurtîndu-se şi se apropie un timp cînd acest grozav flagel modern va ţinea fără întrerupere, ba într-un fel de producţie, ba în altul. Aşadar, concurenţa, temelia producţiunii capitaliste, nu e în stare să puie în armonie producerea cu consumarea îndată ce producţiunea, împărţirea muncii şi schimbul ajung la o dezvoltare ceva mai mare. Cu cît producţiunea şi împărţirea muncii se vor dezvolta, cu atîta producţiunea va fi mai neregulată, va aduce tot mai multe şi mai dese crize. Aşadar, progresul producţiunii, în gradul în care a ajuns acuma, se împacă din ce în ce mai puţin cu libera concurenţă — temelia cea mai însemnată a societăţii burgheze. In timpul crizelor, toate contrazicerile şi toate absurdităţile la care a ajuns societatea burgheză-capitalistă se arată mai lămurit, sar în ochi. în adevăr, ce absurditate groaznică ! O naţie în doliu, falimente, ruina bogaţilor, muncitorii mor de foame — şi pentru ce ? Pentru că s-a produs prea mult, pentru că naţia a produs prea

multe producte şi din pricina aceasta cei ce au făcut productele mor de foame. Magaziile, fabricile gem de stofe, de încălţăminte, de bucate şi cei ce au produs stofele, încălţămintele, bucatele umblă goi, desculţi, flămînzi, pentru că au produs prea mult, aşa de mult încît adeseori stăpînii nimicesc o parte pentru a ridica preţul celor rămase !

Omul cel mai genial, dacă s-ar fi pus cu tot dinadinsul să născocească o absurditate, n-ar fi putut găsi una mai mare. în toate timpurile istorice a fost antagonism între clase, contrazicerea între bogat şi sărac, şi totdeauna au fost muncitori care mureau de foame. Dar în Babilonia ori în Egipt, în Roma ori în Grecia muncitorii sufereau pentru că privilegiaţii consumau productele muncii poporului, muncitorii mureau de foame pentru că stăpînii trăiau prea luxos. Dar ca muncitorii să moară de foame şi totodată stăpînii să se ruineze, şi anume din pricină că s-au produs prea multe bogăţii, iată o absurditate la care a ajuns numai societatea burgheză-capitalistă. Crizele de supraproducţiune, care cu cît mergem înainte tot mai des bîntuie omenirea, sînt dovada cea mai simţită că societatea nu mai încape în haina burghezo-capitalistă. Marginile articolului nu ne lasă să analizăm şi să arătăm mai pe larg toate absurdităţile ce ne arată crizele de supraproducţiune. Trecem deci la alte contraziceri principale.

2. *Concentrarea bogăţiilor.* Am arătat mai sus că pricina progresului omenirii şi factorul principal care a făcut din burghezime o clasă domnitoare au fost progresul producţiunii, progresul împărţirii muncii, progresul economic ; cu cît însă se dezvoltă împărţirea muncii, progresul economic, cu atîta bogăţiile se concentrează tot mai mult. Că împărţirea mare a muncii înseamnă totodată şi concentrarea producţiunii şi a bogăţiilor este uşor de înţeles. în adevăr, să comparăm producţiunea pe la începutul erei feudale, cînd împărţirea muncii şi productivitatea ei erau foarte puţin dezvoltate, cu cea^ de acuma. Atunci un fierar lucra împreună cu un lucrător ori doi, în atelieru-i micuţ, care nu costa mai mult de 100 de lei, lucra pentru satul său şi cuie, şi lacăte, şi pluguri, şi potcoave etc. Acuma, cînd progresul producţiunii a ajuns aşa de departe încît un om, cu maşinile de acuma, poate să facă de o sută de ori mai multe cuie

decît înainte ; cînd progresul împărţirii muncii a ajuns aşa de departe, încît lacătele se lucrează în fabrici din Birmingham pentru continentul Australiei ori încît cuie se fabrică în Belgia pentru Rusia şi România ; de cînd Australia şi România lucrează grîu pentru Anglia etc.; acuma cuie şi lacăte se lucrează în fabrici care costă de o sută de ori cît atelierul fierarului din vîrsta de mijloc, iar în loc de doi-trei lucrători ce făceau cuie, lacăte, pluguri, potcoave etc. numai la o fabrică de cuie din Anglia se întrebuinţează sute de lucrători. Aşadar, progresul producţiunii şi împărţirea muncii sînt totodată şi concentrarea producţiunii şi a bogăţiilor şi e văzut că, într-o societate în care este proprietatea individuală, producţiunea şi bogăţiile se vor concentra în mîinile unor indivizi. Mişcătorii de căpetenie ai acestei centralizări sînt concurenţa liberă şi ieftinătatea mărfurilor. Un meseriaş nu poate să concureze cu fabricantul, pentru că acesta poate da producte îndoit de ieftine, de aceea meseriaşii trebuie să piară şi ajung salariaţii fabricanţilor ; iar în loc de sute şi mii de fierării mici se înalţă o singură fabrică, în care foştii meseriaşi ori copiii lor lucrează ca slugi salariate. Veacul nostru este mai ales veacul exproprierii meseriaşilor şi al concentrării bogăţiilor. Dar nu numai meseriaşii sînt expropriaţi, ci şi capitaliştii mai mici. Fabricanţii mai mici nu mai pot să ţie piept dezvoltării producţiunii şi împărţirii muncii, nu mai pot să puie atîta capital în materii brute şi de aceea sînt bătuţi de capitaliştii mari. Din aceeaşi pricină, adică pentru că un capital mic nu poate concura cu cel mare, comerţul mare bate pe cel mic. Capitalul cel mare este ca un magnet care trage la sine capitalurile mai mici, azvîrlind pe proprietarii capitalurilor în rîndurile proletarilor salariaţi. Urmările acestei concentrări a bogăţiilor sînt nemăsurate. Cele de căpetenie sînt următoarele : *concentrarea bogăţiilor azvîrle în rîndurile proletarilor toată populaţia muncitoare şi trage o linie de mărginire hotărîtă între două clase : a exploatatorilor şi a exploataţilor.* Că concentrarea bogăţiilor, expropriind meseriaşii cei mici şi pe micii proprietari cultivatori în folosul fabricanţilor mari şi al stăpînilor de moşii, azvîrle în rîndurile proletariatului pe expropriaţi nu mai trebuie dovadă, am dovedit mai sus teoreticeşte; iar ţările industriale, ca Englitera, unde toată populaţia muncitoare e expropriată şi a ajuns pro-

letară, ne dau dovadă practică îndestulătoare. Rămîne dara de lămurit, de dovedit că, concentrarea bogățiilor trage o linie de mărginire hotărîtă între capital și între proletari. Cînd sînt meseriași și mici proprietari de pămînt, avem de asemenea un proletariat, format din muncitori salariați ai meșterilor și ai proprietarilor mici. Un meșter însă, dacă are doi ori trei lucrători, ori un proprietar mic de pămînt cu trei-patru muncitori, nu se deosebește mult de dînșii, nici materialicește, nici din alte puncte de vedere. Puțin mai mare deosebire este între stăpîn și între salariați în manufacturile mici, în care lucrează zece ori cincisprezece inși. Dar deosebirea între milionarul fabricant și între miile de lucrători care muncesc în fabrica lui este nemăsurată ; asemenea între miile de muncitori ce lucrează pe moșii și între proprietarul mare. în vremea meseriașilor și a proprietarilor mici, cînd stăpînul avea 3, 5, 10 lucrători, antagonismul intereselor nu era așa de hotărît. Fiecare lucrător, la rîndul său, putea să se aștepte a ajunge stăpîn. Cu totul altfel este azi, cînd un stăpîn este milionar și are o mie de salariați. Dacă în era meseriilor presupunem că în mijlociu un stăpîn avea cinci lucrători, atunci relația între dînșii și stăpîn era ca unul la cinci, ori, cu alte cuvinte, unul din cinci putea ajunge și el stăpîn. Cînd un stăpîn, are o mie de lucrători în mijlociu, atunci de-abia unul din o mie are putință de a ieși din rîndurile proletariatului, în practică, această putință se preface în neputință desăvîrșită, și cu toții știm că un lucrător, lucrător va rămînea pînă la moarte. între stăpîni și salariați se trage o linie ce nu poate fi trecută : fizicește, moralicește și intelectualmente ei se deosebesc atît cît se deosebea casta robilor de a stăpînilor, în vechime. Legea poate spune că lucrătorul are drept să ajungă stăpîn ; dar aceasta înseamnă mai tot atîta cît și dacă s-ar scrie că are drept să puie soarele în buzunar. între muncitori și între stăpîni, între proletariat și burghezia capitalistă este o prăpastie și ei stau față în față cu credințe felurite, cu interese deosebite, cu dezvoltare intelectuală, morală și fizică deosebită. Al doilea rezultat al concentrării bogățiilor este următorul. Am văzut că bogățiile concentrîndu-se se aruncă în rîndurile proletarilor capitaliști mici. Aceștia din urmă, fiind expropriați, ajung slujbași salariați ai capitaliștilor mari : comiși, contabili, administratori etc., formînd împreună cu profesiile libere acel proletariat inteligent a cărui viață este adesea mai nesigură decît a proletariatului muncitor și a căruia interese sînt cu desăvîrșire aceleași. Toată însemnarea acestui fapt se va vedea mai încolo. Trecem la al treilea factor stricător al instituțiilor sociale moderne.

3. *Pauperismul* (sărăcia). Am văzut cum că prin concentrarea bogățiilor toată populația muncitoare cîte puțin este aruncată în rîndul proletarilor. Ce este proletarul ? Un om care n-are instrumente de muncă și de aceea e silit a munci pentru salariu, a-și vinde puterea brațelor ori puterea intelectuală. Puterea de a munci ajunge marfă în societatea modernă. Valoarea unei mărfi e deopotrivă cu cheltuielile de producere a acestei mărfi. Puterea de a munci, care este marfa lucrătorului, e supusă la aceleași legi ale valorii, adică valoarea muncii este deopotrivă cu cheltuielile ei de producere. Dar ce însemnează cheltuielile de producere ale acestei mărfi ciudate, care se cheamă puterea de a munci ? însemnează cheltuielile de producere a muncitorului, muncitorul neputînd fi despărțit de marfa lui, munca. Așadar, valoarea muncii * e deopotrivă cu totalul productelor trebuitoare pentru a ținea în viață pe lucrător împreună cu familia lui, adică pentru a produce pe lucrător. Dacă în Englitera totalul productelor trebuitoare pentru a ținea în viață, timp de o zi, un lucrător e deopotrivă cu trei franci, atunci trei franci va fi valoarea muncii. Prețul unei mărfi poate de multe ori să nu fie deopotrivă cu valoarea mărfii, de vreme ce prețul atârnă de la legea oferitei și a cererii. Dacă marfa se oferă în puțină cîtime și se cere multă, atunci prețul ei va crește peste valoare, iar dacă se cere puțină și se oferă multă, prețul va cădea sub valoare. Munca, fiind și ea o marfă, e supusă tuturor legilor economice care ocîrmuiesc pe aceasta din urmă. Am văzut că, din pricină că prin concurență nu se poate armoniza producerea cu consumarea (vânzarea), mărfurile se produc în prea mare cîtime, și că de aici ies neputința de a vinde, scăderea prețurilor, ruina, într-un cuvînt criza de supraproducție. Munca, fiind și ea o marfă, este supusă la aceeași lege de fluctuație, la aceleași scăderi de

*** Sub numele de muncă înțelegem puterea de a munci, puterea de a produce.**

preț în vremea crizelor, cu o deosebire foarte mare însă. Mărfii în genere îi vine totuna dacă se vinde după valoare ori sub valoare, pe cînd, marfa-muncă fiind legată nedezlipit de lucrător, scăderea prețului ei înseamnă ruină, suferință, moarte pentru muncitor, pentru acel muncitor pe care legile fariseene, dumnezeiești și omenești îl declară deopotrivă cu stăpînii lui. Am văzut că producțiunea și distribuțiunea în societatea modernă descriu un ciclu de 10 ani, care se începe prin înflorirea producțiunii și schimbului și se mîntuie cu un *crah.* Cînd treburile sînt înflorite, atunci e cerere mare de muncă, lucrătorii sînt aduși în fabrici, salariile stau bine ; cînd treburile scad, o parte din lucrători rămîn fără muncă ; în sfîrșit, cînd vine *crahul,* criza, o mulțime de lucrători rămîn pe stradă pieritori de foame, fără muncă. Acești lucrători capătă apoi din nou muncă, iar mai apoi rămîn pe stradă în vremea crizei. Producțiunea în societatea burgheză nefiind organizată, ci anarhică, producțiunea alcătuindu-se din contracțiuni și dilatări, o parte din lucrători ba sînt aduși la muncă, ba sînt dați afară. Societatea burgheză formează o *armată de rezervă,* cum o numește Marx. Armata de rezervă e un product neînlăturat al organizației de azi, cum sînt și crizele. în adevăr, dacă toți lucrătorii ar avea ce lucra cînd producțiunea e în cădere, de unde ar lua capitaliștii muncitori cînd producțiunea va înflori și ce ar face ei cu lucrătorii de prisos cînd treburile vor scădea ? Se înțelege că armata de rezervă nu e alcătuită numai de lucrători cu brațele, ci și din cei intelectuali. în timpul cînd producțiunea e crescută, se vor cere mai mulți mecanici, ingineri, administratori, jurnaliști, arhitecți, comiși, contabili etc... în timpul crizei, mulți vor rămînea în rezervă pentru a fi luați din nou la înflorirea producțiunii. Acești rezerviști ai muncii nu numai că sînt proletari, dar sînt și *pauperi* (săraci) în toată puterea cuvîntului. Pauperi sînt acei care, goi, desculți, flămînzi, cutreieră stradele bogatelor orașe industriale'; ei, în descrierile lui Hector France, Taine și ale altora, fac de ne cutremurăm de jale ; ei dau cel mai mare contingent criminalilor, prostituatelor, cerșetorilor. Pauperismul, ca o sabie a lui Damocles, stă atîrnat asupra capului întregului proletariat, fie al muncitorilor cu brațele, fie al celor cu mintea. Se înțelege că Stan ori Bran pot chiar și toată viața să fie luați la muncă, iar

ca pauperi să rămîie alți tovarăși ai lor ; dar chiar pentru Stan și Bran e destul acea stare sufletească, acel gînd grozav care întovărășește pînă la mormînt pe proletari; astăzi este în rezervă, pieritor de foame tovarășul meu, mîine poate să-mi vie și mie rîndul. Lipsa de siguranță e unul din relele de căpetenie ale societății de azi, lipsă care se simte dureros chiar în clasele avute și ajunse la culme în cele muncitoare. Urmările acestei lipse de siguranță asupra omenirii sînt nespus de mari și, după noi, încă n-au fost destul de adînc cercetate. După noi, această anarhie în producerea și împărțirea bogățiilor și nesiguranța ce urmează de acolea sînt pricinile mai de frunte ale corupției sufletești, ale robiei, ale lipsei de mîndrie, ale scepticismului și ale acelei căderi a caracterelor de care se plînge atît de amar J.S. Mill în cartea sa *On liberty.* Trebuie să mai adăugăm că armata de rezervă a muncitorilor prin concurența ce face lucrătorilor din fabrici, în timpul crizelor scoboară salariile și de asemenea, în timpuri bune, prin concurență, nu le lasă să se suie. Această armată de rezervă regulează salariile, așa că, mijlociu, sînt deopotrivă cu suma trebuitoare pentru a ține în viață pe lucrători. Aici asemenea trebuie să căutăm dezlegarea acelei probleme care a muncit dureros pe mulți oameni cinstiți, a acelei probleme care întreabă : de ce, cînd productivitatea muncii s-a înzecit și în unele meșteșuguri chiar însutit, poporul muncitor rămîne tot în aceeași stare și în multe locuri într-o stare chiar și mai rea decît acum două sute ori trei sute de ani ? Dacă o societate, care are la temelia sa proletariatul și ca regulator al salariilor, deci al vieții acestui proletariat, armata de rezervă și pauperismul, dacă astfel de societate este rațională și dacă poate ține încă mult, lăsăm să judece acei care încă n-au pierdut bunul-simț și judecata sănătoasă.

4. *Contrazicerea între producția crescătoare și între putința de a cumpăra.* Introducerea îmbunătățirilor și progresul producțiunii sînt numaidecît trebuitoare în societatea de azi. în adevăr, dacă se face o înnoire în producție, cel ce o va introduce întîi cîștigă mult de tot. Se vor găsi deci totdeauna capitaliști care vor introduce înnoiri. Dar odată ce înnoirea s-a introdus concurența va sili și pe ceilalți fabricanți să întrebuințeze înnoiri și, prin urmare, producțiunea crește. Dar, pe de altă parte,

pentru ca mărirea producțiunii să nu pricinuiască crize şi zguduiri îngrozitoare, trebuie să se poată vinde cu atîta mai mult cu cît se produce mai mult, adică, vorbind economiceşte, să se lărgească piețele. Cu toate acestea, în societatea de azi vedem tocmai dimpotrivă. Mai întîi de toate burghezimea ruinează piața lăuntrică, scoborînd salariile la strictul necesar. Pe cînd producțiunea se măreşte, puterea de a cumpăra a lucrătorilor rămîne aceeaşi ori chiar scade. Ce e dar de făcut cu productele ? Piața lăuntrică fiind slăbită, mai rămîn coloniile. Şi, în adevăr, producțiunea colosală burgheză a putut să ia avînt numai mulțumită întinselor colonii; dar coloniile sînt mărginite, după cum este mărginită şi suprafața pămîntului. Anglia a ajuns acolo unde o vedem numai prin coloniile-i foarte mari, dar acuma n-au mai rămas continente necercetate. Afară de acestea, coloniile încep a se emancipa şi nu numai [că] produc pentru dînsele, dar încep şi a exporta, de pildă Statele Unite. Alte state, ca Franța, Germania, Austria, Rusia etc. fac de asemenea concurență înverşunată şi, la rîndul lor, caută colonii. Deci dintr-o parte producția se măreşte numaidecît, iar de alta piața se micşorează. Această contrazicere măreşte crizele, azvîrle pe lucrători pe drumuri şi, prin urmare, micşorează şl mai mult desfacerea mărfurilor, puterea de a cumpăra. Această contrazicere singură ar fi destulă pentru a sfarmă o formă socială oarecare. Burghezimea, după fraza figurată din *Manifestul Comunist,* seamănă cu acel vrăjitor care a chemat un duh puternic, nu a putut să-1 stăpînească şi a pierit sugrumat de dînsul. Aşa burghezimea a chemat din sînul muncii sociale acele puteri uriaşe de producțiune care acuma o sugrumă.

Am înşirat patru factori care lucrează la sfărmarea formelor sociale burgheze în sînul cărora s-au născut. Fiecare din aceşti factori e îndestulător pentru a sfărma aceste forme şi, totuşi, lista lor este mult mai lungă. Marginile acestei scrieri nu ne lasă să mai lungim vorba, vom da însă aici un exemplu în stare de a pune pe gînduri şi pe cei mai îndărătnici. Am văzut că forma socială antică, robia, a trecut în servaj, fiindcă era antagonică (duşmană) progresului economic. Acelaşi lucru s-a întîmplat şi cu feudalismul. Iată acuma un exemplu din care se vede unde a ajuns societatea modernă. Cerem luarea-aminte a cititorilor noştri. Să presupunem, cititorilor, că toate țările europene au ajuns la aşa grad de dezvoltare industrială ca Englitera ori Belgia, cele atît de pizmuite. Să mai presupunem acuma că un om de geniu, un nou Watt, a făcut o născocire genială în electricitate, aplicînd-o la producțiune, însă aşa de bine încît electricitatea să poată fi întrebuințată la producțiunea agricolă şi la cea industrială şi cu izbîndă aşa de mare, încît munca omenească să ajungă de o sută de ori mai producătoare decît acuma. Se ştie că născocirea lui Watt în unele industrii a făcut minunea aceasta. Să presupunem de asemenea că născocirea fiind simplă, cum sînt mai toate născocirile cele mari, ar putea fi întrebuințată la toate producțiunile. Dacă organizația societății este, nu zicem bună, dar nu cu totul absurdă, astfel de născocire ar trebui să fie mare fericire pentru omenire ; aşa va socoti, ni se pare, fiecine. Să vedem însă ce se va întîmpla cu societatea de azi în fața acestei minunate născociri. Făcîndu-se născocirea, concurența va sili pe toți fabricanții şi pe toți agricultorii să o aplice (după presupunerea noastră, toată Europa a ajuns acolo unde e acuma Anglia, adică are capitalurile şi pămînturile centralizate). Născocirea pomenită făcînd munca de o sută de ori mai rodnică, un om va putea produce cît produc acuma o sută, adică din o sută de muncitori vor rămînea fără de muncă 99, vor trece în armata de rezervă, în pauperism. Noi zicem 99 la sută, dar în faptă nici 1 la sută nu vor avea de lucru, pentru că 99 la sută din poporul muncitor, rămînînd fără salarii, nu vor avea cu ce cumpăra mărfuri şi deci cererea se va micşora pînă la atîta încît nici unul la sută nu va găsi de muncit. Cu alte cuvinte, mai toată omenirea (99 la sută din muncitorii cu brațele ori cu capul pot fi numiți mai toată omenirea) va rămînea pe stradă, în sărăcie, pieritoare de foame. Economiştii burghezi ne spun că muncitorii, dați afară prin maşinile perfecționate, îşi găsesc de lucru, fiind tocmiți de capitalul rămas slobod. Cît prețuieşte această afirmare, cititorii pot judeca citind minunatele pagini din *Capitalul* lui K. Marx privitoare la această chestie *. Dar, presupunînd chiar că economiştii au dreptate, apoi pînă se liberează capitalul şi-i tocmeşte din

*** Pot să citească şi în „Revfista] soc[ială"] ori în broşura *Karl Marx şi economiştii noştri.***

nou trebuie luni, dacă nu şi ani, mai ales într-o încurcătură cum ar fi cea pricinuită de asemenea născocire întrebuinţată deodată la toate felurile de producţiune. Trebuiesc ani şi omul nu poate să aştepte fără hrană mai mult de cîteva zile. Deci, mai toată populaţia muncitoare (cu mintea şi cu braţele) rămînînd pieritoare de foame pe uliţe, fireşte s-ar pricinui o revoluţie împotriva clasei ce a grămădit în mîinile sale toate bogăţiile şi, după vărsare de sînge colosală, masele muncitoare, dacă nu vor fi pregătite prin propagandă socialistă pentru o formă socială mai înaltă, vor sfărma toate maşinile şi născocirile şi cine ştie de nu vor nimici toată civilizaţia de azi. Iată dară urmările unei născociri aşa de geniale ! Din proletariat 99 la sută pe drumuri, muritori de foame, ticăloşie, zguduiri, vărsări de sînge, răscoală şi, la întîmplare de reuşită a maselor muncitoare, lucru sigur, avînd în vedere mulţimea oovîrşitoare a celor fără de lucru *, poate chiar nimicirea civilizaţiei de azi, în fine o nenorocire mai colosală decît însăşi născocirea. Credem că acest exemplu va arăta lămurit toată absurditatea organizaţiei sociale burgheze, chiar şi celor mai înverşunaţi duşmani ai socialismului. O născocire care, după cel mai elementar bun-simţ, ar trebui să aducă pentru omenire cea mai mare fericire, în organizaţia păcătoasă de azi ar aduce nefericirea cea mai mare. Organizaţia de astăzi, ajunsă la dezvoltarea ei contemporană, e aşa de puţin priitoare dezvoltării producţiunii, încît născocirea despre care am vorbit ar fi moartea ei.

Societatea modernă nu mai încape în haina burghezo-capitalistă, această haină i-i prea mică, o strînge, o înăduşă, o sugrumă şi, cu cît societatea păşeşte mai departe, cu atîta haina o tot strînge mai mult, mai dureros şi sub ameninţare de moarte trebuie să îmbrace alta care să o lase să răsufle slobod şi să se dezvolte înainte.

Cap. *IV. Societatea viitoare*

Care este deci acea haină largă care va lăsa omenirea ă păşească înainte spre folosul tuturor? Care haina va

* **Fireşte, presupunem că nu s-a făcut propagandă socialistă.**

înlocui pe cea burghezo-capitalistă, cînd aceasta va plesni sub încordarea puterii de viaţă a societăţii ? Ce forme sociale vor înlocui pe cele de azi ? Pentru a găsi aceste forme viitoare, sănătoase, trebuie să vedem care e pricina bolii societăţii de azi. Crizele, pauperismul etc. sînt manifestările unei stări de boală, dar care-s pricinile bolii ? Numai cunoscînd aceste pricini şi înlăturîndu-le putem lecui societatea. Care este deci pricina bolii societăţii moderne ? Boala are drept pricină o contrazicere de căpetenie a societăţii contemporane, această contrazicere este izvorul tuturor celorlalte contraziceri şi poate fi formulată astfel : *în societatea modernă, producţiunea are forma colectivă, pe cînd apropriarea (6)* productelor este individuală.* Contrazicerea capitală este dară între producţiune şi apropriare : pe cînd cea dintîi e colectivistă, a doua este individuală. Şi, dacă această contrazicere este izvorul tuturor contrazicerilor şi anomaliilor societăţii, dacă aceasta e pricina bolii, leacul este deci în depărtarea acestei cauze ori în încetarea contrazicerii. Dacă contrazicerea de căpetenie este între producţiunea colectivă şi între apropriarea individuală, atunci leacul este încetarea acestei contraziceri. Adică trebuie ca şi apropriarea să fie colectivă, cum este şi producţiunea. Pentru cei care nu s-au îndeletnicit cu chestiile sociale, poate să fie neînţelese cele de mai sus ; de aceea trebuie să lămurim ce înseamnă această contrazicere şi ce înţelegem prin încetarea ei. Am zis că contrazicerea de căpetenie a societăţii de azi este între producţiune şi apropriare, cea dintîi fiind colectivă, iar cea din urmă individuală.

Să desluşim. Acum cîteva veacuri, cînd producţiunea era foarte nedezvoltată, cînd productele industriale se făceau în ateliere mici şi pămîntul se lucra de ţărahi proprietari mici; cînd un fierar lucra singur ori cu ucenici în atelierul său, atunci producţiunea era individuală şi apropriaţiunea iarăşi individuală, lucru foarte logic. Omul producea singur şi productele muncii sale le lua in stăpînire tot el. De atunci a trecut multă vreme şi în producţiune s-a făcut o revoluţie întreagă. In societatea modernă, cum am spus, împărţirea muncii şi cooperarea au ajuns aşa de departe, încît mii de oameni lucrează alături în aceeaşi fabrică şi produc numai o singură marfă (plu-

* **[Acest supliment nu a fost reprodus].**

guri de pildă), în loc de toate cele ce se produceau mai înainte într-un singur atelier. Şi aceasta e pricina întregii păşiri înainte a omenirii. O sută de oameni ocupaţi colectiv într-o fabrică la facere de pluguri vor face nu atîtea pluguri cît ar fi făcut o sută de meşteri în fierăriile lor, ci cît zece mii. Dar în timp ce producţiunea s-a schimbat cu totul, făcîndu-se din individuală colectivă, aproprierea a rămas aşa cum era acum cîteva veacuri. Atunci un meşter producea individual şi era iarăşi individual stăpîn pe roadele muncii sale ; acuma, cînd un product e făcut prin munca colectivă a sute şi mii de oameni, acest product al muncii colective este apropriat individual de fabricant ori de proprietarul mare agricol — de landlord. Aproprierea a rămas tot aşa cum era acuma cîteva veacuri, ca şi cum ciocanul cu abur n-ar fi înlocuit ciocanul meşterului şi parcă aproprierea individuală a productelor muncii mele individuale este totuna cu aproprierea rezultatelor muncii colective a mii de oameni, cum face fabricantul ori marele proprietar agricol de astăzi. în cîteva veacuri, producţiunea, făcîndu-se din ce în ce mai colectivă, a schimbat cu desăvîrşire faţa lumii; dar aproprierea a rămas şi pînă azi tot individuală ea şi cu cîteva veacuri în urmă. Iată contrazicerea izbitoare care se face tot mai straşnică prin creşterea colectivizării în producţie. Cum am spus, această contrazicere este izvorul tuturor contrazicerilor şi răutăţilor societăţii de azi; ea este pricina care opreşte în loc mersul societăţii ori, cel puţin, o face să înainteze numai foarte încet şi pricinuind mii de suferinţe părţii celei mai numeroase a omenirii. Insă dacă contrazicerea de căpetenie, izvorul tuturor celorlalte, e aceasta, atunci leacul e şi găsit : *să nimicim contrazicerea, adică să se facă şi aproprierea colectivă ca şi producţiunea.*

Să desluşim acuma în ce stă aproprierea colectivă. Aproprierea colectivistă înseamnă trecerea instrumentelor de muncă în proprietatea naţiunii întregi. Pămîntul, minele, fabricile să treacă în proprietatea colectivă a naţiei întregi şi să fie exploatate de societăţi de lucrători, care vor lucra, ca şi acuma, în fabrici şi moşii, cu o mică deosebire că productul muncii va fi în total al lor, pe cînd acuma primesc numai o parte din acest product sub nume de salariu, iar altă parte, de multe ori mult mai mare decît salariul, intră în punga capitalistului.

Să desluşim în scurt această apropriare colectivă.

Rugăm pe cititori să se mute cu gîndul în Englitera, pe care o luăm de exemplu. Acolo împărţirea muncii a ajuns mai departe decît oriunde : producţia industrială se face în fabrici mari, unde muncesc cîte o mie şi mai bine de lucrători; iar cea agricolă pe moşii întinse, stăpînite de landlorzi. Pe aceste moşii lucrează iarăşi cîte o mie şi mai mult de salariaţi. în fabrici, ca şi la pămînt, lucrările se fac cu maşini perfecţionate, cu cea mai desăvîrşită regulă, cu cea mai potrivită împărţire de muncă. Să numim aceste grupe de oameni ce lucrează la fabrici şi pe moşii *comune producătoare.* în aceste comune intră directorul lucrărilor, inginerii, mecanicii, muncitorii simpli, în sfîrşit toţi cei ce lucrează pentru producţiune, fie în fabrici, fie pe moşii. Pe grupele ce lucrează în fabrici să le numim *comune industriale;* iar pe cele de la ţară, *comune agricole.* Acest nume de „comună" fiind foarte potrivit pentru o grupă de oameni care lucrează *în comun,* în acelaşi loc, pentru acelaşi scop. Să presupunem că, fie prin parlament, fie prin răscoala proletariatului, fie prin răscumpărare, fie prin expropriere silită, toţi landlorzii şi capitaliştii vor pierde proprietăţile în folosul naţiunii, aşa că toate instrumentele (maşinile, pămîntul, minele etc.) de muncă se vor preface în proprietate naţională. Prin această expropriere toţi stăpînii capitalişti lipsesc, în însuşire * de stăpîni, dar comunele producătoare cu ingineri, cu mecanici etc., fără cea mai mică turburare, vor lucra înainte, cum au lucrat şi pînă la expropriere. Naţia întreagă, fiind singură proprietară peste toate instrumentele de muncă, va cerceta prin birourile de statistică anume cîte producte trebuie şi cîte puteri muncitoare are la îndemînă. Să presupunem că, luînd în seamă tehnica perfecţionată a Engliterei, trebuie x milioane de ceasuri muncă pe an şi că sînt a milioane de lucrători. Atunci, împărţind x prin a, vom afla cîte ceasuri pe an trebuie să lucreze un muncitor şi, împărţind acest timp prin trei sute de zile de lucru, vom găsi cîte ceasuri să lucreze pe zi, adică lungimea zilei de muncă. *Oiven*[5], acum mai bine de jumătate de veac, a făcut socoteală că patru ceasuri de muncă pe zi ar fi de ajuns într-o societate în care proprietatea asupra

* **[în calitate].**

instrumentelor de muncă ar fi colectivă pentru a îndestula foarte bine toate nevoile. De atunci însă progresul tehnicii a ridicat tare rodnicia muncii, aşa că un învăţat englez a făcut socoteală că prin jumătate de ceas de muncă pe zi omenirea şi-ar putea îndestula nevoile cele mai de căpetenie *. Fără să putem fi învinuiţi de greşeală, vom zice că trei ceasuri de muncă pe zi ar ajunge ca toţi să fie în stare bună, cînd vor munci toţi şi în împrejurările priitoare din societatea socialistă. Să presupunem că Englitera are 10 000 000 de lucrători, dînd fiecare trei ceasuri de muncă pe zi, vom avea nouă miliarde de ceasuri de lucru pe an (3 X 300 X 10 000 000 = 9 000 000 000). Aceste nouă miliarde de ceasuri de muncă vor înfăţişa producţiunea Engliterei. Ceasul de muncă fiind o unitate de valoare, fiecare lucru produs va putea fi socotit în ceasuri de muncă, iar producţiunea totală va fi de 9 000 000 000 de ceasuri. Toată producţiunea naţională poate fi pusă în magazii. Dacă fiecare comună producătoare va lua din totalul producţiunii o cîtime de producte deopotrivă cu ceasurile de muncă cît a muncit, atunci toate comunele vor lua la un loc producte în valoare de 9 miliarde de ceasuri de muncă, adică vor lua toată producţia naţională **.

*** Cît de multă muncă se risipeşte în societatea de azi vedem din următorul exemplu. Marx, în vestita-i carte *Capitalul,* a făcut socoteală după datele oficiale şi a găsit că numărul tuturor lucrătorilor si lucrătoarelor în agricultură sînt în Englitera la 1 098 261, iar al slugilor, cari nu produc nimica este la 1 208 648 (vezi *Capitalul,* p. 19,3), adică numărul slugilor e cu 10% mai mare decît al lucrătorilor agricoli. Dacă aceste slugi, militarii, clasele neproducătoare, toţi lucrătorii întrebuinţaţi la producţiune nefolositoare etc., dacă toate aceste puteri care se pierd gratis ori chiar îngreuie şi împiedică producţiunea folositoare etc. ar fi bine întrebuinţate, atunci, chiar cu progresul de azi al tehnicii, prin trei ceasuri de muncă pe zi s-ar ajunge nu numai la viată omenească, dar chiar foarte bună. Şi să nu uitam apoi că numai societatea socialistă va da adevărat avînt progresului tehnic (cum vom vedea mai departe) şi ziua de munca va fi şi mai scurtă şi va ridica bogăţia societăţii socialiste pina la un grad cum nu-şi' poate închipui fantazia cea mai bogată.**

**** Nouă miliarde de ceasuri înfăţişează toată producţiunea luată de comune şi consumată. Se înţelege că avem în vedere produsul curat (net), nu productul brut; căci o parte din productul anual se va întrebuinţa atunci, ca şi acuma, pentru dregerea uneltelor de muncă etc.... Asemenea se va întrebuinţa o parte pentru susţinerea unor instituţiuni folositoare, precum universităţi etc.**

Birourile de statistică vor socoti cît anume trebuie să se producă din fiecare fel de producte şi chiar ce producte. Se înţelege că pot fi mici greşeli, mai ales la început, dar, chiar dacă se va produce ceva mai mult decît va cere trebuinţa, acest prisos de producte va rămînea pentru anul viitor în magaziile naţionale şi nu va putea să căşuneze crize de supraproducţiune, după cum în gospodăria unui ţăran din veacul de mijloc, lucrîndu-se pentru consumarea personală a familiei, un prisos de producţiune ar fi fost pus în hambar ori în cămară şi numai rău n-ar fi prins. Trebuie să avem în vedere că societatea socialistă, din punctul de vedere al producţiunii, este o gospodărie unică, cu mulţime de ramificări, care lucrează pentru consumarea naţiei, iar nu pentru schimb. Dealtmintrelea birourile de statistică, după o practică oareşicare, vor reuşi a armoniza producţiunea cu consumarea. Nu putem să intrăm aici în amănunte asupra organizării societăţii viitoare *. Cu atîta mai mult că socialismul ştiinţific priveşte cu drept cuvînt ca utopie descrierile pe larg ale societăţii viitoare; aceste amănunte se vor putea hotărî numai de cei ce vor trăi pe atunci în acea societate, care va avea cu totul alte temelii materiale decît acuma şi care va avea alte cunoştinţe, altă dezvoltare morală etc... Oricum, amănuntele lasă neatins principiul general. Va primi oare directorul mai mult decît muncitorii cei simpli, adică se va socoti munca intelectuală mai presus decît cea fizică ori ba? Socotise-va un ceas de muncă mai grea, în mine de pildă, cît două de muncă uşoară? Productele ce va lua din productul naţional o comună fi-vor oare consumate individual ori în comun de către membrii comunei? ** Toate aceste amănunte, oricum ar fi hotărîte, nu ating principiul central, apropriarea colectivă a instrumentelor de muncă.

Aşa, de pildă, unele comune să zicem că vor voi să lucreze cîte patru ceasuri pe zi în loc de cîte trei, pentru ca să aibă mai multe producte de consumat, aşa că suma ceasurilor de muncă ale naţiei întregi va ajunge de la nouă la zece miliarde. Atunci din toată producţiunea, comunele ce au lucrat mai mult vor lua mai mult şi la

*** Despre organizaţia societăţii viitoare se va vorbi în altă scriere.**

**** Despre aceste chestii şi despre altele vom vorbi altă dată.**

sfîrşitul anului toată producţiunea va fi consumată. Cei ce au lucrat mai mult au mai mult, fără să facă vreo stricăciune celor ce se mulţumesc numai cu cîte trei ceasuri pe zi.

Am adus acest exemplu numai pentru a lămuri ce înseamnă apropriare colectivă. Oricare ar fi amănuntele organizaţiei viitoare, nu putem să ne ocupăm decît de principiul general, de apropriarea colectivă, adică : *Naţia să ajungă singură proprietară asupra tuturor instrumentelor de muncă, asupra pămîntului, minelor, fabricilor şi altor aşezăminte industriale, asupra drumurilor de fier etc. Naţia, stăpînă peste toate instrumentele de muncă, va da, producţiunii o direcţie unitară şi armonică,* cum face azi fabricantul în fabrică ; iar productul naţional, astfel produs de toată naţia, se împarte între comune, potrivit muncii date de fiecare, tot astfel şi înlăuntrul comunei pentru fiecare individ. Iată principiul, iată ce înseamnă că principiul de căpetenie este apropriarea colectivă, a cărei urmare va fi, după părerea noastră, o prefacere totală a societăţii. însă, deşi nu putem să intrăm în amănuntele ce ies din acest principiu, tot avem de răspuns la o întrebare foarte însemnată, şi anume : *dacă apropriarea colectivă a instrumentelor de muncă este în adevăr leacul* care va vindeca societatea şi-i va da altă formă mai înaltă de trai, potrivită cu evoluţia omenirii, atunci dezleagă oare ea contrazicerile analizate mai sus ?

Aşadar, să vedem dacă apropriarea colectivă dezleagă acele' contraziceri colosale, acele anomalii fără seamăn, care se cheamă crize de supraproducţiune, concentrarea bogăţiilor în cîteva mîini şi, prin urmare, împărţirea oamenilor în două clase (de o parte capitaliştii, de alta proletarii şi pauperii, armata de rezervă), nesiguranţa vieţii şi, într-un cuvînt, nepotrivirea formelor sociale de azi cu progresul economic. Dacă apropriarea colectivă dezleagă aceste probleme şi anomalii, atunci se dovedeşte că într-adevăr contrazicerea între producţiunea colectivă şi apropriarea individuală a roadelor muncii este izvorul tuturor relelor şi deci că înlăturarea ei ar aduce leac tuturor acestor suferinţe.

Am văzut ce înseamnă crizele. Intr-o societate în care împărţirea muncii şi cooperaţia au ajuns departe şi în care se produc mărfuri cu scop de speculaţie, concurenţa, unicul regulator al producţiunii, nu-i în stare a spune

speculantului capitalist cît şi ce trebuie să producă ; de aici urmează producere mai mare decît se poate vinde, crize, falimente, muncitori muritori de foame şi de alte lipse... In societatea socialistă nu vor fi nici concurenţă, nici producţie de mărfuri pentru speculă ; naţia, avînd stăpînire asupra uneltelor de muncă, va produce pentru sine lucruri de consumat, nu mărfuri pentru speculă ; va produce atîtea cît va cere trebuinţa, la întâmplare de prisos * nu va fi greu să-1 păstreze în magaziile societăţii pentru alt an şi, oricum, acest prisos nu va fi în stare a pricinui crize de supraproducţiune. Ba mai mult, se va mira lumea cum a fost cu putinţă să fiinţeze în trecut o societate în care nişte lucruri aşa de absurde şi grozave cum sînt crizele de supraproducţiune să fi putut exista.

Concentrarea bogăţiilor am văzut că e pricinuită de progresul economic şi că din pricina proprietăţii individuale concentrarea se face în mîinile cîtorva indivizi etc. Să presupunem că în societatea de azi, ţinînd seamă de tehnica modernă, postavul poate fi produs ieftin într-o fabrică care ar costa un milion de franci şi că în această fabrică trebuie 100 de muncitori. Să presupunem iarăşi că o fabrică de ciubote, făcută după toate cerinţele tehnicii, ar costa o sută de mii de franci, adecă de zece ori mai puţin decît cea dintîi, şi că într-însa vor lucra tot o sută de lucrători. Aceste două fabrici, avînd în vedere apropriarea individuală, vor fi a doi inşi, dintre care unul va fi capitalist cu un milion şi altul numai cu o sută de mii; vor mai fi şi 200 de lucrători salariaţi-proletari, deci trei clase : 1) fabricantul de postav (burghezimea mare) ; 2) fabricantul de ciubote (burghezimea mijlocie) şi 3) două sute de lucrători, care vor primi o parte din roadele muncii lor, sub formă de *salarii,* deopotrivă cu strictul necesar pentru a nu pieri de foame ; iar altă parte va intra în punga stăpînilor şi-i va pune în stare a se răsfăţa în lux. Aşa va fi şi aşa este în societatea de azi, aceste nepotriviri economice între indivizi nu pot lipsi acolo unde este proprietatea individuală. Să vedem acuma ce va fi în societatea socialistă ? într-însa, dacă aşa vor cere trebuinţele tehnice, postavul se va produce de asemenea de un grup de 100 de lucrători, într-o fabrică de zece ori mai scumpă decît cea în care se vor lucra ciubotele ; dar

*** [în sensul : „prisosul întâmplător"].**

de acolea nu va urma nici o neegalitate între producătorii de ciubote şi între producătorii de postav, fiindcă amîndouă fabricile vor fi proprietate naţională şi, dacă amîndouă grupele vor da cîte trei ceasuri de muncă pe zi de om, vor scoate şi una şi alta din productul naţional lucruri în valoare de 90 000 de ceasuri de muncă (100 X 3 X 300). Acea din amîndouă grupele care va munci cîte patru ceasuri pe zi va lua de 120 000 de ceasuri de muncă, fără a face cuiva nedreptate. Cu alte cuvinte, cînd naţia va fi proprietara uneltelor de muncă, oricît s-ar concentra mijloacele de producţiune, oricît de mare ar fi deosebirea între stabilimentele industriale, de acolo nu vor putea ieşi deosebiri între muncitori, şi singura neegalitate ce va mai putea fi, va rămînea între cei ce nu vor munci număr egal de ceasuri pe zi * ; cu încetarea concentrării bogăţiilor, şi neegalităţile economice pier şi, prin urmare, pier şi deosebirile de clasă. Deci societatea socialistă păstrează concentrarea producţiunii, cît o cere tehnica, însă înlătură toate urmările nenorocite ale acestei concentrări. *Apropriarea colectivă a instrumentelor de muncă înseamnă, între altele, şi pieirea claselor.*

Am văzut cum în societatea de azi, producîndu-se mărfuri pentru speculă şi concurenţa neputînd armoniza producţia cu consumarea, producţiunea ajunge anarhică, se produce mai mult decît se poate vinde şi urmează căderea preţurilor, falimente şi alte frumuseţi de acest soi. In timpul acestor contracţiuni şi dilatări ale producţiunii de azi se formează o armată de rezervă din muncitori zvîrliţi pe drumuri în vremea crizelor şi chemaţi la muncă din cînd în cînd. Se produce deci clasa pauperilor. In societatea socialistă, producţiunea va fi regulată prin statistică şi va fi armonizată cu consumarea; atunci nu vor mai fi salariaţi, prin urmare nici proletari, nici crize, nici armată de rezervă, nici pauperism. Toate aceste bunătăţi vor fi puse la arhiva trecutului, alături cu robia,

*** Comunismul nu primeşte nici această neegalitate. Oricum, dacă vom presupune că vor lua îndoit cei ce vor lucra îndoit, această neegalitate, care nu poate trece peste raportul 1 :2, nu va putea fi numită neegalitate. Şi afară de aceasta va fi şi dreaptă de vreme ce acela va avea mai mult de consumat care va lucra mai mult. Azi neegalitatea se suie pînă la raportul 1 : 1 000 000 şi mai sus şi e întemeiată pe răpirea muncii altora şi deci nu poate fi asemănată cu neegalitatea (1 :2) întemeiată pe muncă.**

cu servajul, cu războaiele şi cu alte urmări fireşti ale organizaţiilor de pînă atuncea.

Lipsa de siguranţă şi de libertate va înceta în societatea socialistă. Omul, pentru întîiaşi dată stăpîn pe natură şi pe producţiune, îşi va vedea asigurată libertatea şi nu va privi cu groază în viitor. Această urmare a aproprierii colective este din cele mai însemnate pentru societatea socialistă şi totodată arată cît de nedrepţi sînt aceia care numesc socialismul *robia viitoare,* cum face *Spencer* în *UIndividu contre VEtat.* Pentru a lămuri mai bine chestia aceasta, să ne întoarcem puţin înapoi şi să Luăm drept pildă era producţiunii individuale, cînd ţăranul muncea individual pentru îndestularea familiei sale, cînd familia îşi făcea singură tot de ce avea nevoie şi dădea în schimb numai o mică parte din roadele muncii sale. Atunci producătorul era stăpînul uneltelor sale de muncă (pămîntului, plugului, etc... la ţăran ; atelierului la fierar, cizmar etc.) şi era stăpîn pe producţiune. Cînd ţăranul se încredinţa că un plug e mai bun decît cel întrebuinţat din moşi-strămoşi, ara cu dînsul fiindcă ştia că va avea mai multă roadă ; semănînd unele seminţe şi nu altele, ţăranul se lua după interesele sale ; ţăranca, de asemenea, cînd făcea haine, lucra pe acelea de care avea trebuinţă : dacă familia avea haine de iarnă, ea lucra numai la haine de vară etc. Intr-un cuvînt, toate cele ce făcea ţăranul producător individual, care lucra pentru îndestularea sa şi a familiei sale, le făcea cu scopuri bine hotărîte, prevăzînd urmările şi ştiind ce va ieşi din munca sa şi, după ce căpăta roadele, ştia foarte bine cum ave$ să le întrebuinţeze. Aşadar, producătorii, fiind stăpîni pe roadele muncii lor, regulau producţiunea după cum îi povăţuiau interesele şi judecata. Dar producătorul individual era rob naturii. Muncind singur, individual, trebuia să se supuie la toate greutăţile prea mari : un deal, un fluviu... îl despărţea de cealaltă lume, o piatră mare pe ogor îi îngreuia munca. Natura îl robea, fiindcă puterea individuală a omului este prea mică faţă cu dînsa. Cu progresul economic, cu dezvoltarea cooperaţiunii, împărţirea muncii, schimbului, colectivizării producţiunii, omul a învins natura din ce în ce mai mult. Colectivizarea producţiunii a regulat mersul fluviilor după nevoile omenirii, a tăiat munţii şi pădurile, a sfărmat stînci, a făcut drumuri de fier prin munţi

şi a pus toate puterile firii în robia omului. Prin colectivizarea muncii, omenirea şi-a supus natura ; dar totodată a pierdut stăpînirea asupra producţiunii. Maşina e productul muncii oamenilor, şi acest product, introdus în fabrici, a aruncat şi aruncă pe drumuri mii de lucrători : maşina izgoneşte din fabrici pe producătorii săi. Muncind pentru schimb şi nu pentru consumare, producătorii de azi nu ştiu ce năzbîtie le va face productul făcut de dînşii îndată ce-1 vor lăsa din mînă şi-1 vor arunca pe piaţa universală. Cei ce fac arme şi pulbere de puşcă nu ştiu dacă tocmai aceste arme nu vor fi întrebuinţate pentru a-i împuşca chiar pe dînşii ori pe tovarăşii lor ; producătorii de cereale nu ştiu dacă trebuie să dorească ani buni ori ba; căci, dacă vor fi de vînzare prea multe cereale, preţurile vor cădea pînă la atîta încît îi vor ruina. Trimiţîinid mărfurile în piaţă, nici fabricanţii, nici lucrătorii nu ştiu dacă mărfurile lor nu vor fi de prisos, dacă nu vor produce o criză care va sărăci pe fabricanţi şi va face pe muncitori pieritori de foame. în loc de a fi stăpîni pe producte, producătorii de azi le sînt robi. Aşadar, în era producţiunii individuale mici, producătorul era stăpîn producţiunii şi rob naturii ; în era modernă a producţiunii mari colective, producătorii sînt stăpîni naturii, dar robi producţiunii ; în era socialistă, cînd munca va fi colectivizată ca şi apropriarea, omul va fi stăpîn şi asupra naturii, şi asupra roadelor muncii. în adevăr, în era socialistă, alături cu munca colectivizată va fi apropriarea colectivă, şi naţia întreagă va semăna cu o singură gospodărie, va da direcţie producţiei, va hotărî ce e de produs şi cum. Hotărînd toate acestea, naţia va semăna cu gospodăria veche ţărănească din vîrsta de mijloc în privinţa sităpînirii pe producţie *. Iar cît e vorba de libertate, aceste trei faze studiate se pot scurta în chipul următor : 1) *Era producţiunii mici individuale. — Producţiune individuală, apropriare individuală ; omul rob naturii, stăpîn producţiunii...* 2) *Era producţiunii mari colective* (burgheso-capitaliste). — *Producţiune colectivă, apropriare individuală; omul stăpîn naturii, dar rob producţiunii.* 3) *Era socialistă. — Producţiune colectivă, apropriare colectivă; omul stăpîn naturii şi producţiunii.*

*** Se înţelege că asemănăm numai în această privinţă societatea cu familia ţărănească din vîrsta de mijloc, adică numai în privinţa că societatea socialistă va fi stăpînă pe producţiune cum a fost şi familia ţărănească. în alte privinţe, deosebirea este ca de la cer la pămînt.**

Era socialistă îl face pe om cu adevărat liber şi-i garantează cu desăvîrşire viaţa. Muncind, de pildă, trei ceasuri pe zi, omul va şti că va avea toate cele trebuitoare cît va trăi. Urmările acestei asigurări vor fi nemăsurate. în societatea socialistă, omul pentru întîia oară îşi va hotărî singur mersul istoriei sale. Nici în era producţiunii mici individuale, nici în era burgheză n-a scăpat omul din robie şi numai în societatea socialistă va ajunge stăpîn pe natură şi pe producţiunile muncii sale, numai atunci, cum am zis, va trebui să se caute în filosofie şi în morală, nu în economie ca pînă acuma, pricini pentru transformarea mai departe a societăţii.

După cele spuse ne mai rămîne să arătăm că apropriarea colectivă va da loc unei societăţi, în care nu vor mai fi piedici pentru dezvoltarea economică, în care se vor putea aplica născocirile cele mai colosale. Am văzut din exemplul cu atelierul perfecţionat că formele societaţii feudale n-au fost în stare să primească asemenea progres economic şi că de aceea au şi pierit. Făcînd presupunere că s-au aflat mijloace de a creşte de o sută de ori productivitatea muncii şi aplicînd-o societăţii burgheze, am văzut că nici formele actuale n-ar putea suferi introducerea unor asemenea îmbunătăţiri în producţiune şi de aceea am scos încheiere că formele burgheze vor pieri. Logica şi istoria osîndesc deopotrivă o societate care n-are forme sociale destul de potrivite pentru a îngădui cel mai mare progres în producţiune. Exemplul nostru cu născocirea colosală care ar face să crească de o sută de ori rodnicia muncii poate să ne slujească de gradometru pentru bunătatea formelor sociale. înaintea acestui judecător trebuie să se înfăţişeze o formă socială pentru ca să dovedească de are ori foa drept la existenţă.

Să vedem deci dacă societatea socialistă este în stare a primi fără să piară asemenea născocire genială. Să luăm exemplul nostru şi să ne închipuim iarăşi Englitera, cu grupurile de producători agricoli şi industriali lucrînd la pămînt şi în fabrici, care sînt proprietatea naţiei. Să presupunem că prin birourile de statistică s-a aflat că, lucrîndu-se trei ceasuri pe zi, toate nevoile naţiei vor fi îndestulate. Să ne închipuim acuma că în

astfel de societate s-ar face o născocire care ar însuti productivitatea munci şi care s-ar putea aplica îndată la toate ramurile de producţiune. Ce s-ar întîmpla în societatea socialistă faţă cu invenţiunea pomenită? Instrumentele de muncă fiind ale naţiei întregi, născocirea s-ar introduce în toate felurile de producţiune. Munca făcîndu-se de 100 de ori mai roditoare, pentru îndestularea societăţii nu vor mai trebui 9 000 000 000 de ceasuri de muncă, ci de o sută de ori mai puţin, adică 90 000 000. Dacă mai înainte un om muncea 3 ceasuri pe zi, după născocire va avea de muncit numai un minut şi patruzeci şi opt de secunde pe zi.

Dacă societatea noastră însă, în loc de a scurta timpul de muncă, va lucra tot trei ceasuri pe zi, atunci va avea de o sută de ori mai multe producte, va fi de o sută de ori mai îmbelşugată, mai bogată, va putea să-şi îndeplinească toate dorinţele. Oricum ar face însă, societatea va cîştiga în fericire. Aşadar, pe cînd formele sociale de acuma sînt aşa de păcătoase încît chiar J. Stuart Mill a trebuit să mărturisească, deşi burghez, „ca *e îndoios lucru dacă toate născocirile au scurtat munca ori au alinat suferinţele unei singure fiinţe omeneşti"*, pe cînd formele actuale sînt aşa de duşmane progresului economic, încît o născocire colosală care ar trebui să facă fericirea tuturor, dimpotrivă, ar aduce după dînsa cele mai nespuse nenorociri, răscoală, vărsare de sînge şi poate şi nimicirea civilizaţiei; dimpotrivă în societatea socialistă, cu cît ar fi născocirea mai colosală, cu atîta ar aduce mai mare fericire fără a face rău nimănui.

Credem că se vor fi convins cititorii noştri că principala contrazicere a societăţii actuale, aceea care este izvorul tuturor răutăţilor, este contrazicerea între producţiunea colectivă şi apropriarea individuală şi că leacul societăţii este dezlegarea acestei contraziceri, prefăcînd şi apropriarea din individuală în colectivă.

Societatea de azi nu numai că dezvoltă înăuntrul ei o mulţime de contraziceri şi anomalii, care, cu cît merge societatea înainte, tot mai mult o zguduie, tot mai mult o dizolvă, pregăteşte singură societatea viitoare sau, mai bine zicînd, condiţiunile materiale şi factorii trebuitori pentru realizarea acelei societăţi. în adevăr, am văzut că societatea burgheză capitalistă concentrează producţiunea şi dezvoltă foarte tare împărţirea muncii. în Englitera, oare a înaintat mai departe decît alte ţări şi pe care toate rîvnesic să o ajungă, mai toată producţiunea e centralizată şi colectivizată ; acolo mai nu se mai află producţiune mică individuală, meseriile au fost înlocuite prin fabrici mari, în care mii de oameni lucrează împreună, după un plan dat, cu maşinile cele mai bune. Cît despre pămînt, apoi întinsele moşii ale lorzilor sînt lucrate de numeroase grupuri de muncitori, cu maşini perfecţionate, cu aplicarea cea mai înţeleaptă şi mai ştiinţifică a muncii. Aceste grupe de muncitori au înlocuit producţiunea mică, pe meseriaşi şi pe cultivatorii mici. Aici, în aceste grupe de muncitori, munca este colectivă, avem comunele producătoare ale societăţii colective socialiste. Declaraţi toate instrumentele de muncă proprietate naţională, înlăturaţi apropriarea individuală, şi producţiunea, fără a se opri, va putea merge înainte, urmînd cu munca tot aceleaşi comune colective, tot după acelaşi plan *. E drept că lucrătorii vor primi atunci echivalentul total al roadelor muncii lor, că nu vor mai fi crize, nici pauperism, nici alte odoare de-ale societăţii de acuma, dar producţiunea va putea rămîne aceeaşi şi apoi încet-încet să se prefacă după cererile mai nouă. Aşadar, societatea capitalistă ne pregăteşte ea singură comunele viitoare. Lucrul se poate înţelege şi altfel. Societatea de azi, colectivizînd producţiunea, înlesneşte şi colectivizarea apropriarei ; pe cînd o societate în care ar domni meseriile mici şi cultivarea pămîntului prin proprietari mici va trebui să întemeieze şi producţiunea şi apropriarea colectivă, lucru de o sută de ori mai greu. Afară de această uşurare, pentru apropriarea colectivă mai este şi alta. Societatea de azi, colectivizînd producţiunea şi dezvoltînd împărţirea muncii, a făcut munca foarte producătoare. în societăţile vechi, în care productivitatea era foarte slabă, poate că a trebuit ca o parte din oameni să lucreze pentru ca să poată cîţiva a se ocupa cu ştiinţa, cu artele şi cu cîrmuirea societăţii. Acuma însă productivitatea muncii e aşa de straşnică, încît muncind fiecare cîte 3 ceasuri pe zi, de bună seamă că toţi vor fi asiguraţi cu toate cele trebuitoare. Numai

*** Se înţelege că se va schimba şi planul cu timpul, dar din cele spuse vedem lămurit cum societatea actuală pregăteşte formele viitoare.**

acuma dar a venit vremea cînd idealurile de egalitate ale marilor utopişti pot să se prefacă în realitate. *într-un cuvînt, societatea de astăzi singură pregăteşte toate condițiile exterioare pentru realizarea celei viitoare.* Dar nu numai atîta, alăturea cu pregătirea condițiilor exterioare pentru acea societate viitoare, societatea de astăzi pregăteşte şi clasa de oameni care trebuie să ia locul clasei domnitoare de acum, al burghezimii, pregăteşte clasa care trebuie să realizeze, pe lîngă producțiunea colectivă, şi apropriarea colectivă. Cine sînt aceşti oameni? Să vedem. Societatea burgheză, concentrînd şi colectivizînd producțiunea, expropriază pe producătorii mici (meseriaşi şi'agricultori), îi strînge în fabrici şi pe moşii mari, îi pune să lucreze împreună. Aici aceşti producători, fiind proletari salariați, se disciplinează pentru societatea colectivistă. într-o țară unde domneşte agricultura mică, țăranul cu greu va înțelege cum trebuie să lucreze o comună agricolă socialistă, de 1 000 de oameni de pildă. Dar proletariatul salariat al unui lord înțelege uşor, el vede cu ochii comuna viitorului, o mie de oameni lucrează de pe acuma după un plan dat, folosindu-se de toate născocirile ştiinței şi de împărțirea cea mai potrivită a muncii. Tot astfel şi în fabrică. Dar, afară de strîngerea muncitorilor în grupe comuniste producătoare, societatea mai face să se deştepte într-înşii şi spiritul revoluționar, în fabrici şi pe moşii, proletarii, strînşi la un loc, văd că interesele lor sînt cu totul altele decît ale stăpînului, decît ale clasei capitaliste ; într-înşii se dezvoltă acea sfîntă solidaritate atît de cerută pentru societatea viitoare şi care se dă pe față aşa de frumos în timpul grevelor. Adunați împreună, proletarii văd cît de straşnic de însemnate sînt urmările muncii comune, se învață a o prețui şi totodată văd cum că din roadele binefăcătoare ale acestei munci se folosesc nişte indivizi care nici la fabrici nu vin*, ori, de vin, se arată numai o dată pe săptămînă pentru a cerceta socotelile răpirii. Strînşi la un loc, veşnic frămîntați de aceleaşi idei şi simțiri, proletarii sînt' foarte în stare să înțeleagă contrazicerea de căpetenie între producere şi apropriare. Trăind la un loc, ei simt mai tare prăpastia către care păşeşte omenirea şi care împarte societatea în proletari

*** Societățile anonime.**

şi în cîțiva miliardari. în sfîrşit, proletarii, luminați de frații lor mai inteligenți ori mai învățați şi de socialiştii teoretici, încep a înțelege şi boala, şi leacul societății actuale, şi că ei, fiind majoritatea zdrobitoare, n-au decît să vroiască şi lumea va lua altă față. Proletariatul este deci acea clasă care va înlocui burghezimea. Proletariatul are chemarea istorică de a realiza forma viitoare socială, apropriarea colectivă. Societatea de astăzi pregăteşte deci şi condițiunile de trai ale societății viitoare, şi clasa care trebuie să realizeze formele socialiste. însă, dacă rolul proletariatului este de a realiza formele sociale viitoare, cum al burghezimii a fost de a realiza pe cele moderne, atunci lupta proletariatului pentru emancipare este totodată lupta pentru viitorul omenirii. Fiecare pas înainte al proletariatului, fiecare grevă care face să crească solidaritatea între proletari, scurtarea zilei de muncă pentru a avea şi proletarul vreme de a se lumina şi sfătui cu semenii săi în privința intereselor şi suferințelor comune, crearea de societăți de muncitori etc. sînt toate paşi înainte spre a ajunge la ideal, la completa emancipare a proletariatului, prin urmare la realizarea socialismului. *De aici urmează foarte limpede rolul socialiştilof în Europa apuseană: au să lumineze proletariatul asupra rolului istoric ce are şi să se lupte în rîndurile proletarilor pentru fiecare pas ce-l face acesta spre emancipare.* Socialiştii nu-s o partidă deosebită de proletariat, ci oameni (fie proletari ori ba) luminați asupra rolului istoric al proletariatului şi care umblă să lămurească pe muncitori în privința rolului ce au şi se luptă alăturea cu ei, ştiind că orice pas înainte, orice cîştig al proletariatului apropie realizarea societății socialiste.

Cap. V. Răspuns la cîteva obiecții

Apropriarea colectivă, schimbînd cu totul bazele materiale ale traiului, depărtînd crizele şi pauperismul, asigurînd fericirea şi libertatea tuturor, înlocuind concurența prin controlul rațional al societății asupra producțiunii şi distribuțiunii bogățiilor şi lupta de interese prin armonia lor, va preface şi toate aşezămintele de azi

în altele, potrivite cu bazele noi materiale de atunci. Deşi, după cum am spus mai sus, despre această prefacere vom vorbi în altă scriere, trebuie însă chiar acuma să spunem cîteva cuvinte despre unele întocmiri, de vreme ce schimbarea acestora pricinuieşte neînţelegere nu numai între potrivnicii noştri, dar chiar înlăuntrul partidei socialiste.

Una din chestiile cele mai arzătoare este a statului. Unii din potrivnicii socialismului strigă că noi, vroind nimicirea statului, vroim distrugerea organizaţiei sociale, deci introducerea anarhiei, care pentru dînşii înseamnă un fel de haos, de luptă înverşunată de pasiuni etc... Alţii, dimpotrivă, ne învinovăţesc că vroim să reglementăm toate prin stat, că în societatea socialistă vor pieri libertatea şi iniţiativa individuală etc... Ohiar de pe aceste învinuiri aşa de nepotrivite între dînsele s-ar putea încredinţa un om nepărtinitor că trebuie să fie vreo neînţelegere. Să vedem ce-i adevărat. Greşeala de căpetenie a potrivnicilor noştri şi chiar a unor socialişti este că amestecă „statul", noţiune îngustă, cu noţiunea mult mai largă de „organizaţie" în general. Dar aceste două lucruri, statul şi organizaţia socială, sînt aşa de deosebite, încît pot fiinţa unul fără altul. Antropologii moderni, Spencer, Morgan etc., ne-au arătat societăţi primitive (la irochezi etc.) care au avut organizaţie socială, şi încă foarte cuminţească, fără să aibă măcar urmă de stat. Statul s-a arătat atunci cînd societatea s-a desfăcut în clase domnitoare şi în clase supuse ; şi, decum s-a arătat în istorie, statul n-a fost altceva decît reprezentantul clasei ori claselor domnitoare şi apărătorul intereselor lor. Dacă statul reprezintă totodată şi organizaţia societăţii, apoi o reprezintă numai într-atîta încît organizaţia societăţii este în folosul clasei stăpînitoare. In antichitate, statul reprezenta clasa şi interesele stăpînilor de robi (la greci) şi pe a patricienilor (la romani). In vîrsta de mijloc, reprezintă pe feudali; acuma reprezintă ori interesele clasei burgheze (în Franţa), ori ale clasei burgheze şi ale rămăşiţelor feudalismului (în Germania), în societatea egalitară socialistă, în care nu vor mai fi clase, nici politice, nici economice ; cînd toţi vor fi producători, nefiind clase, nu poate să fie nici *stat* care să reprezinte clasa domnitoare. Poporul, proletariatul, ajungînd la putere, după revoluţia socială, proletară,

va întrebuinţa dictatura de clasă ca mijloc pentru a-şi întări domnia, pentru a organiza formele de viaţă ale societăţii socialiste. Dar după ce va ajunge, în sfîrşit, să sfarme cu totul puterea burghezimii, nu va mai avea pe cine să stăpînească, fiind el cea de pe urmă clasă ; revoluţia socială va aduce deci desfiinţarea claselor şi, domnia de clasă nemaiavînd ce căuta în societatea socialistă, statul va pieri. „Statul nu va fi desfiinţat — zice Fr. Engels în *Socialismul ştiinţific şi socialismul utopic* —, ci va muri"[6]. Dar oare moartea statului (cum vedem, foarte firească) înseamnă oare totodată şi dezorganizarea socială ? Dimpotrivă, în societatea burgheză statul reprezintă organizarea societăţii numai în interesul unei clase, în vreme ce dealtfel societatea e dezorganizată cu desăvîrşire, e atît de puţin organizată încît dă loc la fenomene absurde cum sînt crizele de supraproducţiune, e atît de dezorganizată încît nouă zecimi din membrii ei trăiesc în sărăcie, deşi productivitatea muncii este azi aşa de mare încît ar putea teu toţii să trăiască în belşug şi bogăţie, e atît de dezorganizată încît nu numai proletariatul, dar chiar şi stăpînii nu pot fi siguri dacă mîine nu vor cerşi pe drumuri. Numai această lipsă de siguranţă şi frica pentru ziua de mîine sînt dovada destul de tare că societatea de azi e dezorganizată. însărcinarea cea dintîi a unei organizări este să asigure ziua de mîine, prin urmare libertatea omului ; căci omul care nu ştie dacă mîine-poimîine nu va ajunge pieritor de foame nu-i liber, ci rob împrejurărilor ; iar societatea care are astfel de organizare, cu drept cuvînt poate fi numită dezorganizată, în societatea viitoare, starea materială a omului şi libertatea lui vor fi asigurate prin birourile de statistică, prin delegaţii etc., naţia va hotărî, ce, cum şi cît trebuie să se producă. în loc de oarba concurenţă va fi controlul raţional al naţiunii, care va regula producţiunea spre îndestularea societăţii, iar fiecare individ în schimb, pentru trei ceasuri * de muncă zilnică, va fi sigur de un trai îmbelşugat; inteligenţa, nelănţuită de nevoile materiale, va lua altă dezvoltare, artele, ştiinţa,

*** Noi presupunem în această scriere că, ţinînd seama de tehnica de astăzi, dacă toţi vor lucra, ar ajunge trei ceasuri de muncă pe zi pentru îndestularea societăţii. Noi credem, şi vom dovedi aiurea, că trei ceasuri sînt mai degrabă prea mult decît prea puţin, mai ales că tehnica, ştiinţa se dezvoltă, şi nici nu**

totul va merge spre perfecţie... Această organizare cuprinde deopotrivă pe toţi membrii societăţii egalitare socialiste, pe toţi îi asigură deopotrivă. Se înţelege că birourile de statistică, delegaţiunile comunale şi sociale (naţionale) etc. n-au nimica a face cu statul autoritar de azi. Statul într-o societate fără clase ajunge lucru cu neputinţă, tot aşa de absurd ca un împărat într-o republică democratică. Iată dar două lucruri ce urmează din cele spuse : 1) în societatea socialistă, statul va pieri (va muri, zice Engels) şi 2) în societatea socialistă, o organizaţie unitară, armonică, raţională va asigura deopotrivă bunul trai şi fericirea tuturor membrilor. Acuma putem să înţelegem absurdităţile ce ne aruncă potrivnicii, confundînd *statul* cu *organizaţia.* Să luăm, în adevăr, cele două încheieri ce am scos din ideile socialismului asupra statului : 1) Socialiştii zic că statul va pieri. Reacţionarii, amestecînd statul cu organizaţia, strigă : „Prin urmare, organizarea va lipsi (de unde prin urmare?), deci în societatea socialistă va fi un haos", 2) Noi zicem că în societatea socialistă o organizaţie armonică, raţională va asigura bunul trai şi fericirea tuturor membrilor societăţii. „Liberalii", confundînd organizaţia cu statul, zic : „Aşa ! organizaţia va asigura bunul trai, adică statul (de unde statul?) va asigura traiul tuturor, prin urmare cu toţii vom fi slugile statului, un fel de funcţionari, deci orice libertate va pieri" etc. Cum am văzut însă, se înşeală şi unii, şi alţii, şi „statul", nefiind acelaşi lucru cu organizarea, va pieri, fără ca să lipsească societăţii o organizaţie armonică, raţională şi binefăcătoare.

Altă întocmire socială care de bună seamă se va preface şi despre a cărei schimbare face burghezimea zgomot asurzitor este „familia". Distrugerea familiei este una din învinuirile obişnuite ce ni se fac. Să spunem deci două-trei vorbe şi despre familie. Această întocmire a trecut în timpul dezvoltării omenirii prin multe faze. Fără să mai vorbim despre cele mai vechi, chiar monogamia a suferit de la ivirea-i şi pînă acuma destule prefaceri paralele cu schimbările temeliilor materiale ale societăţii.

putem prevedea cît de tare va creşte rodnicia muncii pînă cînd se vor realiza formele socialiste. Păcat numai că formele burgheze nu lasă să crească productivitatea muncii decît foarte încet.

Familia fiind embrionul societăţii, într-însa vedem toate contrazicerile şi toate anomaliile societăţii întregi, după cum şi în embrion se văd începuturile membrelor organismului viitor. Dacă luăm cele trei forme sociale despre care am scris (robia, servajul şi salariatul), vom vedea că familia s-a schimbat odată cu trecerea societăţii dintr-o fază în alta. în antichitate, în era robiei, baza familiei era robia, nevasta şi copiii erau robii tatălui de familie, care putea să facă din femeie şi copii orice ar fi vrut, ca şi din robi. în familia patriarhală din vîrsta de mijloc, deşi cu temelie de asemenea autoritară, capul familiei din această epocă nu avea atîta putere asupra femeii şi a copiilor, după cum nu avea nici asupra servilor. Alături cu legăturile de autoritate s-au dezvoltat şi cele sentimentalo-religioase, care idealizau despotismul soţului şi al tatălui, adică tocmai cum se întîmplase şi cu relaţiile între stăpîni şi servi. Burghezimea, sfărmînd servajul şi autoritatea feudală, a distrus de asemenea şi legăturile autoritare patriarhale din familie, rupînd totodată şi vălul sentimentalo-religios ce le acoperea. Femeia, roabă în era robiei, servă în cea feudală, ajunge un fel de *salariată* *, liberă dealtfel, dar într-o stare analoagă cu a proletariatului şi, în general, cu a claselor inferioare.

între membrii familiei se statornicesc relaţii burghezo-capitaliste. Membrii familiei nu mai sînt legaţi prin autoritatea părintelui, ci prin interese băneşti — zestre, moştenire etc. Iubirea ajunge o marfă, care se vinde în piaţă cu preţ hotărît, cu tarifă, după legea ofertei şi a cererii. Interesul bănesc neputînd fi legătură destul de tare, familia burgheză este curat convenţională, *pentru ochii lumii,* iar în adevăr femeile se mîngîie cu ibovnici şi bărbaţii cu ţiitori şi umblînd prin casele de prostituţie. Casele de prostituţie, care au luat o dezvoltare înfricoşată ** şi sînt reglementate, tarifate, recunoscute de stat ca instituţie trebuitoare, caracterizează minunat familia burgheză, îi slujesc de prototip. în societatea socialistă, familia se va schimba negreşit foarte tare, cum s-a schimbat şi în celelalte faze prin care a trecut ome-

*** Să nu se uite că facem o *analogie* între femei şi între clasele muncitoare fără a avea de gînd să le identificăm.**
**** [înfricoşătoare].**

nirea. Ca şi în fazele trecute, familia viitoare se va potrivi cu bazele materiale ale societăţii. Dar, căzînd clasele, distrugîndu-se toate neegalităţile politice şi economice, femeia va fi şi ea liberă şi egală cu bărbatul. Interesul bănesc, care este legătura familiei de azi, va dispărea ; legătura familiei socialiste va fi dragostea reciprocă, unica legătură firească şi morală, dar totodată şi singura cu putinţă într-o societate în care femeia şi bărbatul vor fi deopotrivă. Familia viitoare va fi monogamă, în înţeles că va fi traiul împreună între un bărbat şi o femeie, dar se va deosebi cu totul de familia de azi, legătura va fi numai *dragostea liberă.* Corupţia şi destrăbălarea sexuală, împreună cu prostituţia, vor fi cu neputinţă acolo unde femeia va trăi cu bărbatul numai din dragoste ; nu va fi cu putinţă prostituţia cînd femeia va fi asigurată economiceşte ca şi bărbatul, cînd nu va mai fi sărăcie. După cum în societatea viitoare se vor produce lucruri pentru îndestularea ei, pentru plăcerea şi fericirea societăţii, şi nu mărfuri pentru schimb, tot aşa iubirea va ajunge un izvor de fericire pentru cei ce se vor iubi, dar nu o marfă, cum este iubirea burgheză.

In această familie întemeiată pe iubire, pe libertate, pe respect, în această familie din care vor dispărea lupta de interese şi atîrnarea economică, în/tocmai ca şi din societatea întreagă, în această familie Vor creşte şi se vor dezvolta generaţiile cele mai noi, membrii societăţii egalitare ; în această familie se' vor dezvolta oameni cu simpatii universale; în asemenea familie şi societate se vor forma cei ce vor alcătui acea societate ideală pe care o prevede chiar Spencer printre norii prezentului, acea societate în care actele individului vor fi folositoare societăţii şi ale societăţii, la rîndul lor, folositoare individului ; cînd orice cuget se va naşte în om, orice sentiment va fi în armonie cu interesele omenirii... Toate acestea nu vor fi cu putinţă decît în societatea socialistă.

N-avem de gînd să răspundem la toate criticile ce s-ar putea face socialismului, de aceea vom mai atinge, în cîteva cuvinte, numai două chestii şi vom sfîrşi expunerea socialismului ştiinţific.

Criticii socialismului (vorbim de oamenii pricepuţi) se împart în două grupe : unii nu cred în realizarea

idealului socialist, cu toate că-i admit superioritatea, din pricina greutăţilor ce-i stau în cale. Alţii văd că societatea merge spre socialism, dar, găsind mari neajunsuri în societatea socialistă, ar dori să oprească mersul progresiv al evoluţiei. Celor dintîi le vom răspunde : E foarte adevărat că greutăţile sînt colosale, cum sînt colosale şi idealele noastre ; să nu se treacă însă cu vederea că pentru realizarea socialismului lucrează toată evoluţia economică etc. a societăţii. Cu cît merge mai înainte societatea, cu atîta se dezvoltă contrazicerile şi anomaliile care o descompun şi, pe de altă parte, am arătat cum societatea singură creează teren pentru cea viitoare. Dealtmintrelea nici un socialist nu crede că idealul nostru se va realiza iute, ba chiar sînt gata a crede că societatea va trece prin o formă mijlocitoare înainte de a ajunge la idealul socialist. Oricum, socialiştii socot că, dacă s-a dovedit că omenirea merge spre o formă socială mai înaltă, atunci toţi oamenii convinşi de acest adevăr trebuie să lucreze, să lupte pentru a ajunge la acest ideal, fie cît de îndepărtat. Cît despre criticii ceilalţi, adică despre cei care găsesc lipsuri în societatea socialistă ori neajunsuri, acelora le răspundem că societatea viitoare va avea, fireşte, neajunsurile ei, fiecare eră istorică avînd pe ale sale. O fericire absolută nu poate fi, cum nu-i nimica absolut pe lumea aceasta. Socialiştii nu zic că societatea socialistă va da fericire absolută, perfectă, ci că societatea socialistă, în asemănare cu cea burgheză, va fi fără de seamăn mai perfectă şi mai fericită. Acest fel de critici caută pete în societatea viitoare şi nu bagă în seamă ticăloşiile de azi : despoierea muncitorilor, sărăcia, agiotajul, fraudele, crizele, prostituţia, crimele etc. Trăind în societatea de azi şi nevroind a primi pe cea socialistă, sub cuvînt că şi acolo vor fi unele neajunsuri, criticii noştri seamănă cu un cerşetor care, tremurînd într-o cămaşă zdrenţuroasă, în ger, n-ar vroi să primească blana ce i-ar da un trecător milostiv, sub cuvînt că nu-i croită după modă ori că postavul este urît la culoare sau pătat în cîteva locuri etc. Se înţelege că asemenea cerşetor, dacă s-ar putea afla în adevăr, ar degera în cămaşa-i zdrenţuroasă.

SOCIALISMUL IN ROMÂNIA

Cap. I. Este socialismul la noi o plantă exotică ?

Sfîrşind expunerea socialismului ştiinţific, ar trebui să trecem la urmările practice care ies din această expunere pentru noi, socialiştii români, ar trebui să arătăm cum să lucrăm noi, în împrejurările de azi ale României, spre a ne apropia de idealul nostru. Totuşi, mai întîi să dezlegăm întrebarea dacă socialismul poate şi trebuie să ajungă idealul tuturor oamenilor cinstiţi, cum şi este în Europa ; cu alte cuvinte, întrebuinţînd vorba duşmanilor noştri, să dovedim că socialismul nu-i plantă exotică şi că poate să se prindă bine şi pe pămîntul românesc şi că roadele ce va aduce vor fi şi aici tot aşa de binefăcătoare ca şi aiurea. Trebuie să dovedim cele spuse, căci în adevăr socialismul ar putea fi plantă oricît de folositoare, dar, dacă nu i-ar prii pămîntul, fireşte că numai roade bune n-ar putea aduce. De la acest răspuns al nostru atîrnă tpt viitorul socialismului român.

La cea dintîi ivire a socialismului în România am fost întîmpinaţi de toţi potrivnicii cu strigătul : „socialismul este plantă exotică, socialismul n-are ce căuta la noi".

Dovezile ce se aduc spre a arăta că socialismul n-are pămînt potrivit în ţara aceasta pot fi împărţite în două clase. Unii spun că socialismul este în adevăr bun pentru apusul Europei, unde sînt proletari industriali; dar la noi, nefiind proletariat, leacul împotriva acestei boale n-are la ce fi adus. Alţii spun că socialismul e şi în Apus boală care urmează din altă boală, proletariatul industrial, şi că la noi, nefiind proletariat, nici boala socialismului n-are chip să se dezvolte. Socialiştii români au răspuns şi unora, şi altora, şi prin cîteva cuvinte au zdrobit pentru vecie clădirea fără temelie ce o ridicaseră duşmanii împotrivă-ne. Socialiştii zic : „Dacă d-voastră socotiţi socialismul drept leac împotriva boalei proletariatului industrial, atunci de ce lucraţi din răsputeri, nu socotiţi nici o jertfă prea mare, spre a întemeia industria mare naţională şi deci totodată proletariat industrial ? Voiţi fabrici, drumuri de fier, agricultură cu maşini; dar pe lîngă toate acestea lucrează şi proletari salariaţi şi, dacă vroiţi să aduceţi din Europa boala, de ce n-am avea şi noi dreptul să aducem leacul ? Introduceţi proletariatul — boala, noi introducem socialismul —, leacul. Cine e mai de laudă, mai iubitor de ţară, voi ori noi ?". Tot astfel se poate zice şi celorlalţi : „D-voastră aduceţi boala proletariatului, din care urmează, chiar după dv., socialismul; prin urmare, avem tot dreptul de a-l propovădui, nu-i lipseşte terenul".

Acest răspuns a fost atît de zdrobitor, încît potrivnicii socialismului nici n-au mai îndrăznit să deschidă gura : se temeau de compromitere. Totuşi, din cînd în cînd, cîte un scriitoraş plătit, prin urmare care nu are chip de a se da mai la o parte, repetă fără vreo umbră de dovezi că socialismul e plantă exotică. Dar biruinţa cîştigată de noi vine mai ales din lipsa desăvîrşită de cunoştinţe, lipsă care le alcătuieşte podoaba, la duşmani; învinuirea că socialismul este plantă exotică ar putea fi un argument foarte tare în mîna unui om cult şi învăţat, care să ştie argumenta. Ar putea să-şi întemeieze dovezile chiar pe partea dintîi a acestei scrieri. Acest potrivnic luminat ar putea să ne zică : „Pretindeţi că nu vroiţi să prefaceţi societatea după un plan, care vă pare drept şi bun. Foarte bine. V-aţi pus pe teren cu totul ştiinţific şi real şi ne arătaţi că societatea singură pregăteşte condiţiile exterioare pentru fiinţarea societăţii viitoare. Aşa, spre pildă, arătaţi că societatea feudală a căzut din pricina contrazicerii între formele-i sociale, care nu lăsau loc dezvoltării puterilor producătoare, şi, cînd aceste puteri au crescut destul de tare, au sfărmat formele feudale, iar în locul clasei feudale a păşit clasa burgheză, care înfăţişa puterile productive perfecţionate. Aşadar, în societatea feudală s-au dezvoltat formele societăţii burgheze (manufacturi, comerţ etc.), s-a dezvoltat şi clasa care a pus în practică formele cele nouă, burghezimea. în societatea de azi iar găsiţi, după dv., o contrazicere de căpetenie, care s-a dezvoltat cu propăşirea societăţii burgheze, anume contrazicerea între producţiunea colectivă şi aproprierea roadelor muncii de către cîţiva indivizi. Cu alte cuvinte, societatea, dezvoltînd producţiunea colectivă, chiar prin aceasta pregăteşte teren pentru o societate în care şi aproprierea să fie colectivă. Singură societatea a pregătit comunele producătoare, industriale şi agricole, care în Englitera nu aşteaptă decît o lovitură pentru a trece în forma socialistă. De asemenea, societatea burgheză a strîns la fabrici şi

pe moşii mii de proletari, i-a pus să lucreze în comun, i-a disciplinat pentru apropriarea comună. Societatea singură pregăteşte clasa viitoare, proletariatul, care va lua locul burghezimii. *într-un cuvînt, societatea de azi pregăteşte singură condiţiile exterioare pentru realizarea celei viitoare.* Iată-vă argumentul dv. cel mai puternic, în adevăr, printr-însul se preface socialismul din utopie în ştiinţă. *Dar la noi nu-i nimica din toate acestea.* în societatea noastră hu este contrazicere între producţiunea colectivă şi între apropriarea individuală, pentru că la noi nu este încă producţiune colectivă, ci individuală, dacă lăsăm la o parte cîteva excepţii; societatea noastră n-a pregătit acele comune industriale şi agricole care fac aşa de uşoară realizarea socialismului. De asemenea societatea noastră n-are proletariat stains în fabrici şi disciplinat, care să fie o clasă gata a realiza formele societăţii viitoare, la noi proletariatul e de abia în faşă. *în scurt, societatea noastră n-a pregătit formele exterioare pentru realizarea societăţii viitoare, deci socialismul este la noi plantă exotică.*

Iată cum ar putea argumenta un om cult şi dovezile lui ar avea mare seriozitate şi trebuie să răspundem negreşit.

Argumentarea de mai sus pare cu atîta mai tare^ cu cît se întemeiază pe două adevăruri ce nu pot fi tăgăduite de cei ce primesc socialismul ştiinţific : 1) că societatea nu poate trece în altă formă socială, dacă n-are mai întîi pregătite formele societăţii viitoare ; 2) că în societatea noastră în adevăr n-avem nici formele viitorului pregătite, nici clasa proletariatului apusean.

Totuşi argumentarea e greşită cu totul, cuprinde o greşeală'care o ruinează. Anume amestecă două noţiuni : una mai generală, „societate", şi alta specială, „o societate", în adevăr, nu se poate tăgădui, societatea trebuie să aibă condiţiile materiale exterioare pregătite pentru o nouă formă socială, dacă trebuie să treacă într-însa. Dar sub societate se înţelege omenirea ori o parte mare din omenirea civilizată şi nicidecum o mică parte. Aceasta este silită să introducă formele cele nouă, cînd au fost introduse în societate luată în întregime. Franţei i-au trebuit cîteva veacuri pentru ca să se dezvolte relaţiile feudale şi să realizeze condiţiile materiale pentru existenţa societăţii burgheze ; dar a rămas în Franţa o provincie în care pe vremea revoluţiei celei mari[7] erau condiţiunile materiale şi economice întocmai ca în veacul al XV-lea. Această provincie era Bretagne. Se înţelege că, dacă Bretagne ar fi fost înconjurată cu un zid chinezesc, cu totul despărţită de lume, cine ştie cîte veacuri ar fi trebuit pentru ca şi acolo să se dizolve formele feudale şi să treacă în cele liberale burgheze. Dar, făcînd parte din Franţa, de voie de nevoie a trebuit să primească şi ea organizarea ţării întregi. în faţa relaţiilor internaţionale de azi, care leagă toate naţiile culte ale Europei (şi chiar ale Americii) ; în faţa solidarităţii economice, mai ales, prin care sînt legate, aşa că o criză în Londra poate să producă criză şi în România, în faţa relaţiilor comerciale internaţionale, în faţa drumurilor de fier, a telegrafelor etc., o naţie, „o societate" din Europa poate fi privită ca o provincie, iar o ţară mică, de pildă România, trebuie să fie socotită drept un district al Europei. Deci România nu va putea să nu treacă la socialism, cînd va trece şi Europa. Cum se schimbă dezvoltarea unei societăţi prin înrîurirea relaţiilor internaţionale, dovadă strălucită ne dă însăşi România. în adevăr, să ne uităm puţin îndărăt şi să ne închipuim starea noastră socială înainte de 1848. Relaţiile economice erau la noi ca în timpurile feudale din Europa în veacul al XV-lea. Clăcaşii erau ca servii feudalilor, boierii erau feudalii. în oraşe vedeai comerţ mic şi industrie mică, bresle. Se lucra mai mult pentru consumare personală decît pentru schimb, într-un cuvînt erau relaţiile care au făcut societatea feudală atît de statornică, încît a durat multe veacuri. Unde erau la noi acele puteri productive dezvoltate care să fi venit în contrazicere cu formele sociale de atuncea ; unde erau manufacturile, fabricile, comerţul întins, oprit în dezvoltare din pricina organizaţiei de atunci ? Erau oare oraşele noastre în antagonism cu boierii feudali, purtau oare veşnic război ?

în sfîrşit, unde era clasa burgheză, care să fi putut răsturna relaţiile sociale de atunci, clasă care să se fi dezvoltat în timp de mai multe veacuri în veşnică duşmănie cu feudalismul ? Unde erau, în sfîrşit, acele condiţii materiale exterioare, pentru ca să treacă societatea iobăgistă în cea liberalo-burgheză ? Nimica, nimica şi iar nimica. României i-au lipsit cu desăvîrşire acele con-

dițiuni materiale exterioare și, dacă România ar fi fost îngrădită cu zid chinezesc, fără relații cu Europa, atunci ar fi trebuit să se dezvolte și aici producțiunea, să treacă prin manufactura mică și mare, să se dezvolte antagonismul între orașele burgheze și satele feudalo-boierești, să crească o clasă puternică burgheză și numai după aceasta să treacă și România în faza liberalo-burgheză. Pentru toate acestea i-ar fi trebuit cinci ori șase sute de ani. Lucrul is-a petrecut însă cu totul altfel. Pe la 1840 o pleiadă de oameni talentați, tinere odrasle ale boierimii, cei mai mulți crescuți în Europa apuseană sub formele sociale de acolo, au început agitație pentru a introduce aceste forme nouă în țara lor și după cîțiva ani au reușit. România, fără să treacă prin toate formele mijlocii prin care a trecut Europa, a primit formele sociale europene. Cît despre condițiile burgheze, ca dezvoltarea producțiunii și împărțirii muncii, mașinile, clasa burgheză puternică', apoi aceste condiții se dezvoltă acuma, după ce au fost introduse formele sociale burgheze. Iată dar o schimbare colosală, care s-a introdus în mișcarea socială românească numai ca efect al relațiilor internaționale, în Europa apuseană s-au dezvoltat condițiunile materiale exterioare burgheze și pe urmă au fost primite formele sociale liberalo-burgheze. în România, dimpotrivă, mai întîi au fost introduse formele burgheze și pe urmă au început să se dezvolte condițiile materiale exterioare. Aiurea schimbarea formelor sociale a succedat, în România dimpotrivă. Care să fie pricina? Firește, numai mișcarea societății europene în general. Odată ce Europa a primit unele forme sociale, acele societăți din Europa care-s rămase în urmă se văd nevoite a le primi și ele fără să aibă condițiile materiale. Deci dezvoltarea țării noastre parcă a fost înadins menită a aduce cea mai strașnică dezmințire, chiar criticilor culți pomeniți mai sus. Această dezvoltare parcă înadins a fost menită pentru a da putere de argumentare și putere morală socialiștilor din toate țările rămase în urma Europei cu evoluția. Fără să mai vorbim de schimbările ce va suferi România și carele o vor apropia de Europa, putem zice că ea va primi formele socialiste odată ce vor fi primite în Europa, chiar dacă nu va avea îndeajuns de dezvoltate condițiile exterioare ale societății socialiste. Deosebirea va fi că la noi se va introduce totodată colectivi-

zarea producțiunii și a apropriațiunii și, după cum burghezimea se dezvoltă la noi fără greutățile ce a întîmpinat aiurea, de asemenea și comunele socialiste se vor înființa fără ca muncitorii români să fi avut de suferit cît proletariatul european. Asemănarea cea mai de seamă este următoarea :

Cum pentru trecerea din forma feudală-iobăgistă în cea burgheză a trebuit, afară de influența Europei, totodată o tinerime devotată, luminată, care să agite și să facă propagandă în țară (Rosetti, Brătienii, Goleștii etc.), așa și pentru trecerea României burgheze în cea socialistă, afară de înrîurirea socialismului european, mai trebuie o tinerime devotată, luminată, care să agite în țară, trebuie propagandă și agitare socialistă. Asupra acestui punct așa de însemnat pentru socialismul român vom mai vorbi. Am arătat analogia între poziția noastră și între a tinerimii liberale dinainte de 1848. Așa de mare este asemănarea, încît liberalii noștri nu ne pot face nici o învinuire care să nu le fi putut fi făcută și lor de boierii iobăgiști. în adevăr. Liberalii ne zic că sîntem revoluționari ; dar oare n-au fost și ei revoluționari la 1848 ? Ni se zice că sîntem utopiști, că socialismul este plantă exotică pentru țara noastră fiindcă n-avem în România industrie mare și proletariat; dar oare boierii nu puteau să zică tinerimii de la 1848 : „Sînteți utopiști, aduceți liberalismul burghez, care este plantă exotică pentru țara noastră, fiindcă n-avem nici industrie, nici comerț mare, n-avem burghezime". Ni se zice că vroim desființarea proprietății private, acuma legală după drept, exproprierea proprietarilor mari în folosul națiunii ; dar oare liberalii n-au expropriat pe boierii stăpîni de clăcași, asupra cărora aveau proprietate legală ? Ni se zice că sîntem cosmopoliți, că vroim să introducem forme sociale străine. Dar liberalii, aducînd formele sociale europene, n-au schimbat portul național și toată viața patriarhală de mai înainte, precum și toate relațiile ?, liberalismul n-a fost și nu este cosmopolit ? Ne ziceți că vroim să schimbăm familia de azi. Oare introducerea formelor liberalo-burgheze n-a schimbat cu desăvîrșire familia patriarhală, prefăcînd-o în familie burgheză ? Așadar, starea noastră, a socialiștilor, este în multe privințe asemănătoare cu a tinerimii liberale revoluționare de dinainte de 1848 ; totuși ne deo-

sebim foarte tare în felul revoluţiunii ce aşteptăm. Tinerimea liberală burgheză, introducînd formele sociale burgheze, tindea să întemeieze o clasă domnitoare deopotrivă cu cea din Europa, adică o clasă răpitoare, stricată, fără de conştiinţă *, cu atîta mai mult coruptă şi fără conştiinţă, cu cît se dezvolta la noi cînd în Europa aproape îşi isprăvise rolul istoric şi arătase care i-i arama. Pentru burghezimea noastră nu era acea înşelare de sine care stăpînea pe burghezii din vremea revoluţiei celei mari, ai noştri ştiau foarte bine unde merg şi unde au să ajungă. Revoluţia de la 1848 a stricat formele vechi în folosul unei singure clase, în al burghezimii; revoluţia viitoare va desfiinţa domnia de clase, va face pe toţi membrii societăţii deopotrivă. Cosmopolitismul burghezimii înseamnă înlăuntru sfărmarea legăturilor tradiţionale ale unui popor şi înlocuirea lor prin legături liberale burgheze în folosul clasei burgheze **, în afară luptă pentru tarife, antagonism între naţii ; al nostru înseamnă : înlăuntrul ţării, întemeierea, statornicirea unei organizaţii care să folosească tuturor ; în afară, înfrăţire cu toate naţiile şi armonizarea intereselor. Proprietatea lor, cu care au înlocuit pe cea iobăgistă, este apropriarea muncii mulţimii de către cîţiva inşi ; proprietatea noastră, care va înlocui pe a lor, va fi stăpînirea muncitorilor asupra roadelor muncii lor colective. Familia lor, prin care au înlocuit pe cea patriarhală, este familia prefăcută în *gheşeft* negustoresc şi însoţită de prostituţie *** şi adulter. Familia socialistă este întemeiată pe dragoste şi este liberă.

*** Se înţelege că mulţi din tinerimea de la 1848 n-aveau gînd să ajungă unde am ajuns şi mai ales unde vom ajunge, ei aveau cereri mult mai înalte, dar nu înţelegeau că din revoluţia burgheză nu putea să iasă decît burghezimea, clasă domnitoare, cu toate frumuseţile ei. Marele cetăţean C. A. Rosetti, acest suflet înalt şi nobil, care nutrea în sine frumoasele ideale ale tinerimii române de la 1848, a murit amărît, căci a văzut burghezimea, răpitoare, coruptă, urîcioasă..., întemeindu-se în urma revoluţiei de la 1848 şi a introducerii formelor liberale.**

**** De aici se vede îndrăzneala ce au burghezii cînd caută să întărite publicul în contra socialismului, strigînd cît le ia gura că socialismul este cosmopolit şi antinaţional.**

***** într-un raport al unei primării citim: „Prostituţia în Bucureşti a ajuns într-o stare demnă de un stat civilizat". Cel care a scris aceste rînduri nici nu visa ce zdrobitoare critică împotriva civilizaţiei burgheze se cuprinde într-însele.**

Putem însă găsi cu drept cuvînt o deosebire între socialiştii români de acuma şi între tinerimea revoluţionară de la 1848. Iat-o : Tinerimea liberală a început propagandă şi agitaţie pentru ideile liberale, cînd aceste idei erau realizate în Europa ; pe cînd socialiştii încep propaganda şi agitaţia pentru nişte idei înainte de a se fi realizat în Europa. Da, adevărat, deosebirea aceasta nu o putem tăgădui. Pentru ca să fi fost poziţiunea tinerimii liberale întocmai cu a noastră, ar fi trebuit să-şi fi început ea mişcarea înainte de revoluţia cea mare, adică pe la 1770 de pildă. Insă nu-i oare sigur că atunci lucrarea tinerimii ar fi fost mult mai de lăudat decît a celei de la 1848 ; n-am fi ajuns mai din timp la instituţii liberale decît am ajuns ? Oare n-ar fi fost ridicată la cer acea'stă tinerime eroică de către burghezimea de azi şi oare acest rol n-ar fi fost în adevăr mai eroic, mai măreţ, deşi mai greu, mai plin de suferinţi, decît al celei de la 1848 ? Tinerimii de la 1848 uşor i-a fost să lucreze pentru ideile liberale, cînd erau domnitoare în Europa, avînd simpatia claselor domnitoare în Europa ; tinerimea de la 1770 ar fi avut împotrivă şi pe boierimea din ţară, şi toată clasa feudală domnitoare în Europa. Dar această tinerime cu atîta mai mult ar fi fost vrednică de laudă, cu cît drumul i-ar fi fost mai greu. Istoria va învinui cu drept cuvînt pe tinerimea de la 1848 cum că a copiat fără critică instituţiile burgheze, atunci cînd aceste instituţii arătaseră ce frumuseţi cuprind, le-a copiat la 1848, cînd uliţele Parisului au fost acoperite cu trupurile muncitorilor răsculaţi împotriva organizaţiei burgheze. Dar tinerimii de la 1770 nu [i] s-ar fi putut face atare învinuire, fiindcă nu i se putea cere să prevadă ceea ce un Marat, un Danton ori un Saint-Just n-au putut prevedea. Tinerimea de la 1770 ar străluci cu totul altfel decît cea de la 1848. Socialiştii români, ridicînd steagul proletariatului înainte de realizarea formelor socialiste în Europa, se află tocmai în starea în care s-ar fi aflat o tinerime liberală română la 1770, înainte de revoluţia cea mare. Unica deosebire între noi şi între tinerimea revoluţionară burgheză de la 1848 este deci în folosul nostru, arată rolul nostru ca mai înalt, mai frumos, mai eroic.

Ne rămîne să răspundem încă la o observaţie pentru a dovedi nu numai că socialismul are ce căuta în Romă-

nia, dar chiar că este numaidecît trebuință de dînsul. Observația glăsuieşte cam aşa : „Dacă Europa tinde către socialism, apoi lălsați să ajungă acolo, de ce pripiți lucrurile prin propagandă şi agitație ?". „Liberalul"[8], în vestita-i polemică împotriva socialismului, cînd a arătat că n-auzise încă de rolul împărțirii muncii şi al cooperațiunii în societate şi a găsit *dimensiuni* în elemente, „Liberalul", zicem, a formulat această observație ştiințificeşte. „Dacă — zice el — e adevărat că evoluția omenirii tinde către o formă socială colectivistă ori socialistă (cum că în viitor vor fi alte forme sociale decît acuma, ştie şi „Liberalul"), atunci lăsați evoluția mersului ei. De ce pripiți lucrurile ? Dacă-i vorba ca evoluția să ne ducă la socialism, ne va duce ea singură". (Am dat aici înțelesul articolului, nu chiar cuvintele.)

' Se înțelege că asemenea obiecție poate fi făcută nu numai nouă, ci şi tuturor socialiştilor, chiar şi celor din apusul Europei, ba chiar şi tuturor partidelor politice. Tuturor li s-ar putea zice : „Pentru ce atîta vînzoleală şi zgomot, evoluția ne va duce, unde are să ne ducă şi de la sine". Această obiecție, plină de înțelepciune, se putea face mai ales revoluționarilor de la 1848. Deşertăciunea obiecției arată că autorul ei habar n-are ce înseamnă evoluție. Cînd zicem : cutare fapt, fie sociologic, fie de altfel, evoluează şi ajunge să ia cutare sau cutare formă, înseamnă că faptul e supus la o mulțime de condiții interioare şi exterioare care îl prefac într-o direcție anumită. Se înțelege că, dacă faptul evoluează într-un fel, tocmai pentru că e supus la anumite înrîuriri ; dacă ar fi supus la altele şi evoluția ar fi alta. Schimbați unele condiții ori înlăturați-le, şi faptul nostru va ajunge la altă formă. Aşa, de pildă, cînd zicern că oul evoluează în pui, înseamnă că, supus la o mulțime de condiții interne şi externe, dintre care un grad anumit de căldură este cea de căpetenie, oul va evolua în pui. Depărtați însă această condiție şi se înțelege că numai pui nu vom vedea ieşind dintr-însul. După cei de la „Liberalul" însă, evoluția este un fel de dumnezeu care şade în cer, în afară de timp şi spațiu, în afară de legile naturii, de legătura cauzală între fenomene, şi duce faptul acolo unde ştie el, schimbă-se împrejurările oricum. Dacă societatea de azi evoluează înspre cea socialistă, zice „Liberalul", apoi lăsați-o, nu vă amestecați, evoluția o va duce acolo. Dacă un ou evoluează în pui, apoi lăsați-1, nu vă amestecați, nu-1 puneți sub cloşcă, nu-i dați căldură, dați-1 la ger ori aruncați-1 în uncrop *, evoluția îl va preface în pui dacă-i adevărat că într-acolo merge **. Aşa şi cu societatea. Cînd zicem că evoluează către formele socialiste, cînd zicem că merge numaidecît într-acolo, noi scoatem încheierea din analiza societății de azi, în care aflăm mulțime de factori ce o descompun şi o mulțime care chiar înlăuntrul societății de azi dezvoltă formele viitoare. însă, dacă am depărta aceste condiții de dezvoltare şi le-am înlocui prin altele, atunci fireşte că societatea nu va ajunge acolo unde zicem noi. Aşa, de pildă, de-ar năvăli asupra Europei chinezii, ar învinge-o, ar strica toată civilizația modernă; în loc de bazele moderne sociale, cum sînt concurența, salariatul, împărțirea muncii etc., ori în locul fenomenelor ca strîngerea proletariatului în fabrici, concentrarea bogățiilor etc. ... chinezii ar întemeia în Europa relații sociale chinezeşti, atunci numai la socialism n-am ajunge. Aşadar, repet, cînd zicem că societatea de azi evoluează către socialism, deducem convingerea noastră din condițiunile în care se dezvoltă societatea de azi ; dar una din condițiile acestei evoluții, şi anume o condiție de frunte, este propaganda socialismului ştiințific, luminarea poporului asupra rolului său istoric. Propaganda socialistă este nu numai una din condițiile de căpetenie pentru trecerea societății burgheze în societate socialistă, ci chiar *unicul* factor conştient. Cînd burghezul capitalist din Europa expropriază pe micii producători şi colectivizează producțiunea, de bună seamă nu ştie că astfel ajută prefacerea societății de azi în cea socialistă. Puterile ce lucrează în societatea actuală şi o apropie de cea viitoare, lucrează orbeşte, şi numai socialismul ştiințific este un

*** [Apă clocotită].**

**** Puii de burghezi de la „Liberalul" stau la nivelul intelectual al acelei babe care, auzind că se cîştigă bani la loterie, a arătat dorința de ia cîştiga şi ea, dar cînd i s-a zis să-şi cumpere bilet a răspuns : „Ce trebuie bilet ? De va vrea dumnezeu, cîştig eu şi fără bilet". Aşa fac şi cei de la „Liberalul". Auzind despre evoluția societății către alte forme sociale, ei admit că aşa este, cînd însă le zici că pentru această evoluție trebuie propagandă, ne răspund : „de-o vrea dumnezeu (evoluția), ajungem la societatea socialistă şi fără propagandă ori luptă socialistă".**

factor conştient. Din cele spuse urmează două lucruri foarte însemnate. Intîi se arată însemnătatea luptei socialiste *, singurul factor conştient în mişcarea înainte a omenirii. Numai ea poate feri de mulţime de greşeli, lămurind scopul şi mijloacele revoluţiei sociale, poate să scutească de mulţime de experimente ; în scurt, socialismul ştiinţific poate face realizarea transformării sociale mai iute, mai completă şi însoţită de mai puţine jertfe. Al doilea urmează pentru socialişti *datoria* de a lupta ca să transforme societatea. în adevăr, dacă socialismul nu este numai un factor trebuitor pentru schimbarea societăţii, ci chiar singurul factor conştient, atunci depărtarea 'socialismului de pe cîmpul de luptă, încetarea luptei socialiste, a luminării şi organizării muncitorilor ar întîrzia schimbarea, ar face-o mai nedesăvîrşită şi mai sîngeroasă etc. Depărtarea socialismului de pe cîmpul de luptă ar însemna prelungirea stării ticăloase de azi, ar însemna un ajutor indirect dat tuturor mişeliilor, tuturor relelor societăţii burgheze. Ceea ce zicem despre socialism în general, trebuie să spunem fiecărui socialist în parte ori de ce naţie ar fi el. Depărtarea de pe cîmpul de luptă, depărtarea unui om care înţelege starea ticăloasă de azi, care pricepe idealul măreţ către care păşeşte societatea, depărtarea acestui om însemnează slăbirea mişcării, prelungirea stării de azi. Oricît de mică ar fi roadă muncii unui om, această muncă e numaidecît trebuitoare, pentru că din suma muncilor individuale se formează lupta colectivă, pe care o numim socialism militant, factor conştient al mişcării sociale de azi. După cum şi nemărginitul univers e alcătuit din micuţe atome, aşa şi socialismul militant se alcătuieşte din muncile individuale ale tuturor socialiştilor. Este deci văzută datoria ce au toţi socialiştii români de a lucra pentru răspîndirea ideilor lor. Dacă din toată propaganda noastră n-ar urma mai mult decît formarea unui grup numeros de socialişti, dacă nu vom reuşi decît să facem cunoscute ideile socialiste, aşa că în ziua transformării sociale în Europa să fie şi la noi răspîndiţi în ţară un număr de socialişti, care ar uşura foarte mult prefacerea şi la noi; dacă numai atîta roadă ar aduce munca noastră, apoi şi asta ar fi destul de frumos ori, cel puţin nu s-^ar putea

*** Vom spune în curînd ce înseamnă lupta socialistă.**

zice că nu ne-am îndeplinit datoria faţă cu poporul muncitor, care ne-a hrănit, ne-a îmbrăcat, ne-a crescut pe noi şi pe ai noştri în sudoarea frunţii lui. Dar munca noastră nu poate şi nu trebuie să se mărginească numai la atîta oricît de însemnat ar putea fi şi acest cîştig ; activitatea noastră nu poate să se mărginească numai la aşa puţin, adică numai la pregătirea elementelor trebuitoare pentru transformarea socială, cînd se va fi realizat mai întîi în Europa. Această activitate ar fi folositoare numai pentru poporul viitor, pentru generaţiile viitoare ; de aceea trebuie să lucrăm nu numai pentru schimbarea credinţelor şi ideilor, dar totodată şi pentru prefacerea condiţiilor de trai ale poporului nostru muncitor, pentru schimbări care să pregătească împrejurări exterioare mai potrivite pentru realizarea socialismului (cînd îi va veni timpul), de o parte, şi de alta pentru îmbunătăţirea stării ticăloase a muncitorului nostru. Aşadar, activitatea partidului socialist român se împarte în două : teoretică şi practică. Sub cea 'dintîi înţelegem propaganda, răspîndirea ideilor socialismului ştiinţific, pregătirea oamenilor pentru transformarea socială. Sub cea de a doua, adică sub numele de activitate practică, înţelegem înrîurirea de-a dreptul asupra împrejurărilor materiale de trai ale muncitorilor, înrîurirea de-a dreptul asupra bazelor materiale ale ţării, asupra celor economice şi a celor politice cu scop : 1) de a face ca împrejurările materiale, bazele relaţiilor economice să fie cît mai potrivite pentru transformarea socialistă; 2) de a face ca împrejurările în care trăieşte muncitorul nostru să se schimbe, pe cît va fi cu putinţă, chiar acuma.

Aceste două condiţii sînt cu desăvîrşire armonice (cum vom vedea mai jos), adică nu se poate lucra pentru una fără a nu cîştiga şi în privinţa celeilalte. Aceşti doi factori sînt esenţa programului nostru practic. Despre activitatea teoretică am vorbit destul. Am arătat că socialismul nu este în ţara românească o plantă exotică, am arătat în ce stă mai ales socialismul ştiinţific, am arătat că, chiar pentru ţara noastră este trebuitoare această propagandă, chiar dacă n-am putea avea alt cîştig decît alcătuirea unei grupe numeroase de socialişti români. Totodată am spus că nu ne putem mulţumi numai cu atîta şi, pentru a lămuri mai bine ce avem de făcut, trecem mai departe.

Cap. II. Trecerea României de la iobăgie la formele de azi

Pentru a lămuri activitatea noastră practică trebuie să dăm o ochire generală asupra dezvoltării noastre economico-sociale, asupra claselor şi poziţiunii lor, asupra relaţiilor de putere în fiinţă la noi. Şcolari ai socialismului ştiinţific, membri ai marii familii socialiste europene, noi ştim că felul activităţii noastre atîrnă de condiţiile reale ale ţării noastre, şi mai ales de cele economico-sociale. Şi aici tocmai sîntem în totul uniţi cu socialismul ştiinţific ,şi ne deosebim de cel utopic.

Un socialist utopic declară sus şi tare cîteva formule sentimentale şi umanitare, un plan de organizare foarte umanitar. Despre plan crede că se poate aplica oriunde, fără a se lua în seamă împrejurările. Tot astfel face şi în privinţa mijloacelor de acţiune. Un socialist modern, care ţine la socialismul ştiinţific, îşi deduce idealul din mişcarea omenirii, din evoluţia ei, iar mijloacele de lucrare şi felul lucrării din condiţiile în care se află un popor. Aşadar, să analizăm condiţiile de trai ale ţării noastre, cum urmează din poziţiunea poporului muncitor, din relaţiile de clase, din cultura noastră, din temeliile economice. Pentru această analiză trebuie să ne întoarcem puţin îndărăt şi să caracterizăm în cîteva cuvinte starea noastră pe la 1848, starea iobăgistă, pentru ca să înţelegem pe deplin starea burgheză în care ne aflăm acuma. Am zis că starea noastră înainte de 1848 semăna cu a Europei feudale. In adevăr. Ţăranul nostru iobag lucra cîteva zile pe săptămînă stăpînului şi era în starea servului din vîrsta de mijloc. Ţăranul lucra pentru consumare şi noi pentru schimb. In familia ţărănească se lucrau mai toate cele trebuitoare familiei. Ţăranul muncea la cîmp, ţăranca pe lîngă cîmp mai ţesea pînză pentru cămăşi, lînă,pentru straie etc... De la oaie aveau cojoc şi lapte; casa şi-o făcea de asemenea ţăranul singur. Lucrînd toate cele ce-i trebuiau, ţăranul avea foarte puţin de schimbat pe articole industriale, lucrate în ţară ori aduse din străinătate. Pe lîngă acestea, ţăranul se mai îndeletnicea cu cărăuşia şi chiar cu unele industrii casnice. Boierii şedeau la ţară şi relaţiile lor către ţărani erau oam deopotrivă cu cele dintre feudali şi servi : era despoiere, cîteodată foarte crudă, însă mascată prin legături patriarhale-religioase. Lipsa de împărţire a muncii, lipsa de căi de comunicaţie despărţeau satele unele de altele şi de oraşe, aşa că nu numai ţăranii, dar chiar unii proprietari rar vedeau oraşele mai mari ale ţării. Această izolare tîmpea poporul de ia ţară, dezvolta prejudiciile *, frica de natură şi, în general, o închipuire religioasă şi intelectuală cum se află la toate popoarele ce trăiesc în asemenea împrejurări economice. Boierii trăiau la ţară mai în aceeaşi izolare de lumea civilizată ca şi ţăranii, de unde urmă că nivelul lor intelectual era aşa de jos ca şi al ţăranilor ; în familiile lor domneau relaţii patriarhale ca şi în cea ţărănească. Cînd reacţionarii noştri, aducîndu-şi aminte cu adînc oftat de vremurile iobăgiei, ne spun că boierii trăiau împreună cu ţăranii, apoi spun numai într-atîta drept întrucît îi vorbă de acelaşi nivel intelectual la amîndouă clasele, de aceleaşi credinţe şi superstiţii. Cît despre purtarea boierimei cu ţăranii, cît despre cruzimea boierilor şi jupoierea nemiloasă suferită de popor, apoi toate vor fi zugrăvite cu slove de foc în istoria noastră. în oraşe erau meserii, începuturi de manufacturi şi un negoţ foarte nedezvoltat şi mărginit la desfacerea cîtorva mărfuri străine ori din ţară şi la trimiterea unor producte agricole peste graniţe. Micimea negoţului local, din pricină că mai toţi munceau pentru consumare personală, şi lipsa de căi, de asemenea nu lăsa să se dezvolte o clasă comercială mai puternică. Obiceiurile de atunci se potriveau de minune cu relaţiile economice : familia era patriarhală şi întemeiată pe autoritatea părintească şi dumnezeiască. Reacţionarii noştri nu pot să nu ofteze din adîncul inimii amintindu-şi de acele vremi binecuvîntate, cînd tata era tată, iar femeia şi copiii ştiau de frică etc... Toate aceste relaţii economice şi sociale semănau foarte mult cu ale Europei din veacul al XII-lea. La 1848 izbucneşte revoluţia în toată Europa şi prin înrîurirea acesteia şi în România. Ca urmare a mişcării cad privilegiile şi monopolurile boiereşti, ţăranii scapă de sub jugul boierimii, sînt împroprietăriţi **, se introduc

*** [Prejudecăţile].**

**** Deşi împroprietărirea s-a făcut tocmai la 1864, totuşi ea este urmarea mişcării de la 1848. Pentru a simplifica lucrul, privim perioada de la 1848—1864 ca întrebuinţată pentru revoîuţionarea relaţiilor noastre iobăgiste.**

instituții politice liberalo-burgheze, constituție, guvern reprezentativ etc., lucruri pentru a căror eîștigare Europei i-au trebuit atîtea veacuri. Noi am spus că datorim instituțiile liberale şi desființarea clăcii[9] etc... dintr-un întîi dezvoltării Europei şi al doilea tinerimii de la 1848. Dar, căpătînd formele sociale europene, noi n-am căpătat totodată şi temeliile materiale corespunzătoare, n-am căpătat nici împărțirea muncii, nici colectivizarea producțiunii, nici fabrici, nici burghezime puternică, nici comerț întins ; acestea trebuiau să vină numaidecît după introducerea formelor sociale europene, aşa era cel puțin visul de aur al tinerimii revoluționare de la 1848. Oricum ar fi însă, deşi ne deosebim de Europa prin temelia noastră economică, totuşi schimbarea radicală a formelor economico-sociale (claca înlocuită prin egalitatea înaintea legii) nu putea să n-aibă foarte mare înrîurire asupra vieții noastre economice, politice şi sociale, deci si asupra celei morale, intelectuale şi familiale.

Să analizăm dar toate schimbările aduse prin formele liberale pricinuite de mişcarea de la 1848. Să analizăm pe rînd toate clasele sociale. Facem început cu burghezimea liberală guvernamentală, tinerimea cultă de la 1848. Schimbarea formelor de viață a pus pe România, ce-i drept, într-o stare foarte grea. în Europa ştim că liberalismul avea chiar de la ivirea-i bazele materiale, adică erau producțiune mare şi puternică de mai înainte colectivizată şi o burghezime tare. La noi aceste temelii lipseau. Tinerimea revoluționară de la 1848 avea deci însărcinarea de a crea baze pentru liberalismul introdus, în Europa, liberalismul burghez, aşezat pe bazele mai sus pomenite, a avut unele urmări folositoare, dar şi multe rele şi uricioase de tot, cum au fost, de pildă, ruinarea țăranilor lucrători de pămînt, proletariatul, bursa si agiotajul, militarismul, funcționarismul şi multe altele. La 1848 liberalismul burghez arătase aşa de bine ce poate, încît proletariatul fu nevoit să se răscoale şi să roşească stradele Parisului cu sîngele său. Ce avea deci de făcut tinerimea noastră? Este uşor de priceput. Folosindu-se de practica Europei, să introducă formele sociale de acolo, însă să se ferească de relele ce se dăduseră pe față, trebuia deci să analizeze ştiințificeşte acele forme, să aleagă binele de rău. Tinerimea noastră a fost crescută în cercurile politice radicalo-burgheze umanitare din Franța,

care habar n-aveau de chestiile economico-sociale; pe de altă parte, nici chestiile acestea nu erau limpezite ca în timpurile noastre ; în sfîrşit, instinctiv era împinsă a ținea parte burghezimii. Pricinile înşirate, precum şi altele despre care vom vorbi altă dată, dar dintre care cea de frunte este necunoştința în ale economiei, au făcut pe tinerimea liberală să copieze instituțiile liberale fără nici o critică ; a copiat, a copiat şi, în sfîrşit, a ajuns unde o vedem. Alăturea cu libertatea individuală, cu libertatea presei, a întrunirilor, cu instrucția obligatoare, lucruri frumoase care împreună cu nişte baze economice mai drepte, ceva mai raționale (nu mai zicem socialiste, acestea, se înțelegea, n-ar fi fost cu putință), ar fi dat roade relativ frumoase, zicem relativ pentru că roade cumsecade nu putea da decît o organizație socialistă. Alături cu aceste lucruri, fără care e cu neputință o dezvoltare normală a unui popor, se introduseră instituții reacționare, mîrşave, stricătoare. Sub fraze sunătoare despre naționalism, patriotism, independență, libertate, se introduceau instituții unele mai ticăloase decît altele. Introducînd vreo instituție, se cereau mulțime de funcționari, se cerea alta care să o controleze pe aceasta şi, în sfîrşit, încă una, a treia, care să controleze pe a doua. în cîțiva ani ne-am trezit cu o droaie de prefecți, subprefeeți, comisari, spioni polițieneşti, controlori, controlori de controlori, copişti etc. Avem bănci, controla băncilor şi controla controlei; avem magistrați, portărei, avocați, tribunale, curți de apel, de casație... Un volum nu ne-ar ajunge pentru a le înşira şi nu-i un singur român să le ştie toate. Avem impozite, avem spioni ca în Europa, avem armată, care ne soarbe treizeci de milioane pentru întreținere, afară de cheltuielile în material de război, întăriri etc. şi afară de paguba ce ne face luînd de la munca producătoare oamenii cei mai în putere, ca în Europa; avem, în sfîrşit, sărăcie, corupție şi ticăloşii necunoscute în Apus.

Să trecem la prefacerile suferite de celelalte clase : boierii, țăranii, meseriaşii, pentru că schimbările suferite de aceste clase au avut înrîurire şi asupra claselor guvernamentale, şi, ca să ne dăm seama lămurit de starea noastră, trebuie să cunoaştem pe deplin poziția tuturor claselor şi relațiile lor de putere, mai ales de putere economică. înainte de a trece la alte clase, trebuie să

lămurim cititorilor că prin guvernamentalii burghezi înţelegem nu numai pe cei de azi, pe d-l Brătianu şi pe ai lui — ferească sfîntul ! —, ci înţelegem pe guvernul de azi, ca şi pe liberalii sinceri[10], liberalii coalizaţi[11] etc., care se deosebesc unii de alţii, cum vom vedea, tocmai atîta cît se deosebeşte Nichipercea de Scaraoschi (adică tot un drac). După ce vom cerceta poziţia clasei boierilor, ţăranilor şi meseriaşilor, ne vom întoarce iar la partidele noastre politice.

Să începem cu boierimea.

Boierimea ca clasă domnitoare iobăgistă, analoagă cu feudalii, a dispărut după desfiinţarea clăcii şi înlocuirea ei prin contractul poreclit liber. O parte din boierime nu putu să se deprindă în împrejurările cele nouă. Leneşă, învăţată cu relaţiile patriarhale iobăgiste, această parte din boierime n-a putut găsi activitatea şi inteligenţa cerută pentru a exploata ţăranii. Deprinsă să-i aducă ţăranii toate de-a gata acasă, la picioare, se trezi deodată că trebuie să tocmească lucrători, să-i privegheze, să vîndă, să cumpere ! Dacă vom mai adăugi şi ambiţia boierilor, care se dezvoltă la toate clasele privilegiate, adică ruşinea de a munci în vreun fel, vom pricepe de ce o parte din boierime s-a ruinat, a pierit de pe scena exploatării, cel puţin de pe a exploatării directe. Vînzînd moşiile ori ipotecîndu-le la jidani, de ritul mozaic ori de cel creştinesc, boierii, mai ales cei tineri, au început de ciudă a petrece, a azvîrli bani în dreapta şi-n stînga. Legătura mai strînsă cu Europa şi dezvoltarea onorabilului comerţ şi a onorabililor comercianţi, punînd la îndemîna boierilor toate bunătăţile, toate producţiunile rafinate ale Europei, a grăbit ruina boierilor şi trecerea capitalurilor în mîinile burtăverzimii. Aici, în destrăbălarea şi risipitoria boierimii trebuie de căutat începutul creşterii importului din străinătate, un fapt care, deşi efect, nu cauză a stării actuale economice, are înrîurire foarte stricăcioasă asupra stării noastre economice, cum vom vedea mai jos. Ruinîndu-se, unii din boieri şi-au sfîrşit traiul, alţii, ca funcţionari mici, mijlocii ori mari, petrec zile triste la birouri şi cancelarii, mîngîindu-se că au fost şi ei ce-au fost. Altă parte din boierime s-a dat la brazdă, s-a deprins cu împrejurările cele nouă. Foarte uşor a văzut că dracul nu-i aşa de grozav cum îl zugrăvesc, că împrejurările noi sînt în multe privinţe

chiar mai priitoare proprietarului, că ţăranii împroprietăriţi tocmai cu atîta pămînt cît le trebuie pentru îngropare (după ce vor ajunge la capătul vieţii lor pline de griji şi de nevoi), vor cădea într-o robie şi mai mare decît cea veche. Dealtfel, cît despre munca de a socoti şi a vinde productele făcute de ţărani, a-i înşela pe aceştia la zilele de muncă etc... nu-i deloc cine ştie ce grea, ba chiar, dacă se deprinde cineva cu dînsa, este chiar foarte plăcută. Convingîndu-se, această parte din boierime a primit noile forme burgheze, s-a burghezit şi, alături cu arendaşii, comercianţii, bancherii etc., formează masa burghezimii române de azi. Avem dar drept cînd numim burghezi pe toţi cei care trăiesc din munca poporului, pentru că boierii au dispărut ca clasă deosebită de burghezi... Iar dacă vorbele boier, beizadea etc. au mai rămas, apoi se ştie că este o lege sociologică după care în dezvoltarea societăţilor, după ce piere fondul, forma mai trăieşte încă multă vreme. In această dispariţiune a boierimii trebuie să căutăm pricina lipsei de partidă politică reacţionară-iconservatoare. Neavînd deloc teren, rămăşiţele şi odraslele boierimii vor şi ei să se joace de-a conservatismul, luînd numele de eonservatori-liberali, liberali-conservatori, tineri-conservatori[12] etc-.., nume care se potrivesc întocmai ca prost-cuminte ori republică-monarhie. Dispărînd boierimea, ea a fost înlocuită prin altă clasă domnitoare economiceşte, prin proprietari şi arendaşi burghezi. Să analizăm şi această clasă. Clasa burgheză care a înlocuit pe boieri în exploatarea ţăranilor, a muncii agricole (cea mai însemnată la noi în ţară), această clasă în curînd a arătat că în exploatare întrece cu mult pe cea boierească-iobăgistă. Mai întîi burghezii exploatatori sînt mai harnici şi mai pricepuţi decît boierii vechi, al doilea condiţiunile pentru exploatarea ţăranului sînt mult mai prielnice. Exploatarea boierului vechi a avut o stavilă fie în Reglementul organic, fie în obicei. Hotărîndu-se numărul zilelor, de pildă, la 50—60 (Regnault şi K. Marx), aceste zile arătau hotarul exploatării[13]. Burghezul, proprietar ori arendaş, n-are nici un hotar, ori unicul hotar e natura însăşi, care a făcut ca ţăranul să nu poată munci mai mult de 24 de ceasuri pe zi. Din altă parte, boierul avea chiar interes ca să fie ţăranii sănătoşi şi bine hrăniţi, cum are interes stăpînul unui cal, ca să fie calul sănătos şi în putere. Pierderea

unui țăran însemna pentru boierul vechi pierderea a 50 de zile de muncă pe an, iar pieirea tuturor ruina completă. Proprietarului ori arendașului de azi ce-i pasă : dacă va muri lucrătorul Stan, mîine îl va înlocui Bran ; și ce altă grijă poate avea decît de a scoate cît mai multă muncă și de a o preface în producte și în bani ? Folosindu-se de aceea că țăranul are foarte puțin pămînt, e lipsit de imaș și că pentru a-și ținea vitele trebuie să ceară pămînt de la proprietar ; folosindu-se de aceea că țăranul nu poate merge la alți boieri din alte județe să ceară pămînt, cum ar face un proletar agricol englez, care, neavînd pămînt, nici casă, caută unde sînt prețurile mai bune ; folosindu-ise de aceea că țăranul are o bucățică de pămînt de care e legat și, prin urmare, nu poate închiria pămînt cine știe pe unde ; folosindu-se de aceasta, proprietarul pune condiții cum vrea, îl încurcă pe țăran în datorii, îl ruinează și-1 stoarce așa cum nu putea face boierul vechi, oprit de chiar interesul său. Ancheta făcută de cetățeanul Rosetti[14], cînd cu legea tocmelilor agricole, a arătat îndestul pînă la ce grad de necrezut a ajuns stoarcerea țăranului. Dar, ruinînd pe țăran, aproape unicul producător, se ruinează și producțiunea, și bogăția națiunii luată în întregul ei. în adevăr, să vedem în cîteva cuvinte relațiile între burghezimea agricolă și între producătorii țărani.

în mare parte a României (în Muntenia mai ales) se obișnuiește astfel : țăranul ia pămînt de la boier, îl lucrează, îl seamănă etc. și pe urmă din roadă ia boierul jumătate și țăranul jumătate. Afară de jumătate din roadă, țăranul mai dă găini, ouă, zile de lucru etc... Afară de acestea, țăranul lucrează cu uneltele și cu vitele sale, sămînța tot el o pune de la dînsul etc., boierul ia deci mai mult de jumătate. Să presupunem acuma că roadă strînsă de țăran este 16 chile* de grîu, acestea vor fi productul brut, într-însul intră și sămînța și o parte din valoarea plugului, a boilor, a carului etc. Să prețuim valoarea transportată din anul trecut în recolta cea nouă la 4 chile, atunci productul curat va fi de 12 chile (16 — 4 = 12). Proprietarul ori arendașul ia însă jumătate din productul brut, adică 8, deci ia 2/3 din productul curat. Această proporție crește cu atîta mai mult în paguba țăranului, cu cît deosebirea între productul brut și între cel curat este mai mare. Așa, de pildă, dacă cheltuind aceeași valoare de 4 chile sub formă de plug, boi, sămînța... țăranul va culege 12 chile, atunci productul curat va fi 8 chile (12 — 4 = 8), iar boierul, luînd 6 (1/2 din 12), ia 6/8 ori 3/4, trei sferturi din productul curat. Dacă productul total va fi 8 chile, productul curat va fi 4 chile (8 — 4) și proprietarul, luînd 4 chile (1/2 din 8), ia tot productul curat, iar țăranul pentru toată munca nu va primi nimica absolut. în sfîrșit, dacă țăranul va cheltui sub formă de boi, plug, sămînța... patru chile, iar recolta va fi numai șase (ceea ce, avînd în vedere uneltele proaste de muncă, lipsa de îmbunătățiri etc. este foarte cu putință), atunci boierul va lua trei chile (1/2 din 6), iar țăranul de asemenea trei ; țăranul însă a dat pămîntului (recoltei mai bins) patru chile (sub formele pomenite) și, luînd numai trei, departe de a lua ceva pentru muncă, nu-și scoate nici cît a cheltuit. Proprietarul înghite boii, plugul și semințele țăranului ! Ruina țăranului și, cu dînsa, ruina puterii productive și a uneltelor de muncă sar în ochi. Dați țăranului boi frumoși, plug buh, semințe bune etc., puneți-1 în fața boierului, nu uitați nevoia ce are țăranul de pămînt, și la cel dintîi an neroditor proprietarul va lua de la țăran tot productul curat, îl va încărca de datorii, prefăcîndu-1 în rob supus, iar la cel dintîi an cu recoltă proastă îi va înghiți și parte din plug, din boi etc. Ruina țăranului și, cu dînsul, ruina țării sînt de neînlăturat. Mai adăugiți că țăranul n-are pășuni și deci e silit a se îndatora să muncească atîta, să plătească atîta etc., e silit să primească niște condiții așa de grozave, încît chiar burghezii cinstiți din Camera deputaților s-au îngrozit cînd li s-au arătat unele din documentele anchetei agricole și veți înțelege de ce în timp așa de scurt a ajuns țăranul la sapă de lemn.

Afară de darea pămîntului pentru jumătate din recolta brută, mai sînt și alte feluri, care se deosebesc numai în privința cantității, nu însă în a calității. Așa [în] unele locuri țăranul dă a treia parte din productul total, aiurea pe lîngă București dau însă mai mult de jumătate, două treimi. Ori, cum tendința este aceeași, tot se

***[Chilă — veche măsură de capacitate, egală cu circa 500 kg și întrebuințată mai ales pentru cereale].**

lucrează cu unelte proaste, țăranul dă mare parte din product și se ruinează, deci se ruinează și producțiunea. Deosebirea este numai că, unde dă mai mult, se ruinează mai curînd *.

Al doilea chip de exploatare este închirierea pămîntului cu bani. Acest metod, prin urmările lui, mai nu se deosebește de cel descris mai sus. Pămîntul îl lucrează tot țăranul cu unelte proaste. Poziția țăranului însă fiind cum am spus, proprietarul pune așa condiții, încît țăranul merge tot către ruină și se înțelege că odată cu dînsul se ruinează uneltele de muncă și producțiunea.

Al treilea metod de a exploata producătorii este închirierea brațelor prin salariu, deci lucrarea pămîntului pe socoteala proprietății mari. în această presupunere, producția e mai bună, de vreme ce se face pe moșii mari și cu unelte bune; acest sistem poate întrebuința și mașini, îmbunătățirile pămîntului și semințe alese etc..., dar dacă sistemul este totodată și mai ruinător pentru producător, pentru țăran, decît cele descrise în urmă. în adevăr, atunci cînd țăranul ajunge la sapă de lemn în metodele descrise în urmă, de la un loc sărăcia țăranului începe a fi vătămătoare și pentru proprietar. Cînd proprietarul dă pămînt în parte, se înțelege că nu se bucură dacă țăranii sînt cuprinși ** și n-au nevoie de dînsul; dar, pe de altă parte, proprietarului nu-i vine la îndemînă să se ruineze cu totul sănătatea țăranului și să se înrăutățească uneltele de muncă, de vreme ce atunci și partea îi scade. Deci, deși proprietatea mare va avea tendința de a ruina producția și producătorii, ruina nu va putea trece de oareșicare margine. Dar cînd proprietarul își lucrează pămîntul pe seama sa cu salariați, interesul lui va fi de a-i ruina cu totul. Un țăran avînd pămînt și instrumente de muncă îndestulătoare nu se va tocmi să lucreze la boier și pămîntul va rămînea nelucrat ; un țăran, pe cît va avea o bucățea de pămînt cît de mică, o pereche de boi, deși va fi silit să [se] tocmească la boier, nu se va învoi însă cu preț de rîs ; și numai un țăran ajuns cu desăvîrșire la ruină, care n-are nici boi, nici plug, numai acela e în stare să muncească cu orice preț i s-ar da, și anume atîta timp cît i se cere. Proprietatea mare rurală lucrată cu salariați va fi cu atîta mai prețioasă, cu atîta mai mare rentă va aduce, cu cît țăranii din împrejurimi vor fi mai nevoiași, vor fi mai puțin în stare a trăi fără să se tocmească la un proprietar. Idealul proprietarului va fi un sat în care să nu fie nici plug, nici bou. Se înțelege că dorința marii proprietăți se tot realizează zi cu zi. în multe părți ale României, pe unde este munca prin salariați, țăranii sînt cu totul expropriați, sînt ruinați mai mult decît oriunde, și cele mai scandaloase fapte de ruinarea țăranului, dovedite prin ancheta lui Rosetti, sînt culese tocmai din Moldova, de acolo unde domnesc închirierea pămîntului și munca salariată. Toate celelalte sisteme de exploatare ale muncii țărănești sînt o combinație de cele descrise mai sus și toate împreună au drept urmare neînlăturată ruinarea producătorului și a producțiunii *.

Să ne întrebăm acuma ce ne dă în schimb această burghezime rurală, mare proprietară a pămîntului ? O comparație cu proprietarii mari din Apus ne va lămuri minunat în privința aceasta. La învinovățirile socialiștilor din Apus, burghezii, între un nămol de absurdități, răspund și cu un argument care cuprinde o parte de adevăr. „Bine — zic burghezii —, toată creșterea civilizației și a productivității muncii etc... a fost numai pentru noi, în folosul nostru, dar noi am ridicat productivitatea muncii, concentrînd producțiunea, dezvoltînd producerea cu mașini, irigații și sisteme perfecționate de agricultură etc..." Se înțelege că e lucru nebunesc a pretinde ca progresul economic, care-i datorit întregii omeniri culte, să fie sechestrat de o singură clasă, dar cel puțin atîta e adevărat că burghezimea mai înainte, în trecut, în adevăr a luat parte la organizarea producțiunii și la propășirea ei, nu-i vorbă a încasat nu numai partea sa, ci și pe-a altora, dar, la urma urmei, trecînd cu vederea peste clase și peste lupta de clase, luînd în seamă *bogăția*

*** Ar trebui de cercetat pentru ce în unele locuri se ia V_3, în altele jumătate și în altele ^3A. De bună seamă că felul pămîntului și prețul productelor au influență. Dar, deși foarte plină de interes, cercetarea aceasta nu ne trebuie aici și nici nu ne schimbă încheierile.**

**** [înstăriți, bogați].**

*** Numai într-o parte a Moldovei țăranii au fost cu totul ruinați, dar acolo producția a crescut.**

f

națională în înțelesul dat de economia burgheză, fără a mai cerceta cum se împarte productul național, trebuie să mărturisim că burghezimea în adevăr a ajutat înaintarea producțiunii *. Holdele Angliei sînt mult mai bine lucrate decît cu trei sute de ani în urmă. Dar burghezimea română nu poate aduce nici acest argument, dealtfel destul de păcătos și el. Ea n-a exploatat și nu exploatează progresul producțiunii, ci ruinează pe producători și producțiunea. Să presupunem că în Englitera, acum cîteva sute de ani, țăranul, muncind cu unelte... tot așa de proaste ca ale țăranului nostru..., va fi produs valoare de 15 chile de grîu, din care proprietarul lua 5 **, iar țăranul rămînea cu 10. Să presupunem acuma că progresul economic a făcut ca lucrătorul să producă astăzi valoare de 50 de chile (în fapt progresul a mers mai departe decît arată cifrele noastre ipotetice) și proprietarul ia 40 de chile, țăranului însă îi rămîn tot 10. Producțiunea este deci acuma de cinci ori mai mare decît înainte și proprietarul ia de opt ori mal mult decît înainte vreme și confiscă în folosu-i tot progresul economic. Să presupunem acuma că productivitatea muncii țăranului nostru era pe vremea iobăgiei 15 chile de grîu, iar boierul lua 5 chile, ca și în Anglia. Acuma însă știm că exploatarea lucrătorului este mult mai mare, analiza modurilor de exploatare ne-a arătat cum stau lucrurile, iar productivitatea muncii n-a sporit, cel puțin relativ cu populația ***. Dacă presupunem acuma că boierul ia două

*** Noi am arătat că burghezimea europeană a ajuns acuma piedică pentru producțiune, cel puțin, că este de prisos ; mai bine se vede lucrul la societățile de acționari aplicate la cele mai colosale întreprinderi, cum este construirea drumurilor de fier, la mine și chiar la exploatarea pămîntului, ca în unele părți ale Americii. Aceste treburi sînt conduse în totul de salariați, începînd de la directorul general și sfîrșind cu muncitorii pălmași. Acționarii capitaliști nu se amestecă în treburi, toată treaba lor se mărginește la încasarea dividendelor, la sugerea cîștigului. în aceste societăți se vede cum capitalistic au ajuns cu totul de prisos, cum au pierdut chiar și singura însemnătate ce miai aveau, privegherea producțiunii.**

**** Cam la 1/3 se mărginea exploatarea muncii prin Regulamentul organic.**

***** Lipsa de statistică bună nu ne lasă să dovedim exact dacă producțiunea a scăzut ori a crescut și, dacă n-a crescut și chiar a scăzut, nu putem spune dacă faptul s-a petrecut absolut ori numai relativ. Dacă a crescut exportul griului ori chiar produ-**

treimi din munca țăranului (cifra e mai degrabă prea mică decît prea mare), atunci din producțiunea de 15 chile proprietarul va lua 10, iar țăranul numai 5. Partea proprietarului s-a făcut de două ori mai mare, a țăranului însă s-a înjumătățit. Cele zece chile presupuse înfățișează însă la țăranul englez și la țăranul român *strictul necesar* pentru viață și pentru ținerea copiilor, deci, cînd proprietarul român micșorează partea țăranului, înghite astfel o parte din carnea, din oasele și din sîngele țăranului și ale familiei lui, face să degenereze producătorul, să se înrăutățească uneltele, să se

cerea lui, [aceasta] nu dovedește nimica, căci poate fi o urmare a creșterii populației, și nu a îmbunătățirii mijloacelor de producțiune, creșterea exportului poate să ne arate creșterea producțiunii, dar și scăderea consumării locale. Apoi, chiar dacă producția griului ar fi crescut, poate că alte produceri, ca a vitelor, să fi scăzut în proporție și mai mult. Tot astfel este și cu scăderea producției casnice, și noi știm că sub nume de product național se înțelege productul unei nații în total. De asemenea trebuie să ținem seamă de creșterea populației. Dacă într-o țară s-a făcut producția de două ori mai mare, iar populația s-a împătrit, atunci producțiunea, în adevăr, relativ a scăzut pe jumătate. Despre absoluta scădere a producțiunii sînt dovezi destul de tari. Să cităm aici pe d-1 loan Ghica, ale cărui cunoștințe în privința agriculturii române nu le va contesta nimeni și a cărui mărturie e atîta de prețioasă în lipsă de statistică, de vreme ce d-1 I. Ghica e om bătrîn și a fost martor și la agricultura veche, de acum 25 de ani, și la cea de azi. Iată ce spune : „Sînt acuma douăzeci și cinci de ani, cultivatorii români contau producțiunea medie în grîu de 18 hectolitri pe hectar (IV2 chilă de 400 de oca pe pogon) ; astăzi producțiunea medie nu-i mai mult de 10 hectolitri pe hectar (14 sau 16 băniți de pogon), ceea ce nu este nici a patra parte din cît produce hectarul în țările unde cultura este înaintată și unde plugăria merge înjugată cu creșterea de vite și se ajută cu îngrășări, drenajuri și irigațiuni. La noi, dacă vom excepta vreo două-trei județe din Moldova, agricultura nu se poate zice că a ieșit din starea primitivă. îi luăm puținul ce putem fără a-i da nimica" (vezi „Convorbiri literare" de la 1 ianuarie 1886, nr. 10, p. 843). Iată o mărturie prețioasă, care arată în ce hal a ajuns producția națională în acești 25 de ani, după împroprietărirea țăranilor, scăzînd de la 18 la 10 hectolitri la hectar. Dealtmintrelea, chiar cei mai optimiști vor admite că, dacă producțiunea a pășit așa de iute ca populația, chiar dacă s-a mărit, n-a crescut atîta cît trebuințele, așa că raportul între producție și trebuințe este mult mai rău pentru țărani acuma de cum era' cu 25 de ani în urmă și din ce în ce mai înspre rău mergem, deosebirea între producțiune și trebuințe merge crescînd. *Noi, pînă la alte dovezi, sîntem de părere că producțiunea a scăzut nu numai relativ, dar chiar absolut.*

ruineze, prin urmare, producţiunea în total. Proprietarul englez înghite progresul producţiunii ; proprietarul român înghite pe producător şi dezorganizează producţiunea. Mai mult decît atîta, în relaţiile actuale se face chiar cu neputinţă un progres însemnat în producţiune. în adevăr, cei care cunosc, în cîtva cel puţin, economia politică ştiu că una din cauzele ce împiedică introducerea maşinilor este ieftinătatea muncii. Pînă cînd munca muşchilor e foarte ieftină, introducerea maşinilor, care înlocuiesc munca omenească, nu vine la socoteală. Maşina cere nu numai capital pentru cumpărarea ei, ci cărbuni etc., şi după cîţiva ani înlocuire prin alta ; acestea toate se plătesc cînd munca omenească e mai scumpă decît cea cu maşini ; la noi însă, unde ţăranul, încurcat în datorii prin tocmeli neomenoase, este silit să lucreze aproape degeaba, cu cinci parale pe zi, ca la Ungureni, introducerea maşinii este cu neputinţă. Singura îmbunătăţire cu putinţă în asemenea împrejurări poate fi sămînţa mai bună, fireşte pentru locurile cele pe unde ţăranii lucrează pămînt în tovărăşie cu proprietarul (ce tovărăşie am văzut), ori întrebuinţarea maşinilor de treier, care scot din paie mai toată sămînţa.

Dar proprietatea mare nu numai că ruinează producţiunea agricolă, ci mai are şi o înrîurire vătămătoare asupra celei industriale. Proprietarilor mari, care iau din productul naţional partea leului, li se dezvoltă gusturi deosebite, alese, nobile. Pe de altă parte, burghezimea mare îşi trimite copiii în străinătate şi de acolo aduc, pe lîngă dispreţ către ţăran, către mojicul care nici nu ştie vorbi franţuzeşte, şi gusturi rafinate şi stricate, dezvoltîndu-se gustul pentru lux, dezvoltîndu-se exploatarea şi chipul de a le îndestula ; mulţumită legăturilor cu Europa, drumurilor de fier etc., importul nostru creşte colosal. Grîul, produs prin munca ţăranului, se duce în străinătate şi în locu-i vin mătăsuri, bijuterii, ^articles de Paris" etc., dar alăturea cu mărfurile ce nu se fac la noi vin şi altele care luptă cu cele de acelaşi fel de aici. Productele străine, fiind însă mult mai ieftine, ruinează producţia industrială locală. Cu cît creşte importul, şi mai ales acea parte a importului care face concurenţă producţiilor ţării, cu atîta aceste producte şi ramurile de industrie ce le produc pier, se sting. La ţară pier industriile casnice, la oraşe industriile şi meseriile vechi. Despre însemnătatea ruinii producţiunii orăşeneşti vom vorbi mai jos, cît despre ruinarea industriei casnice de pe la sate este uşor de văzut că lucru de seamă nu poate fi.

După ce producţia agricolă, aparatul producător scade din pricina ruinării producătorului şi a instrumentelor de producţiune, altă ramură de producţiune de pe la sate, industria casnică, se ruinează şi ea din pricina aceleiaşi burghezii (proprietari şi comercianţi) care dezvoltă importul. Aşadar, vedem că proprietarii mari, departe de a aduce vreun folos producţiunii ţării, luată în întregime, ruinează şi pe producători, şi producţiunea, duc ţara către ruină şi catastrofe.

Să trecem acuma la altă clasă burgheză, la onorabilii comercianţi, la comerţul nostru naţional. Una din grijile de căpetenie ale tinerimii de la-1848 a fost dezvoltarea comerţului şi a clasei comercianţilor, care, cum am zis, era foarte slabă şi alcătuia mai degrabă embrionul burghezimii comerciale de azi : „N-avem burghezime — îşi zicea tinerimea —, în Europa vedem că este, slava domnului, să facem deci şi aici burghezime capitalistă".

Burghezimea capitalistă în Europa este de două feluri : unul exploatează de-a dreptul producţiunea, sau, mai bine, poporul producător (în acest fel intră proprietarii de moşii, fabricanţii etc.) ; altul (comercianţii) exploatează împărţirea (distribuţiunea) productelor. Pentru a avea întîiul fel de burghezime, ne-ar trebui fabrici, aşezăminte industriale, lucruri nu tocmai uşoare de făcut, ne-ar trebui zeci de ani şi cu totul altă hărnicie, minte şi chiar împrejurări prielnice. Pe de altă parte, trebuie numaidecît burghezimea puternică, întîi pentru că aşa e în Europa şi, al doilea, pe cine să se sprijine statul burghez dacă n-ar fi burghezimea ? Deci comerţul naţional şi clasa comercianţilor să trăiască ! Acest comerţ naţional a ajuns un fetiş înaintea căruia fiece burghez îşi face cruce înainte de a se spăla pe ochi. Această încurajare şi dezvoltare a comerţului este o absurditate economică nespus de mare, chiar din punctul de vedere al economiei burgheze. în adevăr, burghezimea ne spune că negoţul ori comerţul este aparatul distribuitor al societăţii, asemănător cu aparatul circulator care distribuie hrana în toate părţile organismului animal. Ştim că în societatea socialistă nu va fi comerţ, nici clasă de comercianţi, distribuţia va fi un fel de serviciu comunal; dar în socie-

tatea burgheză, se înțelege, comerțul şi comercianții sînt trebuitori; păcat numai că li se lipeşte cîte prea mult de mînă acestor mijlocitori, bineînțeles în paguba producătorilor cît şi a consumatorilor. Dar, aibă orice idee burghezii despre comerț, toți ştiu că negoțul împarte productele şi deci că între numărul comercianților şi [cel] al producătorilor trebuie să fie o relație statornicită şi că numărul şi bogăția comercianților nu trebuie să crească fără creşterea producțiunii; altfel urmează ruina neînlăturată. Iată acuma un exemplu care va dovedi pe deplin cele spuse şi lumina este foarte de nevoie față cu asemenea fetiş burghez. Să presupunem că România noastră are un milion de muncitori producători. Să prețuim capitalul cu care lucrează ei deopotrivă cu 100 de milioane de chile de grîu, iar creşterea de valoare ce adaugă prin munca lor la 10 milioane de chile. Să mai presupunem că toți comercianții din România se urcă la 10 000 şi că au un capital de zece milioane de chile de grîu ; distribuind productul curat şi luînd pentru capital 10%, vedem că vor lua un milion de chile, iar nouă milioane se vor împărți între producători, stat etc... Să presupunem acuma că statul, reprezentantul credincios al burghezimii în dezvoltare, începe să încurajeze comerțul, făcînd : bursă, bănci, credit ieftin pentru comercianți etc... Să presupunem asemenea că, mulțumită acestei încurajări, clasa comercianților a crescut la 20 000, capitalul fiecărui comerciant crescînd îndoit. Acuma deci, avînd capital îndoit şi venit îndoit, vor fi 20 000 de comercianți cu capital de 40 de milioane de chile de grîu şLcu venit anual de patru milioane. De unde s-a luat acest adaos de 30 milioane de chile la capital şi de 3 milioane la venitul clasei comercianților ? Dacă producția totală a nației n-a crescut (şi la noi numai nu s-a mărit), de unde sporul de capital şi de venit ? Fiindcă dumnezeu s-a lăsat cam de mult de năravul de a face minuni, e văzut că aceste milioane au fost luate din capitalul producător, care de la 100 de milioane trebuie să fi căzut la 70, iar venitul națiunii producătoare a trebuit să se coboare de la 9 la 6 milioane. Numai şase milioane rămîn deci de împărțit între producători, stat etc... Cu alte cuvinte, prin încurajarea comerțului, dacă producțiunea nu va creşte, nația va sărăci cu 33⅓% în privința venitului şi cu 30% în a capitalului producător. Al doilea

an, lucrîțid cu un capital mai mic, hrănindu-se mai prost etc., lipsită şi de 10 000 de brațe (dacă numărul de 10 000 care s-a adăugit la comercianți s-a luat de la milionul de producători), se înțelege că națiunea noastră va produce mai puțin decît înainte, va rămînea pentru nație şi mai puțin de şase milioane de chile, cu alte cuvinte nația va merge către ruină. Se înțelege că, pe cît va scădea producțiunea, pe atîta va rămînea mai puțin de împărțit între comercianți şi ruina producătorilor trebuie să aducă şi ruina lor, dar pînă va veni ruina aceea trece multă vreme şi domnii negustori umplu pungile şi se gîndesc : „Apres nous le deluge" *. Acest exemplu, care arată lămurit că, în loc de a se lăuda *urbi et orbi* ** cu dezvoltarea clasei comerciale şi a bogăției, reprezentanții guvernamentali, ai burghezimii noastre, ar trebui să-şi pună cenuşă în cap. Această deducție a noastră atît de dreaptă, dar totodată şi atît de izbitoare, poate fi întîmpinată printr-un singur argument. Bine, vor zice cîrmuitorii noştri, să presupunem că în adevăr producțiunea noastră totală nu s-a mărit, atunci se înțelege că veniturile şi capitalurile crescute ale comercianților sînt scădere din capitalul şi venitul națiunii; dar poate acest capital şi venit au crescut în paguba claselor neproducătoare şi a statului, dar nu în paguba capitalului producător şi a clasei producătoare. Răspunsul este uşor de făcut. Clasele noastre neproducătoare nu numai nu s-au micşorat, dar au crescut şi consumă mai mult decît înainte, iar statul este de patru ori mai mare decît înainte vreme ; *prin urmare, toată creşterea bogăției şi a veniturilor comercianților cît şi a altor clase neproducătoare şi toată creşterea veniturilor statului s-au făcut în paguba claselor producătoare şi a capitalului producător.*

Să trecem acuma la clasa producătoare, la țărani.

Liberalii noştri cei bătrîni, şi în special d-1 Kogălniceanu, îşi fac foarte mare fală din împroprietărirea țăranilor. Puțină cercetare în privința acestui punct ne va arăta şi adevăratul ei caracter, precum şi adevăratul merit al liberalilor noştri. Mai întîi de toate vom întreba : cum ar fi putut liberalii să nu împroprietărească pe țărani ? !

*** [După noi potopul].**
**** [în senisul : în auzul tuturor].**

După căderea robiei în Rusia[15], se înțelege că numai România singură nu putea rămînea cu țărani iobagi, liberalii erau nevoiți chiar de formele sociale burgheze să dezrobească pe țărani, căci aceste forme nu se pot împăca deloc cu iobăgia. Liberarea țăranilor era deci un lucru pe care nu-1 puteau înlătura liberalii noştri, fără doar şi poate, nu în interesul țăranilor, ci în al burghezimii chiar. Dar ne vor Zice liberalii că dezrobirea se putea face şi fără împroprietărire. Nu, zicem noi, nu, aceasta nu se putea. Cum se putea oare preface toată populația rurală în proletariat printr-o singură trăsătură de condei? Este asemenea lucru cu putință? Cine putea să răpească deodată drepturile ce aveau țăranii asupra pămîntului lucrat de dînşii şi de strămoşii lor? Cum puteau să se statornicească deodată producțiunea şi distribuțiunea? Afară de acestea, exproprierea deodată a tuturor țăranilor, formarea năprasnică a unui proletariat colosal ar fi dat prilej de răscoală generală, boierimea ar fi fost nimicită, de vreme ce neînsemnata armată de pe atunci n-ar fi fost în stare să o apere. Liberarea țăranilor trebuia deci să se facă numaidecît însoțită de împroprietărire; putea însă fi făcută în multe chipuri, şi tocmai în alegerea chipului trebuie să se vadă dacă în adevăr burghezimea noastră liberală de la 1848 are atîta merit cît crede şi anume în ce-i stă meritul. împroprietărirea țăranilor într-un fel ori în altul trebuia să hotărască cum se vor produce bogățiile, ce se va produce şi chiar, în cîtva, cum se vor schimba bogățiile; cu alte cuvinte, de la acest fel de împroprietărire atîrnau bazele materiale ale vieții noastre economico-sociale, bazele principale ale dezvoltării noastre. împroprietărirea țăranilor trebuie dar să fie socotită ca pricina de căpetenie a tuturor fenomenelor sociale mai însemnate, -care aveau să se producă de atunci încoace. Să analizăm aici două moduri de împroprietărire, unul întemeiat pe interesele clasei producătoare şi altul pe ale proprietății rrțari, ale burghezimii. împroprietărirea cea dintîi ar fi avut ca principiu călăuzitor trecerea pămîntului întreg în stăpînirea producătorilor țărani, trecerea acestui pămînt la comunele rurale, inalienabilitatea lui, îngrădirea unei părți pentru păşune şi împărțirea celeilalte părți între țăranii producători şi reîmpărțirea pămîntului după trecere de 15 ani, de

pildă *. Pe aceste temelii, avînd pămînt şi păşuni de ajuns şi prea de ajuns, nedînd din roadele muncii lor cea mai mare parte, ca astăzi; fiind proprietari, deci interesați ca pămîntul să nu se secătuiască şi să fie cît mai bine lucrat, producătorii s-ar fi îmbogățit din an în an, de asemenea an cu an s-ar fi îmbunătățit şi uneltele de muncă, şi holdele României ar fi fost cele mai frumoase. Producțiunea şi bogăția ar fi mers crescînd şi pe aceste temelii relativ înțelepte şi drepte (adevărat drepte şi bune nu vor putea fi bazele decît în societatea socialistă); burghezimea însăşi n-ar fi aşa de stricată şi de putredă, aşezămintele liberale ar fi dat cu totul alte roade, roade frumoase, relațiile de schimb cu Europa ne-ar fi folositoare în loc de a ne ruina. Se înțelege că şi această împroprietărire ar fi lăsat mult de dorit. Prin jocul firesc al puterilor economice, chiar în comună s-ar fi dezvoltat o clasă bogată şi una săracă, chiar proletară; dar în condițiile puse de noi dezvoltarea acestor clase ar fi cerut veacuri şi pînă atunci dezvoltarea intelectuală şi morală în țară ar fi lucrat împotriva înființării proletariatului rural; iar schimbările sociale din Europa ar fi aflat în România un popor sănătos, vînjos, bogat, moral, care ar fi putut primi cu uşurință forme sociale mai desăvîrşite, socialiste. Revoluția socială europeană ar fi găsit lîngă Dunăre comune mai înflorite decît „allmendele" elvețiene[16]. N-am fi pizmuit noi pe Belgia, ci Belgia pe noi. Dar pentru astfel de împroprietărire ar fi trebuit o partidă țărănească puternică, luminată, care din nenorocire n-a fost, iar împroprietărirea s-a făcut cu totul altfel. Am spus în scurt cum ar fi trebuit să se facă împroprietărirea din punctul de vedere al intereselor țărăneşti; să vedem de asemenea cum cereau interesele proprietarilor mari să se facă. Pentru a înțelege acest din urmă fel de împroprietărire, să presupunem că în vremea aceea au făcut proprietarii un complot împotriva țăranilor şi au ales un raportor mai îndemînatic în meşteşugul înşelătoriei, pentru a întruchipa un plan care să întoarcă împroprietărirea numai în folosul proprietății mari, cît despre țărani, apoi să fie cît s-ar putea de traşi pe sfoară.

*** Se înțelege că numai schițăm în cîteva trăsături planul unei împroprietăriri adevărat în folosul țăranilor. De o reformă socialistă nu vorbim de vreme ce pe atunci nu era cu putință.**

Acest raportor al fi alcătuit un raport care, în esență, putea glăsui, suna cam astfel : „Domnilor, împroprietărirea țăranilor nu o putem înlătura,, dar putem să o înjghebăm așa încît să ne fie folositoare numai nouă, cît despre țăran apoi, habar să n-aveți, va fi mai vai de dînsul decît pînă acuma. în adevăr, domnilor, care-i lucrul de căpetenie pentru noi, în însușirea noastră de clasă exploatatoare ? Cum știți, avem numai interesul de a pune în pungi cît mai mare parte din roadele muncii țărănești. Dacă, de pildă, acuma luăm de la 1/3 pînă la 1/2 din productul muncii, să întoarcem un șurub ca să putem lua de acuma 3/4, 4/5 ori 5/6 etc. și totodată să se pară că tot ce facem, numai în folosul țăranului facem. Pentru a ajunge la o izbîndă așa de frumoasă pentru noi, să împroprietărim pe țărani, dar să le dăm pămînt prea puțin, așa ca degrabă-degrabă să-1 secătuiască, și atunci proprietarii cești noi să fie nevoiți a veni la noi, să ceară pămînt. Atunci îi vom avea în mînă. Apoi să nu le dăm destul pentru pășune. De nevoie vor ara pășunile și, neavînd unde ține vite, vin iarăși în mîinile noastre. Tot în folosul nostru va lucra și înmulțirea populației. în adevăr, neînstrăinarea (nealienabilitatea) bucăților de pămînt, care pare unora așa de revoluționară, va avea tot aceeași urmare folositoare pentru noi. Luați aminte că muncitorul agricol salariat din Apus, dacă nu-i plac condițiile unui proprietar, se duce aiurea și, din pricina concurenței între proprietari, va putea căpăta acel salariu despre care vorbește Ricardo[17] și care îi va ajunge pentru ținerea vieții lui și a familiei lui ; dar țăranul nostru, legat de o bucată de pămînt, va fi silit să primească de la noi, care vom fi lîngă bucata lui de pămînt, orice condiții; bucata aceasta va fi ca o piatră legată d^ picioarele țăranului și care nu-1 va lăsa să fugă de noi. Cît despre așa poreclita *proprietate, țărani proprietari* și alte gogorițe, acestea să nu vă sperie, numai nouă ne folosesc. în adevăr, în nici o țară din lume scumpii noștri frați în exploatare n-au ajuns să ia de la țărani toate roadele muncii, pentru că, pentru a putea fi exploatat, lucrătorul trebuie mai întîi să trăiască, deci să mănînce, să se îmbrace, măcar cît de prost. în Apus, ca în Anglia, lucrătorii primesc partea lor sub formă de salariu, la noi bucățica de pămînt va îndeplini acelașj rol; hrănindu-se în parte dintr-însa, în

timpul slobod vor munci numai pentru noi aproape pe nimica. Pentru a nu lăsa ca unii din țărani să-și poată măcar pentru un timp agonisi hrana din bucata lor de pămînt, fără a avea nevoie de noi, vom îngriji, de vreme ce sîntem clasă domnitoare și în mîinile noastre este statul, vom pune dări etc. etc... și în astfel de condiții, fiți, vă rog, încredințați că țărănimea va fi în mîinile noastre, ale boierilor, vom face dintr-înșii salată și-i vom înghiți cu oțet și cu untdelemn. Pentru ca sărăcirea țăranilor să meargă mai iute și deci pentru ca să ne cadă mai iute în mînă, nu-i vom împămînteni pe toți deopotrivă : unora, care n-au boi, pălmașilor, le vom da așa de puțin pămînt, încît chiar de pe acuma vor fi nevoiți să lucreze la moșiile noastre ; altora, celor cu o pereche de boi, le vom da mai mult; celor cu două perechi și mai mult. Astfel ne vom învăța «pas cu pas» în noua stare de lucruri, în gospodăria cu lucrători, porecliți slobozi, salariați ori cu «metayage» * ; treptat-treptat ne vor veni puteri nouă căci se vor ruina și cei cu pămînt mai mult și vor veni să ne ceară pămînt și muncă. Dacă unii țărani se vor îmbogăți pe socoteala celorlalți, deși astfel suferim o pierdere, dai* rău să nu ne pară, căci trebuie să avem aliați prin sate, aceștia vor ținea piept tuturor primejdiilor și întocmirile noastre vor fi apărate chiar înlăuntrul satelor". — Iată ce ar fi spus un îndemînatic raportor al conspiratorilor proprietari și nu numai ar fi spus, dar chiar a și spus, și nu numai a spus, ci așa s-a și făcut, ba chiar și raportorul nu-i o născocire a noastră, el trăiește, este d-1 M. *Kogălniceanu*[18]. Se înțelege, noi nu zicem că toți au înțeles reforma de la 1864, mulți proprietari n-au priceput-o, cum n-au priceput-o nici țăranii, noi spunem numai că înțelesul reformei acesta a fost; dealtmintrelea au fost destui oameni care o înțelegeau foarte bine, nu numai din instinct exploatator, dintre aceștia a fost și cel ce a lucrat mai mult pentru reformă, d-1 M. Kogălniceanu, care în plină ședință a Camerei de la februarie 1886 a zis „că, dacă ar fi crezut că împroprietărirea țăranilor va atinge interesele marii proprietăți, și-ar fi tăiat mai bine mîna decît să-i împroprietărească". Se înțelege că astfel de împroprietărire, vrăjmașă cu interesele muncitorilor, vrăjmașă cu

[Arendă în parte].

interesele nației întregi (şi folositoare numai exploatatorilor burghezi), nu putea decît să aibă urmările ce am analizat. Nu-i o nenorocire, nu-i o rană în corpul nostru social care să nu fie o urmare a acestei împroprietăriri, nu e nici una care să nu fie în legătură, de-a dreptul ori nu, cu această nenorocită şi înşelătoare împroprietărire[19]. Incepînd de la ruina producțiunii, de la ruina economică care bate la uşa noastră, sfîrşind cu putrezirea morală a claselor burgheze domnitoare, începînd de la sărăcirea şi ruina poporului muncitor şi sfîrşind cu totala corupție a claselor guvernamentale, cu falsificarea desăvîrşită, scandaloasă a liberalismului, toate sînt strîns legate de această nenorocită şi înşelătoare împroprietărire. Toate urmările, care ar fi putut fi dorite numai de cel mai crîncen duşman al țăranilor, s-au adeverit. Multe înnoiri introduse, chiar şi cele bune în sine, au fost vătămătoare pentru țăran. Nu mai vorbim de cîrdurile de slujbaşi, de bănci, de armată, de toată această organizație ticăloasă, dar chiar unele lucruri, ca legătura cu Europa, introducerea de mărfuri ieftine, drumurile de fier, care ar fi trebuit să fie în folosul țăranului, să-1 îmbogățească, să-1 dezvolte, să nimicească înrîurirea timpitoare a izolării satelor, chiar aceste înnoiri, bune de felul lor, au grăbit ruina țăranului. Marfa ieftină din Europa nimiceşte industriile casnice, drumul de fier ia țăranului cărăuşia din mîini şi-1 leagş de oraşe, care îi sug toată vlaga ce i-a mai rămas după ce şi-a luat proprietarul partea. Cu drumul de fier vine o exploatare care îi dă lovitura de moarte şi ne unim în totul cu poetul nostru cînd zice :

„Şi cum vin cu drum de fier
Toate cîntecele pier;
Zboară păsările toate
De neagra străinătate,
Numai umbra spinului,
La uşa creştinului.
îşi dezbracă țara sînul,
Codrul, frate cu românul,
De secure se tot pleacă
Şi izvoarele îi saca.
SĂRAC IN ȚARA SARACĂ" [20]

Aici sînt foarte minunat arătate dezorganizarea, gospodăria prădalnică, ruina poporului producător şi a producțiunii, halul la care a ajuns producătorul cînd la uşă îi creşte numai spinul şi cînd a rămas „sărac în țară săracă" şi halul la care au ajuns uneltele de muncă, bogățiile fireşti ale țării : „îşi dezbracă țara sînul, codrul, frate cu românul, de secure se tot pleacă". Păcat numai că lipsa de cunoştințe economice a făcut pe poet să nu pătrundă pînă la pricinile adevărate ale acestei ruinări şi că le vede în „neagra străinătate", în loc de a le căuta în lupta de clase, înlăuntrul țării. Tot această necunoştință de economie socială a făcut pe poet să caute idealul în trecut, în loc de a-1 căuta înainte, 1-a făcut să aibă ochii în ceafă, în loc de a-i avea sub frunte. Despre aceasta vom spune cîteva vorbe mai jos.

Să trecem acuma la altă clasă producătoare, la meseriaşii şi industriaşii de prin oraşe. Am văzut cum clasele exploatatoare, proprietarii mari, comerțul cel mare, oamenii statului, cu atîta exploatează mai mult cu cît roadele exploatării se fac mai mari, cu cît exploatează mai tare cu atîta li se dezvoltă gusturile, şi pentru îndestularea lor Europa occidentală ne trimite mai mult mărfurile ei, iar comerțul nostru național, încurajat de toți, este mijlocitorul cel mai harnic. Cu cît se măresc roadele exploatării, cu atîta creşte schimbul nostru cu Europa, cu atît exportul şi importul nostru se măresc. Acest fapt are două urmări nenorocite. Pe de q parte, noi trimitem cereale, hrana poporului, aşa că producătorii mor de foame, în timp ce hrana lor se trimite peste nouă țări şi nouă mări cu drumurile de fier făcute pe seama poporului. Pe de altă parte, productele străine concurează pe cele locale din sate şi oraşe. Productele străine, stofe, ciubote, pielărie etc., fiind lucrate în Europa cu maşini nouă, cu ajutorul muncii colectivizate de acolo, sînt mult mai ieftine şi mai bune decît cele din țară ; de aceea, productele europene nimicesc producțiunii^ de acelaşi fel de aici. în sate micşorează producțiunea, în oraşe o nimicesc, în adevăr, nimicind industria țărănească, mai lasă lucrul cîmpului ; în oraşe însă, cînd meseriaşul nu mai poate cîştiga nimica prin munca sa, rămîne pe drumuri în toată puterea cuvîntului. Ştim că în Europa apuseană producțiunea mare, fabrica, a ruinat prin concurență pe meseriaşi, prefăcîndu-i în salariați. Dar, expropiind pe meseriaşi, fabrica europeană i-a adunat la dînsa, dîndu-le de lucru, prefăcîndu-i în salariați. La noi însă este

mult mai rău. Meseriaşii noştri, expropriaţi prin concurenţa unei fabrici din Austria, nu vor merge în acea fabrică să lucreze ca salariaţi, ci vor pieri de foame şi de alte lipse aici, în patria lor. Proletariatul nostru, care se formează din meseriaşi expropriaţi, ca să fie asemănat cu cel din Europa ar trebui să fie expropriat de fabrici din ţară, nu prin *import,* prin fabrici străine. în privinţa proletariatului ce se formează acuma la noi, stăm mai rău cu mult decît Europa şi trebuie să ne punem alături cu Egiptul ori cu India, nu cu Europa. Cînd au început englezii a aduce în India pînzeturi ieşite din fabricile lor perfecţionate, în care lucra maşina de ţesut, pînzarii indieni au rămas fără de lucru, pe drumuri, pieritori de foame. „Născocitorul maşinii de tors bumbac a ruinat India, *lucru de care ne pasă puţin",* zice Thiers în cartea-i *Despre proprietate* *. în raportul său de la 1834—1835, guvernul Indiei, vorbind de ţesători, zice : „Nu se cunoaşte în istoria omenirii exemplu de sărăcie mai mare, oasele ţesătorilor indieni albesc cîmpiile Indiei" (Marx, *Capitalul,* citează)[22]. Se socoteşte ca la două milioane numărul celor ce au pierit. Tot Jn aşa stare tind a ajunge meseriaşii noştri. Una din urmările cele mai însemnate ale acestei stări de lucruri este că, pe cînd în Europa exproprierea meseriaşilor măreşte productul naţional, la noi, prin exproprierea meseriaşilor productul naţional scade şi lucrătorii ajung mai nenorociţi decît în Europa. iV-am *putea stărui prea mult asupra acestei deosebiri adinei între noi şi Europa apuseană:* în Europa exproprierea meseriaşilor ridica producţiunea naţională, la noi o micşorează.

Cap. III. Partidele noastre politice

Să trecem acuma la *clasele* noastre guvernatoare, la reprezentanţii materiali, intelectuali şi morali ai burghezimii noastre. Clasele noastre guvernatoare, reprezentanţi

*** La aceste cuvinte, Marx face următoarea observaţie de duh : „însemnatul om de stat încurcă maşina de tors cu cea de ţesut, *lucru de care,* altfel, *ne pasă puţin" (Capitalul,* p. 191)[21].**

credincioşi ai burghezimii, seamănă, fireşte, cu dînsa ca două picături de apă. Burghezimea noastră, ajungînd la putere cînd sora ei mai mare din Europa începuse a merge spre cădere, a putrezit, s-a modelat după acea burghezime înrăutăţită şi stricată. Avînd drept temelie relaţii economice şi mai neregulate decît cele europene, poate oricine să-şi închipuie ce frumuseţi morale şi intelectuale trebuie să reprezinte pe burghezime şi o vor mai reprezenta încă de vreme ce nu şi-a sfîrşit pînă acuma dezvoltarea. Clasele guvernatoare, cuprinzînd toate partidele politice din ţară, sînt reprezentantele burghezimii, şi poate cineva chiar „a priori" să-şi închipuie cam ce poame trebuie să fie. în adevăr, dacă am putea să facem pe Europa să se mire de noi, ea care dealtmintrelea este destul de învăţată cu astfel de trebi, am reuşi numai prin dezvălirea corupţiei, lipsei de ruşine, de convingeri, de conştiinţă la partidele noastre politice. Azi conservator reacţionar, mîine liberal, poimîine radical; azi guvernamental cu tot sufletul, mîine opoziţionist cu toată inima — după cum dictează interesul, după cum se plăteşte mai mult —, apărînd cu foc în cinci zile zece idei şi opinii deosebite, totdeauna cu fraze naţionale în gură şi cu lacrimi şoviniste în ochi, cu o mînă pe evanghelia naţionalismului, cu alta adînc vîrîtă în buget şi cu amîndouă picioarele înglodat în toate intrigile şi noroiul partidelor parlamentare... Iată ce tip este omul nostru politic. (Fireşte că sînt şi excepţii fericite, şi ajunge să pomenim numele neuitatului C. A. Rosetti pentru ca să înţelegem că sînt şi excepţii.) Uşor este de văzut la ce ne putem aştepta de la partidele politice şi ce înrîurire pot avea asupra dezvoltării noastre sociale. Clasele guvernamentale, deşi sînt, în general, o urmare a relaţiilor economice, la rîndul lor au înrîurire foarte mare asupra relaţiilor economice şi sociale, asupra întregii vieţi a societăţii. Să vedem deci mai de aproape această înrîurire. Am spus în urmă că guvernele noastre, partidele noastre politice au copiat Europa, au copiat-o în total, fără a alege binele de rău, ţinînd seamă numai de interesele burghezimii române şi chiar numai de interesele momentane ale acesteia, fără a prevedea că la urmă vor fi în primejdie şi aceste interese chiar. Centralizarea administrativă a făcut să se plodească un număr nespus de mare de slujbaşi, care iau mare parte din producţiune, consu-

mînd-o fără vreun folos, şi îndepărtează de la producţiune tot mai multe braţe. Prin sporirea dărilor, statul ia ţăranului ce i-a mai rămas după ce şi-a luat proprietarul partea sa. Se înţelege că proprietarii iau mult mai mult decît statul, dar statul ia ce a mai rămas ţăranului, şi dacă proprietarii au luat totul, atunci statul, pentru a se despăgubi, vinde pînă şi uneltele ţăranului şi dezorganizează cu totul producţiunea, temeliile economice ale ţării. Afară de dări, de creşterea bugetului, care apasă asupra producţiunii, alt factor, dezvoltat tot de clasele domnitoare, are aceleaşi urmări : *e vorba de armată.* Afară de cheltuielile peste măsură de mari cerute pentru ţinerea armatei, pentru cumpărarea materialului de război, pentru întăriri etc., mulţime de puteri, şi încă din cele mai tinere, mai vînjoase, mai în stare de a produce, sînt îndepărtate de la munca productivă şi de multe ori nu numai pentru timpul cît fac slujba ostăşească, ci chiar pentru viaţa întreagă ; căci, corupt prin viaţa de cazarmă, soldatul, venind acasă, se face lipitoare din punctul de vedere economic şi ciumă din cel moral. Dacă vom adăugi o administraţie centralizată şi coruptă, o magistratură numeroasă, o birocraţie puternică, toate aşezate pe spinarea poporului, atunci vom vedea cum clasele guvernamentale, statul, partidele politice joacă în faţa claselor producătoare şi a producţiunii acelaşi rol ce-l joacă şi proprietatea mare, adică ruinează pe producători şi dezorganizează producţiunea. Dacă trecem de la acest soi de activitate politico-socială, la acela prin care clasele guvernamentale caută a organiza producţiunea, a lucra asupra temeliilor economico-sociale ale vieţii noastre, atunci vom afla că în privinţa aceasta activitatea lor nu se deosebeşte de cea dintîi. Şi aici se arată, poate, încă mai mult lipsa de bun-simţ şi de cunoştinţe decît aiurea. în societatea burgheză nu poate fi industrie mare fără proletariat, pentru că într-o societate întemeiată pe salariat, în fabrici vor lucra muncitori salariaţi-proletari; dacă nu vor fi salariaţi-proletari, producţiunea trebuie să înceteze pe dată. Numai în societatea socialistă va fi producţiune mare, fără proletariat. Clasele guvernamentale de la noi ar pofti să aibă industrie mare, fără proletariat; în societatea actuală, asta înseamnă a avea industrie fără muncitori. Şi iată-i, pe de o parte, că votează bani, fac jertfe (nu-i vorbă, din pungile altora) pentru încurajarea industriei naţionale, iar pe de alta împroprietăresc pe însurăţei, leagă pe lucrători de bucăţelele lor de pămînt, prea mari pentru a-i lăsa să moară şi prea mici pentru a-i face să trăiască. Printr-un astfel de mijloc dibaci, lucrătorul agricol nu poate fi nici agricultor proprietar, nici salariat, ci un fel de hermafrodit în înţelesul economic. Iar cît despre consecvenţa cîrmuitorilor noştri în privinţa încurajării industriei, prin împiedicarea formării unui proletariat din ţărani, seamănă întrucîtva cu a ţiganului care-şi tăia craca de sub dînsul. Cîrmuitorii noştri dezvoltă importarea mărfurilor ieftine din Europa, făcînd drumuri de fier care uşurează transportul, dezvoltă civilizaţia burgheză, care cere aducere de mărfuri europene, şi totodată sprijinesc industria naţională, care nu poate să ţie piept cu cea străină de acelaşi fel; ei nimicesc cu o mînă cît fac cu cealaltă. Foarte deşteaptă îndeletnicire, oare seamănă cu a unuia care ar săpa o groapă şi apoi ar umple-o singur. Toată lucrarea economico-socială a cîrmuitorilor noştri este foarte bine înfăţişată prin aceste două exemple. în Cameră, mai-marii noştri, în faţa adîncilor contraziceri şi anomalii ce sapă temeliile vieţii sociale, îşi trec timpul de recreaţii cu chestii economice, dar şi acolo, în loc de a cerceta baza, adică producţiunea, dezbat convenţia cu banca, agiul, încurajarea comerţului etc. — chestii de circulaţia şi distribuirea productelor —, netrecîndu-le prin minte măcar atîta că, dacă nu se va produce nimica, nu va circula nimica şi cu toţii vom pieri de foame. în faţa acestor îndeletniciri serioase, în faţă cu bătutul apei în piuă practicat de cîrmuitori, lucrurile îşi urmează drumul lor, producţia se ruinează, producătorii ţărani sînt expropriaţi, ajung un fel de proletari cu nume de proprietar, lucru poate şi mai grozav decît salariatul. Meştera noastră burghezime, pentru a zidi clădirea netemeinică a întocmirii burgheze capitaliste, şi-a luat totodată sarcina, cu ştire ori ba, de a nimici, de [a] expropria pe proprietarii ţărani, de a îngropa în zidul acestei întocmiri pe ţăranul român ; întocmai după cum meşterul Manole a zidit pe soţia sa în zidurile mănăstirii de la Argeş. Iar cînd ţărănimea, cu glas plin de deznădăjduire, strigă din zid : „Manole, Manole, meştere Manole, zidul rău mă strînge, viaţa mi se stinge...", meştera burghezime, după un dejun bogat, stropit cu şampanie, mîngîindu-şi burta

ghiftuită, răspunde cu dispreţ : „în România nimeni nu moare de foame, cel ce spune aşa calomniază numele de român". Se înţelege că nu astfel răspundea meşterul Manole, dar el îşi zidea în zid soţia, în timp ce burghezimea zideşte numai pe ţărănimea română.

Se înţelege că nu vorbim numai de cei ce se află acuma la putere, ci de toate partidele noastre politice ; ba chiar unele dintr-însele, cum sînt cele conservatoare, nu numai că ar face, fiind sus, atîta rău cît cea de azi, dar chiar ar strica şi puţinul bine ce am căpătat în schimb cu atîtea rele, ne-ar lua şi libertăţile politice aşa de scump plătite. Opoziţiile liberale unite au arătat cît pot preţui prin manifestul lor. Neînţelegînd nici o iotă din toate contrazicerile şi anomaliile societăţii româneşti, declară că în România nu este chestie socială şi că chestia aceasta a fost dezlegată prin împroprietărirea de la 1864 ! Nu credem că orbirea unei partide politice poate merge mai departe. Ger de la guvern pot zice, cel puţin, că poziţia lor îi sileşte să nege unele lucruri, pe care dealtfel le înţeleg ; dar opoziţia unită ce scuză poate avea ? Ea neagă chestia socială şi nu doreşte alta decît funcţionari mai cinstiţi, subprefecţi mai deştepţi, administraţie mai cinstită ! Şi asemenea scapeţi intelectuali se miră că de ce şi pentru ce nu ajung la cîrma ţării !

Ar trebui, poate, să vorbim şi despre partida radicală dar, aceasta este de-abia în faşă şi, după părerea noastră, este menită a rămînea la noi tot în faşă pentru totdeauna. Să mai spunem cîteva cuvinte şi despre o partidă care face mult tărăboi şi a cărei influenţă intelectuală şi morală, mică aşa cît este, se datorează unei neînţelegeri, vorbim despre partida reacţionară junimistă a d-lor Carp-Maiorescu. Junimiştii critică aspru starea actuală de lucruri, mustră pe guvern de ce a copiat Europa apuseană fără critică, într-un cuvînt spun lucruri care seamănă cu critica făcută de noi împotriva stării de lucruri de astăzi. Unii oameni nepătrunzători pot găsi chiar asemănare între noi şi între reacţionari. Lucrul este cu atîta mai uşor, cu cît în toate ţările, fie din lipsă de bun-simţ, fie din lipsă de judecată sănătoasă, se aruncă socialiştilor revoluţionari învinuirea că lucrează în folosul reacţionarilor. Pricina este că a fost şi este ceva comun între reacţionari şi revoluţionari, şi anume critica formelor sociale de acuma. Dar acest ce comun este foarte superficial şi, în adevăr, revoluţionarii, cu toată critica puternică ' împotriva societăţii liberalo-burgheze, sînt mai aproape de liberali decît de reacţionari. Revoluţionarii critică societatea pentru că vor să o vadă realizînd o formă mai înaintată, pe cînd reacţionarii o critică pentru că vor ca să se întoarcă societatea cîteva veacuri îndărăt. Partida revoluţionară de azi, socialiştii, critică societatea burgheză pentru că a dat muncitorilor numai libertatea politică şi pe cea economică nu ; reacţionarii o critică şi pentru' că le-a dat acea libertate politică ! Este lămurit deci că între socialişti şi între reacţionari este şi mai mare prăpastie decît între socialişti şi liberali. Şi cele spuse acolea se potrivesc atît pentru socialiştii şi partidele politice din Europa, cît şi pentru România! Cînd d-l Carp tună de la tribuna Parlamentului împotriva liberalilor noştri, arătînd o mulţime de boale în corpul social, se înţelege că are dreptate ; cînd îi învinovăţeşte pe liberali că au copiat fără critică Europa, are dreptate; dar, prin o neînţeleasă degenerare a minţii, junimiştii văd pricina tuturor relelor nu în introducerea relelor din Europa, ci în a celor bune. Cînd d-l Carp strigă că introducerile europene ne sînt o haină prea largă pentru corpul nostru social, d-sa nu vorbeşte despre dezvoltarea prea mare a armatei, nu se ridică împotriva înmulţirii necumpănite a clasei negustorilor şi a proprietarilor mari ; cînd critică împămîntenirea ţăranilor, nu arată că ţăranii au fost înşelaţi şi că ar fi trebuit ca tot pămîntul să treacă în stăpînirea comunelor rurale. Nu ! haina cea largă care ruinează România este, după d-sa, mai ales introducerea libertăţilor, precum libertatea presei, a întrunirilor, egalitatea politică a tuturor cetăţenilor (aşa pînă la un punct cît este) ; iar cînd aud reacţionarii de votul universal, de alegerea magistraţilor, de autonomia deplină a comunei... îi apucă frigurile morţii. După logica reacţionarilor noştri sînt de vină tocmai reformele care stîmpără în cîteva relele instituţiilor economice burgheze. Auzind declamaţiile şi polemicile reacţionarilor şi liberalilor, unii împotriva altora, poţi vedea pînă unde poate merge lipsa de bun-simţ la oameni. Un exemplu ne va lămuri toată esenţa acestei certe. Să presupunem că într-o ţară barbară nişte reformatori ar fi introdus lucruri foarte folositoare, meserii, cultura griului etc., dar că împreună cu aceste lucruri bune ar fi adus

boala sifilisului. în fața acestei stări de lucruri, reacționarii, acei care au şi avut interese ca starea barbară să dureze, vor zice : „V-au trebuit meserii, grîu etc., iată cum din pricina acestor reforme muriți, putreziți de sifilis". Iar reformatorii vor zice : „Vedeți, oamenii aceştia sînt împotriva reformelor, ar vroi să trăiți fără meserii, fără grîu, ar vroi să vă întoarcă la starea mai dinainte". Dacă se vor găsi în acea societate oameni cu bun-simț şi cu logică, oameni care să poată înțelege legătura între cauze şi efecte, aceştia vor zice : „Domnilor, ceea ce spuneți sînt curate nebunii ori sofisme înşelătoare, alcătuite cu rea-voință. Meseriile şi cultura griului etc. sînt lucruri foarte bune şi nu-s de vină pentru pustiirile şi nenorocirile făcute de sifilis ; pe de altă parte, a fi împotriva sifilisului înseamnă cu totul altceva decît a fi împotriva meseriilor şi a altor înnoiri bune. Trebuie să introducem meserii şi alte lucruri folositoare, dar să ne ferim de sifilis". Iată ce vor răspunde oamenii cu bun-simț în fața partidei liberale şi a celei reacționare ; iată ce rol trebuie să avem noi față cu dînsele. Pentru a dovedi, domnilor reacționari, că nu libertățile, oricît de largi, au fost pricina relelor de care suferim, avem la îndemînă o pildă strălucită : vecina Rusie. Această țară, fiind în Europa, a trebuit să introducă numaidecît formele economico-sociale burgheze. însemnătatea adîncă a războiului din Crimeea este că a silit pe Rusia să-şi schimbe formele sociale. Rusia, ca şi noi, a liberat pe țărani, i-a împroprietărit, a pus ca temelie economică libera concurență burgheză, a introdus toate acestea fără a introduce şi libertățile burgheze : libertatea presei, a întrunirilor etc. După d-1 Carp, Rusia ar trebui să stea foarte bine. însă Rusia, deşi e țară mare, cu bogății naturale uriaşe şi, prin urmare, ar trebui să stea mult mai bine decît noi, în adevăr stă mult mai rău. Bancruta economică bate la uşa marelui imperiu, poporul de la țară moare de foame, iar exploziile de dinamită luminează din cînd în cînd grozavul întuneric în care zace Rusia şi, ca mîine-poimîine, o furtună înspăimîntătoare va zgudui imperiul pînă în cele mai adînci temelii —, despre aceste adevăruri cine se mai îndoieşte acuma ? Dacă junimiştii au atras către dînşii pe unii din tinerimea cultă, pe cîțiva oameni sinceri, apoi nu au izbutit prin programa lor pozitivă, ci prin critica negativă făcută societății burgheze, închipuiți-vă că, într-o societate unde domneşte hoția, ar începe un om să mustre foarte tare pe un pungaş care ia banul de la omul cel mai sărac ; se înțelege că se vor găsi oameni sinceri şi buni care se vor aduna împrejurul acelui om şi-1 vor privi cu adînc respect. Şi cînd colo ce să vezi ? Onorabilul mustră pe hoț de ce a luat numai punga şi nu i-a luat şi viața. Cam astfel de moralişti sînt reacționarii bătrîni şi cei tineri, bătrînii şi tinerii „junimişti".

Iată-vă toate partidele politice, reprezentante ale tinerei noastre burghezimi. Iată-le pe toate, cum nu ştiu unde merg, ce fac, cum habar n-au de starea actuală a României şi, împreună cu burghezimea pe care o reprezintă, duc țara la catastrofe, la ruină şi pieire. Am analizat dar, pe cît ne-a dat voie spațiul, starea actuală a României, clasele şi poziția lor reciprocă, relațiile de putere între dînsele. Să spunem acuma în cîteva cuvinte cele înşirate în acest capitol. înainte de 1848, România era într-o stare economică foarte asemănătoare cu a Europei din vîrsta de mijloc. România n-avea bazele materiale care ar fi făcut trebuitoare transformarea socială liberalo-burgheză. Condițiile materiale înăuntrul țării româneşti n-au fost dezvoltat acele contraziceri care au făcut neînlăturată transformarea socială burgheză în Europa, n-au dezvoltat nici acea clasă de oameni care ar fi putut întreprinde asemenea transformare, clasa burgheză. Se înțelege că, dacă România ar fi fost îngrădită cu zidul chinezesc, ar fi trebuit să aştepte cîteva veacuri pînă să realizeze transformarea socială-burgheză. Dar, dacă asemenea condiții n-au existat la noi, nu numai că erau în Europa apuseană, dar chiar realizaseră acolo transformarea lumii feudale în cea burgheză. România, făcând parte din Europa, trăind în comunicare neîntreruptă cu dînsă, făcînd parte din corpul ei, a trebuit să se facă şi într-însa o transformare analoagă. Condițiile materiale burgheze ale Europei şi realizarea unei transformări liberalo-burgheze în Europa au silit pe România să treacă de la iobăgie la liberalismul burghez. Sprijinindu-se pe eondițiunile exterioare, ca pe nişte baze materiale, tinerimea de la 1848 a realizat reforma. Dar a realizat-o copiind toate instituțiile şi relațiile europene. în loc de a copia numai pe cele bune, pe cele ce dăduseră rezultate bune acolo, tinerimea noastră, parte din neştiință, dar mai ales din simpatie pentru

burghezime, deci iarăşi sub presiune străină, a copiat, cum am zis, fără nici o critică. Ţinta întregii activităţi sociale a oamenilor de la 1848, cu ştire ori ba, au fost crearea şi dezvoltarea clasei burgheze, pentru care pregăteau teren jertfind interesele tuturor claselor celorlalte, şi mai ales ale claselor muncitoare. Cel mai însemnat factor ori rezultat al transformării noastre sociale a fost împroprietărirea ţăranilor. De la felul acestei împroprietăriri atîrna toată viaţa noastră economieo-socială.

Această împroprietărire însă a fost făcută într-un mod cît se poate de greşit, cu înşelăciune, împotriva clasei muncitoare şi numai în folosul marilor proprietari burghezi, care erau mai dinainte ori trebuiau să se dezvolte. Ca urmare a copierii instituţiilor europene» şi, mai ales, ca rezultat al acestei împroprietăriri greşite, au început a se dezvolta în corpul nostru social o mulţime de răni dureroase, de anomalii, de contraziceri, care, deşi nu-s atît de grozave cît cele din vremea iobăgiei, sînt totuşi îndestulătoare pentru a ne ruina cu desăvîrşire. Sus a început a se dezvolta o burghezime coruptă, răpitoare, fără de conştiinţă, care umblă numai după bogăţie, caută numai să scoată din producţiunea ţării cît se poate mai multă parte pentru dînsa, pentru a trăi în lux şi desfrînare. Exploatarea cît se poate mai neomenoasă, mai prădalnică asupra claselor producătoare ajunge crezul burghezimii noastre. Jos, clasele producătoare, înşelate prin împroprietărire, se ruinează din pricină că sînt exploatate neomenos şi fiindcă aproape numai ele mai produc ceva şi în multe locuri ţăranii lucrează cu uneltele şi vitele lor, aşa că ruina ţăranului aduce ruina producţiunii. Sus, burghezimea, cu toate subîmpărţirile ei, cum sînt partidele guvernamentale, birocraţia înaltă, proprietarii mari, arendaşii şi negustorii, cere tot mai multe şi mai multe producte pentru a le consuma, cere tot mai multe pentru a ţinea statul, care din ce în ce se face mai complicat, cere mai mult pentru armată, pentru întăriri, şi bugetul creşte de speriat. Jos, producţiunea agricolă se ruinează, producţiunile casnice pier în faţa importului străin, producţiile orăşeneşti pier de asemenea în luptă cu mărfurile străine, a căror aducere a fost dezvoltată de clasele privilegiate. *Sus cresc cererile, jos se împuţinează producţiunea.* Iată dar starea în care am

ajuns, stare grozavă, foarte asemănătoare cu a Romei înainte de cădere. Sus se înmulţesc cererile şi în faţa acestor cereri crescătoare stă un aparat producător păcătoşit şi dezorganizat prin lăcomia proprietarilor. Iată o contrazicere colosală care roade temelia organismului nostru social, care face neînlăturată o catastrofă, care ameninţă viitorul şi, ca o sabie a lui Damocles atîrnă, vestind moarte chiar existenţei noastre naţionale. Iată la ce încheiere am ajuns prin analiza foarte pe scurt a mişcării noastre de la 1848 încoace.

Se înţelege deci că fiecăruia i se pune întrebarea : *Ce-i de făcut ?* Şi mai ales noi, socialiştii, ne întrebăm : ce-i de făcut în faţa acestor condiţii, care s-au întemeiat fără de voia noastră, dar pe care nu putem să le lăsăm la o parte dacă vroim ca lucrarea noastră să fie rodnică. La această întrebare răspundem în capitolul următor şi pentru acest capitol însemnat am scris totul pînă aici, am pregătit materialul.

Cap. IV. Ce-i de făcut ?

Analiza poziţiei actuale a României, deşi foarte scurtă, ne-a arătat starea de lucruri pe cît de absurdă, pe atît de primejdioasă, de înfiorătoare. Această stare de lucruri poate, cum am văzut, fi caracterizată astfel : creştere de trebuinţe alături cu ruinarea producţiunii, deosebire din ce în ce mai mare între cerinţe şi între productele produse pentru a le îndestula. Se înţelege că, ajungînd la un punct, această contrazicere poate să sfarme întocmirea noastră socială ; se înţelege, de asemenea, că starea de lucruri ne prevesteşte un viitor ameninţător. Ce e dar de făcut ? După ce am limpezit starea noastră, răspunsul este uşor : *organizarea raţională a producţiunii.* Această problemă ni se impune numaidecît, şi orice om cu judecată înţelege că împrejurările ne zic lămurit : *dezlegaţi problema ori, de nu, veţi pieri.* Cine poate însă dezlega aşa problemă, cine poate organiza producţiunea ? La această întrebare pot fi numai două răspunsuri : *burghezimea* ori *poporul muncitor.* Ca şi înainte de împămîntenirea de la 1848, ni se pune chestia colosală, organizarea producţiunii, şi, ca şi atunci, poate fi organizată din punctul de

vedere al clasei producătoare ori din al celei exploatatoare. Să analizăm amîndouă felurile.

Să începem cu burghezimea. Organizarea producţiunii de către burghezime poate să fie făcută după modelul european. Pentru acest scop trebuie de expropriat proprietarii mici, de format un proletariat, de făcut fabrici moderne şi moşii mari unde aceşti proletari să lucreze, ca salariaţi. Am văzut toată capacitatea burghezimii noastre şi ştim că nu-i în stare să ducă la sfîrşit bun aşa sarcină.

Am văzut cum burghezimea noastră ar vrea industrie mare fără proletari, păstrarea industriilor casnice alături cu concurenţa industriei mari europene etc... Dar trebuie să fim drepţi şi să mărturisim că burghezimea noastră nu-i în stare a organiza mai raţional producţiunea (din punctul de vedere economic, de cel umanitar nici vorbă), nu numai din pricina lipsei de cunoştinţe şi de judecată, ci mai mult din a împrejurărilor din afară, foarte neprielnice pentru dezvoltarea unei organizări a producţiunii burgheze la noi. Sînt doi factori care au ajutat dezvoltării producţiunii mari burgheze în societăţile europene. De pildă, în Englitera acestea sînt : 1-iu : concurenţă slabă din partea altor naţii ; al 2-lea : dezvoltarea coloniilor şi a producţiunii pentru aceste colonii şi, în sfîrşit, al 3-lea : o legislaţie sălbatică împotriva poporului muncitor. Să spunem cîteva cuvinte despre fiecare din aceste cauze. Cînd în Englitera a început să ia zbor mare industria, avea de luptat cu puţini concurenţi, şi anume cu concurenţii slabi cît e vorba de desfacerea mărfurilor ; tocmai această lipsă de concurenţă este una din pricinile ce au dat putinţă să se dezvolte industria engleză. A doua pricină care a ajutat foarte mult dezvoltarea industriei mari au fost coloniile. Pentru ca o ţară să dezvolte producţiunea mare, trebuie să exproprieze pe meseriaşii mici şi pe micii proprietari lucrători de pămînt ; dar, tocmai ruinîndu-i, ea îşi ruinează piaţa lăuntrică ; adică, sărăcind pe concetăţeni, industriaşii mari nu pot desface mărfurile în ţară, atunci le folosesc coloniile, unde trimit productele ţării, precum şi alte ţări cu industrie nedezvoltată care au nevoie de producte de acest fel. Neputînd desface mărfurile înlăuntrul ţării, burghezimea le vinde în America, în Australia, în Rusia etc. Al treilea factor care a ajutat dezvoltarea industriei, de pildă a Engliterei, a fost

o legislaţie barbară împotriva poporului muncitor, cu scop de a-1 preface mai iute în proletariat din proprietar mic ce era şi de a-1 sili să intre ca salariat la stăpîn.

Legislaţia engleză din veacurile al XVII-lea şi al XVIII-lea este plină de cruzimi îngrozitoare, miroase a sînge şi a carne de om. Pentru a lua de la ţărani pămîntul, îi goneau cu armată, îi aruncau pe uliţe, aprindeau satele din patru colţuri dacă ţăranii nu vroiau să se ducă de pe pămînturile muncite de moşii şi strămoşii lor ; cei mai îndărătnici piereau în flăcări. Împotriva poporului aruncat pe drumuri şi prefăcut în vagabonzi, luară măsuri nu mai puţin crude pentru a-1 sili să intre la stăpîni. Dacă se găsea un om fără stăpîn, legea îl prefăcea în rob, dîndu-1 acelui ce 1-a dat pe faţă ; putea să-1 puie în lanţuri, stăpînul îl înfiera în frunte cu fier roş ca să nu poată fugi. Dacă fugea, prinzîndu-1 iarăşi, la întîia dată îi tăiau urechile şi nasul, dacă mai fugea încă o dată şi iar îl prindeau, îl spînzurau. Prin astfel de măsuri sîngeroase, sălbatice şi ticăloase a întemeiat burghezimea engleză producţiunea şi industria mare. Din aceste împrejurări, care au ajutat şi întemeiat industria mare în Englitera, burghezimea noastră nu poate avea decît pe cea din urmă, adică să ia măsuri sălbatice împotriva poporului muncitor. Bordenii şi o mulţime de fapte strînse de d-1 C. A. Filitis în broşura *Torturi şi bătăi*[23] arată că tînăra noastră burghezime poate concura cu burghezimea engleză din veacurile al XVII-lea, al XVIII-lea şi al XIX-lea. Dar aceste măsuri pot să fie folositoare burghezimii numai dacă sînt şi celelalte pricini pomenite în urmă, adică lipsă de concurenţă şi colonii, unde să poată desface mărfurile produse. Noi însă colonii nu putem avea, cei mai optimişti din şoviniştii noştri nu vor putea susţinea că vom fi în stare a înfiinţa industrie mare, a exporta mărfurile în Australia, Egipt, Africa şi a învinge pe fabricanţii englezi şi americani. Dacă burghezimea noastră trebuie să-şi ia nădejdea de la colonii, atunci nu-i rămîne decît piaţa lăuntrică. Dar pentru a întemeia industrie trebuie să exproprieze pe micii proprietari de uneltele de muncă, trebuie să ruineze o mulţime de oameni, care ar fi putut să fie cumpărători ; *pentru întemeierea industriei mari trebuie să ruineze piaţa lăuntrică.* Aşadar, neputînd concura pe piaţa universală, neavînd piaţă lăuntrică, burghezimea noastră nu poate

întemeia producțiunea mare. Dar nu e destul încă atîta, mai sînt şi altele care o împiedică. Se va zice, poate, că se va putea înfiinţa o industrie naţională cît de mică, Jnvingînd neajunsurile pieţei lăuntrice. Dar şi aici, pînă în inima României, burghezimea noastră e prigonită de concurenţa străină. Producţiunea mare europeană, lucrînd pentru piaţa universală, este un potrivnic prea puternic, un concurent prea mare pentru industria noastră naţională, care ar fi de abia la începutul ei şi ar avea drept piaţă numai piaţa lăuntrică atît de săracă. Ni se va zice, poate, că ne putem apăra împotriva concurenţei, străine cu tarife ridicate, autonome, prohibitive etc. în toate ţările, şi la noi mai mult decît oriunde, tarifele n-au altă urmare decît scumpirea lucrurilor de consumaţie, înmulţirea funcţionarilor vamali, şi toate acestea pe spinarea productorilor. în loc de a organiza producţiunea, tarifele o dezorganizează şi mai tare, o duc la ruină. Dar să presupunem, că la noi s-au găsit nişte genii, care vor şti să apere unele producţiuni naţionale prin tarife *Pentru aceasta însă ar trebui drepturi de intrare nu de 5o/o, de 10°/₀ ori de 15o/₀, ci de 100<>/₀ şi mai mult,* avînd în vedere colosala forţă a productivităţii muncii în străinătate. Dar, punînd astfel de tarife, am ridica toată Europa împotrivă-ne. A fost uşor de pus 50o/₀ numai asupra mărfurilor franţuzeşti, cînd priiam * dealtfel celor germane şi austriece, dar pentru a apăra producţiunea naţională ar trebui să lovim pe ale tuturor statelor europene, să ne punem în poară ** cu toată Europa, lucru ce nici un om cu mintea sănătoasă nu va pofti. *Deci, oricum vom învîrti şi suci lucrurile, este văzut că burghezimea noastră n-are cel mai mic teren pentru a întemeia o industrie naţională, pentru organizarea producţiunii industriale.* Să trecem la altă ramură a producţiunii, care este acuma şi a fost totdeauna producţiunea noastră cea de căpetenie, vorbim de agricultură. Am văzut că la noi, ca orişiunde, ba chiar mai mult decît oriunde, proprietatea mare este în duşmănie cu cea mică. Dacă toţi ţăranii ar fi avut pămînt îndestulător pentru a-1 lucra, dacă ar fi avut si unelte de muncă, pluguri, boi etc., atunci e văzut că toţi

*** [în sensul de „favorabili"].**
**** [împotrivă].**

şi-ar lucra pămînturile lor, iar proprietarii mari, neavînd lucrători, ar cădea, s-ar ruina cu desăvîrşire. Pe de altă parte, proprietatea mare, pentru a înflori, trebuie să fie în adevăr mare, concentrată, şi pe aceste întinderi de pămînt să lucreze salariaţi, care cu atîta vor veni mai la socoteală proprietăţii mari, cu cît vor fi mai lipsiţi de orice unelte de muncă, de plug, de boi etc... Ca burghezimea noastră să organizeze producţiunea agricolă, care merge acuma spre ruină, trebuie să o organizeze după chipul şi asemănarea Europei apusene. Adică trebuie ca burghezimea noastră să exproprieze, dacă nu pe toţi, cel puţin pe cei mai mulţi dintre ţărani, prefăcîndu-i în salariaţi proletari, trebuie să concentreze pămînturile şi, pe urmă, avînd proprietăţi mari şi lucrători salariaţi, să introducă maşini, irigaţii, semănături cumsecade, îngrăşări etc... şi să organizeze astfel producţiunea agricolă. Nu-i vorbă, pentru aceasta trebuie o activitate şi o inteligenţă care cam lipsesc burghezimii noastre, dar să presupunem că această burghezime ar fi în stare să organizeze astfel producţiunea. Să vedem ce urmări vor fi. Mai întîi de toate, pentru astă organizare trebuie de expropriat pe ţărani cu desăvîrşire, lucru cu neputinţă în împrejurările economico-sociale în care trăim, adică odată ce pămînturile ţărăneşti nu se pot înstrăina. Prin urmare, pentru organizarea producţiunii agricole burgheze ar trebui de schimbat legea fundamentală economică, inalienabilitatea pămînturilor ţărăneşti, ar trebui să se revoluţioneze bazele traiului nostru pentru a da putinţă burghezimii de a expropria pe ţărani. Nu-i vorbă, burghezimea, care face spume de turbare numai cînd aude de revoluţionarea bazelor economice şi de exproprierea proprietarilor mari, n-ar avea nimica de zis cînd s-ar face această expropriere în folosul ei. Dar cîte nenorociri, cîte zguduiri, cîte ticăloşii ne-ar aduce viitorul în urma acestei măsuri ticăloase ? Marx, care a zugrăvit cu culori atît de negre starea nenorocită a proletariatului, zice însă că exploatarea cea mai straşnică şi cea mai grozavă o sufăr clasele muncitoare în vremea cînd se îndeplineşte exproprierea, cînd *sînt prefăcute* în proletariat. Producţiunea mare agricolă nu poate fi întemeiată fără a călca peste cadavrul proprietăţii mici rurale. Şi ce vom avea în viitor în schimb cu jertfirea producătorilor mici ? Vom avea o aristocraţime bogată, în ale cărei mîini va fi adu-

nat pămîntul țării româneşti, o aristocrațime dobitoacă, crudă, tîmpită, ca şi cea din străinătate, şi vom avea proletariat agricol. Frumos viitor ! Unul din rezultatele unei atare organizații burgheze a producțiunii agrare va fi neputința de a mai întemeia o industrie națională. în adevăr, productele industriale se deosebesc prin cantitatea de muncă adăugată la materiile prime. Sînt unele care cuprind foarte puțină muncă şi altele care, dimpotrivă, cuprind foarte multă. Aşa, de pildă, într-o masă albă de brad proastă, valoarea lemnului este mai tot atîta cît şi a muncii adăugate pentru a preface lemnul în masă. în altele, de pildă la un pian bun, materialul brut nu face nici a suta parte din valoarea muncii adăugate la acest material. într-o țară care produce materii prime, cu atîta este mai uşor de întemeiat o industrie, cu cît se apropie mai mult de tipul dintîi. Aşa, mase simple de brad se fac şi acuma în țară, pentru că transportarea lemnului în străinătate pentru a-1 preface în masă şi aducerea mesei înapoi în țară ar costa mai mult decît masa. Cu cît însă munca adăugată la materia primă e mai multă, cu cît lucrul e mai luxos, eu atît producerea lui şi concurența cu străinătatea sînt mai grele. Cînd burghezimea va concentra pămînturile în mîna sa şi va preface pe muncitori în salariați, cînd ea va organiza, va perfecționa producțiunea, se'va îmbogăți mai mult decît acuma. Ea va da tonul cererii, ea va cere pînzeturile cele mai fine de olandă, pălării de Paris, juvaiere, pianine, trăsuri de Viena, în sfîrşit cererea se va îndrepta înspre lucruri care nu vor putea fi produse în țară. Griul produs de proletarii agricoli va trece în străinătate, şi mai mult decît azi, pentru a aduce juvaiere, pălării, mătăsuri, catifele etc. Am putea descrie încă multe din relele ce ar trebui să pricinuiască adunarea bogățiilor în puține mîini, în ale burghezimii agrare, dar ajung şi cele spuse. Aşadar, iată unde a dus analiza presupunerii dintîi, că adică burghezia ar organiza producțiunea în folosul său. în cazul acesta, cum am arătat, producțiunea industrială nu va putea să se dezvolte defel, iar cea agricolă poate fi organizată numai prin ruina desăvîrşită a țărănimii, prin înființarea proletariatului agricol, însoțit de toate relele lui şi cu condiția de a nimici orice aşteptare în privința întemeierii unei industrii naționale.

Să examinăm acuma a doua presupunere : organizarea producțiunii, adică în interesul poporului muncitor. Să începem prin producțiunea agrară. Vorbind de împămîntenire, am spus cîteva cuvinte despre chipul cum ar putea fi organizată producțiunea rațional în folosul țăranilor ; lucrul de căpetenie este, cum am zis şi atunci, trecerea pămîntului de lucru întreg în puterea comunelor rurale. Ca socialişti, credem că-i de prisos să mai spunem că socotim mult mai potrivit ca pămîntul să-1 lucreze comunele colectiv, şi însărcinarea de căpetenie a partidei socialiste va fi de a convinge pe țărani cît de mari foloase materiale şi morale ar ieşi din astfel de cultivare. Dar presupunem, lucru foarte de crezut, că majoritatea comunelor, primind pămînt, mai mult chiar decît trebuie, vor opri o parte pentru păşuni comunale, iar pămîntul de arat îl vor împărți. între aceste două tipuri extreme putem închipui şi altele mijlocii. Unele comune nu vor lucra pămîntul în colectivitate, dar vor aduce maşini comunale : batoze, vînturători etc., altele vor avea păduri şi păşuni comunale etc., orişicum însă s-ar organiza comuna rurală, ea va tinde către colectivizare mai mare, şi exemplul comunelor ce vor fi admis producțiunea colectivă va arăta foloasele acestui fel de gospodărie şi va face şi pe celelalte să le imite. Diar, chiar dacă vom presupune că se va statornici felul cel mai prost de lucrat pămîntul, munca individuală pe pămînt împărțit în bucăți, chiar atunci va fi mult mai bine decît dacă ar fi organizat burghezimea producția mare. Să vedem ce ar face o comună rurală de acest fel, avînd în vedere, se înțelege, neînstrăinarea pămîntului fiecărei comune rurale. Pentru a împiedica formarea unei clase proletare în mijlocul comunei, s-ar putea să se introducă împărțirea pămîntului comunal din nou la fiecare zece ani, de pildă, între membrii comunei. în aceste condiții, avînd în vedere că România are chiar mai mult pămînt decît poate fi lucrat, fiecare comună ar căpăta pămînt destul. Țăranul, avînd păşuni comunale cît pofteşte, avînd finețe comunale cît vrea, avînd pămînt de lucrat cît îi va dori inima, nefiind jefuit de un ins ce se cheamă proprietar, acest țăran ar ajunge în curînd la o stare cît se poate de bună ; tot astfel ar fi şi cu uneltele de muncă. în loc de satele de azi, ce seamănă a vizuini de sălbatici dinlăuntru! Africii, cu care chiar Lavelaye le-a comparat,

s-ar ridica sate frumoase, holdele ar fi cumsecade lucrate, țăranii, acuma așa de degenerați, încît în curîrid nu se vor mai găsi soldați după măsura reglementară, s-ar preface într-o rasă puternică la trup și la minte. Instrucția, care nu poate prinde acuma la țară din pricina sărăciei, ar lua mare creștere. Autonomia ar preface asemenea comune rurale în centre de dezvoltare pentru țară. Și nu trebuie să uităm că asemenea urmări le-ar da o comună cu muncă individuală, cu pămîntul împărțit; dar ce va fi în comunele care vor colectiviza din ce în ce mai mult producțiunea, care vor introduce mașini, irigații etc... Colectivizarea muncii în aceste comune va merge crescînd, despre aceasta nu putem să ne îndoim. In veacul nostru, toate puterile materiale și intelectuale lucrează pentru organizarea muncii colective. Introducerea mașinilor cu abur, aducerea semințelor bune, perfecționarea producțiunii, deprinsă la școală, și, în sfîrșit, propaganda și activitatea partidei socialiste, toate vor împinge comunele către colectivizarea producțiunii.

Să trecem acuma la organizarea producțiunii industriale, iarăși din punctul de vedere al poporului muncitor. Fabrici și stabilimente producătoare industriale organizate de poporul muncitor înseamnă fabrici și stabilimente organizate și cîrmuite de asociații de muncitori. Am văzut că burghezimea nu poate organiza producțiunea industrială și că organizarea burgheză a agriculturii ar face cu neputință întemeierea industriei naționale atît prin ruinarea muncitorilor, cît și prin îndreptarea gustului clasei bogate către producte care n-ar putea fi făcute în țară. Organizarea producțiunii agricole pe temeliile țărănești descrise mai sus ar face în adevăr cu putință o dezvoltare mare de stabilimente organizate și cîrmuite de lucrători asociați. Să numărăm împrejurările care ar ajuta întemeierea industriei în cazul organizării producțiunii după interesele muncitorilor. Mai întîi de toate s-ar face o piață puternică lăuntrică. Țărănimea, fiind bogată, ar cere din ce în ce mai multe producte industriale. Neputînd avea colonii, neputînd concura cu străinătatea, am avea totuși piața internă. Al doilea, cererile s-ar îndrepta către niște mărfuri mai ușor de produs în țară.^în adevăr, dacă țărănimea ar concentra în mîinile ei pămîntul, s-ar dezvolta materialicește, se înțelege că n-ar cere catifele, mătăsuri, juvaiere, trăsuri de lux, ci mobile mai

simple, haine, zahăr, cărți etc., într-un cuvînt, cererile în piața noastră s-ar îndrepta spre lucruri cu putință de făcut în țară. Al treilea folos vine de la asociațiile de lucrători. In concurența cu industriile străine, unul din factorii principali este munca stăruitoare și cu tragere de inimă. Dar cine nu înțelege că muncitorii care vor lucra în fabricile lor vor munci mai cu stăruință și mai cu luare-aminte decît dacă ar munci pentru stăpîn. Al patrulea, societățile de lucrători vor putea da mărfurile mai ieftin decît burghezii stăpîni de fabrici. In adevăr, burghezul fabricant, vînzînd productele fabricate, socoate în prețul productelor salariul muncitorilor și folosul său ; dacă vinde o pereche de botine cu 15 franci, apoi 5 fr., de pildă, vor fi prețul materialului, 5 fr. salariul lucrătorilor și 5 fr. folosul fabricantului. Lucrătorii însă ar putea să jertfească o parte din folosul stăpînului de azi, așa, de pildă, ar putea vinde cu 12 franci perechea de botine, și atunci ar veni : 5 fr. pentru material și 7 fr. pentru lucrători. Cum vedem, botinele pot fi vîndute mai ieftin și lucrătorii să primească tot mai mult decît dacă ar fi fabrica unui stăpîn. Am putea înșira și alte dovezi, dar cele arătate sînt de ajuns pentru a dovedi că organizarea producțiunii de către poporul muncitor în folosul său, pe lîngă multe ale bunuri, face cu putință și întemeierea industriei.

„Toate-s bune — ni se va zice —, dar cum se poate, de pildă, expropria pe marii proprietari, cum se pot organiza fabrici, pentru asta ar trebui revoluție...". Deși în această scriere nu avem de scris pe larg planuri cum s-ar putea îndeplini exproprierea etc., deși nu putem să ne îndeletnicim decît cu chestii generale, vom spune însă cîteva cuvinte în privința chipului cum ar putea să se îndeplinească exproprierea și organizarea. întîi, statul nostru are mulțime de moșii pe care ar putea să le dea fără nici o greutate țăranilor... Prin aceasta, multe comune ar căpăta atîta pămînt încît n-ar mai avea nevoie să muncească la proprietari, îndată ar cădea prețul moșiilor proprietarilor vecini. Statul ar putea atunci cumpăra acel pămînt ieftin și l-ar da comunelor, tot așa cu celelalte moșii. Cheltuielile cumpărării s-ar putea acoperi printr-un impozit progresiv asupra moștenirilor pînă la 50%... Cît despre fabrici, apoi, cu cît s-ar forma aso-

ciații de lucrători, statul să le facă credit, să le dea toate ușurințele pentru a-și aduce mașini etc...

Apoi de, ni se va zice : dar credeți că statul modern, statul nostru, care înfățișează burghezimea, va face asemenea lucruri, va lucra el singur împotriva burghezimii în folosul poporului muncitor ? Ba nu, aceasta nu credem, știm noi foarte bine că ar fi prostie, utopie a crede că statul modern, reprezentantul burghezimii, va face de bunăvoie astfel de treburi. Nici un parlament nu le va decreta și, dacă s-ar găsi atare parlament, care, avînd mulți socialiști în sînul său, s-ar apuca să le decreteze, știm bine că îndată ar fi dizolvat și atîta tot. Numai poporul muncitor organizat și luminat asupra stării sale, numai țărănimea și muncitorii din oraș organizați și știind ce cereri să facă burghezimii, numai poporul muncitor însuși poate îndeplini aceste lucruri. Ceea ce cu rîs batjocoritor ar refuza un parlament unei minorități de deputați socialiști, nu va îndrăzni să refuze unei mulțimi de zeci și de sute de mii, care, deși în afară din parlament, va ști să-și arate energic voința. Atunci, chiar fără să fie vreun socialist în parlament, burghezimea va face mai mult decît dacă ar fi din întîmplare o majoritate socialistă acolo. Tot ce a făcut parlamentul englez pentru poporul muncitor, ca scurtarea zilei de muncă la 10 ceasuri, ca oprirea muncii copiilor mici etc... a făcut numai după ce s-au unit muncitorii în vestita organizație „chartistă"[24], care număra sute de mii de membri și care cerea aceste reforme amenințînd. Atunci un parlament burghez a fost silit să decreteze reformele și, dacă chartiștii n-au reușit mai mult, pricina este că nici n-au știut să ceară altceva.

Din cele spuse vedem acuma logic ce trebuie să facă partida socialistă, că își ia însărcinarea colosală : *de a lumina poporul muncitor din sate și orașe asupra stării lui, de a organiza poporul în jurul unor cereri practice, care ating interesele lui și a căror realizare, pe de o parte, ar îmbunătăți starea lui de acuma, iar pe de alta ar crea o stare de lucruri cît se poate mai potrivită pentru transformarea socialistă.*

Iată în cîteva cuvinte ce au de făcut socialiștii ; această lucrare, împreună cu propaganda socialismului științific în toate clasele societății, cuprinde toată activitatea socialiștilor, este răspuns la întrebarea : *Ce-i de făcut ?* Credem că din cele ce am spus în această scriere nu poate ieși altă activitate practică pentru socialiștii români. Pentru a nu da loc la nedumeriri vom mai dezvolta încă formula dată. Am văzut care este chestia de căpetenie ce se ridică amenințătoare în țara noastră și că trebuie să ne organizăm producțiunea. Am văzut că organizarea ar putea fi făcută în două feluri : de burghezime ori de poporul muncitor. E de prisos, se înțelege, a spune unde sînt și unde trebuie să fie simpatiile noastre, cui vom închina toată activitatea noastră ; am văzut ce nenorociri și ce rele ar pricinui organizarea în folosul burghezimii și cum, chiar în cel mai bun caz, nu s-ar putea întemeia industrie mare ; și am văzut de asemenea cum, dacă organizația s-ar face de către poporul muncitor, chiar în cazul cel mai rău am aduce urmări frumoase în privința materială, morală și intelectuală, ar face cu putință și întemeierea unei industrii naționale conduse de asociații de lucrători.

Dar, fiind cu tot sufletul și cu toată inima pentru organizarea producțiunii de către poporul muncitor, nu noi vom putea-o organiza, nu noi vom impune asemenea organizare poporului, noi nici nu putem măcar să o cerem pentru dînsul și în numele lui, fiindcă atunci, de bună seamă, n-am izbuti. Nu constituindu-ne în tribunal suprem, nu ajungînd la guvern am putea face să se organizeze producțiunea prin decretele noastre, aceasta ar fi o utopie ; nu noi, ci poporul muncitor singur trebuie să ceară pămîntul, tot pămîntul, pentru comunele rurale ; nu noi,^ ci societățile de lucrători trebuie să ceară credit pentru organizarea de fabrici ; activitatea noastră este poate mai puțin strălucitoare, dar nu mai puțin frumoasă ; dimpotrivă, este mai morală și mai folositoare, trebuie să luminăm poporul asupra stării actuale a țării, asupra lucrurilor ce trebuie să ceară, cum să ceară și cum să se organizeze ; activitatea noastră trebuie să fie îndreptată spre organizarea poporului muncitor, spre ridicarea puterilor lui morale și intelectuale, pentru creșterea puterii lui politice și economice, și toate acestea în mijlocul lui și printr-însul. Cu cît poporul va fi mai luminat, mai organizat, mai tare, cu atîta biruința lui va fi mai apropiată. Trebuie să ne luptăm fie în mijlocul poporului, fie afară din popor pentru a crea o partidă a muncitorilor, care singură să ceară și să realizeze cererile sale. Se în-

țelege că poporul nu poate avea cereri cu totul socialiste, și dealtfel realizarea unei țări socialiste la noi, cînd în Europa nu s-a realizat încă, ar fi cu neputință, himerică. Chiar dacă am reuși a pregăti mințile pentru prefacerea socialistă mai iute decît în Europa, ceea ce este de bună seamă cu neputință, chiar atunci noi, o țară mică, n-am putea realiza o stare de lucruri socialiste în fața Europei burgheze. Organizarea producțiunii este o chestie care nu sufere zăbavă și, dacă poporul muncitor nu va înțelege cum să o organizeze, nu se va organiza el însuși pentru a-și impune voința, atunci va fi prefăcut în proletariat și producțiunea o va organiza burghezimea ; cum și cu ce urmări nefericite, am văzut.

Ni se va zice că trecerea pămîntului la comunele rurale, mai ales cînd îl vor împărți, fabrici ale societăților de lucrători, creșterea puterii politice a muncitorilor în statul burghez de azi sînt departe de a alcătui o organizație socialistă ! Se înțelege, așa este ! Chiar cînd comunele rurale ar lucra pămîntul colectiv, dar ar vinde productele, ar concura între dînsele ; pînă cînd concurența va fi baza societății, nici nu poate fi vorba de o societate socialistă. *Afara* de acestea, ea va feri de suferințele ce ar trebui să însoțească exproprierea țăranilor înainte de a se întemeia producțiunea burgheză. Această expropriere a și început în cîteva județe din Moldova. Mai repet încă : pentru țara noastră nu este altă cale : ori organizarea producțiunii prin burghezime și deci exproprierea țăranilor, ori organizarea prin poporul muncitor. Afară de acestea, chiar propaganda socialistă științifică va cîștiga foarte mult în popor, fiind legată cu niște cereri practice care ating interesele vădite ale muncitorilor, care sînt așa de înțelese de dînșii încît nici n-au nevoie de multă explicație. Poporul muncitor de la țară știe că pămîntul, tot pămîntul lucrat de dînsul, udat de sudoarea și de sîngele său și al strămoșilor săi, *este al lui;* tot așa de bine va înțelege orice măsură care i-ar îmbunătăți îndată starea materială, morală și intelectuală, care i-ar da mai mare putere politică. Tot așa muncitorii de prin orașe, și aceștia mai ales, vor înțelege minunat că au deplină dreptate să ceară încurajare pentru întemeierea unei fabrici pentru asociația lor. Se înțelege că este treaba socialiștilor de a face să pătrundă poporul muncitor adevăratul înțeles al acestor cereri, e treaba socialiștilor luminați de a face ca

poporul muncitor să știe că toate aceste cereri nu-s decît puținul ce pot pretinde și căpăta de la societatea burgheză, ținînd seamă de împrejurările de azi, și că toate relele și nedreptățile societății de acuma nu vor pieri decît odată cu întreaga întocmire burgheză, cu individualismul, cu concurența, cu statul burghez. Este treaba socialiștilor de a arăta poporului muncitor mișcarea omenirii pînă în ziua de azi, tendința acestei mișcări către idealul socialiștilor, lupta ce poartă frații lor proletarii din Apus pentru a apropia și realiza acest ideal care va întemeia frăția, bogăția și fericirea pe acest pămînt plin de nelegiuiri, de ticăloșii, de lacrimi. Dar, repetăm, chiar această propagandă va avea mai multă izbîndă, va fi mai bine înțeleasă, mai cu foc îmbrățoșată dacă va fi întovărășită de un șir de cereri care ating interesele de acuma, vădite, ale poporului muncitor. Nu trebuie să uităm că mai înainte de toate nu trebuie să cerem noi pentru poporul muncitor, ci să-l facem să ceară el singur pentru dînsul. Și, cînd vom avea o partidă muncitoare care să declare cererile ei, atunci rolul nostru va fi tot așa de limpede ca și al fraților noștri din străinătate, ne vom lupta în mijlocul poporului pentru emanciparea lui, fiind încredințați că orice pas făcut de popor înainte pentru emancipare va fi un pas înainte către realizarea idealului nostru.

Iată un șir de cereri politice și economice care, după părerea noastră, ar putea să fie programul partidei socialiste muncitoare.

PARTEA POLITICA

1. Votul universal direct (orice cetățean ori cetățeană ajungînd la 20 de ani să aibă drept de vot).
2. Desființarea armatei permanente și înarmarea poporului.
3. Autonomia comunală. Comuna stăpînă absolută pe toate treburile ei.
4. Libertate desăvîrșită : pentru presă, întruniri, asociații. Inviolabilitatea domiciliului, *habeas corpus.*
5. Desființarea bugetului cultelor.

6. învățămîntul liber și fără plată. Lîngă toate școlile să se întemeieze instituții în oare copiii săraci, în tot timpul învățăturii, să primească mîncare, haine, cărți.

7. Alegerea magistraților de către popor. Justiția fără plată la toate instanțele și în toate privințele.

8. înlocuirea penitenciarelor prin oase de corecție.

9. Egalitatea femeii.

PARTEA ECONOMICA

1. Trecerea proprietăților statului în stăpînirea comunelor.

2. Răscumpărarea treptată a proprietăților mari și trecerea lor la comune.

3. Desființarea tuturor dărilor indirecte și înlocuirea lor printr-un impozit progresiv (cetățenii al căror venit nu va trece peste 2 000 de lei pe an să fie scutiți de orice impozit).

4. Moștenirile care trec peste 10 000 de lei să fie supuse la următoarele taxe : cele colaterale la 50o/₀, cele în linie dreaptă la 30o/₀ ; dacă o moștenire ar fi mai mare de 100 000 de lei, tot cît trece peste această sumă să rămînă în folosul națiunii.

5. Deschidere de credit tuturor societăților de lucrători care s-ar forma pentru întreprinderi industriale.

6. Deschidere de (credit comunelor rurale pentru a-și cumpăra unelte perfecționate de muncă, semințe bune etc.

7. Toate lucrările statului să fie date la grupurile de muncitori cînd vor fi constituite.

8. Comunele rurale și cele urbane să ia asupră-le pregătirea ori aducerea lucrurilor numaidecît trebuitoare, cum este : pîinea, carnea, apa și luminatul, cu scop de a înlătura specula și scumpetea.

9. Comunele să răscumpere casele de închiriat și să le închirieze cu prețuri care să nu treacă peste cheltuielile de ținere în bunăstare și zidire din nou.

•

Acestea sînt, după părerea noastră, un șir de cereri politice și economice care pot sluji de program, de steag

în jurul căruia să se adune toate elementele bune din clasele culte, cît și poporul muncitor. Acest program practic are, după noi, caracterul ce se cuvine unui program socialist practic. Cererile dintr-însul sînt menite a îmbunătăți starea actuală a claselor muncitoare și de a apropia realizarea idealului socialist. Totodată, cele mai multe din paragrafele programului, precum trecerea pămîntului la comunele rurale, sînt lucruri care nu numai că pot fi înțelese de poporul muncitor, dar chiar și acuma le vrea poporul ,și, de bună seamă, nu-i altă chestie care să meargă mai ușor la inima țăranului decît aceasta. Cît despre întîmpinarea, care de bună seamă ni se va face, că prin acest program facem plăcere radicalilor burghezi, de vreme ce cerem unele lucruri, ca votul universal, alegerea magistraților, neatîrnarea comunelor..., apoi la această întîmpinare vom răspunde. Mai întîi de toate, nu facem nici o concesie burghezimii și întocmirii burgheze, ci vroim ca împreună cu poporul să cerem, să luăm de la burghezime prefacerile cele mai folositoare, mai practice, pînă ce mișcarea istorică în Europa întreagă va mătura întocmirea burgheză și va pune în locu-i societatea egalitară, dreaptă și frumoasă, organizarea socialistă. Cît despre aceea că programul nostru cuprinde unele cereri care se află și în programele radicalo-burgheze și că, prin urmare, astfel ne burghezim și noi întrucîtva, la aceasta vom răspunde că fiece program cuprinde cereri mai esențiale și cereri mai puțin esențiale, secundare. în programul nostru, mai esențiale sînt cele economice și între acestea trecerea pămîntului întreg la comunele rurale și întemeierea de fabrici prin asociații de lucrători. Se înțelege că nici un om nu poate face parte din partidul socialist muncitor dacă nu primește teoreticește adevărurile socialismului științific și practic, programul în total și mai ales pe cel economic ; dacă un om va primi însă în adevăr toate acestea și se va hotărî să muncească în această direcție, atunci nu va mai fi radical, ci socialist. în sfîrșit, poate să ni se facă și următoarea imputare : Cum cereți votul universal, cînd știți foarte bine că votul, fie și universal, este o minciună pînă cînd sînt pe lume săraci și bogați, pe cît timp este atîrnarea economică ? La aceasta răspundem : Da, este prea adevărat, votul universal e în adevăr o minciună, dacă am crede că printr-însul se va

putea alege o reprezentaţie * naţională, oare să fie adevărata expresie a poporului muncitor şi care să facă un fel de revoluţie socială. Se înţelege că ar fi absurditate dacă ne-am închipui aşa lucruri, dar noi nu înţelegem astfel cererea şi nu ne aşteptăm de la votul universal la vreo minune. Iată cum o înţelegem noi. în societatea de azi, cum am văzut, sînt o mulţime de contraziceri care o dizolvă şi care totodată pregătesc terenul pentru societatea viitoare. Se înţelege că, pe cît aceste contraziceri se vor dezvolta mai tare şi mai multe, cu atîta societatea este mai aproape de cea viitoare. Una din contrazicerile cele mai însemnate ale societăţii de azi este contrazicerea între egalitatea politică şi între neegalitatea economică. Legea spune că" oamenii sînt deopotrivă, religia de asemenea, deputaţii în timp de alegeri strigă tot astfel cît le ia capul şi, în timp ce toate aceste împrejurări spun omului că e deopotrivă cu alţii, întocmirea economică îl aruncă într-o neegalitate aşa de mare, încît societatea omenească n-a cunoscut pînă acuma alta mai grozavă. Această contrazicere iscă în masa poporului simţul de nemulţumire, simţul că este nedreptăţită şi mînia împotriva acestei nedreptăţiră Această contrazicere însă ajunge la culme acolo unde este votul universal. închipuiţi-vă, în adevăr, un rob din vechime ori chiar un iobag de-ai noştri căruia de mic i se tot spunea că-i din alt os, din altă carne şi din alt sînge decît stăpînul său, că singur dumnezeu 1-a făcut mai umilit şi mai prost, poruncindu-i să asculte de stăpîni ; ...este oare de mirat dacă se va fi dezvoltat*în mase un spirit de supunere dobitocească, de frică, de înjosire înaintea stăpînilor ? închipuiţi-vă însă un ţăran pe care legea îl numeşte deopotrivă în totul cu stăpînul său, un ţăran căruia din copilărie i se tot spune că-i şi el om ca şi stăpînul, un ţăran la care se face apel din timp în timp ca să aleagă cîrmuitori, pe care stăpînii îl linguşesc cerşindu-i votul şi arătîndu-i astfel că votul lui preţuieşte cît şi al milionarului... Oare în asemenea popor nu va creşte spiritul de neatîrnare, de mîndrie, de nemulţumire? Din aşezămintele politice democratice nu cunoaştem alta care să aibă atîta înrîurire, care să crească atîta spiritul revoluţionar în mase. Noi îl punem în program mai ales ca mijloc puternic de cultură. Aceste cîteva cuvinte credem că vor da lămurire despre spiritul programului, pînă cînd, cum am zis, vom desluşi fiecare articol pe larg şi în parte. Astfel mîntuim scrierea noastră.

[Reprezentanţă].

încheiere

Am arătat socialismul ştiinţific european, am arătat că socialismul nu-i utopie, că-i o formă socială care va înlocui numaidecît forma burgheză cum aceasta a înlocuit pe cea feudală.

Trecînd la România, am dovedit că socialismul pentru noi este plantă exotică * tot atîta de puţin cît a fost şi liberalismul, care la 1848 a fost adus în ţara noastră.

Am arătat nu numai că socialismul poate prinde la noi rădăcini, dar chiar că este numaidecît nevoie de dînsul, de propaganda socialistă, şi am văzut că fiecare om convins de aceste idei trebuie să muncească din toate puterile pentru a le împrăştia, pentru că, dacă nu vom reuşi decît a pregăti minţile în folosul socialismului, decît a forma un număr însemnat de socialişti care, fiind răspîndiţi în ţară, ar fi în stare a uşura şi a grăbi prefacerea societăţii noastre cînd asemenea prefacere se va îndeplini în Europa, am zis că, chiar neputînd face mai mult, tot ne-am plăti datoria către poporul muncitor.

Am mai arătat că lucrarea socialiştilor români poate să fie şi mai folositoare. Analizînd starea României aşa cum s-a întemeiat după copierea necritică a instituţiilor europene şi, mai ales, după împămîntenirea neomenoasă şi înşelătoare de la 1864, am aflat că în societatea românească s-a dezvoltat o contrazicere colosală care pune în primejdie chiar temelia materială a existenţei naţiei. Contrazicerea iese din faptul că, pe cînd producţiunea stă pe loc ori chiar dă îndărăt, se ruinează, cerinţele cresc, aşa că deosebirea între producere şi între cererile consumaţiei merge crescînd. Am văzut că, pentru a nu pieri, România trebuie să organizeze producţiunea şi că nu-s decît două chipuri de a o organiza, în folosul burghezimii ori în al muncitorilor, de vreme ce acestea sînt

*** întrebuinţăm acest cuvînt în aşa înţeles ciudat fiindcă duşmanii noştri l-au întrebuinţat aşa împotriva noastră.**

clasele de căpetenie în societatea română. Producțiunea poate fi organizată ori de burghezime în folosul ei, ori de poporul muncitor într-al lui. Am văzut ce nefericiri ar aduce organizarea producțiunii prin burghezime, dar că are pentru dînsa toată întocmirea socială modernă. De altă parte, am văzut cît de superioară ar fi organizarea făcută de poporul muncitor, care stă însă dezorganizat în fața burghezimii, nu știe și nu poate să-și formuleze cererile sale. De acolea am arătat că urmează pentru socialiști îndatorirea de a organiza și de a lumina poporul muncitor, astfel ca el, împreună cu socialiștii, să ceară un șir de reforme, care chiar acuma l-ar pune în stare de a organiza producțiunea, un șir de reforme cu putință de îndeplinit (luînd în seamă condițiile naționale și internaționale), care, pe de o parte, realizîndu-se, ar îmbunătăți mult starea morală, intelectuală și materială a poporului muncitor și a țării întregi, iar pe de altă parte, realizîndu-se aceste reforme, țara noastră ar fi mult mai aproape de transformarea socialistă decît acuma. Am arătat asemenea că nu noi trebuie să cerem aceste reforme pentru muncitori, ci ei singuri împreună cu noi. Chiar dacă n-am reuși în cererile noastre, acest mijloc va fi de mare folos, propaganda teoretică socialistă va cîștiga foarte mult, pe cînd altfel, fără cereri de îmbunătățire neîntîrziată a stării de azi, nu va fi în stare să atragă masele.

In sfîrșit, am schițat un program politic și economic, care ar putea fi programul partidei socialiste muncitoare, steagul în jurul căruia s-ar putea strînge tot ce este mai sănătos, mai bun, mai cinstit în țara aceasta. Programul, după noi, are toate însușirile care ar putea fi cerute de la astfel de programe : toate cererile dintr-însul sînt cu putință de realizat, nu-s exagerate ; pe de altă parte, tinde a îmbunătăți mult starea muncitorilor și a întemeia o stare de lucruri mult mai potrivită pentru transformarea socialistă, ridicînd totodată puterea politică și economică a poporului român și deci puterea morală, intelectuală și materială a țării în general. Acestea credem că le-am arătat pe cît ne-a îngăduit locul. Toate chestiile care n-au fost de ajuns dezvoltate aici, le vom lămuri altădată pe larg. Aceasta va fi una din însărcinările ce le-au luat asupră-și socialiștii și o vor îndeplini cît și pe celelalte.

1. *împărțirea muncii* ca urmare a cooperațiunii și împreună cu dînsa sînt cei mai însemnați factori ai progresului omenirii. Cooperația poate să fie simplă ori complexă : simplă se cheamă cînd mai mulți oameni lucrează împreună pentru același scop, dar fără ca munca unuia să se deosebească de a celorlalți. Așa, dacă zece oameni ridică o piatră, dacă șaizeci de cosași cosesc la o întindere mare de fînaț etc., cooperația în asemenea cazuri e simplă... Cooperația se cheamă complexă cînd mai mulți oameni lucrează cu același scop, însă munca lor nu-i de același fel. Așa, de pildă, într-o manufactură de bolduri (ace cu gămălie), în care unul întinde sîrma, altul taie bucăți potrivite, altul le ascute etc. Odată ce cooperația ajunge a fi complexă, numaidecît trebuie să fie întovărășită de împărțirea muncii. în adevăr, în exemplul lui Adam Smith în privința boldurilor, zece lucrători cooperează pentru a face bolduri, dar totodată își împart munca astfel încît unul face necontenit aceeași lucrare. Alături cu împărțirea muncii și cu cooperația înăuntrul fabricilor, merge și împărțirea muncii în nația întreagă. în adevăr, în exemplul dat de A. Smith, zece lucrători, folosindu-se de cooperație și de împărțirea muncii, pot produce 48 000 de bolduri pe zi, acești zece lucrători vor îndestula deci trebuințele unei regiuni destul de întinse ; tot astfel va face o manufactură de haine și, între altele, va îndestula pe cei ce fac bolduri, făcîndu-le haine, alte manufacturi vor face botine etc... Aceste grupe cooperatoare vor da botine, haine, bolduri pentru mulțime de oameni, care, la rîndul lor, vor produce grîu, vin etc... Așadar, în toată nația se formează grupuri de oameni, între care munca este împărțită, după cum este împărțită și în ateliere ori fabrici. Dezvoltîndu-se producția, mulțumită cooperațiunii și împărțirii muncii, această împărțire de muncă se întinde la nații, adică grupe de muncitori francezi lucrează pentru grupuri de muncitori englezi, ruși, români și viceversa. Fabricile de mătase din Lyon trimit marfa lor în Anglia, Rusia, Belgia și primesc cărbuni din Anglia, mașini din Belgia, grîu din Rusia etc... Astfel, principiul împărțirii muncii se întinde dinlăuntrul atelierului la nație și, în sfîrșit, la omenirea întreagă. Am zis că

împărțirea muncii și cooperațiunea sînt cei mai însemnați factori ai progresului omenirii. Acuma ne este foarte-ușor să înțelegem. In exemplul său, Smith a făcut socoteală că, din pricina împărțirii muncii și a cooperațiunii, 10 lucrători produc 48 000 de bolduri, pe cînd altfel, dacă ar lucra fiecare îndeosebi bolduri întregi, apoi n-ar putea face decît cîte 20 de om și la un loc 200 de ace pe zi, adică de 240 de ori mai puțin ; or, mai lovitor prin mijloacele pomenite, un om produce cît 240 ! Dar de la Adam Smith pînă acuma, împărțirea muncii a crescut așa de tare, încît omul produce nu cît cîteva sute, ci cît mii. Dar nu se mărginește aici însemnătatea nespusă a acestor factori sociali. în exemplul de mai sus, productul, deși mai cu greu, dar tot se putea face și altfel; dar cele mai multe din lucrurile ce se fac astăzi, altfel nici n-ar fi putut fi aduse la sfîrșit. O pădure nu poate fi tăiată de un om, pentru că n-ar apuca s-o gătească și în urmă-i s-ar ridica la loc ; dacă am pune mai multe milioane de oameni, fiecare om îndeosebi, și le vom porunci să facă locomotive, chiar avînd materialul trebuitor, ar trece generații și n-am avea nici o locomotivă gata. Dacă se vor gîndi puțin, cititorii noștri vor înțelege toată însemnătatea acestor factori, vor vedea că în adevăr ei sînt pricina progresului și ai civilizației ; pe de altă parte, vor înțelege de asemenea cît de multă dreptate are socialismul științific cînd caută în factorii economici, în economia societății, în chipul „cum sînt produse bogățiile, ce se produce și cum se împarte", pricina de căpetenie a progresului și transformărilor societății. Sînt foarte mulți oameni cu inimă bună, care au arătat toată înrîurirea nenorocită a acestei împărțiri asupra sănătății și minții lucrătorilor. Un lucrător care este osîndit să fie închis între cei patru pereți ai fabricii și să lucreze în toată viața neîntrerupt a zecea ori a suta parte dintr-un bold firește că va trebui să degenereze trupește și sufletește. între cei care aii învinuit strașnic împărțirea muncii putem numi pe genialul Fourier, pe talentatul Sismondi și pe marele învățat rus Cernîșevski. Aceste învinovățiri sînt foarte drepte, însă urmările rele nu-s numaidecît legate cu

*** [Potrivit].**

împărțirea muncii, ci sînt urmări ale exploatării capitaliste, care se folosește de acești factori, sînt datorite societății burgheze de azi, în care lucrurile merg pe dos. Știința și tehnica, care ar trebui să slujească pentru prelungirea vieții omenești, dezvoltă tehnica militară și, prin urmare, nimicesc atîtea vieți; mașinile, care ar trebui să îmbunătățească omenirea și să micșoreze munca, sărăcesc cu desăvîrșire pe lucrători, azvîrlindu-i pe drumuri pieritori de foame și lungesc ziua de muncă. Așa este logica societății de azi. în societatea socialistă, unde fabrica .va fi în alte împrejurări higienice și unde omul va avea de lucrat cel mult trei ceasuri pe zi (vezi în text la partea I, capitolul despre *societatea viitoare),* poate foarte bine să întindă în acest timp sîrmă ori să îndeplinească a suta parte din munca trebuitoare pentru a găti un bold și-i va rămînea destulă vreme pentru dezvoltarea intelectuală, fizică, artistică etc...

2. *Salariul.* în limba obișnuită se cheamă salariu banii ce primește muncitorul pentru munca sa. în economia politică se înțelege altmintrelea și școalele economice nu-1 înțeleg toate într-un fel, ba chiar sînt în mare dezbinare în privința aceasta. Fără a intra acolea în polemică, vom arăta numai cum îl înțelegem noi, ca socialiști științifici. în societatea burgheză, munca lucrătorilor ajunge marfă. Valoarea mărfii este deopotrivă cu munca mijlocie trebuitoare pentru producerea acestei mărfi, adică deopotrivă cu sume de producte trebuitoare pentru a reproduce puterea de a munci și pentru susținerea familiei, adică pentru reproducerea muncitorilor. Deci puterea de a munci, în calitatea-i de marfă, are valoarea ei. Dar marfa, afară de valoarea-i deopotrivă cu munca mijlocie trebuitoare pentru producerea ei, are și un *preț,* care atîrnă de *ofertă* și *cerere* și care poate fi cînd mai mare, cînd mai mic decît valoarea mărfii. Așa, de pildă, dacă pălăriile se cer mai multe decît se oferă în piață, ele pot să se vîndă cu 10 franci, să aibă preț zece franci, pe cînd valoarea lor ar fi numai de 8 ; dimpotrivă, adică, dacă în piață vor fi mai multe pălării decît se cere, atunci prețul mărfii poate să cadă sub valoare, poate fi de 6 franci, în loc de 8. Așa e și cu prețul mărfii-muncă, salariul; cînd se oferă mai puțină decît se cere, salariul e mai mare decît valoarea muncii, dimpotrivă, dacă se oferă mai mult, salariul cade sub

valoarea muncii, adică muncitorul primeşte mai puţim decît îi trebuie pentru a-şi ţine şi reproduce puterea de a munci (prin urmare, şi mai puţin decît trebuie pentru, viaţa lui, viaţa fiindu-i strîns legată de puterea de a. munci). Cînd se grămădesc mărfuri în piaţă fără să fie cerute, atunci se începe criza de supraproducţie, mărfurile cad în preţ grozav, ba chiar nu se pot vinde, şi deci muncitorii rămîn pe uliţe, formînd armata de rezervă, care prin concurenţă scoboară salariul tuturor lucrătorilor mai jos decît valoarea muncii, adică decît. strictul necesar, iar în vremile bune nu lasă să se suie salariul mai sus de valoarea muncii, cel puţin nu cu. mult. Cu alte cuvinte, mecanismul economic al societăţii de azi, formînd armata de rezervă a muncii, nu dă voie salariului să se ridice prea sus, îl face de oscilează pe lîngă valoarea adevărată a muncii. Mecanismul economic al societăţii de azi osîndeşte pe lucrători să se mulţumească cu strictul necesar şi face ca toate foloasele aduse de progresul producţiunii să fie puse în pungă de burghezimea capitalistă (mai pe larg vezi *Karl Marx şi economiştii noştri).*

3. *Plusvaloare.* Vorbind aici, în supliment, despre salariu, am zis că valoarea unei mărfi este totuna cu munca mijlocie trebuitoare pentru a produce această marfă ; iar puterea de a munci fiind o marfă, valoarea ei de asemenea este deopotrivă cu munca omenească trebuitoare pentru producerea şi reproducerea lucrătorului. Dar munca-marfă are însuşirea de a putea lucra mai mult decît ajunge pentru reproducerea valorii sale. Aşa, spre pildă, să presupunem că la un timp hotărît valoarea muncii * e deopotrivă cu 8 franci. Să presupunem că suma de cinci franci este egală cu 5 ceasuri-muncă în care îşi reproduce valoarea. Să presupunem acuma că uh capitalist a tocmit la fabrică un muncitor, plătindu-i cinci franci. Acest om poate lucra mai mult de cinci ceasuri, de pildă 12. Capitalistul se foloseşte de această însuşire şi-1 pune de munceşte 12 ceasuri, dintre care în 5 reproduce valoarea muncii sale şi în celelalte 7 produce o valoare pe care o bagă capitalistul în buzunar şi pentru care nu dă nimica lucrătorului. Valoarea produsă în acele ceasuri de muncă adăugate peste cele tre-

*** Sub muncă înţelegem puterea de a munci.**

"buitoare ca să reproducă valoarea muncii (salariul) se numeşte *plusvaloare.*

3 bis. *Revoluţia.* Expunerea socialismului ştiinţific din programul nostru arată cum înţelegem şi cum trebuie :să fie înţeleasă revoluţia. Evoluţia înceată a omenirii, :şi mai ales cea economică, schimbă temeliile materiale pe care trăieşte societatea, relaţiile de putere între clase. X)ar, în toată vremea acestor schimbări încete, formele politico-sociale rămîn pe loc şi, prin urmare, trebuie să vie vremea cînd să vie la ciocnire cu bazele materiale, eu relaţiile de putere înnoite, şi atunci formele politico-sociale se vor sfarmă şi vor fi înlocuite prin alte forme politico-sociale, corespunzătoare cu bazele materiale nouă. Aşa, de pildă, era feudală, cum vedem în program, a fost nimicită pas cu pas de către evoluţia înceată a producţiunii, care din individuală se făcea tot mai colectivă prin creşterea neîncetată a puterii materiale a clasei a treia, a clasei burgheze, aşa că înainte de revoluţia cea mare temeliile materiale (mai ales forma producţiunii), cît şi relaţiile de putere între clase erau schimbate (şi anume atunci în folosul clasei burgheze). Se înţelege dar că formele noi sociale au venit de s-au ciocnit cu formele vechi şi le-au zdrobit. Cîteodată ciocnirea se întîmplă înainte de vreme, aşa încît bazele materiale ale societăţii nu-s schimbate îndestul pentru a sfărma forma veche politică şi socială. Asemenea revoluţii sînt prea timpurii şi nu pot sfărma formele vechi ; aşa a fost 'revoluţia de la 1848 (în iunie), cînd s-a răsculat proletariatul, şi tot astfel cea de la 1871 la Paris, pentru că evoluţia omenirii nu pregătise îndestul relaţiile de putere în folosul proletarilor. Dimpotrivă, orice răscoală care nu tinde a aduce în armonie formele politico-sociale cu temeliile materiale nouă (dezvoltate ori pe drumul dezvoltării), cu relaţiile nouă de putere nu va fi o revoluţie, ci o răscoală, o neorînduială şi altceva nu. Să presupunem, de pildă, că o clasă oareşicare a venit la putere, dar că puterea nu poate să îndestuleze pe clasa întreagă (nefiind, să zicem, destule locuri)..., atunci o parte din clasă va rămînea afară de la putere, deşi va avea aceleaşi tendinţe şi acelaşi program ca şi jumătatea de la putere. Dacă jumătatea rămasă pe dinafară se va răscula împotriva celeilalte, oricît sînge ar curge din pricina acestei răsculări, tot răscoală

va rămînea, revoluție nu va putea fi. De pildă, răscoala opoziției noastre împotriva guvernului de azi nu poate fi revoluție. Se înțelege din cele zise că revoluția nu trebuie să fie numaidecît sîngeroasă, poate fi și pașnică și cu toate acestea să fie revoluție. Așa, de pildă, dacă reprezentanții celor trei clase chemate de Ludovic al XVI-lea ar fi decretat desființarea privilegiilor feudale și schimbarea formelor politico-sociale feudale în liberalo-burgheze, atunci una din cele mai mari revoluții ce a văzut omenirea s-ar fi petrecut fără vărsare de sînge. Așa, revoluția de la 1848, deși aproape pașnică, a fost, cu toate acestea, cea mai mare revoluție întîmplată în țările noastre. Iar republica din Ploiești, înscenată de d-l Candiano-Popescu et comp.,[25] putea să coste mii de jertfe, rîuri de sînge și tot n-ar fi fost mai mult decît o răscoală. Acuma credem că s-a înțeles de ce socialiștii își zic revoluționari (socialiști revoluționari). Ei sînt revoluționari pentru că reprezintă tendința revoluționară a veacului, schimbarea formelor sociale burgheze în cele socialiste, către care ne duce evoluția. Dacă revoluția proletară [va fi] pașnică ori sîngeroasă, n-are nimica a face, pentru că nu vărsarea de sînge dă unei, transformări sociale caracter revoluționar. Oricum, revoluția socială la noi se va săvîrși după ce va birui în Europa apuseană și, prin urmare, ca și cea de la 1848, va fi, după cît se pare, pașnică. Credem că se va vedea acuma înțelesul adevărat al numelui de *socialiști revoluționari* ce ne dăm.

CE VOR SOCIALIȘTII ROMÂNI. EXPUNEREA SOCIALISMULUI ȘTIINȚIFIC ȘI PROGRAMUL SOCIALIST, ***TIPO-LITOGRAFIA H. GOLDNER, 'IAȘI, 1886 (EXTRAS DIN „REVISTA SOCIALA" (IAȘI), ANUL I, NR. 8, 9, 10, 11 DIN FEBRUARIE, MARTIE, APRILIE, MAI 1886, p. 333—458).***

LIBERALII IDEOLOGI-U TOPIȘTI FAȚĂ CU SOCIALIȘTII[26]

Cînd am tipărit *Ce vor socialiștii români ?,* scriere care cuprinde și o propunere de program, am zis în introducere : „Dar are și relele lui acest program explicat pe scurt : multe chestii însemnate vor fi nedezvoltate îndeajuns, ci numai atinse, și se poate să nu le înțeleagă unii ori, și mai urît, să le înțeleagă greșit; se poate iar ca unii să scoată din principiile noastre'încheieri greșite". Ceea ce prevedeam s-a și întîmplat. Din întîmpinările ce ni s-au făcut, fie prin viu grai, fie prin scrisori, vedem cît de mult n-am fost înțeleși în unele locuri și ce încheieri greșite se scot din broșura și programul nostru. Una din cele mai dese observații' ce ni se fac este că prin zisele noastre ne lepădăm de socialism și trecem la liberali-radicali. Această afirmare nu în formă de obiecție, ci de fapt constatat, am aflat-o chiar în „Românul". „Românul" și „Pruncul român", ale d-lui Vintilă C. A. Rosetti, au fost unicele ziare care au înțeles însemnătatea programului nostru. Toată presa — îndeletnicindu-se cu politica internațională, adică vorbind cum s-a împiedicat împăratul Wilhelm de scaun și a căzut ori cum a strănutat Bismarck ; bătîndu-și capul cu

politica lăuntrică, adică făcînd polemică stupidă de partidă şi de gaşcă — n-a găsit de cuviinţă să vorbească de scrierea noastră. Se înţelege că nu ne supărăm deloc, cu atîta mai mult cînd vedem că ziarul care a vorbit de noi este „Românul", cel mai vechi şi totodată cel mai serios din ziarele din capitală. „Românul" a reprodus mai toată lucrarea noastră şi a făcut unele observaţii. Tipărim aici părerea redacţiei' acestor două ziare, publicată în articolul de fond'al „Pruncului român" de la 27 mai 1886. Iat-o :

„Programa, care am reprodus-o ieri, este elaborată după o matură cugetare şi fiecare punct din ea este rezultatul unui studiu serios.

Nu putem însă privi acea programă ca formularea tendinţelor socialiştilor revoluţionari ; ea este mai mult un minimum al concesiunilor ce fac socialiştii ca să se unească cu liberalii sinceri şi oneşti. Lucrul va fi lesne, căci mai toate punctele din acea programă au făcut parte din aceea a vechilor liberali.

înarmarea poporului, autonomia comunală, libertatea desăvîrşită, dreptul de vot tuturor cetăţenilor, egalitatea femeii, 'învăţămîntul liber şi gratuit, electivitatea magistraţilor, transformarea penitenciarelor în case de corecţiune sînt principii care au constituit baza partidei liberale, democratice.

Suprimarea bugetului cultelor nu poate fi lucru opus credinţelor liberale, şi toţi vor înţelege că fiecare cult trebuie să-şi întreţie singur biserica sa. Nici unul din punctele care se află în partea politică a programei nu poate fi combătut de noi. Acelaşi lucru putem spune şi întrucît priveşte partea economică, care prevede trecerea proprietăţilor statului în stăpînirea comunelor, impozitul progresiv^ taxarea moştenirilor, credit la muncitori, darea lucrărilor statului la grupuri de muncitori, procurarea de către comună a obiectelor de primă necesitate, închirierea caselor de comună la lucrători.

Toate aceste cereri, făcînd parte din revendicările bătrînilor liberali, au sprijinul nostru.

Mici chestiuni de detaliu pot fi respinse de unii dintre adevăraţii liberali, dar baza, principiile emise trebuie să fie de toţi susţinută".

însemnătatea ziarului „Românul", tonul lui serios şi nepărtinitor, gravitatea chestiei ne silesc a da răspuns

amănunţit şi cugetat. Fireşte că nici prin gînd nu ne trece a ne uni cu „liberali sinceri şi oneşti" şi scriind *Ce vor socialiştii români ?* am crezut şi credem şi acuma că n-am dat drept nicidecum cuiva a se îndoi că am fost, sîntem şi vom fi *socialişti revoluţionari.* însă înainte de a lua lucrul mai de amăruntul trebuie să facem următoarea mărturisire : „Neprimind unirea cu liberalii sinceri şi oneşti, ştim cu toate acestea a face foarte bine deosebirea între dînşii şi între cei nesinceri şi neoneşti. Ştim foarte bine să facem deosebire între oameni ca Bălcescu, Rosetti, Golescu şi între ceata liberalilor care ne ocîrmuiesc astăzi; după cum ştim a deosebi pe Mazzini, Garibaldi de şarlatanii care poartă acuma în apusul Europei steagul acestor oameni mari. Darea pe faţă a celei mai sincere şi adînci dureri a socialiştilor români cînd cu moartea marelui cetăţean C. A. Rosetti, poate singura durere sinceră, este martor destul de vorbitor încît nu mai e nevoie să stăruim în această privire. Dar, oricît de mare ar fi respectul nostru pentru liberalii de felul lui Rosetti, acest respect nu ne va opri a zice că între noi, socialiştii revoluţionari, şi între dînşii e o prăpastie fără fund, o prăpastie aşa de mare încît unirea între noi şi liberalii sinceri şi oneşti (tineri ori bătrîni) este veşnic cu neputinţă. Pe noi ne despart deopotrivă credinţele teoretice cît şi planurile, dorinţele practice şi tactica ; teoria şi practica ne despart deopotrivă. Să cercetăm toate deosebirile teoretice, politico-sociale şi, mai ales, economico-sociale, ne-ar lipsi locul în acest articol. Pentru a arăta toată deosebirea adîncă mai ales în privinţa celor economico-sociale, ar trebui să trimitem pe cititori pe de o parte la economia burgheză radicală, începînd cu Bastiat şi mîntuind cu radicalul Yves Guyot* ; pe de alta la economia socială, începîrid cu englezii Thompson, Hodgskin etc. şi mîntuind cu Marx. Dacă am voi să arătăm această deosebire, ar trebui să punem în două coloane, faţă în faţă, de o parte economia burgheză cu toate urmările ei şi de alta pe cea socială, iarăşi cu toate încheierile ce ies dintr-însa. Asemenea lucru e bun pentru o carte, nu însă pentru un articol de revistă. Dar dacă nu putem întrebuinţa acest metod foarte potrivit

*** Vezi cartea lui „La science economique" din *Bibliotheque scientifique.***

putem să ne folosim de altul iarăşi foarte bun. Acest fel de dovadă este următorul. Vom lua o credinţă teoretică esenţială şi pentru unii şi pentru alţii, şi arătînd deosebirea acestei credinţi, acestei plăsmuiri teoretice, ni se va lumina nepotrivirea între liberalii sinceri şi între noi.

Se înţelege că metodul al doilea nu poate fi nici aşa de desăvîrşit, nici aşa de doveditor ca întîiul, însă pentru ceea ce voim a dovedi acuma vor vedea cititorii noştri că va fi foarte îndestulător. Să vedem, de pildă, cum îşi închipuie liberalii sinceri *naţia, societatea. Naţia* pentru liberali (vorbim de cei bătrîni, nu de cei de azi, pentru că la aceşti din urmă naţia e o vacă de muls) *este o familie* alcătuită din milioane de inşi. Patria este muma, iar toţi cetăţenii şi cetăţenele sînt fii şi fiice ale acestei mame. Fiii şi fiicele acestei mume-patrii sînt : proprietarii mari rurali, neguţătorii, bancherii, meşterii, ţăranii etc. Deosebirea între starea unora şi a altora nu face nimica toţi sînt deopotrivă fii ai aceleiaşi mame, trebuie să o iubească şi să se iubească între dînşii ca fraţi din aceiaşi părinţi. Pe de altă parte, patria, fiind muma, trebuie să iubească tot una pe toţi fiii şi fiicele sale, să nu fie pentru unii mumă, iar pentru alţii ciumă ; trebuie să se îngrijească: de proprietarii mari (fraţi mai mari) şi de ţărani (fraţi mai mici) ; de neguţătorii mari, bancheri şi de precupeţi, de popi, de meseriaşi etc... pentru toţi trebuie să fie iubitoare, de asemenea şi fiii să o iubească pe dînsa şi să se iubeasă unii pe alţii. Dacă o clasă de oameni sînt obidiţi, atunci patria trebuie să îndrepte greşeala şi să ţie cu toţi. Trebuie ca ţăranul să aibă bucata lui de pămînt, să gospodărească pentru a se putea hrăni el şi ai lui ; neguţătorii trebuie să fie încurajaţi în comerţul ce fac, industriaşii în al lor, bancherii de aşijderea, şi astfel cu toţii să fie mulţumiţi ; iar pentru a ajunge la asemenea urmare frumoasă trebuie instrucţie şi £oţi să ia parte deopotrivă la treburile publice, dar mai cu seamă se cere sfînta libertate, leacul împotriva tuturor boalelor sociale. Cam asta era închipuirea liberalilor bătrîni şi sinceri despre naţie, închipuirea de *naţie-familie,* închipuirea sentimentală, ideologico-utopică ; o naţie-familie n-a fiinţat niciodată, nu fiinţează şi nu va fiinţa.

Să punem în faţa acestei plăsmuiri liberale pe cea socialistă modernă. După noi, de cînd sînt societăţile *istorice* *, în fiecare naţie au fost clase şi luptă de clase. Cuprinsul istoriei oricărei naţii este tocmai lupta de clase : lupta între cetăţenii slobozi şi între robi, între bogaţi şi săraci în Grecia ; a patricilor cu plebeii şi a amîndurora cu robii la Roma ; lupta feudalilor cu oraşele şi cu ţăranii în vîrsta de mijloc. O naţie-familie n-a fost deci înainte de noi. Să luăm apoi societăţile moderne, şi anume cele din Europa apuseană, unde clasele şi lupta de clase sînt mai bine date pe faţă şi mai lămurite decît la noi, de pildă. în Europa apuseană vedem clasa marilor proprietari de pămînt (aristocraţia rurală) ; mari industriaşi, neguţători, bancheri (burghezimea mare) ; negustori mici, precupeţi, meşteri etc. (burghezimea mică) ; proprietari mici de pămînt, ţărani (cum e în Franţa) ; în sfîrşit o mulţime de muncitori, care lucrează cu unelte de muncă nu ale lor şi care formează proletariatul industrial şi agricol. Toate aceste clase sînt în luptă de interese, pentru că interesele lor sînt duşmane. Ca să vedem cît de potrivnice sînt interesele acestor clase, ne vor ajunge cîteva cuvinte. Să luăm Englitera, cu ale sale trei clase mari, bine despărţite : aristocraţimea rurală, care trăieşte din renta pămîntului, burghezimea, care vieţuieşte din profit, şi proletariatul muncitor şi producător, care se hrăneşte din salariu. Să presupunem că toată producţia Engliterei, la un timp dat, ar fi douăzeci de miliarde de franci şi că miliardele se împart astfel încît proprietarii de pămînt iau cinci; burghezimea, industrială şi comercială... 8 miliarde ; iar muncitorii 7.

5 miliarde proprietarilor + 8 burghezilor + 7 muncitorilor = 20.

E vădit lucru că, dacă presupunem suma producţiei statornică, 20 miliarde, proprietarii rurali, burghezii şi muncitorii nu vor putea să-şi crească partea lor fără a se atinge de a altora ; astfel, lorzii, proprietari ai pămîntului, nu vor putea ridica renta lor de la 5 la 6 miliarde fără ca partea burghezilor şi a muncitorilor să cadă de la 15 miliarde la 14 ; fiindcă 6 + 8 + 7 nu poate fi deopotrivă cu 20, ci cu 21. De asemenea, nici burghezii, nici munci-

^ * în triburile preistorice ori în unele triburi ca irochezii nu sînt clase, dar acestea nu pot fi numite naţii.

torii nu pot să-şi ridice partea lor fără să micşoreze partea celorlalte clase. Interesele acestor trei clase vor fi cu desăvîrşire duşmane şi orice clasă crescîndu-şi partea va scădea cu atîta pe a celorlalte *. Presupunem că producţia se va mări, productul naţional va creşte, dar duşmănia va fi tot aceea. Să zicem că productul naţional va creşte de la 20 miliarde la 21, atunci acest nou miliard se va împărţi ca şi cele 20 între clase şi părţile lui vor fi tot în aceeaşi duşmănie ca şi cele făcute din productul naţional vechi. Interesele acestor trei clase fiind cu totul antagonice, interesul unei clase fiind cu totul potrivnic altora, lupta de clase este de neînlăturat. Clasa marilor proprietari de pămînt va stărui să ridice renta şi va atinge interesele burghezilor; lucrătorii ** vor căta să ridice salariul, micşorînd renta şi profitul lorzilor şi burghezilor; burghezimea va cerca să-şi sporească profitul scoborînd salariul muncitorilor şi renta lorzilor. De acolea luptă neîncetată. Iată cîteva pilde din viaţa practică prin care vom dovedi că asemenea luptă este în adevăr. Scăderea salariilor este un mijloc prin care proprietarii de pămînt şi burghezia industrială se luptă împotriva lucrătorilor; aceştia se luptă în contra stăpînilor prin ridicarea salariilor. Proprietarii de pămînt cer ca statul să pună vamă mare asupra cerealelor străine pentru ca să urce preţurile în paguba muncitorilor şi a burgheziei, care ar fi silită astfel să plătească mai mare salariu din pricina scumpetei. La rîndul lor, industrialii cer vămi urcate împotriva mărfurilor străine ca să poată vinde mai seump pe cele fabricate de dînşii şi astfel să-şi crească pe seama celorlalte clase partea lor. Se înţelege: cît vor cîştiga burghezii atît vor pierde celelalte clase.

Să luăm, în locul taxelor vamale, contribuţiile prin care cetăţenii ţin statul, armata, instrucţia etc... Cînd e vorba de dări, burghezimea comercială va cere să se îngreuie cu dări averile nemişcătoare, mai ales pămîntul. Burghezimea rurală va cere să se pună dări mai

*** Mai pe larg despre acest antagonism în broşura „Karl Marx şi eccnomiştii noştri". [Vezi C. Dobrogeanu-Gherea, *Opere complete,* vol. I, Editura politică, Bucureşti, 1976, p. 40—164.];**

**** Se înţelege că din punctul de vedere moral numai lucrătorii vor fi morali cătînd să ridice partea ce li se dă dintr-un product făcut în totul de dînşii, dar aici nu vorbim despre moralitatea claiSelor, ci constatăm lupta lor.**

ales pe capitalurile mişcătoare; iar amîndouă clasele împreună vor cere dări indirecte şi personale, care lovesc mai ales pe poporul muncitor. Burghezimea mică şi poporul muncitor vor cere dări progresive, adică să plătească cu atîta mai mult cu cît e mai mare capitalul şi astfel să cadă contribuţia mai ales asupra părţilor ce iau proprietarii de pămînt şi burghezimea industrială. Deci fiecare clasă se sileşte a arunca dările pe spatele altora. Tot aşa-i în orice chestie politică şi economică mai însemnată. îndată se începe lupta de interese, lupta de clase, îndată se vede cum că interesele claselor sînt vrăjmaşe şi prin urmare că lupta nu poate fi înlăturată.

Afară de lupta de clase, pentru că fiecare clasă are interese de acelaşi fel în sînul său, şi interese antagonice faţă cu celelalte clase, este lupta chiar în sînul fiecărei clase. De pildă, cînd e vorba de a căpăta tarife protecţioniste pentru industria ţării, atunci interesele burghezimei vor fi solidare, fiindcă îşi va urca profitul; interesele clasei vor fi solidare cîtă vreme vor fi antagonice cu ale altora, care vor plăti mai scump productele industriale. Să presupunem acum că un fel de industriali, să zicem fabricanţii de zahăr, cer o tarifă excepţională împotriva zahărului străin aşa ca să poată urca foarte tare preţul mărfii lor. Interesele fabricanţilor de zahăr vor fi solidare pe cît e vorba de aceste tarife; dar vor fi duşmane nu numai clasei proprietarilor de pămînt şi clasei muncitorilor, dar chiar şi altor burghezi industriali: fabricanţilor de haine, de postav, de mătase, care vor trebui să plătească mai scump zahărul şi să urce salariul muncitorilor. Aşadar, afară de lupta între clase, pricinuită de interese antagonice, mai este lupta între grupele care alcătuiesc clasele, pricinuită iarăşi de interese duşmane. Afară de lupta între clase şi între grupurile aceleiaşi clase, mai este lupta între inşii aceleiaşi grupe. Astfel, într-o mulţime de împrejurări, interesele unui fabricant de zahăr vor sta în duşmănie cu ale altui fabricant de aceeaşi grupă. Cel ce va face o îmbunătăţire în fabricarea zahărului va ascunde-o de ceilalţi pentru a-i putea bate în piaţă; fiecare fabricant va stărui să ia muşteriii de la alţii etc. într-un cuvînt, fabricanţii din aceeaşi grupă industrială, avînd mulţime de interese potrivnice, vor fi siliţi a se lupta unii cu alţii. Aşadar, luptă de clase, luptă de grupe înlăuntrul

fiecărei clase ; şi lupta inşilor în fiecare grupă — iată ce privelişte ne arată analiza vieţii reale, nu închipuite a unei naţii. în loc de frăţie între fiii aceleiaşi mume, vedem luptă de interese ; în loc de iubire, ură ; în loc de fraţi, duşmani. închipuirea deşartă de *naţie-familie,* de *patrie<-mumă,* cu copii cetăţeni, e greşită, mincinoasă ; asemenea lucru nici n-a fost pe lume, nici nu este. Dar dacă naţia-familie n-a existat şi nu există poate va fi de acuma ? Aceia care au citit cu băgare de seamă feţele din urmă vor înţelege foarte bine că pe cîtă vreme vor fi clase naţia-familie nu va putea fi. Pentru că o naţie-familie întemeiată pe clase economice ar putea fi numai dacă interesele claselor ar fi armonice, dar lucrul este cu neputinţă. Dacă vom presupune că productul naţional al unei naţii e x şi că se împarte între cele trei clase mari, şi anume : clasa proprietarilor mari de pămînt să ia a miliarde de franci; a burghezimii industriale şi comerciale — b ; iar a muncitorilor — c, atunci a + b + 4. $c = x$. Acela care ar voi să armonizeze interesele celor trei clase ar avea de dezlegat următoarea problemă : să facă pe unul din ;termenii sumei constante x să crească fără ca ceilalţi sau unul din ceilalţi să scadă. Asemenea problemă se poate tot atît de puţin dezlega cît şi cvadratura cercului oricît cererea de a face ca 2 X 2 să fie 5, şi nu 4.

Cînd eram copii, ni se punea următoarea problemă : „Aveţi un măr, sînteţi trei inşi, cît veţi avea fiştecare împărţindu-1 în trei bucăţi deopotrivă de mari"? „Cîte o treime" — răspundeam noi. „Dar ia împărţiţi acum mărul aşa ca unul din voi să aibă mai mult, iar ceilalţi doi tot cîte o treime ca şi mai înainte". Se înţelege că, oricît ne-am fi bătut capul ca să facem, asemenea împărţeală, tot n-am fi izbutit şi nu numai noi ne-am fi ostenit în deşert, dar toţi Newtonii şi Leibnitzii de pe lume n-ar fi mai dibaci decît noi. Aşadar, repetăm, *naţia-familie* n-a fost, nu este şi nu va fi ; iar închipuirea aceasta a liberalilor bătrîni sinceri şi oneşti era curat utopie, utopie umanitară, sentimentală, dar tot utopiei şi himeră. Această teorie fantastică, metafizică, se potrivea cu starea metafizică a sociologiei în general, iar în economia politică cu teoria armonică a lui Bastiat. Acestei teorii metafizice de *naţie-familie,* socialiştii îi pun în faţă teoria naţiei întemeiate pe lupta de clase.

Zicem: de lupta de clase şi nu de inşi, fiindcă în viaţa socială au înrîurire precumpănitoare tocmai luptele între clase, ! şi cea mai puternică, ajungînd domnitoare, dă epocii istorice caracterul său. După cum teoria de naţie-familie corespunde cu starea metafizică a sociologiei, aşa teoria naţiei întemeiate pe luptă de clasă corespunde cu starea pozitivă a sociologiei moderne, şi, cum teoria de naţie-familie se răzima în economia politică pe teoria puţin adîncă a armoniei intereselor, tot aşa teoria socialiştilor moderni se sprijineşte pe economia politică clasică, pe de o parte, şi pe economia socială, pe de alta. Se înţelege că între aceste două teorii nu-i vorbă de căutat care-i mai frumoasă ori mai de dorit; şi noi am dori să fi fost înainte vreme şi să fie de acum naţia ca o familie, dar din nenorocire nici n-a fost vreodată, nici este şi nici va putea fi pînă cînd va fi pe lume naţia modernă cu clasele ei în luptă. Acestea sînt două teorii cu totul potrivnice, care pun între liberali şi între socialişti o prăpastie teoretică. Lucrarea practică a liberalilor bătrîni, sinceri şi oneşti, se deosebeşte tot aşa de mult de a socialiştilor cît şi teoriile. Liberalii sinceri, credincioşi teoriei lor, lucrează pentru împăcarea intereselor tuturor claselor ; însă fiind lucru cu neputinţă, iar pe de alta orice lucrare politico-economică socială trebuind numaidecît să iasă în folosul unei clase şi în paguba alteia ; apoi fiindcă, prin naştere, prin creştere, prin năzuinţe, liberalii sinceri şi oneşti fac parte din clasa burgheză, lucrarea lor în mare parte este în folosul burghezimei. Cea mai mare parte a luptei lor politico-sociale, luptă în adevăr plină de urmări, este închinată intereselor clasei burgheze. Se înţelege că lucrarea lor în folosul burghezimii se face sub firma naţionalismului, adică în numele intereselor tuturor claselor ; lupta lor se petrece sub adăpostul cuvintelor mari, sunătoare, ca „sfînta dreptate", „libertate", „egalitate", „frăţie" şi aceste cuvinte ascund pentru alţii şi de multe ori chiar pentru ei înşişi contrazicerile luptei, metafizica teoriei lor. Nu tăgăduim că unii liberali, nu-i vorbă foarte rari, rămîn pînă la moarte încredinţaţi din toată inima că lucrarea lor este cu adevărat folositoare naţiei întregi. Cîteodată, luînd aminte că lucrarea lor aduqe folos numai unei clase, simţul pentru dreptate îi face să lucreze şi în folosul clasei obijduite, în al pro-

prietarilor mici şi al proletarilor. Dar, făcînd ceva în folosul acestei clase, acel ceva va lovi interesele clasei burgheze şi nu se va potrivi cu faptele de mai înainte ale liberalilor. Nu-i vorbă, lucrînd mai înainte pentru burghezime şi apoi pentru muncitori, liberalii sinceri ne vor vorbi de interesele naţiei întregi, de sfînta dreptate, care cere mulţumirea intereselor tuturor cetăţenilor dintr-un stat; dar toate aceste frumoase cuvinte nu vor face ca interesele burghezimii să nu fie potrivnice cu ale ţăranilor, nici ca toată lucrarea liberalilor sinceri să nu fie şovăitoare, cu două feţe ; faptele lor tot se vor bate în cap şi de multe ori se vor nimici între dînsele. Lucrînd în interesul unei clase, de regulă în al burgheziei, şi crezînd de multe ori cu inima curată că lucrează în folosul naţiei întregi, liberalii ideologi-utopişti îşi nimicesc singuri roadele muncii lor. Încep a se plînge că au semănat trandafiri şi a răsărit mătrăgună, că natura chiar a lucrat împotriva lor făcînd ca din sămînţa de trandafir să iasă mătrăgună. Fireşte că plîngerile n-au nici un temei, fireşte că natura nu-i de vină nici cîtuşi de puţin, că vinovat este numai utopismul liberalilor ideologi, care au semănat de-a binelea mătrăguna şi numai şi-au închipuit că semănau trandafiri. Caraghios ar fi dacă sămînţa de mătrgună ar da trandafiri numai pentru că semănătorilor li s-a părut că-i de trandafir. Ar fi în adevăr nefiresc dacă lucrarea burgheză a liberalilor ideologi, făcută în folosul burgheziei, ar fi fost totodată şi în al ţăranilor, de o pildă, cînd interesele acestor clase sînt cit se poate de potrivnice. Cîteodată liberalii ideologi-utopişti au teren mai larg, mai practic, şi atunci lucrarea lor dă roade aşa cum puteau fi aşteptate. Aşa se întîmplă în chestiile politice mai ales cînd în adevăr interesele mai multor clase, ale mai întregii naţii * sînt de acelaşi fel şi duşmane intereselor numai unei clase neînsemnate. Astfel este cu libertăţile politice, cu libertatea presei, a conştiinţei etc., care sînt, deşi nu tot una de tare, în folosul burgheziei mari şi mici, pe cît şi în al ţăranilor şi proletarilor industriali şi în pagubă numai proprietarilor mari rurali, care ţin la puterea absolută. In atare împrejurare, lucrarea liberalilor sinceri a fost în adevăr practică şi a avut urmări uşor de prevăzut; dar o dată ce aceste libertăţi au fost cîştigate, cînd vine vorba mai ales de cea mai de căpetenie parte a vieţii unei naţii, de traiul material, economic, cînd interesele claselor sînt atît de duşmane, mai ales atunci lucrarea liberalilor este şovăielnică, neprevăzătoare, fără plan, utopică chiar întrucît e vorba de aşteptat rezultate de la lucrări foarte prozaice şi reale, dar ascunse sub nume sunătoare, ideale. Iată de ce şi numim pe acest soi de liberali ideologi-utopişti, spre a-i deosebi de cei moderni fără ideale, fără sinceritate şi fără onestitate, la care lupta de clase nu mai este ascunsă sub vreun ideal ori pentru care idealul se înfăţişează sub formă de pungă plină. Asta e în cîteva cuvinte caracteristica lucrării liberalilor sinceri şi oneşti, a liberalilor ideologi-utopişti. Lucrarea bătrînilor de la 1848 ne dă dovadă că nu greşim. Luaţi scrierile liberalilor bătrîni şi veţi găsi într-însele ca temelie teoria naţiei-familie. Citiţi minunata poemă naţională „Cîntarea României" făcută de Bălcescu şi Russo ; în ea veţi afla năzuinţele înalte, sentimentele umanitare, filantropice ale tinerimii de atunci şi ca temelie teoria utopică despre naţie. Cînd la 1848 reprezentanţii ţărănimii ţineau discursuri care dovedeau pînă la ce grad şi cît de lămurit cunoşteau ei interesele clasei lor, cînd un ţăran, arătînd mîinile-i negre şi pline de bătături, a zis către adunare vorbind marilor proprietari : Voi credeţi că aurul din palatele voastre vă cade din cer ; dar nu-i aşa, ci aceste mîini negre şi pline de bătături vă dă toate ; cînd reprezentanţii ţăranilor credincioşi apărători ai cererilor poporului vroiau pămînt, *tot pămîntul trebuitor,* atunci cel mai onest, sincer şi ales reprezentant al tinerimii revoluţionare de pe atunci, C. A. Rosetti, preşedintele adunării, a zis ţăranilor că nu fac cereri drepte, pentru că astfel ar fi năpăstuiţi proprietarii mari, că toţi sînt fii ai mamei patrii şi că

*** Sînt împrejurări cînd în adevăr interesele tuturor claselor unei naţii sînt mai mult ori mai puţin asemănătoare, aşa este în legăturile internaţionale, la vreme de năvălire a vreunui vecin sălbatic care umblă după cuceriri etc... Noi însă in acest articol nu atingem chestiile internaţionale, cum n-au fost atinse nici în programul, nici în articolele „Românului" ori în „Pruncul român". Aici avem în vedere chestii lăuntrice, lucrarea liberalilor în relaţiile interne.**

toți trebuie mulțumiți etc... *. Știm bine că Rosetti era convins că lucrează pentru toți copiii mamei patrii; în adevăr însă lucra pentru burghezimea în fașă pe atunci și pentru proprietarii mari fără să priceapă; pe cînd țăranii prin judecata lor sănătoasă înțelegeau foarte bine interesele lor de clasă cînd cereau pămînt, și anume *tot pămîntul trebuitor.* Cînd în urmă partida liberală a lucrat pentru întărirea libertăților politice, avea cu dînsa mai toată nația, ale cărei interese în adevăr erau încîtva aceleași, cum am zis mai sus ; cînd însă, mai în urmă, liberalii sinceri și onești au început să lucreze și pentru propășirea economică a țării, pentru înaintarea negoțului, a industriei etc... ei credeau asemenea că lucrează pentru toată țara, pentru toți fiii țării, pe cînd în adevăr lucrau pentru întemeierea unei burghezimi industriale, comerciale, rurale și totodată pentru ruinarea clasei micilor proprietari de pămînt și a meseriașilor mici, pentru că burghezia mare industrială, comercială și rurală nu se poate forma decît prin ruinarea meșterilor și a țăranilor și prin prefacerea lor în proletari. Cînd o parte, cea mai sinceră și mai onestă, dintre liberalii de la 1848 a văzut urmările lucrării lor, dîndu-se la iveală sub formă de clasă burgheză hrăpăreață, stricată și sub formă de ruinare a claselor producătoare, ei au început să lucreze în interesul claselor apăsate, dar se înțelege că lucrau împotriva lucrării de mai înainte, în „Ce vor socialiștii români ?" am adus o pildă foarte caracteristică pentru această activitate ciudată, cel puțin. Am luat faptul cu încurajarea industriei mari și totodată a meseriașilor și a țăranilor. Liberalii fac fel de fel de jertfe pe spinarea țării pentru a întemeia industria mare și producția mare rurală ; dar acestea cer neînlăturat muncitori salariați, proletariat. Liberalii cu o mînă încurajează industria și proprietatea mare, iar cu alta împroprietăresc pe țărani, nelăsînd să se formeze proletariat, deci lovesc industria mare și proprietatea mare. Cu o mînă lucrează pentru burghezia mare, cu alta împotriva ei, nimicind împrejurările numaidecît trebuitoare pentru înființarea acestei clase. Stăruind a sluji lui Dumnezeu și lui Mamona[27] în adevăr nu mulțumesc nici pe unul, pricinuiesc vălmășeală în capete și în fapte. Bineînțeles, aici arătăm numai la ce tinde lucrarea liberalilor bătrîni, și nu cît au izbutit a încurca. Dacă s-ar pune cineva să cerceteze, luînd ca punct de plecare lupta de clase, acela ar vedea foarte limpede toate faptele și deslușirile asupra lor.

*** Negreșit nu-i vorbă de acei liberali de la 1848 care pricepeau că lucrează pentru burghezie și pentru punga lor.**

De multe ori am auzit chiar oameni serioși și înțelepți făcînd întrebări ca următoarea : „Nu pot înțelege mulțime de lucruri în istoria noastră contemporană. Care să fie, de pildă, pricina că Rosetti și I. Brătianu, după ce au mers toată viața împreună, ajung deodată dușmani, potrivnici politici ? Cum se face că Rosetti, om atît de sus prin inteligență și moralitate, capul cunoscut al partidei liberale, tocmai la bătrînețe pierde orice înrîurire, e îndepărtat de la treburile obștești ; cum să înțelegem mai ales că bătrînii liberali ca Rosetti n-au lăsat nici școală, nici măcar un cerc care să înfățișeze credincios năzuințele și ideile bătrînilor liberali ?". Iată întrebări înaintea cărora chiar oamenii luminați stau nedumeriți. Răspunsul însă este foarte ușor de făcut dacă vom adînci istoria noastră modernă din punctul de vedere *al* luptei de clase. în adevăr, bătrînii liberali, și între dînșii mai cu seamă Rosetti și I. Brătianu, erau reprezentanții burgheziei noastre atîta cît au lucrat în interesul ei; iar cînd burghezia s-a dezvoltat, atunci liberalii bătrîni, care au crezut că lucrează pentru toți fiii patriei, au văzut roadele muncii lor și unii dintr-înșii, ca Brătianu, s-au întovărășit cu burghezimea și au rămas reprezentanții ei; punîndu-se pe terenul luptei de clase, Brătianu a ajuns capul burgheziei în lupta împotriva celorlalte clase, și mai ales a muncitorilor. Alți liberali în frunte cu C. A. Rosetti, nu puteau să se împace cu tînăra noastră burghezime, deși le era încîtva copilul lor. Nu puteau nu numai pentru că ea de-abia născută se și arăta ce poamă este, dar și pentru că a lucrat în interesul unei clase, și a se lupta împotriva celorlalte era ceva cu totul neprimit în teoria nației-familie, teorie care pentru un om ca Rosetti nu era jucărie,. ci îi străbătuse în inimă și sînge. Ca la toți oamenii adevărat mari, această teorie-ideal, deși metafizică, dar sentimentală și umanitară, se făcuse nedezlipită de dînsul, și a-i lua acest ideal însemna a-l nimici și pe dînsul. Firește că un Rosetti nu putea să fie cu știrea sa sluga și omul burghezimii, pe

cînd Brătianu a putut aruncînd departe de la sine idealurile de la 1848, pe care el ca om practic le vedea eă-s metafizice şi ideologo-utopice. Iată dar de ce trebuia să se facă ruptură între Rosetti şi Brătianu. Apoi Rosetti, neprimind a fi omul burghezimii în lupta de clase, nu s-a depărtat de pe cîmpul de luptă, ci a vrut să lucreze cum îi poruncea idealul şi de astă dată în folosul țărănimii, care se ruina cu cît burghezimea creştea. Dar, oricît să fi pus înainte Rosetti teoria sa ca să-şi apere printr-însa propunerile în folosul poporului muncitor, oricît ar fi strigat el că sfînta dreptate cere ca toți copiii patriei-mume să fie mulțumiți etc... burghezimea înțelegea foarte bine că propunerile lui Rosetti, folositoare poporului, i-s vătămătoare ei şi iată de ce burghezia care se închina la acest om ca la un dumnezeu, pe cîtă vreme a slujit-o cu credință, i se făcu îndată duşmană, îl amărî cu fel de fel de clevetiri, de minciuni scornite, îl îndepărtă din rîndurile sale, cum îl văzu că ia în mîini interesele poporului muncitor. Iată dară unde e pricina ruperii desăvîrşite între burghezime şi Rosetti.

Mai departe. Rosetti, vroind să lucreze în folosul clasei muncitoare, pe ce clasă putea să se razime? Pe burghezime? Dar ea nu era nebună să lucreze împotrivă-şi şi, simțindu-se destul de tare, a întors spatele. Pe burghezimea mică? Dar aceasta nu s-a deosebit ca clasă de cea mare, la noi. Pe norodul muncitor? Se înțelege că lucrul cel mai firesc era acesta, dar împotriva acestei tactici îl ducea pe Rosetti nu numai un sentiment înnăscut de castă, încuibat în fiecare din noi, ci şi teoria nației-familie. Credincios teoriei sale, el nu putea să lucreze cu clasa. muncitorilor în contra tuturor celorlalte. Astfel, avînd de călăuz o teorie metafizică, Rosetti nu s-a sprijinit pe nici o clasă şi, bineînțeles, a trebuit să cadă învins. Tot aici trebuie căutată şi pricina de ce n-a lăsat el şcoală ori vreo partidă care să urmeze înainte lucrarea începută de dînsul. în adevăr. Burghezimea noastră este întrucîtva copilul liberalilor bătrîni pe cît au lucrat ei în folosul astei clase ; dar de această înrudire s-a lepădat cu îngrețoşare însuşi Rosetti. Pe altă clasă n-a vrut să se sprijine şi de aceea a rămas fără tărie, parcă atîrnat în aer. De unde era să-i răsară partida, din care clasă ? Sînt poate cîțiva inşi care îl cunoşteau de aproape şi-i prețuiau inima nobilă şi mintea aleasă.

Aici ne luăm voie a arăta o părere a noastră, căreia îi dăm mare însemnătate şi asupra căreia tragem cu tot dinadinsul luarea-aminte a cititorilor. Iat-o : Noi credem că o partidă liberală cinstită şi sinceră în înțelesul cum au fost bătrînii acuma este cu neputință. Şi iată pentru ce. La 1848 bătrînii noştri liberali puteau să creadă chiar din inimă în teoria nației-familie şi în folosul ce ar fi putut aduce o practică potrivită cu atare teorie. Sociologia era pe atunci cu desăvîrşire metafizică ; în țara noastră, clasele erau şi mai puțin deosebite decît azi şi, lucru mai de seamă, liberalii aveau de dezlegat probleme politice care în adevăr sprijineau întrucîtva credințele lor teoretice. Astfel au avut de lucrat pentru neatîrnarea țării, fapt care, deşi mai ales în folosul burghezimii, este însă folositor şi celorlalte. A trebuit să se lupte pentru nişte libertăți politice, care iarăşi au fost folositoare mai mult burghezimii, dar au adus oareşicare bine şi pentru celelalte clase. Se înțelege că în asemenea împrejurări teoria lor a ajuns steagul tinerimii revoluționare de la 1848 şi că liberalii de atunci să lucreze potrivit acestei teorii ; e lesne de priceput că şi-au croit un ideal, o linie de purtare în armonie cu ideile. Acuma însă s-au schimbat toate celea. Sociologia metafizică se face din ce în ce mai pozitivă. în țara noastră, clasele au prins a se deosebi foarte bine. Avem de lucrat mai ales înlăuntrul țării la chestii economice în care interesele claselor sînt vădit potrivnice ; acuma e văzut că nu se poate lucra în interesul unei clase fără a lucra în acelaşi timp împotriva altora. Pentru oamenii moderni nu mai sînt acele împrejurări în care putea cineva să creadă că poate sluji lui Dumnezeu şi lui Mamona în acelaşi timp ; azi trebuie să fim ori de o parte, ori de cealaltă, să lucrăm pentru burghezie şi împotriva poporului muncitor ori pentru poporul muncitor şi împotriva burghezimii ; în cazul dintîi ne punem între partidele burgheze, oricare le-ar putea fi numele, în al doilea intrăm în rîndurile socialiştilor.

Un partid ca al bătrînilor liberali ar putea numai să facă vălmăşeală în capete şi ar putea fi înjghebat numai de nişte şireți cu scop de a face gheşefturi, de a-şi întemeia cariera politică ; pentru că nu-i chip să mai

creadă cineva acum chiar din inimă cele ce puteau crede bătrînii liberali. Un astfel de partid ar fi şi de aceea vătămător pentru că ar sfinţi sub scutul unor nume mari şi curate mulţime de gheşeftarii foarte pogane. în adevăr, burghezimea noastră hrăpăreaţă şi stricată rupînd cu Rosetti n-a lepădat şi teoria naţiei-familie, care-i vine foarte la socoteală de vreme ce la adăpostul acestei teorii utopice poate săvîrşi toate mîrşăviile. Să ascultăm! Burghezii cerînd tarife ori premii de export spun că fac toate acestea în folosul naţiei întregi ; jucînd la bursă, speculînd la bancă, ruinînd ţara, pretind că tot spre binele ţării strădănuiesc, pentru binele tuturor fiilor mumei-patrii. Teoria aceasta slujeşte minunat de bine burghezimii noastre. Deci formînd acuma o partidă pe bazele pe care era alcătuită a liberalilor bătrîni se dă ajutor burghezimii, de la care s-a întors cu greaţă bătrînul Rosetti înainte de moarte.

De bună seamă ne vor zice : Dacă vă pare că o partidă liberală sinceră, ca la 1848, nu mai poate fi, de ce mai vorbiţi, de ce dovediţi că nu încape unire între socialişti şi între asemenea partidă, care după dv. este desăvîrşit cu neputinţă ? La aceste vorbe răspundem :

Redacţia „Românului" a presupus că se poate înfiinţa asemenea partidă, cu care socialiştii pot căuta să se unească; nu putem dară presupune că „Românul" ne-a făcut insulta de a crede că ne-am putea înţelege cu liberalii burghezi, puternicii zilei de azi, cu aceia de care s-a lepădat cu dezgust Rosetti. Dacă poate fi făcută în adevăr vreo presupunere de înţelegere, fireşte că putea să o facă numai întrucît priveşte vreo partidă sinceră şi înaintată ca a bătrînilor liberali, oneşti. Dacă vom dovedi dară în acest articol că socialiştii nu se pot uni chiar cu asemenea partidă, atunci urmează de la sine că nici nu mai poate fi de gîndit la înţelegere cu celelalte partide burgheze. Iată de ce presupunem că o partidă sinceră liberală ar putea exista şi vom urma înainte cu aducerea dovezilor că unirea între socialişti şi atare partidă ipotetică nu poate să se facă. Astfel se va înţelege şi însemnarea unei fraze pe care o întrebuinţăm noi adesea şi căreia îi dăm marea valoare ; anume *„că în faţa noastră, a socialiştilor, toate celelalte partide alcătuiesc o singură partidă reacţionară".*

Am caracterizat şi partea teoretică, şi cea practică a liberalilor ideologi-utopişti; să trecem acum pe scurt la lucrul ce au de făcut socialiştii, şi anume socialiştii moderni. Lucrarea noastră stă în legătură cu teoria luptei de clase întocmai cum a liberalilor bătrîni stătea cu naţia privită ca familie ; văzînd în toate societăţile istorice lupta de clase, văzînd "cum pe arena istoriei o clasă ia locul alteia şi dă epocii caracterul deosebitor, socialiştii se întreabă care este clasa ce va lua locul burghezimii, după cum aceasta a înlocuit pe feudali. La această întrebare răspundem că pe burghezime o va înlocui proletariatul, clasa muncitoare, care-i clasa cu viitor ; această clasă va da epocii istorice caracterul său, anume : va desfiinţa clasele, lupta de clase ; va înlocui lupta economică şi concurenţa prin o organizaţie raţională a producţiunii şi a împărţirii roadelor muncii *, va înlocui proprietatea privată prin cea colectivă şi din pricina celorlalte prefaceri însemnate va schimba de tot relaţiile sociale.

Iată viitorul care trebuie să fie şi va fi întemeiat de clasa proletară cînd va ajunge ea stăpînă **.

Vom ajunge cu atîta mai repede la acest viitor cu cît clasa proletară, muncitoare, va ajunge mai curînd la putere, şi va veni cu atîta mai degrabă cu cît va fi mai tare, mai organizată, cu cît va cunoaşte mai bine rolul său istoric şi cu cît împrejurările dinafară cerute pentru asemenea domnie vor fi mai bine pregătite prin mersul neînlăturat al istoriei. Toţi cei care vor binele omenirii, ajungerea mai curînd la idealul viitorului n-au decît să stea în mijlocul proletariatului muncitor, să se lupte pentru interesele lui, pentru creşterea puterii, dezvoltarea organizaţiei acestui proletariat. Aşa şi fac socialiştii. Socialismul teoretic e înfăţoşătorul teoretic al pro-

* Despre toate acestea mai pe larg în „Expunerea socialismului ştiinţific" din „Ce vor socialiştii [români] ?" şi *în* broşura „Robia şi socialismul". [Vezi volumul de faţă p. 7—126, precum şi în C. Dobrogeanu-Gherea, *Opere complete,* vol. 1, Editura politică, Bucureşti, 1976, p. 224—285].

** Cum am arătat în „Expunerea socialismului ştiinţific", cuvîntul domnitoare ori stăpînă îl întrebuinţăm aeolea în înţeles că proletariatul va înlocui pe clasa domnitoare burgheză, dar, venirea proletariatului la putere fiind desfiinţarea claselor, proletarii nu vor mai avea peste cine domni.

letariatului muncitor, iar socialiştii militanţi sînt reprezentanţii proletariatului în lupta de clasă' cu celelalte. Interesele clasei muncitoare fiind duşmane intereselor celorlalte clase, socialiştii se luptă alăturea cu poporul muncitor pentru a apăra interesele de clasă ale proletarilor, pentru organizare, pentru a-i face să-şi înţeleagă rolul istoric ; socialiştii se luptă pentru interesele clasei proletare, bine încredinţaţi că ea înfăţişează viitorul, că orice pas va face clasa muncitoare înainte, acest pas va fi totodată şi un pas către un ideal mare de viitor, către o societate în care nu vor mai fi nici clase, nici luptă de clase şi în care prin urmare întîiaşi dată de cînd sînt pe lume societăţile omeneşti va fi cu putinţă ceva ca naţia-familie a liberalilor utopişti, va fi cu' putinţă o societate frăţească. Şi aici vedem unica asemănare între liberalii ideologi-utopişti şi între socialişti. Adică şi unii, şi alţii doresc fericirea omenirii, doresc o societate de fraţi. Dorinţa abstractă pentru fericirea omenirii este unica asemănare între liberalii ideologi-utopişti şi între noi; în toate celelalte ne deosebim în totul. Ne deosebim în chipul de a înţelege societatea de azi, precum şi în chipul de a ne lupta ; ne deosebim în privinţa ideii cu cine trebuie luptat şi în priceperea societăţii către care trebuie să tindem. Cum e dară cu putinţă' unirea între liberali şi socialişti în atare împrejurări'? Ori ce fapt din viaţa reală politico-socială înaintea căruia am pune pe socialişti şi pe liberalii ideologi ne va arăta îndată deosebirea. Să presupunem că-i vorba într-o ţară de împuţinarea ceasurilor de muncă în fabrici, ateliere şi pe moşii ; să presupunem că muncitorii cer ca ziua de muncă să fie de 8 sau 9 ceasuri, în loc de 12. In faţa acestei chestii socialiştii, fără îndoială şi fără cea mai mică şovăire, se vor pune alături cu muncitorii şi se vor lupta pentru a dobîndi scurtarea zilei de muncă. Prin asemenea scurtare, mulţime de muncitori care n-aveau de lucru vor avea locuri şi deci vor putea trăi. Iată cel dintîi folos pentru poporul muncitor. Al doilea, muncind mai puţin, lucrătorului îi va rămînea mai multă vreme slobodă, va putea să se dezvolte la minte, să înţeleagă rolul său social şi al clasei sale acuma şi în viitor ; această conştiinţă este arma cea mai puternică în lupta de clase. Prin urmare socialiştii, care reprezintă poporul muncitor în lupta lui cu altă clasă, fără cea mai mică nedumerire

si cu toată puterea, se va lupta alături cu dînsul pentru scurtarea zilei de muncă. Să vedem acum care va fi rolul liberalismului sincer şi cinstit în faţa acestei chestii. Sentimentul de dreptate abstractă, de umanitate va cere să fie alături cu cererile muncitorilor ; dar de altă parte fabricanţii stăpîni, şi ei fii ai mamei patrii, vor păgubi, deci vor'fi nedreptăţiţi, după liberali. Mai departe. Scurtarea zilei de muncă poate să ridice preţurile productelor, să lovească încîtva în interesul cumpărătorilor ; dar, mai rău decît toate, scurtarea zilei de muncă va slăbi puterea concurenţei naţiei în faţa celorlalte, va putea face chiar ca naţia care pînă atunci ţinea locul întîi pe piaţa universală să cadă la rangul al doilea sau al treilea ! In sfîrşit regulamentarea zilei de muncă însemnează pentru liberalii sinceri şi oneşti amestecul statului, scăderea libertăţii etc. Cu capul plin de pricini ce se bat în cap dacă nu găsesc vreo cale mijlocie care să împace, după dînşii, pe toţi, iar în adevăr să-i nemulţumească, dacă nu vor afla asemenea cale, liberalii sinceri vor fi împotriva scurtării zilei de muncă. Astfel, cînd în Englitera s-au adus înaintea parlamentului „Faetory acts", care cătau să regulamenteze munca în folosul muncitorilor, atunci chiar lorzii conservatori au votat pentru aceste „Faetory acts", iar mulţi liberali sinceri şi oneşti au votat contra.

„Bine — ni se va zice —, să presupunem că deosebirea între liberalii sinceri şi oneşti şi între socialişti este aşa de mare încît despre o unire între dînşii nici nu poate fi vorba, dar socialiştii pun între cererile lor practice multe lucruri pe care le cer şi liberalii radicali ; astfel, în programa socialiştilor români sînt cereri care erau şi în programul bătrînilor liberali".

Ei, şi ce înseamnă aceasta? In istoria luptelor de clasă poate să se întîmple ca dt)uă clase cu interese deosebite şi chiar protivnice să pună aceleaşi cereri, fiecare însă cu scopul său şi în interesul său. Astfel, unele cereri ale clasei muncitoare pot să fie puse în program nu numai de liberalii radicali, sinceri şi oneşti, dar chiar de reacţionari. Aşa am arătat exemplul cu „Faetory acts" în Englitera, unde alături cu poporul muncitor au fost şi lorzii. In Franţa contemporană, burghezii liberali republicani au interes de a se lupta împotriva popilor ultramontani, care acolo reprezintă interesele aristocraţimii rurale împotriva burghezimii liberale. Socialiştii fran-

cezi au şi ei mare interes să nimicească în țara lor puterea şi înrîurirea popilor, a acestor propovăduitori ai întunericului şi sprijinitori ai privilegiilor şi monopolurilor. Nu cumva socialiştii francezi s-au unit cu liberalii burghezi dacă se luptă şi unii, şi alții eu popii? Nu cumva proletariatul francez a uitat că burghezia este duşmanul de frunte, vrăjmaşul cel mai crîncen, care a împuşcat în vremea revoluției comunarde cincizeci de mii din ai lui? Nu cumva proletariatul francez a uitat că lupta hotărîtoare va fi între dînsul şi burghezime? Nu cumva a uitat de toate acestea şi s-a unit cu duşmanul sub cuvînt că au să se lupte alături asupra popimii? Fiecare clasă luptă prin mijloacele sale, pentru folosul său, fără să-i vină în gînd cîtuşi de puțin că ar fi cu putință vreo unire. Afară de acestea nu-i adevărat că programul nostru seamănă cu desăvîrşire cu al bătrînilor liberali. Cererea de căpetenie în programul nostru este trecerea pămîntului întreg al nației către comune, în proprietate colectivă *. Iată o cerere sub care nu va iscăli nici un liberal, iar cel care va iscăli prin aceasta va înceta de a mai fi liberal şi va fi socialist. Partea politică a programei în adevăr seamănă în multe locuri, dar, cum am desluşit mai sus, asemănarea unor cereri făcute de clase deosebite nu înseamnă deloc, dar deloc că se pot uni.

O clasă cere aceleaşi lucruri ca alta, însă fiecare pentru alt scop, fiecare prin mijloacele sale deosebite cată a ajunge la acest lucru: de unde dar unire? Noi şi liberalii sinceri cerem votul universal, dar ei pentru a împăca astfel interesele claselor; noi pentru a creşte puterea poporului muncitor şi astfel a-i da mai mare izbîndă împotriva celorlalte clase; unii cer votul universal ca un ideal pentru a asigura liniştea; alții privesc dorința de linişte în o societate cu lupta de clasă drept curată utopie şi cer votul universal ca o unealtă de luptă. Unii cer votul universal pentru pace, alții pentru luptă; ce unire poate fi la asemenea împrejurări? Dacă asemănarea unor cereri ar putea să facă unirea între clase, atunci poporul muncitor ar fi trebuit să se unească mai degrabă cu clasa conservatoare a lorzilor cînd lorzii se

* Cum înțelegem noi acest lucru vom arăta în nr. 2 al „Revistei sociale", an. II. [Vezi volumul de față, p. 273—295.]

luptau împotriva burghezimii, fiindcă lorzii ca şi muncitorii aveau interes de a surpa puterea burghezimii; atunci poporul muncitor ar trebui să dea mîna cu liberalii burghezi cînd aceştia se luptă cu apucăturile reacționare ale lorzilor şi veşnic clasa muncitoare şi socialiştii, reprezentanții ei, ar trebui să fie codiță altor partide, altor clase.

Nu-i vorbă, aşa a şi fost. Totdeauna poporul muncitor a fost codița altor clase, dar acuma a venit vremea să fie altfel, şi datoria noastră, a socialiştilor, este de a lămuri ce rol înjositor a jucat pînă acuma. Datoria noastră cea mai sfîntă şi cea mai de căpetenie este de a-i arăta că interesele lui de clasă sînt cu totul deosebite de ale celorlalte, că rolul istoric ce i se cuvine este să transforme cu totul societatea modernă, întemeiată pe luptă, concurență, pe clase, într-o societate egalitară şi solidară, într-o societate colectivistă. Datoria noastră este de a desluşi că, oricît de modeste ar fi acuma cererile lui, poporul trebuie să le ceară ca o clasă deosebită cu totul de celelalte, ca o clasă care cunoaşte ce a fost în trecut, ce este acuma şi ce are să fie în viitor, într-un cuvînt ca o clasă'care-şi pricepe limpede interesele sale. Iată datoria noastră, şi fie oricine bine încredințat că nu vom întuneca noi judecata poporului prin teorii metafizice ca ale liberalilor bătrîni; nu noi vom slăbi puterea de luptă a poporului muncitor prin şovăieli fără sfîrşit, fără logică, deşi pline de bunăvoință, cum au fost ale bătrînilor liberali. Lucrarea şi lupta poporului muncitor şi a socialiştilor în țara noastră, în împrejurările în care se află ea, nu pot fi decît legale şi foarte modeste ce-i drept, dar cu atît mai mult trebuie să fie logice, puternice, să mergem pas cu pas, să nu dăm înapoi, ci să tindem la transformarea socială. Iată de ce ne-am şi numit şi ne vom numi socialişti revoluționari. Aceia sînt socialişti revoluționari care prin lucrarea lor tind să prefacă societatea modernă în cea socialistă. Căile legale ori nelegale, mijloacele silnice ori paşnice nu pot da ele singure drept la titlul de revoluționari ori nerevoluționari, totul stă în felul lucrării, în scopul către care ținteşte activitatea politico-socială. Iată de ce noi, care sîntem hotărîți a merge pe căile legale şi a întrebuința mijloacele paşnice îh lupta noastră, ne numim şi ne vom numi socialişti revoluționari, lucru de care s-a mirat „Românul". Credem

că am dovedit că între socialişti şi liberali (chiar sinceri şi oneşti) nu poate fi legătură, cît despre celelalte partide nici vorbă măcar.

Iar aceşti tineri, care s-au pătruns de mărimea sufletească a bătrînilor noştri liberali ca Bălcescu, Rosetti, de iubirea de oameni a acestora, de focul lor pentru cauza ce o credeau dreaptă, de înalta şi rara lor onestitate, aceşti tineri, zicem, vor cunoaşte greşeala teoriei bătrînilor şi atunci vor veni la noi, vor sta alături cu noi, tovarăşi şi fraţi, şi ne vom lupta împreună pentru cea mai mare, mai nobilă, mai sfîntă cauză. Nu ne vom uni nici noi cu liberalii, nici dînşii cu noi, ci partea cea mai plină de virtute,, mai cinstită şi mai bună dintre liberalii sinceri, cunoscînd greşeala, va intra în rîndurile noastre. Pentru oameni în inima şi în sufletul cărora s-a întipărit o figură aleasă ca a lui C. A. Rosetti în ziua de azi altă cale nu este.

Iată unica unire ce putem primi noi *.

„REVISTA SOCIALĂ" ***(IAŞI), ANUL II, NR. 1 DIN NOIEMBRIE 1886, P. 1—23.***

*** într-un număr viitor vom răspunde şi acelora din tovarăşi care ne găsesc de vină că programul nostru e prea moderat. în numărul viitor vom începe a da desluşiri fiecărui articol din program, adică vom spune cum înţelegem noi programul şi pentru ce am pus cutare ori cutare articol. [Vezi volumul de faţă articolul *Răspuns la unele întâmpinări,* p. 194—210.]**

COALIŢII, GREVE SI ÎNSEMNĂTATEA LOR[28]

în viaţa individului se întîmplă unele daţi lucruri foarte însemnate, care au cea mai hotărîtoare înrîurire asupra viitorului acestuia, dar cărora individul, la vremea cînd lucrurile se petrec, nu le dă nici o însemnătate, nu vede nici cît de mare lucru i s-a întîmplat şi nici nu presupune ce urmări va avea de acolo înainte. Dimpotrivă însă, lucruri care nu vor avea nici o însemnătate în viaţa individului şi încă mai puţin urmări depărtate sînt privite ca foarte de căpetenie, li se dă mai multă băgare de seamă decît li se cuvine şi asupra lor îşi grămădeşte toată luarea-aminte. Dacă astfel de fapte se petrec în viaţa unui ins, cu atîta mai uşor se pot întîmplă în a unei societăţi. Dacă în viaţa unui individ astfel de neînţelegeri sînt rare, în a societăţilor se întîmplă foarte des, sînt lucruri obişnuite. Un individ, cunoscîndu-şi puterile, cunoscînd mijlocul natural şi pe cel social, poate să înţeleagă mai totdeauna însemnătatea unei întîmplări întrucît este vorba de viaţa sa şi să se înşele în această privinţă e mai mult un lucru neobişnuit. însă viaţa unei societăţi alcătuite din clase cu milioane de inşi, cu felurite interese, cu felurite temperamente ori

puteri trupeşti şi intelectuale etc..., este atît de complexă încît a prevedea urmările unei întîmplări, a hotărî însemnătatea ei pentru societate este un lucru din cele mai grele. Dar dacă priceperea întîmplărilor sociale este atît de grea pentru societăţile culte, luminate, cu cît mai grea va fi pentru acelea cu puţină cultură, cum este, din nefericire, societatea noastră românească? Nepriceperea feluritelor fapte şi fenomene sociale este la noi cu adevărat înspăimîntătoare. Să luăm o pildă. Moşiile statului sînt atît de întinse încît pot fi asemănate din punctul de vedere al însemnătăţii cu *ager publicus* al romanilor, atît de bogate sînt aceste moşii încît, rămînînd ale statului, ar putea să fie un factor nespus de mare pentru dezlegarea chestiei sociale. Dîndu-le comunelor în proprietate colectivă, am putea să ne ferim de proletarizarea poporului muncitor de pămînt, iar vînzîndu-le mai ales în loturi mari pot ajuta la întemeierea proprietăţilor mari, la concentrarea pămînturilor şi la proletarizarea poporului de la ţară. Deci întrebuinţarea acestor moşii aşa sau altfel este un lucru foarte însemnat pentru viitorul ţării noastre. Aceste moşii în fiecare an se vînd, şi nu e departe vremea cînd numai pomenirea lor va mai rămîne. Şi în faţa acestui fapt aşa de însemnat toată ţara, ba chiar partea luminată, vezi, doamne, stă nepăsătoare, iar în ziare foarte deseori pe pagina a treia, fără nici o lămurire alta, citim următoarele: „Vedem în «Monitorul oficial» nr. cutare că următoarele moşii ale statului sînt de vînzare". Şi atîta tot! Dar iată un ministru în Camera Deputaţilor, avînd poate vreo tulburare la stomac, rosteşte o frază de care mai pe urmă singur nu-i bucuros că a scăpat-o. Ce zgomot! Ce furie! In Cameră, la întruniri, pe uliţe, fraza se suceşte şi răsuceşte, gazetele sînt pline de sudălmi ori de laude; unele din ale opoziţiei vor pune-o în fruntea ziarului şi o vor lăsa acolo luni întregi, dacă nu şi ani. Şi cu toate acestea fraza n-are asupra vieţii ţării noastre nici o înrîurire.

O nepricepere de felul celei de sus ne-a arătat societatea noastră cu prilejul grevelor care s-au întîmplat de curînd între lucrătorii tipografi şi între curelari. Pe cînd ziarele sînt pline, tipăresc coloane întregi cu săptămînile în privinţa certei dintre fostul primar al Bucureştilor şi ajutorii lui, grevele au fost anunţate la noutăţile

zilei, tot la acea rubrică au vorbit despre arestarea lucrătorilor, despre ameninţările poliţiei etc... şi atîta tot. Nici un ziar n-a făcut vreun comentariu *, afară doar de comentarea cu articolul unui cetăţean turmentat, care iscăleşte *Cumpănăşescu* şi a văzut lumina zilei în Slatina. Acest domn crede că greva se datoreşte uneltirilor făcute de lucrătorii străini; greve şi socialism n-au dealtfel ce căuta în mult fericita noastră ţară. Adevărata însemnare a grevelor, toate învăţăturile ce se pot scoate din această întîmplare de-a surda le-am mai căuta în ziarele noastre. Dînd pricina grevelor pe seama uneltirilor străine, dînd asemenea neghioabă explicare, presa noastră, ca şi cetăţeanul turmentat de la Slatina, şi-a închis toate drumurile care duc către adevărata înţelegere a grevelor şi a însemnătăţii lor. Şi tocmai greu de priceput nu prea era. Trebuie puţină bunăvoinţă, puţină osteneală cu cercetarea faptelor şi ar fi văzut fiecine că grevele sînt o urmare firească a întocmirii noastre sociale, a întocmirii capitaliste. Grevele au mers crescînd pas cu pas alături cu creşterea capitalismului. Cu cît se dezvolta producţia capitalistă, cu atît se dezvoltau coaliţiile şi grevele; lucrul e atît de adevărat încît chiar azi, luînd în seamă ţările industriale, găsim că mărimea şi tăria grevelor şi coaliţiilor pot să ne arate totodată şi gradul de dezvoltare capitalistă-burgheză, ori industrială, a unei ţări şi dimpotrivă. Astfel, Englitera, cea mai industrială ţară are cele mai multe şi mai întinse greve şi coaliţii, are coaliţia *trades-union-ilor* cu sute de mii de inşi; grevele Engliterei de multe ori cuprind bresle întregi cu sute de mii de lucrători **. în al doilea loc după Anglia vin Belgia şi Statele Unite şi în privinţa capitalismului, şi în a grevelor. în al treilea rînd, în privinţa capitalismului stau Franţa şi Germania, şi de asemenea tot ele au şi locul al treilea în privinţa grevelor. Astfel dară, luînd mai multe ţări industriale, vedem cum cu cît este o ţară mai

*** Facem excepţie pentru „Românul" şi „Pruncul român".**

**** Următorul fapt poate să dea o idee despre puterea societăţilor de lucrători şi a grevelor din Anglia. De la 1876 pînă la 1881, societăţile de lucrători au cheltuit în aceşti şase ani ca ajutoare pentru muncitori fără lucru cincizeci de milioane de franci, din care patru milioane numai pentru greve (vezi „Travail et salaires", de Fawcett, p. 35).**

înaintată în privința industrialismului burghez cu atîta şi grevele sînt mai mari. Din .aceste fapte, un om oricît de mărginit tot va fi nevoit să priceapă că între aceste două fenomene sociale este o legătură cauzală, că grevele şi coalițiile lucrătorilor sînt o urmare neînlăturată a industrialismului, a capitalismului modern. Şi cît de trebuitoare, de neînlăturată urmare a capitalismului sînt ele ne arată faptul că s-au dezvoltat cu toată împotrivirea burgheziei, cu toate măsurile sîngeroase luate împotriva lor şi cu toate jertfele şi suferințele nespuse din partea muncitorilor. Acum cel puțin, aşa pentru formă, în toate legile europene coalițiile şi grevele sînt recunoscute ca un fapt legal; dar cîtă luptă, cîte jertfe a costat pe muncitori această biruință ! Burghezia în toate coalițiile şi mai ales în toate grevele vedea conjurații, atentate împotriva ordinii statornicite etc... şi lua măsuri foarte aspre. Chiar în timpul celei mai mari victorii, cînd era veselă şi se arăta foarte sentimentală şi iubitoare de oameni, adică îndată după revoluția cea mare franceză, burghezia a făcut legi aspre împotriva coalițiilor şi grevelor. Afară de sugrumarea acestor mişcări prin puterea armelor, afară de suferințele care veşnic întovărăşesc grevele, de pildă nevasta şi copiii pierind de foame, ruina desăvîrşită a micului avut strîns de lucrători cu muncă de ani, afară de toate aceste piedici care opreau pe muncitori de la coaliții şi, mai ales, de la greve, burghezia lucra tot în această parte, stăruind a dovedi muncitorilor că.asemenea lucruri sînt împotriva interesului muncitorilor chiar. Economiştii din felurite şcoli, publiciştii foarte liberali, chiar radicali şi revoluționari, şi mai ciudat încă şi unii socialişti utopişti, sfătuiau cu toții pe muncitori să nu se coalizeze şi, mai ales, să nu facă greve. „Nu vă coalizați şi nu faceți greve * — zic economiştii din şcoala clasică — pentru că nu veți putea căpăta mai mare salariu. Ştiți că salariu e, de regulă, deopotrivă cu ceea ce este neapărat trebuitor pentru ținerea vieții şi, oricum v-ați întoarce, mai mult nu veți putea căpăta". „Nu vă coalizați şi nu faceți greve — zic

*** Coalițiile şi grevele sînt legate unele de altele şi cele dintîi, adică' unirile, înțelegerile între muncitori, se cer numaidecît pentru a putea începe grevele. De aceea tot vorbim de amîndouă.**

malthusianii. — Dacă veți ajunge să luați salariu mai mare, vă veți înmulți mai tare şi deci tot în această stare veți ajunge". „Nu vă coalizați şi nu faceți greve — spun oamenii practici, statistici etc. —, prin coaliții şi greve împiedicați mersul industriei, ruinați pe fabricanți şi, prin urmare, nu veți mai avea unde lucra; afară de acestea, dacă veți socoti cît pierdeți în timpul grevelor şi cît pierde producția națională, atunci veți vedea că micul cîştig, chiar dacă presupunem că veți izbuti, nu acoperă pierderile". Liberalii radicali sînt împotriva grevelor pretinzînd că grevele şi coalițiile tind a întemeia monopolul. Proudhon, care şi acum pare unor neştiutori cea din urmă expresie a socialismului revoluționar, scrie la 1848 : „Greva muncitorilor este nelegală, şi nu ne-o numeşte aşa numai codul, ci şi sistemul economic, trebuința de ordinea stabilită... Se poate îngădui ca fiece muncitor să fie stăpîn desăvîrşit pe sine şi pe brațele sale, dar societatea nu poate lăsa să i se impună monopolul prin coaliții" *. In sfîrşit chiar socialiştii utopişti erau împotriva grevelor. „Nu vă coalizați, nu faceți greve — ziceau ei —, chiar dacă veți ajunge să căpătați salariu mai mare, tot salariați veți rămînea, trebuie să țintiți la întemeierea societății pe planul făcut de noi". Economiştii vroiesc, zice Marx în minunata-i carte „Dais Elend der Philosophic" **, ca muncitorii să steie în societate aşa cum este ea şi cum au zugrăvit-o şi pecetluit-o în manualele lor. Socialiştii vreau ca muncitorii să lase la o parte societatea de azi pentru ca să poată intra mai uşor în cea nouă, pe care le-au lucrat-o ei cu a/tîta îngrijire. In ciuda amîndurora taberelor, în ciuda manualelor şi a utopiilor, muncitorii nu s-au astîmpărat de la coaliții şi greve, şi cu dezvoltarea industriei moderne s-au dezvoltat şi au crescut şi ele ***[29]. Da, în adevăr, în ciuda tuturor împrejurărilor opritoare, în ciuda tuturor înfrîngerilor, coalițiile şi grevele s-au dezvoltat neîn-

*** Citație după *„Das Elend der Philosophie"* de K. Marx, p. 176.**

**** „Ticăloşia filozofiei" [„Mizeria filozofiei"].**

***** *„Das Elend der Philosophie",* p. 178. Marx a arătat cît de bine şi de limpede a înțeles el cu 40 de ani în urmă însemnătatea acestor mişcări. Cu atît e mai de mirat cînd ştim că Marx a scris-o la 1847, fiind încă tînăr. Numai un om de geniu putea face astfel.**

cetat şi uneori au ajuns, în adevăr, uriaşe. Şi, pentru ca să-şi facă idee cît sufăr muncitorii în vremi de grevă, cititorul n-are decît să vadă ce scrie Dickens în vestitu-i roman „Hand Times"* ori Zola în frumosu-i roman „Germinai". Citind groaznicele suferinţe ale lucrătorilor în vremi de greve, se va întreba fireşte : „Prin ce se explică faptul că muncitorii, cu toate sfaturile date de economiştii liberali, radicali ori utopişti, cu toate nevoile ce-i apasă, se coalizează mereu, fac greve ?". Vom da aici răspuns la nedumerire. Lipsa de loc ne sileşte să vorbim foarte pe scurt; pentru lămuriri mai multe trimite pe cei ce nu se vor desluşi îndeajuns acolo la „Karl Marx şi economiştii noştri" şi la „Ce vor socialiştii români ?". Capitalismul are ca semn mai caracteristic pe următorul : desparte pe muncitori de uneltele de muncă ; lucrătorul pentru a munci trebuie să se tocmească la capitalist fie în fabrică, fie pe moşie. Acolo, strînşi cu miile lîngă uneltele de muncă care nu-s ale lor, avînd ca unelte ale lor numai o pereche de braţe, proletarii bagă curînd de seamă că interesele lor, ale mulţimii, sînt de acelaşi fel şi cu desăvîrşire potrivnice intereselor capitalistului, în privinţa salariilor, în a timpului muncii, a tăriei ei, interesele lucrătorilor sînt duşmane cu ale capitalistului. Bineînţeles că antagonismul intereselor trebuie să căşuneze lupta între stăpîni şi lucrători şi lupta se începe. Dar de ce ia forme de coaliţii şi greve ? Lucrul atîrnă de mecanismul. economic, de relaţiile economice capitaliste. Lucrătorii strînşi cu grămada la un loc, lucrînd sub acelaşi acoperămînt, lucrînd colectiv pentru a produce marfa, mereu alături unii cu alţii, cunoscîndu-se bine, ei pot foarte uşor să se înţeleagă asupra intereselor ce au şi astfel să formeze o grupă care se împotriveşte ca un singur om gusturilor hrăpăreţe ale capitalistului burghez ; concentrarea producţiei în centre mari, grămădirea fabricilor, lucru ce urmează din forma capitalistă-burgheză a producerii, apropie pe muncitorii din felurite fabrici şi ei încep a înţelege că oriunde ar lucra, în fabrică ori la moşie, interesele lor sînt aceleaşi şi cu totul potrivnice intereselor stăpînilor ; muncitorii încep a se simţi clasă socială, şi anume clasa apăsată ; încep a vedea că ei formează clasa muncitoare, care stă în faţa clasei

* [„Timpuri grele"].

capitaliste burgheze. Coaliţiile şi grevele încep a cuprinde nu numai pe muncitorii unei fabrici, ci [şi] pe ai unei ramuri întregi de producere ori chiar pe ai mai multor ramuri. Deci coaliţiile şi grevele lucrătorilor sînt rodul firesc al întocmirii sociale burgheze. Pricinuite de duşmănia intereselor între clasa muncitoare şi cea capitalistă, grevele şi coaliţiile se lăţesc şi se închegă prin mecanismul economic de azi. Să vedem acum care este însemnătatea coaliţiilor şi grevelor lucrătorilor. în alt loc am arătat cum toate societăţile istorice în care domneşte lupta de clase, am arătat cum clasa stăpînitoare dă epocii istorice un caracter special, am arătat [de] asemenea că proletariatul este acea clasă care numaidecît va înlocui pe cea domnitoare de azi, pe burghezie. Am văzut de asemenea că în societatea burgheză se formează clasa proletară şi i se dă putinţa de a păşi la luptă ca o clasă organizată. Dar societatea burgheză mai face cu putinţă şi izbutirea proletariatului, silindu-1 să se lupte pentru interesele lui. Iar coaliţiile şi grevele sînt mijloacele de luptă ale clasei proletare asupra burgheziei şi deci au însemnătate uriaşă pentru istorie. Fiecare clasă în lupta sa are mijloace deosebite ; ale proletariatului sînt coaliţiile şi grevele. Mijloacele de luptă ale unei clase care are sarcina istorică de a ajunge stăpînitoare şi de a preface societatea veche în alta nouă, mijloacele de luptă ale unei atare clase trebuie să aibă două însuşiri de căpetenie, întîia, ca mijlocul de luptă să facă a creşte puterile clasei şi, al doilea, să dezvolte în clasă însuşirile ce-i trebuie pentru viitor, pentru vremea cînd va ajunge stăpînă. Coaliţiile şi grevele au în mare grad aceste însuşiri însemnate. Coaliţiile şi grevele sînt un mijloc puternic de propagandă, atrăgînd către proletariat tot mai multe simpatii şi mai mulţi membri. Coaliţiile şi grevele arată proletariatului că este o putere; ele string mai tare şirurile muncitorilor, ii disciplinează pentru luptă, dezvoltă simpatii între lucrători pentru clasa lor şi antipatie pentru clasa capitalistă; într-un cuvînt, coaliţiile şi grevele au darul de a forma din clasa proletară o armată disciplinată. De altă parte, coaliţiile şi grevele dezvoltă în proletariat însuşiri care îi vor fi numaidecît trebuincioase în viitor. Cînd zicem că proletariatul va ajunge stăpînitor, am spus că am luat acest cuvînt în înţeles că proletariatul va fi stăpîn pe soarta sa de vreme ce clasă pe care să o

stăpînească proletariatul nu mai poate fi în societatea, socialistă, în care nu vor fi nici clase, nici luptă de clase, nici stat. Societatea viitoare pe care o va forma proletariatul va fi egalitară, organizată înțelepteşte din punctul de vedere economic, ca o singură gospodărie, va fi societate liberă fără stăpîn *. Pentru astfel de societate trebuie ca membrii ei să fie cît se poate mai solidari şi mai ales trebuie să fie mare solidaritate între membrii unei clase care are ca însărcinare istorică transformarea societății vechi. Membrii societății socialiste trebuie să. ştie a duce singuri treburile lor fără a avea nevoie de stăpîni ori de stat, trebuie să poată regula treburile ce privesc pe mii şi mii de membri etc. Şi toate aceste însuşiri şi multe altele tot atît de trebuincioase societății viitoare le dezvoltă coalițiile şi grevele. în adevăr. Cine nu ştie ce mare solidaritate se dezvoltă între muncitori prin mijlocul acestor mijloace de luptă ? Cine nu ştie că în vremea grevelor, cu toate crudele suferințe şi prigoniri,, mii de grevişti mai curînd mor de foame ei şi ai lor decît să se abată de la hotărîrea luată în înțelegere cu tovarăşii ? Cine nu ştie de asemenea cum coaliții mari, uriaşe, ca *„trades-union"-urile,* țin ani întregi treburile lor nu numai necontrolate de stat, dar de multe ori chiar în luptă cu dînsul, şi duc treburi grele, încurcate şi le duc minunat de bine. Cine nu ştie cum în greve, cuprinzînd uneori zeci de mii de inşi, avînd împotriva lor statul, puterea armată, şi cu toate acestea aşa-s de disciplinați muncitorii încît țin ca un singur om nestrămutați la hotărîrile luate. Şi asemenea disciplină nu-i pusă de nici o putere legislativă ori executivă, ci numai de simțul de solidaritate şi de interesul comun. Iată dară ce însuşiri dezvoltă coalițiile şi grevele lucrătorilor. Din cele de sus putem dar scoate următoarele încheieri : coalițiile şi grevele sînt o urmare firească a organizației capitaliste a societății de azi, iar însemnătatea lor stă în aceea că, pe de o parte, pregătesc proletariatul pentru luptă, prefăcîndu-1 într-o armată organizată şi gata de luptă, iar pe de altă parte dezvoltă în proletariat însuşirile şi deprinderile cerute pentru întemeierea societății viitoare. Iată ce sînt grevele şi coalițiile şi ce însemnătate au. Intîmpinările aduse de economişti sînt in cea mai mare parte mincinoase, cum vom vedea altă dată ; chiar dacă ar fi adevărate, chiar dacă lucrătorii n-ar trage pe dată nici un folos din ele, lucru de multe ori neadevărat, apoi totuşi însemnătatea lor nu scade prin aceasta. Dar, în adevăr, afară de cele spuse, aceste mijloace de luptă mai au şi altă urmare : din pricina lor, capitaliştii nu pot să ducă pe lucrători într-o stare şi mai ticăloasă decît azi, lucru ce, desigur, s-ar întîmplă dacă ar fi stat muncitorii cu mîinile cruce.

* Vezi „Ce vor socialiştii români ?", „Robia şi socialismul". [Vezi volumul de față, p. 7—126, precum şi C. Dobrogeanu-Gherea, *Opere complete,* vol. 1, Editura politică, Bucureşti, 1976, p. 224—285.]

Dacă trecem de la aceste considerații generale la Societatea lucrătorilor tipografi din Bucureşti, la curelari şi la grevele acestor două bresle[30], atunci cele zise se potrivesc întocmai. Grevele din Bucureşti au pricinile lor în relațiile între capitalişti şi proletari, sînt urmarea întocmirii capitaliste burgheze, şi însemnătatea lor stă în aceea că măresc puterea de luptă a lucrătorilor şi dezvoltă în ei deprinderile trebuitoare clasei proletare pentru viitor ; nu mai vorbim de urmarea cea dintîi că scade pofta tânărului nostru capitalism de a se purta cu lucrătorii cum s-ar purta cu nişte vite.

Iată de ce am zis că grevele din Bucureşti au însemnătate mare. Criticul francez Melchior de Vogiie povesteşte despre vestitul romancier rus Turgheniev că, fiind în Roma şi plimbîndu-se pe una din piețele capitalei, ar fi zis „Astă piață are mai multă însemnătate istorică decît toată Rusia".

Aşa şi noi vom spune că greva tipografilor şi a curelarilor din Bucureşti are mai mult înțeles şi însemnătate pentru țara noastră decît toate sfezile tuturor primarilor din țara românească luați împreună.

„REVISTA SOCIALA" *(IAŞI), ANUL II, NR. 2 DIN DECEMBRIE 1886, P. 49—58.*

RĂSPUNS D-LUI VASILIU

In articolul despre greve s-a arătat cum societatea noastră, zisă cultă, crede însemnate unele lucruri care nu-s deloc astfel şi, dimpotrivă, nici nu bagă în seamă lucruri foarte însemnate. Ca pildă pentru acest adevăr poate sluji şi chipul cum se poartă societatea noastră faţă cu socialismul.

Oricare ar fi părerea unui om cult asupra socialismului, fie el priitor ori duşman, acest om nu poate să tăgăduiască că socialismul este o putere şi că prin urmare duşmanii lui trebuie să aducă împotriva-i toate dovezile cîte le au la îndemînă. Ce fac însă potrivnicii noştri ? Fruntaşii lor, oamenii lor luminaţi şi pricepuţi se îndeletnicesc veşnic la polemică de partid, care nu preţuieşte nici cît hîrtia pe care-i scrisă, iar împotriva socialismului luptă nişte inteligenţe de faima lui Ştefănescu, Polychroniade, Vasiliu. Că potrivnicii noştri n-ar avea oameni mai inteligenţi, şi chiar mult mai inteligenţi şi mai culţi decît onorabilii mai sus pomeniţi, nu e adevărat; nu voim şi nu putem să le facem asemenea ocară şi ştim foarte bine că presupunerea ar fi neadevărată. Dar, fiind aşa, a cui este vina dacă stăm de vorbă cu sus-numiţii onorabili; a cui vina dacă şi acuma trebuie să polemizăm cu un Vasiliu ? Şi la vorbă cu d-sa trebuie să stăm. Cine ştie dacă nu se vor găsi cititori cărora li se va părea dreaptă chiar şi critica d-lui Vasiliu, poate unora li se va părea că într-însa se află unele observaţii ştiinţifice etc... avînd în vedere gradul puţin înaintat al culturii noastre, astfel de lucruri nu sînt deloc cu neputinţă. Afară de aceasta, orice prilej e bun, e pentru a repeta şi dezvolta, a face mai limpezi spusele noastre din *Ce vor socialiştii romani ?*. D-l Vasiliu, care singur se recomandă ca absolvent al cursurilor de ştiinţă de stat din Berlin, a scris cinci articole în ziarul „România" (de la 7 pînă la 13 august 1886) şi a criticat lucrarea *Ce vor socialiştii romani ?*. Critica are o introducere în care citim că „pacostea socialismului" a adus-o în ţara românească Ion Brătianu. Bineînţeles că un guvern care e de vină cînd nu plouă ori cînd ninge prea mult nu putea să nu fie vinovat şi de iscarea socialismului. Lăsăm la o parte această frumoasă introducere, iar după citirea acestui articol se va vedea de e pacoste socialismul ori critica încropită de d-l Vasiliu.

Să trecem dar la critică.

In introducerea la broşura *Ce vor socialiştii români ?* s-a zis că socialismul se întemeiază pe cea mai mare generalizare a timpului nostru, pe principiul evoluţiei. Ce înţelegem noi sub principiul evoluţiei, mai ales al evoluţiei sociale, n-am spus pentru că ar fi trebuit să facem un articol pe larg în privinţa evoluţiei în general şi asupra evoluţiei sociale în special şi astfel ne-am fi îndepărtat de la planul acelei lucrări. Neavînd în această privinţă nimica scris de către noi, un critic, cu un pic de bun simţ, n-ar fi putut începe critica principiului evoluţiei cum îl înţelegem noi. Aşa ar fi făcut un critic cu bun simţ, dar nu aşa face d-l Vasiliu. D-sa nu numai că face critica vederilor noastre în această privinţă, ba chiar ajunge la încheierea că noi nu înţelegem evoluţia. Într-un loc al lucrării noastre, am răspuns „Liberalului"[31] din Iaşi, care pretindea că dacă evoluţia ne duce la socialism, apoi s-o lăsăm să ne ducă fără a ne mai amesteca. Noi la această teorie am răspuns că asemenea înţelegere

a evoluției este absurdă, că am preface astfel evoluția într-un dumnezeu creator, care în afară de timp și spațiu, nesupus la legile naturii, face și desface după gust și după nazuri ; pe cînd dacă zicem că societatea evoluează, aceasta înseamnă că, supusă fiind la o mulțime de factori (între care și activitatea oamenilor), ea evoluează către cutare formă de organizație ; dar totodată că în lipsa acestor factori nu va evolua ori va evolua, dar cu totul altfel. Acesta a fost răspunsul nostru. N-am zis nimica alta decît ceea ce zice J. St. Mill cînd vorbește despre „greșeala care privește doctrina despre neschimbarea legilor naturale ca tot una cu fatalismul etc." (vezi *Auguste Comte et le positivisme,* p. 115). N-am zis alta decît ce zice Spencer în *Introducere la știința socială,* p. 433 ; n-am zis altceva decît ce a spus Alf. Fouillee în *Știința socială :* „își închipuie pe evoluționiști personificînd evoluția și dîndu-i menirea de a duce de la sine pe oameni către o stare superioară. Această închipuire copilărească o au cei ce admit o providență (pronie dumnezeiască), nu noi. Noi credem, dimpotrivă, că evoluția omenirii pentru a se îndeplini are nevoie de a fi cugetată, dorită de om care este totodată făptuitorul operei și operă". Adică tocmai ce-am spus și noi. D-l Vasiliu, dealtfel, nici nu cutează a se lega de fondul ziselor noastre, ci se anină de două cuvinte „puiul evoluează în ou" și de acolea scoate toate nenorocirile noastre.

Să nu creadă cititorul că avem poftă de rîs. într-un articol special despre evoluție, vom arăta lui d-l Vasiliu în cîte și mai cîte nenorociri cade el însuși voind a le scoate pe ale noastre, vom arăta cîte absurdități a grămădit el într-o coloană de ziar, cît de naiv este cînd se miră cum de este cu putință să analizăm mișcarea omenirii, formele sociale prin care a trecut ea, trecutul omenirii și din această analiză să scoatem încîtva societatea viitoare. Se înțelege că noi vom arăta, dar dacă va înțelege d-l absolvent nu ne punem chezăși, lucrul atîrnă de la inteligența cu care va fi fiind înzestrat. în articolul de față vom arăta pe d-l Vasiliu sub ipostazele de istoric, de econom politic și de critic al socialismului propriu-zis.

în broșura noastră *Ce vor socialiștii români?* am zis că analiza istoriei a dus pe socialiști la concepția materialistă a istoriei. Această concepție materialistă am explicat-o prin precisele cuvinte ale lui Engels : „Concepția materialistă a istoriei se întemeiază pe faptul că producțiunea și schimbul productelor sînt temelia întocmirilor sociale ; ca în fiecare societate istorică împărțirea roadelor muncii și cu dînsa formarea claselor atîrnă de la cum și ce se produce și cum se schimbă acele producte"[32]. De aici urmează că pricinile schimbărilor sociale și politice trebuie căutate în schimbarea mijloacelor de producție și de schimb etc. Aceasta e concepția materialistă a istoriei, după care pricinile schimbărilor politice și sociale trebuie de căutat în economia, și nu în filosofia unei epoci. După această concepție a istoriei am analizat trei faze ale dezvoltării istorice a omenirii *, faze bine deosebite una de alta prin producțiunea și schimbul bogățiilor, prin clasele din care sînt formate, prin fizionomia lor juridică și morală etc. Aceste trei faze ale dezvoltării sînt : era antică, era vîrstei de mijloc și era contemporană. Era antică am numit-o era robiei, avînd în vedere că clasa producătoare, temelia societății, erau robii. Era vîrstei de mijloc am numit-o faza servajului și pe cea contemporană am numit-o era salariatului, tot după clasele producătoare, care-s temelia unei societăți. în analiza noastră am avut în vedere Europa apuseană. Aceste trei faze bine hotărîte ale dezvoltării omenirii le-am analizat după concepția materialistă a istoriei, adică am căutat principiile transformărilor sociale în schimbarea felului producțiunii și schimbului, în economia epocii **. Astfel prin cauzele economice am explicat cum de a căzut societatea antică. Făcînd aceasta într-o singură față (din pricina că nu putem să ne întindem prea mult), mărturisim că deslușirea noastră putea da loc la neînțelegeri.

*** Mai ales ale Europei, pe care am avut-o în vedere.**

**** Dacă analiza istoriei omenirii ne arată că pricinile schimbărilor sociale trebuie căutate în economia unei epoci, pe de altă parte numai căutînd în economia unei epoci pricinile schimbărilor sociale putem să ni le explicăm limpede. Astfel, concepția materialistă a istoriei se adeverește și prin inducție, și prin deducție.**

Ânalizînd societatea feudală, am arătat cum felul producerii şi al schimbului pe la începutul erei feudale era temelia întocmirii sociale, temelia claselor de atunci : a clasei feudale (atunci domnitoare), a celei burgheze (atunci în faşă) şi a clasei servilor (clasă supusă ca şi [cea] burgheză), am arătat şi cum acest mod de producţie şi de schimb asigură statornicia întocmirii feudale, statornicia servajului.

Mai departe am arătat cum schimbarea modului de producere, cum prefacerea felului de schimb al productelor, cum propăşirea modului de producere şi de schimb au revoluţionat societatea feudală, au dizolvat-o şi au creat altă societate, potrivită cu noul mod de producere şi de schimb, cum au creat societatea burgheză. In această societate, clasa domnitoare feudală piere, în locul ei vine clasa burgheză, iar clasa producătoare din servă se preface în salariată, cum e azi. Mai departe am arătat cum progresul modului de producere şi de schimb în societatea de azi tot mai mult revoluţionează societatea burgheză. Am arătat cum cu cît manufactura din veacul trecut ori fabrica mică de la începutul veacului nostru s-a prefăcut în uriaşa fabrică de azi cu mii de lucrători care lucrează colectiv în ea ; cum cu cît piaţa comercială din veacul trecut ajunge piaţa universală de acuma; cum cu cît progresează modul de producere şi de schimb al bogăţiilor... cu atîta tot mai mult se revoluţionează societatea burgheză, se dezvoltă o mulţime de factori care o dizolvă, se dezvoltă embrionul societăţii viitoare. Am dovedit că din ce în ce mai puţin se poate împăca modul de producere şi de schimb cu societatea capitalistă burgheză. Şi cum societatea feudală s-a transformat în cea burgheză aşa aiceastă din urmă se va preface în societatea socialistă, cu noul fel de producere şi de schimb.

Aşadar, căutînd pricinile schimbărilor politice şi sociale în schimbarea mijloacelor de producţiune şi de schimb, noi ne-am explicat de ce şi cum societatea feudală a căzut şi a dat loc celei burgheze şi totodată ne-am convins că societatea burgheză trebuie să piară, iar pe ruinele ei să se întemeieze o societate nouă, societatea socialistă. Acestea sînt cele spuse de noi în partea întîia a scrierii Ce *vor socialiştii români?*. Şi aceasta poate vrea să o critice d-1 Vasiliu. Să vedem acuma ce critică ar putea să se facă împotriva ziselor noastre. Ar putea cineva

să ne atace în două chipuri : 1) Ar putea să nu primească concepţia noastră materialistă a istoriei. în această privinţă ar putea să ne critice foarte serios pentru că criticul ar avea alături cu dînsul nume mari, nume cu faimă europeană. Dacă noi, socialiştii, căutăm pricinile principale ale transformărilor sociale în economia epocii, un Spencer le vede în schimbarea naturii morale şi sentimentale a oamenilor. „La modification de la nature morale des hommes est done la principale cause immediate du progres social"* — zice Spencer şi în această privinţă are alături oameni ca Lange **.

[2] Un Aug. Comte vede cauza principală şi directă a transformărilor sociale şi a progresului social în dezvoltarea ideilor, a cugetării şi are alături cu dînsul oameni ca Buckle.

Spencer şi Lange cred că greşesc Comte şi Buckle, iar teoreticienii noştri cred că greşesc şi unii, şi alţii. Cînd Spencer zice combătînd pe Comte: „Ideile nu cîrmuiesc, nici nu răstoarnă lumea, lumea e cîrmuită ori răsturnată de către sentimente". Noi zicem : ideile şi sentimentele oamenilor atîrnă de temelia materială a vieţii lor, de economia societăţii, prin urmare acolo trebuie de căutat pricina răsturnării societăţilor. „Mecanismul social nu se sprijină, la urma urmei, pe credinţe, dar mai în totul pe caracter" (tot acolo) — spune Spencer. Mecanismul social nu se reazemă]a urma urmei, zicem noi, nici pe credinţe, nici pe caracter, dar mai cu totul pe felul de producţiune şi de schimb. „Nu anarhia intelectuală, dar antagonismul moral este pricina crizelor politice" (tot acolo) — zice Spencer. Nu anarhia intelectuală, nici antagonismele morale, ci antagonismul intereselor materiale este pricina crizelor politice..., zicem noi. Aici se vede deci adînca deosebire ce este între noi şi între comtişti şi spencerişti. Pricina deosebirii este felul cum înţelegem noi istoria, cu alte cuvinte înţelegere materialistă a istoriei. Un pozitivist din şcoala lui Comte ori un spencerist ar fi îndreptat critica tocmai împotriva acestui punct şi, dacă ar dovedi că noi ne înşelăm şi că ei au dreptate, văzut lucru că ar face o spărtură în teoria

*** [Modificarea maturii morale a oamenilor este deci principala cauză imediată a progresului social.]**

**** Vezi „Classification des sciences", p. 114—115.**

'noastră, în socialismul ştiinţific modern. In adevăr, să ne închipuim că un comtist ori un spenoerist ne-ar convinge de adevărul teoriei lui. Atunci toată analiza noastră ar fi greşită. Aşa luînd aceleaşi trei ere ale dezvoltării omenirii (era antică a robiei, era feudalo-servă şi era burghezo-eapitalistă), explicarea răsturnării unei ere şra întemeierii alteia ar trebui să o căutăm în ideile epocii, în filozofia de pe atunci. Adică ar trebui să arătăm cum dezvoltarea cugetării a făcut ca era antică-sclavagistă să fie înlocuită prin era feudală-servagistă şi aceasta prin era contemporană, burgheză. Dacă ne-ar convinge Spencer, noi, în loc de a analiza filozofia acestor trei epoci, ar trebui să analizăm caracterul moral. Oricum analiza noastră, care se ocupă mai ales cu temeliile şi relaţiile economice, ar pierde foarte mult din însemnătatea sa, n-ar mai fi doveditoare. Un potrivnic priceput astfel ne-ar fi atacat. S-ar putea iarăşi ca criticul să fie de o idee cu noi în privinţa concepţiunei materialiste a istoriei; dar ar găsi că analiza noastră, analiza modului de producere şi schimb, analiza erei feudale şi burgheze (căci despre a celei antice ştim noi că-i necompletă) nu-i bine făcută, nu-i lămurită ori chiar greşită în unele locuri etc. Această critică, dacă ar fi întemeiată, ar dovedi că am făcut unele greşeli, dar n-ar zdrobi lucrarea noastră. Acestea sînt chipurile de critică pe care le-ar putea întrebuinţa un om dacă ar fi priceput cele zise de noi.

Să vedem acuma cum ne critică d-1 Vasiliu. Analizînd cele trei epoci istorice, de atîtea ori pomenite, am numit pe cea antică *era robiei* (după clasa mai ales producătoare şi deci caracteristică pentru acea epocă) ; pe a doua fază, vîrsta de mijloc, am numit-o *era servajului;* şi, tot din aceeaşi pricină, pe a treia am numit-o *era salariatului.*

„Nu-s adevărate spusele socialiştilor — zice d-1 Vasiliu —, şi istoria nu confirmă zisele lor că ar fi fost trei faze consecutive (robia, servajul şi salariatul). în societatea antică, pe lîngă robi au mai fost şi alţi producători, au fost clienţi, adică un fel de servi meseriaşi ; de asemenea, în veacul de mijloc au fost, afară de servi, încă şi robi pe la curţi, meseriaşi şi calfe, prin urmare aceste trei faze au fost în acelaşi timp, în loc de a urma una după alta. Aşadar, istoria nu dă dreptate socialiştilor, şi a fost datoria oamenilor de ştiinţă de a le arăta eroarea şi *edificiul lor ar fi căzut grămadă".* Dar, fiindcă oamenii de ştiinţă nu şi-au; făcut datoria, apoi nimica nu împiedică pe d-1 absolvent al cursurilor de ştiinţe de stat de a o face pe a sa, lucrînd d-sa pentru „ca edificiul ştiinţific numit socialism să se surpe de la bază şi să apară ca o himeră". Cum vedeţi, tînărul nostru merge foarte iute, în cîteva linii de tipar face pe socialişti marţ, socialismul ştiinţific cade grămadă; ajunge o himeră şi pe drum mai are vreme de a mustra pe oamenii de ştiinţă, din ţară şi din străinătate, că n-au îndeplinit ei astă treabă, „care nu e atît de grea, pe cît s-ar putea părea".

Să vedem, cititorule, în adevăr oare zisele d-lui Vasiliu nu arată cu totul altceva decît i se pare d-sale. Mai întîi vom da următoarea lămurire d-lui Vasiliu. în cazuri de clasificare socială, de caracterizare a societăţilor, se cere ca factorul care se alege pentru a caracteriza o societate ori omenirea întreagă trebuie să fie cu adevărat caracteristic; iar cît despre excepţii de abateri, acestea nu se ţin în seamă. Tot aşa trebuie să facem şi cu fazele dezvoltării omenirii. Cînd se zice că omenirea, ori o societate oarecare, a trecut prin trei faze, se cere ca factorul caracterizator să fie cu adevărat caracteristic, iar coexistenţele şi abaterile nu se iau în seamă. Omenirea e alcătuită din naţii atît de felurite, în privinţa dezvoltării intelectuale, fizice şi morale ; naţiile la rîndul lor sînt alcătuite din clase, clasele din inşi, tot atît de deosebiţi prin dezvoltarea lor în toate privinţele etc... încît trebuie să fim mulţumiţi dacă putem în această uriaşă complexitate de fenomene care alcătuieşte viaţa socială afla trăsături caracteristice ; dar nu să mai alergăm după absolutun metafizice ! Cîteva pilde luate de la cei mai mari oameni de ştiinţă vor dovedi că vorbele noastre sînt bine întemeiate. Spencer vede pricina de căpetenie a progresului omenirii în caracterul inşilor, în sentimente, în schimbarea firii morale a oamenilor. în sociologia lui ne vorbeşte despre două tipuri de căpetenie prin care trece omenirea : *militarismul* (type militaire, depredateur) şi *industrialismul.* Oricare societate cunoscută din istorie am luat-o, oricît s-ar potrivi acea societate cu ceea ce numeşte Spencer *tipul militar,* într-însa se vor găsi şi trăsături de acelea care fac parte din celălalt tip, adică din cel industrial. Asemenea luînd ca pildă Anglitera, tip mai ales industrial în vremea de azi, tot vom afla într-însa

încă destule trăsături şi urme de ale celuilalt tip. Aşadar, aceste tipuri coexistă. Spencer ştie foarte bine acest lucru, singur el ni-l spune, încă nu se crede oprit de a numi o societate militară şi alta industrială, după trăsătura care e mai ales caracteristică, după cea care are rol de căpetenie în viaţa societăţii. Să luăm altă pildă. Marele antropolog Lewis Morgan, fără a fi socialist, are în privinţa înţelegerii mişcării omenirii acelaşi punct de vedere principal, adică ştie că pricina de frunte a transformărilor sociale şi a progresului omenirii este mai ales temelia materială, economică. In capitala sa lucrare, care a făcut epocă în antropologie şi a aruncat lumina vie asupra istoriei vechi, în *Ancient society* * zice că omenirea a trecut prin trei faze, prin trei perioade pe care le numeşte s sălbăticie (savagery), barbarie (barbarism) şi civilizaţie (civilisation). Pe cele două faze dintîi (cu care se îndeletniceşte) le împarte în cîte trei subîmpărţiri. După ce face această clasificare, Morgan zice: „Este foarte greu, ori chiar cu neputinţă, a găsi astfel de semne deosebitoare ale progresului pentru a arăta începutul acestor cîteva perioade şi care să fie absolute în aplicarea lor şi fără excepţii pe toate continentele. Şi nici nu e de trebuinţă..." **. Să luăm al treilea exemplu. Aug. Comte, cum am zis, se deosebeşte şi de Spencer, şi de Morgan în vederile sale fundamentale asupra istoriei omenirii. El numără ca factor de frunte al progresului omenirii dezvoltarea spiritului; cugetarea, dezvoltarea ideilor. Plecînd de la acest punct de vedere, Comte ne spune că omenirea a trecut prin trei faze succesive i speculaţiunea teologică, metafizică şi pozitivă. Aceste trei faze, şi mai ales faza teologică şi metafizică, se află în toate societăţile istorice cunoscute nouă şi cîte treile se întîlnesc la orice naţie contemporană, fie cît de civilizată. Acest fapt al coexistenţei ar putea arăta d-lui Vasiliu că nu ştia Comte deloc istorie, că istoria nu confirmă zisele lui, că tot sistemul sociologiei pozitive cade grămadă, e o himeră etc.

* Vezi „Ancient society" by Lewis H. Morgan, New York, Henry Holt and Company.

** It is dificult if not impossibile, to find such tests oi progress to mark the commencement of these several periods as will be absolute in their aplication, and without exceptions upon all the Continents. Neither is it necessary..."

Să vedem acuma ce răspunde J. St. Mill unor atare critici: „Unii, de pildă, privesc doctrina celor trei faze succesive ale speculaţiei şi credinţei ca nepotrivite cu faptul că au fost toate treile contemporane; este tocmai ca şi cînd s-ar putea să nu primim şirul firesc al vieţii vînătoreşti, nomade şi agricole pentru cuvîntul că sînt şi azi vînători şi păstori". Aceste cuvinte parcă sînt înadins scrise pentru absolventul nostru. Spencer, Morgan, Comte, Mill, cei mai mari reprezentanţi ai ştiinţei, care se deosebesc adînc în puncte de vedere esenţiale, sînt cu toţii de părere că nu trebuie de luat în seamă excepţii şi coexistenţe de ale d-lui Vasiliu. Cum vedem dară, tînărul nostru degeaba s-a grăbit a-şi cînta imnuri de biruinţă. Dovezile lui încep a arăta cu totul altceva decît că socialismul ar fi o himeră. Mai jos vom vedea ce arată aceste argumente ale d-lui absolvent. Dar poate tînărul nostru vrea să nege că robia în societatea antică era caracteristică pentru clasa muncitoare, că mai ales robii erau producătorii? In articol nu spune limpede aceasta; şi în general articolele d-lui Vasiliu sînt scrise în stilul Pythielor şi al Sybilelor, bineînţeles cu scop de a putea întoarce şuruburi cînd s-ar întîmplă să-l apuce cineva din scurt, să poată zice: „Mă rog, nu m-aţi priceput bine!". Dar cu tot stilul pitic se vede că ăsta e gîndul d-sale: ba ne vorbeşte de un aparat puternic producător în afară de robi, ba ne zice că în societatea antică robia, servajul şi salariatul au fost artere ale corpului social etc... Nu-i vorba, chiar de-ar fi aşa, acest fapt ar fi departe nu numai de a preface socialismul ştiinţific în himeră, dar chiar de a-l atinge simţitor; dar oricum dacă s-ar adeveri ar urma că am făcut greşeli în critica noastră: de pildă am fi greşit acolo unde am zis „Mai toată producţia o făceau robii" (p. 12). Să vedem deci cine are dreptate. Să întrebăm istoria. Să luăm istoria Romei despre oare vorbim şi noi şi d-l Vasiliu. Să luăm operele unuia din cei mai mari istorici contemporani, ale unuia din cei mai adînci cunoscători ai istoriei romane; e vorba de *Th. Mommsen**. „Pînă la veacul al VI-lea — ne spune Mommsen — n-avem elemente pentru istoria sistematică a Romei, dar cu toate acestea se găsesc

* Th. Mommsen, *Histoire romaine,* 7 vol., trad, par Degnerle, Paris, C. Marpon et Flammarion Éditeurs.

robi ca o. întocmire însemnată încă de prin veacurile al Hl-lea şi al IV-lea de la zidirea Romei. în veacul al VI-lea * al, Romei aflăm elemente pentru o istorie astfel ca părţile ei să se lege una cu alta ; tot în acest veac, împrejurările economice ale republicii romane ni se înfăţişează limpezi şi hotărîte" (vol. III, p. 306). Să vedem dară ce zice Mommsen despre această vreme cînd organizaţia economică a Romei e lămurită. El ne spune că pe atunci păstoria (la culture pastorale) a avut mare însemnătate la Roma şi mai ales „creşterea oilor" şi că păstorii erau robi (vol. III, p. 315).; Mommsen ne spune că fermierii mici lucrau pămîntul ajutaţi de sclavi şi că aceşti fermieri (la care munca robilor se amesteca cu cea slobodă) au căzut; iar pămînturile s-au adunat în mîinile proprietarilor mari, ale căror moşii întinse erau lucrate de robi ** ; el ne spune în sfîrşit despre lucrările agricole limpede şi hotărît : „Munca omenească o făceau în general *** robii". (Auzi, d-le Vasiliu •?) Noi am zis : „Mai toată producţiunea o făceau robii". El mai spune... dar aici cităm cuvintele autorului : „Treburile în toate aceste ramuri de negoţ le făceau robii. Cei ce dau bani cu împrumut şi bancherii întemeiau, în cercul treburilor lor, sucursale de bancă sub diriguirea robilor lor şi a robilor sloboziţi. Compania care luase în arendă drepturile vamale numea robi şi liberaţi la birourile de vamă. Cei ce se însărcinau cu clădit zidiri cumpărau robi arhitecţi... Neguţătorul îşi aducea mărfuri în corăbiile sale pe care erau robi şi tot prin robi îndeplinea şi treburile mai însemnate şi amănuntele. *Nu mai este nevoie să spun că munca la mine şi la manufacturi se îndeplinea numai de robi".* Şi acum întrebăm încă o dată ce dovedesc argumentele istorice ale d-lui Vasiliu ? Şi acuma vom răspunde, fără teamă de a fi contrazişi de cineva, că argumentele d-lui Vasiliu arată un lucru foarte neplăcut pentru tînărul nostru. în loc de a dovedi că socialismul e o himeră, ele dovedesc că tînărul absolvent se găseşte în privinţa sociologiei şi a istoriei în faza întîia, în faza copilărească a dezvoltării sale. Deşi învăţînd va putea

*** Vezi voi. al 3-lea, p. 306.**

**** Voi. 3, p. 314—320.**

***** Acest „generalment" arată ce însemnătate avea antichitate.**

ajunge poate şi la faze mai superioare, dar deocamdată în acest caz excepţional admitem şi noi că faza prin care trece el acuma e foarte curată, fără nici o coexistenţă cu faze mai superioare. Dar argumentele istorice şi sociologice ale d-lui Vasiliu dovedesc şi altceva, un lucru tot atît de neplăcut pentru d-1 Vasiliu, şi anume că d-sa n-a înţeles nici boabă din socialismul ştiinţific, cu toate că şi-a luat sarcina de a-1 critica şi sfărîma în ciuda „savanţilor" din străinătate, care nu-şi fac datoria. Cînd am arătat mai sus cît preţuiesc argumentele istorice ale lui d-1 Vasiliu, am făcut aceasta nu pentru a apăra socialismul ştiinţific, ci pentru a dovedi cît preţuieşte însuşi d-1 Vasiliu şi în ce fază de dezvoltare se află. Cît despre socialism, apoi admiţînd argumentele întocmai aşa cum vrea d-1 Vasiliu, chiar şi atunci socialismul ştiinţific nici nu se atinge măcar, dar nu tocmai să cadă grămadă ! In adevăr, să zicem că argumentele d-lui Vasiliu sînt foarte serioase, că robia n-a fost deloc caracteristică pentru Roma, că au fost tot atîţia servi şi producători liberi, că avînd în vedere această coexistenţă n-avem drept să vorbim de ere consecutive (a robiei, a servajului şi a salariatului). Să ne închipuim asemenea că fiind convinşi de d-1 Vasiliu vom scoate din toată lucrarea noastră pînă şi urmele cuvintelor ca era robiei, era servajului, era salariatului şi le voim înlocui prin numele : era antică ori clasică, era vîrstei de mijloc ori feudală şi era burgheză ori capitalistă. Ei bine, şi ce-ar urma de acolea ? Cel mult în asemenea împrejurare ar trebui să prefacem unele cuvinte, să schimbăm unele vederi asupra întinderii clasei robilor în vechime etc... am fi greşit cîteva amănunte şi atîta tot. Dar tot socialismul ştiinţific, toată lucrarea noastră în esenţa ei rămîne cu desăvîrşire neatinsă. în adevăr, să presupunem că am admis toate argumentele istorice ale d-lui Vasiliu şi am schimbat şi numele la cîte trele erele. Oare din pricina aceasta nu va fi tot adevărat că pricini mai ales economice au răsturnat societatea antică şi instituţiile ei împreună cu clasele ei domnitoare cu întocmirea robiei (oricare i-ar fi fost întinderea) ? Oare din pricină că am fi primit argumentele d-lui Vasiliu s-ar fi schimbat faptul că modul de producere şi de schimb pe la începutul erei feudale asigura statornicia aşezămintelor feudale, iar progresul modului de producere (manufacturi etc.), progresul schim-

bului, a revoluționat societatea feudală şi totodată a dezvoltat embrionul societății burgheze? Oare acest progres n-a făcut trebuitoare o schimbare totală, o răsturnare a societății feudale cu toate clasele, cu toate instituțiile ei, cu clasa feudală, cu instituția servajului, cu breslele de meserii, cu robi la curți despre care ne vorbeşte d-l Vasiliu, cu relațiile familiale etc.? Oare în societatea de azi modul de producere (producțiunea mare, colectivizarea uriaşă a producțiunii) şi de schimb (piață universală la culme) nu revoluționează societatea, nu dezvoltă în ea o mulțime de factori distrugători care sfărîmă pas cu pas societatea de azi şi pregătesc elemente pentru o societate nouă, pe care o numim socialistă ?... într-un cuvînt, luînd de bune toate argumentele istorice ale d-lui Vasiliu, prin aceasta nu s-ar atinge deloc, dar deloc, lucrarea noastră în temeliile ei. Şi cînd un potrivnic aduce asupra unei teorii fapte şi argumente care, după dînsul, ar trebui să o răstoarne, pe cînd în adevăr aceste fapte şi argumente nu ating cîtuşi de puțin în fond teoria (chiar dacă le-am admite întocmai), atunci avem dovadă cît se poate de limpede că potrivnicul n-a înțeles nimica, dar nimica, din teoria în contra căreia se luptă. Dealtmintrelea găsim o mulțime întreagă de dovezi că d-l Vasiliu n-a înțeles nimica din lucrarea noastră; aici aducem numai o dovadă, care se găseşte în acelaşi articol cu nostimele argumente istorice.

„Cauza pieirii servajului — zice d-l Vasiliu — o atribuiesc socialiştii imposibilității progresului, *ei nu^ găsesc o cauză dizolvată* (sublniat de d-sa), ci o piedică exterioară" : Astfel ne-a înțeles d-l Vasiliu. Noi nu găsim o cauză dizolvantă, ci o piedică externă ! Rugăm pe cititorii noştri să mai citească o dată fețele 17, 18 şi 19 din broşura' *Ce vor socialiştii ?* pentru a se convinge pînă unde poate să meargă nepriceperea unui absolvent al cursurilor de ştiințe de stat din Berlin. In aceste trei fețe, pe cît se poate de popular, aducînd pilde desluşitoare, am arătat că modul de producere şi de schimb prefăcîndu-se, progresînd, iar formele sociale din vîrsta de mijloc fiind duşmane progresului economic, progresului producerii şi schimbului, noul mod de producere şi de schimb a creat o mulțime de factori care au dizolvat pas cu pas forma socială a vîrstei de mijloc, au creat societatea burgheză. „Formele sociale ale societății din vîrsta

de mijloc — am zis noi — erau duşmane progresului material şi economic al omenirii. Iată de ce aceste forme trebuiau să se schimbe în altele, trebuiau să piară şi au pierit. *Toți factorii care într-un chip sau altul ajutau progresul material al omenirii stricau formele sociale ale acelei ere".* Şi mai departe, parcă prevăzînd un om atît de nepricepător ca absolventul nostru, am înşirat o armată întreagă de factori care dizolvau societatea feudală-servajistă. Toate născocirile care măreau producțiunea, colectivizarea producerii, creşterea împărțirii muncii, creşterea oraşelor, îmbunătățirea navigației, aflarea drumului la India, descoperirea Americii, lărgirea pieței, creşterea puterii clasei burgheze etc. etc. etc... Iată atîția şi atîția factori sfărîmători ai societății feudale-sclavagiste şi care au fost chemați la viață prin progresul material al omenirii. D-l Vasiliu a citit toate acestea, a citit pînă şi lunga înşirare a factorilor sfărîmători ai societății feudale, n-a înțeles însă nimica şi a scris : „Socialiştii nu găsesc o cauză dizolvantă etc..." Că d-l Vasiliu n-a înțeles nimica din cîte am scris este deci afară din orice discuție.

Am văzut că d-l Vasiliu nu prea pricepe ce zic istoricii şi sociologii, că n-a priceput deloc nici cele zise de noi, dar ceea ce ne e dat a vedea este că d-l Vasiliu nu înțelege nici ce zice singur el. După ce ne spune că socialiştii nu găsesc cauze dizolvante, ci o piedică exterioară pentru a explica pieirea servajului, d-l Vasiliu se încearcă să ne arate d-sa această pricină; citām fără a scoate un cuvînt : „Pentru noi care găsim servajul în relații de drept public, noi punem pieirea lui în sfărîmarea relațiilor bazate pe tiranie, fără de a avea vreo rădăcină în necesitățile de viață ale omenirii". Sîntem încredințați că d-l Vasiliu crede că a spus ceva, că a dat desluşiri unora, că a lovit pe alții şi poate se vor găsi şi cititori care după construcția exterioară a frazei vor găsi că este aici vreun înțeles omenesc. Mai întîi o absurditate. O instituție foarte însemnată piere şi această pieire n-are nici o rădăcină în nevoile de viață ale omenirii. Aşa, ştiți, a pierit. Ce mai atîta vorbă ! Dar cauza pieirii ? E simplă : „Sfărîmarea relațiilor bazate pe tiranie". D-le absolvent, d-le absolvent! Despre ce e vorba ? Despre cauzele ori cauza sfărîmării servajului. Ce era servajul ? Nişte relații între stăpîni şi muncitori, relații înte-

meiate pe tiranie. Ce trebuie să ştim ? Care e cauza pieirii servajului, cu alte cuvinte care e cauza sfărîmării acestor relaţii întemeiate pe tiranie. La această întrebare d-1 Vasiliu răspunde : Cauza sfarmării relaţiilor ^ bazate pe tiranie este *«sfărîmarea relaţiilor bazate pe tiranie».* Ca si cum ai zice : canza nepriceperii d-lui Vasiliu este nepriceperea d-lui Vasiliu ! Văzut lucru că tînărul aiurează. Mergem mai departe. „Dacă alcătuirea feudală are vreo bază economică (asemenea „dacă" arată că ar putea şi să n-aibă bază economică, după d-sa), atunci acea bază nu poate fi decît necesitatea de a se stabili, ea a pierit cînd organisme mai mari (ce organisme ?) au dat celor stabiliţi (care-s cei stabiliţi?) siguranţa trebuitoare". N-aţi înţeles, d-le cititor ? Nu face nimica, d-1 Vasiliu, nici atîta. Dv. cel puţin vedeţi că avem aici o galimatie ; iar d-1 Vasiliu îşi închipuie că astfel „combate pe socialişti". Alcătuirea feudală are o bază economică şi această bază se numeşte necesitatea de a se stabili (!). Iar cînd organisme mai mari au dat celor stabiliţi siguranţa, atunci baza economică împreună cu întocmirea feudală de ciuda atîtor stabilităţi a şi pierit. Tînărul aiurează, urmarea acestor aiurări sînt cele cinci articole tipărite în zarul *elucubraţiunilor* naţionale, *„România".* Ce-i drept, mai bun loc nici n-ar fi putut să găsească. Am văzut pe tînărul nostru absolvent dîndu-şi arama în istorie şi sociologie. Să vedem acuma, poate că e mai fericit şi mai procopsit în economia politică.

D-Z *Vasiliu ca economist*

I

Iată ce ne spune d-sa.

„înainte de a trece la contraziceri, trebuie să ne dăm seama despre punctele de ceartă.

Pentru a explica salariul, socialiştii pornesc de la^un nonsens zicînd : *în societatea burgheză munca lucrătorilor ajunge marfă.* Această aserţiune e curioasă. Cum? în societatea actuală munca nu e muncă, ci marfă ?

Acest *qui pro quo* cere o explicare.

Numim bogăţie în economie productele naturale sau artificiale necesare pentru a satisface trebuinţele indivizilor.

Prin productul natural sau artificial se înţelege materia formată de natură numai sau de om pentru trebuinţa lui.

Lăsînd la o parte productele naturale, la care munca 4e om nu se cheltuieşte şi luînd în privire cele artificiale, zicem :

Pentru a produce ne trebuie două: a) *materie* şi b) munca. Deci pentru a produce o bogăţie ne trebuie *materie* şi *muncă.*

Cînd însă devine bogăţia marfă ?

Răspunsul nu e greu : *Bogăţia devine marfă cînd se expune vînzării.* Dacă orice marfă e în acelaşi timp şi bogăţie, nu e marfă orişice bogăţie.

Pentru ca o bogăţie să devină marfă mai trebuie ca, pe lîngă materie şi muncă, să se mai adauge şi specula. *Specula e elementul ce preface o bogăţie în marfă.*

Omul sclav întrunea în vechime elementele mărfii : Corpul forma materia, puterea lui munca şi expus vînzării a devenit marfă. Astăzi, cînd corpul nu e venal şi cînd munca se dă cu chirie, dacă vă place, astăzi nu se poate vorbi de marfă la om.

Munca nefiind decît un element al bogăţiei, ea nu poate în nici un chip fi marfă şi prin urmare nici nu este marfă.

Muncitorii nefiind proprietari ai materiei şi proprietarii nefiind muncitori, bogăţii nu s-ar putea produce şi deci nici marfă. Oferind capitalistul *materia şi* muncitorii oferind *munca,* se poate produce o bogăţie. Această bogăţie însă trebuie să aparţină şi la unul, şi la celălalt. Pentru a curma de mai înainte orice litigiu, o convenţie stabileşte *ca avuţia să aparţină unuia, iar celălalt să fie despăgubit printr-un echivalent.*

Dacă muncitorul ia echivalentul lăsînd avuţia capitalistului, atuncea acel echivalent ia numirea' de salar.

Din contra, *dacă capitalistul ia echivalentul lăsînd avuţia muncitorului, echivalentul ia numirea de preţ.*

Deosebirea dintre nume devine de acolo că unul ia *un element al avuţiei numai — munca;* iar celălalt nu ia numai un element al avuţiei, *ci o avuţie,* sau *chiar o marfă.*

Deosebirea ce în genere există între suma ce formează preţul şi suma ce formează salariul provine de la deosebirea ce există între *un tot* şi *un element al acelui tot.*

Fiind totul marfă, diferența se va numi ***profit,*** cînd ea e în plus ; ea se va numi ***pierdere,*** cînd e în minus.

Profitul **şi** pierderea însoțesc numai marfa şi nimica alta, adică ele au ca origine speculația.

Acesta fiind mecanismul producerii şi al schimbului* noi vedem că ***convențiunile între capitalist şi muncitor sînt punctul de plecare pentru producerea bogăției sociale.*** A vorbi de o ***valoare*** **şi** mai cu seamă de o ***plusvaloare*** cînd un obiect trecînd prin zece mîini ***a ajuns a se plăti de zece ori cît face nu*** e logic **şi** nici poate forma chestia socială".

Am reprodus tot articolul aşa-numit economic al d-lui Vasiliu. L-am reprodus în întregime din două pricini, **şi** anume : întîi pentru că asemenea galimatie nu poate fi arătat în vreo limbă mai omenească ; al doilea pentru ca nu cumva cititorii să creadă că nu cităm întocmai bucățelele ori că într-adins scoatem bucăți aşa încît frazelor citate să nu le mai rămîie înțeles de vreme ce le vor fi rupt legăturile şi explicațiile... adică şi-ar fi închipuit poate cineva că facem noi ceea ce-a făcut d-1 Vasiliu criticînd pe socialişti. Pentru a nu da loc la asemenea presupuneri am reprodus în întregime partea economică a articolelor d-lui Vasiliu, deci cititorul va putea admira în totul această harababură de cuvinte.

II

înainte de a arăta greşelile economice adunate claie peste grămadă în acest articol, să vedem mai întîi o nostimă contrazicere. D-1 Vasiliu zice că socialiştii pornesc de la un ***nonsens*** zicînd că în societatea burgheză munca e o marfă şi, nemulțumindu-se că ne-a pus în socoteală un nonsens,' mai adaugă că presupusa aserțiune a socialiştilor e curioasă. Şi cum dovedeşte d-1 Vasiliu că am greşit ? Uşor de tot : prin cîteva definiții. Şi iată şirul raționamentelor d-sale : este de dovedit că munca lucrătorilor în societatea de azi nu-i marfă. Marfa se cheamă o bogăție expusă la vînzare, dar munca nu se vinde, ci numai se dă cu chirie, prin urmare munca nu e marfă! Solid! Dar de unde scoate d-sa că o bogăție pentru a fi numită marfă trebuie numaidecît să fie supusă vînzării ? Cum? O bogăție care se închiriază, de pildă o casă ori o maşină, nu-i marfă? Foarte solid ! S-ar zice poate că munca nu este bogăție, dar atunci n-ar fi putut fi marfă nici în antichitate, cînd însuşi d-sa spune că era marfa. Deci chiar după teoria d-lui Vasiliu munca trebuie privită ca marfă. Cum rămîne deci cu nonsensul şi cu aserțiunea curioasă ?

Mai ciudat este însă alt fapt. Dacă nu ne înşelăm, şi d-1 Vasiliu îşi va face cruce cînd va pricepe ce talmeş-balmeş a dres. In privința marfei-muncă vom povesti d-lui Vasiliu următoarele lucruri care i se vor părea foarte nouă, deoarece, pe cît se vede din articolele d-sale, n-a ținut în mînă nici un manual de economie politică, nici o carte despre socialismul ştiințific; iar cît despre scrierea noastră de ținut a ținut-o în mînă, dar n-a înțeles-o cu mintea. Credința că munca este marfă nu-i cea mai de frunte pricină de ceartă între socialişti şi potrivnicii lor teoretici. Foarte mulți economişti, majoritatea, deşi potrivnici socialismului,' vorbesc despre valoarea şi despre prețul muncii, prin urmare o socot de marfă. Ricardo şi şcoala lui au ca principiu fundamental noțiunea că munca e esența, obîrşia valorii şi că munca la rîndul ei are valoare şi preț,' deci este marfă. Marx, genialul reprezentant al socialismului ştiințific, a arătat cel dintîi greşeala ce a făcut Ricardo nevăzînd că munca în însuşirea ei de creatoare de valoare n-are ea însăşi valoare, după înțelesul economic, şi prin urmare a arătat că nu se vinde şi cumpără munca în înțelesul cuvîntului nemțesc „Arbeit", ci puterea de a munci, adică „Arbeitskraft", puterea muncitorului, şi că numai aceasta e marfă"". Puterea de a munci are valoare ca orişicare altă marfă şi valoarea ei este deopotrivă cu cheltuielile cerute pentru producere ; şa are preț, ca orice marfă, şi prețul atîrnă de ofertă şi cerere ; ea se vinde în piață, se speculează etc., deci se potriveşte chiar şi cerințelor d-lui Vasiliu, care ne spune că specula preface bogăția în marfă.

*** Fiindcă pentru amîndouă cuvintele nemțeşti „Arbeit" şi „Arbeitskraft" avem numai unul, „muncă", îl 'întrebuințăm în înțelesul lui „Arbeitskraft" (puterea de a munci) si în „Revista socială" anul I am spus cititorilor noştri că-1 întrebuințăm în acest înțeles şi deci prin muncă-marfă înțelegem puterea de a munci. Am spus tot acolo că deosebirea între aceste două înțelesuri e foarte mare şi însemnată. în alt articol vom arăta la 'ce greşeli au ajuns Ricardo şi ai lui nedeosebindu-le !**

„Astăzi, cînd corpul nu e venal şi cînd munca se dă cu chirie, dacă vă place, astăzi nu se poate vorbi de marfă la om". Ne-ar plăcea ca d-l Vasiliu să ştie ce vorbeşte. Munca (puterea de a munci) nu se dă azi cu chirie, ci se vinde şi se cheltuieşte de cumpărători ca orice altă marfă. Pentru a face pînză de bumbac, spre pildă, capitalistul cumpără materii prime, cumpără şi puterea muncitorului pentru o săptămînă şi apoi le cheltuieşte în fabrica sa. Pe săptămînă a doua, muncitorul va avea de vîndut altă putere de a munci, cea din săptămînă întîia a cheltuit-o cum a poftit capitalistul. De toate acestea habar n-are d-l Vasiliu ; el nu ştie că nu socialiştii, ci economiştii socotesc că munca e marfă ; nu ştie că tocmai socialiştii au îndreptat pe economişti la calea adevărului, arătîndu-le că nu munca în general, ci numai puterea de a munci e marfă ; nu ştie pentru ce anume şi cum zic socialiştii că munca (puterea de a munci) e marfă ; nu aduce nici o dovadă cîtuşi de puţin întemeiată împotriva înţelesului socialist al muncii-marfă ; şi cu toate acestea tînărul absolvent se face că le combate, îşi dă mutra că face praf şi pulbere din teoriile noastre !

Mergem mai departe, vom vedea altele şi mai ceva. „Oferind capitalistul materia (chiar materia, bre !) şi muncitorul munca, se poate produce o bogăţie, această bogăţie însă trebuie să aparţină şi unuia, şi celuilalt. Pentru a curma orice litigiu, o convenţie stabileşte ca avuţia să aparţină unuia, iar celălalt să fie despăgubit printr-un echivalent". Adică muncitorul primeşte un echivalent al muncii sale. Dacă d-l Vasiliu, în loc de a-şi da mutră că ne combate, ar fi citit cu băgare de seamă *Karl Marx şi economiştii noştri,* tipărit în „Revista socială", an I, ar fi priceput că dacă lucrătorii ar primi echivalentul muncii lor capitalistul ar rămînea cu buzele umflate, n-ar cîştiga nimica, iar clasa capitaliştilor în curînd ar găti de mîncat toate capitalele * cîte le are şi ar ajunge pieritoare de foame. Profitul capitalistului tocmai de acolo şi iese : că el nu plăteşte toată munca lucrătorului. Dar d-l Vasiliu are altă explicaţie pentru „profit", luată fără a fi mistuită de la nişte

* **[Capitaluri].**

economişti vulgari; izvorul profitului, după d-l Vasiliu, este specula. In articolul cu argumente istorice ne-a spus că averile patriei[eni]lor, Romei ca şi ale unor Garada etc., au avut izvorul în speculă şi nu în munca lucrătorilor. Dacă d-l absolvent ar fi citit *Karl Marx şi economiştii noştri,* apoi multe n-ar fi înţeles, dar atîta ar fi priceput că specula şi gheşefturile grase pot muta din o mînă în alta averile ce sînt gata, dar nu pot să le facă ; de creat le creează numai muncitorii. A spune deci că speculaţia este izvorul averii înseamnă tot atîta ca şi cînd ai spune că jocul la bursă cu hîrtiile drumului de fier au făcut drumul de fier. Dacă muncitorii ar înceta de a lucra, atunci, oricît de multe şi de strălucite gheşefturi ar face capitaliştii, oricît ar specula ei, tot ar muri curînd de foame. Cel puţin atîta ar fi înţeles d-l Vasiliu şi nu s-ar fi făcut de rîs spunînd lucruri atît de absurde. Citind cu mai multă încordare, ar fi înţeles poate că numai băcalii şi lipscanii pricep profitul ca d-sa şi că altfel stau lucrurile la economiştii serioşi : „Am cumpărat cutare lucru cu zece franci, l-am vîndut cu doisprezece, iată doi franci profit", zice băcalul. Ar fi înţeles poate asemenea că dacă profitul capitalistului ar izvorî de acolo că vinde mărfurile mai sus decît valoarea lor, apoi ceea ce ar profita unul ca vînzător ar trebui să piardă cînd e cumpărător, şi, fiindcă fiecare capitalist e pe rînd vînzător şi cumpărător, la urma urmelor profitele s-ar egala cu pierderile şi profitul s-ar preface în fum. Dacă societatea modernă ar merge după economia politică a d-lui Vasiliu, capitaliştii s-ar folosi tot atîta cît s-a folosit d-sa la şcoala de ştiinţe de stat de la Berlin.

Mergem mai departe. „A vorbi de o valoare şi mai cu seamă de o plusvaloare cînd un obiect trecînd prin zece mîini a ajuns a se plăti de zece ori cît face nu e logic şi nici poate forma chestia socială". Aşadar, teoria valorii nu poate să formeze chestia socială, fiindcă un lucru trecînd prin zece mîini se plăteşte de zece ori cît face. Pentru astfel de deduceri logice, românul are o zicală foarte nimerită : „Trenchea flenchea, doi lei perechea !". Teoria valorii, în adevăr, nu poate să formeze chestia socială şi niciodată socialismul ştiinţific n-a zis altceva; însă nu pentru că un lucru trece prin zece mîini etc... ; dar fiindcă nici o teorie nu poate să for-

ineze chestia socială ; aceasta e formată de relațiile reale între oamenii din societatea modernă. Teoria valorii poate forma chestia socială tot aşa de puțin cum teoria lui Harvey a făcut circulația sîngelui ori teoria lui Galileu, mişcarea pămîntului. Dar ce să mai vorbim de „valoare" ? D-l Vasiliu nici nu vorbeşte de asemenea fleac, pentru el a vorbi de „valoare" chiar nu este logic. Cum vă place aceasta ? Valoarea e chestiunea cea mai fundamentală a economiei politice. în această privință mai sînt neînțelegeri în enorma majoritate a economiştilor, fie din orice şcoală, James Stewart, Smith, Ricardo, Malthus, Stuart Mill, Say, Bastiat, Blanqui etc. etc. şi încă trei fețe de etc., prietenii ca şi neprietenii cei mai înverşunați ai socialismului privesc chestia ca fundamentală. Bastiat spunea că „teoria valorii este pentru economia politică ceea ce-i numerația pentru aritmetică". Profesorul Perry spune: „Acest cuvînt înseamnă şi hotărăşte întinderea economiei politice". J. St. Mill zice : „Chestia aceasta e fundamentală" * ; iar d-l Vasiliu găseşte că a vorbi despre valoare este chiar nelogic ! Ce s-ar zice despre un domn care ar avea curajul de a scrie despre astronomie şi de a începe articolul cu următoarea frază : „A vorbi despre gravitate (care, cum se ştie, e temelia astronomiei) cînd corpurile cereşti sînt aşa de departe unele de altele nu e logic". Bineînțeles, fraza ar stîrni un rîs homeric. Apoi fraza d-lui Vasiliu cam de-aceasta-i. Nu-i vorba, la multe am putut să ne aşteptăm de la un absolvent al cursurilor etc., dar la atîta, drept vorbind, nu eram pregătiți. Ce vrea d-l Vasiliu să arate cititorilor ? Mecanismul producerii şi schimbului în societatea burghezo-capitalistă modernă. Pentru acest sfîrşit, d-l Vasiliu ne dă un şir întreg de definiții, ne spune ce e bogăția, marfa, materia, prețul, salariul, munca... şi toate acestea într-o coloană de ziar... Ca să aibă cititorii o idee despre bunătatea definițiilor şi despre întrebuințarea termenilor economici ai d-lui Vasiliu, dăm următorul exemplu : „Pentru a produce — ne spune d-sa — ne trebuie două : a) materie şi b) muncă". Ce înțelege d-sa prin materie ? Noi facem ipoteza că înțelege materia cu totul lipsită de muncă omenească întrupată într-însa. Credem că aşa înțelege d-isa, deoarece altfel n-am vedea de unde scoate profitul. D-sa ne spune că deosebirea între *preț* (echivalentul avuției vîndute) şi între *salariu* (se vede că suma salariilor plătite de capitaliştii prin mîna cărora a trecut avuția) este profitul. D-l Vasiliu, pe cît mi se pare, nu bagă de seamă că scoate profitul din o plată luată pe o utilitate naturală. Dacă aşa i-a fost gîndul, de ce a umblat bătînd cîmpii metafizici şi nu a spus lucrurile pe față ? Ori poate i-a fost teamă de Marx ?

* Aceste cîteva citate le-am luat din „La science econounique" a lui Yves Guyot.

în toate acestea am făcut un bine d-lui Vasiliu că l-am luat aşa cum i-a plăcut, adică am vorbit despre lucruri ce se petrec într-o lume imaginară cu totul; dacă l-am fi adus în lumea noastră cea păcătoasă, trebuia să zicem că e peste putință de înțeles ceva din definițiile d-sale.

Aşadar d-sa şi-a închipuit că făcînd oareşicare boscării metafizice pentru a încurca lumea cu vorba că munca nu-i marfă, că profitul vine de la speculă, şi nu de la munca neplătită a muncitorilor, cu alte cuvinte susținînd pe sub mînă că valoarea de schimb nu atîrnă numai de la munca omenească cheltuită, şi-a închipuit, zic, că a zdrobit socialismul ! ! !

D-l Vasiliu, studiind în Germania, a auzit şi el despre felurite boscării făcute prin ajutorul definițiilor şi i-a venit gust să se joace şi d-sa pentru a arăta că munca nu e marfă, că profitul nu-i muncă neplătită etc. Dar pentru a te juca de-a definițiile şi a nu lăsa să se vadă meşteşugurile întrebuințate îți trebuie oareşicare inteligență şi practică, dar acestea lipsesc şi una, şi alta absolventului nostru, şi iată de ce scamatoriile i se dau pe față cale de-o poştă.

în adevăr cum dovedeşte, spre pildă, absolventul nostru că munca nu-i marfă ? Marfa e o bogăție expusă vînzării, ne zice d-sa ; marfa este dar o *bogăție,* un tot. Pentru a produce o bogăție se cere materie şi muncă. Munca este dar un element al bogăției (al doilea fiind materia), iar marfa o bogăție întreagă, *ergo* munca nu poate să fie marfă. De ce marfa este o bogăție, un tot; de ce munca este un element, unde-s dovezile ; acestea toate sînt fleacuri pentru metafizicul nostru ; nu-i destul

că ies cu toate din definiţii? Primind definiţiile d-lui Vasiliu şi modul de a face boscării cu dînsele, nu se află absurditate care să nu o putem scoate ca adevărul cel mai lămurit. Rugăm pe cititorii noştri să-şi închipuie vreo absurditate economică oricît de mare şi îndată o vom demonstra prin definiţiile d-lui Vasiliu. Iată, dacă poftiţi, vom dovedi că marfa nici într-un chip nu poate fi marfă; credem că mai mare absurditate nu se poate închipui. Să luăm dară un exemplu real cum se produc bogăţiile. Să luăm o fabrică de ciubote. Capitalistul dă maşini de cusut, dă piele, tălpi, cuie, iar muncitorii dau munca şi astfel, după spusa d-lui Vasiliu chiar, se produc bogăţiile. Foarte bine! Să vedem acum ce oferă capitalistul, după definiţii: „Oferind capitalistul materia şi muncitorul munca, se poate produce bogăţia". Aşadar, pielea, tălpile, cuiele etc. se numesc materie. Dar ele totodată sînt şi bogăţie, pentru că după d-1 Vasiliu bogăţia se cheamă productele necesare pentru a satisface trebuinţele indivizilor, şi, cum ştim, pieile, tălpile, cuiele, maşinile etc. sînt producte necesare pentru a satisface trebuinţele indivizilor. Aşadar, capitalistul dă materia ori bogăţia. Deci capitalistul dă bogăţie: dar putem zice că dă marfă, deoarece numim marfă o bogăţie expusă la vînzare, la speculă; iar pieile, tălpile, cuiele etc... date de capitalist au fost puse la vînzare şi speculate de comercianţii prin mîinile cărora au trecut pînă ce le-a cumpărat fabricantul de ciubote. Aşadar, ceea ce „oferă" capitalistul e materie ori bogăţie ori marfă; după gust putem întrebuinţa oricare din aceşti termeni. Deci oferind capitalistul marfa (piei, tălpi, cuie etc.) şi muncitorul munca, s-a produs o bogăţie, fie zece perechi de ciubote. Această bogăţie are două elemente: munca muncitorului şi marfa capitalistului. Munca şi marfa sînt elementele bogăţiei. Dar d-1 Vasiliu ne spune şi subliniază în text următoarele cuvinte: „Munca, nefiind decît un element al bogăţiei, nu poate în nici un chip fi marfă şi prin urmare nici nu este marfă". Ergo şi marfa care este, cum am arătat, un element al bogăţiei, de asemenea nu poate fi în nici un chip marfă. Ceea ce era de dovedit. Credem că înţeleg cititorii acuma cît de păcătos boscar e d-1 Vasiliu.

Am văzut pe absolventul nostru de istorie, în sociologie şi în economia politică mai ales, în această ştiinţă atît de neapărată pentru priceperea chestiilor sociale şi a socialismului modern. Oricine poate să-şi închipuie ce fel de critic va fi în chestiile politico-sociale, mult mai complexe, acest absolvent fenomenal prin nepricepere şi lipsă de cunoştinţe, fenomenal chiar în ţara noastră, unde, slavă domnului, nepriceperea şi neştiinţa nu-s lucruri necunoscute. Ar fi mai bine să-1 lăsăm în plata domnului, dar, fiindcă am început şi mai ales pentru că nu avem de gînd să ne mai întîlnim cu d-1 Vasiliu vreodată, să mergem pînă la capăt.

Noi am arătat mai multe anomalii şi contraziceri ale societăţei actuale; d-lui Vasiliu îi place să spuie că anomaliile şi contrazicerile înşirate de noi sînt imaginare şi numai prin cîteva cuvinte răstoarnă toate cele genialul nostru absolvent.

Ascultaţi:

Să trecem la contraziceri.

Crizele de supraproducţie. — Expunerea-"" zice (p. 21 şi 26) că concurenţa hotărăşte cît trebuie produs şi, de aceea, se produce prea mult; rezultatul este criza.

Noi credem că nici nu se produce prea mult, căci a zice că s-au produs prea multe haine cînd 100 de magazii sau toate magaziile unui stat sînt pline şi nu fac vînzare înseamnă a nu se uita la cauze. Cum? Cînd 9 din 10 părţi din locuitorii unui stat umblă goi şi desculţi şi nu-şi pot cumpăra haine şi încălţăminte, fiindcă sînt prea scumpe, atuncea se poate zice că este supraproducţie?

Cauza crizei nu este deci supraproducţia, *ci scumpetea mărfii, preţurile ridicate la acest soi de muncă,* pe cînd ele sînt scăzute la alte soiuri de muncă, unde *trebuie să fie scăzute, la munca cîmpului* pentru a nu se scumpi şi acest obiect de trebuinţă.

A zice că *există supraproducţie şi a o pune drept cauză de crize* e, desigur, treaba unui geniu".

*** *[Ce vor socialiştii români ? Expunerea socialismului ştiinţific şi programul socialist,* Iaşi, 1886.]**

Iată dar spulberată explicarea crizelor, care după spiritualul domn Vasiliu „e desigur treaba unui geniu !". în marea-i neştiinţă, d-1 Vasiliu nu ştie că explicarea noastră nu numai că e primită de Marx, Engels, Schăffle, dar şi de cei mai mulţi economişti germani şi englezi, între care un Jevons, de pildă, a dat chiar explicarea pe larg a acestui fenomen. Dar să trecem la „combaterea" d-lui Vasiliu. Noi am zis că în societatea burgheză concurenţa trebuie să hotărească cît şi ce fel de mărfuri trebuie să fie produse, concurenţa trebuie să împace oferta cu cererea ; dar cînd piaţa unde se desfac mărfurile se lăţeşte, ajungînd piaţă universală, atunci concurenţa, singurul regulator al ofertei şi al cererii, poate din ce în ce mai puţin să le împace, foarte adesea o marfă sau mai multe se oferă în mai mare cîtime decît se cer, pentru că s-au produs mai multe mărfuri decît se cer pe piaţă ; de aici urmează căderea preţurilor, criza cu toate urmările ei nenorocite. Iată cum traduce în limba d-sale această explicare a noastră : „Concurenţa hotărăşte cît trebuie produs şi de aceea se produce prea mult; rezultatul este criza". Cum se vede, d-1 Vasiliu nici n-a înţeles ce am zis, lucru de care dealtfel nu ne mai mirăm. Dar ce să mai vorbim de supraproducţie ! După d-1 Vasiliu ar fi chiar absurd. Cum poate fi vorba de prea mare producţie, întreabă d-1 Vasiliu, cînd chiar dacă-s magazinele pline de marfă (încălţăminte) care nu se vinde tot sînt nouă zecimi din popor desculţi şi cînd atîta mulţime umblă desculţi nu poate fi vorba de supraproducţie ! Poate fi foarte bine, d-le absolvent, anume pentru că anumitele nouă zecimi, deşi desculţi, n-au cu ce le cumpăra. în societatea burgheză, d-le Vasiliu, se produc mărfuri pentru piaţă, pentru vînzare şi dacă se produc mai multe decît pot fi vîndute atunci este supraproducţie. Dacă ne închipuim că într-o ţară sînt un milion de inşi care au nevoie de ciubote, dar din care numai o sută de mii sînt în stare să le cumpere, atunci din 150 000 de perechi se vor vinde 100 000, iar 50 000 vor sta nevîndute, vor fi supraproduse, vor întrece cererea pieţei. Aceste 50 000 de perechi vor pricinui scădere de preţ, o criză în ciubotărie, deşi 900 000 de inşi vor umbla desculţi şi 50 000 de perechi de ciubote vor sta în magazii. Cît de mult 1-a zăpăcit pe bietul absolvent învăţătura nemţească se vede de acolea că nişte lucruri atît de simple, atît de lămurite i se par cu totul neînţelese. D-1 Vasiliu are o explicaţie adevărată a d-sale pentru crize, şi anume : pricina lor este scumpetea. Dacă, de pildă, este o criză (pe care noi o numim de supraproducere) în încălţăminte, pricina este că astă marfă e prea scumpă faţă cu altele. Acuma o sută ori mai ales două sute de ani, mărfurile erau mult mai scumpe decît acuma, dar de crize nu se ştia pe atuncea. Cu cît se dezvoltă tehnica, cu cît mărfurile se fac mai ieftine, cu atîta crizele se fac mai dese şi mai mari. Acest lucru se explică foarte uşor, avînd în vedere că în societatea burgheză creşterea producţiunii, şi prin urmare a ofertei, nu merge în aceeaşi progresie cu cererea, pentru că poporul muncitor, enorma majoritate a societăţii, care ar dori să cumpere mărfuri din piaţă, rămîne tot în starea de acum un veac, prin urmare nu poate să cumpere mai multe decît înainte,, cu toată dezvoltarea tehnicii; cu alte cuvinte, cînd se dezvoltă şi se măreşte producţiunea, puterea de a cumpăra mărfuri rămîne pe loc dacă nu scade ; de acolea disproporţie între ofertă şi cerere, şi cu cît tehnica se dezvoltă mai mult, cu cît prin urmare mărfurile se fac mai ieftine, cu atîta crizele ajung mai dese şi mai straşnice. Afară de acestea cu cît creşte producţiunea, creşte şi se întinde schimbul şi se face tot mai cu neputinţă pentru concurenţa liberă să împace oferta cu cererea. Iată pricinile de frunte ale unui fapt necontestabil, că *pe cît se dezvoltă producţiunea, cu cît se fac mai ieftine mărfurile, cu atîta crizele în societatea burgheză ajung mai dese şi mai straşnice.* După d-1 Vasiliu însă, care vede viaţa reală prin prisma metafizicei şcoalei de ştiinţe politice de la Berlin, nu-i defel astfel, ci cu cît mărfurile sînt mai scumpe, cu atîta crizele sînt mai mari, pricina crizelor fiind scumpetea. Mai departe. în timpul crizelor, mărfurile bîntuite de crize de supraproducţie scad la preţ, se ieftinesc, de multe ori cad aşa de tare încît vînzătorii pentru a mai ridica preţul nimicesc o parte din ele (micşorează oferta). Cînd întrebăm dară care e pricina crizei, vroim să ştim totodată pricina acestei ieftiniri a mărfurilor ; cauza crizei trebuie să ne explice şi această cădere de preţ. D-1 Vasiliu ne spune însă că pricina este scumpetea, deci şi a scoborîrii preţului trebuie să fie tot scumpetea ! Frumos, pricina ieftinirii este

scumpetea! Nu-i vorbă, dacă pricina pieirii relațiilor întemeiate pe tiranie sînt relațiile întemeiate pe tiranie, de ce pricina ieftinătății n-ar putea fi scumpetea? D-1 absolvent mai are şi altă lămurire sau poate o dezvoltare a acesteia. „Cauza crizei e scumpetea mărfii, prețurile ridicate la acest soi de muncă, pe cînd ele sînt scăzute la alte soiuri de muncă, unde trebuie să fie scăzute, la munca cîmpului pentru a nu se scumpi şi acest obiect de trebuință". Dacă învălmăşeala aceasta de cuvinte are vreun înțeles, apoi ar însemna că criza bîntuie mărfurile de lux ori mărfurile industriale pentru a nu se scumpi mărfurile neapărat trebuitoare, cum sînt grînele etc... Dar mărfurile neapărat trebuitoare, plinea etc... sînt de asemenea bîntuite şi ele de criză. După d-1 Vasiliu, dacă criza va bîntui mărfurile numaidecît de trebuință, pricina trebuie să fie ca să nu se scumpească mărfurile de lux. Dar dacă le bîntuie pe toate, dacă-i obştească ?... Atunci, atunci... atunci... bietul absolvent al cursurilor! Ne-am oprit mai mult la explicarea crizelor pentru a arăta cititorilor cîte greşeli, cîtă neştiință, cîte nonsensuri ştie d-1 Vasiliu grămădi în cîteva iinii. Bineînțeles, nu putem analiza tot aşa de pe larg tot ce a scris ăst domn ; ar trebui să scriem volume. Ca să nu plictisim pe cititorii noştri, ne vom da toate silințele să mîntuim cît mai repede. în două numere ale „României", la 12 şi 13 august (1886], se arată şi mai bine însuşirile intelectuale şi morale ale criticii absolventului de la Berlin. D-sa scoate fraze, bucățele mici din articolele noastre, ascunde legăturile şi explicațiile şi apoi se miră ; schimbă înțelesul frazelor, spune din partea d-sale fraze fără nici un înțeles cu scop de a părea grozav de adînc, într-un cuvînt vîră o gheşeftărie* întreagă într-o polemică zisă ştiințifică. înainte de a trece la arătarea acestor gheşefturi, trebuie să ne depărtăm puțin. în al cincilea articol, se aflā o întîmpinare care pare mai serioasă şi despre care am mai pomenit în articolul de la începutul acestui număr. E vorba de întîmpinarea ce ni se face încercînd a dovedi că ne-am contrazis, pe de o parte, deducînd formele societății viitoare din împrejurările actuale ale producțiunii capitaliste europene, care la noi nu s-au dezvoltat

* **[Afacere necinstită].**

încă, şi, pe de alta, susținînd că la noi este cu putință socialismul. Una din două : ori socialismul poate să iasă şi din alte împrejurări decît cele din apusul Europei, şi atunci am greşit zicînd că pentru întemeierea socialismului trebuia să vie mai întîi capitalismul; ori avem dreptate, dar atunci am greşit spunînd că socialismul este cu putință la noi. Am explicat în urmă această părută contrazicere şi o vom explica mai pe larg în nr. 4, răspunzînd acelora dintre tovarăşi care ne-au făcut întîmpinarea. Cu d-1 Vasiliu, care împănează această părută contrazicere cu atîtea strîmbături, cu atîtea exclamații, cu atîtea pretenții de a face glume de spirit, fireşte că nu putem discuta serios.

Trecem deci la gheşefturile polemice ale d-lui Vasiliu. Pentru a le arăta vom fi nevoiți să reconstruim textul nostru, repetînd pe scurt cele zise în *Ce vor socialiştii români ?*. în această lucrare am voit să fim pe cît se poate de populari şi de aceea am întrebuințat exemple, comparații, analogii. Astfel, vorbind de societatea de azi, am zis că e bolnavă, am asemănat-o cu un om bolnav, arătînd un şir întreg de anomalii, de boale sociale, care se rezumează într-o singură boală, cauza întrucîtva a tuturor anomaliilor; această boală este aproprierea individuală, proprietatea individuală. Mai departe am arătat că leacul împotriva boalei e aproprierea colectivă, care va lecui societatea şi o va transforma în alta, care se va deosebi de societatea modernă mai mult decît se deosebeşte aceasta de cea feudală. Aceste lămuriri umplu în lucrarea noastră mai multe fețe ; d-1 Vasiliu iată cum le critică : „Ce forme sociale vor înlocui pe cele de azi ? se întreabă Expunerea şi răspunde : -«Pentru a găsi aceste forme viitoare sănătoase trebuie să vedem care este pricina boalei societății de azi»". La aceste cîteva cuvinte scoase, despărțite dintr-un articol întreg, d-1 Vasiliu face următoarea critică : „Adică pentru a găsi forme să căutăm pricini. Se poate ceva mai pozitiv?". Iată dar cum înțelege d-1 Vasiliu a face critică. Ia cîteva cuvinte dintr-un articol pe care nu 1-a înțeles, pune vreo frază ironică, precum este „se poate ceva mai pozitiv ?", cu un semn de întrebare şi de exclamație, şi lucrul e gata. Poftim rețeta criticii. „In realitate — zice d-1 Vasiliu —,

socialiştii nu mai vor forme noi". Aşa zice d~î Vasiliu priceputul. Am explicat ce înțelegem prin apropriarea colectivă şi că apropriarea, aşa cum o înțelegem noi, subînțelege o reorganizare desăvîrşită a societății pe nişte temelii cu totul altele decît cele de azi. Critica făcută de potrivnici mai serioşi este că societatea voită de noi e prea deosebită de cea de azi, iar d-1 Vasiliu ăl priceput a înțeles că noi nici nu voim forme nouă! Cei care au. citit Expunerea socialismului ştiințific nu vor putea să. nu găsească măcar meritul că am stăruit să vorbim limpede, şi noi credem că am şi izbutit. Acolo am arătat ce înțelegem prin apropriare colectivă, luînd ca pildă Anglia, am desluşit chiar cu cifre etc... Apropriarea colectivă, cum am explicat-o, înseamnă pentru noi că nația ajunge proprietara tuturor uneltelor de muncă, maşinilor, fabricilor, pămîntului, minelor etc... ea este asemenea proprietara tuturor materiilor prime, într-un cuvînt toate capitalurile private ajung capital social. în aceste fabrici colectiviste, pe acest pămînt colectiv, lucrează grupuri de lucrători, toată producția intră în magazinele naționale, de unde fiecare din membrii societății ia proporțional cu munca sa. Pentru a fi şi mai lămurit, am comparat gospodăria colectivă cu o singură gospodărie de azi, şi fireşte că în asemenea societate toate productele muncii sînt apropriate colectiv. Iată cum critică şi partea aceasta d-1 Vasiliu ăl priceput :

„în sfîrşit au un leac, iată-1 : *să nimicim contrazicerea, adică să se facă apropriarea colectivă ca şi producerea.*

Evident că prin apropriarea colectivă trebuie să se înțeleagă apropriarea colectivă a productelor muncii, aşa a zis Expunerea, p. 37, logica însă pare a fi ceva metafizic pentru socialişti şi de aceea şi conchid : *să treacă instrumentele de muncă în proprietatea nației.* Cum ? tocmai la sfîrşit să o sfecliți aşa de rău ? Care sînt premisele care vă permit această concluzie ? E oare identic instrumentul cu productul ? Sînt identice mijloacele cu scopul ?"

Iată critica. Ce grozăvenie de capul d-lui Vasiliu ! „E oare identic instrumentul cu productul ? Sînt identice mijloacele cu scopul ?". Lucru de necrezut pînă şi la un domn Vasiliu ; d-sa nu ştie că uneltele de muncă sînt cele mai multe tot producte ale muncii ! Să dăruim

d-lui Vasiliu falsificarea textului nostru cînd dă a înțelege că noi nu am fi cerînd numai ca uneltele de muncă să treacă în proprietatea nației şi să vedem o nostimadă care întrece pe toate celelalte. „Evident — ne spune d-1 absolvent — că prin apropriarea colectivă trebuie să se înțeleagă apropriarea colectivă a productelor muncii", dar socialiştii, nelogici ce sînt, vor şi apropriarea colectivă a uneltelor de muncă. Pentru logicul nostru este chiar vădit că ar putea să fie o apropriare colectivă a productelor muncii, rămînînd uneltele de muncă tot apropriate individual ca şi acuma ! Adică, după d-1 Vasiliu, s-ar putea ca fabricile să fie ale fabricanților, pămîntul să fie în mîinile cîtorva lorzi, iar toate productele din aceste fabrici şi moşii să fie proprietate colectivă a nației şi fiecare membru să-şi poată lua potrivit cu munca pusă. Apropriarea colectivă a productelor, instrumentele rămînînd în proprietatea individuală, iată o alcătuire ce n-a venit încă în gîndul vreunui cap sănătos. Bietul absolvent !

Mai departe : „Marx pentru a legitima exproprierea se bazează pe exproprierea micilor capitalişti şi numeşte acest act «die Negation der Negation», şi dv. voiți să o deduceți din pauperism, supraproducție şi din invențiuni nouă, care scurtează timpul muncii din contraziceri ! Mare minune !". în aceste cîteva rînduri se vede ca în oglindă acest critic fenomenal! în trei rînduri atîta nepricepere, atîtea neadevăruri, atîtea falsificări, atîtea greşeli, asta-i cu adevăr minune ! Mai întîi nu ne deosebim cîtuşi de puțin de Marx cînd arătăm cum supraproducția, invențiunile etc. strică societatea de azi; noi în Expunerea socialismului ştiințific am urmat pe Marx şi Engels, capii şcolii noastre. Apoi nu-i adevărat că Marx legitimînd exproprierea se sprijină pe exproprierea capitaliştilor mici şi, în sfîrşit, nu-i adevărat că Marx numeşte această faptă „die Negation der Negation". Marx,' după ce expune exproprierea masei muncitoare de către capitalişti, zice că şi aceştia, la rîndul lor, vor fi expropriați de către masa muncitoare. Fapta întîia, exproprierea masei muncitorilor prin capitalişti, o numeşte Marx negarea proprietății mici; pe a doua, adică exproprierea capitaliştilor prin masa muncitoare şi prefacerea averii în proprietate colectivă, o numeşte negarea negării. Aşadar, dacă poate să fie vorbă de legitimarea

exproprierii, apoi el o legitimează prin exproprierea masei muncitoare de către capital, pe aceasta o numeşte negarea negării. După d-1 Vasiliu, Marx legitimează exproprierea capitaliştilor nu prin aceea că au expropriat poporul muncitor, ci prin aceea că au expropriat pe capitaliştii mici[33]. Cartea lui Marx, *Capitalul,* se mîntuie cu aceste cuvinte : „Felul de producere şi de grămădire capitalistă şi deci proprietatea privată capitalistă presupune nimicirea proprietăţii private întemeiate pe munca personală, temelia ei, ea *este exproprierea muncitorului"* [34].

Numind exproprierea capitaliştilor *Negation der Negation,* lui Marx, bineînţeles, nici prin gînd nu-i trecea să întemeieze pe exproprierea poporului muncitor nevoia de a expropria pe capitalişti, după cum zice d-1 Vasiliu (amestecînd masa muncitoare cu capitaliştii mici), ci arată necesitatea acestei exproprieri ca un rezultat al mersului economic firesc al societăţii, al marii contraziceri ce este între producţia colectivă şi aproprierea individuală. Cu alte cuvinte, Marx zice acelaşi lucru ce am zis şi noi ori, mai adevărat, noi spunem ca Marx, deoarece sîntem şcolarii lui. Deci d-1 Vasiliu nu înţelege ce-am zis noi şi nu ştie ce a zis Marx. Atunci cum rămîne cu aceste trei rînduri, care cuprind atîtea neadevăruri, atîtea greşeli şi atîtea dovezi de nepricepere ?

Ştim că punem la prea mare încercare răbdarea cititorilor noştri, care de bună seamă s-au plictisit îndestul de rătăcirile acestui domnişor, şi de aceea ne silim să ajungem la încheiere.

Mai departe urmează un discurs ironic al d-lui Vasiliu asupra tezei socialismului ştiinţific : că proletariatul va nimici societatea capitalistă, cum burghezimea a nimicit societatea feudală. D-1 Vasiliu se încruceşte şi se întreabă : Cum, tocmai proletariatul să ridice mîna asupra capitalismului, care 1-a creat pe proletariat, prin urmare îi este părinte ! Dacă Brutus a ucis pe Cezar, strigă plin de patos absolventul nostru, a fost el de vină (Cezar, se vede !), de ce i-a fost părinte ?

Vă place ? Proletariatul să ridice mîna asupra capitalismului, care îi este părinte? Un pungaş te-a jefuit, lăsîndu-te pe drumuri, făcîndu-te calic; ar fi deci o monstruozitate să ridici mîna asupra lui, îţi este părinte ! Poate credeţi că glumim ? Deloc, aşa raţionează d-1 Vasiliu cel care a făcut praf şi pulbere din socialism. Prin urmare nici d-1 Vasiliu n-are drept să se răscoale asupra profesorilor din Germania pentru că îi sînt părinţi, ei l-au făcut... să fie cum este.

încă o gheşeftărie polemică a domnului Vasiliu, dacă se poate şi mai din cale afară decît celelalte. în lucrarea noastră am arătat că dezvoltarea capitalismului european este oprită la noi de mulţime de piedici şi că chiar dacă ar fi cu putinţă cere jertfe uriaşe, adică adunarea pămîntului în puţine mîini şi proletarizarea poporului de la ţară. Aşadar, capitalismul european este pentru noi o nefericire. Pe de altă parte, descriind starea de azi a lucrurilor, am zugrăvit-o cu vopselele cele mai negre, am ajuns la încheiere că, dacă vom merge cum mergem acuma, ne ducem repede la bancrută şi pieire. în faţa acestor două rele, pentru a ne feri de amîndouă, am propus o încercare de program practic, am propus reforme practice în stare de a îndepărta ambele rele. Am spus că ar trebui să treacă pămîntul la comunele rurale etc. Către acest sfîrşit tindea toată lucrarea noastră. „Ce vom avea pe viitor în schimb cu jertfirea producătorilor mici ? Vom avea o aristocraţie în ale cărei mîini va fi adunat pămîntul ţării româneşti, o aristocraţie dobitoacă, crudă, tîmpită ca şi cea din străinătate şi vom avea proletariat agricol". La aceste vorbe ale noastre, d-1 Vasiliu face următoarea întîmpinare : „Ergo, e mai bine cum este, nu ne trebuie reforme". Cum vă place atare logică ? Noi spunem cum capitalismul european, cu proletarizarea poporului de la ţară, este o nenorocire, că starea de azi e aşijderea o nenorocire, poate şi mai groaznică, iar pentru a înlătura aceste nenorociri propunem un şir de reforme înspre socialism. D-1 Vasiliu citează numai o parte, numai o frază din acea parte, care vorbeşte despre nenorocirea ce ar aduce capitalismul şi strigă : „Aha ! nu voiţi capitalismul european, prin urmare nu vă trebuie reforme, e mai bine aşa cum sîntem !" Şi mai departe face ironie asupra dorinţei noastre bine accentuate d-a fini cu statu quo". Astfel de lucru e neauzit chiar în literatura noastră. închipuiţi-vă că înaintea unui doctor stă un bolnav rănit la un picior. Doctorul spune astfel : „Să-i dau leacuri, bolnavul va slăbi şi mai mult, va suferi şi tot nu-i va folosi nimica ; să-1 las aşa, va muri de septicemie; prin urmare, trebuie

tăiat piciorul". închipuiţi-vă că oarecine, auzind pe doctor argumentînd astfel, va lua numai fraza că nu trebuie de dat doctorii şi, trecînd cu vederea că a zis că trebuie să taie piciorul, ar începe a zbiera : „Aha ! nu voiţi să daţi doctorii, prin urmare e mai bine **să** rămîie aşa, **să** rămîie un statu quo !". Ce nume s-ar cădea unei asemenea boscării, unui atare gheşeftlîc introdus în polemică ? împotriva acestor moravuri din piaţa vechiturilor, împotriva unei astfel de critici, nici o asprime nu poate fi socotită prea mare, şi dacă am stăruit **să** ne arătăm parlamentari pricina este că sîntem încredinţaţi că nu-i atît vina relei credinţe a d-lui Vasiliu cît a învăţăturii nemţeşti, rău mistuită, care 1-a zăpăcit pe bietul om. Oricum, fie rea-voinţă, fie zăpăceală, boscărie făcută într-adins ori nepricepere fără pereche, *cu acest domn nu vom mai sta la vorbă niciodată.* **E** lucru de prisos. Şi, tocmai fiindcă nu mai avem a ne întîlni, cităm cele din urmă vorbe ale d-sale ca să ne despărţim cu bine. „înainte d-a ne despărţi — zice dl. absolvent — nu putem a nu exprima dorinţa ca să nu ne mai întîlnim ca adversari pe acest cîmp de luptă şi de aceea sfîrşesc prin a zice un singur cuvînt, al cărui ecou repercutat în văzduh să sune neîncetat la urechile socialiste. Acest cuvînt este: *citiţi!!!"*.

D-1 Vasiliu, care a scris cuvîntul, citiţi cu litere mari, crede că ne-a lovit straşnic ! în adevăr însă nu avem nimica de zis împotriva sfatului. Nu-i vorbă, e cam caraghios din gura unui Vasiliu, dar în sine sfatul e minunat. Noi am citit şi vom citi şi vom sfătui frăţeşte pe toţi socialiştii să facă şi ei aşa. Numai un tîmpit ori un fanfaron poate zice că el a citit destul, că nu mai are nevoie să mai cunoască. Aşadar, sfatul e bun şi, fiindcă nu voim să rămînem în urmă cu politeţea, am voi să-i dăm şi noi d-lui Vasiliu unul bun acum, la despărţire. Dar aice-i greul ! Ce sfat să-i dăm oare ? Să-1 sfătuim şi pe d-sa să citească ? Dar asemenea îndemn, bun pentru noi, nu face două parale cînd i l-am face d-sale. în adevăr ce-i va putea folosi dacă va şi citi cînd a arătat atît de vădit că tot ce citeşte nu înţelege ? Să-1 îndemnăm să înţeleagă ce va citi ? Dar ar însemna că ne batem joc de un biet nevolnic, ar fi ca şi cînd am zice unui orb să vadă ! Totuşi am reuşit să găsim ceva de minune, chiar şi d-1 absolvent ne va fi mulţumitor. Dar,

pentru ca publicul şi însuşi d-1 Vasiliu să priceapă bunătatea sfatului, trebuie să facem o digresie.

Sînt indivizi, chiar din firea lor, neînstare a izbuti în unele îndeletniciri, de pildă în cele ştiinţifice ori literare. Aceşti indivizi ar putea să fie foarte buni meseriaşi, în societatea noastră modernă însă nu hotărăsc însuşirile fireşti, nici aplecările cu ce să se îndeletnicească omul, ci paralele. Pe cînd un om care ar putea fi însemnat în ştiinţă se face cizmar prost; altul care ar fi putut ajunge cizmar minunat e aruncat în vreo carieră ştiinţifică numai pentru că individului nu i-au lipsit mijloace de a se educa. Şi iată că insul, în loc de a învăţa vreun meşteşug, se pune pe studii, umblă la gimnaziu. Acolo deocamdată ştiinţa se pare băiatului aproape cu neputinţă de străbătut, dar în curînd bagă de seamă că şcoala oficială nu-i defel aşa de hapsînă pe cît se arată de departe. Mai mult decît toate se cere ascultare de cei mari, aşa-zisa conduită bună, modestie, puţină linguşire şi, pe cît e vorbă de ştiinţe, mai mult şedere. Şederea modestă în clasă în vremea lecţiilor şi acasă, şedere neobosită înaintea manualelor şcolare, pentru a învăţa pe de rost de aici pînă dincolo, cum a însemnat domnul profesor. Şade băiatul un an, sade doi, sade trei, învăţătura merge strună. Nu-i vorbă, şezînd înaintea manualelor, nu se dezvoltă facultăţile intelectuale, nu se prea dezvoltă capul, dar nici nu se cere în program asemenea lucru ; pentru a învăţa pe dinafară ajung niţică memorie şi dibăcie în mişcatul buzelor ; dealtfel ce-i pasă cuiva dacă tînărul individ, viitorul burtă-verde, nu pricepe nici bechi ! *. După şapte ori opt ani de şedere, junele plin de viitor, înzestrat cu anemie şi cu hemoroizi, capătă şi diploma de bacalaureat. E de netăgăduit că diploma a fost căpătată nu prin cap, dar diploma e diplomă. Bine ar fi dacă treaba s-ar opri aici; dar nu, tânărul odată cu diploma capătă şi opinie foarte puţin modestă despre facultăţile sale sufleteşti : „Am absolvit liceul — îşi zice el —, de ce n-aş absolvi o şcoală superioară, vreo facultate de drept, de ştiinţe politice, de ce să nu fiu şi eu om mare, savant cu pond ?" **. Avînd parale, face aşa. Tînărul, pentru a orbi mai tare chiar şi pe cei ce-1 cunoşteau, pleacă în străinătate. încă de merge în Franţa,.

*** [Absolut nimic].**
****' [Cu greutate].**

treacă meargă ; dar de se duce în Germania şi, mai ales, dacă îl duc păcatele la vreo şcoală de drept, apoi bietul nenorocit e pierdut. Acolo se încep drepturile : dreptul roman, dreptul civil, dreptul administrativ, dreptul public,dreptul privat, dreptul comercial, dreptul ginţilor, filozofia dreptului, filozofia, filozofia istoriei, istoria filozofiei, filozofia filozofiei etc. Toate acestea fac buimăceală groaznică în mintea individului, toate aceste filozofii şi drepturi se amestecă, se ciocnesc, fac în capu-i un zgomot asurzitor, îi fac bieţii creieri scrob (jumări, cum zic muntenii), o haihueală neînchipuită i se face stăpînă. De ar fi fost individul nostru om cu talent, cu judecată sănătoasă, ar fi aflat curînd că tot înţelesul adevărat al acestor drepturi este de a da dreptate nedreptăţii, dar pentru a ajunge la această încheiere trebuie oareşicare inteligenţă, şi individul e slab în balamale şi încă mai slab a ajuns după ce a învăţat duiumul drepturilor şi deci fără nici o critică ajunge a le lua în serios. Şederea îl scapă şi aici. începe ca şi-n liceu a învăţa pe de-a rostul; cu deosebire că-n liceu învăţase manuale tipărite şi acuma se chinuieşte cu caiete scrise. După cîţiva ani e absolvent al şcoalei superioare, e doctor în drept ori în filozofie. Şi acuma treaba se schimbă, acuma individul începe să aibă idee foarte mare de sine ; are diploma de doctor, nu-i glumă. Cuvintele din diplomă, *vir doctus,* nenorocitul le ia chiar de-a binele într-adins, el e acuma *om savant,* are cea mai bună opinie despre sine însuşi. Despre un Spencer, Mill, Marx etc. vorbeşte cu oareşicare bunăvoinţă, „deşi nu-s mare lucru" ; iar despre cei ce n-au pielea de măgar cu *vir doctus,* despre muritorii care scriu lămurit spune că-s „plebe ignorantă". Nenorocitul a pierdut prin şcoli orice putinţă de a vorbi răspicat, dar astă întîmplare tristă nu-i căşunează supărare : — Nu-1 înţelege plebea ? Dovadă că-i adînc de tot. — îl doare capul şi-1 simte greu, joacă înăuntru-i dracii popiei ? Asta arată nu buimăceala cu care 1-âu pricopsit potăile de drepturi şi de filozofii, ci capul s-a făcut greu de prea multă ştiinţă ce cuprinde. — Dar asemenea om are prozelişti ? Nu-i nici o minune. Tineri cinstiţi şi sinceri au atîta veneraţie pentru cuvîntul tipărit încît citind vălmăşagul de cuvinte dat la vileag de asemenea individ şi nepricepînd boabă sînt gata a da de vină neştiinţa lor decît să creadă că în cele ti-

părite nu e lucru mare, ba chiar e ceva lipsit de orice înţeles omenesc. — Astfel între puţini prieteni, omul nostru poate căpăta chiar nume de om învăţat. Atunci el se umflă şi mai mult în pene, el este şef de şcoală, începe a scrie cărţi care vor regenera ştiinţa, cărţile ce mai citeşte cu toptanul fără a le pricepe îi măresc haihueală şi hodorogul din creieri înăduşă cele de pe urmă licăriri ale inteligenţei. Dacă individul scrie şi tipăreşte ceva (bineînţeles, dacă află un ziar ca să-i primească elucubraţiile), atunci nu numai că nimeni nu-1 înţelege, dar nu se mai înţelege nici singur pe sine. Astă nenorocire îl suie şi mai sus în stima sa şi, uitîndu-se în oglindă plin de mulţumire, strigă : „Or vir doctus, cît de adînc eşti dacă nu numai alţii, dar nici tu însuţi nu te înţelegi cînd scrii !".

Astfel, tînărul a ajuns ia culme şi totul din pricină că şi-a greşit menirea. Cîte tipuri de acestea nu sînt împrăştiate prin lume ! Marele Moliere le ştia foarte bine cînd a zis :

„Et c'est mon sentiment qu'en fait comme en propos
La science est sujette ă faire de grands sots"
şi
„Je vous suiş garant
Qu'un sot savant est plus sot qu'un sot ignorant" *.

Noi nu cunoaştem pe d-1 Vasiliu, nu ştim deci pînă la ce punct face d-sa parte din acest tip, dar oricine a citit articolele d-sale din „România" va fi de o părere cu noi, adică va crede că d-1 Vasiliu şi-a greşit menirea. Şi în asemenea împrejurare iată sfatul ce-i dăm şi de care toţi vor mărturisi că e nimerit, pe care socotim că chiar d-1 absolvent îl va urma, văzîndu-1 foarte potrivit. Acest sfat este : *D-le Vasiliu, fă-te păpuşar l*

„REVISTA SOCIALA" *(IAŞI), ANUL II, NR. 2 DIN DECEMBRIE 1886 ŞI NR. 3 DIN IANUARIE 1887, P. 58—75, 106—127.*

*** *„Cie-n fapte şi-n cuvinte, de vreţi cumva sau ba,***
Ştiinţa mai produce şi cîte-un prost sadea"
şi
„Lucrul e cunoscut de mult
Un prost savant, mai prost decît un prost incult".

RĂSPUNS LA UNELE ÎNTÎMPINĂRI

I

Cînd am scris *Ce vor socialiştii romani ?,* am văzut foarte bine şi foloasele, şi neajunsurile ce se puteau isca din acea lucrare. Grămădind în opt coaie de tipar : expunerea socialismului ştiinţific european, analiza societăţii româneşti actuale, rolul socialismului în societatea noastră şi, în sfîrşit, programul nostru practic, fireşte că ne-a fost peste putinţă să vorbim despre toate decît foarte pe scurt şi foarte neîndestulător. în unele locuri a trebuit să lăsăm la o parte dezvoltarea unei chestii, deşi vedeam că desluşirile date nu puteau fi de ajuns, aiurea a trebuit să nu răspundem la nişte întîmpinări, la care ne aşteptam. Dar neajunsurile pomenite ni s-au părut neînsemnate faţă cu folosul de a avea o lucrare în care să fie, deşi pe scurt, înşirate părerile teoretice, precum şi năzuinţele practice ale partidei noastre. Afară de aceasta, lipsurile lucrării pot fi înlăturate prin lămuririle ce eram hotărîţi a le da în alte scrieri. Aşa am gîndit să facem şi aşa vom şi face. Neajunsurile înşirate ar fi fost mult mai mari dacă toţi cei care au citit lucrarea noastră şi n-au înţeles unele locuri, ori nu s-au unit cu altele, ar fi tăcut; în privinţa aceasta însă nu

putem să ne plîngem. Prin scrisori ori prin viu grai, unii din tovarăşii noştri ne-au arătat părerile lor, ne-au spus unde cred ei că lucrarea noastră este greşită, unde nu ne-au înţeles, unde socot că ne contrazicem; alţii ne-au spus în ce privinţe şi pentru ce nu se unesc cu programul practic.

Deşi , aceşti tovarăşi cu care avem neînţelegeri sînt puţini, noi sîntem gata să le răspundem lor şi tuturor altora care vor combate sincer vederile noastre, arătînd ce li se pare că nu e bine în lucrarea noastră, fie teoreticeşte, fie din punctul de vedere al practicii. Cum am zis, sîntem gata să discutăm numai dacă discuţia va fi serioasă şi cinstită.

După astă introducere să trecem la chestii.

*

întîmpinările tovarăşilor noştri pot fi împărţite în două părţi. Unii se unesc cu partea teoretică, cu expunerea socialismului european şi cu analiza făcută de noi societăţii omeneşti, însă nu cu punctele programei practice. Alţii primesc punctele programei, însă nu se unesc cu analiza socialismului ştiinţific, nici cu a societăţii româneşti. începem cu cel din urmă, lăsînd pe ceilalţi pe altă dată. Şi iată pentru ce : expunerea socialismului şi analiza societăţii româneşti sînt materialul sau izvorul din care punctele programului practic ies ca deduceri logice.

Bineînţeles dar că mai înainte de toate asupra expunerii socialismului şi asupra societăţii româneşti trebuie să fie îndreptată discuţia. Afară de aceasta, mai toate întîmpinările aduse programului sînt aşa încît sîntem şi noi de părere cu cei ce le-au făcut. Astfel ni se zice că programul practic trebuie lărgit, că la partea economică vor trebui aduse unele cereri practice nemediate *, care interesează foarte mult pe ţărani şi pe muncitorii din oraşe. Adevărat. Şi noi credem că, după ce se va alcătui o partidă socialistă puternică, ea va lărgi, va face adaose la programul nostru, însă în esenţa sa programul va rămînea, sîntem bine încredinţaţi că el va fi punctul de plecare pentru orice programă prac-

* **[De perspectivă].**

tică ; amănuntele însă se vor schimba de bună seamă după cererile luptei practice. Alții ne spun că ar voi ca în loc de trecerea pămîntului la comune să punem naționalizarea lui. Cam aceasta am înțeles şi noi trecerea pămîntului la comune, cum vom dovedi cititorilor noştri altă dată ; numai naționalizarea, cum o voim noi, ne pare mai potrivită pentru țara noastră. Alții, în sfîrşit, primesc programul practic întreg, însă ne spun că nu li se pare potrivit a-1 scoate la iveală cînd n-avem încă o partidă care să intre în luptă, care să primească astă programă. Fac însă greşeală. Programul practic ne trebuie nu numai pentru luptă, ci şi pentru propagandă teoretică. De cîte ori am auzit noi făcîndu-ni-se întrebarea : „Da, socialiştii au dreptate ; nu pricep însă ce voiți, ce cereți pentru acuma ; cum voiți să ajungeți la idealul vostru, care vă e programul ?". Şi la această întrebare foarte întemeiată de cîte ori nu am auzit tineri propagandişti încurcîndu-se ori răspunzînd : „Programa noastră ? Ce voim ? Voim ca toți oamenii să fie frați, să nu mai fie despoiare între oameni, să fie egalitate economică şi altele...". Adică unii propagandişti luau dorințele noastre ideale, idealul îndepărtat către care dorim să ajungem, drept un program practic, adică drept mijloc spre a ajunge la aceste scopuri. Acestor neînțelegeri care împiedică foarte mult propaganda a trebuit să le punem sfîrşit şi credem că am reuşit prin programul nostru. Cum am spus, după ce vom răspunde în privința socialismului ştiințific, vom trece la întîmpinările ce ni s-au pus în vedere în privința punctelor programului.

Să strîngem în cîteva puncte întîmpinările ce ne sînt făcute şi, cum vor vedea tovarăşii noştri, nu numai că nu le vom slăbi argumentele, dar le vom da putere nouă.

întîia întîmpinare : „Dv. ziceți în *Ce vor socialiştii români ?* că proletariatul ca o clasă mare muncitoare nu există în țara românească ; ziceți că proletariatul e încă în faşă la noi. Apoi tocmai asta zic şi potrivnicii noştri, care tocmai cu acest argument lovesc socialismul la noi, zicînd că n-are ce căuta aici, unde nu este proletariat ; tocmai potrivnicii noştri se laudă că stăm altmintrelea decît Europa, că n-avem proletari şi deci sîntem mai fericiți. Iată ce zic potrivnicii şi dv. le dați dreptate. Dacă n-avem proletariat, atunci trebuie să

încheiem că stăm bine. Dar greşiți, noi stăm groaznic de rău şi, dacă spuneți că n-avem proletariat, cum veți numi dară pe nefericiții noştri țărani ?"

A doua : „Dv. ziceți că libertățile constituționale burgheze n-au izvorît la noi, ca aiurea, din dezvoltarea economică a societății, din formarea unei clase puternice burgheze, ci că au fost introduse sub înrîurirea Apusului. Apoi cam aceasta zic şi domnii Carp, Maiorescu, junimişti şi conservatori împotriva aducerii libertăților în țara noastră. Dv., dînd pe față aceleaşi păreri, nu vedeți că puneți argumente în mîna conservatorilor şi împotriva libertăților noastre ; afară de acesta, d-nii Carp et C-ie pot cu drept să vă zică : «După cum libertățile burgheze, aduse la noi cînd întocmirea socială nu'le cerea şi numai pentru a momițări pe Europa, n-au dat roade bune şi, oricum, au avut urmări mai rele decît acolo, rămîind cele mai multe scrise numai; tot aşa socialismul, introducîndu-se sub înrîurirea Apusului, va da roade cu totul altele decum aşteptați». Şi vor avea dreptate, fiindcă din expunerea dv. ar trebui să încheie cineva că libertățile burgheze au fost plantă exotică şi deci plantă exotică va fi şi socialismul".

A treia întîmpinare : „Dv. ziceți că socialismul, pentru a lua ființă, pentru a se realiza, trebuie să izvorască din o anumită întocmire socială, şi anume din cea capitalistă, în împrejurări de producție şi de schimb hotărîte, adică din o stare socială cum o vedem în Apus. Ei bine, noi n-avem aceste împrejurări, prin urmare la noi socialismul nu poate să se realizeze. Pentru aceasta ar trebui să trecem şi noi prin capitalism, producțiune şi schimb, întocmai ca în Apus. De aici ar urma ca în loc să ne batem capul cu socialismul, ar trebui să stăruim să se înființeze şi la noi producția mare cu proletariat pentru ca să putem reuşi a întemeia mai apoi şi societatea socialistă ; una din două : ori o țară curat agricolă, şi anume a noastră, poate să se prefacă într-o societate colectivistă şi atunci nu-i adevărată teza dv. că trebuie împrejurări speciale din care să izvorască socialismul, împrejurări hotărîte prin felul producțiunii şi al schimbului ; or, e adevărat că se cer condiții care nouă ne lipsesc şi atunci socialismul este la noi plantă exotică". „Noi credem — ne scrie un tovarăş — că într-o țară agricolă ca a noastră poate să se nască chestia socială

şi să se înfiinţeze o societate colectivistă; chiar dacă am fi înconjuraţi cu zid chinezesc şi deci apăraţi de înrîurirea Europei".

Iată cele mai de căpetenie întîmpinări ce ni s-au făcut şi la care trebuie să răspundem. Tovarăşii care ne-au scris ori ne-au făcut observaţii prin viu grai vor mărturisi că prin expunerea noastră părerile lor n-au fost slăbite, ci, dimpotrivă, au cîştigat mai mare tărie fiind adunate toate la un loc.

La unele din nedumeririle lor ar fi putut găsi răspuns în lucrarea noastră; dar se vede că desluşirile date n-au fost destul de limpezi. Aicea vom arăta că în unele locuri nu ne-au înţeles, iar în altele, dacă ne-au înţeles, au greşit cînd s-au pus să scoată încheieri.

Înainte de a trece la lămuriri, trebuie să protestăm împotriva unei apucături foarte rele care se vede în mare parte din criticile primite. Vedem apucătura de a politicianiza (dacă putem să zicem astfel) în chestiile socialiste. Tovarăşii ne zic : „Nu vedeţi ce vor zice potrivnicii noştri ? Nu luaţi seama ce încheieri va trage d-1 Carp ? Nu vedeţi că sînteţi de o părere cu liberalii ? Nu simţiţi că daţi duşmanilor un argument asupra noastră ? etc. etc. !'!! în loc de a lua drept criteriu adevărul şi numai adevărul, în loc de a se întreba dacă teoria cutare e adevărată, dacă încheierea cutare iese logic din fapte ori teorii, unii din tovarăşii noştri se întreabă ce vor zice despre cutare fapt potrivnicii noştri, dacă e lucru potrivit să scoatem cutare încheiere etc.".

Noi protestăm din toate puterile împotriva acestei apucături, care este rodul acelei corupţii politice care a otrăvit conştiinţa întregii noastre societăţi culte. In luptele politice ale partidelor burgheze, oamenii se conduc nu de adevăr, nu de vreun principiu, nu de ceea ce cred că-i adevărat, ci de ceea ce-i *oportun,* politic, practic de spus. Cutare deputat nu va spune niciodată un lucru pe care-1 crede foarte adevărat de frică să nu dea cumva arme partidei duşmane, să nu scoată cineva o încheiere vătămătoare pentru partid. Cutare partidă nu înscrie în programul său un lucru pe care îl crede bun şi adevărat pe cuvînt că ar putea aduce folos potrivnicilor. Toate acestea în adevăr se fac în luptele politice şi, dacă tactica e nemorală, nu putem zice că nu-i practică, şi foarte adesea un deputat e ales pentru că a ştiut să tacă, să-şi

ascundă credinţa. Prin aceasta reuşesc pentru moment şi lor nici nu le trebuie mai mult în lupta zilnică. Dar nouă, socialiştilor, ce ne-ar folosi astfel de politicianism ? Ar fi o tactică nemorală, fără a fi şi practică. Noi nu vînăm un interes, biruinţa e în viitor, ba poate chiar într-un viitor îndepărtat. Ce înţeles ar avea dară pentru noi acest politicianism ? Cu ce scop n-am spune un adevăr numai pentru că deocamdată nu ne vine tocmai la îndemînă ? Vai şi amar ar fi de socialismul românesc dacă ar trebui să se ţie prin ascunderea unor adevăruri şi prin plăsmuire de minciuni. Nu, *Revista socială* nu se va înjosi la atare mijloace. Şi dacă la sfîrşitul deducerilor şi analizelor noastre sociologice s-ar arăta un adevăr trist, foarte trist, socialismul nu e cu putinţă în ţara românească, apoi cu inima plină de durere, dar cu tărie, l-am fi spus, cu aceeaşi tărie cu care spunem acuma că socialismul este cu putinţă în ţara românească, mai mult că e numaidecît trebuitor. Spunem această frază pentru că o credem adevărată. în scrierile noastre avem drept ţintă şi îmboldire adevărul curat şi de la dînsul nu ne vom îndepărta pentru un politicianism îndoios. După acestea se vede uşor că întîmpinarea întîia nu mai poate să ne fie făcută în forma citată. Nu mai poate fi vorba de ce vor zice potrivnicii, de ce încheieri vor scoate ei, nu-i vorbă dacă le dăm dreptate ori ba ; putem însă fi întrebaţi următorul lucru : „Cum e adevărul : avem proletariat de-abia în faşă, cum aţi zis ; ori, dimpotrivă, proletariatul este aşa de dezvoltat la noi cît şi în Europa apuseană?". Deci ori e cum am zis noi, şi atunci bine am făcut că am spus în „Revista socială" ; ori ne-am înşelat, şi atunci trebuie să mărturisim. Pentru a vedea dacă am avut ori nu dreptate, trebuie să vedem ce înţelegem prin vorba proletari, căci de multe ori neînţelegerile se iscă din pricină că unii înţeleg un cuvînt aşa şl alţii altmintrelea, sfada nu-i pentru ceva real, ci pentru un cuvînt. în *Ce vor socialiştii români ?* am înţeles prin proletariat acea masă de muncitori care e despărţită de uneltele de muncă, uneltele fiind concentrate în alte mîini. Aceşti lucrători muncesc colectiv cu acele instrumente care nu-s ale lor ; această clasă de muncitori are menirea istorică de a schimba societatea înspre socialism. în înţeles mai larg, sub nume de proletari înţelegem acei muncitori care au fost des-

puiați de instrumentele de muncă şi care n-au drept unelte decît o pereche de brațe. în amîndouă înțelesurile, semnul de căpetenie al noțiunii proletar este despărțirea muncitorului de unelte, de mijloacele de muncă, în acest înțeles avem noi proletari ? — Da. Proletari sînt lucrătorii tipografi, lucrătorii de la uzinele şi fabricile cîte le avem, lucrătorii de la drumul de fier. La țară proletari sînt aceia care n-au pămînt deloc şi trăiesc vînzîndu-şi pe la proprietari puterea de a munci. De aceştia sînt mai puțini în Muntenia şi mai mulți în Moldova. Nu sînt proletari meseriaşii din oraşe, care au instrumente de muncă. Nu sînt proletari puținii țărani care au destul pămînt al lor pentru lucrat; de asemenea nu-s proletari marea majoritate a muncitorilor noştri, care, neavînd destul pămînt, iau de la proprietarii mari şi, avînd boi, plug etc. (instrumente de muncă), îl lucrează şi împart cu boierii roadele muncii etc. N-avem statistică pentru a putea arăta cu cifre anume cîți lucrători avem din felul întîi, care pot fi numiți proletari, şi cîți din al doilea, care nu pot; dar trebuie să închidă cineva oehii într-adins ori să nu fie în stare a înțelege ce vede în juru-i pentru a nu vedea, pentru a nu băga seamă că numărul celor care nu pot să fie numiți proletari este marea majoritate a muncitorilor; chiar dacă vom întrebuința cuvîntul în înțelesul cel larg; iar dacă îl vom lua în înțelesul cel îngust, mai modern, cum am făcut în „Revista socială", apoi de bună seamă va trebui să zicem că la noi proletariatul este încă în faşă. Dar ni se zice : „Poporul nostru nu e sărac, nu-i lipit pămîntului ?". A ! Tocmai acolea se arată pricina de frunte a neînțelegerii. Potrivnicii noştri ne zic : „Noi n-avem proletariat, cum are Europa apuseană ; prin urmare (aceasta a doua parte a frazei, cînd nu o arată, o subînțelege), stăm mai bine, muncitorii noştri sînt mai fericiți decît cei din Europa". Unii din tovarăşii noştri, ştiind şi simțind cît de nefericiți sînt muncitorii noştri, cît de sărac este țăranul, răspund : „Muncitorii noştri sînt nefericiți, săraci; prin urmare sînt proletari ca şi cei din Europa". Aceşti tovarăşi — deşi se deosebesc de potrivnicii noştri prin imboldirea care-i face să-şi susție tezele, de vreme ce aceştia din urmă au pricini egoiste, iar cei dintîi, umanitare, altruiste — se aseamănă cu dînşii prin aceea că unii şi alții greşesc socotind sărăcia şi nefericirea semn

caracteristic al proletariatului. Dacă proletarii sînt săraci şi nefericiți,^ nu urmează că fiecare om sărac şi nefericit e proletar, în Roma, de pildă, cel mai însemnat instrument de muncă a fost pămîntul, care era concentrat în cîteva mîini, iar proprietarii mici şi fermierii fuseseră expropriați şi au ajuns proletari. Dar ajungînd proletari n-au format ei clasa producătoare. în cea mai mare parte s-au făcut paraziți; clasa producătoare şi totodată cea mai de jos a societății, cea mai nefericită, erau robii. Aceştia, muncind în lanțuri, priviți ca dobitoace, ba mai rău chiar, erau de zece ori mai nefericiți decît proletarii, dar, de bună seamă, nu erau ei proletari, ci robi. Iată dară un caz istoric în care proletariatul era o clasă întrucîtva privilegiată, avînd mai jos decît dînsa o clasă mult mai nefericită, dar care nu era proletară. Nici fermierii din Irlanda, care se hrănesc numai cu cartofi, care sînt săraci şi nefericiți ca proletarii cei mai săraci şi nefericiți, nu-s proletari. în Franța afară de proletari sînt mulți proprietari țărani care au microscopice bucățele de pămînt. Aceşti țărani de multe ori vînd bucățelele lor şi, cu toată iubirea ce avea țăranul pentru pămînt, cu toată frica de viața de la oraş, tot vînd pămîntul şi se mută la tîrguri, unde se prefac în proletari, adică schimbă starea de proprietar cu cea de proletar; deci ei sînt mai nenorociți decît proletarii. Dar ce să căutăm pilde în străinătate ? Să ne uităm mai bine la nefericita noastră țărănime şi vom înțelege că sînt stări economice pentru care pînă şi a proletariatului european e de. dorit. Noi n-avem statistică pentru a putea arăta cu cifre în mînă adevărul ziselor noastre, dar citiți ce s-a scris despre viața țăranilor români, uitați-vă singuri la locuințele, la îmbrăcămintea şi la hrana marii majorități a țăranilor şi veți vedea că în adevăr ea se află în altă poziție decît proletariatul european, şi anume într-o poziție mult mai rea. Dacă nu veți fi fost în Europa apuseană, în centrurile industriale, întrebați pe tinerii care învață în Europa. Dacă vor fi privit cu băgare de seamă starea economică a proletariatului european, ei vă vor spune că proletarii, cînd au de lucru, se îmbracă şi se hrănesc binişor, au vin la masă, iar după lucru se duc la o cafenea unde citesc ziare. Acuma asemănați cu acest proletariat țărănimea noastră desculță, zdrențăroasă, trăind în vizuini, despre care doctorii ne spun că seamănă foarte mult

a vizuini de troglodiți, mîncînd mai totdeauna mămăligă cu ceapă şi adesea neavînd nici atîta sau numai mămăligă de păpuşoi stricați. Comparați această populație țărănească, degenerată prin foame, frig, pelagră, sifilis şi boale de tot felul, cu proletariatul apusean şi, încă o dată o repetăm, vă veți convinge că țăranii noştri stau şi mai rău decît proletarii Europei apusene. Cea mai critică şi în adevăr grozavă poziție a proletarilor este cînd n-au de lucru ori în vremea grevelor, dar şi în aceste răstimpuri grozave tot nu stau mai rău decît țăranii români, fiindcă mai rău nu poate sta ființa omenească. Cînd citim despre starea lucrătorilor din mine în „Germinai", frumosul roman al lui Zola ; cînd citim mai ales descrierea stării lor în vremea grevei, părul ni se zburleşte de groază şi fără de voie un strigăt de oțerîre ne iese din piept: „Ce grozăvie !". Iar cînd vedem pe țăranul nostru în aceeaşi poziție această stare nu ne mai înfiorează aşa. Aicea se dovedeşte numai că nervii se tîmpesc şi aceeaşi nefericire des văzută nu mai face întipărire. Emile de Lavelaye, vestitul scriitor belgian, unul din oamenii cei mai umblați, trecînd prin țara noastră, zice de satele şi bordeiele românilor că i-au făcut grozavă impresie, că au făcut să i se strîngă inima de durere, *că astfel de locuințe a văzut numai în mijlocul Africii!* Auziți, tovarăşilor ? Pe cînd dv. chinuiți un cuvînt pentru a caracteriza sărăcia țării noastre ; pe cînd dv. pentru a pune la iveală sărăcia şi nefericirea țăranului român cătați să-1 puneți în comparație cu proletariatul european/Emile de Lavelaye, ai cărui nervi nu s-au tocit văzînd necontenit calicia noastră, nu găseşte deloc vreo asemănare cu Europa apuseană, ci aleargă tocmai prin mijlocul Africii. Numai în mijlocul Africii, numai la sălbatici, trăiesc oamenii ca țăranii noştri, şi asta o zice un om mai competent în privința aceasta decît oricine în Europa. Numai în mijlocul Africii, iată în adevăr grozave cuvinte, care ar trebui să ne îngheţe sîngele în vine, să ne facă părul măciucă, să ne zdrobească inima de durere, de groază. Țăranii noştri trăiesc întocmai ca sălbaticii din mijlocul Africii... iată adevărul. Şi acuma vom spune încă o dată, proletariatul nostru e în faşă, e mic în comparație cu masa producătorilor neproletari. Potrivnicii noştri zic : „Marea majoritate a muncitorilor nu sînt proletari ca în Europa, prin urmare trăiesc mai bine decît muncitorii din Europa. Noi zicem : majoritatea muncitorilor noştri nu-s proletari, dar starea lor materială e mai rea şi decît a proletariatului". Credem acuma că şi cei ce ne-au făcut întîmpinări vor mărturisi că avem dreptate. în răspunsurile ce vom face altor întîmpinări, voim mai avea prilej să ne întoarcem la -chestia aceasta.

II

în articolul trecut am dat răspuns la întîmpinarea întîia. Să vedem acuma pe a doua. O repetăm încă o dată aicea :

„Dv. ziceți că libertățile constituționale, întocmirea burgheză n-au izvorît la noi, ca aiurea, din dezvoltarea economică a societății, din formarea unei clase puternice burgheze, ci că au fost introduse sub înrîurirea Apusului. Apoi cam aceasta zic şi domnii Carp, Maiorescu, junimiştii şi conservatorii împotriva aducerii libertăților în țara noastră". Dv., dînd pe față aceleaşi păreri, nu vedeți că puneți argumente în mîna conservatorilor şi împotriva libertăților noastre ; afară de acestea, d-nii Carp et Comp. pot cu dreptul să vă zică : «După cum libertățile burgheze, aduse de noi cînd întocmirea socială nu le cerea şi numai pentru a momițări pe Europa, n-au dat roade bune şi, oricum, au avut urmări mai rele decît acolo, rămînînd cele mai multe scrise numai; tot aşa socialismul, introducîndu-se sub înrîurirea Apusului, va da roade cu totul altele decum aşteptați». Şi vor avea dreptate, fiindcă din expunerea dv. ar trebui să încheie cineva că libertățile burgheze au fost plantă exotică şi deci plantă exotică va fi şi socialismul".

Să lucrăm cu această întîmpinare şi cu cea dintîi. Mai întîi să scoatem din ea politicianismul, să nu ne batem cu gîndurile despre ce va zice Stan ori Bran, d-1 Carp ori d-1 Maiorescu şi să vedem ce cuprinde această întîmpinare după ce o despărțim de politicianism. întrînsa sînt cuprinse cîteva întrebări, iată-le :

1. „Libertățile burgheze constituționale ale noastre izvorau din dezvoltarea economică şi politică a societății noastre ori, cum am zis noi, sînt mai ales datorite înrîuririi apusene ?".

2. „Libertățile burgheze constituționale, întocmirea burgheză, dat-au roade bune ori şi mai rele decît în Europa ?".

3. „Dacă întocmirile liberale burgheze introduse mai ales sub înrîurirea europeană au dat roade rele, apoi nu va da tot de acestea şi socialismul introdus la noi de asemenea mai ales sub influenţa Europei apusene ?".

în aceste trei întrebări se cuprinde întîmpinarea a doua. întrebările fiind lămurite şi fără şovăială, va fi uşor de dat răspunsurile : credem chiar că unii din cei ce ne-au făcut întîmpinarea a doua vor putea să-şi dee singuri răspunsuri lămurite. în adevăr nu credeam că se vor găsi mulţi, chiar dintre cei de nu se unesc în păreri cu noi, să susţie că instituţiile burgheze, liberale au izvorît din dezvoltarea ţării noastre şi că nu-s datorite înrîuririi Apusului. Dar trebuie să dăm aceste cîteva lămuriri chiar de ar fi aceia cît de puţini. în societăţile istorice, în care întocmirile sociale sînt întemeiate pe clase, orice întocmire socială predomnitoare are o clasă care o reprezintă, o susţine, o apără. Pentru ca o întocmire socială să cadă, trebuie ca altă clasă să se ridice, să capete putere, să ruineze întocmirea cea vătămătoare şi să aşeze alta aşa cum îi trebuie ei. Clasa cea nouă intră în luptă cu cea veche, care apără întocmirea ce-i este priitoare ei, susţinînd starea pe loc, statu-quo. Dacă noua clasă înfăţişează în adevăr viitorul, dacă mersul istoriei îi este prielnic, atunci lupta va ieşi în folosul ei, clasa statu-quo-lui va slăbi tot mai mult şi mai mult, iar clasa revoluţionară se va întări pînă cînd după o lungă luptă va răsturna întocmirea veche şi totodată şi clasa domnitoare pînă atunci şi va introduce altă întocmire corespunzătoare cu interesele sale, va ajunge la rîndul său clasă domnitoare. Pe acest drum a mers burghezimea în Europa. în vîrsta de mijloc, clasa domnitoare erau feudalii şi aveau întocmirea feudală. în sînul feudalismului a început a se dezvolta altă clasă, cea burgheză, aceasta timp de veacuri întregi a purtat [o] luptă ,uriaşă cu feudalii. După veacuri de luptă, cînd dezvoltarea economică, dezvoltarea materială a omenirii a întărit burghezimea, cînd aceeaşi mişcare a slăbit feudalismul, acesta a căzut, lăsînd loc clasei revoluţionare burgheze şi întocmirii corespunzătoare, pe care am numit-o liberalism burghez din punct de vedere politic şi capitalism burghez din cel economic. Iată mersul istoric în Europa; putem spune că întocmirea a izvorît acolo din nevoile sociale.

Să vedem acuma cum s-a întemeiat la noi liberalismul. La 1848 întocmirea noastră era asemănătoare foarte mult cu cea feudală din vîrsta de mijloc,/nu cu cea de pe la sfîrşitul feudalismului, ci mai degrabă cu cea de pe la început, ori în ce caz semăna cu întocmirea feudală aşa cum era în întîia jumătate a dezvoltării sale. Clasa stăpînitoare la noi erau boierii, servii noştri erau ţăranii clăcaşi, iobagi. Burghezimea noastră, care de-abia acuma începe să fie o putere, pe atunci era chiar în faşă. Cîţiva neguţători, cîteva bresle de meseriaşi, oraşele fără vreo însemnătate ; puterea de căpetenie era birocratismul, reprezentantul domnitorului şi al boierilor feudali.

în astfel de împrejurări, cine era să reprezinte o întocmire nouă şi nu numai să o reprezinte, dar chiar să lupte pentru dînsa, să doboare clasa boierească şi pe domnul absolut ?

Clasa burgheză, singura care ar fi putut să ridice steagul liberalismului, steagul său firesc, era în faşă, fără putere politică, fără vreo putere economică.

Cine dar ar fi putut să ridice acest steag ?

Iobagii ? Dar mai întîi lor le păsa cam puţin de aceste libertăţi, ei erau inculţi, neorganizaţi, nu înfăţişau, nu formau nici o putere.

Boierii ? Se întîmplă ca membri ai unei clase, mai ales din tinerime, să treacă, sub influenţa unor idei generoase, la clasa revoluţionară, dar o clasă domnitoare să se scoale singură asupra sa însăşi nu s-a văzut niciodată şi nu se va vedea. Care clasă deci avea să ridice steagul revoluţiei, să se lupte cu clasa boierească, să o doboare ? Oricît ne-am frămînta mintea, nu vom găsi asemenea clasă. Puterea aceasta nu o aflăm înlăuntru, ci în afară. Burghezimea europeană la 1789 era în fapt stăpînă în Franţa, la 1848 a ajuns domnitoare în toată Europa apuseană. Burghezimea europeană are tendinţa de a burghezi lumea întreagă, chiar cele mai depărtate colonii ; ce să mai zicem deci de statele europene rămase în urmă cum era ţara românească ?

Fiecare bucată de ziar venită din Apus, fiecare român care călătorise în Apus, fiecare marfă adusă de acolo, şi mai ales mărfurile, făceau propagandă pentru burghezismul european. Sprijinindu-se pe această putere straş-

nică, o mînă de oameni, tineri boieri, ajutați de puterile neînsemnate ale burgheziei locale, dar mai ales simțindu-se ajutați de burghezimea europeană, au ridicat steagul liberalismului şi au învins pe clasa boierească, pe domnul absolut în toate împotrivirile celelalte. Acea tinerime revoluționară din clasa boierilor care în Apus a fost numai un ajutor, o picătură în marea revoluționară burgheză, la noi a jucat rolul de căpetenie, a fost punctul de plecare al revoluției noastre burgheze. De n-ar fi fost burghezimea europeană apusească biruitoare în Apus, tinerilor noştri mai întîi de toate nici nu le-ar fi venit în gînd ideile liberale burgheze, ci ar fi rămas boieri ca părinții lor şi nimic mai mult; apoi chiar de le-ar fi şi venit atare ideie revoluționară, apoi nu o clasă puternică de boieri şi un domn absolut, ci un isprăvnicel cu cîțiva vătăşei ar fi nimicit toată întreprinderea revoluționară a unei mîini de oameni. Dacă astă mînă de oameni a ajuns la putere, răsturnînd şi schimbînd o întocmire socială, apoi cauza este că puterea şi clasa care lipsea înlăuntrul țării se aflau în afară, în burghezimea şi întocmirile burgheze europene. Tot aşa s-a întemeiat burghezismul în Serbia, astfel se aşază acum în Bulgaria. Repetăm dară : instituțiile noastre burgheze n-au izvorît din puterile şi mijloacele țării noastre şi s-au alcătuit sub înrîurirea Europei. Cerem iertare majorității cititorilor noştri că ne-am apucat de demonstrat un lucru atît de vădit şi de lămurit, dar ce să facem dacă sînt unii pentru care lucrul e departe de a fi lămurit ?

La această întrebare e greu de răspuns cu atît mai mult cu cît bun şi rău sînt lucruri relative. Pentru ca să vedem dacă instituția cutare e bună, a dat rezultate bune, trebuie să o asemănăm cu alte instituții care au fost înaintea ei ori care sînt odată cu dînsa, precum şi cu altele care îi vor urma. E bine sau rău că de la o vreme au început a preface în robi pe cei prinşi în războaie ? Fireşte că mulți cititori vor zice că-i rău şi în adevăr e foarte rău dacă vom asemăna epoca robiei cu a libertății individuale de astăzi, dar dacă vom compara vremea cînd prefăceau în robi pe cei prinşi cu vremea cînd, în loc de a-i robi, îi frigeau şi mîncau, dacă vom pune epoca robiei alături cu a canibalismului, care a fost mai înainte, apoi

de bună seamă vom vedea că robia a fost un pas înainte şi prin urmare un bine. Dacă într-o chestie atît de vădită ca robia, răspunsul e încîlcit, cu cît mai greu va fi de dat răspuns lămurit la întrebarea de mai sus ! Ținînd însă seama de relativitatea binelui şi a răului, vom putea afla ce-i de răspuns : „întocmirea burgheză a dat urmări bune dacă o asemănăm cu vremea iobăgiei".

Numai într-un singur lucru putem găsi că s-a făcut un pas îndărăt, anume în starea economică a țăranului, care poate acuma stă în astă privință şi mai prost decît în vremea iobăgiei. Dar chiar pe țăran întrebați-l : ar voi el să se întoarne în iobăgie ? Noi credem că încercarea de a o introduce din nou ar pricinui o uriaşă răscoală țărănească. Despre alte clase nici [nu] mai vorbim ; clasele orăşene au ajuns mai culte, mai cu demnitate. Dacă dovedim şi înfierăm urmările păcătoase ale întocmirii burgheze, pricina este că punem alături starea de azi cu cea care ar fi putut **să** fie în țara românească dacă revoluționarii de la 1848 ar fi înțeles mai bine democratismul, dacă s-ar fi îngrijit mai mult de interesele economice ale țărănimii. Dacă înfierăm starea de acuma, o înfierăm pentru că mai ales plecăm de la un ideal mult mai înalt, mult mai frumos, mult mai omenesc — de la idealul socialist. Cînd însă e vorba **să** comparăm starea de azi cu iobăgia, apoi fără a mai sta în cumpănă răspundem că starea de azi e mai bună decît cea de acum patruzeci de ani. Pe unii din tovarăşii noştri îi pune pe gînduri că ne apropiem de conservatori prin critica noastră. Dar faptul e foarte firesc. Noi şi conservatorii sîntem împotriva burghezimii de azi, prin urmare neapărat trebuie să fie puncte asemănătoare în critica noastră; însă ei critică burghezimea din punctul de vedere al clasei boiereşti, feudale, iar noi din al muncitorilor ; ei ar vrea **să** întoarcă societatea către iobăgie, sub formă de cantoane ori altfel, noi voim să o mişcăm înainte, către socialism. Iată pentru ce deosebirea între noi şi conservatori e şi mai mare decît între noi şi liberalii burghezi. Cu primejdia de a apărea cititorilor noştri că pătimim de mania de a aduce exemple şi analogii, dăm aici una care va scoate mai bine la iveală gîndul nostru. Noi am comparat odată societatea cu un om bolnav. Să ne închipuim dar un om bolnav al

cărui doctor îngrijitor întrebuințează toate mijloacele pentru a-i ține puterile şi sănătatea în statu-quo. Se înțelege că prietenii cît şi neprietenii bolnavului vor fi împotriva doctorului; duşmanii pentru că ar voi ca bolnavul să se îmbolnăvească şi mai rău, ba chiar să-1 vadă mort şi îngropat; prietenii pentru că ar voi să-1 vadă pe bolnav sculat de pe boală şi sănătos cu totul. Prietenii se vor asemăna cu duşmanii bolnavului numai într-aceasta că vor fi împotriva doctorului, asemănarea va fi negativă, dar oricum prietenii vor fi mai degrabă cu doctorul care ține cel puțin puterile bolnavului decît cu duşmanii care doresc moartea. Bolnavul e societatea modernă, doctorul e burghezia, duşmanii societății moderne sînt conservatorii reacționari, prietenii bolnavului sîntem noi, socialiştii. Aceia care se vor gîndi la acest exemplu vor scoate negreşit ei singuri încheieri foarte lămurite şi foarte folositoare.

Să trecem la a treia întrebare : „Dacă instituțiile liberale burgheze, introduse mai ales sub înrîurirea europeană, au dat urmări rele ; apoi oare socialismul nu va face tot aşa ?". Noi am desluşit cum trebuie de înțeles urmările rele ale întocmirilor burgheze. Ele sînt rele dacă le asemănăm cu cele ce am fi putut avea şi ar trebui să avem, însă față cu trecutul feudal prezentul burghez e mai bun. Aceia dară care vor să facă neapărat analogie între introducerea burghezismului şi între a socialismului ar trebui să zică aşa : „După cum introducerea întocmirii burgheze a dat o stare de lucruri care pătimeşte de multe neajunsuri, dar totuşi e mai bună decît cea din trecut; aşa şi socialismul, introdus sub influența europeană, va da o stare de lucruri plină de greşeli, totuşi însă mai bună decît cea de astăzi". Mergem însă mai departe. întocmirea burgheză introdusă la noi a dat roade mai proaste decît în Europa ; dezvoltarea culturală e acolo mai mare, alegerile mai libere, libertățile mai asigurate ; pe cînd la noi mare parte îs scrise numai pe hîrtie. în această privință stăm deci mai rău. însă de vom lua chestia din alt punct de vedere, dacă vom ținea socoteala de vremea cît a trebuit Europei pentru a ajunge acolea unde este, dacă vom lua în seamă cîte jertfe a trebuit să aducă pînă ea a căpătat instituțiile liberale ; iar pe de altă vreme ce am

întrebuințat noi pentru a cîştiga libertățile ce aveam, aşa cum sînt, dacă vom considera jertfele noastre pentru dobîndirea lor, atunci ni se va lămuri că noi am dobîndit instituțiile liberale mult mai ieftin. Lucru dealtmintrele foarte de înțeles dacă luăm în considerație că ne-am folosit de sîngele vărsat în Europa pentru acest țel. Pentru analogişti „cu orice preț", pentru cei care vor să facă analogie între introducerea liberalismului şi [cea] a socialismului în țara românească, avem acuma şi altă formulă, iat-o : „După cum instituțiile burgheze liberale le-am dobîndit în mult mai scurt timp şi cu mult mai puține jertfe decît Europa apuseană, tot aşa şi întocmirea socialistă, deşi nu aşa de desăvîrşită ca în Europa, o vom dobîndi mai repede şi mai cu puține jertfe".

Asta pentru cei care vor să afle analogie totală, pînă la cele mai neînsemnate amănunte între introducerea întocmirii burgheze şi între cea socialistă ; dar drept vorbind astfel de analogie e cu desăvîrşire greşită". Şi în-adevăr. Care este pricina de frunte că organizația burgheză a dat roade aşa de netrebnice ? Cei care au citit lucrarea noastră *Ce vor socialiştii români ?* vor admite uşor că izvorul răului este acolo că tinerimea revoluționară de la 1848 a stăruit să se introducă formele superioare politice fără să priceapă că ele trebuie să ajungă o minciună dacă nu se vor face şi reformele economice corespunzătoare. Aşadar, lipsa de transformare economică rațională este temeiul relelor ce s-au iscat din liberalism, rele la care tinerii ideologi de la 1848 nu se aşteptau. Revoluția socialistă e şi o revoluție politică, dar mai ales e o revoluție economică ; tinerimea socialistă de azi nu mai poate face greşeala celei de la 1848, chiar esența mişcării e împotriva unei atare greşeli. Revoluția de la 1848 a fost revoluție politică, a noastră va fi politică, dar totodată, şi mai ales, economică. Iată de ce aste două revoluții asemănătoare într-atîta ce se fac sub înrîurirea apuseană nu pot să fie deloc asemănătoare în roadele ce vor aduce. Noi nu zicem, bineînțeles, că îndată după introducerea organizației socialiste societatea va fi perfectă şi nu va mai avea nici o chestie de rezolvat. Nu, societatea va avea necontenit neajunsuri de înlăturat şi chestii de dezlegat; dar tică-

loşiile de azi, dar nedreptăţile strigătoare, dar neegalităţile sociale cele înspăimântătoare, dar rănile sîngerate ale societăţii de azi le va lecui negreşit.

•

Cu răspunsul la aceste trei întrebări credem că am lămurit şi întîmpinarea a doua, însă lămurire desăvîrşită vor avea cititorii noştri cînd vom răspunde la a treia, cea mai de căpetenie, cea mai serioasă şi cea care cuprinde în sine pe întîia şi pe a doua. Răspunsul pentru aceasta îl vom da în numărul viitor al „Revistei sociale".

„REVISTA SOCIALA" *(IAŞI) ANUL II, NR. 3 ŞI 4 DIN IANUARIE Şi APRILIE 1887, P. 97—106, 145—152.*

*ANARHISMUL SI SOCIALISMUL**

Orice idee mare socială care are părtaşi trebuie să aibă şi potrivnici, e lucru de neînlăturat. Aproape tot atît de neînlăturat este ca şi între prietenii şi apărătorii ideii ori reformei sociale să se iste şi neînţelegeri, lupte de principii. Sociologia e încă în faşă şi departe de a avea multe adevăruri care să pară axiome oricui. Pe de altă parte, oamenii se deosebesc aşa de mult prin naştere, după caracter, după clasa din care fac parte, după educaţia ce au avut-o, după împrejurările sociale în care trăiesc etc.', încît e foarte firesc lucru ca şi făcînd parte din aceeaşi partidă să nu fie cu totul înţeleşi în privinţa tuturor amănuntelor unei chestii mari, unei idei sociale pentru care cu toţii se luptă deopotrivă şi cu aceeaşi sinceritate. Mai alese astfel cînd îi vorba de o idee socială ori de o reformă socială care priveşte viitorul omenirii. Dacă viaţa socială de azi e departe de a ne fi lămurită ; ce trebuie să fie cînd e vorba de viaţa viitoare a omenirii ? în privinţa aceasta, neînţelegerile sînt naturale. Cu cît chestia e mai de căpetenie* cu atîta şi neînţelegerile vor fi mai adînci şi mai mari. Socialismul, reprezentantul teoretic al transformării sociale a omenirii, nu

poate face abatere de la regula obştească. Afară de cîteva principii mai însemnate, primite de toţi, în amănunte şi chiar în chestii de mare însemnătate practică şi teoretică, socialiştii sînt nu numai neuniţi, ci chiar învrăjbiţi între dînşii. Fireşte, aceste neînţelegeri, departe de a vorbi împotriva socialismului, dau dovadă despre puterea lui; numai o idee mare e în stare a căşuna dezbateri înfocate, a aprinde patimile, a da prilej de lupte şi dezbinări. Aste dezbateri şi lupte sînt şi de folos, pentru că din discuţie şi critică se face lumină. Am zis că înlăuntrul socialismului sînt multe neînţelegeri, ba în privinţa unei chestii, ba în a alteia, mai ales însă sînt două curente, ori mai bine zicînd au fost două curente: al anarhiştilor şi al social-democraţilor. Multe şi însemnate au fost chestiile ce despărţeau pe anarhişti şi social-democraţi: chestia statului, a centralizării, a federalismului, a parlamentarismului, în sfîrşit mijloacele practice de luptă erau deosebite. Lupta a fost crîncenă şi a făcut mult rău socialismului. Am spus că lupta de principii aduce bine, însă numai dacă se mărgineşte la principii, dar cînd se preface în lupta de persoane, de ambiţii personale, în înjurături, atunci de bună seamă ea poate aduce rău. Şi la personalităţi şi violenţe a ajuns lupta între anarhişti şi social-democraţi. Astă luptă a ucis „Internaţionala"[36], împărţind-o în partea anarhistă (bacunişti) şi în cea social-demoeratică (marxişti). Curînd după dezbinare, „Internaţionala" a şi murit. Cu cît lupta era mai aprinsă, cu atîta potrivnicii se aruncau la exageraţii şi extremităţi. De atunci însă au trecut 12 ori 14 ani şi în astă vreme multă apă a curs pe Prut, multă practică au făcut socialiştii, multe lecţii au luat şi au ştiut a se folosi de dînsele. Au trecut 14 ani şi în acest timp patimile, personalităţile au încetat, s-au ogoit. Socialiştii cei mai serioşi din amîndouă părţile au început să privească mai cu băgare de seamă la cele ce ziseseră unii de alţii. Şi atunci s-a arătat că multe neînţelegeri sînt numai de cuvinte. Anarhiştii cei mai cinstiţi şi mai inteligenţi au trebuit să se încredinţeze că zisele lor, ori mai bine zis exagerările lor, prea erau lipsite de orice temelie ştiinţifică. Pe de altă parte, socialndemocraţii, deşi avînd temelie sănătoasă ştiinţifică, au trebuit să vadă că prea au prefăcut unele lucruri în dogme: astfel au fost păţit cu vorba „Staat" din care înjghebaseră un leac universal împotriva tuturor relelor, prefăcînd-o într-un idol.

Nu-i vorbă, ei înţelegeau cuvîntul „Staat" altmintrelea de cum se înţelege îndeobşte, dar oricum în această privinţă au fost prea dogmatici, lucru potrivnic socialismului ştiinţific. Şi afară de aceasta a întrebuinţat cu alt înţeles un cuvînt care are înţeles hotărît e o greşeală care duce la multe altele. S-a înţeles asemenea de atuncea că descentralizarea şi centralizarea sînt deopotrivă de trebuitoare într-o societate organizată, iar felul, întinderea sau cantitatea în care aceste principii vor fi luate în seamă vor fi hotărîte mai bine de societatea viitoare însăşi, şi noi nu putem să-i dăm poveţe în această privinţă. Asemenea s-a înţeles că în privinţa mijloacelor de luptă nu pot să fie făcute regule şi reţete, că ele atîrnă de împrejurări, de caracterul poporului, de împrejurările istorice în care se află cutare sau cutare ţară etc. Multe s-au înţeles în aceşti 14 ani, şi de aceea duşmăniile, neînţelegerile au slăbit din ce în ce mai mult şi a început a se apropia întemeierea unei puternice partide socialiste a poporului muncitor, partida socialismului ştiinţific, ori, cum îi zic în unele locuri, partida colectivistă, marxistă etc. Reprezentantul acestui puternic curent socialist în ţara noastră este „Revista socială". Se înţelege că nu voim să spunem că între toţi socialiştii domneşte acuma înţelegerea cea mai desăvîrşită; asemenea lucru nici nu este cu putinţă pentru o partidă care numără în Europa milioane de membri; dar în faţa armatei socialiste, în faţa partidului socialist al muncitorilor din Germania, Belgia, Englitera, Franţa, Olanda, Danemarca, Statele Unite etc... cei rămaşi în afară pot fi număraţi pe degete şi nu pot fi numiţi decît sectanţi. Se înţelege că în mijlocui partidei socialiste a muncitorilor sînt multe neînţelegeri, dar acestea, fiind foarte neînsemnate, atingînd numai amănunte, nu fac să fie dezbinări înăuntrul partidei. Numai în Franţa sînt mai multe partide socialiste în poporul muncitor socialist, dar acestea se datoresc duşmăniilor personale, nu unor deosebiri teoretice însemnate, cum erau fără îndoială cele între anarhişti şi social-democraţi în vremea „Internaţionalei".

Dăm aici două pilde oare vor arăta cum s-au schimbat lucrurile de la 1873. Cea mai bună, cea mai nimicitoare carte împotriva statului a scris-o nu Bakunin, nu Proudhon, nu Arthur Arnoud, ci tocmai căpetenia social-democraţilor, Friedrich Engels. El a arătat ştiinţificeşte, mi-

mmat de bine, că statul va pieri în societatea viitoare, neavînd nici un rol de îndeplinit. Astă scriere a băgat atîta groază în unii sectanți ai social-democratismului (despre aceştia mai jos) încît au propus să-1 izgonească pe Engels din partid, privindu-1 ca anarhist! Se înțelege că propunerea fu primită cu hohote de rîs din partea partidei socialiste muncitoare germane, care, cum ştim, numără un milion de membri şi al cărei reprezentant teoretic rămîne tot Engels. Exemplul dat e din teorie. Iată unul din practică. Se ştie că anarhiştii se deosebeau de social-democrați prin chestia parlamentarismului. Anarhiştii, mai revoluționari, mai înfocați, susțineau că nu trebuie de trimis reprezentanți în parlament şi socoteau tactica social-democratică drept burgheză. Social-democrații, dimpotrivă, susțineau că trebuie negreşit de trimis reprezentanți socialişti în parlament, închipuindu-şi chiar prea mari foloasele ce ar putea ieşi din aşa tactică.

In Anglitera sînt acuma două nuanțe socialiste. Una care are ca organ „Justice", în cap cu Hyndman, mai moderată, şi alta mai revoluționară, care are ca organ al său ^Commonwealth", în frunte cu Aveling, Eleanor Marx şi Engels, acela care a fost amenințat cu izgonire din partidă. Din aceste două partide, cea mai moderată este împotriva parlamentarismului, împotriva trimiterii de deputați socialişti în parlament, pe cînd fracțiunea mai revoluționară este pentru această tactică. Astfel s-au amestecat teoria şi practica anarhistă cu cea social-democratică. Bineînțeles, nuanțele socialiste din Anglitera, deşi despărțite prin unele chestii practice, nu pot fi socotite drept două curente socialiste deosebite, deoarece amîndouă primesc principiile socialismului ştiințific, şi dacă una din ele se va încredința că este mai practic de a alege deputați ori cealaltă că e mai bine a nu alege, atunci ele se vor contopi, deşi altfel lucrează şi acuma împreună. Am zis că în aprinderea luptei între anarhişti şi social-democrați şi unii şi alții se azvîrleau pînă la absurdități. Erau în amîndouă partidele oameni care tocmai aceste absurdități le pricepeau, tocmai acestea le veneau la îndemînă şi după gust. Aşa, unor social-democrați le plăcea idolizarea statului dusă la absurd; unor anarhişti le plăcea libertatea absolută idolizată şi dusă de asemenea la absurd. Şi, pe cînd amîndouă taberele, înțelegîndu-se, au început a se apropia, aceşti extremi, reprezentînd tocmai ce era mai absurd şi mai nebunesc în amîndouă curentele, au rămas neînduplecați, intransigenți. Am văzut cum unii din adoratorii statului au fost gata să dea afară pînă şi pe Engels numai pentru că ei n-au înțeles niciodată în ce înțeles s-a luat cuvîntul „Staat" de căpeteniile teoretice ale social-democrației.

In acest articol vom face cunoştință mai de aproape cu un anarhist, care din anarhism a înțeles numai ceea ce era mai nerațional, e vorba de Jean Le Vagre, care a scris şi o broşurică numită *Societatea după revoluție.* Drept vorbind astă broşură, cum vor şi vedea cititorii noştri, nu merită să vorbeşti de dînsa; dar noi sîntem nevoiți să o discutăm pentru că o vedem tradusă în limba românească. Faptul că din toată literatura socialistă au ales tocmai această cărticică arată că ea şi-a aflat admiratori printre tinerimea noastră, şi fiindcă după noi scrierea e o absurditate desăvîrşită, în stare numai de a pricinui buimăceală în mintea oamenilor, de aceea sîntem datori a-i face analiza. Broşura d-lui Le Vagre vorbeşte despre societate după revoluția socială. D-1 Le Vagre, cu drept cuvînt, zice că ar fi o pierdere de timp şi o utopie dacă am voi să hotărîm de pe acuma toate amănuntele societății viitoare, dar că e foarte de seamă lucru să o cunoaştem în trăsăturile cele mai însemnate, mai generale, almintrelea n-am şti unde mergem. In privința aceasta sîntem de aceeaşi părere. Să vedem ce are de zis Le Vagre în privința organizației viitoare. D-sa are de zis foarte puțin. Broşura, foarte mică, de-abia cît un articol de ziar, este plină în cea mai mare parte cu polemică împotriva colectiviştilor, aşa că pentru desluşiri din partea autorului nu rămîne nici loc ; dar, drept vorbind, nici nu avea nevoie de mult loc pentru a spune cum vrea d-sa organizația viitoare. în privința aceasta d-sa nu vrea „nimic", şi s-a mîntuit treaba. Organizarea producției şi a consumației, comitetele de statistică, delegații speciale pentru a hotărî cutare ori cutare lucru de interes public, serviciile publice, toate acestea sînt fleacuri pentru autorul nostru ; ori de nu-s fleacuri atunci îs intrigi ale colectiviştilor care sub forma de delegații, comisii de statistică,, servicii publice etc. vor să introducă pe furiş iar statul de astăzi, cu toate apăsările lui.

Cititorii care nu vor fi cunoscînd mişcarea socialistă din Europa apuseană se vor mira foarte mult cînd le vom

spune că ideea delegațiilor, a comisiilor de statistică este tocmai o idee anarhistă. Aceste delegații, comisii de statistică etc. au fost opuse „Volkstaatului" de care vorbeau social-democrații. Iar în privința serviciilor publice apoi la congresul „Internaționalei" anarhiste, la Geneva (pe la 1874 ori 1873), s-a citit un proiect care le propunea. Dar atunci anarhismul era o putere, reprezenta un principiu, iar acuma d-1 Le Vagre reprezintă şi el... „nimica", însă dacă nu-i trebuie d-sale nici comisii de statistică, nici delegații, nici servicii publice, cum. îşi închipuie oare că se va organiza societatea viitoare ? Răspunsul e stereotip : „Poporului nu-i trebuie nici comisii, nici delegații, nici servicii publice, *el se va organiza singur".* „El singur se va organiza" e o frază care poate cuprinde înțeles mare şi adînc, dar totodată poate să fie şi o frază deşartă, absurdă, un nonsens ; atîrnă de la înțelesul ce i-1 dai. Să luăm pentru mai bună lămurire un exemplu. Să presupunem o comună socialistă de 50 000 de locuitori. Această comună va avea în sînul său membri care se vor îndeletnici cu serviciul iluminării oraşului şi caselor, alții vor fi însărcinați cu împărțirea apei, alții cu higiena, alții cu statistica, cu serviciul relațiilor comunei cu alte comune, cu serviciul telegrafului şi al poştei etc. etc. Dacă toți aceştia care vor fi ocupați cu serviciile comunale vor fi aleşi de membrii comunei, vor lucra sub controlul lor, atunci noi zicem că însăşi comuna s-a organizat, că poporul însuşi (înțelegînd sub acest nume pe locuitorii comunei) s-a organizat. Să presupunem însă că se va găsi unul şi va face următoarea obiecție : „Cum, voiți să întemeiați comisii de statistică şi de relații cu alte comune, serviciul telegrafic şi poştal etc. ? Dar nu pricepeți că astfel iar întemeiați statul, privilegiile şi membrii comisiilor voastre vor alcătui un fel de ocîrmui-re etc. ?". Dar vom întreba noi : „Dv. cum voiți să fie organizată comuna ?" şi la această întrebare acel cineva ne va zice : „Eu nu vreau *nimica,* poporul singur se va organiza, singur, fără comisii de statistică, fără servicii publice etc.". Atunci vom vedea lămurit că fraza „Poporul singur se va organiza" nu are nici un înțeles, este o adunătură de sunete, care nu poate trezi în mintea cuiva nici o reprezentație reală, e o frază care se zvîrle cu scopuri mai mult ori mai puțin necurate. Cam aşa pricepe organizarea viitoare şi Le Vagre.

Iată ce găsim în broşură : „Credem că, trecînd de greul luptei, poporul, fiind stăpîn pe instrumente, se va trezi îndată înaintea acestei probleme : de a produce pentru a consuma mai departe. Credem că oamenii trebuie să caute să se unească după ideile, după caracterele ori atragerile lor şi odată întîlniți se vor organiza cum se va potrivi mai bine cu aplicările lor ; nu zicem după interesurile lor de vreme ce interesul individual va dispărea ori cel puțin se va pierde în interesul obştesc, prin faptul desființării proprietății individuale şi prin neputința de a strînge. Credem că din pricina nevoilor — şi aceasta poate fi chiar de la începutul luptei — se vor face dugheni obşteşti unde consumatorii vor veni să ia cele de care vor avea nevoie". Şi mai departe : „Poporul împins de nevoie se va duce binişor în dughene ca să ia ceea ce le trebuie, de asemenea se va duce să lucreze acolo unde se va simți nevoie, şi astfel se va obişnui să consume fără ca să aibă grija de unde vin acele producte şi ca să producă fără ca să gîndească unde merg productele pe care le fabrică, cu chipul acesta muncitorii se vor obişnui la comunism înainte ca toate comisiile de statistică să se fi putut batăr* înțelege asupra valorii de schimb". Atîta tot. Ce simplu !... dar de o simplicitate copilărească. Presupunem că toate presupunerile d-lui Le Vagre se vor adeveri, că toate împrejurările vor fi întocmai, aşa cum le presupune, lucru cu neputință de crezut, dar în sfîrşit să presupunem. După revoluția socială să zicem că oamenii vor fi atît de morali încît vor începe să lucreze cu toții, că nu vor mai fi leneşi, că nimeni nu va căta să mai despoaie pe altul; să zicem că producțiunea cu toată complexitatea ei, avînd în vedere uriaşa împărțire a muncii, se va statornici fără altă regulă decît că oamenii vor merge şi vor lucra acolo unde va trebui. Presupunem asemenea că oamenii vor lucra cît trebuie, să zicem că nimănui nu-i va veni gust să ia din dugheni mai mult decît îi trebuie, să zicem că toate acestea sînt adevărate. Producția s-a început fără ca poporul „să gîndească unde merg productele care le fabrică". Pentru consumare poporul va merge în dugheni pentru a lua ce trebuie, „fără a gîndi de unde vin acele producte". Dar dacă în dugheni nu va găsi productele

* **[Cel puțin,** măcar].

ce-i vor trebui (şi e chiar sigur că nu va găsi) ? Pentru mai multă lămurire să luăm un exemplu. Să luăm Franţa, după revoluţia socială, şi într-însa o comună cu 50 000 de locuitori din partea de la amiază. Să zicem că s-a întemeiat în această comună cel mai bun mod de producţie şi că se produc mai ales încălţăminte, mobile şi cărbuni de pămînt. Membrii comunei lucrează bine, mai mult chiar decît trebuie, şi productele muncii (încălţăminte, mobile, cărbuni) le duc în dugheni şi în schimb cer haine, tacîmuri pentru masă, cărţi şi sute de alte articole de consumaţie care trebuie omului. Multe vor găsi ei în dugheni, dar haine şi tacîmuri se poate să nu fie pentru toată comuna ori măcar pentru o mare parte din ea. Ce e de făcut? Să zicem acuma că prăvăliaşul crede că se vor găsi tacîmuri la comuna X şi scrie acolo, dar mai întîi chiar de se vor găsi cum se vor schimba cărbunii şi încălţămintele pe haine ? în ce proporţii ? Şi mai rău, haine pot să nu fie acolo de prisos. Cel cu dugheana va scrie aiurea şi va primi acelaşi răspuns. Ce e dar de făcut ? Membrii comunei vor avea dugheni pline de încălţăminte şi de cărbuni şi vor umbla goi, vor mînca cu mîinile bucate gătite ca la sălbatici (deoarece nu vor avea tacîmuri) pe cărbuni, fără tingiri etc.

Dar de unde credeţi dv., ni se va zice, că în comuna luată de pildă nu se vor găsi haine etc. ? Noi nu numai credem, dar chiar sîntem cu desăvîrşire încredinţaţi. Şi iată cum. Să presupunem că în Franţa sînt patruzeci de milioane de locuitori. Cînd toţi vor produce în comunele socialiste fără ca să aibă grijă de unde vin productele şi unde merg, e foarte natural ca din unele lucruri să se producă foarte mult şi din altele foarte puţin. Se va produce pentru o sută de milioane de oameni, de pildă, încălţăminte, prea mulţi cărbuni şi mobile, iar în schimb se vor produce prea puţine lucruri de hrană şi straie. Cu dugheni pline, prea pline, de alte producte, o parte a Franţei va muri de foame şi va rămîne fără haine. Această societate închipuită de Le Vagre e mai absurdă, mult mai absurdă decît societatea de astăzi. în adevăr. Noi am arătat că astăzi regulatorul care pune în armonie producţia cu consumarea este *concurenţa.* Acest regulator azi, în faţa uriaşei creşteri a împărţirii muncii, a schimbului, a ajuns şi ajunge din ce în ce mai neîndestulător, deci se pricinuiesc crize care, zguduie societatea

burgheză din temeliile ei. Pricina este că societatea are un regulator neîndestulător, concurenţa. Ce să zicem de societatea înjghebată de Le Vagre, care nu va avea regulator ? Este destul să gîndim la această societate şi pe dată pricepem că va fi un balamuc adevărat şi nu o societate. D-1 Le Vagre a cam simţit această greutate şi iată ce ne zice mai departe : „Din pricina trebuinţelor, prăvăliile de care am grăit mai sus, fiind în legătură unele cu altele, vor şti întotdeauna care vor fi trebuinţele consumaţiei, îşi vor împărţi productele, şi producătorii, venind să le depuie prin faptul acestei atingeri, fără nici o apăsare administrativă, vor avea cunoştinţă de trebuinţa consumaţiei, de lipsa cutăruia şi de îmbulzeala altuia, şi, pe cînd astăzi vedem ridicîndu-se deodată societăţi de jupuitori pentru a despoia prin cutare născocire cutare mină ori cutare descoperire, atuncia vom vedea alcătuindu-se deodată grupe de producători pentru fabricarea cutărui ori cutărui lucru cerut de consumaţie". Aşadar, prăvăliaşii vor pune în armonie consumarea cu producerea. Dar cum ? Prăvăliaşii din cutare comună pot şti aproximativ cît se cere în comună, mai mult nimica. Este oare destul atîta ? Să luăm din nou exemplul nostru. în comuna luată de pildă a fost în anul acesta grozavă lipsă de haine, de tacîmuri etc. şi îmbulzeală de mobile, de cărbuni etc. Prăvăliaşii, văzînd acestea, vor propune la grupe de lucrători să se lase de scos cărbuni şi de făcut încălţăminte şi să se apuce de lucrat haine etc. de care a fost lipsă nu numai la dînşii, ci şi în multe alte comune. Lăsăm la o parte greutăţi uriaşe, trecerea miilor de lucrători de la o specialitate la alta, întemeierea de fabrici etc., dar, în sfîrşit, să zicem că au făcut fabrici şi au început a lucra. Dar pot oare să fie siguri cei dintr-o comună că în altele nu se va face tot aşa şi deci că în anii viitori nu va fi îmbulzeală de haine şi lipsă de alte celea ? Dacă astăzi, cînd este un regulator al producţiei şi consumării, şi totuşi crizele zguduie societatea, ce va fi într-o societate în care nu va fi nici un regulator ?

D-1 Le Vagre mai face ceva, păstrează liberul schimb între comune, prin urmare pune la loc concurenţa burgheză cu toate urmările ei, numai în loc de indivizi concurează comunele. Să presupunem că în anul acesta din pricina producţiunii anarhice e mare lipsă de haine şi

îmbelşugare prea din cale afară de încălţăminte. Comunele care vor avea haine vor fi năpădite de cereri din partea celor care au prea multe ghete şi n-au haine. Fiindcă se vor cere foarte mult haine, o comună va propune patru perechi de ciubote pe o haină, deşi valoarea unei haine e deopotrivă numai cu două perechi, va propune însă îndoit ca să nu rămîie ea fără de haine. Altă comună va propune şase perechi pe o haină şi astfel se va isca o concurenţă îngrozitoare, o exploatare a unei comune de către alta. Răspunsul d-lui Le Vagre că exploatare nu va putea fi din pricină că nu vor mai fi bani, nu va mai fi schimb de producte, ci de servicii, n-are nici o noimă şi arată că d-sa e cu totul lipsit de cunoştinţe în economia politică. Schimb de producte, schimb de servicii sînt cuvinte, joc de cuvinte. Bastiat şi acuma spune că nu este schimb de producte, ci de serviciu. Comuna X va trimite comunei Z ciubote, iar comuna Z va trimite comunei X haine; puteţi numi acest schimb cum poftiţi : de producte ori de serviciu. Dar cîte perechi de ciubote se vor lua pe o haină ? Comuna Z propune 4, W propune 6 şi Y 8. Pentru ce adică X ar trimite la Z, şi nu la Y ?

Dar şi în comună nu vom sta mai bine. D-1 Le Vagre ne spune că prăvăliaşii vor şti a pune în armonie consumarea cu producţia : *vor împărţi productele şi pe producători,* arătînd unde şi ce trebuie de lucrat etc., în timp ce poporul va munci fără a şti unde merg productele muncii sale. Dar astfel aceşti prăvăliaşi ajung în adevăr o castă privilegiată cu putere colosală asupra concetăţenilor lor. Cînd în cutare comună va fi mare lipsă de haine ori de hrană... aşa că marfa cită este nu va putea ajunge decît pentru 30 000 de oameni din 50 000, atunci prăvăliaşii vor părtini unora şi aceştia, la rîndul lor, le vor face alte servicii, se vor forma partide, lupta de partide va învia, iar prăvăliaşii pot ajunge clasă privilegiată economiceşte. Se înţelege că noi am dat numai un exemplu cu lipsa hainelor, dar se vor întîmplă mii de cazuri în fiecare şi pentru a aţîţa lupta între membrii comunei şi astfel vor da prăvăliaşilor prilej de a se folosi de nemulţumiri. Ce mai anarhism de precupeţ !

La toate acestea d-1 Le Vagre bolboroseşte : „Ei bine, dar uitaţi că în societatea despre care vorbesc eu oamenii vor fi buni, umani, morali şi nu vor voi ei singuri să exploateze". Să ne ierte d-1 Le Vagre dacă îi vom spune că repetă o frază luată de la socialişti, dar fără a o pricepe. Socialiştii zic în adevăr că în societatea viitoare oamenii vor fi mai morali, mai umani etc., dar pe ce întemeiază ei astă afirmare ? Ei o întemeiază pe un adevăr ştiinţific netăgăduit : caracterul moral şi afectiv atîrnă de mediul natural şi artificial în care trăieşte omul. Acuma, cînd din pricina propăşirii, omul a ajuns aproape stăpîn pe mediul natural, caracterul lui moral şi afectiv atîrnă mai ales de mijlocul social. Punînd dar pe om într-un astfel de mediu social cum este organizarea societăţii socialiste, e foarte firesc lucru ca într-însul să se dezvelească foarte mult toate afectele şi instinctele umane şi să dispară cele egoiste, care iarăşi sînt foarte naturale pentru un mijloc social ca astăzi, pentru un mijloc in care sînt luptă de clase, antagonismul intereselor, concurenţă. în societatea închipuită de Le Vagre, comunele sînt puse una în faţa alteia concurente, în această societate un om va fi şi mai puţin stăpîn pe ziua de mîine decît în societatea modernă, în acea societate este dată cea mai mare putinţă de exploatare şi prin urmare un om va fi mai curînd egoist, şi anume mai egoist decît azi, şi nu mai uman. Noi zicem că omul fiind în societatea organizată socialistă va ajunge prin faptul schimbării mijlocului social tot mai moral, iar această moralitate crescătoare a individului va avea iarăşi înrîurire binefăcătoare asupra organizării sociale ; d-1 Le Vagre însă ia moralitatea inşilor ca un ce dat, hotărît şi printr-însa vrea să explice organizarea socială viitoare ! Nu-i vorba, noi am arătat că dacă vor fi oamenii chiar îngeri în societatea d-lui Le Vagre, totuşi acea societate-balamuc va trebui să piară foarte curînd din pricina lipsei de organizare, dar mai ales cînd în această societate tocmai aşa îngeri nu vor avea de unde să fie. Pînă acuma am vorbit numai de producere şi consumare, să trecem la serviciile publice. Prin servicii publice se înţeleg acele servicii care nu produc de-a dreptul nimica, deşi ajută indirect la producere. Aşa sînt poştele, telegrafele, drumurile de fier etc... Iată ce ne spune în privinţa aceasta d-1 Le Vagre :

„S-a mai grăit că pentru muncile de folosinţa obştească, care ar putea cuprinde uneori mai multe regiuni,

i.

va trebui să se numească numaidecît delegaţi însărcinaţi ca să se înţeleagă chiar numai pentru o bucată de vreme şi în vederea singurului ţel pentru care sînt numiţi. Şi aceasta e greşit. în adevăr, după cum ne-am încercat să dovedim în cele înşirate pînă acuma, interesele fiecăruia se vor pierde în interesul obştesc ; deci cetele vor fi legate numai pentru interesele generale pe care cu toţii le vor putea privi din punctul lor de vedere, dar care la urma urmei vor ţinti către acelaşi scop. Apoi toate aceste deosebiri de sat, comună, patrie etc., după noi, trebuie să piară sau cel puţin vor rămînea numai expresii geografice ; deci dacă luăm, de pildă, întemeierea unui canal ori a unei linii de drum de fier, nu vedem deloc nevoia de a trimite delegaţii pentru organizarea acestor lucrări. Presupunem că ideea de a face astă lucrare s-a iscat în mintea unui singur individ. Dintru-ntîi va avea de propagat ideea în jurul său, de căutat pe cei care vor voi să o primească şi să-1 ajute în astă întreprindere, de aflat ingineri (dacă nu-i el singur inginer) pentru făcut planuri, cercetat locurile pe unde trebuie să meargă canalul, drumul de fier, să adune salahori sau altfel de muncitori; apoi după ce va fi strîns grupul trebuitor, după ce vor fi dezbătut, cumpănit toate planurile, în toate amănuntele lor, s-ar apuca de lucrat, şi munca s-ar face, cum vedeţi, fără autoritate şi fără delegaţii, numai prin îmboldirea inşilor".

Am făcut această citaţie lungă pentru ca să nu creadă cineva că voim să rîdem de d-1 Le Vagre. Acuma trebuie să facem o declaraţie sinceră că nouă ne arde obrazul de ruşine cînd ne gîndim că asemenea copilării naive pot fi luate de cineva drept socialism. Broşura aceasta pare că înadins a fost scrisă pentru a compromite socialismul, închipuiţi-vă numai lucrările uriaşe ce presupune un drum de fier care trece prin regiuni întregi, acele numeroase lucrări speciale cerute, feluritele interese ce el atinge; toate acestea, după d-1 Le Vagre, se vor regula prin aceea că va veni lui X ori lui Y în gînd să le facă fără ca regiunile interesate să se înţeleagă asupra nevoii, putinţei etc. a acestui drum de fier. Să presupunem că lui X din comuna cutare i-a venit în gînd să facă un drum de fier care să treacă prin mai multe regiuni. Acel X găseşte mai mulţi tovarăşi, presupunem chiar că găseşte şi acea sumedenie de specialişti care se cer

pentru astfel de lucrare uriaşă. Lui X îi va trebui o mulţime de material pentru lucrări de pămînt, de terasament, maşini de scos ţărînă, şine, vagoane, locomobile, macazuri, 'lemnărie, sute de alte articole pentru gări, cantoane, în sfîrşit poduri de fier peste rîuri, mii de articole fabricate în felurite comune, deoarece munca este împărţită. Locomobilele se vor face în comuna Y, vagoanele aiurea, podurile în alt loc, şinele poate chiar în altă ţară, în Englitera. Deci X va trebui să ceară acest material uriaş şi felurit de la atîtea locuri felurite. Sub ce cuvînt vor trimite acele comune materialul cerut? Mai întîi fabricile pot să nu aibă material şi va trebui să-1 facă şi poate chiar ca mulţi lucrători să treacă de la altfel de muncă la acestea, de la fabricarea hainelor să treacă la a materialului pentru drum de fier. Dar de unde se va şti că din pricina aceasta nu se va căşuna lipsă de haine? Planul lui X va face tulburare în producţiunea societăţii, va muta pe muncitori de la o breaslă la alta ; şi de unde poate să ştie X că societatea are ori ba puterile trebuitoare pentru a face drumul de fier proiectat? De unde va şti aceasta chiar societatea însăşi? Mai departe. în comuna luată drept exemplu pot să se mai afle şi alţii afară de X care să vrea a face şi ei cîte un drum de fier ; iar dacă nu în comuna pomenită, apoi fireşte că în celelalte. Mai întîi ei pot să nu ştie unul de altul ori, şi mai rău, pot să aibă alte păreri, socotind că X cu tovarăşii lui greşesc ori nu vor fi în stare a scoate lucrul la capăt, ori nu se vor înţelege în privinţa locurilor prin care trebuie să treacă drumul etc. Aşadar, în aceeaşi regiune poate să se înceapă deodată mâi multe linii,' fără nici o înţelegere şi îndepărtînd mulţime de oameni de la altfel de muncă. în toate acestea nu presupunem deloc rea-voinţă, ci X din cutare cojnună poate crede cu tot dinadinsul că va face în adevăr drumul de fier cel mai economicos, iar Y din altă comună depărtată poate crede ;că el şi cu tovarăşii săi are deplină dreptate, şi nu X. Afară de acestea, deprinşi a lua din prăvălii fără a se gîndi de unde vin articolele de consumare (după cum spune d-1 Le Vagre), ei nu vor sti dacă munca lor e trebuincioasă altei bresle. X, Y, Z din felurite comune fac dară drumuri de fier şi fiecare va fi nevoit să ceară felurite articole trebuitoare drumurilor de fier : şine, maşini, vagoane etc. de pe aiurea.

Cui vor trimite fabricile materialul? De ce lui X, şi nu lui Y? Nu se va brodi oare să se trimită lui X maşini şi vagoane nu, pe cînd Y va primi vagoane, dar nu maşini. Şi dacă toţi cărora le va veni în cap să facă drumuri de fier vor cere materialuri şi vor fi îndestulaţi, nu se va întîmplă oare ca, prea mare parte din membrii societăţii îndeletnicindu-se cu pregătirea materialurilor cerute, societatea să se trezească la sfîrşitul anului fără hrană, fără straie şi fără alte lucruri trebuincioase? Toţi cei care au idee despre viaţa unei societăţi vor trebui, credem, să se unească în părere cu noi că ideea lui Le Vagre e absurdă şi copilărească. Să presupunem acuma că drumurile de fier sînt gata făcute, că în societatea socialistă, ceea ce e sigur, drumurile vor fi şi mai multe, mult mai multe decît azi. Să ne închipuim dară o reţea colosală de drumuri de fier, o reţea care va acoperi, de pildă, toată Franţa. Să luăm acuma în seamă zecile de mii de oameni, mare parte specialişti, care vor fi împrăştiaţi prin toată Franţa şi vor lucra la drumurile de fier. Să ţinem seamă de sutele de ingineri care trebuie să fie ocupaţi cu ţinerea drumului în bună stare, la mecanicii care trebuie să îngrijească maşinile şi să le dreagă, la cantonieri etc. etc... Să luăm în seamă toată încîlceala lucrului. Trebuie ca trenurile să meargă după un singur plan bine hotărît şi bine cumpănit, almintrelea trenurile n-ar şti cînd să plece, s-ar face ciocniri şi sfărîmări la întîlniri etc. Să ţinem seama că un macaz rău întors într-o staţie poate pricinui sfărîmarea trenului şi moartea a sute de oameni, să luăm în seamă miile de maşini care trebuie să fie puse în mişcare de specialişti şi că o maşină rea poate omorî sute de oameni; să luăm în seamă grămada de vagoane încărcate cu lucruri de consumaţie circulînd în toate părţile şi să nu uităm că societatea socialistă va fi mai bogată decît cea de azi, şi mai ales în lucruri numaidecît trebuitoare; să ne gîndim la contabilitatea complexă şi enormă care va trebui ţinută pentru a se şti încotro trebuie să meargă vagoanele şi cîte etc. Să ne închipuim numai toată complexitatea acestui uriaş mecanism: reţeaua drumurilor de fier, şi să ne întrebăm cum va putea acest organism uriaş şi complicat să fie pus în mişcare, cum ar putea funcţiona normal, armonic, după interesele ţării întregi. Cum va putea acest organism să fie pus în mişcare fără o organizare unitară, raţională, armonică? Şi la aceste consideraţii ale noastre Le Vagre ne strigă: „Nu vă trebuie organizaţii, delegaţii cu scop de a regula treburile, servicii de contabilitate etc... Aceste toate sînt şiretlicuri pentru a pune în picioare iarăşi statul. Noi presupunem că se va găsi un X care va regula mersul trenurilor în toată Franţa etc.".

Astfel de frică de unele comitete de statistică, de contabilitate, de frică de delegaţii pentru a regula treburile societăţii, lucrînd sub controlul societăţii, din frică şi nepricepere, Le Vagre pune interesele cele mai de căpetenie ale societăţii întregi în voia întîmplării, că unui individ îi va veni insuflare de a regula interesele societăţii fără nici un control din partea societăţii. Şi această absurdă dictatură a unui X închipuit este născocită pentru a înlătura orice autoritate! Pentru a înlătura autoritatea, iată schema societăţii viitoare propusă de Le Vagre ca trebuind să se întemeieze după revoluţia socială: poporul va munci fără a şti unde merg productele sale, va consuma fără a şti de unde vin productele consumate, iar toate treburile ce ating societatea întreagă se vor cîrmui de nişte indivizi care singuri se vor alege, vor pune lucrurile la cale cum le va trăsni prin cap, fără controlul poporului, care va şti numai atîta, ca să muncească.

Acesta e înţelesul adevărat, curăţit de fraze, al organizării sociale a d-lui Le Vagre. în astă organizare stai la cumpănă ce să admiri mai mult: absurditatea, naivitatea copilărească ori autoritarismul ce se dă pe faţă, dînd puteri nemărginite, necontrolate, în mîna unor X închipuiţi.

Am luat un exemplu, drumul de fier, dar cititorii pot să ia orice altul, oricare funcţie mare a societăţii şi se vor încredinţa că închipuirea lui Le Vagre e absurditate curată, că astfel de societate n-ar putea să trăiască nici cîteva zile, că oamenii s-ar azvîrli în braţele celei mai negre reacţiuni numai pentru a scăpa de societatea-balamuc plăsmuită de domnul Le Vagre.

II

în articolul trecut am făcut cunoştinţă cu ideile d-lui Le Vagre despre societatea viitoare; acestea sînt ideile lui pozitive. Acuma vom vedea şi critica d-sale împo-

triva socialismului științific și ne vom convinge că nu-i mai fericit de astă dată. Broșura fiind mică, d-1 Le Vagre a criticat punctele cele mai de frunte ale colectivismului. Să vedem dar ce zice d-1 Le Vagre :

„Aceia ce-și zic astăzi colectiviști vreau să sfărîme precupeția de acum, vreau să nimicească concurența dintre oameni, desființînd paralele, valoarea de schimb, care face ca capitaliștii să înșele pe muncitori primind m schimbul paralelor o putere de lucru mai mare decît aceea ce li se plătește. Ei zic că vor să nimicească toate acestea și găsesc că lucrul cel mai de seamă e înlocuirea paralelor, valoare de schimb, prin bonurile de muncă, altă valoare de schimb.

întrucît se vor fi prefăcut lucrurile ? Ce ne pasă că valoare de schimb e un metal mai mult ori mai puțin prețios !..."

Facem un popas și îndrăznim a propti în drum pe voinicosul critic, și iată de ce. D-sa începe critica lovind în ceea ce, după d-sa, este esența colectivismului ; toată combaterea izvorăște din acea presupunere. Dar presupunerea e absurdă și mincinoasă, deci absurdă și mincinoasă este și combaterea. De unde și pînă unde a găsit d-1 Le Vagre că au de gînd colectiviștii să introducă bonuri de muncă, prin care să înlocuiască banii de azi ? D-1 Le Vagre nu ne spune. Ce-i drept, citează pe un colectivist, B. Malon, care e în contra lor, dar care sînt colectiviștii ce le propun ? închipuiți-vă ce sistem de critică ! Pune în spatele colectivismului o propunere absurdă și citează un colectivist care în această citație vorbește împotriva bonurilor, ne citează chiar cuvintele prin care Malon le combate și pe urmă criticul, c-un sînge rece de pizmuit, merge mai departe, ca și cînd ar fi dovedit că socialismul științific cu adevărat cere asemenea bonuri de muncă, în locul paralelor ! Asemenea critică arată mai multă lipsă de judecată decît rea-voință, asta-i și singura dezvinovățire ce-i putem face d-lui Le Vagre. Dacă d-sa ar cunoaște colectivismul și socialismul din citire și nu din discuții prin cafenele, atunci ar fi știut că unele din cele mai însemnate pagini ale socialismului științific au fost scrise tocmai împotriva acestor bonuri de muncă. Ar fi aflat că de pe la 1847 Marx a

scris o carte întreagă împotriva lui Proudhon și a mutualismului, care în esență cere tocmai această așa-numită valoare de schimb.

în *Capitalul* lui Marx, în cîteva articole ale lui Engels, în o mulțime de articole răspîndite prin ziare, în articolele francezilor Lafargue, Guesde, Deville, Malon, precum și în ale scriitorilor de alte nații, socialismul științific a combătut aceste bonuri, valoare de schimb, menite a preface societatea burgheză în societate socialistă. Dar înainte de a arăta cum le critică socialiștii să vedem cum le combate d-1 Le Vagre.

Ideea de căpetenie a celor ce au propus bonurile este următoarea. Esența valorii unui produs este munca. Așa valoarea unei linguri produsă în patru ceasuri este patru ceasuri de muncă și poate să se schimbe cu orice alt lucru care e produs de asemenea în patru ceasuri. în societatea noastră însă, cum știm, un lucru tinde a se schimba după valoare, însă foarte adesea se schimbă altfel : pe lucruri cu valoare mai mare ori pe lucruri cu valoare mai mică ; faptul atîrnă de la starea pieței, de la cît se oferă și cît se cere pe lucrul de care ni-i vorba, atîrnă de concurență. După „boniriști", lucrul de căpetenie este să se găsească valoarea adevărată a fiecărui lucru, așa ca să se poată schimba după ceasurile de muncă cheltuite cu el. Pe de altă parte, ei cer ca lucrătorii să primească bonuri de muncă pentru toate ceasurile întrebuințate. Așa un lucrător, dacă va munci zece ceasuri, să ia un bon de zece ceasuri ; pentru aceasta să poată lua din magaziile societății mărfuri echivalente cu munca sa. Dacă Stan va fi muncit șase ceasuri făcînd o lingură, iar Bran tot șase la un strai, aceste două lucruri vor fi în magaziile societății ca valori de șase ceasuri. Stan cu un bon de șase ceasuri va putea lua straiul și Bran cu bonul său tot de șase ceasuri va putea lua lingura. Cu acest mijloc pe de o parte s-ar păstra împărțirea muncii, iar pe de alta fiecare muncitor va primi pentru bonul său un echivalent complet al muncii sale, și, muncitorii primindu-și echivalentul muncii lor, sărăcia ar pieri din societate.

Cam aceasta e în două cuvinte ideea esențială a tuturor celor care s-au gîndit la bonuri de muncă prin care să

reformeze societatea *. Le Vagre, cum am zis, pune aceste idei în spatele colectiviştilor, el zice că socialiştii colectivişti vor să facă toate uneltele de muncă proprietate colectivă a naţiunii, pe urmă să întemeieze comisii statistice care să găsească adevărata valoare de schimb a productelor, să dea lucrătorilor bonuri tocmai deopotrivă cu valoarea muncii lor. Cu dînsele lucrătorii vor putea lua ce vor voi din magazii fără să fie exploataţi.

După Le Vagre aşa voiesc să facă socialiştii colectivişti. Să vedem dar cum îi critică. Iată neajunsurile ce află d-sa în această concepţie. întîi. Nu se poate găsi măsură pentru valoare, fiindcă unele munci sînt mai grele şi altele mai uşoare, deci e nedrept ca un ceas de muncă grea să fie deopotrivă cu un ceas de muncă mai uşoară. La aceasta bonuriştii pot răspunde foarte bine că întîmpinarea nu-i deloc serioasă, una pentru că progresul tehnicii prin întrebuinţarea maşinilor în toate breslele producţiunii va face deopotrivă greutatea muncii. Apoi, chiar dacă s-ar întîmpina vreo greutate, tot nu e de neînvins. De altmintrelea şi Le Vagre stăruie mai mult asupra alteia, şi anume că prin bonurile de muncă se va face cu putinţă ca unii să strîngă avere şi deci se va înfiinţa din nou neegalitatea socială. Această întîmpinare trebuie însă s-o citām chiar cu vorbele lui : „Să ne închipuim aceşti oameni cu gînduri rele, care pe nedrept se bănuiesc a fi într-o societate anarhistă ; să ne închipuim că aceşti oameni ar putea produce mai mult decît le trebuie şi prin aceasta ar ajunge să strîngă ; ar urma că pe de o parte s-ar împuţina cererile de producte, iar pe de alta ar năpădi şi ar ajunge astfel nu numai să încurce toate socotelile comisiilor de statistică, ba încă să împiedice pe alţii care ar avea mai multe nevoi să producă pe cît le trebuie". Nu urmăm mai departe, şi atîta e destul. Să presupunem că într-o fabrică se lucrează şase ceasuri pe zi şi în aceste şase ceasuri un lucrător produce o pereche de cizme şi primeşte un bon de şase ceasuri. Pe acest bon lucrătorul poate lua din magazinuri fie o pereche de cizme, fie alt product echivalent cu şase ceasuri de muncă. Să presupunem acuma că unii dintre cei care lucrează în fabrică sînt „oameni cu gînduri rele",

*** Dăm aici numai ideea esenţială, nu şi utopiile lui Proudhon, Gray, Rodbertus, care cu toatele îs întemeiate pe astă idee fundamentală.**

în loc de şase ceasuri pe zi vor lucra cîte 12, vor produce cîte 2 perechi de ciubote şi le vor pune în magaziile societăţii, vor lua cîte un bon de 12 ceasuri, căpătînd drept de a lua din magazii un echivalent de 12 ceasuri; dacă nu le vor lua, atunci echivalentele neluate vor sta în magazie. Unde e aici nedreptatea ? Oamenii muncesc de două ori mai mult, de aceea primesc drept la o cîtime îndoită de producte, şi pe aceşti oameni, care vor munci mai mult, să-i numim „cu gînduri rele" numai pentru că vor să muncească mai mult ? Şi de asemenea cum prin faptul că vor munci mai mult au să împiedice pe alţii de a produce cît le trebuie ? Taină nepătrunsă ! E vădit lucru că Le Vagre, punînd în spatele socialismului modern ştiinţific, în spatele colectivismului o absurditate, n-are destulă pricepere pentru a o critica, a o descurca. Dacă Le Vagre ar fi cunoscut mai bine colectivismul, despre care vorbeşte cu atîta îndrăzneală, ar fi ştiut cel puţin următoarele :

Că bonurile de muncă menite a înlocui paralele sînt o idee veche, care a avut apărători plini de talent : în Englitera pe Gray şi alţii. în Franţa cel mai însemnat apărător al lor a fost Proudhon. La 1847, cel mai de frunte reprezentant al colectivismului modern, Karl Marx, în cartea sa *Misere de la phylosophie,* a combătut acest sistem şi a nimicit cu totul utopiile tuturor bonuriştilor. Pe urmă, mai ales în *Das Kapital,* Marx a arătat că exploatarea muncitorului se face în producţiune, nu în schimb. Lucrătorul primeşte în mijlociu pentru munca ce o vinde ca pe o marfă preţul integral, deopotrivă cu strictul necesar pentru trai. Muncitorul nu e înşelat ca vînzător, ci ca producător. Pricina grozavei exploatări, a grozavei neegalităţi economice nu stă în faptul că lucrătorul nu ar primi preţul adevărat al marfei sale, al muncii, ci în faptul că munca lui e marfă, în faptul organizării sociale care face ca munca lui să fie marfă. Deci cei care vor dispărea * exploatării, proletariatului, a grozavelor neegalităţi economice trebuie să îndrepteze în acolo privirea ca să garanteze lucrătorului preţul integral al muncii-marfă (acest preţ îl primeşte aproape şi azi **) şi trebuie să îndrepteze toate silinţele spre a face

*** [Dispariţia].**

**** Vezi „Karl Marx şi economiştii noştri". Acolo am arătat că preţul muncii cînd se suie, cînd cade sub valoarea sa, care-i**

să înceteze o stare de lucruri în care munca ajunge marfă ; cu alte cuvinte trebuie să lucreze nu pentru a reforma schimbul în societate, ci pentru schimbarea desăvîrşită a organizaţiei economice a societăţii. Chiar dacă ar fi cu putinţă să se întrebuinţeze bonuri în loc de monedă, societatea de azi neschimbîndu-se, despoiarea muncitorilor ar rămînea neatinsă ; despoiarea nu poate înceta decît cînd va înceta vînzarea puterii de a munci. A reforma schimbul în societatea burgheză, lăsînd neatins modul de producţiune, este mai întîi peste putinţă şi apoi, chiar de ar fi, tot n-ar aduce vreun folos *.

Dar colectiviştii au nimicit cu totul aceste utopii întemeiate pe muncă-monedă. Dar Le Vagre va zice : „Bine, noi nu zicem că socialiştii colectivişti vor să schimbe numai modul de schimb introducînd în loc de bani de metal bonuri de muncă ; noi zicem că totodată ei vor să schimbe şi modul de producere declarînd toate uneltele de muncă (fabrici, pămînt etc.) proprietate colectivă, schimbînd astfel şi modul de producţie". Foarte bine. Este adevărat că socialiştii vor să declare toate mijloacele de muncă proprietatea naţiei, vor preface toate capitalurile individuale într-un capital social unic, dar atunci în faţa acestui colectivism la producere ce ar căuta bonurile de muncă ? Ce rost ar putea avea o monedă, un mijloc de schimb, într-o societate în care producţiunea şi împărţirea productelor vor fi organizate amîndouă ? Să presupunem în societatea colectivistă două comune producătoare, una care produce haine şi alta ciubote ; cum vor schimba între dînsele ? După Le Vagre, care învinovăţeşte pe colectivişti că vor să păstreze precupeţia de acuma înlocuind moneda prin bonuri, în această societate schimbul s-ar face prin bonurile de muncă. Asta înseamnă că s-ar păstra concurenţa burgheză cu toate urmările ei, numai, [că] în loc să concureze indivizi, ar concura comune. Astă concepţie absurdă despre o societate în care ar concura între ele comunele, deşi mijloa-

egală cu strictul necesar (cu ceea ce trebuie neapărat) pentru viaţă. Chiar azi, una cu alta, lucrătorul primeşte valoarea deplină a puterii sale de a munci.

*** Deşi aceste teorii proudhoniene au trecut în lumea unde nu mai este durere, iniei suspin, totuşi, avînd în vedere că tot învie neîncetat şi că unii şi alţii le aruncă în spatele socialismului ştiinţific, vom vorbi pe larg despre dînsele într-unui din n-rele viitoare ale „Revistei sociale".**

cele de muncă ar fi socializate, astă închipuire au născocit-o unii anarhişti şi a fost criticată şi nimicită tocmai de colectivişti, care au arătat că lăsînd schimbul şi concurenţa între comune s-ar da naştere altei societăţi burgheze cu toate păcătoşiile ei, numai cît lupta între inşi ar fi înlocuită prin lupta între comune. „Dar — va zice Le Vagre — noi ştim că socialiştii colectivişti vreau să înceteze concurenţa, de aceea şi numesc comisii de statistică, care vor avea îndatorirea de a afla adevărata valoare de schimb a productelor ; aşa că un product de patru ceasuri, de pildă, se va schimba cu alt product de patru ceasuri". D-l Le Vagre a auzit despre comisiile de statistică, dar nu ştie ce mîncare sînt acelea. Comisiile de statistică pot foarte bine hotărî ca patru ceasuri de muncă să se schimbe pe alt product de patru ; dar iată că într-o comună un ins produce o pereche de cizme în patru ceasuri, pe cînd în alta, cu unelte mai bune, insul produce o pereche în două ceasuri. Care din două se va lua drept tip de valoare ? Dacă vor socoti o pereche de cizme ca valorînd patru ceasuri după lucrul comunei întîia, atunci comuna a doua se va trezi că perechea de cizme produsă în două ceasuri va valora cît 4 ceasuri de muncă ale comunei dintîi, deci pentru o valoare de două ceasuri această comună va lua lucruri de patru. însă dacă se va lua drept valoarea cizmelor două ceasuri după comuna a doua, atunci comuna întîia se va trezi nedreptăţită, munca ei de patru ceasuri se va preţui numai drept două. Exemplul ne arată ce balamuc ar fi această societate pe care, după Le Vagre, o vor socialiştii colectivişti. Dar iată alt exemplu care va arăta şi mai bine absurditatea acestei societăţi. Să presupunem chiar că au reuşit comisiile de statistică să găsească un mijloc prin care să preţuiască după dreptate valorile produse de comune. Atunci „bonuriştii" ar putea oare să se bucure şi să se creadă învingători ? „Dacă aflăm — ne vor zice ei — un mijloc de a face ca un product făcut într-un ceas să se schimbe cu altul făcut iarăşi într-un ceas, atunci putem avea o societate întemeiată pe dreptate. Un om muncind zece ceasuri şi primind un bon de zece ceasuri va avea valoarea integrală a muncii sale şi va putea lua din magaziile societăţii orice va voi, iar productul luat va fi echivalent tot cu 10 ceasuri. Deci toţi oamenii dintr-o societate vor munci într-un an 10 miliarde de ceasuri,

apoi vor produce producte în valoare de 10 miliarde şi cu bonurile iarăşi în valoare de 10 miliarde vor lua din magazii toată producţia şi fiecare în parte va primi rodul muncii sale. Să vedem : au drept să se bucure pînă la atîta „bonuriştii" ? Să presupunem că într-o comună se lucrează încălţăminte. Primind bonuri de muncă pentru încălţăminte, membrii acestei comune merg la magazii şi vor să cumpere haine, mobile, cămăşi. în magazie însă nu găsesc deloc haine ori găsesc prea puţine. Ce vor face ei ? Vor cere de la alte comune ? Dar şi acolo pot să nu fie haine. Şi că se va întîmplă aşa ceva cu vreun lucru nu încape îndoială. Pentru că de unde vor şti producătorii de haine din o comună cîte anume trebuie societăţii şi cîte vor da alte comune ? Societatea va munci 10 miliarde de ceasuri, producătorii vor primi bonuri pentru 10 miliarde de ceasuri, în magazii vor fi producte de 10 miliarde. Foarte frumos. Dar între aceste producte care reprezintă 10 miliarde de ceasuri pot să fie mobile, cămăşi etc., dar prea puţine haine. Poate să se întîmple să avem haine care ar ajunge pentru de trei ori pe atîţia oameni şi să nu avem tacîmuri mai deloc. Deoarece nu este în societatea plăsmuită nici un regulator, cazul pomenit se va întîmplă neapărat. în societatea de azi acest regulator este concurenţa, bonuriştii însă vor să o desfiinţeze, nemailăsînd ca un product să se schimbe mai pe mult ori mai pe puţin decît valoarea sa. Deci, nimicind concurenţa şi neintroducînd alt regulator care să armonizeze producţia cu consumarea, această societate a bonuriştilor e o absurditate mai tot aşa de mare ca şi cea visată de Le Vagre şi despre care am vorbit în numărul trecut. Tot ce am zis acolo despre o societate fără regulator al producţiei şi fără armonizator între producere şi consumare se potriveşte şi societăţii născocite de bonurişti. Fireşte că mulţi vor zice : „Ei bine, lovind pe bonurişti nu faceţi nici un rău lui Le Vagre, care este şi el împotriva bonuriştilor". Aşa este, dar noi am arătat că d-1 Le Vagre nu-i în stare a analiza ceva. D-sa pune în spatele colectiviştilor o idee absurdă (de n-a fost rea-voinţă, a fost negreşit lipsă de cunoştinţă). Mai mult : nu-i în stare să combată această absurditate, ci aduce argumentele cele mai caraghioase, cum este următorul : „Ce va face societatea dacă se vor găsi oameni care vor lucra mai mult decît ceilalţi ?". Deci d-1 Le

Vagre, după ce împodobeşte cu o prostie socialismul colectivist, nici nu-i măcar în stare să dovedească lămurit că prostia pomenită e prostie. Mai vădită lipsă de judecată e greu de aflat. Deci răfuiala d-lui Le Vagre e lămurită : lipsă de inteligenţă şi pe deasupra lipsă de cunoştinţe. Bineînţeles că n-am avea la ce mai sta de vorbă cu acest domn ; dar tot vom răspunde la unele din întîmpinările lui, şi cititorii vor vedea îndată pentru ce.

După ce arată aşa de cu măiestrie ideile socialismului ştiinţific (colectivismul) asupra societăţii viitoare, d-1 Le Vagre urmează : „Cu toate aceste ocoliri vedem clocindu-se menirea faimoaselor comisii de statistică, care să reguleze ceasurile de muncă, hotărînd fiecăruia ce trebuie să producă". Dar înaintea unei astfel de societăţi, după d-1 Le Vagre, trebuie să dăm înapoi cu groază, pentru că astfel de societate va fi mai despotică decît cea burgheză. După ce spune despre colectivişti că vor să introducă bonuri-monedă şi comisii pentru hotărîrea valorii de schimb a productelor, d-sa vine la o idee mai sănătoasă, îi licăreşte prin minte ideea adevărată a colectivismului ştiinţific : *organizarea producerii şi organizarea împărţirii productelor;* însă această idee n-o dezvoltă, ci se dă cu groază înapoi sub cuvînt că asemenea societate ar fi un despotism îngrozitor. Astă întîmpinare e atît de răspîndită încît, deşi am vorbit despre dînsa şi altă dată, nu putem să nu ne oprim din nou. De obicei nu-i nimic mai greu decît a combate întîmpinările ce se fac în privinţa societăţii viitoare. Viaţa unei societăţi e atît de întinsă şi de felurită încît, orice am răspunde la întîmpinările ce ni se fac şi oricît de biruitori am fi, potrivnicii noştri tot vor găsi tei de curmei şi vor critica un amănunt sau saltul şi apoi ier şi iar fără sfîrşit. A răspunde la toate întîmplările şi în privinţa tuturor amănuntelor organizării viitoare e peste putinţă. în adevăr, cum voiţi să înşirăm amănunţimile vieţii unei societăţi în care va fi alt mijloc social, cu desăvîrşire altul decît acuma, în care deci vor fi alte obiceiuri, alte idei, alte cereri morale decît acuma şi alte mijloace materiale de trai. Critica literară modernă a osîndit cu totul romanul istoric, arătînd că un romancier oricît de genial ar fi, oricît de mare imaginaţie ar avea, oricît ar cerceta epoca istorică descrisă nu va putea să ne dea tipuri cu adevărat reale din acea epocă istorică pentru că este peste

putința unui om de azi, cu sufletul atît de complex, să se strămute în pielea unui om din altă epocă trecută. Şi dacă nu poate un om modern să ne învie un tip din trecut, despre care avem mulțime de monumente istorice, de fapte pozitive, de monumente literare chiar, ce să mai zicem cînd e vorba de oamenii viitori, despre care n-avem nimica alta decît închipuirea noastră şi nişte deduceri aprioristice ? Şi, dacă nu putem cunoaşte pe oamenii viitorului, cum să putem să descriem viața lor cu amănuntul ? Socialismul ştiințific a înțeles minunat acest lucru şi s-a lăsat cu desăvîrşire de utopii, adică de descris pe larg societatea viitoare. Socialismul ştiințific se îndeletniceşte cu analiza societății de azi, care pregăteşte împrejurările materiale ale societății viitoare socialiste. De aceea socialismul modern nu se strămută în societatea viitoare, uitîndu-se cu dispreț la cea de azi ; ci trăieşte într-însa, se luptă pentru a nimici mai iute piedicile ce mai stau în calea mişcării înainte, se luptă pentru a întări, pentru a da mai mare putere elementelor de viață viitoare oare se dezvoltă chiar în societatea de azi. Pentru un socialist modern e de o mie de ori mai de folos a nimici vreo piedică reacționară, rămăşiță din timpurile feudale, care opreşte societatea de a se mişca ; pentru socialist e de o sută de ori mai însemnat a nimici vreo piedică reacționară, rămasă din vremile feudale, dar care zăticneşte * mersul societății ; pentru socialist e mai însemnat lucru scurtarea zilei de muncă decît toate dezbaterile despre cutare sau cutare amănunte ale organizației viitoare, însă pentru utopişti, de soiul lui Le Vagre et Co., dezbaterile în privința cutărei sau cutărei chestii ce atinge generațiile viitoare e atît de însemnată încît ei socot că din pricina ei se cuvine să facă dezbinări între socialişti şi a împiedica astfel lucrarea partidei. Se înțelege, nu voim să exagerăm. Zicînd că chestiile prezentului trebuie să ne intereseze mai presus, mult mai presus decît chestiile viitorului îndepărtat, mai ales decît chestiile de amănunt, noi nu zicem că trebuie să [nu] ne pese de viitor ; nu, dimpotrivă, trebuie să ne pese şi încă mult. Trebuie să ne ferim de unele neajunsuri în viitor şi să fim încredințați că societatea viitoare e mult mai superioară decît cea de azi, că e mai frumoasă, mai

* [împiedică].

dreaptă, mai bogată, mai morală. Numai această convingere poate să ne dea putere de a ne lupta pentru o cauză care de multe ori ne cere jertfe grozave, chiar viața. Dar, neputînd cunoaşte acea societate viitoare decît în general, putem deci să o dezbatem între noi şi cu potrivnicii noştri numai în general. Pe cît e vorba de aceste trăsături generale ale societății socialiste, sîntem gata a le dezbate, a le lămuri, a sta de vorbă despre dînsele. Unele din aceste chestii le discută d-1 Le Vagre şi de aceea stăm de vorbă cu domnia lui.

•

Una din cele mai dese întîmpinări ce se fac socialismului ştiințific este că el duce societatea la o robie mai mare decît cea de azi. Aceasta e una din cele mai obişnuite întîmpinări. De la marele burghez Herbert Spencer şi pînă la microscopicii noştri burghezi-naționali Djuvara şi Epureanu*, de la marii anarhişti din vremea „Internaționalei" pînă la microscopicul anarhist Le Vagre, toți repetă aceeaşi frază : „Socialismul colectivist duce/ către o robie desăvîrşită" şi d-1 Le Vagre, îngrozit chiar, se dă cu groază îndărăt înaintea unei societăți în care felurite comisii vor regula totul. Noi am răspuns pe larg lui Spencer ** ; să răspundem acum cîteva cuvinte şi lui Le Vagre. Pentru ca să răspundem mai cu tărie, ar trebui să dăm aici pe scurt o schiță despre societatea viitoare aşa cum o înțelegem noi. Dar am făcut asemenea schiță pînă acuma de două ori în „Revista socială" ! Odată în *Ce vor socialiştii români ?* şi altă dată în *Robia şi socialismul.* Deci cititorii care n-au citit această schiță, înainte de a merge mai departe cu acest articol, pot să o citească în broşurile citate ***. Aici vom spune numai cîteva cuvinte. Mai ales atragem luarea-aminte a cititorilor asupra însuşirii de căpetenie a societății vii-

*** D-1 Djuvara la Brăila şi d-1 Costachi Epureanu (cel tînăr) în Bîrlad au ținut o conferință antisocialistă, căutînd cu orice preț să repete cîteva fraze despre socialism, fraze aduse din străinătate şi cu desăvîrşire nemiistuite şi nepricepute.**

**** Vezi „Robia şi socialismul" în C. Dobrogeanu-Gherea, *Opere complete,* vol. 1, Bucureşti, Editura politică, 1976, p. 224—285.**

***** Recomandăm cu tot dinadinsul să se citească partea în care e vorba de societatea viitoare, astfel cele ce vom spune mai departe vor putea fi uşor înțelese.**

toare, şi anume că societatea socialistă e o gospodărie unică. Luăm ca pildă Englitera. Această ţară are pămînt de lucrat, mine, felurite fabrici, drumuri de fier, vapoare etc. etc. ; toate astea nu mai sînt ale unor inşi, ci ale naţiei întregi, care alcătuieşte o singură gospodărie. Englitera, prin delegaţii, comisii etc., găseşte cît şi ce-i trebuie pentru membrii săi ; găseşte cît trebuie să muncească fiecare pentru ca societatea să fie îndestulată cu toate celea etc. în *Ce vor socialiştii români ?* am arătat, şi credem fără a face greşeală, că muncind 3 sau 4 ceasuri pe zi membrii societăţii toate nevoile vor fi îndestulate foarte bine şi anume cu tehnica de acuma. Ce va fi cînd tehnica se va perfecţiona, cum neapărat trebuie să se întîmple în societatea socialistă ? Aşadar presupunem că toţi locuitorii Engliterei vor munci cîte 4 ceasuri, unii la o fabrică, alţii la alta, îndestulînd toate nevoile gospodăriei. Dacă s-ar găsi că se produce prea mult dintr-un fel de producte, iar din altul prea puţin, o parte din muncitori vor trece de la o producere la alta. într-un cuvînt, Englitera va gospodări ca o gospodărie unică din ziua de acum. Pentru ca astă gospodărie şă ne fie mai lămurită, să ne închipuim o gospodărie mare din ziua de astăzi. Să presupunem, pentru simplificare, că gospodăria e izolată pe o insulă şi că nu stă în relaţie cu alte gospodării străine. Să presupunem că un tată are mai mulţi fii însuraţi, o familie foarte mare, astfel că tata împreună cu unii din fii lucrează la cîmp, un fiu pleacă în pădure după lemne, altul umblă cu vitele etc. Femeile, unele ţes, altele cos, altele fac mîncare etc. Naţia va fi şi ea o gospodărie de acest fel, decît mult mai mare, stăpînă pe milioane de hectare de pămînt şi avînd milioane de membri, prin urmare nevoită să organizeze prin delegaţii, comisii etc. producţiunea şi împărţirea produselor produse, precum şi serviciile sociale. Şi acuma întrebăm ce noimă ar avea în asemenea societate moneda, mijloc de schimb, ori bonurile de muncă. A presupune că în astfel de societate trebuie monedă ar fi tot atît de înţelepţeşte ca a o prespune în familia pomenită, în o familie mare care îndestulează toate nevoile sale. Societatea socialistă va produce valori de întrebuinţare, de consumare, nu valori de schimb, nu mărfuri, deci şi o valoare de schimb generală (echivalent general) într-o astfel de societate

e o absurditate. Aceia care vor să aibă idee pe scurt despre societatea la care tinde colectivismul ştiinţific trebuie să aibă în minte exemplul nostru cu o familie mare, cu o gospodărie unică. întîmpinările nimicitoare aduse împotriva societăţii închipuite de Le Vagre şi de „bonurişti", cum uşor pot să se convingă cititorii noştri, nu pot să fie făcute societăţii colectiviste. în adevăr. Se va putea oare întîmplă ca în societatea socialistă să se facă haine prea multe, iar tacîmuri mai deloc ? Fireşte că nu deoarece sînt organe speciale pentru organizarea producţiunii, deci şi pentru regularea felului de producţie. Societatea, hotărînd felul producerii şi cantitatea fiecărui fel, va împărţi pe producători după cum se va cere. A doua obiecţie făcută societăţii născocite de Le Vagre ori de bonurişti, obiecţie foarte însemnată, de asemenea nu poate fi făcută societăţii noastre. Am vorbit în exemplul nostru din urmă de două comune producătoare de ciubote şi din care una ar avea unelte mult mai bune, o fabrică mai perfectă, iar cealaltă o fabrică mai proastă, cu unelte de asemenea mai proaste, încît ar produce de două ori mai greu şi deci mai puţin decît cea dintîi; în acele societăţi, comuna din urmă ar fi de două ori mai săracă. Astă deosebire între rodnicia muncii ar sfărîma cu desăvîrşire egalitatea închipuită de bonurişti şi de anarhişti şi ar deschide loc larg concurenţei între comune şi exploatării unora de către altele. în societatea noastră, astea nu pot să se întîmple. Societatea va avea fabrici mai bune şi fabrici mai proaste. într-însele producătorii vor munci o cîtime hotărîtă de ceasuri pe zi (în exemplul nostru patru) şi pentru această muncă toţi vor fi îndestulaţi deopotrivă cu toate cele trebuitoare. Societatea în întregimea ei va pierde dacă va avea şi fabrici mai proaste; în interesul ei va fi deci să le perfecţioneze cît mai mult, deoarece astfel va creşte suma totală de bogăţii, dar producătorii, pierzînd deopotrivă, ca membri ai aceleiaşi societăţi, nu vor fi unii din ei nedreptăţiţi pentru că nu vor fi avînd unelte de cele mai bune. Pentru mai mare lămurire să ne întoarcem puţin la familia presupusă de noi ca reprezentînd societatea viitoare. în această familie am zis că bărbaţii vor lucra unii la pămînt, alţii în pădure, alţii lîngă vite ; femeile şi fetele vor ţese, coase, face mîncare etc. Să presupunem acuma că două fete din astă familie cos, una

însă la o maşină foarte bună, alta la o maşină mult mai proastă ; cea care va coase la maşina cea rea va coase de două ori mai puţin decît cealaltă ; de aici va urma pierdere pentru familie, care se va sili deci a aduce maşină bună în locul celei rele ; dar cele două fete vor fi în aceeaşi poziţie materială şi morală, nimănui nu-i va veni în minte să pretindă că una din ele trebuie să lucreze îndoit cît cealaltă. Toată însemnătatea practică a exemplului nostru cu două fabrici sau cu două maşini de cusut se arată cînd trecem de la industrie la agricultură, în adevăr, ar putea să ne zică oricine că obiecţia cu fabricile n-are cine ştie ce valoare, pentru că în societatea viitoare fabricile vor fi totuna de bune. Dar ce vei face cu felurita rodnicie a pămînturilor ? O comună are pămînt mult mai bun, mai roditor decît alta. în societatea burgheză, din pricină că pămînturile lucrate nu-s totuna de roditoare, se produce *renta* propriu-zisă. într-o societate în care comunele vor schimba productele lor una cu alta, oricare ar fi mijlocul de schimb, parale ori bonuri, renta burgheză rămîne neatinsă. O comună avînd 1 000 de locuitori face 10 000 de chile de grîu, alta tot cu 1 000 de locuitori produce numai 5 000 din pricină că pămîntul ei nu-i aşa de roditor. în astfel de societate, ca şi în cea burgheză, neegalitatea economică ar ajunge regulă. Cu totul altfel va fi în societatea colectivistă. Naţia întreagă are o mulţime de pămînturi, foarte deosebite în privinţa rodniciei, mulţime de muncitori le lucrează după un plan hotărît, cîte un număr hotărît de ore pe zi, toată producţia (grîu, secară etc.) se adună în magazii naţionale, de unde se împart la toate comunele după trebuinţă. Toată producţia e aşa socotită încît productele agricole, atît de trebuitoare, ajung din belşug. în astfel de societate, pînă şi noţiunea de rentă va fi ceva cu totul străin. Renta va fi un lucru tot aşa de străin ca şi în familia ipotetică de mai sus ; acolo toţi bărbaţii muncind de pildă cincizeci de pogoane de pămînt, un pogon poate fi mai rău, altul mai bun ; dar de acolea nu va urma ca unul din fii să mănînce mai prost decît ceilalţi care au muncit la pogoane mai roditoare. Societatea noastră, ca o singură familie, produce pentru sine valori de întrebuinţare, şi nu valori de schimb ; deci şi toate fenomenele păcătoase ale unei societăţi producătoare de mărfuri (cum e societatea burgheză) încetează. „Toate

acestea sînt bune" — ne zic potrivnicii, dar cine va regula producerea, cine va pune în armonie producerea cu consumarea, de unde veţi şti cît anume trebuie grîu, cîte haine, cîţi producători trebuie să lucreze la cutare fel de lucruri, cîţi la altul ; pentru toate acestea voiţi să numiţi comisii de statistică, delegaţii comunale, districtuale, naţionale etc. Ei bine, noi zicem că toate aceste delegaţii, comisii etc. vor alcătui un guvernămînt şi mai înfricoşat decît cel de azi, pentru că de competenţa lui va fi regularea producţiunii şi a distribuirii productelor, pe cînd guvernămîntul de azi n-are atîta putere. Societatea noastră creează un despotism birocratic mai mare decît cel de azi. Iată întîmpinarea de căpetenie făcută de toţi potrivnicii socialismului, începînd de la marele Spencer şi mîntuind cu microscopicii Djuvara şi Epureanu, începînd cu marii anarhişti din vremea „Internaţionalei" şi sfîrşind cu micuţul anarhist Le Vagre. Vom încerca să răspundem şi la aceasta. Dar mai întîi vom face şi noi vreo două întrebări potrivnicilor colectivismului ştiinţific. întîi : este ori nu trebuinţă ca societatea să muncească pentru îndestularea trebuinţelor sale ? Cred că nu se va găsi nici un om care la această întrebare să nu răspundă că da. Al doilea : dacă societatea trebuie să muncească, atuncea trebuie ori ba ca societatea să organizeze producţiunea şi împărţirea productelor ? Credem iarăşi că toţi cei care au citit articolul nostru despre societatea d-lui Le Vagre vor fi văzut la ce absurdităţi colosale, la ce prostii şi imposibilităţi ne duce presupunerea că am avea o societate socialistă care nu şi-ar regula producţia şi distribuirea, precum şi toate funcţiunile sociale. Aşadar ne-am înţeles că societatea trebuie să muncească şi să organizeze munca, producţiunea şi distribuirea roadelor muncii. Acuma ni se pune următoarea întrebare : cum şi în ce fel le va organiza societatea socialistă. Aceia care vor să bolmojască lucrurile strigă : „Ce mai atîta vorbă : societatea însăşi va organiza toate celea". Foarte bine, şi noi zicem tot aşa, însă, cum am arătat în articolul trecut, această frază pierde orice înţeles omenesc dacă prin vorbele „societatea singură" înţelegem că toţi membrii societăţii vor organiza treburile sociale. O comună are nevoie de cutare ori de cutare lucru, trebuie deci să corespundă cu alta în această priyihţă. După fraza de mai sus, toţi membrii comunei,

fie ei zece mii, trebuie să scrie această scrisoare, să se pună în relaţii cu cealaltă comună. Societatea trebuie să facă un plan, traseul unui drum de fier care trece prin o regiune întinsă şi deci interesează mult pe vreo 30 000 000 de membri ai naţiei ori ai societăţii. După fraza de mai sus, toţi membrii (30 000 000) trebuie să facă planul, toţi trebuie să fie de faţă la dezbateri ! Nu-i lucru văzut că mai mare absurditate nici nu se poate visa ? E vădit că în adevăr comuna va corespunde cu altele, dar va alege pentru această treabă/un om anume ; societatea întreagă va dezbate un drum de fier etc., dar prin o comisie de ingineri, aleşi anume pentru acest sfîrşit şi lucrînd sub controlul societăţii. Cînd zicem noi că societatea singură va organiza cutare ori cutare lucru, aceasta înseamnă că ea va pune pe cutare ori cutare om, pe cutare ori cutare grupă de oameni să reguleze acea chestie. Iată-ne dar la comisii, la delegaţii etc. !! Dacă admitem că societatea trebuie să producă pentru a trăi, trebuie să admitem totodată că ea va organiza producţiunea şi distribuţiunea, feluritele servicii sociale şi că pentru toate acestea va avea nevoie de delegaţii speciale. Aici nu mai pot fi de folos fariseismul şi paradoxul ; lucrul e luminos ca ziua. în ce chip va organiza, cum va alege societatea acele delegaţii, comisii etc. ? Fi-vor aleşi membrii acestora pe o vreme mai îndelungată ori foarte pe scurt timp ?' Cum îi va alege, cum îi va controla ar fi prea mare îndrăzneală să hotărîm cu amănuntul de pe acuma. Societatea de atunci va şti fireşte mai bine decît noi cum să-şi organizeze treburile. Vedem că societatea socialistă va fi nevoită să organizeze producţia, pentru acest sfîrşit va fi trebuinţă de delegaţii etc. Acest lucru îl ştim, dar amănunţimile nu ne privesc. Mai mult. Odată ce înţelegem că neapărat trebuie să se organizeze producerea şi împărţirea productelor... odată ce înţelegem că organizarea nu e cu putinţă fără delegaţii şi comisii, la ce ne-ar sluji toate argumentele ce s-ar putea născoci împotriva lor ? Chiar îndeletnicindu-ne cu amănuntele organizării viitoare, adică intrînd în utopie, cel mult am putea discuta felul acestor delegaţii, dar să le negăm niciodată de vreme ce sînt peste putinţă de înlăturat. Toate lucrurile au neajunsurile lor, astfel nevoia de a produce prin muncă lucruri trebuitoare spre a trăi are şi ea neajunsurile ei; de asemenea şi organele

regulatoare ale societăţii viitoare vor putea avea şi ele neajunsuri.

Cu aceasta am avea deplin drept să închidem dezbaterea, însă, fiindcă prea mult şi prea mulţi tot scot înainte că organele regulatoare vor ajunge guvern despotic, ne vom opri puţin la această chestie, ne vom strămuta şi noi cu gîndul în societatea viitoare pentru a vedea dacă e întemeiată această învinuire născocită de potrivnicii socialismului, vom face şi noi oleacă de utopie.

Să presupunem o comună în societatea viitoare ; acea comună să aibă 20 000 de locuitori, din care 10 000 de producători. Această comună va face lucruri trebuitoare numai ei, precum pîine, grădinărie etc., va lucra şi alte lucruri trebuitoare numai în parte acestei comune şi în mare parte trebuitoare altora. în schimb, cu lucrurile produse pentru societate, comuna va primi altele de care are trebuinţă. Să presupunem că afară de producţiunea exclusiv pentru consumarea comunei, ea va mai produce haine, din care o parte vor rămîne pentru membrii comunei, iar alta va fi trimisă la alte comune. Producţiunea menită pentru consumarea comunei se va păstra în magaziile comunale, iar cea pentru alte comune se va trimite în magaziile sociale, naţionale, de unde se va trimite după hotărîrile comisiilor însărcinate cu distribuirea. Munca în societate, după presupunerea noastră, e de patru ceasuri pe zi. Comuna noastră va avea membri care vor face felurite producte : membri care se vor îngriji de serviciile comunale ; higiena oraşului, aducerea apei, luminatul; membri care vor regula treburile comunale, precum : alegerea pămînturilor pentru lucru, felul lucrărilor ; va avea alţi membri care vor face statistica, vor corespunde cu alte comune din acelaşi district şi cu naţia întreagă. Toate treburile ce privesc numai comuna se hotărăsc şi se fac prin ea şi de către ea, fără nici un amestec, comuna fiind cu desăvîrşire autonomă întrucît priveşte treburile sale lăuntrice. Dar vor fi mulţime de treburi care nu vor privi numai pe comună, ci o regiune întreagă, iată pentru ce comuna va alege cîţiva din membrii săi şi-i va trimite în vreo comună mai centrală, unde se vor întruni cu delegaţii altor comune şi vor pune la cale treaba regională. Pentru treburile sociale naţionale, comunele vor trimite reprezen-

tanti într-o comună centrală şi acolo se vor pune la cale treburile ce interesează naţia întreagă. Aceste delegaţii sînt un fel de comisii de corespondenţă, de legături sociale ; printr-însele, comunele se pun în legătură unele cu altele, am putea spune că dau unitate societăţii întregi. Toate treburile mai însemnate ale societăţii sînt puse la cale de comisii de specialişti, comisii de statistică, de ingineri pentru construcţii etc. Toate treburile mai însemnate, cele ce privesc societatea întreagă, se pun la vot şi se hotărăsc de toţi cetăţenii şi cetăţenele. Aşa, de pildă, planul organizării producţiei, al distribuirii etc., construirea drumurilor de fier şi, mai pe scurt, toate chestiile mai însemnate se hotărăsc prin votul naţiei întregi. Am arătat în cîteva cuvinte organizarea societăţii socialiste colectiviste. Alăturat, pe lîngă cele spuse mâi înainte * despre societatea viitoare, vom avea o schemă despre acea societate. Să vedem acuma cine va putea ajunge guvern despotic în asemenea organizaţie. „Delegaţiile, comisiile de statistică etc., comisiile de specialişti ; priveghetorii, cei ce vor pune la cale fel de fel de.treburi" — ne zic potrivnicii. Să lămurim mai bine aceste delegaţii, începînd prin o comună. Astă comună va avea comisii pentru serviciile comunale, va avea delegaţii pentru corespondenţă etc. Dar membrii acestor comisii vor fi muncitori, care vor munci ca şi ceilalţi patru ceasuri pe zi. Noi nu vedem chiar de ce membrii delegaţiilor n-ar munci la producerea directă, împreună cu alţii, patru ceasuri pe zi, iar în alte cîteva ceasuri să se ocupe cu treburile comunale, cu legăturile sociale ale comunei. în acest caz a fi delegat ar fi o sarcină^ mai mare şi iată de ce cetăţenii vor putea hotărî a o îndeplini pe rînd ori după sorţi. Dealtmintrelea mare parte din producători vor fi şi membri într-o comisie ori în alta. După ce vor lucra trei ori patru ceasuri pentru producerea directă, pot să se ocupe alte două-trei ceasuri cu treburile comisiilor în zilele cînd va fi nevoie de regulat asemenea treburi. Deci cum aceşti cetăţeni producători, ca şi toată naţia, pot ajunge guvern? De ce să nu zicem că vor ajunge guvern despotic şi cei care vor face haine ? Nu vedem pentru ce le-ar fi mai

*** Vezi „Ce vor socialiştii români ?" [volumul de faţă, p. 7—126].**

uşor comisiilor decît specialiştilor în facerea hainelor a ajunge stăpîni despotici. în toate societăţile istorice privilegiurile, mai ales economice, bogăţia mai mare, au dus la alcătuirea guvernelor despotice, a castelor privilegiate. Spencer zice că factorul principal al robiei, principalul semn al ei, este că un om lucrează pentru altul, dă o parte din rodul muncii sale degeaba ; deci principalul semn al privilegiului este că un om se foloseşte de roadele muncii altuia. Ca să pricepem cu desăvîrşire acest adevăr, n-avem decît să ne închipuim pe ţarul Rusiei mutat într-o colibă ţărănească, purtînd şi el opinci, tremurînd de frig, mîncînd pîine amestecată cu pămînt, lucrînd 14 ceasuri pe zi, ca toţi ţăranii ruşi. Puteţi să-i ziceţi şi atunci ţar, dar ţarismul lui va fi numai un nume deşert, încolo va fi şi el un ţăran ca oricare altul. împreună cu privilegiurile bogăţiei i-aţi nimicit tot ce alcătuieşte despoţia. Să vedem acuma în societatea noastră socialistă. Membrii delegaţiilor, ca şi toţi producătorii ceilalţi, muncesc patru ceasuri pe zi. Pentru această muncă, fie ea de orice soi, producătorii (delegaţii ori ba) primesc deopotrivă cele trebuitoare din producţia socială. Cu toţii vor mînca la restaurantele sociale *, cu toţii vor primi haine îndestulătoare şi mijlociu vor primi într-un an un echivalent de 1 000 de ceasuri de muncă, socotind trei sute de zile de muncă pe an. Şi tot una face dacă vom admite că delegaţii sau membrii comisiilor au muncit muncă fizică ori dacă, din pricină că s-a cerut multă muncă intelectuală, au fost scutiţi de cea fizică ; zicem că face totuna fiindcă toţi vor primi tot atîta de la societate, vor fi în aceeaşi stare economică, şi nici nu poate fi altfel. în adevăr, să presupunem că în societatea noastră colectivistă, socotindu-se puterile ce avem la îndemînă, ţinem seama de cele din urmă descoperiri ale ştiinţei tehnice, de diviziunea muncii etc... într-un cuvînt, luînd în seamă toate condiţiile, societatea noastră cu muncă de patru ceasuri pe zi va îndestula, chiar cu ceva lux, toate trebuinţele membrilor săi. Aşa toţi vor avea mîncare foarte bună, haine bune, ceasornice de argint (să nu se uite că exemplele acestea sînt ipotetice). Dar societatea nu va fi în stare a da mătăsării de cele mai fine, nici dantele, nici ceasornice de aur etc. pentru

*** Despre aceste restaurante vom vorbi mai jos.**

toţi membrii săi. In acest caz, membrii vor răbda în această privinţă. întrebăm de unde şi cum se vor putea îmbogăţi delegaţii." Ce ar strînge ei, chiar dacă ar putea înşela societatea ? Parale nu vor fi; vor fi însă lucruri de' consumaţie. Dar, avînd în vedere că societatea întemeiază numai industrii care ar putea produce lucruri pentru toţi membrii săi, delegaţii se vor folosi deopotrivă cu toţii de aceste lucruri de consumaţie ; iată tot. Deci pentru un membru din societatea socialistă, orice poziţie ar avea el, orice funcţie socială ar îndeplini, va fi peste putinţă să se ridice economiceşte deasupra concetăţenilor săi. Dar odată ce nu mai sînt cu putinţă superioritatea şi apăsarea economică, e făcută cu neputinţă şi apăsarea politică. O despoţie în acest caz ajunge tot aşa de absurdă ca şi a unui ţar prefăcut în ţăran adevărat. Bineînţeles că tot ce-am zis despre delegaţi şi comisii se potriveşte întocmai şi delegaţilor regionali şi naţionali ; aceştia vor munci patru ceasuri pe zi alăturea cu alţi producători ai comunei în care vor trăi ori, dacă vor fi prea mult ocupaţi cu treburile societăţii, vor fi scutiţi de producerea directă, dar nu vor putea trăi mai bogat * decît concetăţenii lor, deci nu vor putea alcătui un guvern despotic. Repetăm dar, în societatea egalitară socialistă e îndepărtată cu totul pricina despotismului, în ea nu se va putea dezvolta despotismul, după cum un peşte nu va putea vieţui în aer. Aceia care zic despre organele regulatoare ale societăţii socialiste că vor ajunge o despoţie judecă astfel : „în societatea de azi, cînd alegi deputaţi, aceştia caută să înşele poporul şi să alcătuiască un guvern despotic ; în societatea socialistă, delegaţii şi comisiile vor fi de asemenea aleşi de popor şi vor căuta să-1 înşele şi vor tinde a ajunge guvern despotic". Cam acest raţionament trebuie să se facă în mintea potrivnicilor colectivismului, conştient ori neconştient, e altă chestie. Dar raţionamentul e tot aşa de greşit ca următorul : „La tropice cactusul pus în pămînt se dezvoltă

*** Zicînd că toţi vor trăi deopotrivă, asta nu vrea deloc să însemne că toţi vor mînca tot atîta cîtime de carne, de legume etc. Fireşte însă că, deşi cu deosebiri individuale, consumarea se va egala în termen mijlociu. Despre aceasta vom mai vorbi pe larg aiurea.**

foarte frumos ; deci sădindu-1 tot astfel la polul nordic se va prinde şi va înflori şi acolo tocmai ca la tropice".

Nu-i vorbă, lucrul e foarte asemănător : la polul nordic şi la ecuator punem cactusul tot în pămînt, dar e o mică greşeală : nu s-a ţinut seamă de mediu, care într-un caz lasă pe cactus să se dezvolte, iar în altul îl omoară. Tocmai aşa potrivnicii colectivismului nu iau în seamă mediul care într-un caz face din deputaţi înşelători şi despoţi, iar în altul îi preface în simpli lucrători ca pe toţi ceilalţi cetăţeni. Noi am văzut deosebirea cea colosală în mijlocul economic, în mediul material ; să vedem acuma mediul moral, care atîrnă atît de mult de cel material şi care, la rîndul său, lucrează asupra celui dintîi. în societatea de azi, întemeiată pe concurenţă, pe salariat; în societatea de azi, producătoare de mărfuri şi în care sînt clase economice şi lupte de clasă, se dezvoltă un antagonism grozav de interese. Aproape tot ce e bine pentru o clasă e rău pentru alta şi dimpotrivă. O recoltă mai bună într-o ţară ruinează altă ţară ce-i face concurenţă în piaţă. Şi chiar în aceeaşi ţară o recoltă bună îmbogăţeşte pe producători şi ruinează pe speculanţii care au cereale strînse în hambarele lor. O născocire introdusă într-o fabrică face bogat pe cel ce a introdus-o şi ruinează pe concurenţi. Cînd s-a lăţit vestea că Edison a reuşit a produce lumină electrică ieftină, mii de oameni de la societăţile de luminat cu gaz aerian erau să fie ruinaţi. Epidemiile aşa de vătămătoare pentru o naţie sînt dorite de spiţeri. Alcoolurile, cele otrăvitoare pentru popor, sînt izvor de bogăţie pentru fabricanţii de spirt şi pentru crîşmari. Vînzătorul are interes să vîndă cît se poate mai scump şi cumpărătorul să cumpere cît mai ieftin. Tarife vamale mari asupra unor mărfuri folosesc celor ce produc aste lucruri şi păgubesc pe cei ce le cumpără. în familie chiar, interesul copiilor, al moştenitorilor, este ca părintele să moară cît mai curînd, bineînţeles după ce au ajuns ei vîrstnici ; interesul tatălui e tocmai dimpotrivă. Şi aşa oriunde ţi-ai întoarce ochii, în relaţiile internaţionale, naţionale, în relaţiile de clase, în cele de familie chiar. Ce mirare dar dacă în societatea aceasta, în care domneşte un antagonism de interese înfricoşat, ce mi-

rare dacă sentimentele şi moralitatea oamenilor sînt neomenoase ? Şi, cu toate acestea, chiar şi în societatea de azi se dezvoltă mulţi oameni morali, dezinteresaţi, gata a-şi jertfi viaţa pentru binele obştesc. Ce va fi dar în societatea socialistă, care e întemeiată pe armonia totală a intereselor, care e o naţie organizată ca o gospodărie unică ? O recoltă bună într-un colţ de ţară va fi folositoare pentru toţi, căci va ridica suma producţiei totale a societăţii ; o născocire mecanică va folosi tuturor etc.

într-acest fel de societate, în care interesele tuturor membrilor societăţii sînt în totul armonice, sentimentele care se vor dezvolta vor fi numai umanitare, sentimentele contrare se vor atrofia, pentru că sentimentele şi morala sînt supuse aceloraşi legi, ca şi celelalte organisme ele atîrnă de mediul în care se dezvoltă. Dacă mediul e prielnic sentimentelor umanitare, acestea se vor dezvolta şi, dimpotrivă, celelalte se vor atrofia ; nimica însă nu dezvoltă în om sentimentele umanitare mai mult decît armonia intereselor. Să presupunem, cititorule, că vieţuiesc undeva doi oameni şi că interesele lor sînt desăvîrşit armonice, aşa că toate împrejurările care-s prielnice unuia sînt prielnice şi altuia şi, dimpotrivă, cele vătămătoare unuia sînt vătămătoare şi pentru celălalt; bineînţeles că sentimentele simpatice se vor dezvolta tot mai mult şi mai mult. Prin moştenire aceste sentimente vor rămîne la urmaşi *, vor prinde rădăcini tot mai adinei în sistemul nervos al omului. Tocmai aceasta trebuie să se întîmple în societatea socialistă, în care va domni armonia intereselor. Odată ce se vor dezvolta sentimentele morale ale omului, sentimentele şi afectele umanitare, atunci şi trăsăturile de caracter, ca înşelăciunea, gustul de a exploata, dispreţul şi stăpîni, roade ale întocmirilor sociale actuale, vor ajunge vicii foarte rare, vor fi numai nişte boale atavice.

Aşadar, dintr-o parte mediul economic nimiceşte posibilitatea materială a despotismului, nimicind neegalităţile şi exploatarea economică, mediul moral şi afectiv face imposibilă chiar rodirea apucăturilor spre înşelă-

*** în privinţa aceasta, vezi „La Psychologie" şi „La morale evoluţioniste" ale lui Spencer.**

ciune şi despotism. Astfel de veleităţi putîndu-se mani- **w 5T**M***-S** exce P ^ > ca boal**e** morale. De unde si cum toate delegaţiile şi comisiile ar putea să ajungă mijloace de exploatare şi de despotism ? **ij«*«.e**

în articolul viitor vom urma cu cercetarea obiectiumlor care se fac în general contra societăţii colectiviste acolo se va arăta şi mai lămurit ceea ce voim să dovedim'

CONSERVATORII SI ȚĂRANII

Avem înaintea noastră o broşură intitulată *Îmbunătățirea stării sătenilor.* Această broşură cuprinde o conferință a d-lui G. Păucescu, ținută la Ateneu. Această broşură pune în dezbatere chestii foarte însemnate pentru țara noastră şi iată de ce sîntem hotărîți a da toată luarea-aminte acestei broşuri, a trata cu toată liniştea chestiile puse de d-1 Păucescu. Şi nu numai chestiile puse de d-1 Păucescu sînt foarte însemnate, dar şi chipul cum le tratează conferențiarul e de asemenea foarte interesant. D-1 Păucescu a vorbit la Ateneu despre starea țăranilor, cu o vădită durere de inimă, a arătat starea lor grozavă, a mărturisit sărăcia țăranului, a spus verde că poporul muncitor degenerează şi, în sfîrşit, a pus chestia la înălțimea cuvenită, a lămurit că chestia țărănească e chestia chestiilor, este cea care e mai de căpetenie din toate cîte se dezbat în țara românească. Mai mult decît atîta, punînd chestia la adevărata înălțime, d-1 Păucescu ştie cîteodată (ce păcat că numai cîteodată !) să se dezbare de clişeurile obişnuite. Să luăm un exemplu : d-1 Păucescu, vorbind de socialişti şi de propunerile socialismului pentru lecuirea boalei sociale, zice între altele :

„Pe mine socialismul nu mă sperie ; ceea ce mă sperie şi mă umileşte * este mizeria şi moartea semenilor mei şi dacă m-aş convinge că organizația socialistă poate să dea claselor de jos bunul trai şi sănătatea m-aş face socialist" (p. 28). Aceste cuvinte sînt demne şi, tocmai pentru că d-1 Păucescu a tratat o chestie atît de însemnată şi pentru că a ştiut uneori să părăsească clişeurile banale, de aceea vom vorbi şi noi despre broşura d-sale. Mai întîi trebuie să constatăm în conferință un defect, dealtfel comun la multe conferințe, şi anume că atinge prea multe chestii față cu timpul ce are la îndemînă, de aceea sare prea iute de la una la alta, prea împrăştie atenția ascultătorilor şi cititorilor de la chestia de căpetenie. Aşa, de pildă, în această conferință sînt tratate chestia evreiască, chestia străinismului, chestia socialismului, chestia orăşănească şi cea țărănească etc. ! Şi broşurică are numai 48 de pagini ! Acest defect metodologic ne va face pe noi să scriem un articol cam deşirat, pentru că sîntem siliți a ne ține de d-1 Păucescu.

D-1 Păucescu la începutul conferinței arată cît de multă însemnătate are chestia ce-şi propune să trateze, arată mizeria desăvîrşită în care zac țăranii, arată că în această privință stau mult mai rău decît orăşenii şi decît toate celelalte clase sociale. Pentru țărani ori nu s-a făcut nimica, ori chiar ceea ce s-a făcut nu le-a slujit la nimica. Dovadă pentru starea ticăloasă a săteanului aduce d-1 Păucescu vorbele antisemitului Gherghel, şi anume patru pagini ! Aici face d-1 Păucescu întîia d-sale greşeală mare. D-sa îşi propune a cerceta starea ticăloasă a țăranului şi a căuta un leac. Pentru a dovedi starea ticăloasă a țăranului, d-sa ne aduce vorbele d-lui Gherghel ! Acest domn nu se mulțumeşte însă a descrie starea țăranului, ci arată şi cauza acestei stări. Pentru el însă, ca pentru orice antisemit, toate relele au o singură pricină „jidanul". Atare explicație este bună pentru d-1 Gherghel, dar pentru un om ca d-1 Păucescu e ciudată, în adevăr, cel ce primeşte explicațiile greşite şi pasionate ale d-lui Gherghel îşi închide chiar de la început orice cale pentru aflarea adevărului. Iată o dovadă de impartialitatea şi de logica d-lui Gherghel ! Vorbind de mortalitatea mare a copiilor de muncitori din oraş, d-sa cu

* [Uimeşte].

drept cuvînt găseşte pricina acestei moralităţi * în sărăcie, în faptul că părinţii, plecînd la muncă, lasă pe copiii mici singuri în casă etc. Dar care e cauza acestei sărăcii ? „Jidanul". Citâm cuvînt după cuvînt : „Dv. veţi fi citit, desigur, că în cutare tîrg, în cutare sat mor copiii. Se înţelege că cine citeşte astfel de lucruri se întristează ; dar acela care ar vedea cu ochii săi cum mor copii lipsiţi de mijloace, abandonaţi ?... Căci jidovii au forţat pe tata şi mama copiilor bolnavi şi-i trimite la prăşit, la cîmp, şi rămîn copiii singuri. Cînd ar vedea cu' ochii fazele prin care trece acel copil pînă nu mai are suflare ar vedea un tablou îngrozitor, care i-ar rămîne pe viaţă in memorie". Tabloul în adevăr este îngrozitor, dar trebuie să aibă cineva ideile d-lui Gherghel pentru a găsi cu cale să dea vina numai pe evrei. în oraşe, în sate, în adevăr, sute de mii de muncitori sînt nevoiţi a lăsa copiii mici şi bolnavi singuri şi a merge la praşilă şi secere, dar cine sileşte pe ţăran la acest pas ? Sărăcia' pe de o parte, proprietarul moşiei pe de alta. Dar în Moldova sînt numai cîţiva jidovi proprietari, cea mai mare parte, aproape toţi ceilalţi proprietari, sînt creştini pravoslavnici, ortodocş. După d-1 Gherghel se pare însă că toate cîmpiile- Moldovei sînt în mîinile jidovilor, că proprietarii mari din Moldova vor fi fiind în adevăr jidovi. Ne vine a crede, dar îs jidovi de ritul creştin şi cu sînge moldovenesc în vine. D-1 Păucescu citează cuvintele d-lui Gherghel fără nici o observaţie, le primeşte în total şi, la rîndul său, arată fapte că în satele moldoveneşti se înmulţesc evreii şi românii pier. După această constatare, d-sa urmează : „Astfel stau lucrurile în Moldova. Populaţiunea română este compleşită, sugrumată, nimicită de o populaţie străină, legată strîns prin credinţe puternice religioase şi prin instituţii tot atîta de puternice de ajutor mutual. Această populaţiune a concentrat în mîinile sale toate izvoarele de bogăţie, toate mijloacele de cîştig şi elementul românesc piere de mizerie". Astfel, cu ajutorul lui D-zeu şi mai ales cu al d-lui Gherghel, ajungem la concluziunea banal antisemitică : „Jidovul este duşmanul". Am avut dar dreptate cînd am zis că prin citaţia d-lui Gherghel conferenţiarul şi-a închis orice cale pentru a putea ajunge la adevăr. Şi trebuie

• [Probabil mortalităţi].

să spunem că antisemiţii sînt mult mai consecvenţi decît d-1 Păucescu.

în adevăr, găsind că pricina tuturor nefericirilor este jidanul, ei propun să se ia măsuri împotriva acestora. D-1 Păucescu simte că atare rezolvare a chestiunii ar fi prea simplă, prea banală, prea polihroniadistă *. Afară de acestea este şi un clenci în chestia aceasta. în Moldova, jidovul a făcut tot răul, dar în Muntenia, unde sînt puţini, unde la sate mai nu sînt, acolo a explica sărăcia ţăranului prin jidani ar fi o absurditate prea mare. Acestea, bineînţeles, le-a simţit d-1 Păucescu şi, mîntuind cu Moldova, întreabă : „Cel puţin stăm mai bine în România de dincoace ?". La această întrebare, răspunsul este, bineînţeles, negativ şi, după d-1 dr. Drăgescu, ni se dă un tablou îngrozitor despre starea ţăranului în Muntenia. Citâm şi noi admirabilele cuvinte ale d-rului Drăgescu : „Cînd intri în acele case şi bordeie sărmane, ţi se strînge inima de durere văzînd pe fiii şoimilor osîndiţi a trăi în vizuini ca sălbaticii. Dar, în aceste vizuini, împreună cu ţăranul român s-au aşezat foamea şi durerea, cu întregul lor alai, cu scrofula**, oftica, anemia, diareea, dizenteria, enterita, bronhita, idropsia, conjunctivita, pelagra şi rîia. Epidemiile sînt musafirii obişnuiţi ai satelor şi ele au mai totdeauna un mers pustiitor". Aceasta e îngrozitoarea stare a ţăranului român în Muntenia, unde prin sate jidanul exploatator e o raritate, în Moldova, jidanul e de vină, dar în Muntenia ? Nevoit a răspunde la această întrebare, d-1 Păucescu, după multe ocoluri, e nevoit a mărturisi starea adevărată a lucrurilor, e nevoit a mărturisi că ţăranul lucrează toată viaţa pentru proprietar, aşa că e mulţumit „să-i rămîie şi lui 2 zile pe săptămînă", e nevoit a mărturisi că ţăranii, neavînd păşune, „au cuţitul la gît şi dau tot ce au după suflet pentru o păcătoasă bucată de izlaz, în care vitele pasc abia cu cît să se ţie pe picioare". Nu-i vorba, după d-1 Păucescu, vina pentru lipsa de izlazuri este nu lipsa grozavă de pămînt de care suferă ţăranul, ci neştiinţa, nepriceperea şi lenea ţăranului. Asemenea, în expunerea

*** [în spiritul atacurilor antisocialiste iniţiate de loan N. Polychroniade, redactor al ziarului „Deşteptarea comerţului şi industriei române"].**
**** [Scrofuloza].**

stării ţăranului se întîlnesc fraze ca următoarele : „In România, unde nu există elementul străin care să-i exploateze, se exploatează între dînşii". în loc de o frază lămurită că adică în Muntenia proprietarii mari jupoaie pe ţărani, întrebuinţează fraze cu două înţelesuri, care ar însemna că „românii se exploatează unul pe altul", adică marii proprietari pe ţărani şi ţăranii pe marii proprietari. Oricum starea ţăranilor e mai bine arătată pentru Muntenia decît pentru Moldova ; despre aceasta din urmă spune că *ţăranii prăşesc şi lucrează pămîntul stăpînit de jidani.* Un lucru rămîne bine înţeles, netăgăduit pentru d-1 Păucescu ca şi pentru noi, şi anume că starea muncitorilor români, fie a meseriaşilor, fie a ţăranilor, este în adevăr grozavă. Se pune dar o întrebare : care să fie pricina astei stări de lucruri ? Cunoscînd pricina unei stări nefericite sociale, putem să o îmbunătăţim îndepărtînd-o. După d-1 Păucescu pricina este liberalismul sau reformele de la 1848 încoace, care au prefăcut România din ţară iobăgistă în ţară liberală, după modelul european, fără a ţinea seamă de condiţiile speciale în care se afla ţara românească. Este foarte adevărat şi sîntem de aceeaşi părere ; numai cu o mică deosebire. Noi credem că reformele liberale trebuiau făcute, dar mai largi şi mai adînci, că trebuiau făcute avînd în vedere interesele poporului muncitor, şi mai ales interesele lui economice ; d-1 Păucescu crede că reformele nu erau de fel trebuitoare şi oricum că trebuiau realizate puţin cîte puţin, întocmai ca doctoriile ce se dau cîte o lingură pe zi. Mai mult, d-1 Păucescu vrea să ne convingă că înainte de reformă era mai bine. Plecînd de la un punct aşa de greşit, fireşte că d-sa nu poate să ne spună în chestia ţăranului nimica de seamă şi ajunge la încheieri greşite ori banale. Vom vedea în curînd încheierile conferenţiarului. D-1 Păucescu ne laudă viaţa patriarhală din vremea boierescului şi uită cu desăvîrşire toate grozăveniile acelei întocmiri sociale. D-sale i se arată iobăgia ca un veac de aur pentru ţărani. Să-1 ascultăm pe conferenţiar : „Mai înainte fiecare cap de familie era dator să muncească proprietarului 24 de zile ; 7 primăvara, opt vara şi şapte toamna ; şi pentru aceasta i se da nu numai loc de casă, de arie şi de grădină, dar încă şi tot pămîntul necesar pentru hrana lui, a familiei lui şi a vitelor lui. Dacă avea copii, el n-avea nici o grijă. Se ducea la proprietar cu un pui de găină sau cu unt proaspăt şi cu ouă proaspete şi spunea că şi-a însurat cutare băiat. Şi îndată proprietarul îi da pogoanele legiuite, şi în anul întîi nu făcea nici clacă, nici plătea impozite ca să aibă răgaz să-şi facă casa" (p. 18).

Aşa de bine trăiau ţăranii după d-1 Păucescu, şi cu toate acestea sînt şi au fost pururea nerecunoscători, şi sîntem încredinţaţi că dacă ar cerca partida conservatoare să aducă pe ţărani îndărăpt la iobăgie, la aşa-zisul veac de aur, s-ar face o răscoală obştească a norodului împotriva unor asemenea binefăcători. în faţă cu tabloul zugrăvit de d-1 Păucescu dăm aici altul, cam deosebit, pe care îl luăm din vestita carte a lui Marx *Le Capital* * Marx a luat tabloul din Regnault **, cităm : „în provinciile dunărene, boierescul se afla alături cu rentele în natură şi alte îndatoriri către proprietari, dar el forma birul de căpetenie plătit clasei domnitoare. în astfel de împrejurări, boierescul (claca) e rareori pricinuit de servaj (vecinătate, rumânie) ; dar servajul, dimpotrivă, îşi are pricina născătoare în boieresc. Aşa a fost în Principatele Române. Forma producţiei primitive era întemeiată pe proprietatea comună, deosebită însă de forma slavă şi de cea indiană. O parte de pămînt o lucrau ca proprietate privată membrii neatîrnaţi ai comunei; altă parte — *ager publicus* — o lucrau în devălmăşie. Roadele acestei munci colective erau pe de o parte păstrate pentru întîmplare de ani răi sau de alte nevoi, pe de altă parte ca avere publică pentru război, biserică şi alte cheltuieli comunale. în cursul timpului, diriguitorii mari ai armatei şi ai bisericii uzurpară această proprietate comună şi împreună cu ea toate prestaţiile de muncă obişnuite. Munca ţăranului, cultivator liber al ogorului comun, se prefăcu în clacă sau boieresc în folosul celor ce furaseră pămîntul comun. De colea se alcătuiră raporturi de servaj care primiră sancţiune legală tocmai cînd mîntuitoarea lumii, sfînta Rusie, sub cuvînt că desfiinţează servajul, îl prefăcu în lege. Codul clăcii, proclamat în 1831 de generalul Kiseleff, a fost dictat de boieri. Rusia

*** „Le Capital", par K. Marx, p. 102.**

**** Regnault cunoştea foarte bine starea socială a Principatelor dunărene în vremea iobăgiei. A scris *VHistoire politique et sociale des Principautes Danubiennes.* Cartea e tradusă în româneşte.**

a cîştigat dintr-o lovitură pe boierii din Principate, şi aplauzele idiotismului liberal din Europa întreagă.

După *Reglementul organic,* astfel i-au zis codului pomenit, oricare țăran datoreşte aşa-zisului proprietar funciar, pe lîngă o mulțime de dări în natură : 1) 12 zile de muncă ; 2) o zi de muncă la cîmp şi 3) o zi pentru cărat lemne. Peste tot 14 zile pe an. Dar pricepuții în chestiile economice prin zi de muncă n-au înțeles ceea ce se înțelege de obicei prin acest cuvînt, ci muncă trebuitoare pentru a face un product zilnic mijlociu, şi acest product l-au hotărît atît de cu dibăcie încît nici un ciclop nu l-ar putea face în 24 de ceasuri. «Reglementul» însuşi declară fără ruşine, curat ruseşte, că prin 12 zile de muncă trebuie să înțelegem productul muncii cu mîinile vreme de 36 de zile ; apoi că prin o zi de muncă la cîmp trebuie de înțeles trei zile ; şi prin o zi la cărat lemne, iar trei zile. Total : 42 de zile de boieresc. Dar trebuie să mai punem tot acolea ceea ce se numeşte *iobăgie,* totalul de prestații datorate proprietarului pentru munci agricole extraordinare. Fiecare sat, după numărul locuitorilor, trebuia să dea pentru iobăgie un contingent anual. Această muncă suplimentară este socotită la 14 zile de muncă pe an de fiecare țăran. Acestea, împreună cu cele 42 de mai sus, fac 56 de zile de muncă pe an. Dar anul agricol în Valahia, din pricina climei, este de 210 zile. Să mai scădem 40 de zile duminici şi sărbători, 30 pentru vremea rea, rămîn 140 de zile lucrătoare. Raportul între munca boierescului si munca lăsată în folosul țăranului este de $\frac{56}{84}$ (căci din 140 de zile 56 le lucrează pentru boier şi 84 îi rămîn țăranului) sau 66 2/3% şi ar arăta o exploatare mult mai mică decît cea din regiunile manufacturiere şi agricole ale Engliterei. Dar în Principate ăsta era boierescul legal. Şi «Reglementul organic», şi mai „liberal" decît legislația manufacturieră engleză, a ştiut a uşura calea celor ce ar voi să-1 calce. Nu i-a ajuns că din 12 zile a făcut 54, dar a hotărît din nou cît trebuie să se lucreze în fiecare zi din cele 54 *, încît neapărat mai trebuia să ia muncitorul supliment din altă zi. De pildă, în cutare zi trebuia să se prăşească o întindere anumită de pămînt, şi astă lucrare, mai ales în lanurile de păpuşoi,

*** [Probabil 56].**

cerea un timp de două ori mai mare. Pentru unele lucrări agricole, munca prescrisă pentru o zi legală are un înțeles aşa de larg încît adesea ziua începe în mai şi se sfîrşeşte în octombrie. în Moldova condițiile erau şi mai grele. Astfel, un boier a strigat, plin de triumf : «Cele 12 zile de boieresc din *Reglementul organic* se urcă la 365 de zile pe an»" [38].

Ce deosebit e acest tablou de cel făcut de d-1 Păucescu, după care țăranul în schimb cu un pui de găină, cu o bucățică de unt, cîteva ouă şi 24 zile de muncă putea să trăiască fără grijă sub scutul boierului, sub regimul părintesc al iobăgiei ! Pe lîngă vorbele lui Marx trebuie să mai spunem noi că E. Regnault, burghez şi duşman lui Proudhon, zice că definiția lui Proudhon că „proprietatea e o tîlhărie" e adevărată pentru Principatele dunărene[39].

D-1 Păucescu falsifică grozav istoria noastră, starea țăranului în vremea iobăgiei, dar cînd vorbeşte de starea de astăzi spune adevărul. „S-a proclamat libertatea muncii — zice d-sa — şi de atunci, dar mai ales de la legea rurală, nu mai munceşte pentru proprietari 24 de zile pe an, munceşte nu ştiu cît, ştiu că răposatul C. A. Rosetti se mulțumea să-i rămîie şi lui două zile pe săptămînă". Mai departe, d-1 Păucescu aduce cuvintele unui proprietar, Negulescu, zise în timpul reformei iobăgiei şi care cuvinte le socoteşte d-1 Păucescu profetice : „Liberală, se poate — îmi răspundea d-1 Negulescu —, dar cît pentru îmbogățirea țăranilor să ne iertați. Astă lege are să-i aducă la sapă de lemn, are să-i omoare. Numai pentru proprietari e bună". Cuvintele sînt în adevăr adinei, profetice, mărturisim şi noi. „Oricum ar fi — urmează d-1 Păucescu —, întrebarea cea mare, la care sosesc, este aceasta: [„]Ce e de făcut?". Da, netăgăduit, asta-i întrebarea cea mare, pentru care a şi ținut conferința, la aceasta trebuie să răspundă în urma criticii stării de azi, prin analiza stării trecute. D-1 Păucescu cheamă în ajutor pînă şi socialismul ştiințific (şi foarte cu pricepere, trebuie să mărturisim) pentru a arăta că domnia concurenței libere nu poate fi leacul astei boale, care roade şi nimiceşte țărănimea noastră. Ce e dar de făcut ? Şi tocmai în răspunsul dat la astă întrebare de căpetenie punctul de vedere greşit, punctul de vedere conservator i-a tras d-lui conferențiar un renghi zdravăn. Leacul cel

mare al boalei sociale de care suferim sînt, după d-sa, şcoala şi biserica. Dacă vreodată s-ar putea zice că vreun munte a născut un şoarece, apoi de bună seamă aşa este în împrejurarea de faţă. Cum ? D-l Păucescu ne vorbeşte de o boală socială grozavă care ameninţă toată societatea noastră cu pieire, ne vorbeşte despre degenerarea ţăranului nostru, ne zice că ţărănimea noastră moare de pelagră şi de alte boli care se aşază acolo unde se aşază foamea, ne vorbeşte şi ne analizează felurite stări sociale ca iobăgia şi burghezismul liberal, ne critică domnia liberei concurenţe burgheze, ca una ce ar putea să ne ducă la un rău şi mai mare, ne vorbeşte de relaţiunile nenorocite între proprietari şi ţărani, care-s nevoiţi a-şi da proprietarilor toată munca ; primeşte, în sfîrşit, dreptatea socialiştilor, care spun „că starea politică a unei societăţi e supusă stării economice" ; admite deci că chestiile economice sînt cele mai de căpetenie şi după ce pune aşa de sus chestia nu propune nici o reformă economică, ci ca un june de cafenea, curat liberalo-conservatoriu-disident etc., ne repetă : şcoala şi biserica, iată leacul tuturor bolilor noastre sociale. Dar orice liberali (atît de aspru criticaţi de d-l Păucescu) repetă în Cameră, la cafenea, pe uliţă această banalitate : „Şcoala şi biserica ne vor scăpa, domnilor Drept vorbind, ne mirăm cum un om inteligent, după atîtea premise înalte, ajunge la această banalitate. Dar, gîndindu-ne, am aflat că nici nu se putea altmintrelea. în adevăr, închipuiţi-vă poziţia d-lui Păucescu. Starea ticăloasă a ţăranului îi insuflă milă, îl îngrijeşte * şi îl sileşte să cerceteze adînc lucrul pentru ca să găsească un leac acestei stări. Dar din această adîncire i s-au arătat d-lui Păucescu nişte dezlegări, nişte lucruri care lovesc în cele mai mari interese ale clasei din care d-sa face parte, de care e legat prin creştere, prin fel de fel de legături sufleteşti, în sfîrşit, prin interes. Speriat se dă d-sa în lături şi, părăsind drumul larg şi drept al deducţiilor logice din premise pe care singur le-a pus, se rătăceşte în propuneri pe paliative, se arată slab, inconsecvent, nelogic în cel mai înalt grad. într-o broşură atît de mică găsim cu grămada aceste inconsecvenţe, această lipsă de logică. Astfel, după ce d-sa propune şcoala şi biserica drept leac pentru aceste grozave

*** [îngrijorează].**

rele care bîntuie ţărănimea, după aceasta, poate simţind toată slăbiciunea acestor leacuri, nu ne arată dacă în adevăr leacurile d-sale vor fi de folos, nu le cercetează spre a vedea de vor fi de folos, nu le cercetează spre a vedea ce urmări vor avea, ci sare cu totul peste această chestie mare şi ridică alta cu totul, anume îşi pune întrebarea : „cine va aplica leacurile ?". Multe legi bune, zice d-l Păucescu, s-au făcut pentru ţărani, dar au rămas literă moartă din pricina lipsei de executori; ca îndeplinitori ai îmbunătăţirilor stării ţăranilor, d-l Păucescu propune pe proprietarii mari. Mulţi proprietari mari, zice d-l Păucescu, se duc în străinătate, mai ales din cei tineri, fiindcă n-au ce face în ţară. Să dăm acestor proprietari mai multe drepturi în comuna rurală, să-i numim de-a dreptul membri în consiliul comunal, să-i silim chiar să ia în mînă grija de măsuri pentru îmbunătăţirea stării ţăranilor, şi iată-ne că avem un mare număr de îndeplinitori ai legilor foarte luminaţi şi foarte pricepuţi»

Ce-ar însemna a însărcina pe proprietari cu grija de a îmbunătăţi starea ţăranilor vom vedea pe dată. Aici avem să constatăm două lucruri. Mai întîi faptul că d-l Păucescu a sărit deodată de la măsurile de luat în folosul ţăranilor, fără a le cerceta, la altă chestie şi al doilea să constatăm ciudata datorie a d-lui Păucescu că lucrul de căpetenie în această împrejurare este nu de a şti ce-i de făcut, ci de a afla cine să îndeplinească măsurile, că înainte trebuie să vedem cine va executa şi pe urmă ce e de făcut.

Dar cum poate chestia de a şti cine are să pună în practică măsurile să fie mai de seamă decît înseşi măsurile ce trebuie luate ? De unde putem noi şti pe cine să îndatorim cu îndeplinirea acestor măsuri cînd nu ştim mai întîi ce măsuri voim să luăm ? Dacă voim să lecuim vreo boală socială prin biserică, atunci vom însărcina cu îndeplinirea lor pe preoţi; dacă voim să lucrăm prin şcoală, atunci vom pune pe profesorii săteşti; dacă voim să lucrăm pe cale administrativă, atunci vom îndatori pe subprefecţi. într-un cuvînt, lucrul de căpetenie este a şti ce măsuri voim să luăm pentru ca apoi să putem afla pe cine să punem să le îndeplinească. Doar nu vom pune pe subprefecţi să facă slujbă în biserică şi pe popă să facă poliţie ! După această teorie, lucrul de căpetenie a fost a

şti la 1848 nu dacă trebuie să desfiinţăm claca, dar de aflat cine să îndeplinească astă măsură. Pentru a desluşi această teorie atît de ciudată, d-1 Păucescu urmează : „Această chestiune este cea mai însemnată din toate, căci multe lucruri bune sînt scrise în legi, dar rămîn neexecutate, slove negre pe hîrtie albă pentru cuvîntul că autorităţile comunale, astfel cum sînt constituite, nu înţeleg însemnătatea lor, nici modul de a le executa". Dacă măsurile rămîn slove negre pe hîrtie albă, aceasta, însemnează că înseşi măsurile nu-s bune, nu-s practice, cel puţin deocamdată. O măsură bună şi practică are caracterul de a putea fi uşor executată, de a-şi afla singură executorii. Dacă vom voi să învăţăm pe tot poporul român a vorbi englezeşte, de bună seamă că nu vom găsi. executori, deoarece măsura e în sine absurdă, nesocotită. Să luăm însă altă pildă. Să presupunem că văzînd sărăcia în care zace ţăranul, lipsa de pămînt şi de izlazuri care-1 bîntuie etc. s-ar hotărî de Cameră să se dea toate moşiile statului în posesie la ţărani, la comunele ţărăneşti. în loc de a da în arendă moşiile statului la arendaşi, care exploatează pe. ţărani, să presupunem că s-ar face lege:să se arendeze numai ţăranilor. Să mai presupunem că statul ar face credit ţăranilor neavuţi pentru a-şi putea cumpăra şi ei vite şi unelte. După cîţiva ani, această măsură ar ridica foarte mult puterea ţărănimii din acele sate. îndată ce starea materială a ţăranului s-ar îmbunătăţi, o şcoală bună s-ar putea întemeia, ar pieri din sat foamea, pelagra, anghina, dizenteria, cu întregul lor alai de groază etc. Dar cine va executa această măsură ? Cine ? Ţăranii, care şi acuma aleargă morţiş după pămînt, fac orice jertfe numai să poată cumpăra moşiile statului, care plătesc arendaşului mai mult de trei sferturi din roadă ogorului numai să aibă şi ei pămînt. Ţăranii, care au destulă putere şi minte pentru a cumpăra chiar uneori moşiile şi care şi mai uşor le-ar putea lua în arendă atuncea ca şi acuma şi atît statul cît şi ţăranii ar fi în cîştig. Iată în cîteva cuvinte o măsură, paliativ,şi ea nu-i vorbă, dar bună şi practică şi de aceea foarte uşoară de executat.

Ori iată şi alta! Birul pentru căile de comunicaţie apasă grozav pe ţăran, nu atîta pentru mărimea lui, cît din pricina chipului cum se plăteşte ; mai ales că ţăranul e aşa de sărac încît, oricît de puţină plată i s-ar

cere, pentru dînsul tot e prea mare ; în fiecare zi citim prin ziare cum perceptorii vînd pînă şi cenuşa din vatra ţăranului. Acest bir nu aduce statului cine ştie ce mare venit, deci statul ar putea foarte bine să desfiinţeze cu desăvîrşire birul acesta, iar pentru suma ce va pierde s-ar putea pune dare pe capitalurile mobiliare, mai ales pe ale speculanţilor, care acuma nu plătesc mai nimica. Desfiinţarea birului asupra ţăranilor n-ar fi cine ştie ce ajutor, dar, totuşi, ar fi o uşurare simţitoare. Iată iarăşi o măsură, paliativ nu-i vorbă, dar practică, bună, şi de aceea şi chestia de a şti cine va îndeplini-o nu înfăţişează nici o greutate. Camera deputaţilor n-are decît să voteze desfiinţarea birului, şi treaba-i gata, ţăranii nu vor mai plăti. Şi aşa, mai mult ori mai puţin, cu toate măsurile în adevăr bune şi practice.

Să vedem acum cine sînt executorii măsurilor propuse de d-1 Păucescu, care, după d-sa, sînt şi mai însemnaţi decît măsurile. Cine va îngriji de şcoală şi de biserică ? Cine se va lupta împotriva lenei, beţiei, mişeliei ? Cine va face să fie satele sănătoase, higienice ? Toate minunile acestea, după d-1 Păucescu, trebuie să le facă proprietarii mari ! Proprietarii mari sînt executorii măsurilor alese de d-1 Păucescu. Legea să le dea dreptul de a fi membri în consiliul comunal fără alegere, să le dea legea dreptul şi apoi vor şti ei ce să facă. Peste zece ani „vom avea peste tot şcoli bune, biserici bine servite, se vor aplica toate măsurile higienice trebuincioase, se va aplica autonomia comunală, care acuma este un cuvînt zadarnic". Şe înţelege, odată ce satul va fi în mîinile proprietarului mare, de ce să nu-i dai autonomie ?

Autonomia satului în asemenea caz ar fi neatîrnarea deplină a proprietarului, dreptul de a-şi face de cap. Şi cu ce culori ne zugrăveşte d-1 Păucescu această fericire ţărănească, despre care ne spune că se va îndeplini după ce proprietarul va căpăta puterea („Va fi obligat de lege" — zice d-1 Păucescu. Mult atîrnă de la cum şti a întoarce vorbele !) de a face ce va voi în sat. Proprietarii tineri, care au crescut în străinătate şi care acuma stau acolo neavînd ce , face în ţară (cuconaşii îşi fac educaţia la „Bal-Mabille" la Paris ; dar.mult atîrnă de la meşteşugul de a suci vorbele !), vor alerga, se vor întrece în rîvna lor pentru a ferici pe ţărani. Mai rămîne un lucru nedumerit. D-1 Păucescu vorbeşte numai de Muntenia ori

şi de Moldova ? In Moldova, noi credem că ăst rol civilizator, rolul de a ferici pe ţărani, trebuie ca d-I Păucescu, fiind consecvent, să-1 dea jidovilor cămătari. Pentru ca să fim consecvenţi ! In Muntenia, cu toate ocolirile, d-1 Păucescu a fost silit să mărturisească faptul că numai proprietarilor, după cuvintele d-lui Păucescu, le-a folosit desfiinţarea clăcii. Ţăranul singur, el nu mai ştie cît munceşte pentru proprietar, pentru „o mizerabilă bucată de izlaz, în care vitele pasc abia cît să se ţină pe picioare" ; proprietarii şi arendaşii îi iau tot ce are pe suflet. Şi toate acestea par d-lui Păucescu titluri pentru a-i preface pe proprietarii mari în fericitorii poporului ? în Moldova însă, după d-1 Păucescu, acest rol de despoietori ai ţăranilor îl au nu proprietarii mari, ci jidovii cămătari ; deci pe dînşii să-i facem membrii în consiliile comunale de pe la sate ; pe dînşii să-i silească legea a introduce măsuri higienice, a se lupta cu beţia, cu lenea, cu mişelia ! Ce-i garantează d-lui Păucescu îndeplinirea îndatoririlor puse proprietarilor ? „Sentimentul vanităţii" (adică *fala),* ca să audă pe lume zicînd : „Asta e şcoala cutăruia !", „Ce curat e satul cutăruia" etc. Apoi bine î Se ştie obşteşte că tocmai vanitatea nu prea lipseşte jidovilor ; deci iată şi acolea o garanţie că şi ei vor face fericirea ţăranilor. „Al cui este satul cel curat ?" — va întreba lumea. „Al lui Burăh Rosenheck" — se va răspunde.

Lasă gluma, d-le Păucescu ! Poporul nostru cade, moare, se stinge în fiecare zi de sărăcie, a ajuns la sapă de lemn din pricină că legea concurenţei îl dă legat de mîini şi de picioare în mîinile puternicului proprietar, care-1 pune să-i lucreze atîta, încît pentru ţăran nu rămîn nici cîte două zile pe săptămînă ; îl dă pe mîna proprietarului, care-i ia tot „după suflet" pentru o păcătoasă bucată de izlaz, şi tocmai pe proprietarul mare să-i însărcinăm cu îmbunătăţirea soartei ţăranului ? Să facem pe lup păstor la oi ? Şi pentru a ajunge la asemenea încheiere arhiabsurdă i-a trebuit d-lui Păucescu să facă pînă şi critica societăţii burgheze, să arate cît de omorîtoare e pentru ţăran concurenţa ; i-a trebuit să alunece pînă şi în socialism, să meargă pînă la a declara că e gata a se face socialist dacă socialismul e în stare să asigure soarta ţăranului (că este vom arăta altă dată) şi după toate acestea ne cere să dăm pe ţăran pe mîna

boierului ! Dar cine nu lasă şi azi pe proprietari să îmbunătăţească soarta ţăranilor ? Nu le dă legea putere ? Dar cine nu ştie ce putere uriaşă, aproape feudală, are încă proprietarul mare în ţara noastră ? Drept vorbind, asta e una din acele absurdităţi (să ne fie cu iertare) ce nici nu se discută, prea sînt bătătoare la ochi. Dar noi, pînă la urmă, tot rămînem în credinţă că pe d-1 Păucescu, în adevăr, îl doare inima pentru soarta ţăranului; iată de ce am discutat şi am căutat să dovedim că e greşit. Pentru a susţine că proprietarul este singurul om care ar putea fi în stare să privegheze interesele statului, d-sa zice că proprietarul este material interesat să fie sătenii bogaţi ? Dacă d-1 Păucescu ne-ar dovedi, în adevăr, că proprietarul mare este material interesat la fericirea ţăranului, atunci, fără multă vorbă, ne-ar convinge şi pe noi şi am fi cei dintîi care ne-am uni cu părerea d-sale ; din nefericire, tocmai dimpotrivă e adevărul. Dacă proprietarul ar fi interesat ca ţăranul să fie fericit, cum se explică faptul că-i ia „tot după suflet" pentru o bucată mizerabilă de izlaz ; cum se face de-s adevărate vorbele d-lui Păucescu că reforma agrară a folosit numai proprietarilor ? Dacă interesele materiale ale proprietarului ar fi aceleaşi cu ale ţăranului, atunci reforma agrară ar fi fost deopotrivă de bună pentru proprietar ca şi pentru ţăran. Odată ce interesele amîndorura sînt aceleaşi, atunci ceea ce-i bun pentru proprietari trebuie să fie bun şi pentru ţărani. Nu e oare prea mare nepotrivire între ceea ce spune d-1 Păucescu într-un loc şi ceea ce spune în altul ? Despre antagonismul intereselor proprietarului şi ţăranului ştie d-1 Păucescu, dar cînd trebuinţa cere se pricepe d-sa şi a uita. Arătînd în cîteva cuvinte critica socialistă împotriva societăţii liberale, d-1 Păucescu mărturiseşte că numita critică este foarte adevărată, dovedită matematiceşte. D-sa însă aduce din critica socialistă partea care vine la socoteală conservatorilor, căci şi ei sînt potrivnici liberalismului burgheziei. Cu ştire ori fără ştire, d-sa nu aduce altă parte din critica socialistă, parte tot aşa de matematiceşte dovedită, anume lupta de clase în toate societăţile istorice şi antagonismul intereselor acestor clase în societatea burghezo-liberală. Noi credem că hu este în teoriile socialiste ceva mai bine dovedit decît antagonismul între interesele clasei proprietarilor mari şi interesele clasei ţărăneşti.

Ne aducem aminte că nu demult d-1 Panu, **într-un** articol din „Lupta", a făgăduit să dovedească oricui va voi că interesele proprietarilor şi ale ţăranilor nu-s deloc identice. Nimeni însă n-a cerut asemenea dovadă, nimeni n-a voit să silească pe d-1 Panu să aducă asemenea dovezi! Şi, în adevăr, ce poate fi mai **uşor** decît astă dovadă? Cititorii „Revistei sociale" ştiu foarte bine cum stau lucrurile *. Vom da însă o pildă care va arăta desăvîrşitul antagonism între interesele proprietarilor şi ale ţăranilor. D-1 Păucescu e de o părere cu socialiştii că interesele economice sînt cele mai însemnate, celelalte toate au rost măi puţin. Ei bine, care-s interesele de căpetenie ale ţăranilor, dorinţa lor cea mai înflăcărată, idealul lor mult dorit? Dorinţa de a avea pămînt destul, atîta pămînt cît pot lucra; dorinţa de a avea unelte de muncă (boi, plug etc.), atîta cît le trebuie pentru a lucra pămîntul. **Într**-un cuvînt, idealul ţăranului este de a munci pe pămîntul său şi numai pentru sine. Aceasta-i oare şi interesul proprietarului mare? Odată ce toţi ţăranii ar avea destul pămînt şi ar putea munci numai pămîntul lor, proprietarii mari rurali n-ar mai avea nici un singur literator să le lucreze pămînturile, deci s-ar ruina cu desăvîrşire, proprietatea mare ar pieri, nici urmă n-ar rămîne din ea. Sub pedeapsă de moarte şi de pieire desăvîrşită, proprietatea mare nu poate dori să fie ţărani bogaţi şi în stare bună, adică nu poate dori ca ţăranii să aibă pămînt din belşug. Interesele proprietarilor mari sînt deci potrivnice cu ale ţăranilor, potrivnice cu desăvîrşire. Nu numai o ţărănime bogată, cu pămînt destul, dar chiar o ţărănime ce ar sta cîtuşi de puţin bine nu poate fi dorită de proprietarii mari, chiar nici o ţărănime care ar avea atîta pămînt încît să se poată hrăni dintr-însul. Un ţăran care ar avea păşune cel puţin atîta încît să-i ajungă pentru vitele sale, deşi se va tocmi la muncă boierească, dar va cere mai mult decît un ţăran adus la sapă de lemn, nevoit să se tocmească pe orice preţ, gata a da, după d-1 Păucescu, „tot după suflet", silit deci a primi toate voile boierului. Bineînţeles, noi nu vorbim aici de însuşirile umanitare ale cutărui ori cutărui proprietar,

*** Vezi *Karl Marx şi economiştii...* şi *Ce vor socialiştii români ?* etc. [vezi C. pobrogeanu-Gherea, *Opere complete,* vol. 1, Editura politică,- Bucureşti, 1976, p. 40—164 ,vprecum şi volumul de faţă, p. 7—126].**

noi vorbim de clasa proprietarilor mari. Se poate foarte bine ca Stan ori Bran, îndemnat de sentimentele-i umanitare, să stăruie a îmbunătăţi starea ţăranului, dar acest proprietar va lucra împotriva interesului său. E cu putinţă să se găsească unul ori şi mai mulţi proprietari care să lucreze împotriva interesului lor de clasă, dar o clasă întreagă să lucreze împotriva intereselor sale nu s-a văzut de cînd e lumea şi nici nu se va vedea pînă la sfîrşitul luptei de clase.

Să luminăm cele zise prin alt exemplu ori mai bine prin o presupunere. Să zicem că un boier tînăr, inteligent, luminat, crescut în străinătate, avînd cele mai bune simţiri pentru ţărani, să zicem că un asemenea boier vine, chemat de legea d-lui Păucescu, pentru a lua loc în consiliul comunal, cu scop bine hotărît de a ferici şi de a lumina pe ţărani. Venind în sat, se va apuca mai întîi şi va face şcoală din banii strînşi ca taxe asupra moştenitorilor, după propunerea d-lui Păucescu. Şcoala e gata. In adevăr, şcoala poate fi de folos pentru ţăranii mai bogaţi, mai fruntaşi, pentru aceia care, la rîndul lor, exploatează ei pe ceilalţi locuitori, dar pentru ţăranii săraci de ce folos va fi? Iarna copiii lor nu vor putea umbla la şcoală deoarece n-au haine, vara iar nu pentru că-s de nevoie la muncă. Afară de acestea, ţăranul judecă: „La ce-i mai trebuie băiatului carte, va muri de foame şi cu carte, cum murim noi acuma fără carte, şi numai păcat de vremea ce o păgubeşte cu şcoala pe vremea muncii, cînd ar putea să-ţi fie de un ajutor. Afară de acestea şi băiatul dacă învaţă carte mai binişor, apoi nu mai vrea să muncească. Deci ce mai trebuie şcoală omului sărac?" E de crezut că ţăranul nu-şi va lămuri aşa de răspicat gîndul său, dar boierului îi va zice: „Apoi dă, boierule, ce trebuie şcoală? Am trăit şi noi şi părinţii noştri fără şcoală, vor trăi şi ei...". Boierul, plin de supărare, va striga: „Of, ce dobitoci! ce dobitoci!" şi ne prindem că nu va înţelege că nu-i ţăranul aşa de prost. Mai departe, boierul, ţinînd seamă de îndatoririle sale, se va îngriji şi de higiena satului, va cere de la ţăran să fie satul curat, iar ţăranii se vor gîndi: „Ce curăţenie se poate cînd sîntem săraci, cînd cu nevasta şi cu copiii trebuie să trăim în coteţ cu viţelul şi cu purcelul la un loc; cînd iarna tremurăm goi de frig şi de la Paşti nu mai avem pîine, nici mămăligă cu ceapă pentru

mîncare ? Cînd vitele ne mor de foame şi perceptorul ne vinde şi sumanul din spate pentru bir, apoi vine şi moftangiul de cuconaş şi ne bate capul să ţinem curate uliţele ! Ii vine lui a vorbi cînd î-i burta ghiftuită şi cînd are zece slugi, dar i-an să-1 bag eu pe dînsul într-un coteţ cu purceii, cu viţelul şi cu alte dihănii, să-i dau păpuşoi stricat să mănînce pînă s-o zvîrcoli de durere şi pe urmă să mai văd dacă i-a mai trăsni prin cap să vorbească de curăţitul uliţelor ?! Noi murim de foame şi de frig şi dumnealui ne zice că murim pentru că nu-s uliţele curate !". Cam aşa va gîndi ţăranul, dar boierului îi va răspunde altmintrelea. Şi la toate vorbele lui despre folosul higienei, despre boalele pricinuite de necurăţenie va zice : „Apoi dă, cucoane, boalele îs de la Dumnezeu ; dacă vrea Dumnezeu să trimeată boale, orice am face, tot degeaba". Iar boierul, proaspăt sosit de la Paris, va striga „Of ! of ! Ce dobitoace mai sînt şi ţăranii" şi nu va pricepe că prost nu-i ţăranul. Nu va pricepe, se va dezgusta văzînd că toate năzuinţele cele mai bune se sfarmă ca de o stîncă de împotrivirea ţăranului.

Dar atîta nu-i destul, boierul va avea, ca proprietar mare, necontenite daraveri cu ţăranii. Noi am presupus că boierul e cu adevărat om bun la inimă, deci presupunem că în tocmelile cu ţăranii el va fi mai omenos, va plăti mai mult decît vecinii lui, va împrumuta fără dobîndă pe nevoiaşi etc... Ţăranii, fireşte, vor simţi iubire pentru astfel de boier, dar în sufletul lor îl vor socoti ori prost ori şiret, îşi vor închipui că vrea să-i tragă cumva pe sfoară. Sînt ei de vină ? Dar cum poate să fie altmintrelea ? Ţăranul înţelege foarte bine interesele sale de clasă şi înţelege foarte bine şi pe ale proprietarului, interese care-i sînt cu totul potrivnice ; de aceea e neîncrezător, se fereşte de proprietari. A învinui pe ţărani e tot una ca şi cînd am ţine de rău pe oaie că fuge de cutare lup, pe cuvînt că zisul lup s-a domesticit, s-a făcut blînd şi cu durere de inimă pentru bietele oi. Dar de unde să ştie oile că lupul s-a schimbat aşa de mult? Ele ştiu că năravul lupului este de a se hrăni cu carnea lor şi de aceea fug şi chiar de-ar auzi oile de toate însuşirile lupului minunat ar avea drept să fugă pentru că, dacă azi i-a venit lupului gust să fie blînd, cu durere de inimă pentru oi, apoi mai poate să-i vie gust să facă şi o zacusca.

Boierul filantrop va propune o măsură economica bună pentru ţărani pe cît îi va părea lui ori chiar într-adevăr bună. Ţăranii însă vor primi-o cu o vădită neîncredere, şi chiar dacă boierul filantrop va pricepe că astă neîncredere a ţăranilor are pricinile ei binecuvîntate, totuşi în adîncul sufletului său va rămîne jignit şi nemulţumit : „Auzi ? eu din toată inima vreau să fac ceva pentru dînşii şi ei se uită chiorîş la mine, ca la un vrăjmaş ?".

Pe urmă vor începe ciocniri şi neînţelegeri mici, dar care vor lucra cu atîta mai mare siguranţă pentru a stinge orice pornire simpatică dintre boier şi ţărani. Vaca lui Stan a stricat în ogorul boierului, porcul lui Bran a stricat gardul ori a intrat în grădina boierului. Ce să facă boierul ? Să nu închidă vaca şi porcul ? Foarte bine. Ţăranii însă, aflînd de asta, vor zice : „Bunu-i, bre, boierul nostru, dar e prost de bun", şi după o săptămînă ogoarele boierului vor fi pline de vaci şi de porci ţărăneşti. Vom învinui oare pe ţărani zicînd că sînt stricaţi, beţivi ? Las' că nici noi nu zicem că ţăranii sînt îngeri, oameni ideali, căci condiţiile păcătoase economice în care trăieşte ţăranul nu pot scoate din el un om ideal; dar ar putea oare un om cu mintea sănătoasă şi cu puţină inimă să învinuiască pe ţărani de cusururile lor ? Oare din clasele aşa-numite luminate mulţi ar face altfel ? Şi ţăranul are dezvinuiri cu totul deosebite. Mai întîi, în ţărănime pretutindeni trăieşte un simţămînt, la unii mai tare, la alţii mai umbrit, că pămîntul lucrat de dînşii e al lor şi că dacă-1 închide şi stăpîneşte boierul asta-i o prădăciune ; al doilea, ţăranul îi sărac, sărac lipit pămîntului copiii îi mor de foame, o vacă care ar putea da ceva lapte copiilor n-are şi ea ce mînca ; la ţăran e o dilemă grozavă : să lase copiii să moară de foame sau să scoată vaca pe ogorul boierului, care-i prost de bun şi care nu va face nimic ? ; şi, drept vorbind, ce ar fi mai imoral : a lăsa pe copii să moară de foame ori a scoate vaca pe ogorul boieresc ? Rugăm pe moraliştii de meserie să ne dezlege astă problemă.

Se înţelege că dacă proprietarul filantrop va închide vaca şi porcul ţăranului nu se va deosebi întru nimic de aceia despre care zice d-1 Păucescu că iau tot de pe sufletul ţăranilor şi numai simpatie nu vor putea insufla acestora.

Neînțelegerile mici, precum am' zis, lucrează încet dar sigur. Azi e sfada pentru vaca lui Stan, mîine pentru porcul lui Bran, poimîifie cutare n-a ieşit la lucru, ci, după ce a luat bani înainte, s-a dus la alt boier să muncească ; celălalt nu vrea să lucreze după tocmeală, ci munceşte la ogorul lui şi aşa mai departe. în curînd filantropului nostru i se va face acru ca de mere pădurețe şi va fugi de la țară.

Se poate ca din cei fugiți să fie şi un om mai serios, cu cunoştinţe mai adinei, cu inima mai largă şi care, gîndind mai pătrunzător, va ajunge la încheierea că nu-s țăranii de vină. Atunci însă va pricepe că țăranului nu-i trebuie filantropia, nu mila şi bunătatea boierească, dar reforma din temelie,a stării lui economice. Țăranului îi trebuie pămînt şi pămînt? cît poate lucra, îi trebuie unelte de muncă şi o organizare rațională a producției şi a împărțirii roadelor muncii ; nu-i trebuie mila şi pomana şi bunătatea boierilor şi de va pricepe aşa omul închipuit de noi, un om excepțional, va lucra ca noi ; cea mai mare parte însă, cu siguranță putem pune 99 la 100, vor face altfel; în stradă, în cafenele, în parlament vor striga : „Las' am fost şi noi socialişti cînd am fost tineri; am vrut să fericim pe țărani, dar ne-am convins că țăranul nostru e ignorant, şiret, prost, tîlhar etc. Toate acestea sînt fumuri nebuneşti, ale tinereții, dar duceți-vă la țară şi vă va trece gustul de socialism". Iată unde va ajunge propunerea d-lui Păucescu de se va realiza.

Darea de mai multe drepturi în mînă boierului ar mări nu numai ura țăranilor împotriva boierilor. Pentru a lămuri mai bine că nu putem scăpa de asta, să luăm un mic exemplu : să presupunem că o lege dă marilor proprietari drepturi feudale, şi între altele *jus primae noctis.* Nefolosindu-se de acest drept, proprietarul nostru umanist se va crede om foarte de seamă, se va uita în oglindă şi va repeta : „Cît de generos om mai sînt eu ! Poftim : am toată putința, căci legea îmi dă acest drept, să fac cutare sau cutare lucru şi eu nu mă folosesc ! Ce generos om mai sînt eu !". Asta-i deşertăciunea omenească, ce voiți ? Chiar d-1 Păucescu are mare încredere în deşertăciunea boierească. Dar astă deşertăciune, ca

toate celelalte, cere răsplată şi în sufletul aceluia care nu se va folosi de *jus primae noctis,* negreşit se va ivi o cerere de recunoştință de la țăran. Acesta însă, care va vedea că i se înapoiază numai un mic drept din sutele ce i se opresc de către boier, nu se va simți deloc înclinat să se amorezeze de boier, şi iată că-n inima boierului se va naşte puțin cîte puțin vrăjmăşie față cu țăranii : „Ce oameni nesimțitori şi mizerabili — va zice el — ; eu nu le fac un rău pe care aş putea, pe care aş avea tot dreptul să li-1 fac şi lor nici nu le pasă !", şi vrăjmăşia către țărani va creşte în inima boierului.

Bineînțeles însă că de n-ar avea nici un drept asupra țăranilor, de n-ar avea nici un drept de iertat nici aste sentimente de .vrăjmăşie n-ar avea de unde să se nască.

Prin urmare, mărind drepturile proprietarilor mari în comunele rurale, d-1 Păucescu va ajunge la două rezultate : va ridica puterea de luptă a proprietarilor împotriva țăranilor şi deci va mări exploatarea acestora ; de altă parte, va creşte încă mai tare vrăjmăşia dintre proprietari şi țărani.

Nu-i vorbă că, după cum am şi mai spus, poate să se întîmple şi alt caz. Tînărul proprietar umanist, avînd o inteligență aleasă, o inimă largă, un caracter dezinteresat, va pricepe cîte puțin toată nepotrivirea legăturilor dintre țărani şi proprietari, va pricepe că interesele lor sînt cu desăvîrşire opuse, că nu prostia țăranului, ci organizarea economică rea face din om un lup pentru celălalt om, este de vină de toate nenorocirile şi, pricepînd aceasta, va începe să lucreze din toate puterile pentru schimbarea organizării economice actuale şi pentru înlocuirea ei cu alta mai rațională, mai împăciuitoare, mai dreaptă.

Acesta va intra în rîndurile noastre. Cît despre ceilalți, putem pune rămăşag cu d-1 Păucescu că 99 din 100 vor face aşa cum am zis noi. Am luat drept pildă un boier umanitar! Nu mai zicem nimic despre ceilalți.

Dar, ne va răspunde d-1 Păucescu, „dv. ziceți că interesele marelui proprietar sînt ca țăranul să ajungă la sapă de lemn. în teorie aşa este, dar în practică un țăran ajuns la sapă de lemn e un muncitor bețiv, leneş, nărăvit, mişel; cînd sărăcia intră în casă, beția bate la uşă". Da, e foarte adevărat, şi asta e o chestie, care a

muncit pe toți marii proprietari care au ajuns în așa stare ca în țara românească, adică: *unde Ungă marea proprietate s-a găsit o mare clasă de mici proprietari* ***pp*** *care cea dintîi tindea să-i deposedeze.*

Chestia însă se învîrte într-un cerc vicios. Un țăran cuprins * este foarte harnic, nu-i bețiv, e cinstit; dar, în schimb, ori nu vrea deloc să lucreze pentru marii proprietari, ori cere preț omenesc, dar care pare acestuia prea mare. De altă parte, un țăran proletar e foarte domol, lucrează pe un preț de nimica, dar e bețiv, leneș etc. Ce-i de făcut? Bineînțeles că din două rele proprietarii au ales și aleg pe cel mai puțin rău pentru ei. Un țăran sărac și bețiv nu lucrează prost, dar tot lucrează și încă și cere un preț de rîs, încît proprietarul nu poate alege decît ruinarea și calicirea țăranului în folosul marii proprietăți.

însă proprietarii au găsit un mijloc mai mult sau mai puțin destoinic pentru înfrînarea și stingerea relelor ce izvorăsc din sărăcie, adică a beției, lenei etc. Acest mijloc e școala și biserica, și mai ales biserica; țăranii să învețe puțină carte, cît le trebuie pentru a citi cărțile moralizatoare, iar biserica să-și ia sarcina să îndrepte pe țăran de darul beției, să-1 facă muncitor, harnic, supus, într-un cuvînt să-1 facă vită bună și grasă: cum dorește stăpînul să-i fie boul gras, sănătos, liniștit și neleneș, tot așa dorește și proprietarul să fie muncitorul. Adică, pe de o parte, ruinarea și calicia țăranului, de altă parte, buna creștere, dresarea prin școală și biserică, mai ales prin biserica moralizatoare a țăranului! Asta a fost leacul proprietarilor mari englezi cînd lîngă marea proprietate se găsea încă o mare clasă de mici proprietari, adică pe cînd Anglia, în privința legăturilor economice eîmpenești, era într-o stare asemănătoare cu a noastră acuma. Hultuirea ** spiritului religios, care în Anglia merge pînă la bigotism, pînă la folosul său de clasă despoietoare.

Este de mare interes pentru fiecare român de a cerceta lupta micii și marii proprietăți în Anglia, căci își va limpezi multe din lucrurile de aici. între altele va vedea cum aceleași stări economice pricinuiesc, răsfrîng

*** [înstărit].**
**** [Introducerea],**

aceleași stări morale. Pe atunci și-n Anglia se auzeau ieremiade * despre nenorocitul popor muncitor, care suferă așa de mult, care e în mizerie din pricina ignoranței, beției, lenei etc., se cereau măsuri și administrative și moralizatoare, ca biserica și școala; se spunea că oamenii ce vor îndeplini aceste măsuri vor fi lorzii care vor ști ei cum și ce să facă, pentru că, dragă doamne, sînt și ei doar patrioți și pentru că îi doare inima de englez să vadă pe yomani în mizerie.

Și acuma, după sute de ani, iată că d-1 Păucescu vine de ne cîntă același cîntec vechi: „Poporul muncitor e în mizerie, e bețiv, leneș, mișel" și nu propune absolut nici un leac împotriva sărăciei, ci ne strigă: „Școala și biserica, dar mai cu seamă biserica, moralizarea poporului muncitor prin frică, povață, nădejde". Iar școala, biserica și toate celelalte măsuri trebuie date în mîna marilor proprietari. Este vădit deci că în gura d-lui Păucescu grăiesc interesele marii proprietăți rurale în luptă cu mica proprietate; dacă proprietatea mare va reuși la noi să lipsească pe țărani cu totul de pămînt, cum au reușit lorzii să deposedeze pe țăranii englezi, asta ne-o va arăta viitorul.

•

Rămîne acum să vedem e oare conștient d-1 Păucescu de rolul ce-1 joacă în chestia țăranului?

Se prea poate ca d-1 Păucescu să dorească binele poporului, dar spiritul de clasă-i nimicește toate intențiile cele bune; în luptele de clasă, clasei privilegiate nu i-au lipsit niciodată oameni care să înfățișeze în formă ideală interesele ei, care să dea chiar celor mai crude cereri o haină morală-umanitară. Aceștia sînt ideologii clasei și fără îndoială că unii din ei cred sincer în ceea ce zic.

Ceea ce mai ales ne miră în conferința d-lui Păucescu e inconsecvența fără seamăn; căci un om care apără cu deplină conștiință privilegiile clasei sale, acest om e consecvent. Iată încă o dovadă de inconsecvența d-lui Păucescu. Miezul părții dintîi a conferinței este acesta: în societatea modernă, unde domnește concu-

[Tînguiri].

renta, domnește lupta dintre oameni, lupta odată intrată în societate Moșește celor tari și ucide pe cei slabi. Acesta e cazul cu țărănimea noastră. Concurența și lupta din societatea noastră a folosit foarte mult claselor privilegiate, dar a omorît clasa de jos, mai puțin înarmată și chiar foarte puțin pregătită și înarmată pentru luptă.

Pînă acum foarte adevărat.

Ce e dar de făcut ?

Noi, socialiștii, vedem dezlegarea problemei într-o alcătuire a societății unde să nu fie loc de luptă de interese, unde astă dușmănie dintre oameni să dispară.

D-1 Păucescu nu se încrede în astă dezlegare. Pentru d-sa lupta de interese, deși un cusur mare și chiar de căpetenie, trebuie însă să rămîie. Dar atunci ce-i de făcut cu țăranii ? Pentru că lupta în societate e un rău trebuitor și pentru că, de altă parte, țăranii sînt foarte rău înarmați în astă luptă, apoi trebuie de ridicat forța de luptă a țăranilor, trebuie să-i înarmăm, să-i aducem în stare de a se putea lupta. Pentru astă ridicare a virtuții țăranilor, d-1 Păucescu a și propus școala și biserica, și mai ales biserica.

Dar cu cine oare au a se lupta țăranii ? în Moldova, ne zice d-1 Păucescu, cu evreii ; în Muntenia n-a mai avut nici d-sa ce face și a trebuit să recunoască, deși nu cam de-a dreptul, că se luptă țăranul cu proprietarul și cu arendașul *. Deci trebuie de ridicat forța de luptă a țăranului pentru ca să poată lupta cu proprietarul ; dar într-a cui grijă dă d-1 Păucescu astă ridicare de putere a țăranilor împotriva proprietarilor ?

în a proprietarilor ! Lăsați pe lup să ridice forța de luptă a oilor împotriva lupilor ! Poate să fie oare o inconsecvență mai mare ? Multora,. desigur, le va veni în gînd întrebarea asta : „Cum a putut să cadă în așa lipsă de logică tocmai un om deștept și cult ca d-1 Păucescu

* Iată o probă cum d-1 Păucescu ocolește vorbele ce nu vin la socoteală clasei d-sale : vorbind de izlazuri, în loc să zică „Proprietarii ori arendașii iau tot ce găsesc lîngă sufletul țăranului pentru o nenorocită și mizerabilă bucată de izlaz", zice : „Țăranii dău tot ce au lîngă suflet pentru etc. etc.". Dar cui dau țăranii ? Desigur că proprietarului ori arendașilor, dar oricum vorba n-a prea venit la socoteală acestora; așa cum a scris d-sa parcă țăranul e vinovat : „Pentru ce ***dă*** tot ce are ? Cine-1 pune să ***deie ?".***

Răspunsul la astă întrebare, după credința noastră, este următorul : d-1 Păucescu este stăpînit de două duhuri, cu totul dușmane, unul este duhul binelui, care-i rodul însușirilor bune cu care e înzestrat d-1 Păucescu ; celălalt e duhul răului, duhul de clasă privilegiată. Și amîndouă duhurile se luptă în. d-1 Păucescu, și rînd pe rînd d-sa cade în puterea cînd a unui, cînd. a celuilalt. Cînd d-1 Păucescu este sub înrîurirea celui dintîi, ne zugrăvește cu culorile cele mai negre starea ticăloasă și nenorocită a țăranilor, sărăcia lor fără seamăn, închircirea, foamea, boalele care-i seceră ; sub înrîurirea acestui duh de bine, ajunge aproape de încheierile adevărate, arătînd că chestia țărănească este chestia chestiilor, arătîndu-se gata să se' facă și socialist numai să mîntuie pe țărani de nenorocire. în vreme ce, călăuzit de acest înger binefăcător, d-1 Păucescu înaintează nesocotit așa de departe, duhul răului rînjind își șoptește atunci în barbă : „Zi-nainte, copile ; o vorbă bună nu strică, ba se poate ca-n lumea asta proastă să fie chiar de folos. Zi-nainte, că m-apropii și eu și pe dată ai să cînți alt cîntec". Și într-adevăr, apucat de duhul răului, d-1 Păucescu schimbă pe nesimțite cîntecul. Mai întîi se ivește străinul, evreul, care mai cu seamă în Moldova este pricinuitorul tuturor relelor. în Muntenia nu sînt evrei și aici vorbele conferențiarului ajung șovăielnice, ocolitoare ; pentru mizeria propriu-zisă nu ni se arată nici un leac ; în locul acestuia vedem școala și biserica, și mai cu seamă asta din urmă, care trebuie să lecuiască pe țărani de toate boalele ; în loc de pîine zilnică, fără care țăranul moare, vedem marea nevoie de măsuri higienice și proprietarul mare să privigheze aceste măsuri, pentru ca tocmai el să capete o putere mai mare de luptă decît cum are acuma. Așa că, în loc să ridice puterea de luptă a țăranilor împotriva boierilor, d-1 Păucescu ridică pe a boierilor. Ce-a vorbit întîi și unde a ajuns ? Duhul răului a biruit !

Țăranii acum, cu drept cuvînt, pot zice : „Mîntuiește-ne, doamne, de așa prieteni, că de vrăjmași ne mîntuim noi singuri". Iar noi, socialiștii, căpătăm o convingere și mai mare că-n lupta pentru scăparea țărănimii de mizerie toate clasele privilegiate ne sînt deopotrivă de dușmane. Și, dacă cineva ne-ar spune că n-avem

dreptate şi drept dovadă ne va arăta pe d-l Păucescu, noi vom răspunde : „Iată un om deştept, cult, generos, cu durere de inimă pentru suferinţele ţăranului ! Şi chiar pentru acest om e destul să facă parte dintr-o clasă privilegiată, e destul să fie conservator pentru ca, de fapt, toate propunerile d-sale pentru îmbunătăţirea stării ţăranului să fie împotriva acestuia".

Nu ! Nu ! Un boier conservator şi un adevărat prieten al ţăranilor nu pot să-ncapă în acelaşi om, precum o mîţă şi un cîine nu pot să-ncapă în acelaşi sac.

„REVISTA SOCIALĂ" *(IAŞI), ANUL II, NR. 5 DIN AUGUST 1887, P. 216—241.*

CHESTIUNEA ŢĂRĂNEASCĂ[40]

I. *Statul să cumpere moşii de la particulari*

Dacă e o chestie socială mai însemnată de la dezlegarea căreia să atîrne fericirea sau nefericirea populaţiunii noastre, mai mult încă, de la care să atîrne chiar trăinicia statului român, desigur că aceea e chestia ţărănească.

In urma răscoalelor ţărăneşti din Muntenia, pe de o parte, şi a miilor de petiţiuni adresate Camerei şi miniştrilor de ţăranii din Moldova, clasa stăpînitoare a fost silită să facă o lege pentru vînzarea în loturi a moşiilor statului la ţărani[41].

Noi, socialiştii, care am fost cei dintîi care ne-am unit cu ţăranii şi chiar am îndemnat să păşească pe calea legilor în lupta politică pentru cucerirea drepturilor lor, avem datoria să deschidem ochii şi să cercetăm dacă cu păcătoasa lege pe care muncitorii ţărani au putut-o smulge de la clasa stăpînitoare vor fi ei mai fericiţi şi mai îndestulaţi şi dacă toată suflarea românească va avea folos din acea lege.

Trebuie dar să căutăm, cît bine şi cît rău va urma din această lege pentru ţărani şi, fiindcă chestia ţărănească e peste măsură de însemnată chiar pentru temeinicia

statului român, să vedem\ in ce chip am. putea înlătura răul, care ne va fi leacul şi cu ce mijloace am putea dezlega această chestie peste măsură de însemnată.

Populaţia din statul român se urcă la vreo cinci milioane de suflete, prin urmare ca la vreun milion de familii. Din acestea vreo 250 000 de familii e populaţia oraşelor, rămîne deci 750 000 de familii pentru populaţia satelor. Singur numărul covîrşitor al ţăranilor ne arată cît de însemnată e chestia ţărănească şi cît de mult statul atîrnă de dînşii !

Ne pare rău că n-avem date amănunţite de chipul cum e împărţit pămîntul între aceste 750 000 de familii ţărăneşti spre a vorbi mai cu siguranţă, totuşi, din cîte ştim, din cîte s-au scris, nu vom fi departe'de adevăr în socotelile noastre.

In urma împroprietăririi de la 1864, din pricina falsificărilor şi relei-credinţe cu care boierimea a aplicat legea, au rămas fără o palmă de pămînt cel puţin 150 000 de familii ţărăneşti, o parte din acestea fără îndoială că s-au dus să îngroaşe rîndurile populaţiei oraşelor ca muncitori cu braţele. între împroprietăriţi! de la 1864 pun şi pe împroprietăriţii de la 1879[12], căci aceştia sînt aceia cărora la 1864 li s-au dat numai 10 prăjini şi la 1879 li s-au completat după legea de la 1864 din moşiile statului.

De la 1864 şi pînă azi ce s-a întîmplat ? Pe de o parte, pămîntul dat ţăranilor fiind cel mai rău, plata clăcii şi birurile fiind peste măsură de mari, niciodată' n-au putut scoate din acel pămînt rodul trebuitor pentru aceste plăţi şi pentru întreţinerea familiei, de aceea s-au îndatorat necontenit la boieri, aşa încît mai la urmă nici nu mai puteau să-şi lucreze ogorul lor şi, prin urmare, pămîntul le era nefolositor şi mulţi de aceea l-au înstrăinat. Pe de altă parte, acel pămînt s-a tot împărţit între copii, încît s-a redus în şişiniţi * de cîte 15—20 de prăjini, şi dacă bucata întreagă nu putea să-i aducă mare folos, cu atît mai puţin o şişiniţă mică, şi mai mulţi din aceştia au trebuit să înstrăineze pămîntul.

*** [Fîşie, bucată].**

Din aceste pricini şi multe altele tot aşa de mari au rămas din împroprietăriţii de la 1864 cel puţin 100 de mii fără pămînt deloc şi cel puţin 200 de mii cu mai puţin de 40 de prăjini.

Dar mai e o categorie de muncitori ţărani foarte însemnată, cu atît mai însemnată cu cît odată au făcut mărirea neamului nostru în nenumăratele războaie ce le-am avut după vremuri cu turcii ori cu leşii şi foarte însemnată încă prin lupta ce a ţinut mai multe veacuri pentru a-şi apăra moşia împotriva lăcomiei şi nesaţului boieresc.

Aceştia sînt răzeşii şi moşnenii.

Toată istoria noastră e plină de lupte şi de procese de-ale acestor răzeşi (moşneni) cu boierii, care le răpeau bucată cu bucată pămîntul lor şi adesea boierii le luau moşii şi sate întregi, rămînînd bieţii oameni proletari fără o palmă de pămînt şi fără vreo unealtă de muncă, afară numai de braţele lor, din care să-şi scoată hrana, Legea de la 1864 nu a avut în vedere şi pe răzeşi (moşneni), căci ei erau priviţi ca proprietari, aşa încît 100 de mii de răzeşi azi n-au deloc pămînt. Pe lîngă acestea, dacă vom spune că prin moşteniri la răzeşi se împarte pămîntul de veacuri, vedem că aceia care mai au pămînturi sînt aşa de bucăţelite încît nu le mai folosesc la nimic. E cunoscut în satele răzăşeşti că mulţi zic că au moşie „o palmă" ori „4 palme", încît proverbele că „vaca stă cu capul pe moşia unuia şi cu coada pe moşia celuilalt" şi că „răzeşul are un petic de moşie şi un sac de hîrtie" sînt prea adevărate. Deci mai sînt încă cel puţin 150 de mii de răzeşi care au mai puţin de 40 de prăjini.

Dacă acum vom face totalul, vom vedea că sînt cel puţin 300 000 care n-au pămînt deloc şi cel puţin 350 de mii care au mai puţin pămînt de 40 de prăjini.

Rămîn deci 100 de mii care au mai mult de 40 de prăjini, din care trebuie să scoatem vreo 10 000 de proprietari mari, care au de la 300" de fălcii (o mie de pogoane) în sus. Şi această socoteală e foarte aproape de adevăr, căci dacă vom observa un număr de sate chiar din acele mai cuprinse vom vedea : un proprietar mare, 2—3 fruntaşi avînd de la 20—50 de fălcii, vreo 10 cel mult avînd 2—4 fălcii (13 pogoane şi mai bine), alţi vreo

BIBLIOT

CHESTIUNEA ȚERANEASCA

DE

«**"«> am cştor nt'ipjuttwre* jibiviDUAxÂ

. B E E f U S * SttT «MUNCA*.

WPOGRAM M S - *mm, m M m m m* a

30 avînd între 40 de prăjini şi 2 fălcii, iar ceilalți avînd mai puțin de 40 de prăjini sau neavînd nimic.

Se naşte întrebarea : Legea făcută anul trecut[43] va îndeplini toate trebuințele, va aduce o îmbunătățire văzută pentru întreaga suflare țărănească ? Fără îndoială că nu. Moşiile statului nu sînt de ajuns pentru a putea face proprietari pe cei 300 de mii de țărani care n-au deloc pămînt şi a completa în acelaşi timp pămîntul acelora ce au mai puțin de 40 de prăjini.

Dacă s-ar vinde, de pildă, numai celor ce n-au deloc pămînt, nu s-ar putea împroprietări cu moşiile ce le are statul decît cel mult 200 de mii, şi atunci ar rămîne 100 de mii fără pămînt deloc şi 350 de mii cu mai puțin de 40 de prăjini. Dacă s-ar completa acestora care au mai puțin de 40 de prăjini, să zicem că ar ajunge moşiile statului, dar atunci ar rămîne 300 de mii fără pămînt deloc, neavînd alte unelte din care să-şi scoată munca decît brațele lor, adevărat proletari. Dacă se va vinde moşiile statului, cum se face, şi la cei care n-au deloc şi la cei care au mai puțin de 40 de prăjini, atunci vor rămîne vreo 200 de mii fără pămînt deloc şi vreo 200 de mii cu mai puțin de 40 de prăjini.

Ce vor face aceştia ? De unde-şi vor scoate hrana ? O nouă vindere nu se mai poate face, căci statul nu mai are moşii.

Le rămîn două lucruri de făcut, ori să alerge să îngroaşe populațiunea oraşelor, intrînd ca lucrători în fabrici şi diferite meşteşuguri, ori să-şi ia lumea în cap şi să pribegească prin alte țări. Dar noi nu avem fabrici îndeajuns pentru* a ocupa pe lucrătorii oraşelor, concurența e destul de mare între lucrătorii oraşelor şi acum, *ce-ar fi atunci cînd ar năvăli o armată de rezervă al cărui număr s-ar ridica la 300—400 de mii ? ! !* Aceşti oameni, neavînd de lucru, ar amenința chiar trăinicia statului român ! !

Pămînt însă e de ajuns, numai că el e grămădit în cîteva mîini. Dacă acest pămînt ar fi cu chibzuință întrebuințat, el ar putea aduce tot atîta rod încît să îndestuleze o populațiune de 5 ori mai numeroasă şi încă să

mai trimitem producte de-ale noastre şi peste graniţă spre vînzare. Dar acestor puţini la număr, care ţin pămîntul în mîinile lor, puţin le pasă dacă ceilalţi mor de foame, puţin le pasă dacă prin această stare de lucruri se zdruncină chiar temeliile statului şi dacă naţiunea noastră se pune în primejdie.

Dacă lor nu le pasă, datoria statului, *care trebuie, să înfăţişeze interesele întregii naţiuni şi să le apere,* e de a lua măsuri să vină în ajutorul celor împilaţi, şi aceasta în interesul său chiar.

Una din acele măsuri, şi poate cea mai însemnată, e să facă o lege *prin care statul să aibă dreptul şi chiar datoria* de a cumpăra moşii de la particulari.

Nu cerem, deşi, în interesul statului şi al neamului nostru, am putea-o face ca statul să silească pe proprietari să-şi vîndă moşiile, îi cerem numai ca orice moşie va fi scoasă în vînzare de un proprietar statul să o cumpere, mai mult chiar, să se facă o lege prin care nici un proprietar să nu aibă dreptul a-şi vinde moşia altuia decît statului,

Prin acest mijloc, statul, în puţini ani, ar avea un număr de moşii la îndemîna sa, şi aceasta ar putea-o face cu banii ce îi ia în fiecare an din vînzarea moşiilor sale ce o face după legea votată anul trecut.

II. *Micii proprietari*

Am arătat că după aplicarea legii pentru vînzarea moşiilor statului, votată anul trecut, tot vor rămîne vreo 20,0 000 fără pămînt şi vreo 200 de mii cu mai puţiii de 40 de prăjini. Acum să vedem starea acelor fericiţi care au avut norocul, după toate aceste împroprietăriri şi vînzări ce s-au urmat de la 1864, să aibă 3—4 fălcii (10—13 pogoane), precum şi ce au să devină ei mai tîrziu.

Pentru ca faptele ce voim să arătăm şi adevărul ziselor noastre să sară în ochii celor mai necredincioşi, să luăm pe cei mai nevoiaşi din aceşti mici proprietari, să luăm pe cei ce ar avea 5 fălcii (aproape 17 pogoane)' de pămînt. Fără îndoială că un gospodar cu 5 fălcii, pentru a le putea munci, are nevoie de *yite,* prin urmare nu va putea cultiva decît cel mult 3 fălcii (10 pogoane), iar

2 fălcii le va lăsa pentru hrana vitelor, fie pentru fîn, fie pentru imaş (izlaz).

Pentru aceste 5 fălcii, el plăteşte pe fiecare an statului cumpărătura, funciar şi dobînda banilor cei puţin 50 de bani de prăjină pe an, dar noi să punem numai 40 de bani de prăjină, prin urmare trebuie să dea 160 fr. pe an numai pentru pămînt. La această sumă trebuie să adăugăm munca făcută pe cele 2 fălcii pentru nutreţul vitelor, care-i trebuie pentru cultivarea celor 3 fălcii, cel puţin 60 fr. Prin urmare, pentru a cultiva 3 fălcii de pămînt, pe acel fericit gospodar îl va ţine deodată pe fiecare an 220 fr.

Să ne închipuim că acel gospodar seamănă păpuşoi (porumb), care e singura lui hrană, pe acele 3 fălcii, cît va scoate el din ele ? Este ştiut de toată lumea că micii cultivatori scot totdeauna mai puţin rod decît cultivatorii cei mari, să punem în mijlociu că va scoate 5 chile la fiecare falce. Suma e mai degrabă prea mare decît prea mică, căci cîţi ţărani scot oare 5 chile la falce ? Prin urmare, total va scoate 15 chile de păpuşoi.

Anul acesta şi chiar anul trecut preţul chilei de păpuşoi a fost 26—28 şi uneori 30 fr. Noi să punem in mijlociu 30 fr. chila; pe 15 chile face 450 fr.

Din aceşti 450 fr. să scoatem plata pămîntului şi munca pentru nutreţul vitelor (căci vitele le-a întrebuinţat tot pentru scoaterea acestor 450 fr.), rămîn 230 fr., ceea ce vine cam 5 bani de fiecare prăjină cultivată.

Aceşti 230 fr. înfăţişează toată munca omului pe acele 3 fălcii de pămînt arat, semănat, prăşit, cules, strîns şi bătutul păpuşoiului, ba de multe ori şi căratul la tîrg.

Din aceşti 230 fr., ceea ce face 63 de bani pe zi, fericitul gospodar trebuie să mănînce, să se îmbrace el, femeia şi copiii lui, să plătească contribuţia şi să poarte de grijă copiilor la şcoală. Va să zică de va avea 3 copii, pentru fiecare suflet le vin pentru mîncare şi îmbrăcăminte 12 bani pe zi.

întreb pe oricine : această stare surîde aşa-zişilor mici proprietari ? Dacă aceştia stau aşa de prost, cum trebuie să stea cei ce au mai puţin de 5 fălcii? Desigur că mult mai rău.

*

Acestea se petrec în anii buni şi cei mijlocii, dar în anii răi ce vor face ? E ştiut că vor face acelaşi lucru pe care l-au făcut şi ţăranii împroprietăriţi la 1864.

Se vor îndatora la boieri, şi aceste datorii se vor înmulţi din an în an, pe de o parte, din pricina dobînzilor, pe de alta că, chiar în anii buni de-abia pot scoate cît să-şi ţină zilele, încît n-au de unde plăti şi fiindcă, pe lîngă anii buni, vor fi şi răi, vor trebui să se îndatoreze în toţi anii răi. Din pricina datoriilor nu-şi vor mai putea lucra pămîntul, încît vor fi nevoiţi să-1 înstrăineze sau să-1 lase paragină.

Dar pe lîngă acestea am presupus că omul nostru are trei copii (poate are şi mai mulţi), şi acele 5 fălcii vor fi împărţite în trei părţi, deci fiecare copil va avea mai puţin de 2 fălcii. Fără îndoială că aceştia vor duce-o mai greu decît tatăl, şi cu atît mai uşor vor pierde aceste bucăţele de pămînt care nu le mai aduc folos.

Aşadar, vedem că în mai puţin de 20 de ani cel puţin o jumătate din micii proprietari de azi vor rămîne proletari, adică oameni care nu vor avea pămînt, nici alte unelte din care să-şi scoată hrana fără cît numai braţele, aşa precum au păţit mai încoace o mulţime din împroprietăriţii de la 1864.

Aceasta e starea în care se află micul proprietar ţăran, şi din nenorocire îl aşteaptă în viitor o stare şi mai tristă, de a deveni proletar.

Dacă această soartă le place, dacă un asemenea viitor le surîde muncitorilor ţărani, să stea cu mîinile încrucişate şi să isufere tot; dacă nu, trebuie să se mişte şi să lupte pentru îmbunătăţirea soartei lor şi pentru un viitor mai strălucit.

Fără îndoială, nu vor şedea cu mîinile în sîn şi vor lupta pentru drepturile lor şi în această luptă paşnică şi legală vor învinge.

III. *Pricina răului*

Mulţi se vor mira şi vor întreba cum e cu putinţă ca un bun gospodar, care ar avea 5 fălcii de pămînt, să nu poată scoate rod îndestulător pentru traiul lui si celor

ai lui ? Fără îndoială mirarea e cu putinţă pentru aceia care nu ştiu cum se petrec lucrurile azi în lume, însă pentru cei ce ştiu ce se petrece şi pe aiurea aceasta e un adevăr tot aşa de bătător la ochi ca şi lumina zilei.

Nu ne e cu putinţă să arătăm amănunţit aici toate pricinile răului *, căci ne-am întinde prea mult, vom spune numai în scurt cîteva din care se va vedea că aşa cum e întocmită proprietatea la noi nu se putea să se întîmple altmintrelea decît tocmai aşa cum se întîmplă acum.

Micul proprietar cu 5 fălcii de pămînt va fi veşnic nevoit să semene cele 3 fălcii ce le are pentru cultivare în fiecare an, căci altmintrelea i-ar fi cu neputinţă de a trăi. Dar pămîntul necontenit semănat tot sărăceşte în sucurile hrănitoare pentru semănături şi ajunge din ce în ce mai secătuit, că dă un rod prost, chircit şi din an în an mai puţin.

Marele proprietar, din contra, nu va semăna în fiecare an pe aceeaşi bucată, ci o va lăsa să se odihnească şi să-şi recapete toate puterile.

Din această pricină urmează că de pe o falce [cu] aceeaşi muncă marele proprietar va scoate mai mult decît micul proprietar.

Apoi micul proprietar nu poate să semene în acelaşi an pe o bucată păpuşoi, pe alta grîu, pe alta rapiţă, de cum face marele proprietar, căci îi cu neputinţă să aibă vreun folos din aceste mici şuşiniţi de recolte deosebite, ci va semăna păpuşoi, care sînt neapărat trebuincioşi pentru hrana lui, şi cel mult grîu ori altă „pîine albă". Din această pricină decurg două rele : una că, semănînd necontenit aceeaşi semănătură pe acelaşi ogor, tot sucul din care se hrăneşte acea recoltă se sleieşte şi rămîn sucurile care ar putea hrăni alte recolte fără nici o întrebuinţare, al doilea rău e că anii nu sînt deopotrivă de buni pentru toate semănăturile şi se poate întîmplă ca anul să fie foarte bun pentru grîu şi rău pentru păpuşoi, încît cel ce a semănat numai păpuşoi e ameninţat cu foametea, deşi grîu s-a făcut destul.

*** Asupra acestei chestii s-a vorbit pe larg în „Muncitorul", ziarul partidei muncitorilor apărut în Iaşi, şi în „Munca". între acele articole, cititorii pot cerceta cu folos articolul *Proprietatea mare şi proprietatea mică*".**

Marele proprietar va putea semăna grîu, păpuşoi, rapiță, sfeclă etc. în acelaşi an, căci din fiecare are folos şi, în acelaşi timp, de nu va face un fel de recoltă, va face de celelalte. Apoi anul viitor pe bucata pe care a semănat grîu va semăna păpuşoi, această semănătură îşi trage din pămînt sucurile trebuitoare, şi, pe cînd acestea se împuținează, cele pentru grîu, rapiță etc. se înmulțesc, aşa încît pămîntul nu se secătuieş*te.

Din toate aceste pricini, dacă proprietarul mic a luat de la falce 5 chile păpuşoi, proprietarul mare va lua 8 chile. Deci pentru aceeaşi muncă şi pentru acelaşi pămînt, punînd chila 30 fr., micul proprietar va lua 150 fr., pe cînd marele proprietar va lua 240 fr. Prin urmare, proprietarul mare la fiecare falce va lua 90 fr. mai mult şi, prin urmare, îi va da mîna mai uşor să vîndă chila cu 30 fr. Dar fiindcă cumpărătorii caută ieftin, dacă micul proprietar va vroi să vîndă mai scump ca să-şi scoată munca, nu-i va cumpăra nimeni şi va fi silit să lase cu acelaşi preț.

Iată cum prin faptul că proprietarului mare, de pe acelaşi număr de fălcii şi cu aceeaşi muncă scoțînd mai mult rod, îi dă mîna să vîndă mai ieftin, şi din această pricină micul proprietar pierde o parte din prețul muncii sale, tocmai partea cu care ar putea duce o viață mai omenească. Prin urmare, prin faptul că alăturea cu proprietatea mică e şi proprietatea mare, aceasta din urmă bate în piață proprietatea mică, o *„concurează",* cum se zice, o sileşte sănşi vîndă productele sale din ce în ce mai ieftin, încît o sărăceşte pînă ce o înghite.

Precum marea atrage şi înghite în sine toate izvoarele uscatului, aşa proprietatea mare atrage şi înghite micile proprietăți.

•

Din cele zise mai sus şi ştiindu-se că noi, socialiştii, luptăm pentru îmbunătățirea soartei muncitorilor şi, prin urmare, şi a muncitorilor țărani şi văzînd că, din pricina marii proprietăți, proprietatea mică sărăceşte şi dispare, ar urma.ca noi să fim împotriva marii proprietăți. Cu toate acestea, dimpotrivă, sîntem tocmai pentru marea proprietate. Chipul cum înțelegem noi însă marea proprietate îl vom vedea mai în urmă.

Cînd am văzut cum pe proprietatea mică rodul scade neîncetat şi pe proprietatea mare creşte, cum am putea fi noi împotriva marii proprietăți ? Dacă ar fi numai aceste deosebiri, încă tot le-am mai putea trece cu vederea, dar sînt altele încă şi mai uriaşe, care, adăugate la cele dintîi, vom vedea că e cu neputință să fim partizanii micii proprietăți. Spre lămurire să luăm 2 mari proprietari, unul care-şi cultivă moşia cu muncitori angajați şi altul care o cultivă cu maşini, vom vedea că dacă celui ce cultivă moşia îi trebuie la o falce de păpuşoi 60 de zile de muncă (presupunînd că în fiecare zi lucrează un singur om), celui cu maşini nu-i vor trebui decît cel mult 20 de zile de muncă, prin urrnare cel puțin de 3 ori mai puțină muncă.

Prin urmare, dacă amîndoi proprietarii iau cîte 8 chile la falce, vedem că cel cu maşini a pus o muncă de 3 ori mai puțină pentru acelaşi, produs şi, punînd dobînda banilor din maşini, tot va avea un folos de 2 ori mai mare decît marele proprietar fără maşini, deci acestuia uşor îi va fi să lase în piață, productele mai ieftine şi astfel va sili şi pe marele proprietar să le vîndă mai ieftin. Prin urmare, marele proprietar fără maşini va fi concurat în piață de cel cu maşini şi cel dintîi va pierde. Micul proprietar va fi concurat de amîndoi marii proprietari şi va pierde din pricina concurenței amîndurpra ; el va fi silit să-şi vîndă productele cu un preț redus ca şi cum ar fi cultivat pe un pămînt întins, roditor şi cu maşini. Plata pămîntului, dările etc. musai trebuie să le dee, şi, prin urmare, cu cît prețul roadelor sale e mai scăzut, nu priveşte plata pămîntului, ci numai curat munca sa, dar el trebuie să mănînoe,. să se îmbrace pe el şi ai lui din rodul acestei munci, şi cu cît prețul muncii va fi mai mic în piață sub forma de grîu, .păpuşoi etc., cu atît partea trebuitoare ca hrană, îmbrăcăminte etc. se micşorează şi viața d^vine mai ticăloasă şi mai .amară,

Iată de ce chiar fericitul țăran care ar avea 5 fălcii de pămînt va duce o viață ticăloasă şi chiar la urma urmei va fi silit să-şi vîndă această proprietate.

Dar să mai facem încă un pas şi să ne închipuim că avem 3 mari proprietari, din care 2 cei de sus şi unul care, pe lîngă maşini, va întrebuința şi îngrăşăminte pe moşia lui în chipul cum arată ştiința că trebuie să se facă. Acesta din urmă.va avea un rod mult mai bogat

şi va avea un folos de două ori mai mare decît marele proprietar care lucrează cu maşini, dar fără îngrăşăminte şi deci de patru ori mai mare decît cel fără maşini şi fără îngrăşăminte. Aşa că unui asemenea proprietar îl va da mîna să vîndă în piaţă mai ieftin şi va sili şi pe ceilalţi să vîndă ieftin, încît cel cu maşini şi fără îngrăşăminte păgubeşte faţă cu cel ou maşini şi îngrăşăminte, cel fără maşini şi fără îngrăşăminte păgubeşte faţă cu amîndoi, iar bietul mic proprietar păgubeşte faţă cu tustrei.

Cînd vedem că rodul se înmulţeşte pe proprietatea mare, că, dacă întrebuinţăm maşini, munca devine de trei ori mai mică şi maşini nu se pot întrebuinţa decît pe proprietatea mare, cînd vedem că îngrăşămintele făcute în chip ştiinţific îndoiesc rodul şi aceste îngrăşăminte nu se pot face decît cu mari capitaluri şi prin urmare pe proprietăţi mari, pe cînd, din contra, pe proprietatea mică rodul scade şi munca creşte, nu putem să nu ne arătăm din toată inima şi din toată convingerea ca partizani ai marii proprietăţi şi duşmanii cei mai înverşunaţi ai micii proprietăţi, izvor veşnic de sărăcie şi nenorocire.

•

Dacă ţara românească ar fi închisă de jur împrejur cu un zid şi n-am avea nici o legătură cu ţările străine, ar fi mieii proprietari în faţă cu marii proprietari români, care nu întrebuinţează sistemul de îngrăşăminte ştiinţific aproape deloc şi ici-colo numai maşini. Proprietatea mică ar avea a suferi numai concurenţa marii proprietăţi şi a puţinelor maşini ce le au marii proprietari şi cu aceasta numai am văzut că proprietatea mică tot se ruinează. Aceasta ar merge cum ar merge, dar avem a suferi marea concurenţă a marii proprietăţi cultivate cu maşinării şi în chipul cum arată ştiinţa de peste hotare, concurenţa cu străinătatea.

în America, Australia, ţări foarte depărtate, se cultivă proprietăţi întinse de zeci de mii de fălcii numai cu maşinării, aşa încît produc roade nemăsurat de multe şi le vînd cu preţuri ieftine pe pieţele din Europa, încît dacă vrem să vindem şi noi productele noastre în vreo ţară străină trebuie să le lăsăm şi noi tot aşa de ieftin ca americanii, altminterelea nu le cumpără nimeni.

Mai mult, productele americane vin pînă la noi la Galaţi şi cu toate că, cum se spune în poveste, vin de peste nouă ţări şi nouă mări, de multe ori grîul lor îl vînd la Galaţi mai ieftin de cum îl putem vinde şi noi.

în faţa acestei grozave concurenţe, marii noştri proprietari tremură de frică, veşnic sînt bătuţi pe piaţă şi productele noastre scad în preţ, încît proprietarii noştri cei mari chiar pierd necontenit.

Ei ar da chiar faliment dacă ar plăti muncitorii după munca lor, faptul că încă nu dau faliment se datoreşte că-şi muncesc pămîntul mai cu nimica cu muncitorii ţărani. Aceia care vor voi să nu dea faliment vor trebui :să muncească cu maşini şi să îngraşe pămîntul'cum se face în străinătate, şi atunci vor putea lupta cu concurenţa străină.

•

Dacă presupunem acum că statul ar cumpăra toate moşiile boiereşti şi le-ar împărţi la ţărani ca fiecare să aibă 5 fălcii de pămînt, din cele ce am văzut, producţia pămîntului va scădea şi în acelaşi timp concurenţa în piaţă nu va înceta, căci atunci, neavînd pe proprietarii mari ai noştri, vom avea pe cei- străini.

Dacă vedem că cu mijlocul cum se cultivă acum proprietarii mari sînt ameninţaţi a deveni cu timpul faliţi din pricina concurenţei străine, cu atît mai mare va fi concurenţa cînd nu vor fi decît mici proprietari.

Apoi producţia totală a ţării ar scădea nemăsurat de mult, căci am văzut că la fiecare falce se produce mult mai puţin pe proprietatea mică. Din această pricină ar fi o sărăcie generală, o lipsă de bani, „o *criză",* cum se zice, încît, dacă n-am mai fi robii cutărui boier român, am fi robii unui bogătaş neamţ ori franţuz, chiar ţara noastră ar putea deveni roaba altei ţări mai bogate.

De aceea şi socialiştii nu pot fi partizani ai proprietăţii mici şi de aceea se deosebesc de radicali, care susţin tocmai proprietatea mică.

Din aceste puţine zise, cred că fiecare se poate convinge că leacul ca să vindecăm relele ce bîntuie populaţia săteană nu e mica proprietate, ci mai degrabă mica proprietate e boala din care decurg relele.

Prin urmare, orice om ce doreşte din inimă o îmbunătăţire pipăită a populaţiei muncitoare trebuie să fie în contra sistemei micii proprietăţi, şi credem că şi radicalii sinceri se vor convinge de aceasta, cu atît mai uşor că am putea dezlega această chestiune într-un chip [pe] care l-ar putea primi şi radicalii.

IV. *Moşiile statului arendate la comune de muncitori*

Am. arătat primejdiile ce ne-ar ameninţa cînd toate moşiile ar fi bucăţelite în mici proprietăţi şi, astfel fiind, ne-am pronunţat în contra micii proprietăţi şi în favoarea marii proprietăţi. Dar nu fiecare familie ţărănească poate căpăta o mare proprietate şi, chiar de ar avea-o, nu i-ar folosi, căci singură n-ar putea-o lucra.

Proprietate mică nu vă place şi cu drept cuvînt, proprietate mare nu poate avea fiecare ţăran şi chiar de ar avea-o tot nu va putea lucra mai mult decît 5—8 fălcii cel mult, presupunînd că toţi ar avea proprietăţi, ce voiţi dar, ne-ar întreba cineva.

Lucrul ni se pare foarte simplu, voim proprietate mare, dar în acelaşi timp fiecare are partea lui de proprietate mică. Şi iată cum :

Am zis că *statul e dator şi chiar trebuie să cumpere moşiile de la particulari*; îndată ce îşi va face un număr de moşii, să facă astfel :

Statul să nu mai vîndă nici o moşie de a sa, *ci să le dee în arendă la comune întregi de ţărani sau la societăţi de muncitori alcătuite din cel puţin 100—200 de oameni şi în acelaşi timp să le procure maşinile şi uneltele necesare pentru cultivarea moşiei arendate.*

Să vedem acum ce bine ar decurge din acest sistem de cultivare şi să ne închipuim o comună sau o societate de muncitori alcătuită din 100 de familii. Acea comună să arendeze o moşie de la stat de 1 500 de fălcii, deci cîte 5 fălcii de familie.

Statul nu va putea închiria pămîntul cu un preţ mai mare decît dobînda banilor la cumpărătură, şi fiindcă o falce în mijlociu se cumpără cu 400—500 de lei (punînd pămînturile numai cultivable) şi fiindcă dobînda la stat

e de 5 la sută pe an vine chiria unei fălcii 25 de lei pe an. Să nu se creadă că această arendă e prea mică căci statul arenda moşiile sale cu un preţ mult mai mic pe la boieri, cu 10—15 lei faicea, şi chiar în mijlociu nici boierii nu o arendează cu totalul cu mai bun preţ.

Vrea să zică va plăti în fiecare an o arendă cu mult mai mică decît plăteşte acum către stat proprietatea cumpărată.

Dacă fiecare familie va lucra tot cîte 3 fălcii, vor lucra în total 900 de fălcii şi le vor rămîne 600 de fălcii pentru fînaţ şi imaş (izlaz), dar acum nu au nevoie ca fiecare om să aibă o falce de imaş, ci mai puţin căci vor păşuna vitele toţi la un loc şi atunci le va rămînea o parte spre a o cultiva.

Să presupun[em] că acea comună de muncitori nu ar voi să lucreze cu toţii la un loc de-a valma, ci fiecare, familie va voi să-şi lucreze ogorul său şi fără maşini, dar se vor înţelege, de pildă, ca un ogor de 300 de fălcii să-1 semene cu păpuşoi, 300 de fălcii să semene grîu şi 300 fălcii rapiţă, ori cartofi ori altceva, fiecare gospodar va avea cîte o falce din fiecare semănătură cu hotarele deosebite, dacă va voi, şi pe care o va munci cum va voi. Anul viitor, partea care a servit de imaş o vor semăna cu păpuşoi, cea care a fost cu păpuşoi o vor semăna cu grîu, cea de grîu o vor semăna cu cartofi ori rapiţă, iar cealaltă o vor lăsa de imaş. Prin aceasta numai a îndepărtat o parte din relele micii proprietăţi, căci în fiecare an o parte din pămîntul cultivabil rămîne toloacă şi astfel îşi capătă puterile şi tot aceeaşi parte serveşte şi de imaş, aşa că în 3 ani tot pămîntul se primeneşte. Apoi dacă în fiecare an se schimbă recolta, în timp ce o recoltă îşi scoate din pămînt materia trebuitoare pentru hrana ei, în acelaşi timp materia trebuitoare pentru altă recoltă de soi deosebit se reface şi se înmulţeşte încît cînd vom semăna-o va găsi hrana gata. In acelaşi timp, locuitorii nu vor putea fi ameninţaţi cu foametea, căci trebuie să fie un an prea rău ca să nu se facă nici un soi de recoltă.

Vedem dar că, în aceste condiţii, muncitorii vor avea recoltă în aceleaşi condiţii ca şi marii proprietari români, fiindcă am văzut că pentru falcea de păpuşoi (pentru celelalte semănături tot cam aceeaşi deosebire) proprietatea mare ia mai mult cu 90 de lei la falce decît cea

mică, sau 270 de lei la 3 fălci, prin urmare un folos îndoit decît au acum şi, fără îndoială, traiul de două ori mai bun.

In astfel de împrejurări vor putea susține concurența cu marii proprietari români şi nu vor fi siliți să se îndatoreze şi să devină robii boierilor.

* •

Dar dacă muncitorii ar voi să lucreze de-a valma acea moşie şi încă cu maşini, atunci munca va deveni de 3 ori mai mică şi acea comună nu va întrebuința decît a treia parte din timp, iar celălalt timp sau îl vor întrebuința la alte trebi sau vor putea munci o moşie de 3 ori mai mare şi va avea un venit fiecare de 3 ori mai mare, dar fiindcă vor trebui să plătească statului pentru maşini pe fiecare an cîte o sumă de bani vor avea produse cel puțin de două ori mai multe decît lucrînd fără maşini.

Dacă ar mai întrebuința încă şi îngrăşăminte după chipul cum arată ştiința, atunci ar avea cel puțin de 3 ori dacă nu de 4 ori mai mult rod.

Prin acest mijloc nu numai că muncitorii țărani n-ar mai fi bătuți în piață de marii proprietari, ci ei la rîndul lor i-ar bate pe aceştia şi în acelaşi timp ar putea susține concurența cu străinii, făcînd şi ei cultura ca şi dînşii şi producînd tot aşa de mult. Încît, pe lîngă că fiecare cetățean s-ar îmbogăți şi prin urmare țara întreagă, crescîndu-se producția totală a țării, dar încă n-am fi amenințați să devenim robii banului străin şi astfel temeliile statului ar fi puternice.

Neînțelegeri n-ar putea fi, căci să presupunem pentru uşurință că am recoltat numai grîu şi am luat 10 000 de chile de grîu ; din aceste comune va da 40 000 de lei arenda moşiei şi 35 000 plata pentru maşini şi pentru capitalurile pentru îngrăşăminte, deci din suma totală de grîu vom da pentru aceşti bani 1 500 de chile, punînd chila de grîu 50 de lei. Rămîn deci 8 500 de chile pentru cele 300 de familii. Oprindu-şi fiecare familie cîte 5 chile pentru hrană, rămîn 6 000 de chile spre a le vinde cu cîte 50 de lei chila; va veni de fiecare 1 000 de lei pentru îmbrăcăminte şi alte cheltuieli, avînd şi pîinea trebuincioasă.

Dacă statul ar face acest lucru pentru un număr de moşii ce le-ar cumpăra, ar sili pe alți proprietari să le vîndă, căci pe de o parte aceste comune ar bate în piață pe marii proprietari, putînd vinde mai ieftin decît dînşii, fiindcă au lucrat cu maşini, iar pe de alta că imediat s-ar împuțina muncitorii fără lucru şi ar trebui să plătească mai mult. Va să zică, vor cheltui mai mult şi în acelaşi timp vor lua mai puțin, încît, în cîțiva ani, ori vor trebui să-şi vîndă moşia, ori vor da faliment şi i-o vor vinde fără voie.

Astfel, în măsura în care aceste comune de muncitori s-ar întinde, în aceeaşi măsură marea proprietate particulară va dispare şi nu va rămîne decît marea proprietate a statului, adică a obştii națiunii.

Ce ar deveni atunci micii proprietari de azi ? Fără îndoială că ei vor pierde şi în acest caz, cum pierd şi vor pierde şi fără această alcătuire. Dar desigur că, văzînd deosebirea dintre dînşii şi frații lor, ori vor lăsa bucățelele lor de pămînt statului şi vor arenda bucăți mari, ori chiar se vor înțelege să-şi întroloce bucățelele lor la un loc, să alcătuiască mare proprietate, pe care să o lucreze de-a valma, cerînd de la stat numai maşini şi bani.

Dar aceştia ar face mult mai bine ca, înainte de a ajunge să silim pe stat să facă această reformă, să o facă ei singuri, unindu-şi bucățelele de pămînt şi cultivînd după chipul cum se cultivă marea proprietate şi atunci ar putea scăpa măcar de concurența marilor proprietari români şi n-ar fi amenințați a-şi pierde această proprietate.

•

Dacă s-ar întrebuința acest sistem de arendare şi de cultivare în devălmăşie, am scăpa şi de cel mai mare neajuns al proprietății individuale — de bucățelirea pămîntului prin moştenire, şi e ştiut lucru că bucățelirea prea mare duce la pierderea desăvîrşită a proprietății.

Cu sistemul de arendare, fiecare om ce devine în stare de a munci intră în tovărăşia comunei, munceşte şi-şi asigură traiul. Pămînt în ţara românească e atît de mult că ar putea hrăni de 5 ori mai multe suflete decît sînt, încît nimeni nu poate fi ameninţat că nu va avea de unde-şi scoate hrana şi că nu va avea un loc la banchetul vieţii, numai să muncească.

Aşadar, lozinca muncitorului ţăran trebuie să fie: *„Statul să cumpere moşiile proprietarilor mari, pe care să le arendeze întregi la comune sau societăţi de muncitori şi, în acelaşi timp, să le dea maşini şi bani pentru cultivare, pe care să-i plătească cu încetul."* Dacă poate pentru moment nu înţeleg folosul ce l-ar avea din lucrarea de-a valma şi cu maşini, cel puţin să semene ogoare mari, în care fiecare să-şi aibă părticica sa şi în acest chip să poată lăsa pămîntul să se primenească şi să schimbe semănăturile şi vor avea cel puţin folosul ce-1 au marii proprietari. Credem însă că odată apucaţi pe această cale vor vedea folosul şi pentru lucrarea în devălmăşie şi cu maşini.

j

V. *Pentru ce am cerut proprietatea individuală*

Dacă noi vedem că proprietatea mică e aşa de rea şi nu aduce nici vreun bine muncitorilor şi chiar e în defavoarea naţiunii române şi dacă vedem că proprietatea mare e atît de bună, de ce am stăruit împreună cu ţăranii să se facă lege pentru vînzarea în loturi mici la ţărani şi n-am cerut arendarea moşiilor statului la comune de muncitori ?

Această întrebare şi învinuire ni s-a făcut atît de vrăjmaşii noştri cît şi de mulţi dintre prietenii care n-au fost de-a dreptul amestecaţi în mişcarea politică, şi învinuirea poate să aibă temei şi pe mulţi să-i pună în nedumerire în privinţa purtării noastre. Datori deci sîntem să dăm această lămurire nu atîta pentru vrăjmaşi, care, orice am face, nu le vom plăcea, ci mai mult pentru prieteni, şi mai ales pentru muncitori.

Mai întîi, protestăm cu cea mai mare energie că noi, socialiştii, am părăsit un moment măcar ideea marii proprietăţi si a lucrării în devălmăşie. Colecţia „Revistei sociale" si a ziarului „Muncitorul" e de faţă, şi oricine poate vedea că în „Muncitorul" veşnic spuneam *„că muncitorii ţărani nu vor ajunge a se dezrobi decît atunci cînd vor lucra bucăţi mari de pămînt în devălmăşie, luînd din roadele căpătate atît cît au muncit".* Asemenea, spuneam că „chiar de vor căpăta toţi pămînt în bucăţi mici, tot greu vor trăi şi tot vor ajunge a-1 pierde fie prin îndatoriri, fie prinbucăţelirea prea mare prin moşteniri. Asemenea, la toate întrunirile, la Iaşi, Roman şi oriunde am avut prilejul să vorbim, am spus tot aceste lucruri. Deputaţii partidului socialist, V. Gh. Morţun şi loan Nădejde au spus în Cameră tot aceste lucruri ori de cîte ori au avut prilejul.

Prin urmare, învinuirea că am fi părăsit pentru un timp ideea marii proprietăţi şi a lucrării ei în devălmăşie e neadevărată şi fără temelie.

Dar cum se face că am făcut cereri pentru mica proprietate individuală şi n-am cerut arendarea moşiilor statului? Două pricini mai de căpetenie ne-au împins:

1. Statul azi nu înfăţişează decît interesele bogătaşilor, ale marilor proprietari, statul azi nu reprezintă naţiunea întreagă, ci numai clasa bogătaşă şi, prin urmare, numai interesele ei le apără. Era cu putinţă ca statul acesta, aşa alcătuit, guvernul bogătaşilor să facă o lege astfel de favorabilă pentru muncitori şi care tocmai ruina cu dăsăvîrşire pe marii proprietari ?! Aceia care vor zice că era cu putinţă ori sînt copii, ori sînt de rea-credinţă. O asemenea cerere din partea noastră ar fi fost primită ou hohote de rîs din partea lor. Prin urmare n-am cerut şi nu puteam cere decît puţinul ce eram îndreptăţiţi a crede că-1 vor da.

2. Starea de sărăcie şi nenorocire în care zăcea şi zace ţăranul român era prea mare ca să nu luptăm să capete cît de puţin şi cît de cît măcar să mai iasă din nevoi.

Dovadă că acea stare era atît de nesuferită e că în o parte a ţării nici n-au putut îndura suferinţa şi s-au răsculat.

întrebăm pe orice om cinstit şi cu simţăminte mai omeneşti, în faţa unei asemenea ticăloşii putem noi sta cu .mîinile în buzunar şi să aşteptăm pînă ce vom căpăta proprietatea mare şi lucrarea ei în devălmăşie ? Nu zău, această glumă e prea nesărată.

„Dar — ne zic unii — nu trebuia să cereţi vinderea moşiilor statului în loturi mici, căci prin aceasta v-aţi călcat principiile şi, fiindcă proprietatea mică aduce rău muncitorilor, mai mult le-aţi stricat decît le-aţi făcut bine ; ar fi fost mai bine să nu vă amestecaţi în această chestie, ci numai să îndemnaţi şi să luminaţi pe ţăran că cel mai bun lucru e să aveţi proprietate mare şi să o lucraţi în devălmăşie", **s**

Dar poate fi aceasta serios ? Ce ar zice aceşti domni dacă eu le-aş spune : „Uite, eu duminică am să vă dau o masă bogată cu cărnuri bune, vinuri alese, pîine albă, dar pînă atunci toate zilele săptămînii nu vă pot da decît borş cu mămăligă, n-ar fi mai bine să nu mai mîncaţi pînă duminică ca să nu vă stricaţi gustul ? Aşteptaţi pînă duminică şi atunci halal mîncare".

Fără îndoială că m-ar numi nebun, căci pînă la mîncarea de duminică îi trebuie ca să trăiască, să-i dau măcar borş cu mămăligă. Taman aşa ziceau ei să facem cu ţăranii.

Cu această ocazie trebuie să facem o declaraţie : *Ori de cîte ori va fi vorba de o îmbunătăţire cît de mică pentru muncitori, vom lupta şi vom stărui din toate puterile ca acea îmbunătăţire să se facă.* Aşa, de pildă, dacă legea tocmelilor agricole ce va veni în Cameră va fi mai bună pentru muncitori decît cea de azi, vom cere şi vom stărui să se voteze.

Dar mi numai noi, socialiştii români, facem acest lucru, ci şi socialiştii din toată lumea. Oare reducerea zilei de muncă la 8 ceasuri e o cerere curat socialistă ? Fără îndoială că nu, dar cu aceasta se mai uşurează soarta lucrătorului.

Apoi pentru ce se fac acum luptele cele mai uriaşe şi manifestaţiile cele mai mărețe ce s-au văzut vreodată în Europa, de care tremură burtăverzimea, decît pentru micşorarea, zilei de muncă ? Sînt prin aceasta socialiştii germani ori ceilalţi mai puţin socialişti pentru aceasta?

Noi credem că *orice îmbunătăţire dobîndită de muncitori e un pas mai înainte spre dezrobirea lor.*

Vom lucra deci întotdeauna pentru orice îmbunătăţire fără a ne părăsi steagul şi a înceta lupta pentru ajungerea ţintei mai îndepărtate.

VI. *Votul universal*

Am arătat că singurul mijloc spre a putea scăpa muncitorii ţărani din starea de sărăcie şi a se dezrobi de banul bogatului e să arendeze comunele de ţărani moşii de la stat şi să le cultive în devălmăşie cu maşini sau cel puţin în lanuri mari, cum fac marii proprietari azi.

Pentru aceasta am zis că guvernul trebuie să facă o lege pentru ca statul să aibă puterea şi datoria a cumpăra moşiile de la particulari. în acelaşi timp, statul să cumpere maşinile şi să împrumute banii trebuitori pentru cultivare.

Dar din cine se alcătuieşte statul de azi şi ale cui interese le înfăţişează? Statul de azi se compune din vreo 10 mii de proprietari mari şi tot cam atîţia bogătaşi mari, precum fabricanţi, negustori mari şi bancheri, şi numai interesele acestora le apără statul'de azi. E cu putinţă ca muncitorii să capete vreo îmbunătăţire serioasă de la stat aşa cum e alcătuit acum ? Fără îndoială că nu. Interesul clasei bogate, oare ne stăpîneşte, e ca cei mai mulţi să fie săraci şi orice îmbunătăţire s-ar face clasei muncitoare e în paguba lor, prin urmare de la dînşii nimic bun nu vor căpăta muncitorii.

Mai sînt vreo 40—50 de mii de muncitori cu capul ori cu condeiul, precum micii funcţionari, profesori etc., care sînt reprezentanţi în statul de azi, dar de voie ori de nevoie sînt siliţi să ţină tot cu clasa bogătaşă, fiindcă atîrnă de ea şi prin urmare nu ne putem lăsa pe aceşti muncitori să ne schimbe starea, căci singuri n-ar putea-o face chiar de ar voi.

Muncitorii ţărani şi tîrgoveţi sînt foarte prost reprezentaţi în stat, şi sutele de mii de muncitori n-au decît 38 de deputaţi din 183, încît chiar de ar vrea aceştia să facă o îmbunătăţire ar fi înăduşiţi de cealaltă mulţime. Dar chiar din acei 38 măcar pînă acum s-au ales tot din aceia potrivnici clasei muncitoare.

Prin urmare, guvernul ţării, statul, fiind alcătuit din stăpîni, nu va face o reformă bună pentru suflarea muncitoare, fiindcă ar trebui să lucreze împotriva intereselor lui.

Ce-i de făcut dar ? Lucrul cel mai nimerit e ca muncitorii să lupte ca să fie reprezentaţi în stat cît mai mult şi, după numărul şi puterea lor, ar trebui să aibă precumpănire în stat.

Care va fi mijlocul de a putea ajunge aici ? Deocamdată mijlocul cel mai bun ar fi căpătarea votului universal, a votului obştesc, fiecare român să aibă dreptul de vot, iar nu ca acum, 50 de muncitori abia fac un vot. Prin aceasta, sutele de mii de muncitori, ţărani ş^ tîrgoveţi ar căpăta aceleaşi drepturi de a vota om şi om, cum au azi boierii şi muncitorii cărturari. Atunci numărul voturilor muncitorilor ar covîrşi pe acela ăl bogaţilor şi, prin urmare, şi numărul deputaţilor muncitorilor ar covîrşi pe cel al bogaţilor. Astfel muncitorii atunci ar putea fi reprezentaţi în stat după numărul şi puterea lor şi ar precumpăni în stat.

Numai un astfel de stat ar fi în stare să facă toate îmbunătăţirile ce am vorbit mai sus, precum cumpărarea moşiilor de la particulari, arendarea lor cu preţ mic comunelor de săteni, dare de instrumente şi bani şi multe alte îmbunătăţiri s-ar face muncitorilor săteni şi în aceeaşi măsură şi celor tîrgoveţi.

Prin urmare, înainte de a putea căpăta orice altă îmbunătăţire, trebuie de luptat de căpătat votul obştesc, votul pentru toţi, zis şi votul universal, şi apoi, după ce-1 vom căpăta pe acesta, ca cu o unealtă bună şi folositoare ne vom croi îmbunătăţirile de folos, numai vrednici să fim.

In ce chip am putea căpăta votul universal, această unealtă aşa de trebuitoare ? Cel mai bun lucru e ca, chiar la alegerile viitoare, muncitorii să nu aleagă decît pe cei care le vor făgădui formal că vor cere revizuirea Constituţiei şi schimbarea votului pe categorii în vot obştesc, în vot universal. Astfel muncitorii ar putea avea 38 de deputaţi pentru votul universal, la aceştia credem că s-ar mai uni 20—30 din deputaţii orăşenilor, astfel că, deşi nu ar fi în majoritate, glasul lor ar fi destul de puternic.

In acelaşi timp, în ţară să luptăm cumplit şi să silim pe stăpîni să dea votul universal, făcînd petiţii la guvern şi la rege iscălite de toată suflarea muncitoare, cerînd votul pentru toţi; pe de altă parte, să facem manifestaţii uriaşe în oraşe, cerînd votul universal, aşa cum au făcut muncitorii din Bucureşti la 1 Mai, însă în număr mult mai mare, să avem manifestaţie de cîte 40—50 de mii de lucrători.

Văzînd că ţăranii şi tîrgoveţii sînt hotărîţi la luptă pentru căpătarea votului universal, îl vor da că nu vor avea ce face. Aşadar, alegerile viitoare de deputaţi să le facem pe temeiul votului universal şi cu toţii într-un gînd şi într-un cuget să strigăm : *Trăiască revizuirea Constituţiei, trăiască votul universal, trăiască Partidul muncitorilor !*

I. Vasiliu

„MUNCA" (BUCUREŞTI), ANUL I, NR. 16, 18, 19 ŞI 20 DIN 10 ŞI 24 IUNIE, 1 ŞI 8 IULIE 1890.

LA CE AR FOLOSI?

Față cu întărirea guvernului conservator şi încercările lui de a ajunge din ce în ce mai apăsător pentru poporul muncitor ; față cu călcările de lege ale acestui guvern conservator ori de cîte ori acele legi privesc pe muncitori ; față cu unirea liberalilor, care deşi e un partid de opoziție, prin interesele şi principiile sale nu e un partid prieten muncitorilor ; față cu toate acestea membrii familiei democratice nu pot să nu se gîndească şi să privească cu îngrijire la soarta poporului dacă nu se va găsi un chip de a opune o stavilă vrăjmaşilor poporului.

„Lupta" (ziarul partidului radical), prin glasul d-lui Const. Bacalbaşa, face un „apel către democrație" pentru unirea deosebitelor grupuri democratice, pentru a pune o stavilă guvernului conservator.

Nimic mai frumos şi mai lăudabil lucru decît apelul de unire a tuturor democraților în contra ticăloşiilor şi fărădelegilor guvernului şi nu cred să fi pricinuit la cineva o bucurie mai mare decît nouă, socialiştilor.

în adevăr, cînd guvernul se va încerca să înăbuşeascâ drepturile cetățenilor, precum dreptul de vot, de întru-

nire, de presă, deşi acei cetățeni cărora guvernul vrea să le răpească drepturile sînt muncitori, democrații trebuie să se unească pentru a apăra aceste drepturi.

Poate să ni se zică : „Dar nu despre aceasta e vorba, căci aceste drepturi sînt scrise în Constituție şi în legi, şi orice partid care recunoaşte Constituția actuală trebuie să apere aceste drepturi". Nimic mai greşit decît această credință şi vom dovedi cu cîteva fapte, întîmplate nouă, unde Constituțiunea a fost călcată în modul cel mai neruşinat şi nici un partid constituțional nu s-a mişcat spre a o apăra.

Pe vremea paşalîcului lui Teleman, la Roman[45], cînd voiam să facem întruniri, ni se punea cei 40 de sergenți de oraş în fața sălii de întrunire şi cei 5 comisari în uşă şi nu ne dădeau voie să intrăm în casa noastră, zicînd că *nu-i voie.* Acest lucru se petrecea ziua în amiaza mare, în centrul oraşului, în fața pieței.

Iată dar unul din cele mai mari drepturi garantat de Constituție călcat în picioare fără nici o ruşine. Nu era vorba să-ți mai aducă bătăuşi, să mai facă vreun tertip măcar de fața lumii. De întrebai : „De ce ?", zicea : „Nu-i voie". Dacă te mai apucai să spui că ai drepturi după Constituție, zbirii polițieneşti îți arătau o Constituție plumbuită la un capăt. Credeți că liberalii din Roman care plîng atîta pentru Constituție au ieşit în strade să o apere, şi-au vărsat sîngele pentru ea ? Ferească dumnezeu. Ba, dimpotrivă, ziceau : „Ce avem noi ? Lasă să le spargă capul. Ce, le trebuie şi lor politică ? Lasă, cînd va fi vorba de noi, atunci se schimbă treaba".

Chiar presa din Capitală a stat liniştită ; unde şi unde, cîte o protestare la rubrica de informații. Cînd însă la Orfeu şi la Bosel s-au risipit întrunirile boierilor, atunci era altceva, respectul pentru Constituție era datoria cea mai sfîntă.

Constituția mai garantează secretul scrisorilor. Noi am trimis în mai multe rînduri scrisori la prietenii noştri pentru a-i lămuri în unele chestii ce erau după vremuri la ordinea zilei. Ei, bine, cîte scrisori de-ale noastre, şi încă *recomandate,* au ajuns la destinație ? Toată lumea ştie cum la Vaslui prefectul ne oprea scrisorile şi ni le deschidea. Prbtestat-a vreun ziar din capitală că se calcă Constituția ? Nu-mi aduc aminte să fi

fost vreunul. Ba, din contra, scrisorile noastre erau comunicate diferitelor ziare, care îşi făceau o plăcere în a le trunchia şi apoi a le publica, a scoate încheieri despre purtarea noastră. Să le fi publicat cum pofteau si să scoată din ele orice încheieri pofteau, dar cel puţin să fi protestat în contra faptului brutal că s-a călcat Constituţia. Dar cui erau adresate acele scrisori ? La ţărani, şi pentru ei nu putea fi vorba de Constituţie.

Constituţia mai garantează libertatea presei. Toţi ne aducem aminte cîte protestări, cîte lupte, cîte întruniri cînd s-au devastat redacţiile ziarelor conservatoare de poliţia liberală. S-a spus, şi cu drept cuvînt, că acestea ţinteau la sugrumarea libertăţii presei, prin urmare se călca Constituţia. Acum, de curînd, s-a devastat redacţia unui ziar, dar nu a unui ziar al „elitei sociale", ci un ziar al muncitorilor. Poate să se asemene această protestare cu cea de atunci ? Atunci era în cumpănă libertatea presei pentru boieri, acum pentru muncitori. Ziarul „Lupta" a protestat şi acum, ca şi atunci, cu aceeaşi energie, aşa cum se cuvine unui ziar democrat. Presa liberală iarăşi a protestat. Dar „Constituţionalul", care s-a întemeiat — a zis el — pentru păstrarea Constituţiei actuale, protestat-a ? Nu numai nu, dar a căutat să dea dreptate poliţiei şi guvernului. Ba „Poporul", *ziar de opoziţie,* care-şi primeşte informaţiile de la consulatul rusesp, cu neruşinarea ce-i caracterizează, spune că, deşi poliţia ar fi trebuit să intervină după lege spre a scăpa pe cei bătuţi, dar a voit să facă „o farsă"; o glumă pe seama ciolanelor redactorilor ziarului „Munca" şi a muncitorilor ce erau acolo. Vedeţi dar că Constituţia şi legile, deşi le recunosc toate partidele actuale ale claselor conducătoare, le recunosc numai într-atîta întrucît le folosesc lor, iar cînd e vorba să se folosească şi clasa muncitorilor de legi, atunci ele le calcă în picioare şi le dau în schimb Constituţia cea plumbuită la un capăt. De aceea nu avem^cuvinte să ne arătăm bucuria ce am simţit cînd am văzut ziarul partidului radical şi pe Const. Bacalbaşa făcînd apel la democraţie. Fără îndoială că e de datoria democraţilor, fie ei radicali, fie socialişti, să-şi pună toate puterile ca legile şi Constituţia ţării să folosească nu numai claselor cîrmuitoare, ci deopotrivă şi poporului muncitor.

La cîteva zile după publicarea „Apelului către democraţie", d-1 Const. Bacalbaşa merge mai departe şi lămureşte chipul cum înţelege domnia-sa unirea grupurilor democratice. î„ ce ne priveşte pe noi, socialiştii, iată cîteva bucăţi din articolul d-lui Bacalbaşa, intitulat „Concentrarea democratică" : „Astăzi însă, 'în vederea foloaselor ce poate produce propaganda în masele populare, partidul socialist a renunţat la sprijinirea formei colective, deci iată-ne deodată alăturaţi şi pe baze identice. Oare o unire serioasă nu se impune ? Oare dacă avem *mai* aceleaşi credinţi, bine este să stăm răzleţiţi ?". Şi mai departe zice d-sa : „Foarte uşor s-ar putea stabili bazele unei înţelegeri, foarte uşor s-ar putea expulza, adică alunga, din programe acele puncte pentru care *nimenea nu face propagandă* şi care figurează numai ca un exces de lux sau pentru a face cît cu putinţă mai complete soluţiile grupului. De asemenea, socialiştii trebuie să aibă curajul foarte onorabil şi *foarte folositor* de a renunţa în mod public, *fie chiar vremelnic,* la menţinerea în program a proprietăţii colective de vreme ce, în fapt, dînşii nu mai rup nici o lance pentru dînsa".

Este la noi o deprindere nenorocită în chipul de a face politică. îndeobşte partidele cîrmuitoare te învinuiesc, te batjocoresc şi dacă le răspunzi că n-au dreptate tac pentru un timp, ca apoi, mai tîrziu, să-ţi spună aceleaşi lucruri, fără a-ţi pomeni că vreodată le-ai dovedit că nu-i drept ce spun, fără a-ţi răsturna dovezile ce le-ai adus. împotriva acestei deprinderi nenorocite, d-1 Panu şi redactorii *„Luptei"* au luptat cu cea mai mare înverşunare, căutînd ca discuţiile dintre partide să fie serioase, bazate pe dovezi şi cinstite, lucru ce deosebeşte partidele democratice de celelalte partide. Cu toate acestea, se întîmplă ca şi redactorii „Luptei" să cadă de multe ori în acest păcat.

Aşa d-1 Constantin Bacalbaşa, sînt aproape doi ani, făcea în „Lupta" o propunere întocmai ca aceea ce face acum, pomenită mai sus. Noi am răspuns destul de limpede în „Drepturile omului", răspuns publicat şi în „Contemporanul", pentru ce nu putem să lepădăm din program proprietatea colectivă şi lucrarea în devălmăşie şi pentru ce nu ne putem contopi cu nici un partid care nu ar admite aceasta. D-1 Bacalbaşa nu ne-a răspuns nimic şi nu ne-a dat nici o dovadă că n-avem dreptate cînd susţinem proprietatea colectivă.

Noi susținem şi sîntem convinşi că masele muncitoare nu pot scăpa din robia economică decît devenind stăpîne pe pămînt şi pe uneltele de muncă în mod colectiv.

Noi sîntem convinşi că mersul societății e spre colectivism şi numai cînd producerea colectivă, cum e în multe părți astăzi, nu va mai fi în folosul unuia singur ca acum, ci în folosul tuturor celor ce au muncit, *atunci şi numai* atunci. muncitorul nu va mai fi robul nimănui, şi sîntem convinşi că orice măsuri, orice alte mici îmbunătățiri sînt trecătoare, fără temei, menite a dispărea mai curînd sau mai tîrziu.

Prin urmare, pînă cînd cineva nu ne va dovedi cu dovezi serioase şi ştiințifice (ceea ce credem că nimeni nu va fi în stare) că părerea noastră în privința proprietății e greşită, pînă atunci nu putem renunța la ea. Proprietatea colectivă, lucrarea în devălmăşie şi apropriarea produselor tot colectiv, e farul nostru, e lumina care conduce barca noastră, în mijlocul furtunilor şi vijeliilor, la limanul mult dorit, fără a ne rătăci, fără a fi expuşi a ne înnămoli în glodul şi in apele politicii burgheze.

„Dar, bine — zice d-1 Bacalbaşa —, nu vedeți că acum nu puteți aduce la îndeplinire idealul vostru de proprietate colectivă şi că sînteți siliți din pricina tăriei partidelor burgheze a vă mulțumi cu nişte cereri mai mici, pe care ați fi destul de mulțumiți dacă le-ați dobîndi ? Prin urmare, de ce nu vă lăsați de proprietatea colectivă, fie chiar vremelnic ?".

Să vă dau un exemplu care se petrece foarte des : sînt la noi în țară rîuri care n-aveau poduri peste ele, încît locuitorii nu puteau comunica unii cu alții. Acei locuitori cereau guvernului să facă un pod de fier, dar pînă atunci să arunce peste rîu un pod de lemn ca să se stabilească comunicația. In timpul cît stăruiesc pentru podul de lemn, credeți că locuitorii renunță la ideea podului de fier ?

Nu, ei spun numai ca să facă podul de lemn, numai ca să servească pînă la facerea celui de fier. Pentru ce? Pentru că ştiu că ființa podului de lemn e trecătoare şi cea dintîi apă mare îl va lua şi vor rămînea ca dintîi. Taman aşa e cu muncitorii şi socialiştii. Ei văd bine că proprietatea colectivă e singura temeinică, dar, fiindcă au nevoi zilnice, imediate, sînt siliți să lucreze şi pentru îmbunătățiri zilnice, deşi nu le fac aşa mari servicii aceste îmbunătățiri şi ştiu că-s trecătoare. S-ar putea întîmplă ca o lună, un an, după împrejurări, să nu ne putem ocupa cu propaganda pentru proprietatea colectivă, din pricină că am fi cu totul absorbiți de căpătarea unor drepturi şi îmbunătățiri care cer o dezlegare grabnică. Prin aceasta nu înseamnă deloc că am renunțat la ea şi că sîntem convinşi că nu e bine să ne ocupăm de ea, precum şi locuitorii din exemplul de sus, pe cîtă vreme stăruiau pentru podul de lemn, nu renunțau la ideea celui de fier.

Prin urmare, d-1 Bacalbaşa e nedrept cînd ne învinuieşte că noi am renunțat ia propaganda pentru proprietatea colectivă şi ne place a crede că aceasta o face din greşeală, necunoscînd destul de bine cum facem noi propagandă, iar nu din rea-credință, pentru că propaganda noastră tocmai pe aceasta se reazimă, dar, după timpuri şi împrejurări, poate fi mai repede sau mai înceată, cum se întîmplă aceasta oricărui partid. Apoi noi totdeauna am explicat, şi în gazetă şi în întruniri, cînd luptăm pentru o cerere întru cît se apropie sau se depărtează de idealul nostru şi mai ales în chestia vînzării moşiilor statului ne-am explicat în nenumărate rînduri, lucruri care trebuie să le cunoască d-1 Bacalbaşa.

Pentru a ne arăta folosul ce ar fi de am lăsa din programul nostru proprietatea colectivă, Bacalbaşa argumentează cam aşa : „Partidele cîrmuitoare sînt tari şi pentru a putea aduce la îndeplinire îmbunătățirile cele mai grabnice ale dv. şi care îmbunătățiri sînt şi în programul radical trebuie să renunțați la proprietatea colectivă ca să puteți face cu noi o unire temeinică şi să realizăm aceste îmbunătățiri. Altmintrelea, făcînd propagandă radicalii în o parte şi socialiştii de altă parte, nu putem fi tari, propaganda e mai slabă, şi partidele boiereşti ne înfrîng".

Nouă ni se pare că greşeşte d-1 Bacalbaşa şi, dacă ar fi voit să-şi aducă aminte, noi[46] am lămurit această chestiune în articolul *Radicalismul şi socialismul* *, de aceea nici nu ne vom întinde aici, neiertîndu-ne lungimea

*** Vezi „Drepturile omului" şi „Contemporanul", anul al VI-lea, sem. II, p. 547.**

articolului. Totuşi vom aminti că ceea ce face să se înregimenteze diferitele categorii de cetăţeni sub steagul unui partid nu e că cutare partid are în programul său cutare idee care îi place, aşa fiindcă-i frumoasă, ci fiindcă acele principii şi idei corespund cu nevoile şi interesele lor.

Niciodată o categorie de cetăţeni nu se vor înregimenta la un partid dacă cererile şi principiile acelui partid, oricît de drepte ar fi, vor fi contrare intereselor acelei categorii de cetăţeni. Niciodată marii proprietari, vorbesc de clasa întreagă, nu se vor pune nici sub drapelul radical, nici sub cel socialist, fiindcă radicalii, admiţînd în programul lor că nimeni nu poate avea mai mult pămînt decît un maximum determinat, vreau să fie contribuţiile mai grele pentru cei avuţi etc. ; iar, socialiştii neadmiţînd proprietatea individuală, e vădit lucru că acestea sînt contra intereselor lor şi nu numai nu vor veni la democraţi, ci, dimpotrivă, vor lupta cu cea din urmă putere împotriva lor. Chiar aceia care au convingerea că aşa e mai bine şi, vrînd-nevrînd acele idei se vor impune, fără voia lor, tot nu vor da nici un sprijin democraţiei, căutînd diferite pretexte, ori că nu-i acum timpul, ci mai tîrziu, ori că conducătorii democraţiei sînt oameni cu cusururi. Din contra, pe aceste motive ridicole vor combate democraţia şi vor căuta să zădărnicească lucrarea ei.

Prin urmare, acelaşi lucru se va întîmplă cu radicalismul şi socialismul ; acei ale căror interese le îmbrăţişează programul radical, aceia se vor duce la radicalism, şi aceia ale căror interese le îmbrăţişează programul socialist vor merge la socialism, independent de persoana d-lor Panu şi Nădejde. Şi pentru o mai bună înţelegere a lucrului să luăm un exemplu care se poate întîmplă în toamna aceasta şi care chiar s-a mai întâmplat. Au să fie alegeri comunale : radicalii se vor prezenta, vor propune cîteva cereri practice pentru îmbunătăţirea comunei, unele din acele propuneri vor fi mai îndepărtate de programul radical, fiindcă voiţi cu orice preţ o îmbunătăţire şi mai mică dacă nu se poate mai mare, unele din acele propuneri, *nefiind aşa radicale,* le vor primi şi liberalii. Atunci vor veni liberalii şi vor zice d-lui Panu : „Multe din cererile radicale sînt una cu ale liberalilor, să dăm şi unii şi alţii afară din program ă cele ce nu se potrivesc, nu mai faceţi un partid radical deosebit, ci veniţi şi vă amestecaţi cu liberalii". Fără îndoială că d-1 Panu ar refuza, arătând că nu aceasta-i ţinta partidului radical şi aceste *mici cereri* ce se potrivesc cu ale liberalilor sînt esenţa partidului radical. Şi, chiar dacă d-1 Panu ar avea această slăbiciune, ce ar folosi liberalii cu aceasta ? Ar cîştiga un om şi cîţiva prieteni ai acelui om, dar partidul radical ar rămîne în picioare, categoria aceea de cetăţeni ale căror interese sînt rezumate în programul radical nu vor urma pe d-1 Panu şi se va găsi unul din acei cetăţeni care să ridice steagul părăsit de d-1 Panu şi cred sigur că d-1 Bacalbaşa ar scoate a doua zi un ziar, alături cu „Lupta", ca să apere principiile radicale. Şi apoi, cel întîi pas făcut, se vor găsi puncte comune între liberali şi conservatori şi iată că, urmînd acestui principiu, ar putea cineva ajunge din socialist ori radical chiar conservator. Lucrul acesta chiar se întîmplă între politicieni, cu toate acestea partidele rămîn în picioare, fiindcă alte consideraţii le grupează, iar nu persoanele.

Tocmai aşa s-ar întâmpla cu contopirea radicalilor cu socialiştii. Deci întreb la ce ar folosi această contopire ? Doar numai ca să aducem zăpăceala în spirite pentru un timp, să continuăm şcoala scîrboasă a politicienilor claselor cîrmuitoare, contra căreia cu drept cuvînt aţi purtat război de moarte.

Dar ni se va zice : „Conservatorii se întăresc şi nu numai că nici un bine nu se va aduce clasei muncitoare, dar şi drepturile care le are vor fi călcate în picioare şi vor căuta să le restrîngă. Dacă radicalii vor lucra de o parte, şi socialiştii de alta, uşor ne pot infringe în parte şi nici acele cereri comune nu se vor putea realiza, deci, departe de a servi pe muncitori, le faceţi un rău". Noi ştim foarte bine că conservatorii sînt o primejdie care stăvileşte orice progres pentru clasele muncitoare, şi în aceşti doi ani din urmă de cînd e guvernul conservator toate partidele de opoziţie, luate la un loc, n-au suferit atîta cît am suferit noi.

Dar chiar aceasta ar fi tocmai un motiv foarte puternic, dacă n-ar mai fi altele, pentru a fi contra contopirii, căci prin contopire cîmpul de lucru s-ar restrînge tot mai mult, am deveni un partid din ce în ce mai fără însemnătate, pe cînd aşa, lucrînd în cîmpuri diferite şi

între elemente deosebite, deşteptarea claselor muncitoare merge paralel cu democratizarea micii burghezimi şi a păturii culte, încît conservatorismul, ori încotro se va întoarce, va da de cîte o stavilă puternică.

Fără îndoială că asupra acelor chestii care ne sînt comune de la sine urmează că şi fără contopire vom merge împreună. Aşa, de pildă, votul universal e un punct comun radicalilor şi socialiştilor, fără vorbă că ori de cîte ori radicalii vor face propagandă pentru el, ori de cîte ori vor lupta pentru obţinerea lui vor găsi alăturea şi pe socialişti cu toate puterile de care vor dispune. Tot aşa şi în toate celelalte chestiuni.

Grupurile democratice ar putea lua un exemplu de ceea ce fac unele state. Sînt mai multe state cu constituţii şi datini deosebite, de mărimi deosebite şi toate aii un vrăjmaş comun şi au şi alte interese comune ; fiecare stat în parte e prea mic pentru a ţine piept vrăjmaşului şi prea neputernic pentru a-şi face unele interese ! Ce fac ele atunci ? Alcătuiesc aceea ce se cheamă o federaţiune, unde fiecare stat îşi conservă independenţa, credinţele şi datinele sale, fiecare stat îşi are administraţia, bugetele şi armata sa deosebit. Cînd e vorba că vine împotriva unuia din statele federaţiunii vrăjmaşul, atunci împreună luptă pentru nimicirea vrăjmaşului sau se opun lui cu succes. Cînd e vorba să apere un interes sau să dobîndească vreun folos care priveşte pe toate statele, întreaga federaţiune intervine. Altmintrelea, fiecare stat se administrează şi se conduce pe *socoteala* sa, după interesele şi credinţele sale.

Astfel ar putea să facă grupările democratice : fiecare să-şi menţină programul său, steagul său, să lucreze după credinţele şi convingerile sale, să se discute între grupuri părerile deosebite, dar discuţia să fie sinceră, cinstită şi ştiinţifică, ca să folosească tuturor, şi cine va voi va merge sub steagul radical ori sub cel socialist după convingerea sa fără nici o supărare. Cînd însă partidele conservatoare ar încerca sfărîmarea unei grupări, toţi democraţii să fie la luptă. Cînd va fi vorba de o îmbunătăţire, de dobîndit vreun drept, de cîştigat pentru popor, de apărarea drepturilor cîştigate, toţi democraţii trebuie să fie alături, ca şi cum ar constitui un singur partid.

De fapt, am şi procedat aşa, fără a fi un contract iscălit de federaţiune, alegerile trecute sînt o dovadă că am mers mînă în mînă cu radicalii şi chiar cu liberalii sprijinindu-se unii pe alţii împotriva furiei vrăjmaşului comun, a partidului conservator. în Cameră d-I Panu a sprijinit propunerile lui Nădejde şi acesta pe ale d-lui Panu ori de cîte ori acestea erau privitoare la clasele muncitoare.

Aşadar, pentru noi, să fie lucru ştiut de toţi, nu putem renunţa la programul nostru şi nu ne putem contopi cu un partid care n-ar primi în program proprietatea colectivă, lucrarea în devălmăşie şi apropriarea produselor tot colectiv, fie acel partid oricît de înaintat în alte privinţe. Dar vom merge alături ori de cîte ori va fi vorba de un punct din programul nostru cu aceia care vor sprijini acel punct, cum sînt bunăoară punctele cu caracter politic din programul nostru. Mai mult, vom sprijini şi vom fi alături cu aceia care au în programul lor cereri care, deşi noi credem că nu au să aducă dezrobirea muncitorilor, totuşi le aduc o uşurare în traiul lor şi le îmbunătăţesc măcar cu ceva starea şi vom lucra, cu toată puterea să se îndeplinească, deşi avem convingere că n-au să folosească pentru mult timp.

Din cele zise, urmează că în alegeri voturile socialiştilor se pot întîlni cu ale radicalilor pentru candidaţii comuni, că în Cameră şi în consiliile comunale propunerile de îmbunătăţire pot fi semnate şi sprijinite deodată de socialişti şi de radicali, că în lupta zilnică faţă cu încercările vrăjmaşilor democraţiei de a zdrobi grupurile democratice şi a apăsa poporul trebuie şi e de datoria tuturor de a fi alăturea şi a apăra democraţia şi drepturile poporului, chiar atunci cînd atacul s-ar da numai unui grup democratic şi ar părea a favoriza pe altele.

La sfîrşitul articolului d-1 Bacalbaşa, sfătuindu-ne să ne contopim, întreabă : „Să sperăm ?". Fără îndoială să sperăm, însă să sperăm numai ceea ce e bun, folositor, drept şi cinstit, dar mai ales să sperăm că democraţia va. face progrese în masele muncitoare şi va ieşi biruitoare în lupta cu reacţiunea.

/. Vasiliu

„MUNCA" *(BUCUREŞTI), ANUL I, NR. 28 DIN 2 SEPTEMBRIE 1890.*

VOTUL UNIVERSAL

1
Ne constituţionalitatea partidelor constituţionale

Una din cuceririle politice pentru care luptă şi trebuie să lupte partidul muncitorilor e votul universal sau votul obştesc, adică dreptul de vot pentru toţi. Acest drept îl au muncitorii din Francia, Germania etc. şi chiar vecinii noştri sîrbi şi bulgari, pe care politicienii noştri de frunte îi iau în batjocură.

Alte ţări, precum e Belgia, nu au încă votul universal, dar prin o luptă crîncenă şi bărbătească de mai mulţi ani a partidului muncitor sînt pe cale de a-l dobîndi.

România, din toate ţările constituţionale, pare menită a rămîne încă multă vreme cu votul restrîns dacă partidul muncitorilor nu va căuta a se organiza şi a lupta pentru dobîndirea votului universal, cel mai însemnat, poate, pentru muncitori din toate drepturile politice.

în chipul cum e alcătuită societatea noastră astăzi, pe temelii burgheze, putea-vom noi dobîndi votul universal ?

Cu Constituţia pe care o avem, luptînd pentru votul obştesc, nu atacăm temeliile Constituţiei de azi ? Care e însemnătatea dobîndirii acestui drept pentru partidul muncitorilor ? Iată întrebări care trebuie să le cercetăm şi asupra cărora să dăm un răspuns lămurit pentru a lumina această chestiune, de altminteri foarte lămurită pentru toţi, afară numai de aceia care sînt de rea-credinţă.

Cînd luptăm pentru dobîndirea votului obştesc, atingem noi bazele fundamentale ale Constituţiei de azi ? Deşi chiar Constituţia îngăduie schimbarea ei şi, prin urmare, noi avem dreptul să cerem *orişice* schimbînd Constituţia după legile prescrise, dar dacă dobîndirea votului universal ar atinge punctele de căpetenie, principiile fundamentale din Constituţie partidele stăpînitoare ar fi în dreptul lor de a se opune. Ei [Ele] ne-ar putea zice : „Principiile fundamentale din Constituţie sînt rodul nostru, noi ţinem la ele şi le iubim ca pe copilul nostru şi, sînt drepte sau nu, noi nu voim să le schimbăm pe cît timp avem puterea în mînă". Atunci se înţelege că n-am avea pretenţie să dobîndim acum votul universal, ci am face numai propagandă pentru el, cum facem pentru chestii economice, şi am căuta a ne organiza aşteptînd să devenim un partid puternic pentru a-l dobîndi atunci, fără îndoială, împreună cu toate cererile din programul partidului muncitor.

Spre norocul nostru şi spre marea supărare a boierilor, dobîndirea votului universal nu atinge nici unul din punctele de căpetenie din Constituţie, din contră, acele puncte de căpetenie din Constituţie, ca să fie în adevăr aplicate, cer numaidecît fiinţa votului universal. Şi aici se văd bine unghiile partidelor burgheze şi în alcătuirea Constituţiei, şi în facerea legilor.

în orice Constituţie sînt cîteva puncte de căpetenie, cîteva principii din care urmează apoi dezvăluirea celorlalte puncte din Constituţie, precum şi toate legile unei ţări.

Dacă în o Constituţie articolele ce urmează în ea nu sînt de acord cu cele cîteva puncte de căpetenie, *acea Constituţie e neconstituţională.* Orice lege care se îndepărtează de spiritul punctelor de căpetenie din Constituţie *e o lege neconstituţională.*

Să deschidem Constituţia şi să vedem dacă votul universal nu e o urmare firească a principiilor admise în Constituţie.

Iată unul din acele : art. 10 : „Nu există în stat nici o deosebire de clasă. Toți românii sînt egali înaintea legii şi datori a contribui fără osebire la dările şi sarcinile publice" şi art. 12 : „Toate privilegiile, scutirile şi monopolurile de clasă sînt oprite pentru totdeauna în statul român".

Ce vreți mai limpede, mai luminos decît atît ? Constituția în partea ei fundamentală hotărăşte ca să nu fie *deosebire de clasă,* să aibă fiecare cetățean român aceleaşi drepturi. Dar românii au dreptul de vot ? Atunci trebuie să-l aibă deopotrivă, nu unul să aibă un drept mai mare şi altul mai mic, căci toți *„sînt egali înaintea legii şi datori a contribui fără osebire la dările şi sarcinile publice"* (art. 10).

Nu pot românii a fi împărțiți în categorii, şi unele din aceste categorii să aibă drepturi mai multe decît celelalte, căci *„nu există în stat nici o deosebire de clasă"* (art. 10).

Nu pot unii cetățeni români a avea drepturi mai mari decît alții, nu pot a fi unii mai mult reprezentați în stat decît alții, căci *„toate privilegiile de clasă sînt oprite pentru* totdeauna *în statul român".*

Aşadar, ca urmare firească şi neînlăturată a acestor principii din Constituție e votul pentru toți deopotrivă, e votul universal.

Dacă votul universal urmează numaidecît din aceste articole ale Constituției tipărite la p. 4 şi 5, să trecem mai departe şi să vedem în ce chip partidele stăpînitoare s-au conformat acestor prescripțiuni şi dacă nu au călcat cu totul şi spiritul şi litera acestor articole.

In adevăr, iată ce citim la p. 17 : *„Corpul electoral este împărțit în fiecare județ în trei colegiuri"* (art. 58). *„Fac parte din colegiul întîi toți aceia care,* întrunind celelalte condițiuni, *au un venit funciar rural sau urban de cel puțin 1 200 de lei"* (ari. 59).

„Fac parte din colegiul al II-lea toți aceia care au domiciliul şi reşedința în oraşe şi plătesc către stat o dare anuală directă de orice natură de cel puțin 20 de lei" (art. 60).

MUNCA
E

„Fac parte din colegiul al III-lea toți care nu sînt alegători în colegiul I şi al II-lea şi plătesc o dare cît de mică către stat. Alegătorii acestui colegiu care au venit funciar rural de la 300 de lei în sus şi care ştiu citi şi scrie pot să voteze după voința lor, sau direct pe deputat la oraşul de reşedință, sau indirect pe delegat în comunele lor, *împreună cu alegătorii fără ştiință de carte şi care nu au venitul cerut... 50 alegători aleg un delegat"* .(art. 61).

Iată dar, deodată o abatere nemaipomenită a principiilor din Constituție. Mai întîi ne spune că nu-i nici o deosebire de clasă în statul român şi apoi alcătuiesc trei clase cu drepturi foarte deosebite unele de altele, în adevăr, au desființat clasele cele vechi, întemeiate pe dreptul ce vine de la d-zeu, cum ziceau ei pe atunci, şi pe dreptul de sînge, dar au înființat aceleaşi clase întemeiate pe ban, pe capital. Acum nu se mai poate spune că cutare român se bucură de mai multe drepturi, are privilegii pentru că se trage din cutare familie, dar se zice : „Cutare cetățean are dreptul la privilegii fiindcă are un venit de 1 200 de lei pe an în sus".

Pe cînd cel cu 1 200 de lei venit votează singur, 50 de muncitori abia prețuiesc un vot, vedem dar că un cetățean din I-a categorie de alegători sau mai bine zis din *întîia clasă privilegiată* are cel puțin de 50 de ori mai multe drepturi, mai multe privilegii decît un muncitor din categoria a III-a, şi cu toate acestea Constituția poruncește ca privilegiile de clasă să fie oprite pentru totdeauna. Am zis cel puțin, vom arăta altă dată pentru ce.

Din cele zise se vede lămurit că partidele stăpînitoare, chiar la alcătuirea Constituției au căutat să calce tocmai punctele de căpetenie ale ei prin alte articole care nimicesc pe cele dintîi, căci ori nu ai clase privilegiate, cum se spune în partea dintîi din Constituție, şi atunci nu poți face altfel decît să dai la toți dreptul de vot deopotrivă, ori ai clase privilegiate, şi atunci alcătuieşti trei colegii, dînd unora drepturi foarte întinse, altora foarte restrînse, cum au şi făcut în partea din urmă din Constituție.

Prin urmare, cînd în aceeaşi Constituție hotărăşti pe de o parte ca să nu fie clase privilegiate, pe de altă parte stabileşti 3 clase, din care una cu privilegii foarte întinse întemeiate pe ban, cînd articolele din ea se bat cap în cap şi se nimicesc unul pe altul, ai alcătuit o *Constituție neconstituțională,* şi partidele care au alcătuit-o, precum şi acelea care o' susțin în forma ei de azi sînt nişte *partide neconstituționale,* căci voiesc ca părțile bune din Constituție să fie nimicite prin cele rele şi să aibă ele mîna liberă să lucreze după gust si interes Şi, la caz de a fi traşi la răspundere pentru că au călcat cutare articol din Constituție, să poată opune un articol care nimiceşte pe cel dintîi.

Boierii noştri n-au uitat şi nu pot să uite dulceața privilegiilor vechi, de aceea şi ei, cînd au fost siliți să facă ^ o Constituție, s-au gîndit bine cum să facă ca să nu-şi piardă aceste privilegii, de aceea pe o pagină au pus că nu-s privilegii, pe alta că sînt, şi Constituția nu-i stinghereşte deloc, ca şi cum n-ar exista în această privință. Iată de ce ziceam că aceia care o apără în forma de acum sînt neconstituționali.

Ziceam că cetățenii privilegiați ai colegiului I sînt cel puțin de 50 de ori mai privilegiați decît cetățenii muncitori din colegiul al III-lea, deoarece trebuie un număr de 50 pentru a avea un vot acestor din urmă. în fapt însă, privilegiile ce are de a fi reprezentată în stat, clasa avută sînt cu mult mai mari decît ne închipuim. Să vedem dar cum e alcătuită reprezentația națională.

„Reprezentația națională se împarte în două Adunări. Senatul şi Adunarea deputaților" (art. 32).

Cine are dreptul a fi reprezentat în Senat ? Să vedem ce ne spune Constituția în această privință.

„Pentru Senat corpul electoral se împarte în fiecare județ în două colegiuri" (art. 67).

„Fac parte din colegiul I aceia ce au un venit funciar rural sau urban de cel puțin 2 000 lei anual" (art. 68).

Iar în colegiul al II-lea de Senat fac parte aceia care au un venit de 800 pînă la 2 000 lei pe an, precum şi patentării de clasa I şi a II-a.

Iată dar deodată reprezentațiunea națională împărțită în două, în Cameră şi Senat, şi în acest din urmă n-au dreptul de a fi reprezentați decît alegătorii din colegiul I de Cameră şi o mică parte din al II-lea. Prin urmare, alegătorii colegiului al III-lea şi o mare parte

din colegiul al II-lea nu pot fi deloc reprezentaţi în o jumătate din „Reprezentaţiunea naţională" — în'Senat. Dar, pentru a ne face o idee măcar de marile privilegii ce are clasa avută şi pentru a intra mai afund în inima acestei chestiuni, să luăm 2 localităţi — Iaşii şi Bacăul, unul fiind un oraş mare şi celălalt un judeţ mare. în Iaşi se aleg în colegiul I patru deputaţi, în al II-lea şase deputaţi şi în al III-lea *unul singur*. Pentru Senat, Iaşii aleg în colegiul I 2, şi în al II-lea 3 senatori (să nu să confunde colegiul al II-lea de Senat cu cel de Cameră). In colegiul I de Cameră în Iaşi sînt vreo 500 de alegători şi, prin urmare, cam 125 de cetăţeni trimit un deputat; în colegiul al II-lea sînt vreo 1 800 de alegători, prin urmare chiar pentru alegătorii direcţi privilegiile colegiului I sînt de 3 ori mai mari decît ale celui al II-lea.

Dacă trecem la colegiul al III-lea, deosebirea e uriaşă. Aşa aice avem vreo 350 de delegaţi şi cam tot pe atîţia alegători direcţi. Dacă punem că un delegat înfăţişează 50 de voturi, avem 17 500 şi cu 350 de alegători direcţi fac 17 850 de cetăţeni care aleg un singur deputat. Prin urmare, alegătorii colegiului al II-lea sînt de 59 de ori şi alegătorii colegiului I de 143 de ori mai privilegiaţi decît alegătorii colegiului al III-lea.

Această deosebire de privilegii e numai pentru Adunarea deputaţilor, prin urmare o jumătate din reprezentaţiunea naţională, dar în cealaltă jumătate, în Senat, colegiul al III-lea nefiind reprezentat deloc şi colegiul al II-lea fiind reprezentat numai în mică parte, urmează că privilegiile colegiului I sînt mai bine de 2 ori mai mari decît le-am socotit, deci un cetăţean din colegiul I are cel puţin de 300 de ori mai mari privilegii decît cel din colegiul al III-lea pentru a fi reprezentat în stat.

La Bacău se aleg în colegiul I 3, în al II-lea 3 şi în al III-lea 2 deputaţi pentru Cameră ; pentru Senat colegiul I trimite 2 şi colegiul al II-lea tot 2 senatori. în colegiul I de Cameră sînt mai bine de 100 de alegători, şi pentru Senat şi mai puţin, dar să punem că 100 de alegători aleg 3 deputaţi şi 2 senatori, deci 5 reprezentanţi la 100 de alegători sau un reprezentant la 20 de alegători.

Colegiul al III-lea are 800 de delegaţi, ceea ce fac 40 000 de cetăţeni şi vreo 800 de alegători direcţi şi aleg 2 deputaţi, deci 20 400 de cetăţeni trimit un singur deputat ; prin urmare, în acest judeţ privilegiile cetăţenilor din colegiul I de a fi reprezentaţi în stat sînt de 1 020 de ori mai mari decît ale muncitorilor din colegiul al III-lea.

Am luat înadins judeţul Bacău, unul din puţinele judeţe care au 2 deputaţi la colegiul al III-lea, şi vedeţi ce deosebire mare de privilegii. Şi cu cît oraşele ce le vom lua ca exemplu vor fi mai mici, cu atîta privilegiile clasei avute de a fi reprezentată în stat sînt mai mari.

Dacă aceste fapte sînt astfel, şi aşa sînt căci le poate controla orişicine, întreb ce mai rămîne din principiile constituţionale, din bazele fundamentale ale Constituţiei. Căci, orice s-ar zice, bazele Constituţiei sînt articolele care le-am citat mai sus şi care sînt înlăturate, sînt nimicite chiar prin împărţirea în 3 colegii şi prin darea de privilegii aşa de întinse colegiului I.

Constituţia hotărăşte că „toate puterile statului emană de la naţiune..." (art. 31). Dar de la care naţiune vin acum puterile statului cînd unul are drepturi de o mie de ori mai mari decît altul ?

Văzut lucru e că puterea statului va fi în mîna clasei care are aceste mari privilegii, iar mulţimea cetăţenilor în neputinţă de a însemna ceva în stat din pricina acestor privilegii.

Din cele arătate se vede : 1) *că în statul român sînt clase;* 2) *că* unele *clase sînt privilegiate* şi 3) că *puterile statului nu emană de la naţiunea întreagă, ci numai de la clasele privilegiate.* Toate acestea sînt în cea mai mare contrazicere cu articolele de căpetenie ale Constituţiunii şi, prin urmare, partea ,fundamentală a Constituţiei e călcată în picioare.

Toate partidele burgheze, care susţin împărţirea cetăţenilor în colegii cu privilegii pentru cei avuţi, susţin prin aceasta fiinţa claselor în statul român şi a privilegiilor aspru oprite de Constituţiune, prin urmare *sînt partide neconstituţionale.*

Lăsînd la o parte violarea altor puncte de căpetenie, ca dreptul de întruniri, secretul scrisorilor şi al votului, călcate cu neruşinare, prin susţinerea claselor nu mai rămîne din Constituţie decît o zdreanţă fără nici o în-

semnătate şi tocmai de aceea, fiindcă nu mai reprezintă nimic, partidele reacţionare se unesc pentru a o apăra şi a opri dezvăluirea tocmai a punctelor fundamentale şi chiar, spre culmea neruşinării, se botează cu numele de „constituţionali" ! !

„Să ştiţi — zicea Lassalle — că atunci cînd veţi vedea formîndu-se partide pe temeiul Constituţiei, cînd se vor alcătui partide pentru a apăra Constituţia, să ştiţi că atunci acea Constituţie nu mai e în fiinţă, ea e zdrenţuită de înşişi aceia care se grupează în numele ei, ea e nimicită" *.

II

Colegiul al III-lea nu e reprezentant în stat

Am dovedit în articolul precedent că muncitorii, care alcătuiesc colegiul al III-lea, nu pot fi reprezentaţi în stat faţă de clasele avute decît în chip foarte restrîns, adică, dacă puterea muncitorilor în stat am pune-o una, puterea claselor avute în stat va fi o mie. Această socoteală urmează din chipul cum sînt împărţite colegiile la noi.

De fapt însă muncitorii nu pot fi reprezentaţi [nici] măcar atîta. Muncitorii trebuie să aleagă delegaţi şi aceştia apoi să aleagă pe deputaţi. Legea electorală însă e aşa de păcătos făcută încît muncitorii, cu toată bunăvoinţa de a lupta pentru a-şi pune un deputat al lor, e o adevărată minune cînd ies învingători.

Iată cum se petrec lucrurile : primarii comunelor rurale, care atîrnă de-a dreptul de subprefecţi, îndeobşte nu publică ziua cînd are a se face alegerea delegaţilor, încît muncitorii nu ştiu nimic. în ziua hotărîtă se adună primarul, notarul, vătăjeii şi cîţiva fruntaşi şi se sfătuiesc pe cine trimit delegaţi şi de cele mai multe ori *acest sfat* e de ajuns fără să se facă alegere pentru ca delegaţii să fie hotărîţi sau fac alegere între cei 10—15 care sînt de faţă fără ca aproape totalitatea alegătorilor să ştie. Presupun că alegătorii ar afla şi ar voi să protesteze că acei delegaţi nu sînt reprezentanţii lor deoarece nu sînt aleşii

*** ^Citaţia e făcută din minte, nu am textul „Ce este Corişti-**

lor. Insă ei vor rămîne cu protestul, acei delegaţi rămîn buni aleşi, căci legea tace în această privinţă şi nu spune un singur cuvînt prin care să arate cînd delegaţii sînt bine aleşi şi cînd nu, nu spune nimic cine întăreşte sau cine strică alegerea delegaţilor. Dacă în asemenea caz protestezi la puternicii zilei că alegerea delegaţilor s-a făcut rău, că numai 10—15 oameni au votat şi că aceşti delegaţi nu sînt aleşii mulţimii, ei, cu o viclenie neruşinată, se prefac că-ţi dau dreptate, dar zic : „Ai foarte mare dreptate, dar eu nu pot să-ţi fac nimic, căci legea nu prevede şi nu mă îndreptăţeşte să stric acea alegere oricît de nedreaptă ar fi".

Se întîmplă şi alt caz : se poate ca alegătorii să ştie cînd e ziua fixată pentru alegere, de cele mai multe ori o află de pe aiurea decît de la autorităţi, şi voiesc să aleagă cu orice preţ nişte delegaţi buni, care să le sprijine nevoile, şi reuşesc. Atunci primarul nu le dă cărţile de delegat, fără care nu pot merge la alegerea deputatului. Dacă primarul va fi tras la răspundere pentru ce n-a eliberat cărţi delegaţilor, pentru a scăpa de pedeapsă, el spune : „Nu s-a făcut alegerea în regulă şi nu puteam, prin urmare, să dăm cărţi delegaţilor aleşi în neregulă". Şi în adevăr cu acest răspuns scapă, căci legea nu spune nimic cînd alegerea delegaţilor e bine făcută şi cine hotărăşte dacă acea alegere e bună sau rea.

încît, dacă primarul voieşte, poate alege delegaţi oricum, şi aceia rămîn buni aleşi, ori dacă sînt aleşi de ţărani primarul refuză cărţile de delegaţi, şi nu ai nici un mijloc dat de lege ca să-1 constrîngi să le dee. La toate alegerile se petrec asemenea fapte, nu vom cita însă decît unul, de la alegerile trecute, pentru că el arată foarte bine ceea ce am spus. în judeţul Tecuciului, la alegerile trecute, în cele mai multe comune reuşiseră delegaţi de-ai opoziţiei conservatoare, nu vom spune în ce chip au reuşit conservatorii de a-şi alege delegaţi printre muncitori şi dacă bine au făcut muncitorii potrivindu-se boierilor vechi, e destul însă că delegaţii orau ai opoziţiei. Ce s-a întîmplat ? în mai bine de jumătate din comune nu s-au dat delegaţilor certificatele necesare şi, prin urmare, au fost puşi în neputinţă de a vota. Aşa că candidatul guvernului n-a avut opoziţie şi a fost ales

deputat, deşi mai bine de jumătate de judeţ nu putuse lua parte la alegere.

Deputatul guvernului a fost validat de Cameră, cu toate protestările ce s-au făcut, fiindcă legea nu spune nimic în această privinţă, şi primarul a scăpat, de orice pedeapsă pe motivul că alegerile delegaţilor nu s-au făcut în regulă.

Prin urmare, muncitorii din colegiul al III-lea, cu legea de faţă, sînt în neputinţă de a avea adevăraţii lor delegaţi sau, dacă reuşesc să-i aibă, atunci pot fi împiedicaţi de a merge la vot. Şi observaţi un lucru : că muncitorii n-au alt drept de a fi reprezentaţi decît prin delegaţi !! Aşadar, neputînd avea nici delegaţii lor, *nu mai pot deloc a fi şi ei reprezentaţi în stat.*

Cînd clasele stăpînitoare au împărţit pe cetăţeni în trei categorii, colegiuri, şi au dat unora din ele privilegii aşa de mari, te revoitezi din suflet, dar cel puţin îi înţelegi că au lucrat aşa ca ei să aibă cele mai multe privilegii, ca ei să fie stăpîni, fiindcă era în interesul lor aşa.

Dar cînd vezi că au alcătuit colegiul al III-lea ca să fie şi el reprezentat în stat, foarte puţin, în adevăr, dar oricum să fie reprezentat, şi cînd vezi că au alcătuit *o* lege că acest colegiu nu poate fi reprezentat deloc, îi vezi că sînt şi şarlatani, căci spun că acest colegiu are nişte drepturi şi în acelaşi timp iau toate măsurile ca să fie în neputinţă de a se folosi de ele.

Prin urmare, colegiul al III-lea, şi deci muncitorii, nu pot fi reprezentaţi în stat în marginile legii, chiar dacă toate autorităţile nu ar călca legile. Dar vă puteţi închipui neputinţa muncitorilor de a fi reprezentaţi în stat, cînd vă veţi gîndi la chipul neruşinat în care se calcă legile, cînd vă veţi gîndi cum pentru muncitor nu mai este nici o lege şi cum muncitorul e tratat de agenţii administraţiei mai rău decît în o ţară de sălbatici.

în colegiul al II-lea mai sînt şi alegători direcţi. Să vedem dacă măcar aceştia pot să reprezinte acest colegiu. Numărul alegătorilor direcţi în acest colegiu îl alcătuiesc în cea mai mare parte învăţătorii şi preoţii, care prin

poziţia lor sînt atârnaţi de cîrmuire şi, prin urmare, în neputinţă de a alege pe aceia care gîndesc că ar lucra în folosul cetăţenilor din colegiul al III-lea. Departe de noi ideea de a învinui pe preoţi şi pe învăţători pentru că nu pot fi independenţi şi pentru că nu pot a-şi manifesta în chip liber ideile şi voinţa lor. Departe de noi gîndul de a-i învinui şi a-i arăta ca pe nişte oameni stricaţi, cum fac multe din gazetele stăpînilor şi mulţi oameni politici chiar în Camera ţării. Noi nu putem crede că învăţătorii şi preoţii fii de muncitori, care trăiesc în mijlocul muncitorilor, le văd nenorocirile şi groaznica sărăcie în care se învîrtesc, nu putem crede că nu le sîngeră inima de durere şi nu se revoltează din adîncul sufletului în faţa priveliştii atît de întristătoare ca aceea în care zace ţăranul român.

Ce pot ei însă să facă ? înconjuraţi de familie, sînt nevoiţi a închide ochii asupra a tot ce sufăr alţii, a lucra în contra voinţei lor, împotriva muncitorilor şi pentru stăpîni, doar nu-şi vor pierde micul salariu cu care se întreţin ei şi familia lor ! în adevăr, învăţătorii sînt liberi să voteze pe cine vor voi, dar starea lor ca învăţători nu e asigurată prin nimic. Un învăţător, ca şi un simplu funcţionar de poliţie, poate fi dat afară prin un simplu ordin sau mutat de la un capăt la altul al ţării fără nici un motiv, cu toate că pentru a fi învăţător trebuie să înveţe o şcoală anumită şi apoi să dea un concurs pentru căpătarea locului. Postul îl capătă greu, după o anumită lege, nu prin un ordin ! Şi pe urmă-1 dă afară prin un ordin ! Cum voiţi să cereţi unui asemenea om să voteze după voinţa sa cînd a doua zi poate primi ordin că e dat afară ? Dacă clasele stăpînitoare ar fi fost cît de cît de bună-credinţă şi ar fi voit ca măcar aceştia să poată vota după cugetul lor, atunci ar fi hotărît *ca învăţătorii să nu poată fi mutaţi şi daţi afară decît dovedindu-se o vină vădită, şi aceasta numai în urma unei judecăţi.* Dacă ar fi aşa şi nu şi-ar face datoria, atunci am avea tot dreptul a ne plînge împotriva lor.

Preoţii sînt ceva mai neatîrnaţi decît învăţătorii, dar totuşi atîrnă îndestul pentru a nu putea liber lucra în alegeri fără a fi zdruncinaţi în existenţa lor. Mai întîi, preoţii atîrnă foarte mult de primari, care atîrnă de sub-

prefect. Dacă nu vrea primarul, nu-i pune nici leafă în. buget, nici nu-i scoate leafa după contract din comună,, deci iată-1 legat de primar, de subprefect şi, prin urmare, de cîrmuire. Apoi preoţii atîrnă de episcopi, care, fiind călugări, nici idee n-au de greutăţile familiei şi,, fiind plătiţi gras cu mai multe mii de lei pe lună, nici habar n-au ei ce va să zică sărăcia. Aceşti episcopi au nişte drepturi foarte mari asupra preoţilor, ei pot judeca şi osîndi pe preoţi după voinţa şi placul lor, pentru orişice le-ar tuna prin minte, fără ca să se poată amesteca vreo altă autoritate.

Dar episcopii au palate şi lefuri grase date de stat, care e în mîna clasei bogate, prin urmare ei vor ţinea ou. clasa bogată şi vor porunci preoţilor să voteze pentru bogaţi, încît, dacă nu vor voi să vină asupra lor toată. urgia călugărească, vor închide ochii şi se vor face uneltele clasei avute în contra cugetului şi inimii lor.

Iată de ce noi adesea am spus muncitorilor ca să nu-şi pună nădejdea în învăţători şi preoţi. Nu pentru că sînt oameni răi şi cu cuget rău, dar fiindcă aşa cum e-starea lor de acum nu pot face nimic.

Se găsesc şi printre preoţi şi învăţători inimi nobile* şi generoase, care să iasă pe faţă la luptă pentru drepturile celor apăsaţi, fără a se uita la nenorocirile ce au să vină din această pricină asupra lor, dar aceştia se jertfesc, aceştia jertfesc binele lor şi al familiei lor pentru, binele tuturora, pentru binele şi fericirea întregii omeniri.

Nu putem cere la toţi aceste calităţi, cei mai mulţi,, fără a fi răi, se gîndesc la nevoile lor zilnice şi, cu toată, dorinţa ce ar avea pentru a fi bine pentru toţi, nu-şi jertfesc interesele lor. Trebuie să luăm oamenii aşa cum sînt.

Astfel fiind date împrejurările, e o adevărată minune cînd se întîmplă în vreun judeţ să izbutească alegătorii colegiului al III-lea împotriva guvernului. Se vorbeşte atît de mult, întocmai ca de o minune, şi fiecare se întreabă cum a fost cu putinţă să izbutească colegiul al III-lea ? Atît de bine se cunoaşte de toţi că cu legea de faţă şi mijloacele de a călca legile e cu neputinţă colegiului al III-lea de a fi reprezentat !!!

III
Învinuirile aduse votului universal

Învinuiri multe şi mărunte se aduc împotriva dreptului de a putea fiecare vota de-a dreptul, împotriva votului universal; învinuiri aduse din rea-credinţă de către politicienii clasei stăpînitoare şi din bună-credinţă de către toată burtăverzimea, cu burta plină şi tidva sacă. Din fericire aceste învinuiri se risipesc, cum se risipesc negurile la ivirea soarelui, în faţa celei mai simple cercetări.

Una din învinuirile ce s-ar putea aduce votului universal ar fi că, *dînd drept tuturor la vot, prin aceasta s-ar zdruncina temelia pe care e clădit statul de azi al societăţii burgheze, s-ar zdruncina domnia burgheziei, adică domnia clasei avute.* E drept, această învinuire împotriva votului universal se aduce mai puţin de către stăpînitori şi, ori de cîte ori o fac, o fac numai în patru ochi şi se feresc de a o face în public.

Fără îndoială că se feresc de a arăta că susţin o nedreptate pentru a-şi asigura domnia lor într-un chip nedrept asupra mulţimii.

Fără a pune tot temeiul *numai* pe votul universal, noi credem că el *poate avea puterea* de a schimba temeliile pe care e clădit statul de azi şi de a nimici domnia burgheziei în folosul tuturor, cum vom dovedi mai în urmă, deci această învinuire e foarte temeinică pentru burghezi şi pot *să şi-o spună la ureche unii altora* pentru a se opune votului universal. Totuşi le-am putea arăta o mulţime de ţări care au votul universal şi cu toate acestea în acele ţări domnia burgheziei e în toată floarea, deci votul universal nu e o primejdie pentru stăpînirea lor, deoarece în ţările în care e acest drept tot ei domnesc.

•

învinuirea însă care o auzi din* toate gurile şi o auzi strigînd-o pe la toate răspîntiile e *„că ţăranii şi muncitorii sînt neînvăţaţi, sînt proşti, sînt stricaţi, beţivi, se pot cumpăra foarte ieftin şi pot fi duşi ca o turmă de vite la vot de oricine ar avea destule parale să-i cum-*

pere". Ei zic : *„Lăsaţi mai întîi să se deştepte toţi, să înveţe carte, atunci vor putea deosebi binele de rău şi atunci, poftim, să le dăm dreptul de vot la toţi".*

Această învinuire în parte e dreaptă, în cea mai mare parte însă e adusă din rea-credinţă.

E adevărat că cu cît masa cetăţenilor va **fi** mai luminată, cu cît vor pricepe mai bine nevoile societăţii şi vor pricepe mai bine în ce chip trebuie dezlegate toate chestiunile pentru înlăturarea acelor nevoi, cu atîta statul va merge mai bine, cu atîta societatea va propăşi, cu atîta bogăţia în societate va creşte şi va fi împărţită în chip mai drept, cu atîta binele şi fericirea naţiunii vor **fi** mai mari.

Dar vine întrebarea : în ce chip şi cînd se va putea lumina mulţimea cetăţenilor ? La această întrebare nu ne răspunde nimic burtăverzimea. Pe cît timp clasa cea avută alcătuieşte statul de azi, acest stat nu va da mijloace pentru luminarea mulţimii tocmai pentru ca această mulţime să nu-**Kşi** poată cere drepturile sale şi ca să nu poată împărţi puterea cu dînşii.

Vrei să se lumineze mulţimea ? Dă-i întîi mijloacele şi lasă-i putinţa de a se lumina. Cînd mulţimea cere un drept al ei, îi zici : „Luminează-te întîi şi apoi îţi dau acest drept", iar pe de altă parte o opreşti de a se lumina. în acest chip, muncitorii vor putea aştepta şi o mie, şi două de ani ca să dobîndească votul universal şi tot nu-1 vor dobîndi, căci, dacă vor lăsa stăpînirea în mîna voastră, nici peste o mie de ani nu vor fi luminaţi, căci veşnic îi veţi împiedica de a se lumina.

Acest sfat al vostru de a se lumina şi apoi de a le da dreptul de vot seamănă ca două picături de apă cu sfatul acelei mame care zice copilului său *să nu se vîre în apă pînă nu va şti a înota* ca să nu se înece.

întocmai cum va fi trebuit să răspundă acel copil mamei sale că „trebuie să mă vîr în apă ca să învăţ a înota", tot aşa şi muncitorii trebuie să vă răspundă vouă : „Pentru a putea să ne luminăm, trebuie să avem putinţa de a ne lumina, şi această putinţă nu vom avea-o decît atunci cînd vom avea precumpănire în stat, şi precumpănirea în stat nu vom dobîndi-o decît prin votul universal. Deci pentru a ne lumina trebuie să avem votul universal".

învinuirea că ţăranii s-ar vinde şi *„ar putea fi duşi ca nişte turme"* cade de la cea dintîi ochire.

E'drept că pentru dînşii această învinuire e cea mai tare şi cu un aer triumfător îţi zic : „Dar nu vedeţi că, de am da votul universal, orice guvern ar fi stăpîn desăvîrşit în ţară, nu vedeţi că colegiul al III-lea e veşnic guvernamental ?".

Da, ai mare dreptate, domnule Burtăverde, colegiul al III-lea e veşnic guvernamental. Decît, nu-ţi fie cu bănat, d-le Burtăverde, noi nu cerem colegiul al III-lea, ci cerem colegiul unic cu vot universal şi obligatoriu, iată deosebirea. Dacă, d-le Burtăverde, nu-ţi va fi cu supărare să te osteneşti a citi cele ce am spus noi, vei vedea că nu e cu putinţă colegiului al III-lea să fie decît guvernamental şi, ca să te încredinţezi mai bine, îţi vom aminti cum, cu sistemul pe care-1 avem, se pot cumpăra foarte uşor oamenii sau se pot înfricoşa, pe cînd cu sistemul nostru nu se poate întîmplă nici una, nici alta,

în adevăr, azi în o comună se aleg 4—5 delegaţi în mijlociu, lasă că îndeobşte alegătorii habar n-au de alegere, dar să presupunem că ştiu. Ce se întîmplă ? Primarul va ameninţa pe de o parte, pe de alta va făgădui scutire de şosele, de străji etc. ; şeful de garnizoană va ameninţa pe rezervişti şi miliţieni şi pe rudele acestora ; căpitanul de companie pe dorobanţi şi pe părinţii şi rudele acestora, şi la un număr de alegători aşa de restrîns ca cel din o comună lesne se pot vîrî frica şi descurajarea. Mai mult, ştiind că chiar de vor reuşi să aleagă delegaţii lor primarul nu le va da certificate şi, prin urmare, toată munca şi toată urgia ce au venit pe capul lor sînt de pomană. Aşa fiind, se înţelege că nici ei nu se mai interesează şi lasă totul pe seama primarului.

Delegaţii aleşi, în număr de 4—5, sînt aduşi în faţa subprefectului, apoi duşi la hanuri, unde li se dă de mîncat şi băut şi puţine parale de cheltuit, sînt apoi puşi sub priveghere, după ce mai întîi sînt ameninţaţi ori li s-au făgăduit şi chiar dat cîte ceva. Cum voieşti d-ta, onorabile Burtăverde, ca 4—5 oameni luaţi în parte să nu poată fi înfricoşaţi sau cumpăraţi ? D-apoi în *„co-*

legiul luminat" (?!!) al dv., în colegiul I nu se petrec aceleaşi lucruri? La toate alegerile, toate gazetele nu sînt pline cu scandalurile dv., cum vă puneţi votul la mezat şi-l daţi celui care dă mai mult? Singura deosebire e că pe cînd delegaţii vînd votul de la 5 la 20 de lei, dv. îl vindeţi cu cîteva sute sau cu o mie de lei.

La alegerile trecute nu s-au văzut chiar în Iaşi ieşind din acelaşi plic numele lui Mihail Kogălniceanu, fruntaşul liberalilor, alături de al lui Vogoride, unul din conservatorii muscăleşti cei mai îndrăciţi, alături de al ciocoiaşului Mavrocordat, care nu ştie nici româneşte, şi alături de al unui junimist ?

După care *„principii luminate"* vă conduceţi astfel, căci, orice veţi zice, aceste nume nu se pot împăca niciodată? Ce gîndeaţi atunci luminaţilor şi nevînduţilor, domni privilegiaţi? Dacă dv. vă e ruşine să spuneţi, să v-o spunem noi, ceea ce, de altminteri, e cunoscut de tot oraşul. Dv. atunci vă conduceaţi după următoarele „luminate principii": „Votez pe Vogoride şi pe Mavrocordat, căci aceştia sînt groşi la chimir şi iese ceva; votez pe junimist, căci mă pun bine cu prefectul şi atunci pot să-mi fac bine dairavelile la moşie ori în negustoria mea şi, ca să-mi împac cugetul, hai să votez şi pe liberalul Kogălniceanu".

Dacă aceste lucruri se petrec la Iaşi, unul din oraşele cele mai luminate şi independente, închipuie-ţi d-ta, iubite Burtăverde, ce se petrece în oraşele mici unde se deschide mezat în regulă?! Prin urmare, nu oamenii îs de vină pentru că au *apucături omeneşti,* ci sistemul e de vină, care dă oamenilor putinţa de a comite asemenea fapte.

Ia să vedem acum, iubite d-le Burtăverde, dacă am avea votul universal şi colegiul unic, dacă s-ar mai putea întîmplă asemenea năzdrăvănii. Ia să ne închipuim un număr de zece mii de cetăţeni adunaţi la un loc pentru a-şi alege reprezentanţii săi, te întreb ce poliţie, ce administraţie ar putea să înfricoşeze un corp atît de numeros ?

Omul cînd e singur se simte slab şi n-are curaj, cînd însă s-ar vedea înconjurat de un număr aşa de mare de tovarăşi s-ar îmbărbăta şi ar fi plin de curaj.

Să vedem atunci dacă o bandă de 20—30 de bătăuşi şi cîţiva guleraţi de poliţie ar fi în stare să risipească pe

cetăţeni şi să ducă ei direcţia alegerii? Nici cîteva sute de bătăuşi şi zeci—mii de agenţi de poliţie nu ar îndrăzni, fără a fi pedepsiţi la moment, să facă scandal în un corp aşa de numeros. Dar unei poliţii şi administraţii îi este peste putinţă să întreţină mii de bătăuşi şi mii de agenţi, *prin urmare prin frică şi ameninţări nici un guvern nu va putea învinge.*

Să vedem acum dacă pot fi cumpăraţi. Ia să ne închipuim, iubite d-le Burtăverde, că te prinde dorul să te alegi deputat şi, ştiindu-te cam gras la pungă, precum eşti şi la burtă, te hotărăşti să cumperi voturile, te hotărăşti să dai cîte 5 franci pe vot. Cîţi bani îţi vor trebui ? Iţi va trebui respectabila sumă de 50 de mii de lei! Ş-apoi votul e secret şi cînd la despoierea scrutinului vei avea trista convingere că te-au tras pe sfoară, ţi-au luat 5 franci şi nu te-au votat! Sînt puţini oameni, oricît de neluminaţi ar fi, care să-şi vîndă cugetul lor pentru 5 franci, ci mai degrabă *„neluminatul alegător"* va face ca un om cu minte, va trage un chef cu ei şi va vota pe cine-i va plăcea. Te întreb atunci îţi vei mai pune în joc 50 de mii de lei pentru a doua oară pentru a te alege deputat? Sigur că nu, ba nici nu vei spune la nimeni ca să nu rîdă de prostia d-tale.

Cine va fi nebunul acela care să pună în joc sume aşa de mari pentru a fi poate tras pe sfoară sau chiar fără a fi numai pentru gustul de a fi ales deputat? Şi dacă se vor găsi de aceştia, vor fi prea puţini.

Iată dar cum prin sistemul nostru alegătorii nu pot fi înfricoşaţi şi în neputinţă de a fi cumpăraţi.

Acest sistem este singurul în stare de a stîrpi abuzurile şi scandalurile de azi; singurul în stare de a asigura libertatea alegătorului şi a-i ridica moralitatea e: *colegiul unic şi votul universal, votul pentru toţi obligatori.*

Din cele zise se vede lămurit că cetăţenii, fără a fi învăţaţi prin şcoli multe, cu sistemul nostru pot fi îndestul de neatîrnaţi de guvern şi nu-i cu putinţă, nici prin frică, nici prin bani, a vota altmintrelea decît după cugetul lor. Insă sistemul nostru mai are şi darul tocmai

de a lumina pe cetăţeni asupra afacerilor publice, are darul de a face pe cetăţeni de a căpăta o mulţime de cunoştinţe fără a învăţa la şcoală. Ia înehipuie-ţi d-ta, iubite d-le Burtăverde, că vrei cu orice preţ să fii deputat. Ai cercat cu parale, n-ai reuşit. Ce ai să faci ? Atunci te vei duce în mijlocul alegătorilor, ai să le arăţi nevoile ţării şi în ce chip înţelegi d-ta să dezlegi deosebite chestiuni care ar aduce binele. Potrivnicul d-tale, care şi el vrea să se aleagă, le va spune şi el, le va arăta şi el în alt chip cele chestiuni. Cetăţenii vor auzi, vor învăţa de la amîndoi cîte ceva şi pe urmă, chestiunile fiindu-le puse şi întrucîtva limpezite, ei singuri vor cugeta, îşi vor forma şi ei părerile lor, va avea, prin urmare, fiecare cetăţean o părere în chestiile sociale şi cele de guvernământ

Să merg mai departe, să presupun că chipul cum ai dezlegat d-ta chestiunile e cel mai bun, e minunat, dar potrivnicul d-tale, prin vorbe mai meşteşugite, a fermecat pe cetăţeni ca să creadă cum crede el şi are să fie ales. Ce-ai să faci d-ta ? Te vei pune să-1 urmăreşti, să arăţi că cutare lege făcută de el are cusururi, că cutare chestiuni sînt rău dezlegate şi din această pricină cetăţenii sufăr. Atunci poporul simţind lipsurile legii, simţind greutăţile ce-1 apasă, au să înceapă să vadă că acela ce i-a fermecat prin cuvinte ori n-a înţeles chestiunile, ori n-a fost de bună-credinţă şi gradat-gradat vor începe a-ţi da dreptate, a fi de părerea d-tale şi la alegerile următoare vei căpăta voturile lor.

Ce însemnează aceasta ? însemnează că şi d-ta şi potrivnicul d-tale aţi fost siliţi să luminaţi poporul, să-i faceţi şcoală, însemnează că acesta a gîndit asupra celor zise, a căpătat convingeri în deosebite chestii sociale şi politice, însemnează *că s-a luminat.* Şi dacă la început cei mai mulţi n-au să ştie ce fac şi poate vor fi duşi de vorbe frumoase, după cîteva alegeri vor căpăta convingeri ; după o mică experienţă vor putea deosebi pe şarlatanii care i-au amăgit şi vor vota pe aceia care vor lucra în interesul lor şi al ţării, deci în interesul general.

Cred că acum te vei fi convins îndeajuns de bunătatea sistemului nostru, iubite d-le Burtăverde, spre a striga împreună cu noi : *Trăiască colegiul unic cu vot universal şi obligator l*

IV

însemnătatea votului universal pentru muncitori

Ce însemnătate are pentru muncitori votul universal ?

Votul universal are pentru muncitori o însemnătate foarte mare. Mai întîi, prin votul universal li se recunoaşte un drept, dreptul natural ce-1 are fiecare sau mai bine care ar trebui să-1 aibă toţi oamenii în un stat. Fiecare om care trăieşte în societate trebuie să aibă aceleaşi drepturi în societate ca toţi ceilalţi, deoarece toţi fără deosebire au şi datorii.

După care drept unii să aibă privilegii numai pentru că au avut norocul să aibă bani şi alţii să fie lipsiţi de drepturile cele mai sfinte numai pentru că n-au avut norocul să aibă bani ? Clasificarea colegiilor nu e făcuta măcar după deşteptăciune, căci nici nu s-ar putea face, ca să [se] zică cel puţin că cei mai deştepţi au cîrmuirea statului.

îndeobşte, cei mai avuţi nu sînt şi cei mai deştepţi; sînt, din contra, foarte mulţi idioţi bogaţi, şi cu toate acestea li se dă lor singuri privilegiul de a cîrmui statul f "Constituţia noastră stabileşte acest drept cînd hotărăşte ca toţi oamenii să fie egali înaintea legii şi cu drept cuvînt, deoarece hotărăşte că toţi sînt obligaţi a contribui la toate dările şi sarcinile publice.

Votul universal are însemnătate pentru muncitor pentru că prin el se dovedeşte că e şi el om ca toţi ceilalţi oameni, nu e pus prin nimic mai jos de ceilalţi ; e pentru muncitor o chestie de demnitate, e o satisfacere dată dreptului lui de om, de a se bucura de toate drepturile pe care le au membrii unei societăţi, precum e obligat a suferi şi toate sarcinile ei.

Prin dobîndirea votului universal s-ar îndeplini acel principiu din Constituţiune *că nu e deosebire de clase în stat,* cel puţin politiceşte vorbind, principiu care trebuie să fie foarte scump muncitorilor şi pentru care luptă în toate părţile muncitorii, pentru a se realiza nu numai pe terenul politic, dar *mai ales pe cel economic.*

Dobîndirea votului universal ar fi pentru muncitori primul pas în ştergerea deosebirii de clase.

Constituţia, în punctele de căpetenie, e foarte însemnată pentru muncitori, numai cît pînă azi nici unul din acele puncte nu s-a realizat. Aceste puncte sînt :

Nu e deosebire de clase în România : toţi românii sînt egali înaintea legii; toate privilegiile de clasă sînt oprite ; toate puterile statului emană de la naţiune etc. etc. Aceste puncte sînt în mare parte aspiraţiunile muncitorilor, însă îndeplinite de fapt, iar nu numai scrise pe hîrtie cum sînt astăzi. Votul universal ar fi primul pas în realizarea acestor aspiraţiuni şi ou el le-am putea realiza pe toate.

De aceea şi toate partidele care se opun la îndeplinirea votului universal se opun la primul pas de a intra în adevărata Constituţiune şi, prin urmare, sînt cele mai neconstituţionale, pe cînd partidul muncitorilor, luptînd pentru a realiza aceste puncte, e cel mai constituţional partid.

.

Dacă ar fi vorba numai de a avea satisfacerea că avem şi noi dreptul de vot, că sîntem consideraţi toţi deopotrivă şi că societatea nu face deosebire între boierul cutare, fiindcă-i mai cornorat, şi între muncitorul salariat cu ziua, că se consideră om şi om, şi aceasta este ceva destul de mult, dar dacă cu aceasta nu vom putea schimba condiţiile de trai, dacă voi rămînea tot jefuit de rodul muncii mele, dacă temeliile domniei burgheze vor rămîne în picioare, cum am arătat în un articol precedent că în ţările în care e votul universal nu s-au schimbat aceste temelii burgheze, atunci pentru ce ne-am mai ostenit, pentru un simplu gust de a fi altfel consideraţi ? Această întrebare sînt în drept să şi-o facă muncitorii, cu cît au auzit pe la alegeri în nenumărate rînduri, pe toţi strigătorii de vorbe, *că sînt poporul suveran.* Ce-mi pasă, cu drept cuvînt, dacă voi fi suveran în un minut şi pe urmă mor de foame, trăiesc umilit şi înjosit tot anul, despoiat de munca mea ?

Tocmai aici stă însemnătatea chestiei şi dacă ar fi vorba că noi n-am crede că votul universal n-ar aduce o schimbare în bine în viaţa muncitorilor nici nu ne-am osteni pentru el, deşi e o chestie de drept ca toţi să-1 aibă.

Aici, trebuie tocmai să atragem luarea-aminte asupra deosebirii uriaşe de ce e între noi, socialiştii, şi ceilalţi din alte partide care *primesc votul universal ca scop, ca singura ţintă la care pot să ajungă cei dezmoşteniţi, întemeiaţi pe chestia de dreptate, voiesc votul universal pentru votul universal,* noi, socialiştii, *primim votul universal ca un mijloc, ca o unealtă bună pentru a ne servi cu el la ajungerea unui trai mai bun, la dezrobirea economică.*

Votul universal e o simplă unealtă şi, ca orice unealtă, poate face bine, poate să nu facă nici bine, nici rău şi poate să facă şi rău, după cum va fi întrebuinţat. Pentru ca votul universal să devie unealtă bună şi folositoare pentru muncitori, trebuie ca ei să ştie să-1 întrebuinţeze şi să-1 conducă bine, iar nu să-1 lase în mîinile altora ca să-1 mtoarcă împotriva lor, căci atunci va deveni unealtă rea pentru dînşii, cu alte cuvinte, *pentru a se putea folosi de votul universal trebuie să se organizeze muncitorii în partid deosebit, care să-şi cunoască interesele, ce sînt cu totul deosebite de ale partidelor burgheze.*

Pentru a lămuri mai bine chestiunea, să presupunem că se dă votul universal, muncitorii capătă drepturi de vot, însă ei nu sînt organizaţi în partid deosebit. Ce are să se întîmple ?

Partidele stăpînitoare trebuie să ceară voturile muncitorilor ca să reuşească în alegeri; pentru aceasta vor vorbi că ei, fiind la putere, vor face să curgă laptele şi mierea şi, venind la guvern, nu fac decît interesele clasei lor ; după aceasta muncitorii se vor supăra şi la alte alegeri dau votul celeilalte partide, care iar nu face nimic pentru muncitori, şi aşa muncitorii ridică pe umerii lor cînd pe unii, cînd pe alţii, aşteptînd pe *vreunii să-şi facă pomană,* să facă şi pentru ei ceva, dar pomana nu vine, căci partidele burgheze sînt *destul de zgîrcite şi destul de deştepte să priceapă că orice îmbunătăţire adusă clasei muncitoare e contra intereselor burgheze.*

în asemenea caz, unealta aceasta, votul universal, nu aduce nici un folos muncitorilor din pricină că nu ştiu să se folosească de el. Cam aşa s-a întîmplat o bucată de vreme în ţările care au căpătat votul universal şi de aceea n-a putut să schimbe temeliile alcătuirii burgheze.

Dar acum să ne închipuim că, căpătînd votul universal, ne găseşte organizaţi sau căutăm să ne organizăm în partid deosebit. Ce are să se întîmple ? Organizîndu-ne In partid deosebit de celelalte partide, avînd interese deosebite de ele, noi ştim ce vrem şi cum trebuie chestiile dezlegate pentru a ne îmbunătăţi starea materială. Prin urmare, de la început obligăm pe reprezentanţii noştri să dezlege aceste chestii, pe temeiul cărora, şi nu pe altele, îi alegem. Prin urmare, dezlegarea chestiilor de la care atîrnă bunul nostru trai şi fericirea noastră nu o mai aşteptăm ca pomană de la o clasă care are interese de a se împotrivi. Toată greutatea dobîndirii acelor îmbunătăţiri va sta numai în creşterea puterii noastre, care va fi cu atît mai repede cu cît propaganda noastră între muncitorii neorganizaţi va fi mai energică.

Fiindcă muncitorii alcătuiesc majoritatea, am putea zice aproape unanimitatea, nu mai încape îndoială că ei ar putea să aibă în mîini diriguirea statului şi să dezlege toate chestiunile în folosul tuturor, cu singura condiţie *să fie organizaţi în partid deosebit.* Din acestea se vede lămurit cîtă însemnătate are votul universal pentru muncitori, căci *prin el au putinţa de a dobîndi o mare parte din cererile lor* şi a-şi îmbunătăţi într-un chip simţitor starea, însă, în acelaşi timp, vedem că *fără o organizare serioasă a muncitorilor în partid politic deosebit nu face două parale.*

Acest lucru l-au înţeles muncitorii din multe ţări care au votul universal şi care nu-l au. In Germania, muncitorii s-au organizat în partid politic deosebit şi, folosindu-se de votul universal, au devenit cel mai tare partid din toate partidele din Germania şi au început a căpăta îmbunătăţiri, şi sîntem siguri că în curînd vor zdrobi însăşi alcătuirea nedreaptă a societăţii burgheze, în Belgia, muncitorii au o organizaţie destul de serioasă, dar n-au votul universal, de aceea duc acum o luptă crîncenă pentru a-l dobîndi şi sînt pe cale a-l căpăta, pentru ca prin el apoi să se poată organiza mai departe şi treptat-treptat să-şi capete îmbunătăţirile de care au nevoie.

Acest lucru să caute să-l facă şi muncitorii români, să se organizeze în partid politic deosebit şi să lupte pentru dobîndirea votului universal.

*

Dacă am reuşit să dovedim că votul universal, bine înţeles şi bine diriguit de muncitori, e o unealtă minunată pentru a-şi putea îndeplini aspiraţiunile lor, însemnătatea lui şi deci datoria muncitorilor de a lupta pentru dobîndirea lui nu mai lasă nici o îndoială. Totuşi vom mai spune cîteva cuvinte.

Votul universal mai e şi un mijloc pentru întărirea partidului muncitorilor, prin el propaganda noastră devine mult mai uşoară şi mai fructuoasă, şi cu cît partidul muncitorilor va deveni mai puternic, cu atîta programul său se va realiza mai uşor ; cu cît organizarea se va face mai repede, cu atîta avem nădejdea că starea noastră se va îmbunătăţi mai repede, deci încă un puternic motiv de a lupta pentru votul universal.

E ştiut lucru că partidele stăpînitoare, atît în timpul de faţă cît şi în timpurile trecute, în ţară la noi ca şi în alte ţări, de bunăvoie nu au făcut un singur pas pentru a îmbunătăţi starea celor apăsaţi, căci ştiut este *că orice îmbunătăţire adusă celor apăsaţi e o ştirbire a privilegiilor claselor stăpînitoare* şi nu de bunăvoie vor lăsa din mînă aceste privilegii. Fiind aşa, şi s-a văzut că aşa e, în ce poziţiune sînt puşi muncitorii ? Ori se vor organiza în partid deosebit şi, văzînd că în nici un chip nu pot dobîndi pe cale paşnică îmbunătăţiri, deoarece ei nu sînt reprezentaţi în stat, n-au nici [o] putere a aduce la îndeplinire aceste îmbunătăţiri, statul fiind în mîinile claselor privilegiate, nu le rămîne alt mijloc pentru a dobîndi cererile lor decît revoluţia şi, prin urmare, sînt nevoiţi să facă vărsare de sînge şi să vie asupra societăţii toate urgiile revoluţiunii. Ori, şi mai rău, muncitorii nu se vor organiza şi va veni un timp cînd nu vor mai putea suferi sărăcia şi nenorocirile de tot felul ce-i apasă şi se vor răscula fără a avea măcar un scop hotărît, cum s-a întîmplat cu ţăranii din Muntenia. Şi într-un caz, şi în altul, societatea ar fi expusă la o mulţime de primejdii, de nenorociri, şi ne-ar fi dat să vedem trista privelişte pe care am mai avut-o, vărsîndu-se sîngele între fraţi. Prin dobîndirea votului universal, aceste nenorociri de altmintrelea neînlăturate, treptat, cu creşterea partidei muncitorilor, s-ar dobîndi îmbunătăţiri, am merge treptat-treptat pe calea reformelor, în măsura în

care s-ar dezvolta puterea muncitorilor şi trebuinţele sociale, şi am putea trece ohiar pe nesimţite de la această alcătuire, atît de nedreaptă şi atît de apăsătoare a societăţii burgheze la alta mai dreaptă şi mai frumoasă, încetul cu încetul, pe nesimţite, într-un chip paşnic, fără revoluţii şi fără vărsări de sînge. Iată dar însemnătatea votului universal!

Prin urmare, cuvîntul de ordine al muncitorilor români trebuie să fie : *organizarea muncitorilor în partid politic deosebit, colegiul unic cu vot universal şi obligatoriu.*

I. Vasiliu

„MUNCA" *(BUCUREŞTI), ANUL I, NR. 44, 45, 46 ŞI 47 DIN 23 DECEMBRIE 1890 ; 1, 6 ŞI 13 IANUARIE 1891.*

CHESTII DE TACTICA[47]

I

Ce e socialismul, ce vor socialiştii, care e tactica socialiştilor, toate acestea sînt lucruri aşa de puţin cunoscute încît nu e de mirare că sînt unii oameni, chiar dintre prietenii socialiştilor, care sînt veşnic nemulţumiţi de ceea ce fac socialiştii. Orice ar face socialiştii, astfel de prieteni, binevoitori, dar nepricepuţi, repetă : „Apoi asta e socialism ?, astfel de lucru ar putea să facă şi alt partid înaintat".

Pentru aceşti veşnici plîngători pe închipuitele ruine ale programului *adevărat socialist,* socialismul e o categorie metafizică, un fel de fantomă, pe care niciodată nu poţi s-o prinzi, şi nu e deci nici o minune dacă orice lucrare reală socialistă le pare cu totul nesocialistă şi că ei singuri, la urma urmei, nu ştiu ce vor. Din cînd în cînd e dar foarte de nevoie de a pune în vedere, prin cîteva cuvinte, ce trebuie să facă socialiştii, care trebuie să fie tactica socialiştilor.

Noi credem că lucrarea socialiştilor poate să fie arătată în cele trei formule ori articole următoare : 1) Socialiştii trebuie să propovăduiască ideile socialiste, învăţăturile socialismului ştiinţific ; trebuie să arate ce vor

socialiştii, care e scopul lor, cum vor să ajungă la acest scop etc... Aceasta însemnează, într-un cuvînt, propovăduirea programului socialist în înțelesul larg al cuvîntului, aceasta însemnează propaganda teoretică socialistă. 2) Avînd în vedere programul lor larg teoretic, socialiştii trebuie să formuleze un program practic, în care să arate cererile lor imediate, cele ce pot să fie fără zăbavă realizate în folosul muncitorilor şi trebuie să facă propagandă şi agitație pentru acest program practic minimum. In sfîrşit, ai 3-lea, pentru realizarea programului cel larg viitor şi pentru a programului practic în prezent, socialiştii trebuie să organizeze puterile muncitoare, să trimită reprezentanți în Cameră, în consiliile județene şi comunale. Bineînțeles, nu vreau să zic că nu poate să fie făcută o formulare mai bună a tacticii socialiste, cred însă că în aceste trei articole se formulează destul de bine întreaga activitate socialistă. E vădit că un socialist nu poate să se ocupe cu toate felurile de activitate înşirate mai sus, şi nu numai un membru al partidului socialist, dar chiar partida întreagă, care trebuie să dezvolte toate felurile de activitate, de multe ori, nevoită de împrejurări, e obligată să jertfească mai multe forțe pentru un fel de lucrare decît pentru altul, ba chiar uneori să concentreze toate forțele asupra unui singur punct. Şi tocmai această împrejurare mai ales face pe unii să nege partidei muncitorilor caracterul ei socialist, şi nu numai la noi, ci şi în străinătate. Ce fel de socialism e acesta, zic criticii pomeniți, cînd ceri împuținarea orelor de lucru ori supravegherea sanitară în ateliere, ori lărgirea dreptului de vot, uşurare de dări etc. ? Se înțelege că fiecare cerere în parte nu reprezintă şi nu poate să reprezinte nici socialismul, nici toată activitatea socialistă, dar această activitate trebuie să fie judecată nu după cutare ori cutare fapt momentan şi, mai ales, nu după cutare ori cutare lucrare parțială a fiecărui socialist în parte, ci după activitatea întregii partide şi într-un timp mai îndelungat. Şi, dacă tocmai aşa ar fi judecată activitatea partidei socialiste, atunci s-ar vedea că partida socialistă cuprinde toată activitatea socialistă, aşa cum ea a fost formulată mai sus. Se înțelege, cutare ori cutare cerere practică poate să fie făcută şi de un alt partid, şi nu numai cereri mici, dar chiar foarte esențiale, cum e votul universal ori mărginirea ceasurilor de lucru la

opt şi, în acest caz, socialiştii vor merge alături cu partida înaintată burgheză pe cît e vorbă de aceste cereri, rămînînd însă o partidă deosebită pentru că sînt alte cereri, pe care nici o partidă burgheză nu poate să le primească. Aşa, spre exemplu, oricît de înaintată ar fi o partidă burgheză, ea niciodată nu va admite schimbarea formei de producțiune modernă individuală într-o formă de producțiune socialistă, iar aceasta e esențiala cerere a socialismului. Şi pe cînd un partid înaintat burghez va cere, spre exemplu, scăderea ceasurilor de muncă, fie din scopuri filantropice — pentru a nu istovi puterile lucrătorilor —, fie ca chestie de prevedere politică, apoi socialiştii, afară de considerațiile umanitare momentane, afară de interesele momentane ale muncitorilor, cer reducerea orelor de lucru tocmai pentru un scop mai depărtat, care e schimbarea modului de producțiune şi cu el a întregii întocmiri sociale. Dacă socialiştii, în adevăr, lasă la o parte ceva din programul lor şi din activitatea care li se impune prin acest program, apoi cauza e de multe ori că n-au destulă putere pentru a lucra în toate direcțiile. Dacă prietenii-critici, în loc de a critica ori de a trece în alte partide sub cuvînt că socialiştii în activitatea lor nu se țin de tot programul socialist, ar pune şi ei umărul, ar da mînă de ajutor, atunci se înțelege că lucrarea ar fi mai spornică şi ar cuprinde mai multe puncte ale programului socialist şi ale activității socialiste. A critica e uşor, a lucra e greu.

Despre acei critici care ne spun că ar trebui să ne mărginim numai la partea întîia, adică la propaganda teoretică, vom vorbi în articolul viitor.

II

în articolul trecut am vorbit de cei care sînt nemulțumiți de tactica socialistă pentru că, după ei, nu e destul de largă, nu cuprinde toate felurile de activitate socialistă.

în acest articol voi vorbi de cei care ar dori să mărginească activitatea socialistă, lepădînd din ea tot ce le pare că nu e socialist; aceştia sînt socialiştii doctrinari, socialiştii de cabinet. Socialistul doctrinar ar dori ca toată activitatea socialistă să fie încătuşată prin cîteva formule socialiste, după cum religia încătuşează activitatea credinciosului prin cîteva dogme religioase, Ple-

cînd de la idealul socialist, luînd ca punct de plecare, în adevăr, cea mai esențială cerere a socialiştilor : trecerea tuturor instrumentelor de muncă în proprietatea națiunii, socializarea instrumentelor de muncă, socialistul doctrinar preface această cerere într-o dogmă religioasă, într-o formulă. Tot ce, după dînsul, n-are un raport direct şi imediat cu această cerere nu e socialist, nu merită să fie numit activitate socialistă. Socialiştii practici, credincioşi în adevăr spiritului socialismului ştiințific, vor cere uşurarea dărilor ce apasă asupra poporului muncitor, iar doctrinarul, întrebuințînd pe dată formula ori dogma lui religioaso-socialistă, va zice : „Dacă poporul muncitor va plăti mai puține dări, prin asta nu intrăm în societatea socialistă, toate instrumentele de muncă vor rămîne tot ale capitaliştilor, deci aceasta nu e activitate socialistă, socialiştii nu trebuie să se ocupe de ea ; dacă se ocupă, sînt burghezi".

Socialiştii, luptătorii practici ai socialismului, vor începe agitația pentru mărginirea ceasurilor de lucru la opt ceasuri pe zi. Iar doctrinarul va zice plin de ironie : „Adică, dacă lucrătorii vor lucra opt ore, în loc de douăsprezece, vom fi în societatea socialistă ? Parcă instrumentele'de muncă, prin împuținarea ceasurilor de lucru, vor trece în proprietatea națiunii; parcă lucrînd opt ceasuri nu vor fi proletari şi capitalişti ?". Şi astfel, orice ar face socialiştii, doctrinarul va rămîne nemulțumit; şi astfel, fiindcă a face un salt deodată din societatea capitalistă în cea socialistă e peste putință, de aceea,^el e menit să rămînă veşnic nemulțumit, veşnic nefăcînd nimica şi veşnic criticîod pe cei oare fac ceva. Greşeala principală a' doctrinarului ori dogmaticului e următoarea : e adevărat că lucrul ce va caracteriza mai ales societatea socialistă e modul ei de producție prin instrumente de muncă ce vor fi ale națiunii întregi. Dar noi nu putem să facem sărituri deodată din societatea burgheză în această societate socialistă. O formă socială se naşte din altă formă socială, nu prin sărituri, ci printr-o prefacere lungă şi complexa în această prefacere socială sînt o mulțime de puteri care descompun societatea veche, o mulțime de puteri în activitate, care organizează înăuntrul societății vechi condiții prielnice de trai pentru societatea nouă.

Această prefacere de descompunere şi de organizare e adevărată pentru orice organisme, e adevărată şi pentru organismul social. Tot pe aşa cale s-a transformat societatea feudală în societate burgheză, tot pe aşa cale se va transforma societatea burgheză într-o societate socialistă. Socialiştii, cunoscînd această dezvoltare, fac şi ei parte din puterile ce iau parte la această transformare, se deosebesc însă de celelalte puteri tocmai prin aceasta că sînt conştienți. Socialiştii [sînt] factori conştienți în această transformare a societății burgheze în societate socialistă şi lucrează ca atare. Ei analizează societatea de azi, văd care sînt puterile ce descompun societatea de azi, care sînt puterile ce ajută dezvoltarea germenilor societății viitoare. Amestecîndu-se ca factori conştienți în această schimbare, ei grăbesc descompunerea prin critica societății moderne, prin critica a tot ce e putred în societatea de azi; ei grăbesc organizarea societății viitoare prin împuternicirea germenilor societății viitoare, ce se dezvoltă chiar în societatea de azi; ei grăbesc, în sfîrşit, această transformare a societății prin aceea că fac pe oameni să fie conştienți de ceea' ce se petrece în societatea de azi, şi mai ales prin aceea că fac conştienți de acest lucru şi pe oamenii care au interes material ca transformarea societății de azi în societate socialistă să se facă. Deci nu făcînd abstracție de societatea modernă, nu prin aceea că-i vom întoarce spatele numind-o cu dispreț societate burgheză vom putea face ceva pentru realizarea idealurilor socialiste, ci amestecîndu-ne direct în schimbarea ce se petrece în societatea de azi, ajutînd germenii viitorului ce cresc în ea. Şi, odată ce aşa va fi înțeleasă activitatea socialistă, nimica de oarecare importanță din viața politică şi economico-socială a societății de azi nu poate să ne lase nepăsători : forma guvernămîntului, Constituția țării, raportul între stăpîni şi lucrători, dreptul de vot, forma dărilor, protecțiunea muncii, contractele agricole, mărimea loturilor de pămînt ale țăranilor, băncile agricole, supravegherea sănătății atelierelor, organizația instrucțiunii publice, mişcarea intelectuală a țării, reprezentarea în parlament, comună, județ, circulația monetară a țării, protecționismul şi liber-schimbismul, apărarea contra duşmanilor, adică organizarea armatei, drumurile de fier, şoselele etc... etc... etc... într-un cuvînt, toată ac-

tivitatea politică şi economico-socială a ţării, de la manifestaţiile ei cele mai însemnate pînă la cele mai mici, nu poate şi nu trebuie să lase nepăsător pe un socialist. în toate aceste manifestaţii sociale, socialistul trebuie să se amestece, dus, bineînţeles, de idealul lui, să ajute tot ce în aceste manifestaţii foloseşte socialismului, germenii viitorului; să combată tot ce nimiceşte aceşti germeni, tot ce e vătămător mişcării socialiste. Bineînţeles, fiindcă manifestaţiile vieţii sociale sînt felurite ca importanţă, este lucru vădit că socialiştii se vor ocupa mai ales cu acele chestii care sînt mai însemnate. „Bine — vor zice unii —, e adevărat că socialiştii trebuie să se" amestece în transformarea vieţii sociale în toată întinderea ei. Care e însă semnul ce trebuie să ne călăuzească de a face cutare lucru şi de a nu face altul; care e criteriul ce trebuie să ne călăuzească în tactica noastră ca să nu facem greşeli din punctul de vedere socialist ?".

Despre aceasta în alt articol.

C.D.G.

„MUNCA" *(BUCUREŞTI), ANUL I, NR. 49 ŞI 51 DIN 27 IANUARIE ŞI 10 FEBRUARIE 1891.*

COSMOPOLITISMUL LOR ŞI AL NOSTRU

Măreţia zilei de 1 Mai, însemnătatea acestei zile, a acestei sărbători internaţionale a lucrătorilor e aşa de mare încît noi, contemporanii, nici nu putem să ne dăm seama bine de această măreţie. Să ne gîndim numai la acea masă de oameni pe care ea-i leagă într-o serbare comună. Religiunea a hotărît asemenea zilele sărbătorite de milioane de oameni din diferite colţuri ale pămîntului ; dar aceste sărbători au fost şi sînt sărbătorite numai de oamenii aceleiaşi religiuni, pe cînd sărbătoarea noastră este sărbătoarea tuturor muncitorilor de toate riturile religioase şi de toate naţiunile de pe toată suprafaţa pămîntului întreg ! Sărbătoarea religioasă cuprindea în acelaşi gînd milioane de oameni, sărbătoarea de 1 Mai va cuprinde, în curînd, sutimi de milioane, va cuprinde lumea lucrătoare a tuturor naţiunilor pămîntului.

Acest caracter internaţional al sărbătoarei muncii e denunţat de burghezime ca fiind cosmopolit, internaţional, deci antinaţional. în această denunţare se oglindesc toată reaua-voinţă şi tîmpenia burghezimii moderne.

Internaţionalişti cosmopoliţi *sîntem,* nu mai încape îndoială, dar oare voi, burghezilor, nu sînteţi cosmopoliţi şi nu sînteţi voi aceia care aţi introdus cosmopolitismul în lume, distrugînd relaţiunile economice obligatorii între oameni, făcînd o colosală diviziune a muncii, punînd pe toţi oamenii din felurite naţiuni, din toată lumea în relaţiuni între ei ? Burghezimea, prin urmare, este aceea care a cosmopolitizat lumea. Un burghez modern, care mănîncă, spre pildă, pîine din grîul adus din Rusia, conserve de carne din America, poartă haine aduse din Francia, învaţă cărţi nemţeşti, petrece vara în Italia, acest burghez numai viaţa naţională nu trăieşte, totul în el este internaţional, cosmopolit : şi portul, şi hrana, şi cunoştinţele, şi ideile ce le are. Aşadar, încă o dată, civilizaţiunea burgheză, puind pe oamenii lumii întregi în relaţiuni economice între dînşii, a cosmopolitizat lumea, şi, desigur, nu vom fi noi, socialiştii, care-i vom face o imputare din aceasta. Dar, cosmopolitizînd lumea, burghezimea a dat acestui cosmopolitism, acestui internaţionalism un caracter antagonic, vrăjmăşesc, care antagonism îl au de altmintrelea toate relaţiunile oamenilor în societatea burgheză : relaţiunile unui om către altul; ale unei clase către alta, ale unei naţiuni către alta. După cum interesul negustorului e ca vecinul său să se ruineze şi astfel el să poată vinde mai mult şi mai scump ; după cum interesele clasei marilor proprietari de pămînt sînt ca ţăranii să fie cît se poate mai săraci, pentru a avea lucrători ieftini, tot aşa este şi interesul unei ţări agricole, ca a noastră, spre pildă, ca în toate celelalte ţări agricole din lume să nu se facă bucate, să fie reduse la mizerie, ca astfel bucatele din ţara noastră să capete preţ mare. Şi după cum o luptă surdă şi continuă se face între oamenii aceleiaşi naţiuni, tot astfel o luptă continuă se petrece între diferite naţiuni, şi această luptă continuă paşnică cîteodată se aprinde într-un rezbel sîngeros. Dînd astfel cosmopolitizării lumii un caracter vrăjmăşesc, burghezimea a universalizat lupta vrăjmăşească, rezbelul, făcînd-o mai generală şi mai periculoasă.

Pe cînd mai înainte într-un rezbel se băteau între ei cîteva mii de oameni sau, cel mult, cîteva zecimi de mii, azi un rezbel, cu repeziciunea cea mai mare, poate să se generalizeze şi milioane de oameni se vor ucide între ei. Dar provocînd ura între naţiuni prin felul organizaţiei burgheze, burghezimea provoacă şi ura altor naţiuni contra naţiunii lor, ceea ce nu poate fi decît groaznic de periculos pentru naţiune ; deci burghezimea nu numai că este cosmopolită, dar este antinaţională în cel mai mare grad.

Noi, socialiştii, sîntem asemenea cosmopoliţi sau, mai bine zis, noi moştenim cosmopolitismul introdus în lume de burghezi, voim însă să-i facem o singură modificare, voim să ştergem caracterul lui antagonic, vrăjmăşesc şi să-i dăm un caracter de solidaritate şi frăţie.

Solidarizînd interesele dintre membrii naţiunii, scoţînd lupta fratricidă din sînul fiecărei naţiuni printr-o organizaţie raţională şi armonică, noi vom da acelaşi caracter relaţiunilor dintre naţiuni.

Distrugînd lupta de interese şi ura dintre membrii aceleiaşi naţiuni, distrugem lupta de interese şi ura dintre diferite naţiuni şi deci facem ca toate naţiunile să aibă iubire pentru naţiunea noastră. Sîntem, prin urmare, adevăraţi naţionali în cel mai curat sens al cuvîntului.

Aşadar, şi burghezii, şi noi sîntem cosmopoliţi, dar, pe cînd cosmopolitismul lor, care are caracterul de luptă de interese, de vrajbă, de ură şi de rezbele, este antinaţional, cosmopolitismul nostru are caracterul de frăţie, de solidaritate şi de iubire, deci este naţional în sensul cel mai bun al cuvîntului.

Sărbătoarea de la 1 Mai este una din cele mai puternice manifestaţiuni pentru întemeierea cosmopolitismului socialist şi pentru nimicirea cosmopolitismului burghezesc. Aceasta este o parte foarte însemnată a acestei mari sărbători.

C.D.G.

„MUNCA" *(BUCUREŞTI), ANUL* II. NR. *9 DIN 21 APRILIE 1891.*

PRIVIRI ASUPRA EVOLUȚIEI

Toate se schimbă în fine, lucrurile de ieri nu mai seamănă complet cu cele de azi și de s-ar crede contrariu aceasta e numai o părere. Lucrului observat azi, mîine îi vor lipsi sau i se vor adăuga alte părticele, alte fărîme, pe care cu simțurile noastre nu le putem băga în seamă ; din pricina asta ni se pare deocamdată că lucrurile nu se schimbă.

De ce această mutare, această transformare ? Omul și lucrurile sînt înconjurați de alte viețuitoare și de alte lucruri de care sînt influențați. Ele vor schimba pe om, ele vor transforma lucrurile așa încît să capete sau calități potrivite mediului, sau calități contrare, de precumpănire și de rezistență acestuia. Tot ce ne înconjură, aer, apă, societate și altele, ca frig, căldură, umezeală... formează atîtea medii, atîtea împrejurări care pot schimba pe nesimțite multe din însușirile viețuitoarelor și neviețuitoarelor numai și numai pentru ca acestea să țină piept.

Un animal trăind într-un loc unde este frig va avea pe el o blană, care a provenit din tată în fiu din cauza acestui mediu, frigul. Dacă în locurile acelea s-ar întîmplă ca acel frig care domina înainte să se înmoaie și să dea loc unei călduri mici, această nouă împrejurare va face ca blana animalului nostru, de unde era deasă, să se mai rărească. Blana rărită așa o să treacă la urmași ca o moștenire firească. De ar veni în urmă o căldură și mai mare, blana poate ar pieri cu totul, căci sub acest mediu nu mai e nevoie de așa ceva, ba încă poate s-ar naște la animalul nostru și altceva, care să-l ferească de căldură.

Mai multe pilde vor susține cele zise.

Elefanții sînt niște animale care azi trăiesc numai în țările călduroase. Cei dintîi elefanți, trăind acum milioane de ani, cînd venise deodată un frig strașnic, aveau toți tot corpul acoperit cu un păr lung și stufos, ce-i apăra de vremea rea. Cu timpul, vremea s-a îndulcit și aceia care au rămas și-au schimbat pe nesimțite și fără de voie blana din deasă în rară, pînă cînd, căldura crescînd, au rămas goi sau aproape goi. Că aveau strămoșii elefanților blană e faptul că s-au găsit în ghețurile de la miază-noapte ale Siberiei elefanți uriași morți, dar păstrați bine, cu carne chiar, acoperiți cu păr lung și des. Elefantul de azi, care nu mai trăiește, cum am spus, decît în țările calde, e aproape cu totul lipsit de păr. Prin urmare, această împrejurare — frigul — a făcut pe elefantul vechi să aibă blană pentru a i se putea împotrivi, pe cînd acolo unde n-are nevoie de a lupta contra unei așa vremi el n-are blană.

Dacă tatăl sau mama are vreo însușire mai deosebită de acelea ale neamului, această însușire este moștenită de urmași.

Bazați pe acest lucru, se explică cum elefanții, păstrînd calitățile părinților, au ajuns la lipsă de păr.

în exemplul de mai sus s-a ținut seama numai de acțiunea frigului asupra viețuitoarelor ; dar sînt o mulțime de medii care influențînd vor schimba fiecare cîte o parte din lucrul influențat, și acesta după cîtăva vreme va fi transformat.

Prin silirea la schimbare pe care, fără să-și dea seama, o fac firea, mediul, împrejurările, se pot explica o mulțime și o mulțime de fapte care la cea dintîi privire ar părea de nelămurit.

De ce mugurii pomilor noștri sînt învăluiți într-o coajă tare și păroasă, pe cînd aceia din țările calde nu-s ?

Negreşit, din cauza aceluiaşi mediu — frigul. Deoarece mugurii pomilor noştri au de luptat contra unui aşa mediu, iarna foiţa lor de dinafară li se îngroaşă şi devine uneori păroasă.

De ce girafa are gîtul aşa de lung ? Pentru că mîncînd frunze din pomi şi întîmplîndu-se o secetă se fac puţine foi şi cele mai de jos fiind mîncate nu mai rămîn decît cele de mai sus. Pe acestea nu le pot ajunge decît girafele, care au un gît mai lung ; iar celelalte, mai scunde, din lipsă de hrană, se ofilesc şi ori mor, urmaşii ce vor da, pățind ca şi părinţii lor, se vor stinge cu timpul. Vor rămîne deci numai acelea cu gît mai lung şi care vor naşte girafe asemenea lor. întîmplîndu-se noi secete, cele care s-ar brodi să aibă un gît mai scurt vor păţi ca şi strămoşii lor şi nu se vor putea hrăni, trăi şi da urmaşi sănătoşi decît acelea care au, din norocire, un gît mai alungit.[1] Iată, prin urmare, de ce astăzi girafa are un gît aşa de lung.

Am arătat destul prin aceste două exemple, căci pildele de-abia se mai pot număra, că vieţuitoarele se schimbă foarte mult din cauza intervenţiei elementelor înconjurătoare. Animalul îşi face chiar organe de apărare, de rezistenţă, dar fără să-şi dea seama, şi prin moştenire le dă, prin sînge, urmaşilor însuşirile, dintre care pe unele le-a primit de la strămoşi, pe altele le-a modificat sau le-a înlocuit prin calităţi noi.

·

Am arătat cum animalele îşi schimbă din însuşirile lor şi pot căpăta altele noi pentru a se cumpăni împrejurărilor. Calităţile nu şi le schimbă deodată, ci încet-încet, şi în această modificare ele pun o opunere, o rezistenţă, în urmă cedează îmbrăcînd caractere noi, pe care le păstrează pînă la intervenirea altor cauze. Această continuă trecere de la o proprietate la alta ne duce la încheierea că vieţuitoarele de azi nu sînt decît urmaşii altor vieţuitoare ce aveau alte forme decît cele de azi şi că numai mediul e pricina neasemănării lor.

Toate se petrec aşa şi între nevieţuitoare. între acestea schimbarea e aşa de vădită încît omul le pricepe chiar de cînd începe să-şi dea seama de lucrurile ce-1 înconjură.

Cîmpiile acoperite de semănături n-au fost, poate, decît locuri sălbatice, în care animale de soiuri nemaivăzute s-au desfătat libere la lumina soarelui. Şi astăzi deseori se aude că în cutare sau cutare loc nişte ţărani, săpînd pămîntul lor pentru o fîntînă sau pentru un bordei, au dat peste nişte oase mari, colosale, dinţi gigantici, ce-i minunează. Ei bine, ele nu sînt decît rămăşiţele strămoşilor vieţuitoarelor din zilele noastre. Se găsesc ţinuturi nisipoase, ocne de sare, care ne arată că provin din ţinuturile umplute cu apă. Dar muntelui pe care te sui alene, de unde-i vine nisipul cu scoici ce-i acopere poala ? Negreşit că o mare imensă se întindea pînă acolo, şi scoica a rămas depusă unde o vezi după moartea animalului dintr-însa. Marea retrăgîndu-se din poala muntelui, nisipul scoicios rămas stă în veacuri ca semn amintitor al marii împărăţii de ape. Minele de cărbuni, în care generaţii întregi se sfrijesc şi se degenerează, nu-s decît foste păduri nemăsurabile, seculare, care, distrugîndu-se, s-au carbonizat. Căci şi astăzi sînt bucăţi de cărbuni care au nu numai structura, dar chiar şi forma externă identică cu a arborilor.

De ce aş mai insista în a număra exemple de schimbare a unor lucruri din trecutul îndepărtat cînd sînt o mulţime de fapte, dintre care, fiind citate, numai cîteva ar putea dovedi aceasta într-un mod instructiv.

Lanuri întinse, sate cîteodată, scufundîndu-se încet-încet, se acopăr de apă, şi pescarul în zori îşi întinde năvodul inconştient de ce erau pe locurile (uscăturile) deasupra cărora el pluteşte şi-şi cîştiga hrana. Cine e sigur că acele dealuri din zare n-au fost odinioară stăpînite de ape ?

Oraşe întregi şi-au găsit mormîntul unde nici nu ne închipuim. Cutremure de pămînt şi erupţiuni vulcanice au schimbat adesea poziţia multora, au făcut să apară munţi, au scoborît dealuri şi cîmpii, şi rîurile şi-au strămutat drumul rostogolindu-se prin văi din nou formate. Cine nu se miră şi nu se îngrozeşte în urma dispariţiunii înspăimîntătoare a celor trei oraşe mari — Pompei, Hercu-

lanum şi Stabia — din Italia ? Erau aşezate în poala vulcanului Vezuviu, care pînă în anul 79 d. Ch. nu vărsase materiile topite ce-i veneau din centrul pămîntului. Deodată începu în acel an să azvîrle lavă sub formă de lichid, dar mai ales de cenuşă, care, după ce stătu ca un nor deasupra acelor oraşe, s-a lăsat într-o ploaie fierbinte, arzătoare, acoperind totul. în urmă nimic nu se mai zări din ele. Deasupra s-a format pămînt, pe care sate şi oraşe s-au constituit. Deunăzi, un locuitor din unul din satele italieneşti formate acolo, punîndu-se împreună cu alţii să-şi sape o fîntînă, din întîmplare a dat peste ziduri. Autorităţile anunţate, după cercetări, au constatat că acolo ar fi fost oraşe., Făcîndu-se dezgropări, s-au pus din nou la lumina zilei acele comune. Oamenii, pe drumuri şi în case, au fost găsiţi în poziţiile în care au fost apucaţi de lavă, dar erau carbonificaţi din cauza căldurii. Temple, palate, statui, circuri s-au dezgropat, şi stradele desfundate, dezmormîntate lasă o zi pe vizitatorul curios să se preumble ca printr-o lume cu totul veche.

Organizaţii bine constituite, înjghebări de comunităţi cu legi hotărîte, stări economice şi moravuri păcătoase sau admirabile au dispărut cu totul sau în parte în negura timpurilor, şi azi sau nu avem nici o urmă din ele, sau rămăşiţele lor au fost transformate cu totul.

Omul, la început liber, cade rob celui mai tare, rob pe viaţă şi pe moarte, el devine iobag, apoi salariat.

Femeia — roabă bărbatului, în organizaţia cea veche e roabă nu numai pe viaţă, dar şi pe moarte, căci la moartea stăpînului (bărbat) ea era îngropată de vie alături de el pentru ca să-1 servească şi pe lumea cealaltă, în a cărei realitate se credea. Pe urmă, devine roabă numai pe viaţă, şi moartea stăpînului nu-i răpeşte zilele. Robia-i se transformă într-un trai mai dulce şi azi, deşi religia creştină recomandă femeia bărbatului pentru întreaga viaţă, cu toate astea, organizaţia societăţii şi starea intelectuală au ajuns acolo încît căsnicia poate să nu dureze toată viaţa, deoarece divorţul are puterea de a pune capăt unei stări ce ar deveni nesuferită. Mîine, poate, vor dispărea toate formele ce leagă aşa de hotărît vieţile, şi femeia, ca şi bărbatul, liberi de orice spirit de negoţ, vor trăi în căsnicie cît vor fi amîndoi într-o viaţă fericită.

Conformaţiunea societăţilor s-a transformat în decursul veacurilor. în timpurile vechi de tot, omul trăia în peşteri ca dihăniile ; se coboară în urmă pe lac şi îşi face casele sprijinite de pari, iar apa îl apără de vreun atac din partea celorlalte animale. Mintea i se mai dezvoltă din cauza nevoilor şi, de unde se hrănea numai cu fructe şi puţin vînat, acum, plutind pe trunchi de arbori scobiţi în formă de luntre, îşi prinde hrana din apă. în peşteră, omul îşi face instrumente de apărat, cusut etc. din cremene şi în locuinţa lui pe apă face cîrlige, ţepoaie, cuţitoaie din pietre şi belciuge din pielea animalelor, din care se şi îmbracă, în urmă, armat destul de tare, călătoreşte des pe uscat, prin păduri, vînînd de-ale hranei şi inventează mijloace viclene în prinderea fiarelor. Cînd comunităţile s-au întărit în forţe de rezistenţă, cînd curajul a sporit în paguba fricii, omul părăseşte locuinţa de pe lacuri şi cîmpiile din preajma lor se acopăr cu locuinţe formate din frunze, ramuri, piei, pietre şi nămol. Descoperirea întîmplătoare a focului face ca instrumente de bronz şi fier să înceapă a apărea, şi fabricarea lor din pietre nu se mai face, deoarece mai des au găsit metalul decît piatra (cremenea) prin acele locuri. Locuinţele se întind departe de lacuri şi rîuri, ţarina începe să apară după trecere de veacuri şi două pietre mari puse uria peste alta fac rolul pietrelor de moară.

Veacuri multe se aştern încă şi, tîrziu de tot, comunităţile formate din reunirea altora mai mici le găsim cu o religie mai dezvoltată şi pe unii oameni stăpînind pe alţii, fie din cauza credinţei religioase, fie din putere. Împărţite în clase îşi duc traiul. Deasupra războinicii şi preoţii duc o viaţă plăcută, jos poporul numeros îşi îneacă suferinţele hrănind într-un mod îmbelşugat pe apărătorii de duşmani şi pe mijlocitorii dintre dînşii şi zei.

Preoţii, care la început stăpîneau totul, sînt înlocuiţi de războinici (din care ies nobilii), cu care se încuscresc. Din clasa numită a poporului iese cu timpul o clasă a bogaţilor, iar alta roabă cu totul; aşa că într-un moment dat avem trei stări în societate: nobilii, bogaţii (burghezii) şi poporul sărac, rob. O luptă se încinge între preoţi şi războinici în timp de veacuri şi veacuri numai pentru predominare, iar locuirea şi amestecarea se fac după ca-

taclisme teribile. Bogățimea născută face ca puterea-i să se simtă din ce în ce mai viu ; o parte dintr-însa se fuzionează cu nobilii, iar alta se organizează cu forța stabilă cu pretenții la stăpînire. Poporul rob se înalță, devine iobag, și dreptul la o existență mai umană îl resimte și el. Războiul dintre nobili și burghezi, ajutați de săraci, continuă pe tăcute, ascuns și durează veacuri. De-abia acum un secol, marea revoluțiune * —- izbucnirea unui foc ascuns — răstoarnă nobilimea zdruncinată de datorii și imoralitate și burghezia își întinde domnia, iar partea care a format revoluția, adevăratul popor, hrănit și el de iluzii, din iobag devine sclavul fabricii, al marii industrii, pe care burghezii, ca să-și mărească bogățiile, au înființat-o.

Astăzi vechea luptă stă încinsă. De o parte *săracii,* exploatații, ce se organizează în partid de luptă, iar de alta *bogații,* care, înșelînd speranțele muncitorilor în marea revoluție (1789) și reușind prin ajutorul acestora a răsturna nobilimea, i-au lăsat într-o stare mai rea decît cea anterioară. Nobilimea a rămas puțină, neputincioasă, și adevărații cîrmuitori ai lumii nu sînt decît bogații, care, prin meșteșuguri făurite de dînșii pentru înavuțire, robesc fabricilor și culturii capitaliste milioane de muncitori. Roadele muncii acestora formează, susțin și cresc capitalurile, ale căror funcțiuni fac din unii robi salariați, din alții muritori de foame, mijloc de degenerare a rasei omenești.

La un trai mai bun, burghezii au succedat nobililor și ei, la rîndul lor, vor cădea. Muncitorii vor căta ca ei să fie ultima clasă care, după dărîmarea burgheziei, să distrugă tendințele de exploatare reciprocă. E natural ca burghezia să cadă sub puterea muncitorilor, după cum de-a lor a căzut zdrobită puterea nobilimii. In același chip, dar poate și mai grozav, le va fi sfîrșania. Mișcarea muncitorilor e semnul cel mai vădit că începutul unei agonii înspăimîntătoare se simte. Cam scurt trai pentru burghezie! Ce înseamnă adunarea și alarmarea poporului constituit în partidă luptătoare ; ce înseamnă sforțările și concentrările internaționale ale partidei socialiste decît o luptă continuă și pregătirea pentru o lovitură ce trebuie să se dea în curînd unei clase uzurpatoare.

*** [Revoluția franceză de la 17891.**

Muncitori care ați rămas încă neîncorporați în marea partidă internațională a muncitorilor, în grabă uniți-vă și, adoptînd principiile acesteia, luptați împreună, căci *e firesc lucru ca victoria să fie a voastră !* Toate se vor schimba.

C.G.D. *Vasiliu*

„MUNCA" *(BUCUREȘTI), ANUL II, NR. 7 20 DIN 7 APRILIE ȘI 7 IULIE 1891.*

LA ANUL 1891 d. CHRIST

De cîtva timp asistăm reci la una din cele mai importante sălbăticii ce s-au putut vreodată face. Cît pentru noi vina nu e aşa de gravă, căci acum e ţară mică, împrejmuită de zgripţori puternici ; dar e gravă de tot pentru acele naţiuni mari, puternice, care merg în fruntea civilizaţiunii. Un glas teribil de protestare, mijloace mai energice contra barbariilor ce se comit ar trebui să cadă ca un potop din partea Europei civilizate, învăţate şi puternice asupra întocmirii înapoiate şi a stării de lucruri din Rusia. Sîntem la sfîrşitul veacului al XIX-lea şi în Europa, la popoarele cu tendinţe umanitare (care sînt şi ale creştinismului), înaintate pe calea învăţăturii, descoperirilor, cu obiceiuri departe cu totul de acela al popoarelor din alte continente, astăzi se mai permit fapte de care creştinii s-au plîns de multe ori şi pe care tocmai cei mai pravoslavnici, după cum se zic ei, le comit cu o neruşinare revoltătoare. Şi Europa burgheză tace.

Un ordin iscălit de bolnavul ţar al tuturor ruşilor comandă alungarea din diferite centruri comerciale şi industriale a tuturor evreilor. Ce le-au făcut evreii ca să-şi atragă pe capul lor mînia şi persecuţia guvernului ? Nu se ştie şi nici nu sînt de ştiut, căci veşnic sînt în cale

vorbele neghioabe, pretinse argumente ale antisemiţilor. Ce le trebuie argumente raţionale cînd zic că *aşa sînt ei.* Ca nici un şef de stat, acest mizerabil stăpîn a scris cu propria-i mînă pe ucaz „să se execute cu străşnicie".

într-adevăr, se execută cu o străşnicie nepomenită, în 24 de ore trebuie să părăseşti ţara, să-ţi laşi baltă toate, ce poţi vinde cu preţuri ridicol de ieftine vinzi, ce nu le laşi în seama agenţilor ştăpînirii, care ţi le regulează „cu străşnicie". Eşti bătut, închis, chinuit şi sub escortă transportat la graniţă. Oraşele lăturalnice gem de evrei. Oropsiţi, fără bani, nemîncaţi sosesc în Odesa, Ungheni, Reni, Varşovia, Vilna, Augustovo etc. şi aci pentru a trece hotarele sînt din nou exploataţi, închişi.

Fiind săraci lipiţi, aceşti muncitori de diferite bresle dorm pe uliţe, prin grădini publice, cîmpuri; ziua au a face numai cu stăpînirea.

Femeile plîng, jelesc din cauza suferinţei, lipsei ; copilul mai mare ţipă, dîndu-şi seama de mizerie, iar sugaciul, inconştient de toate, trage zadarnic din pieptul mamei flămînde. Agenţii poliţieneşti îşi bat joc de femei şi deflorează pe evreicele fecioare, şi lipsite de apărători. N-ai ce face, eşti la dispoziţia ştăpînirii şi, lipsit, înghiţi cu lacrimi nodul greu al suferinţei. Ce jale !

Trenurile *speciale* aduc ca pe vite grămezi de oameni şi şiraguri nemărginite sînt duse de jandarmi, ca surghiunite, la graniţă. Aceia le-au cerut bani pentru transportare peste graniţă şi de n-au alte chinuri. Ai crede, că lumea s-a întors şi că au venit timpurile începutului creştinismului. Şi Europa burgheză nu face nimica. Ba face, ce zic ? în unele părţi se lucrează la oprirea acestei invaziuni (!), în loc de a opri pe guvernul rusesc de la barbaria pe care fără frică o face.

Unele ziare de la noi au început a cere intervenţia guvernului şi sub o formă masonică, cu alte vorbe, cer oprirea invaziei de persecutaţi ! Regretabil din partea lor.

Ce trebuie să facă muncitorii noştri cînd fraţii lor de suferinţă sînt alungaţi şi chinuiţi ? Să lase în conştiinţă şi prin fapt chiar, de le-ar sta în putere, drumul liber. Care vor voi să-şi ducă suferinţele pe aci, să rămînă ; iar acelora care vor voi să se răspîndească în Orient sau Occident să le înlesnească prin toate chipurile trecerea. Cu cei care rămîn să se înfrăţească şi să

lupte cu înverşunare contra actualei stări de lucruri, pe care ei au sknţit-o aşa de amar. Ei, şi au dat în dese rînduri probe, vor fi unii din cei mai aprigi luptători, fiind crunt loviţi.

Iar tu, Rusie autocrată de azi, ai comis cea de pe urmă faptă barbară ce ai putut-o face. Ţi-ai decretat începutul sfîrşitului stării absolutismului, a domniei nobilimii şi a sărăciei amare. Alungaţii vor duce cu dînşii ciuda, necazul, mînia contra guvernelor ţarilor, ciudă pe care o vor păstra-o din generaţie în generaţie şi pe oare o vor învinge în sufletele popolarelor între oare s-au împrăştiat. Va veni ziua cînd sămînţa va da rod, cînd glasul de răzbunare şi puterile înmiite ale popoarelor umanitare vor dărîma starea economică îşi politică din imperiul ţarilor.

C.G.D. *Vasiliu*

„MUNCA (BUCUREŞTI), ANUL II, NR. ÎS DIN 2 IUNIE mi.*

D-l FILIPESCU SI REFORMELE ŢĂRĂNEŞTI

Mai deunăzi în *Timpul,* ziar al ciocoilor, d-1 Filipeseu Nicu, mare proprietar în jud[eţul] Brăila şi veşnic deputat al celui de-al III-lea colegiu din sus-zisul district, a dat la iveală o serie de articole menite să arate reformele necesare pentru un bun trai general al ţărănimii. Reformele ce le propune nu conţin nimic nou decît că sînt aşternute într-un mod pretenţios. In treacăt, ia în şfichiu partidele înaintate, expunînd marele (!) principiu prin care se va aduce o îmbunătăţire obştească şi care aparţine conservatorilor. Prin el se fericesc, căci prin el trăiesc ca atare. *„Pentru noi chestiunea îmbunătăţirii soartei sătenilor"* (şi deci a muncitorilor în general, putem adăuga şi noi) *e mai mult o chestiune de producţie decît o problemă de distribuţie a averilor".*

D-sa susţine că „necesitatea marii culturi şi trebuinţa unui echilibru între marea şi mica proprietate ar face nelegitime şi chiar dăunătoare încercările de a întinde mai departe, prin mijloace artificiale, mica proprietate", căci „ultima lege din 1889, operă (!) a partidului conservator[48], va putea încheia seria măsurilor menite a crea, prin intermediul statului, mica proprietate". Cum nu e po-

sibil ca această din urmă lege să împroprietărească pe toţi care au rămas neîmproprietăriţi din legile anterioare, a susţine ca cu aceasta să se încheie darea de pămînturi e o credinţă nedreaptă, căci din aceia care au trimis jalbe la minister şi din cei care s-au răzvrătit pentru împărţire vor rămînea încă foarte mulţi fără o proprietate individuală mică. Aceştia, desigur, vor veni să se facă robi celor cu ţarine, şi în special marii culturi, pentru că se simte „necesitatea marii culturi". Dar mica proprietate va putea sta alături cu cea mare, oricare ar fi legea guvernamentală de echilibru? Desigur că nu. Nu va putea rămîne în picioare nici o lege zisă de echilibru pe cît timp vor sta oblu legile economice de felul punerii consumatorului în posesia lucrului de consumat, aşa că mica proprietate nu va rezista unei concurenţe teribile pe care i-o va face cea mare. Preţul producţiei va fi mai jos (legea cererii şi a ofertei) şi micul proprietar, ca să-şi întreţină viaţa sa şi a alor săi, va trebui să-şi vîndă productele după cursul pieţei. în urmă, prin concurenţă şi prin parcelarea ţarinei sale mici între copiii săi etc., va ceda marii culturi, şi astfel mica sa proprietate va veni să se alipească marii proprietăţi, vechii mici proprietari devenind puri salariaţi. După cum în evoluţia industriei micii manufacturieri au cedat din ce în ce marii industrii şi în urmă s-au angajat ca muncitori salariaţi, tot aşa nu putem concepe într-o societate bazată pe anarhie în producere, comerţ îndrăcit, prin o concurenţă nesăbuită, o proprietate mare protejată, ce se dezvoltă alături cu o proprietate mică, pentru a cărei menţinere se fac reforme. Amîndouă întărindu-se nu pot sta la forţe egale, una va ceda în faţa alteia, şi cea care nu se va susţine va fi mica proprietate. La un moment dat vom avea faţă în faţă, după cum vom avea şi fără reformele propuse, vom vedea stînd vrăjmaşe două tabere : *marii proprietari burghezi* de sute de ori mai bogaţi decît cei de azi, căci reformele d-lui deputat vreau mărirea producerii, şi *neproprietarii, salariaţii,* care îşi vor disputa producţia.

Dar, după zisa articolelor în chestiune, mica proprietate va fi întărită prin o seriQ de legi, ca legea de delimitare a solului, a cadastrului, a transformării ministerului domeniilor în cel al agriculturii, a modificării tocmelilor agricole [49].

O lege a delimitării pămînturilor rămase încă nehotărîte în limite în urma legilor anterioare de împroprietărire n-ar întări mica proprietate, ci ar fixa mai mult fiecărui ţăran porţiunea lui de teren de cultivat şi nimic mai mult. Ce e drept ar împiedica puţin certele şi procesele dintre proprietari, codiţele lor şi stat, pe de o parte, cu ţăranii, pe de alta.

Cadastrul e un mare registru public, în care s-ar înscrie cantitatea, calitatea şi valoarea bunurilor cuprinse într-o anumită întindere dintr-o localitate oarecare. Acest cadastru are drept scop de a fixa într-un mod net venitul oricărei proprietăţi funciare, aşa că fiecare contribuabil să aibă posibilitatea de a-şi face singur socoteala contribuţiei ce are să dea şi nimeni nu-i va putea impune o plată mai mare în perceperea impozitelor. Acest cadastru n-ar întări cine ştie cum proprietatea individuală şi n-ar micşora mai mult nedreptăţile ce se produc azi în perceperea dărilor. Lucrările de cadastrare s-au făcut în străinătate după zeci de ani de muncă ; abandonate şi reîncepute cu încă mai mari greutăţi după sisteme nouă, n-au dat rezultate aşa de cinstite şi de drepte. Fertilitatea terenului variind, îmbunătăţirile aduse ţarinei schimbîndu-se din an în an, şi producţia va oscila între limite care trebuie la fiecare timp însemnate în registrul public, sau după spusa proprietarului, sau după controlul unor oameni speciali, căci după acestea se va plăti şi darea către stat sau comună. Iată un nou aparat administrativ întins care se înfiinţează ; o nouă maşină guvernamentală cu rotiţe multe şi şuruburi inconştii * te va aşeza la discreţia ei. Funcţionarii ei, ca mai toţi cei de azi, unii vînzîndu-se mai ieftin decît alţii, unii judecind mai arbitrar decît ceilalţi, vor face grea de tot şi chiar imposibilă regulata şi buna funcţionare a acestei imense instituţii. Proprietatea mică nu va fi întru nimic apărată de atacul celei mari, şi o mai conştientă şi mai cinstită distribuţie de dări, cu funcţionarea unei administraţii, ca toate, veşnic abuzive nu vor schimba starea relativă dintre marii şi micii producători.

Ministerul Domeniilor trebuie, după d-1 N. Filipescu, transformat într-un minister al agriculturii. Acesta, prin scrieri periodice, ce s-ar împărţi gratis prin şcoli, cursuri

*** [Inconştiente].**

instructive într-ale producerii, nu va întări cine ştie cum mica proprietate, căci şi marea proprietate, folosindu-se de aceleaşi învăţături (poate şi de mai multe, putîndu-le aplica mai lesne şi fără multe jertfe) de care s-ar folosi cea mică, nu văd în ce s-ar schimba prea mult raportul dintre marea şi mica proprietate. Producţia va deveni mai mare şi raportul dintre aceste 2 culturi rămînînd acelaşi ca cel de azi, în virtutea celor zise mai sus, mica proprietate va fi înghiţită de cea mai mare şi vom ajunge tot acolo, cu toate măsurile reformative susţinute.

Capitalul mobil pe care l-ar pune ministerul la îndemîna agricultorilor prin credite, chiar în modul cel mai lesnicios ; casele de economie, atît de lăudate şi atît de recomandate de autorul articolelor din *Timpul,* din cauză că omul e prea supus împrejurărilor şi nu poate da decît cu greu ce i s-a împrumutat şi deoarece nu-şi opreşte azi, dacă ar pune ceva la casa de economie, decît strictul necesar mai adesea, pentru a reveni asupra banilor foarte repede sau la nevoi casnice sau cetăţeneşti, căci guvernul nu ştie de nimic cînd e vorba de percepere de dări şi datorii — le socotim pe aste două din urmă ca reforme îngreuitoare.

Cît despre legea tocmelilor agricole, avînd a regula obligaţiile dintre cel bogat şi cel ce simte nevoie de a trăi obligîndu-se, ea nu intră în cadrul legilor de consolidare a micii proprietăţi; în cadrul în care e vîrîtă, şi, trecînd acum peste ea, ne rezervăm obligaţia de a reveni asupra acestei legi de modificare cerută de conservatorul de la *Timpul.*

Deci din toate reformele susţinute, numai legile : transformarea ministerului domeniilor în al agriculturii, înfiinţarea caselor de economii şi capitalul mobiliar, pe care acesta l-ar pune la îndemîna agricultorilor, prin credite uşor sau greu solvabile, numai acestea pot mări producţia, dar nu pot susţine mica proprietate. Reformele acestea ce măresc producţia pot spori avuţia naţională, dar nu măresc bunul trai şi nici nu îmbunătăţesc starea materială a maselor. Pentru ce? Pentru că, după conservatori, *„chestiunea îmbunătăţirii maselor e mai mult o chestiune de producţie decît o problemă de distribuţie a averilor".* Acesta e principiul care călăuzeşte, acestea sînt ideile care fac pe burghezi ca să se laude, numind partidele înaintate, ca cel socialist, de

retrograde. Şi ştiţi de ce? Pentru că partidul socialist astăzi, deoarece avem destulă producţie pentru ca toţi să trăiască bine, *îşi concentra toată atenţia asupra împărţirii producţiei* decît asupra măririi ei. Dacă acest deputat scrie că mărirea producţiei aduce o îmbunătăţire generală în trai, atunci se înşală şi dacă o va mai susţine făţărnicia îi va fi pecetea lui şi a aprobatorilor săi. în ţările apusene, unde producţia s-a mărit atît de mult, bunul trai general *nu e întru nimic mai ridicat decît al nostru.* în Anglia, Franţa, Germania, unii economişti burghezi, care ca şi d-1 Filipeseu, nu au luat în seamă al 2-lea punct din marele (!) principiu, au susţinut că mărirea producţiei industriale va aduce bunul trai general şi cînd dînsa a ajuns la apogeu s-a văzut deziluzia. Producătorul (muncitorul) nu avea nici măcar strictul necesar cum îl avea mai înainte. Dînsul n-avea ce mînca şi mizeria înspăimîntătoare şi-a făcut din el un rob. în schimb burghezul devine de sute de ori milionar şi în bucuriile unei vieţi liniştite şi dulci se răsfaţă. în ce s-a ridicat starea săteanului din Apus dacă din marea cultură câmpenească numai de-alde ducele de Edinburg îşi umple buzunarele cu milioanele scoase din producţia mare? Starea săteanului de acolo nu e de rîvnit, deşi după ideea celor de la putere poziţia lui economică ar fi trebuit să fie satisfăcătoare. Astăzi poate geme într-o sărăcie şi mai grea decît în timpurile evului mediu.

Deci simpla mărire a producţiei n-aduce nici o îmbunătăţire clasei muncitoare, şi dacă ea stă rău acolo, unde producţia a ajuns la un grad aşa de mare, aceasta se datoreşte nedreptei împărţiri a averilor, a producţiei. *Socialismul naşte din această nepotrivire dintre producţie şi împărţire şi-şi propune a aduce o distribuire mai raţională a producţiei.* Poate să crească producţia oricît de mult, dacă dînsa va continua a fi acaparată numai de o parte din oameni, partea cealaltă va rămînea în mizerie. Iată însemnătatea diviziunii productelor. E firesc ca conservatorii, ca parte a burgheziei, să ţie la principiul măririi de producţie, să aibă mai puţină grijă la împărţire. Mărind producţia, se măreşte şi averea ei, căci azi capitalistul te ţine în Mu şi îşi îndeasă hambarele cu rodul tău şi buzunarele cu banii scoşi din munca furată. De ce s-ar ocupa de problema distribuţiei averilor

pe o bază mai rațională cînd așa îi convine mai bine? Principiul e detestabil, dar demn de burghezie.

Iată reformele pe care le propune și le susține ciocoiul din jud. Brăila, iată baza, iată și ținta la care tinde. Nimic nu va schimba din starea actuală a clasei muncitoare, dar poate o va accentua. Pretenția de îmbunătățire e demnă de un șarlatan. După cum, unii suferind de o boală incurabilă, doctorii adunați dau speranță la o viață îndelungată prin vorbe și doctorii care nu opresc deloc mersul fatal al răului, tot așa acestei societăți legiuitorii dau reforme care nu pot opri mersul relei stări și, căutînd să o convingă despre ceea ce înșiși nu sînt convinși, vor rămîne neascultați, căci sfîrșitul inevitabil va întinde cadavrul înjghebării de azi.

C.G.D. *Vasiliu*

„MUNCA" (BUCUREȘTI), ANUL II, NR. 25 DIN 11 AUGUST 1891.

ROBIA FRAZEI

La Congresul internațional din Bruxelles[50], marele agitator socialist Wilhelm Liebknecht a pronunțat o frază de o adîneă însemnătate: *„Trebuie să nu cădem în robia frazelor"*. Și în adevăr pentru socialiști e un mare pericol de a cădea în robia frazei, una dintre cele mai rușinoase robii. Clasele cele stăpînitoare, de cînd există, au știut această proprietate a frazei și de aceea au creat un șir întreg de fraze menite să robească mulțimea. Astfel au fost și sînt o mulțime de fraze în privința patriotismului, moralei, fraze de ordine religioase etc.

înconjurînd aceste fraze de un respect superstițios, prefăcîndu-le în dogme de care nimeni nu poate să se atingă și pe care nimeni nu trebuie să le discute, clasele stăpînitoare au făcut din ele niște paväze puternice pentru stăpînirea lor.

Cugetarea critică a veacului nostru, și mai ales socialismul, care e un factor eminamente revoluționar, a supus criticii toate aceste fraze sacrosancte, a arătat ce se ascunde sub dînsele, a arătat adevăratul lor sens și, astfel, socialismul tinde tot mai mult și mai mult către

liberarea maselor populare de sub jugul frazelor dogmatice, ca şi de sub jugul claselor privilegiate.

Dar socialiştii sînt şi ei, la rîndul lor, fiii societăţii de azi. Prin atavism, prin moştenire, prin educaţie etc., socialiştii au şi ei încarnat în organismul lor unele tendinţe burgheze şi trebuie multă luptă cu sine însuşi pentru a le distruge ori a le stăpîni. între aceste tendinţe este şi aceea, cum am zis, de a crea fraze dogmatice şi din astă cauză unii socialişti cad în acest păcat moştenit din societăţile trecute. Şi au căzut mai ales în acest păcat anarhiştii-socialişti, ca să nu spunem că aproape numai anarhiştii. Liberîndu-se de sub jugul frazelor dogmatice burgheze, anarhiştii şi-au creat din vocabularul revoluţionar un şir de fraze dogmatice-revoluţionare, fraze *sacrosancte,* care în biserica anarhistă sînt menite să aibă aceeaşi înrîurire şi să producă aceleaşi efecte ca şi în biserica catolică sau protestantă, şi anume : dintr-o parte să sugereze un respect superstiţios, iar de alta să ucidă critica în privinţa acestor fraze, prefăcîndu-le în dogme.

în primul caz, ca şi în al doilea, robirea credincioşilor, robirea prin fraze. Să luăm bunăoară cîteva fraze, cum sînt *revoluţia socială* (pe aceste cuvinte un anarhist credincios le repetă cel puţin de 500 de ori pe zi), *lichidarea socială, distrugerea statului, autonomia individuală, poporul nu mai poate să aştepte, temperament revoluţionar etc etc.*

Toate aceste cuvinte şi fraze, dintre oare unele au un sens imens de complex, în gura unui anarhist ajung curate formule, dogme lipsite de un înţeles real şi adînc, dar în schimb foarte simpliste şi comode, ca atare îndestulează perfect inteligenţa leneşă a unui om care nu vrea ori nu poate să cugete mai adînc.

Aşa, să arăţi unui anarhist că într-o societate organizată, oricare ar fi ea, un individ trebuie să supună interesele sale înaintea intereselor colectivităţii, că un om nu poate să facă ce-i trăsneşte prin cap, cu atît mai mult acuma în partida socialistă, care e o armată organizată de luptă, un membru al partidei trebuie să se supună hotărîrilor ei... Dovezile pot să fie oricît de puternice, dar anarhistul simte îndată că ceea ce zici nu se potriveşte cu una din formulele învăţate de el pe de rost şi va începe să strige : „Dar atunci unde-i *autonomia individuală, iniţiativa individuală ?* distrugeţi liber-

MUNCA

ROBIEA FRAZEI

tatea omului, sînteţi despoţi tirani!!!". Tot aşa şi creştinii, la cea dintîi încercare de a supune criticii dogmele lor, încep să strige: „Atei, blesfematori de dumnezeu!" Sau să luăm un alt exemplu. Vorbind cu un anarhist, îi dovedeşti că transformarea socială nu se face de azi pînă mîine, că pentru această transformare trebuie mai întîi ca condiţiunile economice, dezvoltarea economică să ajungă la o anumită treaptă, care ar face cu putinţă această transformare; al doilea, poporul muncitor trebuie să fie organizat şi conştient de ţelul lui. Fără aceste două condiţiuni, o transformare socialistă a societăţii e absolut cu neputinţă.

Ei bine, poţi să dovedeşti foarte clar acest adevăr, anarhistul însă,' avînd în cap în loc de argumente formule şi dogme, e foarte sensibil pe cît e vorba de dogmele sale şi-ţi va striga: „Dar poporul muncitor nu mai poate aştepta, vă e uşor să aşteptaţi voi, îmbuibaţilor; voi adormiţi poporul" şi alte clişeuri de acest soi.

Să luăm alt exemplu. Dovedeşti unui anarhist că faptele violente individuale nu numai că nu sînt prielnice revoluţiunii sociale, ci chiar o compromit. Asemenea fapte (aşa-numita propagandă prin fapt) distrug orice vază socialiştilor în popor, îi fac să treacă drept hoţi şi dau un *prilej justificat* guvernelor burgheze de a lua măsuri de exterminare în contra socialiştilor. Argumentele ce i le dai pot să fie de neînvins, dar anarhistul, foarte sensibil, simte îndată că e o nepotrivire cu dogma lui şi va răspunde: „Cum? sînteţi contra mijloacelor revoluţionare? Deci nu sînteţi revoluţionari, ci oportunişti, posibilişti, adormitori ai poporului!" şi aşa mai departe.

Şi astfel, la orice argument, robul frazei are ca rezerve cîteva formule de dogme care formează crezul lui şi din care crez nu-1 vei scoate, pentru că ştie omul că în afară de acest crez el n-are nici o putere şi apoi anarhistul (vorbim de cei sinceri) e hipnotizat el însuşi de aceste cîteva formule şi dogme.

C. D. G.

„MUNCA" *(BUCUREŞTI), ANUL II, NR. 37 DIN 3 NOIEMBRIE 1891.*

UN SFAT TOVARĂŞILOR SOCIALIŞTI-DEMOCRAŢI TINERI

Mari sînt chestiile sociale, grea e rezolvarea lor, dar mari sînt şi forţele şi entuziasmul puse în serviciul dezlegării lor. în România o seamă de tineri adunatu-s-au odinioară la Iaşi şi înfipseră prin ţarinele cotropite, pe coşurile fabricilor steagul roş al socialismului. Anii trecură, sămînţa aruncată dă roade, muncitorii de la sate şi de la oraş îşi dau mîna şi în cîteva ocaziuni arătară că au devenit în parte conştienţi de drepturile lor. Epoca burgheză se accentuează mai bine, proletariatul crescînd se mişcă şi socialismul se lăţeşte.

Tineretul cult socialist din Bucureşti, la rîndul său, dă pînă la un timp porţia lui de forţe necesare pentru împingerea carului socialist. Entuziasmul lui e mare şi, printr-o propagandă vădită mai ales prin rezultate, reuşeşte întrucîtva la înălţarea şi centralizarea puterilor partidului muncitorilor. Ca să iuţească pasul socialismului şi pentru ca numărul acelor care se înrolează în tabăra noastră să crească, pentru ca cei care îşi dau seama de ideile sociale să se mărească, tineretul cult, constituit în grup de propagandă, s-a hotărît a tipări mai multe broşuri socialiste. întreprinderea aceasta, cît se poate de

fericită, ar fi fost într-adevăr rodnică şi mănoasă dacă acel grup n-ar fi comis două greşeli mai de căpetenie.

1) O adeziune prietenească dintre tinerii social-democraţi şi cei cîţiva anarhişti-copii de la noi a atras şi o unire pentru o activitate comună în scop de propagandă[51].

2) Dacă unirea asta nu s-ar fi comis, atunci tendinţa manifestă de separatism faţă de mişcarea socialistă înjghebată în România le dă o nouă vină.

Unirea cu acei cîţiva anarhişti nu numai că nu e folositoare, dar e chiar dăunătoare mai ales pentru tinerii noştri, căci în publicarea broşurilor vor intra şi cîteva scrieri anarhiste şi paguba va fi mai eminentă şi poziţia nu va fi în afară de pericole. Cine nu cunoaşte cu ce ochi sînt priviţi anarhiştii şi cîte calamităţi nu se năruiesc din partea forţelor burgheze asupra acelor care lucrează în comun cu acest neam de răzvrătiţi ? Cine nu ştie rezultatele unor astfel de activităţi ?

Ar fi mai bine ca tinerii noştri, cînd e vorba de lucrat pentru socialism, să-şi despartă cel puţin activitatea ; să lucreze separat de anarhişti.

Dar, pentru ca activitatea lor să aducă într-adevăr foloasele pe care ei le speră, grupul de propagandă ar trebui să publice operele socialiste nu în afară de mişcarea socială * din România, ci în unire cu ea, încorporată într-însa. Grupul de tineri social-democraţi va fî atunci în afară de orice teamă, va putea lucra la largul său şi mai eficace, căci va fi ajutat şi ocrotit de partid. Rezultatele vor fi mai admirabile şi poporul lucrător va fi mai uşor şi mai repede luminat din cauza întinderii şi relaţiilor partidului. Cît timp vor lucra despărţiţi de partid, folosul ce vor aduce socialismului va fi numai aparent, nicidecum real.

Ca tînăr ce vă cunosc bine şi v-am urmărit de aproape vă zic : Despărţiţi-vă de aceia cu care din întîmplare v-aţi unit, adunaţi toate forţele voastre şi în fapte ca acelea pe care vreţi să le faceţi, uniţi-vă cu Clubul muncitorilor, căci numai astfel opera voastră va avea un rezultat satisfăcător.

Eu, care fac parte din alt grup socialist de tineri iniţiaţi, în numele căruia vorbesc, declar solemn că dacă urmaţi calea apucată întorc privirea de la voi si caut lumina acolo unde trebuie să o găsesc, adică în mişcarea generala a partidului muncitor din România. înfundat mtr-msa voi lupta cu folos şi plin de mulţumire voi privi clătinarea organizaţiei de azi si ispăşirea ei de un noian de rele.

C. G. D. Vasiliu

„MUNCA" ***(BUCUREŞTI), ANUL II, NR. 37 DIN 3 NOIEMBRIE 1891.***

*** [Socialistă].**

SĂ NE PREGĂTIM PENTRU REVOLUȚIE [52]

„Să ne pregătim pentru revoluțiunea viitoare", „Să fim gata pentru a săvîrşi revoluțiunea viitoare", „Proletariatul trebuie să se organizeze pentru a putea face revoluțiunea care va zdrobi această societate burgheză putredă, asupritoare şi nedreaptă", iată cuvinte pe care le veți citi zilnic în gazetele partidului muncitorilor din toate țările şi în toate scrierile socialiste.

Aceste cuvinte au o mare însemnătate, cuprind în ele curatul adevăr şi sînt pline de învățăminte pentru toți aceia care-şi dau seama de înțelesul lor adevărat, pentru toți aceia care pricep mişcarea socialistă şi a partidului muncitor, dar pe cît sînt de folositoare pentru aceia care le pricep adevăratul înțeles, pe atîta sînt de vătămătoare pentru cei care iau cuvîntul de *revoluțiune* şi de *revoluționari* în înțelesul pe care-l dă orişicare burtăverde, care, îmbuibat de mîncare şi băutură, nu mai are vreme să cugete.

Nu mai încape nici o îndoială că pentru burghezi şi ciocoi *revoluționarii,* şi prin urmare socialiştii care sînt revoluționari, înseamnă nişte oameni care îndeamnă poporul „să ieie ciomagul şi toporul să omoare pe proprietari şi capitalişti", iar *revoluțiune,* după ei, înseamnă răscoală, ieşirea poporului pe ulițe înarmat cu ciomege şi topoare şi măcelul pe stradă. Sînt şi burghezi şi ciocoi care înțeleg ca şi noi ce înseamnă a fi *revoluționari* şi *revoluțiune,* dar din rea-credință, din *interes* nu vreau să lumineze chestia, ba încă pe la întruniri strigă şi ei că „socialiştii împing norodul la răscoală, că vreau să ucidă pe negustori şi fabricanți şi să le ia averile", iar burtăverzimea cu gura căscată, cu sudorile pe frunte, întocmai ca *baba de la panoramă* căreia i se trag sforile de către *neamț,* începe a lipăi din palme în semn de satisfacție şi cînd *şarlatanul* burghez ori ciocoiu, pentru a juca bine comedia, sfîrşeşte: „Deci trebuie să luăm măsuri de a stîrpi această buruiană rea" burtăverzimea, cu ochii învăpăiați, aiurind ca într-o beție de bucurie că şi-au găsit *mîntuitorul,* se grămădeşte în jurul şarlatanului, îl ridică pe umeri, deshamă caii şi se înjugă iar la carul şarlatanului! Cuvintele de *revoluție* şi *revoluționari* în înțelesul în care-l iau burtăverzimea şi ciocoii şi burghezii şi şarlatanii plac asemenea foarte mult puilor de burghezi şi de ciocoi cărora la vîrsta de 15—20 ani le place să se numească revoluționari, socialişti, reformatori şi mai ştiu eu ce. închipuirea de a vedea poporul în strade la măcel, de a vedea sîngele curgînd, iar ei, nobilele odrasle, în fruntea poporului cu steagul roşu în mînă conducînd poporul „la măcel îi exaltează, le produce o gîdilătură plăcută la burtă şi la creierii lor bolnavi". De aceea mai toți aceşti *pui de ciocoi* la acea vîrsta sînt revoluționari, anarhişti etc., ca mai apoi la vîrsta de 23—24 de ani, pentru o slujbuşoară de procuror, de subprefect ori pentru un loc de deputat, să spuie cu ifos înaintea aceleiaşi burtăverzimi pe care cu cîțiva ani în urmă o condamnase la moarte cam aceste cuvinte: „Am fost şi eu socialist, dar atunci eram tînăr, necopt la minte, acum, după ce am prins la minte, am văzut că socialismul e o nebunie, un lucru care nu se poate îndeplini. Cum, strigă ei biruitori, să sfărîmăm societatea de azi, alcătuirea de azi, dar ce punem în loc? Să omorîm pe bogații de azi şi să le împărțim averile, dar pe urmă nu au să fie alți bogați care vor despoia pe cei săraci?". Noi, socialiştii, convinşi sîntem de o părere cu aceşti *pui de ciocoi* că *erau nebuni* atunci cînd ei se credeau

socialişti şi reformatori şi că socialismul cu revoluţiunea pe care o credeau ei şi cu *revoluţionari ca dînşii* nu se poate îndeplini; nu sîntem însă de părere cu dînşii cînd spun că „acum au prins la minte", ci credem că tot nebuni au rămas fiindcă vorbesc de lucruri pe care nu le pricep şi nu le-au priceput niciodată, dar *acum* pe lîngă nebuni mai sînt şi şarlatani; dar... orice burghez care se respectă îţi va spune că acel om are mai multă minte care va fi mai şarlatan şi va şti să facă mai multă avere.

Pentru ca cuvintele de revoluţiune şi de revoluţionari să fie luate de muncitori şi de prietenii noştri, precum şi de toată lumea cinstită care n-a avut prilejul să studieze şi să cugete miezul acestor cuvinte în adevăratul înţeles, vom da cîteva lămuriri asupra înţelesului acestor cuvinte. Facem aceasta nu pentru a ne îndreptăţi în faţa ciocoilor şi a burghezimii, a claselor stăpînitoare, care, oricîte lămuriri le-am da, nu ne vor înţelege şi *au tot interesul de a nu înţelege* şi faţă cu care orice vorbe vom întrebuinţa vor fi în zadar, dar o facem fiindcă înţelegerea deplină şi adevărată a înţelesului acestor cuvinte de către muncitori şi prietenii noştri va avea o mare însemnătate pentru dezvelirea şi creşterea puterii partidului muncitor în ţară la noi, cum voi arăta în urmă.

Revoluţie Cărui burtăverde nu i se zburleşte părul, nu-şi pierde gustul de mîncare, nu rămîne ca trăsnit la auzul acestui cuvînt? Această afurisită de revoluţie, care vîră în grozile morţii pe burtăverde, merge înainte, îşi face lucrarea sa neîncetat sub ochii d-lui burtăverde, fără ca el s-o vadă, fără ca el s-o priceapă şi s-o înţeleagă. Am putea zice că sîntem în plină revoluţie acum şi cu toate aceste nu vedem nici măcel, nici vărsare de sînge! Pentru a dovedi acest lucru n-avem nevoie să ne adîncim în teorii, în lucruri grele de înţeles, e de ajuns să luăm cîteva pilde, cîteva fapte petrecute la noi în ţară de vreo 20 de ani încoace.

Fiecare-şi aduce aminte că cu vreo 25 de ani în urmă erau în ţara românească un mare număr de oameni, am putea zice o clasă de oameni, atît erau de numeroşi, care se hrăneau din cărăuşie, harabagialîc, fie transportînd mărfuri, fie transportînd oameni. Mai era încă o altă clasă de oameni, destul de numeroasă, care se hrăneau din mica industrie, precum ciubotari, ţesători de sumane, pălărieri, stoleri etc. etc., care aveau fiecare atelierul său de lucru şi chiar dugheana de desfacere a mărfii şi doi sau trei ucenici, care lucrau cu maistrul pînă învăţau meşteşugul bine şi apoi ajungeau şi ei maiştri. Mai era în satele noastre o mulţime de femei meştere care fabricau pînza fină, lăicere şi velinţe artistic lucrate şi cusături cu desenuri artistice, şi am putea zice că toate ţărăncile fabricau pînza pentru trebuinţa familiei lor. Unde mai sînt aceste clase de oameni? Unde mai sînt acele mici industrii, şi mai ales acele industrii ale ţărăncilor române? Au pierit breslele de meşteşugari, a pierit cărăuşia, a pierit industria casnică, şi categoriile de oameni care se hrăneau din ele s-au amestecat în altă clasă, s-au dedat altor ocupaţii pentru trai. Pentru ce? Pentru că la noi în ţară de 25 de ani avem *revoluţie* neîncetat, care ucide unele aşezăminte, unele întocmiri sociale şi născoceşte altele nouă. Şi cine face această revoluţie? Sculatu-s-a vreo categorie de oameni „cu ciomegele şi cu topoarele" ca să ucidă pe cărăuşi, ori pe meşterii mici, ori pe ţărăncile care coseau frumos cu arnici şi cu mătase? N-am auzit nici eu şi cred nici dv. că s-ar fi întîmplat aşa ceva. Şi, cu toate acestea, aceste categorii au dispărut sau cu totul, sau în mare parte. Cine i-a ucis dar? *Cine a făcut revoluţie împotriva lor?* Maşina cu abur i-a ucis, ea a făcut această revoluţie. îndată ce s-a făcut drumul de fier, cărăuşii şi harabagiii au trebuit să piară, au trebuit să-şi vîndă vitele, nemaiavînd ce face cu ele, şi să-şi caute hrana în altă ocupaţie. Odată maşina cu abur introdusă pentru transportul mărfurilor şi oamenilor, ea nu s-a mulţumit să ucidă numai pe cărăuşi, ci a mers cu revoluţia mai departe, călcînd în picioare şi nimicind cu nepăsare tot ce-i sta ei în cale. Şi iată cum: uşurîndu-se şi ieftinindu-se transportul mărfurilor, s-au întîmplat două lucruri foarte însemnate pentru a face revoluţia aşa cum îi place maşinii cu abur: 1) O mare mulţime de mărfuri din străinătate au năvălit în piaţa noastră, mărfuri foarte bune, foarte frumoase, aşa cum nu puteau face meşterii noştri şi, în acelaşi timp, mult mai ieftine. Ce s-a întîmplat? Toată lumea-i plăcea să cumpere lucru bun, frumos şi în acelaşi timp mai ieftin şi prin urmare cumpăra mărfuri venite din străinătate, iar breslaşii noştri se uitau cu jind că uşa prăvăliei lor nu se mai deschide, şi de la o

vreme foarte mulți din ei au trebuit să-și închidă prăvălia și să caute altă ocupație pentru hrană, blestemînd această vreme ticăloasă care le-a luat pîinea din gură și aruncînd vina pe orișice le venea în cap, *numai pe revoluția mașinii cu abur,* pe care nu o pricepeau, nu o învinuiau. Așa, breslașii din Moldova blestemă pe jidani, zicînd că ei ie-au luat pîinea din gură, căci lucrează rău și vînd ieftin, dar, nu știu, breslașii din Muntenia, care nu aveau jidani pe vremea cînd mașina a început a-i trimite printre proletari, și cei din Oltenia, care nici astăzi n-au jidani, pe cine vor fi mai blestemînd. 2) Țara noastră punîndu-se în legătură prin drumuri de fier cu celelalte țări și legîndu-se porturile noastre cu restul țării prin drumuri'de fier, au început productele noastre agricole să fie căutate și cumpărate pentru alte țări. Mai înainte un negustor care cumpăra grîu din județul Botoșanilor trebuia să plătească chiria numai pînă la Galați de două ori mai scump decît prețul griului și în timpul acestei călătorii putea să fie ploaie necontenit și să-i strice toată marfa, de aceea nu putea cumpăra grîul de la proprietar decît cu un preț foarte mic, pe cînd acum proprietarul din Botoșani va ține la preț, căci grîul lui ori va apuca drumul pe uscat spre țara nemțească ori drumul spre mare. Transportul e foarte ieftin, repede și sigur, că, fiind la adăpost în vagoane, nu poate fi stricat, și de aceea acum va lua de trei ori mai mult preț pe grîu decît atunci, adică toată partea aceea care se dădea cărăușului pentru chirie și partea aceea care o oprea negustorul pentru marfa care s-ar strica sau risipi. întreindu-se prețul pe productele agricole și în același timp înmulțindu-se și gusturile proprietarului de a avea de toate și a se purta după cea din urmă modă, care ne vine în fiecare zi cu drumul de fier sub forma de mărfuri, a început a întinde din an în an cultura pămîntului și a cultiva bucăți din ce în ce mai mari de pămînt.

Cu cît se cultivă bucăți mai mari de pămînt, cu atîta trebuie brațe mai multe și, munca cîmpului făcîndu-se numai în o parte a anului și în timpuri anumite, brațele bărbaților nu mai ajung, ci e nevoie și de brațele femeilor și ale copiilor. Femeia va putea cîștiga la munca cîmpului un franc pe zi și mîncarea, ceea ce n-ar putea cîștiga prin țesut sau cusut ori vor fi puține, din cele mai meștere, care vor cîștiga acest preț; apoi marfa venită din străinătate e foarte ieftină, pînza țărăncii nu mai are prețul care ar egala cu munca pusă de dînsa, încît mai îi vine să ia sapa sau secera să cîștige un franc pe zi decît să facă o industrie care azi nu mai are nici un preț și se vinde în piață mai ieftin decît îi trebuie pentru a se hrăni. Iată dar cum numai mașina cu abur a drumului de fier a făcut schimbări nemăsurat de mari, a făcut o *revoluțiune* uriașă, pe care n-ar fi putut-o face sute de mii de oameni „înarmați cu ciomege și topoare". A ruinat și a ucis pe cărăuși, a ruinat și a ucis pe maiștrii mici și industria casnică a femeilor, a ridicat o clasă de negustori, care s-au îmbogățit cum nu-și puteau închipui părinții cu vreo 50 ani în urmă, a făcut să se înzecească producția agricolă și cîte alte urmări care nu ne e cu putință a le arăta în un articol de ziar.

Mașina cu abur ajunsă aici nu se mulțumește cu atîta, ea nu voiește numai să care productele, ci ea vrea să le producă singură și să înlocuiască munca omului, ea începe să ia secera din mîna țăranului nostru — demult i-a luat deja umblăciul și treierul cu cai —, începe a-i lua plugul, așa încît țăranul care găsea de lucru la proprietar începe a nu avea de lucru sau a avea, dar cu un preț foarte mic, încît nu-i mai ajunge cu ce să ducă măcar o viață de azi pe mîine ; cultivînd bucățica lui de pămînt alăturea cu proprietatea mare, el pierde din an în an și e amenințat a-și pierde și această bucățică de pămînt, cum am arătat altă dată, căci proprietatea mică față cu proprietatea mare e ca cărăușia față de drumul de fier ; precum aceasta a ucis cărăușia, tot așa proprietatea mare ucide pe cea mică.

Astăzi proprietatea mare introduce pe fiecare zi mașini care vor arunca pe țărani în proletariat și astfel vom avea în curînd un proletariat agricol foarte numeros. Această proletarizare a și început. Iată dar cum mașina cu abur a revoluționat și revoluționează neîncetat satele noastre, a dărîmat o formă socială care a trăit veacuri și a înlocuit-o cu altă formă socială. De unde pînă mai dăunăzi țăranul era unealtă de muncă prin care se produceau roade, astăzi e rolul uneltei de muncă, care-i mașina. Corespunzător cu această schimbare de producere, s-au schimbat și obiceiurile și viața familiei. De unde înainte femeia avea grijă de a crește copii, de a căuta de casă, de a fabrica tot ce trebuia pentru îmbrăcămintea

familiei, astăzi munca bărbatului în afară nu mai ajunge, industria casnică a femeii nu mai are valoare, de aceea femeia e aruncată la cîmp sau la pădure alături cu bărbatul ; tot asemenea şi copiii cei mai răsăriţi, *rămînînd copilul de 5 sau 6 ani acasă să facă pe gospodina, să îngrijească de fraţii cei mai mici, să caute de casă şi cele din jurul ei.*

La oraşe îndată ce au început a se grămădi capitaluri, maşina cu abur a fost introdusă în industrie, şi bieţii meşteri cu acul şi cu sula, cu dalta şi gealăul, cum am zis mai sus, au trebuit să-şi închidă' atelierele şi să-şi caute alte ocupaţii. Dar, fiindcă puţine produse industriale se produc la noi, nu maşina cu abur din ţara noastră a ucis pe breslaşii noştri, dar maşina din ţări străine i-a ucis, i-a concurat; a urmat că aceşti breslaşi n-au putut toţi să intre măcar ca muncitori în fabricile noastre, deoarece nu sînt de ajuns, de aceea numai o parte din ei au rămas muncitori industriali, iar altă parte au năvălit spre bugetele statului sau ale comunelor şi au organizat industria bandelor de bătăuşi de care se făleşte Pache, primarul capitalei, iar altă parte au năvălit pe la sate, alcătuind ceea ce se numeşte *„lipitorile satelor".* Iată dar cum de 25 de ani mai cu seamă ne aflăm în plină revoluţie, cum formele vechi ale societăţii se duc şi nasc altele nouă, cum producerea s-a schimbat cu desăvîrşire, schimbînd cu ea şi obiceiurile şi aşezămintele vechi şi născîndu-se alte instituţii cu totul deosebite, cum categorii de oameni care se hrăneau din o ocupaţie au dispărut şi alte categorii de oameni cu alte ocupaţii au luat locul celor dintîi, neuitînd între instituţiunile nouă şi bandele de bătăuşi. Iată cum în ţara românească s-a făcut cea mai mare revoluţie în un timp foarte scurt — adică răsturnarea boierilor de sînge, a evgheniştilor şi a aşezămintelor vechi şi înlocuirea lor prin burghezime şi prin aşezămintele liberalo-burgheze, şi această revoluţie, această răsturnare s-a făcut fără măcel, fără vărsare de sînge, ci numai prin -schimbarea mijloacelor de producere, prin introducerea maşinii şi capitalului în producere. întrebaţi pe cel mai idiot burghez dacă răsturnarea aristocraţiei şi aşezămintele lor vechi, precum şi înlocuirea lor prin aşezămintele burgheze nu înseamnă o mare revoluţie. Şi, :fără să stea la gînd, îţi va răspunde că această schimbare

e revoluţiune şi încă de va fi de cei de la 48 va începe a vărsa lacrimi şi a se făli : „Ce vremuri erau acele, ce revoluţionari eram noi !". Dar cînd noi, socialiştii şi muncitorii, vorbim de revoluţie, îndată încep a zbiera : „că îndemnăm poporul la răscoală !" şi, cu toate acestea, ştiu bine că revoluţia se poate face şi fără bătaie, şi fără vărsare de sînge, şi fără mijloace de silnicie. Dar n-am sfîrşit cu această însemnată chestie.

II

Am văzut, în articolul dinainte, cum maşina cu aburi a schimbat chipul de producere, şi cu el aşezămintele şi formele sociale vechi, cum a făcut o întreagă revoluţie fără nici o vărsare de sînge în timp de vreo 30 de ani numai. Această revoluţie a ajutat la dărîmarea formelor vechi, la desfiinţarea clasei stăpînitoare vechi, a boierilor de sînge, şi la înfiinţarea clasei burgheze, a clasei capitaliste, precum şi la întărirea şi domnia ei asupra celorlalte clase. Revoluţia burgheză a scos pe bărbat şi pe femeie din viaţa familială şi i-a adunat în jurul maşinii, ea a schimbat producerea din individuală în producere în devălmăşie ; astăzi e aproape cu neputinţă ca individul singur să-şi producă toate cele de trebuinţă pentru dînsul, ci e 'silit împreună cu alţii a lucra în devălmăşie cu ajutorul maşinii sau cel puţin a împărţi munca împreună cu alţii.

Dar, revoluţia odată făcută, nu se opreşte deloc, ci merge înainte, dărîmă forme şi aşezăminte introduse de curînd şi întemeiază altele noi. Dar, dacă pînă acum chipul de producere şi aşezămintele corespunzătoare cu acel chip de producere au slujit spre creşterea şi mărirea puterii burgheze, revoluţia care se face zi cu zi în chipul de producere a bogăţiilor se face în paguba şi spre ruina puterii burgheze. Vom cerca să dovedim aceasta iarăşi cu fapte practice, fără a căuta să ne vîrîm în chestii mai adîncite.

Maşina, cum am zis, a dărîmat deosebitele forme de producţie şi cu ea deosebitele categorii de oameni ce trăiau din acele producţii, precum : meşterii, cărăuşii etc. Maşina acum, la rîndul său, slăbeşte rîndinile burghezilor, trimiţînd necontenit o parte dintre dînşii în rîndurile proletariatului.

Orice descoperire, orice îmbunătăţire se aduce în mecanica maşinăriei aruncă pe drumuri o parte dintre burghezi şi-i face proletari. Aşa descoperirea unei maşini care va putea produce cu mai puţină muncă omenească mai multe producte, în acelaşi timp mai bune, produce 0 întreagă revoluţie în categoria de fabricanţi capitalişti care se ocupau cu acea producere. Dar cu cît o maşină e mai desăvîrşită, cu cît poate înlocui mai multă muncă omenească, cu atît e mai complicată, cere cheltuieli mai mari şi instalaţii mai costisitoare. Acela care va avea un capital mai mare, acela o va putea introduce în fabrica sa. Apoi această fabrică, putînd produce mai mult şi mai ieftin decît fabricile cu maşini vechi, le va concura, îi va da mîna să vîndă în piaţă mai ieftin, lumea va cumpăra numai de la aceasta, iar ceilalţi vor trebui să dea faliment sau să-şi închidă fabricile, iar capitalurile vechilor fabricanţi se vor trage cu încetul în buzunarele fabricantului cu maşinile perfecţionate. Vechii fabricanţi, dacă vor voi să trăiască, vor trebui să intre ca salariaţi la noul fabricant şi astfel să intre în rîndurile proletariatului salariat.

Pe de altă parte, lucrătorii tuturor celorlalte fabrici care s-au ruinat trebuie să se grămădească în jurul fabricii noi.

Tot astfel se întîmplă şi în comerţ ; cu cît comerciantul va avea mai mare capital, cu atîta va putea concura pe ceilalţi comercianţi mai mici şi a-i ruina. Aşa, un mare magazin, care ţine tot felul de mărfuri şi care are mărfuri de milioane de franci, se va mulţumi cu un cîştig mai mic la suta de franci — fiindcă, avînd multe milioane, îi vine de la toate un folos nemăsurat de mare —, pe cînd cel ce are marfă numai de cîteva mii de franci va căuta să aibă la sută un folos mai mare, ca să poată trăi, şi deci va vinde mai scump. Aşa, de pildă, un comerciant care are 5 milioane de franci şi le vîră în mărfuri, el se poate mulţumi şi cu un cîştig numai de 3 la sută, căci acest mic cîştig la sută îi aduce un cîştig de 150 000 de franci, pe cînd un negustor care are 50 000 de franci numai nu se va putea mulţumi numai cu 3 la sută, căci atunci cîştigul total ar fi numai de 1 500 de franci, sumă cu care n-ar putea trăi, ci va căuta să aibă un cîştig măcar de 10 la sută şi de aceea va vinde mai scump. Marele magazin va putea dealtfel vinde mai

ieftin, căci îl şi costă mai puţin pe dînsul mărfurile. Cumpărătorii însă caută mai ieftin şi vor cumpăra de la marele magazin, iar uşile micilor magazii nu se vor mai deschide decît foarte rar şi negustorii vor trebui să-şi închidă prăvălia şi de vor voi să trăiască vor trebui să intre ca funcţionari comerciali la marele comerciant, care îşi va întinde necontenit afacerile şi va absorbi cu încetul micile capitaluri ale micilor negustori care au trecut din rîndurile burgheziei în ale proletariatului salariat, ca funcţionari comerciali sau altceva. Acest fapt e aproape îndeplinit în marile oraşe din Europa : aşa, în Paris, trei magazine foarte mari, care ocupă cît mai multe uliţe şi care ţin orice fel de mărfuri, cu mii de funcţionari comerciali, au ruinat mii de comercianţi mai mici. Acest lucru începe a se vedea şi în Bucureşti, şi în oraşele mai mari din ţară.

Tot aşa se întîmplă cu orice fel de producţie ; cu cît cineva are un capital mai mare, cu atît poate introduce maşini mai bune, produce mai mult şi mai ieftin şi astfel ruinează pe o mulţime de capitalişti mai mici. Iată o dovadă din industria şi comerţul nostru care arată lămurit ceea ce spunem şi care a vîrît în grozile morţii pe o întreagă categorie de burghezi. E vorba de fabricile şi de comerţul de lemnărie.

Cu uşurarea transportului prin drumul de fier şi cu introducerea maşinii cu abur la fabricarea lemnăriilor din munţii noştri, industria şi comerţul lemnăriei au luat o dezvoltare foarte mare şi au ridicat o întreagă clasă de capitalişti, fabricanţi şi negustori. Ce se întîmplă însă ? Precum aceşti capitalişti au ruinat pe mulţimea de oameni care aveau cîte un *ferăstrău* mişcat de un curs de apă şi cu care făcea cîteva scînduri şi cîteva sute de şindrili pe zi prin introducerea maşinii cu aburi, tot aşa aceştia, acum, se văd ameninţaţi de a fi alungaţi din fabricile lor şi din comerţul cu lemne de cîţiva capitalişti mari. Cîţiva acţionari, cîţiva bancheri, ale căror nume nici se cunosc, au pus capitaluri mari şi au făcut o companie cunoscută sub numele de compania Gotz ca să exploateze pădurile din munţii Carpaţi. îndată s-au făcut fabrici mari, care n-au asemănare cu cele ale vechilor fabricanţi, aşa produc de mult; s-au făcut canale de apă care să uşureze transportul pînă la drumul de fier şi o mulţime de îmbunătăţiri, încît pot produce mult

şi ieftin şi, avînd şi mari capitaluri, se pot mulţumi cu cîştiguri mai mici şi deci vînd mai ieftin. Fabricanţii şi negustorii de lemnării cu capitaluri mai mici au început a pierde sau a nu mai cîştiga, au început a-şi închide fabricile şi sînt ameninţaţi a fi înghiţiţi de marii capitalişti. S-a făcut mult zgomot, cei ameninţaţi au cerut intervenirea statului, dar legile economice sînt nemiloase, capitalul mare înghite pe cel mic şi fie compania Gotz, fie alt capitalist mare pînă în cele din urmă va trimite pe aceşti mici capitalişti la plimbare sau îi va pofti să intre salariaţi ai marelui capital.

E de neînchipuit pustiirea ce face capitalul mare pe ori unde ajunge, el dărîmă şi preface ocupaţii de acelea în care nu s-ar fi putut închipui că se va amesteca. Cu introducerea căilor ferate s-a dărîmat harabagialîcul, dar cine-şi putea închipui că în curînd birja şi căruţa care transportă de la gară în oraş vor fi înlocuite. Mulţi credeau că măcar în oraş cu o căruţă şi un cal vor putea mînca o bucată de pîine, fără a atîrnă de stăpîn, fără a fi nevoit să fie salariat. Ei bine, nu : marele capital zice : „Eu voiesc ca nimeni să nu poată trăi fără mine, fără a fi robul meu, nu pot suferi alături cu mine un capital oricît de mic ar fi, ci voiesc ca toate capitalurile mici să vină la mine şi toţi aceia ce se hrăneau cu acele capitaluri să fie robii mei, să atîrne de mine". Zis şi făcut. S-au înfiinţat societatea tramvaiurilor, societatea tramcarelor, societatea de transportare a mărfurilor de la gară. Cu 15 sau 30 de bani te duci în Bucureşti unde pofteşti cu tramvaiul sau cu tramoarul; publicul merge la tramcar căci e mai ieftin, negustorul îşi aduce marfa de la gară cu căruţele companiei, iar tu birjar, tu căruţaş te uită în zadar chiorîş la tramcar, căci calul cere mîncare, ţie-ţi trebuie mîncare şi muşterii nu vin ; dacă vrei să trăieşti, mergi şi intră ca salariat al companiei, al marelui capital. In zadar mergi la primărie să faci gură, în zadar pui în capul tău pe nenea Brătescu ori pe altul, căci marele capital ştie cum să dreagă ca să te supuie.

Am putea da mii de asemenea pilde, dar cred că şi aceste sînt de ajuns pentru a vedea mersul societăţii de azi şi ruina care o aduce marele capital chiar şi în rîndurile burgheziei.

Din cele zise vedem că societatea de azi, departe de a fi statornică, neschimbată, se schimbă necontenit în măsura în care se schimbă mijloacele de producere a bogăţiilor, deci sîntem faţă la o revoluţie care se face neîncetat sub ochii noştri, fără mari zguduiri, fără vărsare de sînge.

Caracteristica acestei schimbări, a acestei revoluţiuni sociale stă :

1) în îngrămădirea tot mai mare a muncitorilor în jurul maşinii, cu alte cuvinte în producerea bogăţiilor de către producători în devălmăşie (colectiv).

2) în îngrămădirea acestor bogăţii în mîini din ce în ce mai puţine, cu alte cuvinte în exproprierea mai a totalităţii naţiunii de toate bunurile şi însuşirea tuturor acestor bunuri de o mînă de indivizi.

Prin această îngrămădire de bogăţii, clasa burgheză, care numără foarte mulţi membri, începe a scădea treptat, mărindu-se numărul proletarilor, şi burghezimea tinde a nu mai fi reprezentată decît prin o mînă de oameni, purtători ai acestor nenumărate bogăţii. Aceasta-i perioada de decădere a burgheziei şi îndrumarea spre o nouă formă socială care va fi realizată pe deplin în societatea viitoare, în societatea socialistă.

Din cele zise, cititorii au înţeles ce însemnează revoluţia şi ce se înţelege prin acest cuvînt. Deci revoluţia însemnează dărîmarea formelor şi a aşezămintelor vechi prin alte forme şi aşezăminte noi, corespunzătoare cu mijloacele de producere. Aceste schimbări se datoresc nu răscoalelor, nici mijloacelor de silnicie, ci numai chipului de producere a bogăţiilor şi chipului în care sînt împărţite acele bogăţii între aceia ce le produc. Dacă în marile revoluţii sociale s-au întîmplat şi vărsări de sînge şi zguduiri violente, acelea au venit totdeauna în urmă, cînd deja societatea veche se dărîmase şi nu mai rămăseseră decît nişte forme şi nişte aşezăminte vechi, dar se poate foarte bine ca nici aceste zguduiri să nu aibă loc. De asemenea, cititorii vor fi înţeles că nu numai noi, socialiştii, sîntem revoluţionari, ci şi marii capitalişti sînt revoluţionari, fiindcă ei sînt agenţii de căpetenie care surpă din temelie societatea burgheză, proletarizîd aproape întreaga naţiune. Cum voim noi să ne

pregătim pentru revoluția viitoare? în ce chip voim să se îndeplinească această revoluție? Ce folos avem din această pregătire şi din această revoluție? Iată întrebări pe care voi încerca a le lămuri în numerele viitoare.

III

Revoluția burgheză a adus servicii însemnate pentru propăşirea societății şi pentru creşterea bogățiilor, căci prin introducerea maşinii, prin împărțirea lucrului a făcut ca să se înmiiască puterea de producere. Azi o sută de lucrători în fabrică produc de mii de ori mai multe producte decît produceau o sută de lucrători cînd lucrau fiecare în parte şi fără de ajutorul maşinii. Munca în devălmăşie şi împărțirea muncii au făcut ca bogățiile să se înmiiască. Pe de altă parte, prin grămădirea lucrătorilor în jurul aceleiaşi maşini, cu aceleaşi interese şi nevoi, au făcut să se nască între ei spiritul de frăție şi să vadă că toți au aceleaşi interese şi nevoi şi deci toți trebuie să se unească pentru a face față nevoilor comune.

Astăzi însă clasa burgheză, prin grămădirea capitalului, nu numai că e nefolositoare, dar chiar păgubitoare mersului societății. Şi iată pentru ce: cu cît capitalurile se îngrămădesc asupra a mai puține capete, cu atît o parte din însăşi burghezime e trimisă în rîndurile proletarilor şi prin urmare măreşte concurența pe care şi-o fac proletarii între dînşii, scăzînd prețurile pentru cei ce au de lucru şi mărind numărul celor ce n-au de lucru (al armatei de rezervă). Pe de altă parte, cu cît mecanica devine mai perfectă, mai bună, cu atîta e nevoie de mai puțină muncă omenească şi puterea de producere creşte, încît se produc tot mai multe producte şi în acelaşi timp mai mulți oameni rămîn fără lucru. Aceştia vor căuta de lucru şi vor coborî prețurile, încît prețurile pe de o parte sînt foarte mici pentru cei ce au de lucru, pe de alta o parte rămîn cu desăvîrşire fără lucru, alcătuind o clasă de săraci pieritori de foame, de pauperi, cum se zice, adevărați cerşetori. Din aceste pricini o parte din vechea burghezime nu va putea întrebuința productele fabricate, căci a calicit; lucrătorii care au de lucru, de asemenea, nu se pot folosi de productele făcute de ei din pricina micului salar; cei fără de lucru nu vor putea nici atît. încît vedem în societatea noastră acest lucru caraghios, că bogățiile şi productele cresc cum nu s-a mai văzut niciodată, iar pe de altă parte mulțimea societății nu se poate folosi de ele. Bogăția societății creşte nemăsurat de mult şi societatea sărăceşte cu cît produce mai multe bogății.

Această neregularitate vine de acolo că prin lucrarea în devălmăşie (colectiv) puterea de producere a crescut şi că acele producte nu sînt proprietatea acelora ce le-au făcut, ci şi le însuşeşte marele capitalist.

Această neregularitate e cu atît mai bătătoare la ochi, cu cît aceia ce-şi însuşesc productele făcute de muncitori sînt necunoscuți, nişte persoane anonime, şi care, deşi n-au nici un amestec în felul de producere şi nici nu se pricep în această producere, totuşi îşi însuşesc bogățiile produse de alții. Pe cîtă vreme erau fabricanți şi comercianți cu capitaluri mai mici, aceştia conduceau singuri fabrica sau magazinul lor, alergau, se interesau, îşi băteau capul cum să facă, cum să dreagă să le iasă mai bine! Erau deci interesați şi ei la modul de producere, munceau şi ei, deşi partea lor [nu] era prea mare, dar oricum munceau şi ei şi aveau răspundere asupra mersului afacerii. Astăzi capitalistul habar n-are cum se face producerea, el ştie numai să încaseze şi să înghită capitalurile mai mici.

închipuiți-vă pe Strousberg, care avea drumurile de fier din România[53]. Ce grijă avea el de cum merg trenurile, cum se lucrează drumul, cum se fac maşinile? Toată grija acestor afaceri era lăsată directorului, inginerilor, mecanicilor etc. El n-avea grijă decît să încaseze. Iată un agent însemnat de producere şi de propăşire a societății moderne, drumurile de fier. Aici veți putea vedea tot ce am zis, tot mersul lor, toată dezvelirea [dezvoltarea] lor nu se face decît de salariați: lucrători cu mîinile, mecanici, conducători, ingineri, casieri, directori etc., toți sînt salariați. Toți aceşti salariați conduc şi dezvoltă acest agent de producție. Unde vedeți pe capitalist amestecat în buna rînduială a acestui serviciu? Totul se face fără el, el nu e decît un mare necunoscut fără care mersul regulat al trenurilor nu suferă absolut deloc. Dar toți aceşti salariați produc bogății sub formă de bani, veniturile căilor ferate. în loc ca aceste bogății să fie luate numai de cei ce le produc, îndată vine marele necunoscut, Strousberg sau un altul, şi ia partea cea

mai bună, cu toate că lipsa lui nu se simţea, că serviciul nu suferise fără dînsul, cu toate că nu avusese nici un amestec. Astăzi statul a cumpărat drumurile de fier, dar lucrurile nu s-au schimbat, căci statul lucrează ca oricare alt bancher; că acest bancher e Strousberg, statul ori altcineva pentru lucrători e acelaşi lucru. Nu e lucru natural ca în mintea acestor lucrători salariaţi, de la director, ingineri pînă la cel din urmă macagiu, să îşi pună întrebarea: pentru ce în foloasele dobîndite din căile ferate se amestecă o persoană străină, Strousberg sau statul, şi le ia aceste foloase *cînd ei şi numai ei le-au produs* şi acela n-a produs cît e negru sub unghie?

Tot aşa e cu marile industrii şi marele comerţ. Văzut-a cineva pe acţionarii din compania Gotz conducînd fabricile de lemnărie, conducînd transportul, desfăeîndu-le pe piaţă? Nu, directorii, mecanicii, lucrătorii, funcţionarii comerciali fac toate aceste trebi, iar foloasele le încasează acei saci fără fund, acei acţionari capitalişti, pe care producătorii mici nu îi cunosc din nume măcar.

Tot aşa şi în serviciile mai mici chiar, cum e societatea tramvaiurilor, tramcarelor etc., toţi cei ce produc şi conduc serviciile sînt salariaţi şi serviciul se face numai de salariaţi fără a se simţi nevoia de capitalist, cu toate acestea el încasează folosul.

Din cele zise pînă aici vedem că se produc următoarele fapte însemnate în societatea de azi.

1. împuţinarea numărului din clasa burgheză din pricina luptei dintre dînşii, înghiţindu-se unii pe alţii si cei mai mari mîncînd pe cei mai mici, şi puterea burghezimii reprezentată numai prin un mic număr.

2. Capitalistul nu contribue cu nimic la producerea bogăţiilor şi dezvoltarea lor, încît producerea se face tot aşa de bine ca şi cum capitalistul n-ar exista, dar el înghite toate foloasele.

3. Bogăţiile societăţii cresc nemăsurat de tare în fiecare an şi, cu toate aceste bogăţii, societatea sărăceşte.

4. îmbunătăţirile aduse mecanicii înlocuiesc din an în an un număr de braţe şi se formează o clasă de pauperi, de cerşetori.

5. Din pricina micului salar, din pricina clasei pauperilor, care sînt alungaţi de la lucru, o mare parte din lucrurile produse nu pot fi întrebuinţate în societate.

Din toate aceste princini, această stare de lucruri nu mai poate merge fără a fi păgubitoare propăşirii omeneşti, fără a pune în primejdie civilizaţia dobîndită. Pe de o parte, producte de îndestulare, pe de altă parte, neputinţa ca oamenii să se folosească de aceste producte; pe de o parte, uşurarea muncii omeneşti prin lucrarea colectivă şi ajutorul maşinii, pe de alta, neputinţa omului de a se folosi de această uşurare, ba, din contra, tocmai prin această uşurare el ajunge pieritor de foame. Iată condiţii în care societatea nu mai poate merge!

Cînd concentrarea de bogăţii, care merge cu paşi uriaşi, se va face şi mai tare în mîinile cîtorva şi ca urmare sărăcia marii mulţimi va deveni mai mare, cînd, cu toată producerea nemăsurat de mare de bogăţii, mulţimea nu se va putea folosi mai deloc de ele, cînd maşina şi descoperirile, în loc de a uşura munca omenească, va face pe muncitor pieritor de foame, cum îl şi face, atunci două lucruri se pot întîmplă:

1) Sau că vor vedea în maşină vrăjmaşul lor, care îi alungă de la lucru, vor considera ca vrăjmaşi toate îmbunătăţirile şi perfecţiunile civilizaţiei, se vor scula împotriva lor, vor dărîma toate aceste unelte ale propăşirii omeneşti, care pe dînşii i-au lăsat pieritori de foame, şi vor împinge civilizaţia cu cîteva veacuri înapoi. Şi atunci... atunci, în focul răzbunării, al furiei, al urii îngrămădite de veacuri, vor căuta să se răzbune groaznic pe toţi aceia care îi cred că au fost apăsătorii lor, între care, fără îndoială, vor cădea şi multe victime nevinovate.

2) Sau că lucrătorii vor vedea că lucrul în devălmăşie, că maşina etc., departe de a fi un rău, sînt un mare bine căci uşurează munca omenească şi fac ca producerea să fie cît mai mare. Vor înţelege că vina nu e a maşinilor, nici a chipului de producere, ci vina e a capitalului, care îsi însuşeşte roadele muncii fără a fi servit cu ceva. Vor înţelege că serviciile publice şi mijloacele de producere nu vor suferi absolut nimic dacă s-ar înlătura capitaliştii si productele, în loc de a veni capitalistului să vină celor ce le-au produs. Aşa, dacă la drumul de fier sau în fabrici, sau la cîmp s-ar înlătura capitaliştii, nimic nu s-ar zdruncina în chipul de producere. La drumul de fier, aceiaşi ingineri, aceiaşi mecanici, aceiaşi lucrători ar conduce mersul întocmai ca şi azi decît numai cea mai mare parte din produsul muncii acestor lucrători, în loc de a

veni bancherului, capitalistului, ar veni acelora care muncesc la acest serviciu şi a;a cu toate celelalte.

Marea revoluţie viitoare stă deci în luarea mijloacelor de producţie din mîna cîtorva şi redarea lor naţiunii, redarea lor în mîinile celor care muncesc spre a produce. Cu aceasta civilizaţia, departe de a fi dată înapoi, va propăşi foarte repede, căci fiecare va fi interesat la producerea naţională, căci fiecăruia va folosi, fiecare va fi interesat la marile descoperiri care micşorează munca omenească şi înmulţesc mijloacele de producţie, căci fiecare va gusta şi se va folosi de această uşurare.

Iată revoluţia viitoare, iată în ce cale împing socialiştii pe muncitorii de orice fel, iată ce fel de revoluţionari sîntem noi.

Cele ce am vorbit pînă acum se potrivesc foarte bine atît la starea societăţii române cît şi la starea societăţilor altor ţări. Dar la noi, în România, sînt încă alte împrejurări, de care trebuie să ţinem seama. Ţara românească în chipul ei de producere e mai ales agricolă, şi această stare face ca soarta muncitorilor români să fie cu mult mai rea decît în alte ţări. De cînd cultivarea pămîntului se face în bucăţi mari şi lucrarea lor de către muncitori în devălmăşie aproape, la marele proprietar şi marele arendaş, ţăranul proprietar a micii bucăţele de pămînt nu mai poate susţine concurenţa în piaţă şi îşi pierde din an în an mica proprietate sau dacă nu o pierde nu foloseşte mai nimic din ea, de aceea se angajează **la** proprietar sau arendaş la lucru şi mai mult cîştiga decît ar lucra bucăţica lui de pămînt.

Dar cu cît se îngrămădesc capitalurile mai tare, cu atît se introduce maşina la lucrul pămîntului, care scuteşte pe proprietar de o mulţime de braţe şi produce mai ieftin, mai bun şi mai mult. Mai întîi maşina de treierat a luat o bună parte din lucrul care îl făceau ţăranii, acum maşina de secere le ia secera, maşina de arat plugul, maşina de semănat semănatul, mîine le va lua şi praşila şi coasa etc. Din această pricină, o parte din ţărani rămîn fără lucru, să năvălească la tîrg, să intre în fabrici! Dar industria la noi e foarte puţin dezvoltată şi nu ajunge pentru a găsi loc măcar tuturor muncitorilor oraşelor, căci am văzut mai sus că din această pricină s-a format în oraşe instituţia bătăuşilor de pe lîngă primării. Aceşti noi rămaşi fără lucru să alerge să mărească

bandele bătăuşilor? Dar partidele nu pot ţine decît un număr hotărît'şi nu mai pot primi alţii. Prin urmare, la noi vedem că mai mult decît în alte ţări, din lipsa de industrii, se formează o clasă de pauperi, de cerşetori, gata a face orice pentru o bucată de pîine. Aceasta e o adevărată primejdie pentru mersul şi propăşirea societăţii omeneşti. Să nu se creadă că aceşti pauperi, al căror număr creşte pe fiecare zi, vor putea să se apuce de mici industrii ca în trecut, aceasta e cu neputinţă, căci, deşi nu avem mari industrii la noi, care să concureze şi să înăbuşească orice încercare, dar e marea industrie străină, care i-ar concura şi zdrobi.

Capitalul nu cunoaşte hotare, el nu ştie de e nemţesc ori românesc, el ştie a îngrămădi la un loc toate productele ori de unde ar fi. Apoi acest capital, fie român, fie străin, pune mîna pe toate materiile prime, încît unui om, şi mai ales sărac, îi e cu neputinţă să le capete şi să le lucreze.

Deci în România creşte o clasă de oameni săraci, fără mijloace de a putea produce, fără a găsi de lucru spre a trăi, mai tare decît în ţările industriale. Această stare de lucruri trebuie să îngrijească mai tare pe socialiştii români decît pe socialiştii altor ţări, această stare le impune o sarcină mai grea şi o luare-aminte mai neadormită la mersul societăţii.

Rămîne să vedem ce mijloace trebuie să întrebuinţăm pentru a înlătura toate relele de care am vorbit, mijloace de a îndulci pentru moment aceste rele şi a face ca să reuşim a îndeplini revoluţia viitoare. Ceea ce voi face în numerele viitoare.

IV. *Cum ne pregătim pentru revoluţie*

Mai întîi, trebuie să ştim încotro mergem, care-s relele de care suferim, care sînt pricinile acestor rele şi în ce chip putem înlătura aceste rele. De aceea, propaganda socialistă trebuie să fie foarte energică între muncitori, ca fiecare muncitor să fie luminat asupra stării lui, a pricinilor relelor de care suferă, ca astfel muncitorii să vadă limpede încotro merg. Apoi trebuie să se cunoască de muncitori care-s armele care alcătuiesc

puterea burgheziei şi care-s părţile lor slabe, ceea ce revine iarăşi propagandei socialiste. Aceste lucruri făcute, trebuie de căutat mijloacele prin care se poate învinge burghezia, această pricină de nenorociri şi apăsări, cu alte cuvinte trebuie de chibzuit tactica de urmat pentru a ajunge la biruinţă. In privinţa acestei tactici voi stărui acum.

în război, pentru ca o armată să poată învinge pe alta, trebuie să îndeplinească oareşicare condiţii, şi acelea sînt multe, între care amintesc cîteva mai însemnate : armata trebuie să fie numeroasă şi unită în acelaşi gînd, trebuie să fie înarmată cu arme mai bune sau cel puţin tot aşa de bune ca ale inamicului, trebuie să cunoască poziţiile şi puterea inamicului, precum şi părţile lui slabe, trebuie să fie bine hrănită, bine îmbrăcată şi să aibă odihnă mai multă, ca să aibă mai multă putere. Apoi pentru a ieşi biruitoare trebuie să pună mîna pe armele şi pe cetăţile vrăjmaşului.

Avem faţă în faţă două armate : armata burgheziei de o parte şi de alta mulţimea naţiunii muncitoare. Armata muncitoare e numeroasă, dar din pricină că e împrăştiată, că nu ştie încotro să meargă, că nu e nici o unire între ea o ţine în frîu şi o zdrobeşte numai o mînă de armată, care e burghezia, dar oare e organizată, care e unită, ştie ce vrea, adică ştie că interesul ei e ca să ţină în robie armata muncitoare. De aceea, cel dintîi pas de făcut pentru mîntuirea muncitorilor e *de a se organiza şi uni în acelaşi gînd, alcătuind partidul muncitorilor,* cu alte cuvinte armata muncitoare.

Unită, organizată, armata muncitoare trebuie să se înarmeze cu armele burgheziei. Care e cea mai însemnată armă cu care e înarmată burghezimea şi cu care opreşte pe muncitori de a pătrunde în cetatea burgheză ? Acea armă e *votul.*

Burghezimea, pentru ca muncitorii să nu pătrundă în cetatea lor, a oprit de a se da muncitorilor această armă şi a încredinţat-o numai lor şi acelora care ştiu că îi vor putea ţine de păr. De aceea, muncitorii trebuie să caute numaidecît să se înarmeze cu această preţioasă armă, să lupte pentru căpătarea dreptului de vot pentru toţi, pentru *votul universal.*

O altă armă însemnată a burghezimii e armata ; prin ea, cu toate că armata e alcătuită din muncitori, burghezia ţine în frîu orice încercare a muncitorilor de a străbate în cetatea burgheză ; muncitorii vor trebui să ia această armă din mîna burgheziei şi s-o dea în mîna naţiunii. De aceea, muncitorii trebuie să lupte pentru desfiinţarea armatei permanente, care acum e unealtă a burgheziei împotriva muncitorilor şi să se înarmeze naţiunea, deci trebuie să *dobîndim desfiinţarea armatei permanente şi să o înlocuim cu înarmarea poporului.*

Pentru ca armata poporului să poată ieşi biruitoare trebuie să fie bine hrănită, bine îmbrăcată şi să aibă odihnă de ajuns pentru a nu-şi slei puterile. Pentru a ajunge a fi bine hrănită, odihnită etc. se poate reuşi tot în societatea de azi prin mai multe mijloace.

Dacă am căuta ca capitalistul să nu poată ţine pe lucrători mai mult de *opt ceasuri pe zi* la lucru, atunci va fi nevoie de mai mulţi lucrători şi atunci toţi muncitorii şi-ar putea găsi de lucru şi n-am mai avea acea clasă de pieritori de foame, prin urmare toţi ar avea ce mînca şi ar avea şi puţin timp de repaus. Nu numai atîta, dar, nefiind muncitori pe drumuri, nu s-ar mai concura între dînşii şi atunci ar putea ridica preţul puterii de a munci şi capitalistul ar fi silit să dea, şi prin urmare starea muncitorului s-ar îmbunătăţi. Prin urmare, trebuie de luptat pentru dobîndirea legii de *a nu se lucra mai mult de opt ceasuri pe zi.*

Apoi, pentru a îndulci şi mai bine traiul muncitorului, va trebui să cerem statului *să desfiinţeze toate dările indirecte* puse pe pîine, pe carne şi pe toate lucrurile de hrană şi îmbrăcăminte şi înlocuirea acestor dări prin *impozitul progresiv pe marile capitaluri şi pe moşteniri.* Prin aceasta, toate obiectele de hrană şi îmbrăcăminte vor fi mai ieftine şi muncitorul se va putea hrăni şi îmbrăca mai bine şi va avea mai multă putere.

Cînd aceste lucruri vor fi dobîndite, muncitorii au şi pătruns în cetatea burgheză, căci fiecare din aceste puncte căpătate de muncitori sînt atîtea redute luate din jurul cetăţii burgheze şi nu le mai rămîne decît să intre în triumf în cetatea burgheză !

Care e această cetate care face puterea burgheziei ? *Această cetate e statul.* Burghezii, capitaliştii au pus mîna pe stat, cu ajutorul lui au făcut legile şi aşezămintele statului, prin care hotărăsc : *ca toate bogăţiile produse de naţiune să fie în mîinile lor, ca din tot ce se produce*

prin munca omenească numai o parte să fie a celor ce le-au produs, iar altă parte să vină burgheziei, ca clasă dominatoare, fără ca să fi luat parte cît de puțin la producerea lor. Pentru aceasta statul a făcut toate așezămintele în vederea numai a acestei stări de lucruri, ca să poată burghezia despuia pe producători de o parte din munca lor. A făcut legi care să ia roadele muncii celui ce le-a produs și să le dea capitaliștilor. A făcut temnițe pentru aceia care n-ar voi să înțeleagă aceasta etc. etc. Școalei, bisericii, armatei, justiției, la toate li s-a dat așa organizare pentru ca cea mai mare parte din producerea națională să meargă în mîinile puținului număr de burghezi.

Prin urmare, nu rămîne decît ca muncitorii să devie stăpîni în stat pentru a hotărî precum e și drept : *ca roadele muncii fiecăruia să folosească celui care le-a produs, și pentru aceasta trebuie ca mijloacele de producție, ca pămîntul, uneltele de muncă să treacă din mîinile celor cîțiva capitaliști în mîinile națiunii.* închipuiți-vă că majoritatea națiunii muncitoare și producătoare s-a înțeles în acest chip de a vedea lucrurile și că trimite în Cameră deputați care să aibă îndatorirea de a face această schimbare. îndată vor face legea prin care mijloacele de producție să treacă în mîna națiunii și natural că vor orîndui și celelalte așezăminte în acest scop, și *iată marea revoluție făcută.*

Nu e nevoie deloc de vărsare de sînge și dacă s-ar întîmplă, atunci numai burghezimea va fi aceea care o va încerca-o, *ea va încerca să puie mîna pe stăpînire prin orice mijloc* și, nerămînîndu-i altul, nu mai încape îndoială că va încerca mijloacele violente. Muncitorii nu vor avea nici o nevoie să recurgă la mijloace violente.

Iată cum voim noi, socialiștii, să ne pregătim pentru revoluție, iată în ce chip voim să împingem societatea spre revoluția viitoare și iată cum înțelegem noi a fi revoluționari.

Dar această tactică, acest chip de a lucra are și altă însemnătate nemăsurat de mare, asupra căreia atragem toată atenția socialiștilor și muncitorilor români.

Fără îndoială că tot ce lucrăm, tot ce căutăm să dobîndim e în vederea marii revoluțiuni viitoare. De luptăm pentru votul universal, pentru înarmarea poporului, pentru ziua legală de opt ceasuri etc. etc., aceasta o facem pentru a ajunge mai ușor și mai repede la transformarea societății burgheze în societate socialistă, adică la îndeplinirea revoluției. Dar fiecare din aceste cuceriri, pe lîngă că ne apropie de ținta noastră, în același timp îndulcește suferințele muncitorilor și le îmbunătățește soarta chiar acum. Ia îmchipuiți-vă că muncitorul nu lucrează decît opt ceasuri pe zi, că prețurile sînt mai ridicate ; că nu e nevoit să stea trei ani întemnițat în zidurile cazărmii, ci va face în comuna lui instrucția militară, ca un simplu exercițiu ; că lucrurile de mîncare și îmbrăcăminte sînt mai ieftine din pricina desființării dărilor indirecte ; nu mai încape nici o îndoială că starea muncitorilor ar fi neasemănat de bună față de cea de azi. Prin urmare, *munca noastră* va fi folositoare nu numai generațiilor viitoare, dar va fi *folositoare chiar muncitorilor de azi.* Dar aceste lucruri *nu se vor dobîndi decît prin unirea și organizarea muncitorilor și prin capotarea votului universal,* altmintrelea starea lor se va înrăutăți din zi în zi. De aceea, toată munca și energia tuturor trebuie să fie în organizarea și unirea muncitorilor și veșnic să li se strige : *„Muncitori, de vreți să trăiți, uniți-vă și vă luptați pentru votul universal".*

I. Vasiliu

„MUNCA" *(BUCUREȘTI), ANUL II, NR. 37, 38, 39 ȘI 40, DIN 3, 10, 17 ȘI 24 NOIEMBRIE 1891.*

FRAZELE ÎNŞELĂTOARE

Zilele acestea a apărut în *Lupta* un vechi discurs al lui Kogălniceanu despre emanciparea sătenilor[54]. Discursul acesta e de un mare interes pentru istoria ţării noastre. Mari şi felurite sînt învăţăturile ce putem trage din documentul acesta. Se înţelege, nu putem aici, într-un scurt articol de ziar, să analizăm documentul în întregimea lui şi să scoatem toate încheierile ; aici vom insista asupra unui singur învăţămînt, nu e vorba, foarte important şi pe care nu l-am putea caracteriza mai bine decît cu titlul acestui articol : „Frazele înşelătoare".

în discursul lui, Kogălniceanu citează manifestul lui Vodă Cuza către ţărani, prin care le vesteşte emanciparea lor. în manifestul acesta, Cuza Vodă, anunţînd ţăranilor liberarea lor din iobăgie, le spune că de aci înainte vor fi liberi, stăpîni pe moşia lor, vor fi egali cu boierii, vor fi independenţi economiceşte, vor putea munci în tihnă şi a se îmbogăţi ; relaţiunile dintre ei şi boieri fiind absolut libere, ca între oamenii ce sînt egali înaintea legilor ţării, va decurge un folos reciproc pentru amîndouă părţile, .ceea ce va introduce pacea şi concordia între clasele sociale ale ţării româneşti ; pacea, fericirea şi bogăţia aşteptată de ţara întreagă şi... cîte şi mai cîte spunea manifestul lui Cuza Vodă.

A trecut de atunci aşa de puţin timp — nici treizeci de ani — şi toate făgăduinţele lui Cuza s-au împlinit, în adevăr, dar într-un mod contrar. Pămînturile ţăranilor secătuite şi înstrăinate, o sărăcie îngrozitoare, cum poate nu s-a mai pomenit în toată istoria acestei mult încercate ţări, decimează amarnic ţărănimea noastră. Ţăranul, egal cu boierii înaintea legii pe hîrtie, în practică însă e bătut şi schingiuit de subprefect, de primar, de slugile şi de slugile slugilor boiereşti ; iar pacea şi iubirea între clase s-au arătat şi mai bine în vremea răscoalelor[55], cînd la strigătul mulţimii flămînde şi desculţe „Pîine !" s-a răspuns prin gloanţe.

Şi cînd te uiţi pricepi şi te pătrunzi de toată starea deznădăjduită a ţărănimii noastre şi, pe de altă parte, citeşti toate făgăduinţele şi frazele frumoase din manifestul lui Cuza Vodă, atunci cea mai moderată exclamaţie ce-ţi poate scăpa din gură e : „Ce fraze înşelătoare !" Şi, cu toate acestea, e foarte probabil că şi Cuza şi sfetnicul lui, Kogălniceanu, credeau cu tot dinadinsul în adevărul frazelor ce ziceau şi, în orice caz, e absolut sigur că tinerimea entuziastă de atunci a crezut cu tot entuziasmul tinereţii în veracitatea acestor fraze.

Şi tocmai de aici putem trage un învăţămînt pentru noi, şi anume să nu ne încredem frazelor. O reformă, o schimbare socială dorită poate părea la întîia vedere că ne duce drept la pămîntul făgăduinţei dacă nu priveşti decît o faţă a chestiunii şi dacă o îmbraci în fraze pompoase, în cazul acesta eşti osîndit, ca să parafrazez un vers al lui Goethe, să doreşti mereu binele şi să faci mereu rău.

Ca să scăpăm de frazele înşelătoare, trebuie de studiat societatea în toată complexitatea ei, trebuie de studiat trecutul şi prezentul ei, înarmat cu toată cultura veacului şi cu toată dorinţa fierbinte de a vedea omenirea scăpată din îngrozitoarele suferinţe îndurate atîtea şi atîtea veacuri.

Şi acest studiu e făcut tocmai de socialismul ştiinţific.

Iată de ce chemăm noi tinerimea la studiul greu, dar luminător al socialismului ştiinţific.

C. D. G.

„MUNCA" (BUCUREŞTI), ANUL II, NR. 40, DIN 24 NOIEMBRIE 1891.

LUCRUL CU BUCATA LA MUNCA CÎMPULUI

I

Tovarăşul şi prietenul G. Diamandi, vorbind într-un articol[56] despre lucrul ou bucata la muncitorii industriali, a atins o chestie peste măsură de însemnată pentru dezvălirea [dezvoltarea] socialismului în România. ^

E vorba de *lucrul cu bucata în cultura pămîntului.* In Moldova, sistemul cu dijmă întrebuinţat în Muntenia e aproape necunoscut. Toate daraverile sau mai toate în ceea ce priveşte munca cîmpylui sînt socotite băneşte în Moldova. Muncitorii ţărani *se angajează* la proprietar ori arendaş pentru munca cîmpului în bani şi dacă ţăranul are nevoie de pămînt şi ia pămîntul de trebuinţă de la proprietar aceasta o face tot în bani.

Aşa, de pildă, un locuitor are nevoie de 2 fălcii de pămînt, el se învoieşte cu proprietarul despre preţul acelor 2 fălcii băneşte, de pildă cu 80 fr., apoi, la rîndul său, ţăranul se învoieşte tot băneşte pentru muncă şi cu preţul muncii scade din datoria pentru pămînt. încît în Moldova n-avem nici dijmă, nici acel întreg sistem meşteşugit de care se servesc proprietarii în Muntenia. Relaţiile între ţăranul şi proprietarul din Moldova sînt îndeobşte acelea care sînt între patron şi lucrător, între capitalist şi

proletar. Întocmai precum proletarul industrial îşi vinde puterea de a munci capitalistului fabricant, tot aşa muncitorul ţăran îşi vinde puterea de a munci capitalistului proprietar sau arendaş, aşa că *în Moldova muncitorii agricoli sînt salariaţi în acelaşi chip ca şi proletarii industriali.* încît chestia salariilor care frămîntă pe proletarii industriali e întocmai aceeaşi şi pentru proletarii ţărani (şi în Moldova sînt foarte mulţi) care alcătuiesc masa muncitorilor agricoli.

Astfel fiind lucrurile, e vădit că chestiunea ridicării salariilor pentru muncitorii agricoli e tot aşa de însemnată ca şi pentru muncitorii industriali. Dar muncitorii industriali văd o mare piedică în ridicarea salariului în sistemul întrebuinţat de capitalişti de a da lucrul cu bucata şi de aceea Congresul socialiştilor din toată lumea de la Bruxelles a hotărît de a se împiedica prin toate mijloacele lucrul cu bucata, atît de dăunător pentru muncitori, cum a arătat foarte bine şi prietenul Diamandi în „Munca".

Acest sistem de lucru cu bucata e şi mai păgubitor pentru muncitorii agricoli decît chiar pentru muncitorii industriali, după cum voi arăta îndată, şi din nenorocire la noi în ţară mai numai acest sistem e întrebuinţat în agricultură.

Un proprietar sau arendaş „bun gospodar" cînd vine primăvara îşi are asigurată toată munca cîmpului ce vrea să-1 cultive, socotită în fălcii şi prăjini. El nu se îngrijeşte cîte zile de muncă îi trebuie pentru a-şi lucra ogoarele, ci cîte fălcii are plătite ; el nu se învoieşte cu muncitorii să-i lucreze cu ziua, ci se învoieşte cu bucata, cu faicea, prăjina şi puţin îi pasă în. cîte zile se va lucra acea bucată şi dacă mai întrebuinţează şi muncitori plătiţi cu ziua aceasta o face mai mult întîmplător, din împrejurări neprevăzute.

Pentru a vedea cît de păgubitor e acest sistem de a lucra cu bucata, cu falcea, prăjina la agricultură, trebuie să facem o mică socoteală.

îndeobşte toate învoielile de munci agricole se fac iarna, cînd nevoia ţăranului e mai mare şi n-are pe ce prinde o para şi vădit lucru e că şi preţurile sînt mai mici. Dar să lăsăm la o parte, pentru uşurinţă, toate şicanele şi toate călcările de lege ce le întrebuinţează proprietarii spre a despoia pe ţăran de munca lui şi să ne înichipuim că totul se petrece în cea mai bună regulă.

Plata pentru munca cîmpului se deosebeşte de la un loc la altul, dar vom lua mijlocia şi chiar mai mult decît mijlocia şi vom vedea cît de păgubitor e lucrul cu bucata la cîmp. îndeobşte, în Moldova se plăteşte pentru prăjina de praşilă 50 de bani (adică pentru praşila întîia, a doua, culesul păpuşoilor şi desfăcutul lor, tăiatul hlujilor * şi căratul la coşar) şi la 25 de prăjini praşila o baniță de făină şi o oca de brînză. Vasăzică pentru 25 de prăjini va lua plată 12 fr. 50 b. şi ca hrană 3 fr., total 15 fr. 50 b.

Un *bun prăsitor* într-un an în care pămîntul se lucrează în mijlocie nu poate face mai mult de 4 prăjini pe zi, ceea ce pentru amîndouă praşilele îi trebuie 12 zile. Mai trebuie încă 6 zile cules, tăiatul hlujilor, căratul la patul etc., ceea ce face 18 zile de lucru pentru prețul de 15 fr. 50 b. Cu alte cuvinte, un bun lucrător va primi pe ziua lucrătoare numai 86 de bani şi cu mîncarea lui. Lucrătorii cu ziua la praşilă primesc în mijlocie un franc pe zi şi mîncare, ceea ce pentru 18 zile face 18 franci şi încă mîncarea, pe care să o prețuim la 40 de bani pe zi, care face 7 fr. 20 b., deci total 25 fr. 20 fo. Astfel că, în împrejurări deopotrivă şi pentru unii şi pentru alții, lucrătorul cu bucata primeşte cu 9 fr. 70 b. mai puțin decît cel cu ziua.

Să trecem la secere. Plata pentru prăjina de secere este 30 b. (acest preț e pus cam mare şi se plăteşte vara numai — puține județe sînt cum e Romanul, în care se plăteşte iarna acest preț şi în care vara ajunge pînă la 50 b. prăjina) şi la 25 de prăjini se dă *„tain"* o baniță de făină şi o oca de brînză. Ceea ce face cu totul pentru 25 de prăjini de secere 10 fr. 50 b. Un *secerător bun* nu poate secera şi lega în snopi mai mult de 4 prăjini pe zi, muncind 14 ceasuri, deci îi trebuie cel puțin 6 zile pentru a secera 25 de prăjini. Un secerător cu ziua se plăteşte cel puțin 2 fr. ziua de lucru şi i se dă şi mîncare, ceea ce pentru 6 zile face 14 fr. 40 b. Deci şi la secere lucrătorul cu bucata pentru 6 zile va lua mai puțin cu 3 fr. 90 b. decît cel cu ziua.

Pentru *coasă* se plăteşte 15 fr. faicea (îndeobşte numai 12 fr.) şi tain o baniță de făină, o oca de brînză şi o oca de rachiu. Pentru această plată trebuie să facă toată

*** [Hlujean — cocean de porumb după ce s-au cules ştiuleții].**

munca trebuincioasă : cosit, adunat, clădit în stog, ceea ce ia cel puțin 14 zile, pentru care primeşte cu tain cu tot 19 fr. 50 b. Un muncitor cu ziua primeşte cel puțin 1 fr 50 b. ziua (la cosit şi clădit e mai scump, la adunat mai ieftin ; pun o mijlocie), pentru 14 zile va avea 21 fr. şi mîncarea să o pun 50 b. pe zi (la coasă se dă mîncare mai bună decît la alte munci şi rachiu de 3 ori pe zi, fiind muncă mai grea), face peste tot 28 fr. Deci şi la coasă muncitorul cu bucata va lua mai puțin cu 8 fr. 50 b. decît lucrătorul cu ziua pentru aceleaşi zile de muncă.

Un bun muncitor într-un an agricol, adică de pe la 15 martie pînă la 15 octombrie, e cunoscut că cu mijloacele de muncă care le avem nu poate lucra decît vreo 2 luni la arat (cam vreo 50 de zile lucrătoare), 50 de prăjini praşilă, 50 de prăjini secere şi o falcie şi jumătate de coasă (e rar lucrătorul care să poată munci atît şi dacă munceşte atît sau chiar mai mult e că lucrează şi femeia şi copiii, şi noi facem socoteala pentru un singur om).

Pentru aceasta, lucrătorul cu bucata primeşte după socoteala de mai sus :

	lei, b	*zile lucr.*
1) *Arat,* plata a 2 luni, cîte 20 lei luna, plus mîncarea	60,00	50
2) *Praşilă,* plata a 50 de prăjini, plus tain	31,00	36
3) *Secere,* plata a 50 de prăjini, plus tain	21,00	12
4) *Coasă,* plata a o falcie şi jumătate, plus tain	29,25	21
Total	141,25	119

Pentru un lucrător cu ziua, care ar fi lucrat aceleaşi zile :

1) *Arat,* plata a 2 luni cîte 20 lei luna, plus mîncarea	60,00	50
2) *Praşilă*	50,40	36
3) *Secere*	28,80	12
4) *Coasă*	42,00	21
Total	181,20	119

Deci vedem că pentru un acelaşi număr de zile care au muncit şi muncitorul cu bucata, şi cel cu ziua în o vară e o deosebire de 40 de fr., sumă destul de mare pentru un muncitor ţăran şi care l-ar pune în stare să facă faţă la multe nevoi. încît vedem cît de însemnat lucru e pentru muncitorii agricoli de a nu mai lucra cu bucata, ci cu ziua. Dar această deosebire pe care am arătat-o pînă aici încă nu e lucru aşa mare faţă cu deosebiri mult mai mari şi din care izvorăsc, în mare parte, nenorocirile ce cad asupra muncitorului ţăran. Dar despre acestea voi vorbi în nr. viitor.

II

Am zis în articolul trecut că un bun muncitor într-un an agricol nu poate lucra, punînd şi aratul, decît 50 de prăjini praşilă, tot pe atîta secere şi o falce şi jumătate de coasă şi am făcut socoteala că acestea le face în 119 zile lucrătoare. Dar de la 15 martie pînă la 15 octombrie sînt 213 zile, din care scoţînd 60 de zile de sărbătoare şi zile rele de lucru ar rămînea deci pentru muncitorul nostru încă 34 de zile lucrătoare, dar cu toate acestea el nu poate munci mai mult decît am spus mai înainte. Adevărul e că chiar bunul muncitor nu poate munci în timpul socotit de noi toată acea muncă şi nici un an nu e aşa de bun pentru toate felurile de muncă. Dacă, de pildă, anul va fi bun şi praşila va merge după socoteala ce am făcut, e cu neputinţă să fie tot aşa de bun pentru coasă, unde va trebui să piardă mai mult timp sau din contra»

Astfel că lucrătorul cu bucata va pierde şi aceste 34 de zile, pe cînd muncitorul cu ziua nu le pierde şi va fi plătit pe ele. Punînd şi pe aceastea un franc pe zi şi mîncare, îi va mai veni lucrătorului cu ziua încă 47 fr. 60 b. Astfel că lucrătorul cu bucata va lua mai puţin decît cel cu ziua cel puţin 87 fr.

Dar deosebirea nu se mărgineşte numai aici ; în agricultură nu e ca în industrie, unde lucrul de fabricat e tot atît de greu azi ca şi la anul şi tot atît am să produc în o zi şi acum, şi la anul. în agricultură, greutatea muncii atîrnă de timp : e ploaie mai multă, e secetă, e roadă multă, sînt atîtea pricini care nu atîrnă de om şi care îngreunează munca.

Sînt ani în care cel mai bun prăsitor nu poate prăşi mai mult de 2 prăjini pe zi. Cu strînsul finului e şi mai greu adesea : cînd e timpul ploios trebuie să stea luni întregi să-1 păzească, să-1 tot întoarcă, să-1 adune şi iar să-1 împrăştie. In aceste împrejurări, muncitorul cu bucata nu poate face decît jumătate din munca ce am spus şi astfel şi preţul muncii lui se înjumătăţeşte, pe cînd al muncitorului cu ziua rămîne întreg. E un lucru foarte ciudat : dacă grîul e bun, des, gros în pai, dacă păpuşoii sînt rodnici, pentru muncitorul cu bucata această roadă bogată e o pricină de sărăcie şi de nenorocire, căci trebuie să lucreze mai mult timp şi prin urmare să ia un preţ mai mic decît dacă recolta ar fi proastă.

Un an în care pămîntul se munceşte greu sau un an în care *recolta e prea bogată* e de ajuns a robi proprietarului pe muncitorul ţăran care lucrează cu bucata, şi iată cum. Să ne închipuim un bun muncitor, care ştie că poate face în o vară toată munca care am arătat-o mai sus ; el se învoieşte cu proprietarul pentru toată acea muncă şi-şi regulează toate nevoile. Se întîmplă că munca e foarte grea, fie din pricina timpului rău, fie din pricina unei recolte prea bogate, şi atunci nu poate face toată munca, ci rămîne o jumătate sau o parte din muncă nefăcută. Ce se va întîmplă ? Pentru a-şi îndeplini trebuinţele, va fi silit să ia de la proprietar iar pe muncă şi pe lîngă aceasta va avea de făcut şi rămăşiţa din anul trecut şi aşa rămîne dator din an în an, încît de la o vreme, pentru a avea cu ce trăi, se îndatoreşte pentru al 3-lea şi al 4-lea an şi aşa merge pînă moare, lăsînd moştenire la copii o datorie de 3—4 ani de muncă. Dar, îndeobşte, proprietarii, pentru rămăşiţele de muncă, le pun dobînzi şi chiar le îndoiesc datoria sub cuvînt că ei au pierdut dacă nu le-au făcut toată munca şi la acestea mai adaugă şi anii de lipsă, birurile, şoselele şi alte avaele *, şi veţi pricepe de ce muncitorii ţărani sînt datori la proprietari cu muncă pe 10 şi 15 ani.

Dacă muncitorii ar lucra cu ziua, puţin le-ar păsa dacă pămîntul se munceşte mai greu ; ei ar munci cît se poate munci de un om şi şi-ar lua plata după ziua de lucru ; din contra, dacă recolta ar fi mai bogată s-ar bucura, căci ar fi nevoie de mai multe braţe şi preţurile (salariile) ar creşte, şi în nici un chip din pricina greutăţii de muncă n-ar putea fi siliţi să se îndatorească pe anii viitori.

*** [Avaet = impozit].**

Chestiunea aceasta, ca muncitorii de pămînt să lucreze cu ziua şi nu cu bucata, ar avea şi alte foloase. Nefiind obligaţi să lucreze cu falcea, ar putea să se înţeleagă să ridice preţul zilei de muncă şi dacă proprietarul n-ar vrea să le ridice preţul ar putea să nu vrea să lucreze un timp, să facă aceea ce se numeşte grevă şi cînd proprietarul ar vedea că se scutură grîul, că buruienile înădușă păpuşoii ar fi silit să dea, Dar despre această prea însemnată chestie vom vorbi altă dată.

Fără îndoială că din socotelile arătate mai sus e vădit ca muncitorii agricoli să caute toate chipurile şi să nu se mai învoiască cu bucata la munca cîmpului, ci cu ziua. Dar orice muncitor ţăran ne poate zice : „Foarte bine, bun sfat, îl pricepem şi noi, dar iarna cînd ne strînge nevoia nu putem aştepta pînă vara să lucrăm cu ziua, ce să facern ?". Nu mai încape îndoială că ar fi mult mai bine ca muncitorii să nu se învoiască de iarna, căci atunci proprietarii le dau preţul care voiesc ei, pe cînd vara ar fi siliţi să dea preţurile care le-ar cere muncitorii ori altmintrelea le-ar rămîne ogoarele pustii. Dar fiindcă sînt [în] nevoi şi trebuie să ia bani ori lemne etc. şi să facă învoieli iarna, aceste învoieli, în loc de a le face cu bucata, să le facă cu ziua, în loc să ia atîtea fălcii de muncă, să ia plată pentru un număr de zile pe care le va munci în vară, şi atunci vor lipsi acele .neajunsuri ce întovărăşesc lucrul cu bucata. Dacă un muncitor ia, învoindu-se cu bucata, 140 fr., cum am zis mai sus, această sumă o ia şi pentru trebuinţele ce le are iarna şi pentru cele de vară şi prin urmare pentru iarnă îi vine 70 fr. Pentru nevoile ce le are iarna, în loc de a se învoi cu bucata, s-ar învoi cu ziua şi, învoindu-se chiar numai cu un franc pe zi, pentru aceşti 70 fr. de care are nevoie va trebui să se învoiască pe 70 de zile care să le muncească vara şi încă pentru aceste 70 de zile va avea mîncarea tot de la proprietar.

Atunci îi va mai rămîne încă 80 de zile slobode pe vară, pe care zile îşi va putea cere preţul care-i vine la socoteală, şi astfel va fi plătit mai bine şi încă cu atît mai bine cu cît pămîntul se va lucra mai greu sau roadă va fi mai îmbelşugată. în acest chip nu numai că n-ar mai rămîne dator, dar ar putea să mai strîngă ceva economii pe iarnă şi atunci să se învoiască pentru vara următoare şi pentru mai puţine zile.

Pentru a aduce la îndeplinire această îmbunătăţire nu trebuie alta decît unire şi înţelegere dintre muncitorii fiecărei comune, căci acest lucru nu atîrnă decît de muncitori şi deloc de stăpîni. Dar, încă o dată, *fără unire între muncitori nu se poate ajunge la nimic.*

I. Vasiliu

„MUNCA" ***(BUCUREŞTI), ANUL II, NR. 44 şi 45, DIN 22 ŞI 29 DECEMBRIE 1891.***

POLITICA EXTERNA

La această rubrică[57], cititorul va găsi mersul general al politicii externe din fiecare lună. Pentru acest prim No. însă ne vedem siliți a pune pe cititor în cunoştinţă de faptele care s-au petrecut nu numai în cursul acestei luni, ci de a face un mic rezumat al unor fapte mai vechi spre a putea a ne da seaima mai lămurit de acest complex de fapte al politicii europene. în acelaşi timp, pentru a nu pierde din vedere mersul de totalitate al politicii exterioare, pentru a nu rămîne surprinşi faţă cu împerecherile şi alianţele cele mai surprinzătoare ale statelor europene, trebuie să ne dăm seama de mobilul principal care determină politica europeană în o anumită direcţie, şi nu în alta. Altmintrelea, la fiecare pas am vedea petrecîndu-se o serie de fapte care de care mai ciudate în aparenţă şi, dacă nu am cunoaşte adevăratul motiv care le determină, ne-am pierde în detalii fără a înainta un pas în cunoaşterea esenţei acestei politici generale şi n-am fi decît nişte simpli cronicari. Fără îndoială că nu într-un singur număr vom face să reiasă toate pricinile care determină politica europeană, aceasta sperăm a o face treptat, treptat, pentru cititorii noştri, dar, oricît de pe scurt, e trebuitor a

stărui de la început asupra celui mai de căpetenie mobil care împinge şi îndreptează toată politica exterioară.

Toată politica actuală a Europei se învîrteşte în jurul a două puncte de căpetenie :

1) *Formidabilele alianţe între diferitele popoare şi*
2) *Mişcarea proletariatului*

Dacă ne uităm la statele Europei, le vedem împărţite în două mari tabere : de o parte alianţa puterilor centrale, alcătuită din Germania, Austro-Ungaria şi Italia, sprijinită direct sau indirect de Anglia, în jurul cărei alianţe gravitează statele mai mici, ca România, Bulgaria etc., de altă parte alianţa Franţei republicane cu autocratica Rusie, în jurul căreia gravitează Danemarca, Serbia.

în faţa acestor formidabile alianţe, faţă cu sforţările fiecărui stat de a-şi căpăta alianţe sau de a intra în alianţele formate, fiecare e dator să se întrebe care e raţiunea acestor alianţe. Răspunsul general e acesta : Franţa vrea să-şi revendice de la Germania provinciile Alsacia şi Lorena pierdute în războiul de la 1870 şi Rusia vrea să se întindă în Peninsula Balcanică, iar Germania are interesul de a împiedica pe Franţa şi Austria, de a împiedica pe Rusia în aspiraţiunile lor. Răspuns de altmintrelea adevărat, dar care nu lămureşte pricinile mai adinei ale vrăjmăşiei unor state, nici pricinile prieteniei altora. Dacă acest răspuns ar fi singurul adevărat, atunci cum ne-am explica alianţa Italiei cu Austria ? Dacă e vorba de revendicări de făcut, atunci Italia ar avea de revendicat mai mult de la Austria decît de la Franţa. Şi cu toate acestea Italia, de gintă latină, e aliata Austriei şi duşmana Franţei, tot de gintă latină !

în politică şi diplomaţie e un adevăr aproape banal că statele, în politica lor exterioară, se conduc nu după simpatii, nici după comunitatea de origine, adică dacă aparţin aceleiaşi rase, ci *numai şi numai de interese.* Şi cînd zicem că statele se conduc numai de interese rugăm pe cititori să nu înţeleagă că interesele întregii naţiuni determină politica statelor, ci că numai interesele clasei domnitoare determină acea politică, deoarece statul e în mîna acestei clase şi ea îndreptează acţiunea statului aşa ca să-şi satisfacă interesele sale.

Veacul al XIX-lea e veacul domniei burghezimii, în interesele burghezimii din diferitele state trebuie să cău-

tăm pricinile împerecherilor dintre statele europene. Atît alianțele cît și dușmăniile dintre diferitele state se schimbă necontenit după cum interesele burghezimii din acele state se schimbă și ele. *Cînd burghezimea din două state are același interes, acele state vor fi în cea mai bună legătură, vor face alianțe. îndată ce interesele burghezimii din acele state, pînă atunci prietene, vor deveni antagoniste, imediat și statele vor deveni dușmane.* Să dovedim aceasta. Dar înainte de toate care sînt interesele mai de căpetenie ale burghezimii ?

Tipul unei burghezimi ajunse la cel mai înalt grad de dezvoltare e de a produce mărfuri în cantități colosale și a avea la dispoziție piața universală pentru desfacerea mărfurilor, de a putea să-și vîndă mărfuri în toate țările fără nici o piedică. Burghezimea engleză e pînă la un oarecare punct idealul burghezimii din toate țările.

Dacă în un stat burghezimea a ajuns la un înalt grad de dezvoltare, burghezimea din acest stat va proclama principiul *liberului schimb* și va deveni *cosmopolită.* Așa a fost cazul cu Anglia[58]. Orice țară care-și deschide piața sa pentru mărfurile engleze va fi cea mai bună prietenă a statului englez și la nevoie de primejdie o va apăra cu arma împotriva altor state. Din contră, orice țară care-și închide piața sa pentru mărfurile engleze devine vrăjmașa Angliei și caută a o sili prin puterea armelor a admite principiul liberului schimb, cum a fost cazul cu China, Japonia și altele. Acestea ne explică în același timp acest fapt caraghios pentru ce burghezimea e în același timp cosmopolită și naționalistă. *Cosmopolitismul* îi vine la socoteală, căci vrea să aibă piața liberă în toată lumea, *naționalismul* iar îi convine, căci vrea să fie o nație puternică, pentru a sili prin putere pe celelalte națiuni a lăsa piețele lor libere și, *mai cu seamă, a zdrobi prin putere pe burghezimea altei națiuni care ar ajunge la un grad de dezvoltare și ar putea astfel a-i face o concurență primejdioasă.*

Dacă, din contră, într-o țară burghezimea nu e dezvoltată bine, produsele ei industriale și agricole sînt inferioare, atunci ea devine protecționistă în ultimul grad și naționalistă pînă la șovinism. Neputînd concura cu burghezia străină, vrea să-și aibă măcar piața internă pentru produsele ei și de aceea caută a lua măsurile protecționiste cele mai riguroase. în același timp, trebuie să fie o nație puternică spre a-și putea apăra piața internă și în același timp a sili prin puterea sa politică pe alte nații mai mici a deschide piețele lor numai acestui stat și a le închide pentru alte state.

Cele ce am zis pînă aici se lămuresc minunat de bine în istoria burghezimii franceze.

După ce prin revoluție a răsturnat domnia feudalismului și a ajuns stăpînă pe stat, o vedem războindu-se aproape un sfert de veac cu mai toate statele europene. Cine crede că Franța a vărsat atîta sînge numai pentru a introduce în Europa principiul de egalitate, libertate și fraternitate, precum se învață în școlile noastre, se înșală amar ! Fără îndoială că o bucată de vreme burghezimea franceză s-a luptat în contra Europei feudale pentru ca să nu se restatornicească iarăși în Franța domnia feudală și astfel să se ieie statul din mîna burgheziei, dar mai în urmă, mai cu seamă după ce Napoleon I a ajuns împărat, toate războaiele au fost în interesul lărgirii pieței pentru produsele burgheziei franceze.

Burghezimea franceză, ajungînd stăpînă politicește în stat, era în următoarea situație : avea o dezvoltare industrială și comercială foarte înfloritoare față cu toate țările continentale din Europa și prin urmare nu putea fi concurată de ele, deci căuta *să-și păstreze aceste piețe sau să dobîndească pe cele care nu le avea.* De altă parte era Anglia, mult mai dezvoltată, față cu care burghezimea franceză nu putea să ție concurență.

Germania, vecina Franței, era o piață admirabilă pentru mărfurile burgheziei franceze dacă n-ar fi concurat-o burghezimea engleză. în același timp, burghezimea germană, care era atunci în stare embrionară, ar fi ajuns o primejdie serioasă pentru burghezimea franceză dacă s-ar fi putut dezvolta în liniște. De aceea pe Germania a căutat să o divizeze și să o pună sub influența franceză ca nu cumva să se mai poată ridica, tot așa a făcut cu Italia, Spania etc. Prin acest mijloc avea piețe sigure, orice industrie națională în aceste țări era cu neputință să se dezvolte din pricina concurenței mărfurilor franceze, care erau superioare, nici un mijloc de protecțiune a industriei naționale nu se putea lua deoarece erau sub influența franceză și dacă nu se supuneau le impuneau cu puterea armelor ; concurența engleză era îndepărtată,

căci orice țară cădea sub influența Franței i se impunea să închidă piața pentru mărfurile engleze (Blocul continental).

Iată foloasele burghezimii de a fi un stat puternic, iată motivele foarte puternice pentru a fi patriotă! Patriotismul aduce parale!

Burghezimea engleză, care se vede alungată de pe piețele Europei, devine vrăjmașa de moarte a Franței și o urmărește ca să o doboare cu atîta stăruință cum nu s-a mai văzut decît doară în istoria Romei și Cartaginei.

Burghezimea franceză, văzînd că nu va putea să scape de burghezia engleză și văzînd că aceasta nu-i dă răgaz deloc, hotărîse să zdrobească puterea Angliei prin o năvălire în Anglia și în colonii.

Atunci burghezimea franceză, care se lupta, ne spun istoricii ei, pentru libertatea popoarelor, pentru a introduce principiile de egalitate și fraternitate, întinde mîna despoticei și autocraticei Rusii, închide ochii, trece alături cu principiile de egalitate, fraternitate și consimte la toate pretențiile imperiului semibarbar!!

In înțelegerea de la Tilsit[59] și de la Erfurt, burghezimea franceză, prin reprezentantul ei, Napoleon I, hărăzește monarhului de drept divin și celui mai absolut din Europa o mulțime de popoare, între care și pe prea iubiții săi frați mai mici de la Dunăre, în schimbul sprijinului ce Rusia i l-ar da spre a zdrobi pe Anglia!

Germania, la rîndul ei, spre a putea scăpa de Franța, proclamă principiul unității naționale pentru a deveni un stat puternic și a se opune prin putere de a deschide piața ei internă mărfurilor franceze și, în același timp, de a sili pe alte popoare mai slabe de a-și procura mărfurile de la burghezimea germană.

Istoria ne spune că rivalitatea dintre Franța și Anglia e seculară și cu toate acestea în vremea acestei rivalități de multe ori am văzut pe Anglia braț la braț cu Franța. Pentru ce? Pentru că interesele burgheziei din ambele state s-au întîmplat în unele timpuri să fie aceleași. Rusia, a cărei dezvoltare burgheză e inferioară, ale cărei produse naționale n-ar putea susține concurența străină nici pe piața sa internă, e statul cel mai protecționist din Europa.

In timpul cînd Rusia, sub Neculai Pavlovici[60], încerca să cuprindă Turcia și țările române, vedem pe Anglia și pe Franța aliate spre a sprijini pe Turcia și țările de la Dunăre, încurcîndu-se cu Rusia într-un război foarte greu și foarte costisitor[61]. Pentru ce? Pentru că atît englezii cît și francezii făceau comerț însemnat cu Turcia și în țările române și, de cădeau sub stăpînirea Rusiei, aceasta ar fi aplicat sistemul protecționist și atunci o piață atît de însemnată le-ar fi fost închisă. Atunci, ca prin minune, au uitat vrăjmășia și și-au întins mîna! Tot asemenea s-au unit ca să silească pe China să deschidă piața ei pentru mărfurile franceze și engleze.

Dacă în întîia jumătate a veacului nostru aproape toată mișcarea politicii europene se învîrtește în jurul celor două burghezii antagoniste, franceză și engleză, și în silințele burghezimii franceze de a răsturna feudalismul din Europa, pentru a nu fi primejdios burghezimii franceze, în jumătatea a doua a veacului nostru situațiunea se complică prin intrarea pe scenă și a burghezimii altor nații.

Burghezimea se dezvoltă în Germania și în Italia, și fatal aceste țări se fac naționaliste, pentru că, ridicînd principiul naționalităților, ele ajug niște state puternice și capătă o situație politică însemnată atît de folositoare intereselor burgheziei, fie pentru a-și păstra piața internă, fie pentru a-și lărgi piața externă.

Cu cît creștea puterea burghezimii germane, cu atît și antagonismul între ea și burghezimea franceză creștea. Burghezimea germană vedea în cea franceză o piedică în dezvoltarea ei, atît prin inferioritatea mărfurilor germane, care nu puteau ține concurență cu mărfurile franceze, cît și prin situația politică superioară a Franței, care sub Napoleon al III-lea avea oarecum hegemonia Europei în urma războiului Crimeii și în urma învingerii Austriei[62]. Burghezimea franceză vedea o primejdie în puterea mereu tot crescîndă a burgheziei germane. Războiul ajunge de neînlăturat. Unitatea națională, Rusia, cîștigată la neutralitate prin făgăduința că Germania va păzi neutralitatea în războiul oriental, slujiră de minune pe burghezia germană pentru a slăbi puterea burgheziei franceze și a-i lua măcar în parte locul.

Anglia, care n-avea frică de concurența germană, vedea cu ochi buni zdrobirea burgheziei franceze. Pretextul fu găsit ușor și războiul declarat în 1870. Franța fu învinsă, iar Germania ajunse prima putere în Europa. Germania, pentru a se asigura de Franța și a o ține oareșicum de păr, ia de la Franța Alsacia și Lorena, *două provincii fără care Franța rămîne deschisă și fără nici o apărare naturală despre hotarele Germaniei.* O năvălire germană în Franța e foarte ușoară, pe cînd o invazie franceză în Germania e foarte grea. Acestea fiind așa, burghezimea franceză fiind amenințată în orice moment, putem înțelege silințele disperate ce-și dă Franța de a căpăta acele provincii și de ce burghezimea franceză a ajuns la acel patriotism șovinist care merge uneori pînă la nebunie. Nesiguranța ei pe de o parte, pe de alta visul de a vedea iarăși burghezimea germană zdrobită și a-și putea face treburile în Europa nu-s destul motiv pentru șovinismul burgheziei franceze ?

Germania, la rîndul ei, spre a putea păstra situația cîștigată își dă toate silințele de a ține în frîu pe Franța și caută să intereseze, rînd pe rînd, pe toate puterile pentru a avea sprijinul lor în cazul unui război cu Franța. Cel întîi lucru ce caută Germania e de a restatornici alianța celor trei împărați[63], avînd această alianță un îndoit scop : 1) de a împiedica revendicările Franței și 2) de a înăbuși mișcarea de emancipare a proletariatului european. Dar interesele Germaniei și, mai ales, ale Austro-Ungariei sînt cu desăvîrșire vrăjmașe intereselor Rusiei, și deci prietenia dintre ele era cu neputință să rămîie statornică.

Rusia, fiind o monarhie după modelul monarhiilor semibarbare, are interese cu totul contrare de ale puterilor europene. Puterea monarhiilor semibarbare stă în o necontenită cucerire a popoarelor înconjurătoare, cum s-a întîmplat cu mongolii, tătarii, otomanii etc. Puterea despotică spre a putea fi conservată trebuie necontenit să întrețină pe supușii săi în veșnice războaie și să facă cuceriri permanente ca să îndrepte atențiunea supușilor înspre acea direcție.

Pentru monarhia rusească, spre deosebire de celelalte monarhii semibarbare, e un alt interes și mai mare, Rusia e înconjurată de popoare civilizate și liberale și deci primejdia pentru răsturnarea monarhiei autocratice e mai mare din partea acestor popoare decît din partea a înseși supușilor săi. Așa că pentru monarhia rusească nu e chestia numai de cuceriri pentru simpla ambiție a monarhului și a supușilor săi, ci e chestie de viață a însuși principiului autocratic. *Rusia vrea întinderea în Europa pentru a zdrobi liberalismul și a întrona autocrația, spre a putea trăi țarismul în liniște.* România, Austro-Ungaria și Peninsula Balcanică sînt ținta țarismului, pentru că odată dobîndite ușor va putea dicta la Berlin și la Paris. Pe de altă parte, în Rusia s-a creat și o burghezie, dar această burghezie e inferioară, incapabilă de a susținea concurență cu burghezia străină chiar pe piața Rusiei, de aceea s-a văzut silită de a admite sistemul protecționist cel mai riguros din cîte s-a văzut, care merge pînă la interzicerea intrării mărfurilor străine, și de aceea șovinismul poporului rus (înțeleg clasa domnitoare) nu are egal decît doar în burghezimea franceză în urma ultimelor evenimente. Prin urmare cu cît Rusia se va întinde, cu atît celelalte burghezii europene pierd o mare parte din piețelor lor, și de aceea am văzut războindu-se Franța alături cu Anglia în Crimeea cînd Rusia amenința să le ia piața de la Dunăre și Balcani.

Austro-Ungaria face un însemnat comerț cu popoarele din regiunea carpato-balcanică. Germania de la 1870 încoace, prin pozițiunea sa politică, a reușit să facă bune afaceri în această regiune și mărfurile germane să înlocuiască pe cele franceze. Natural că prietenia Germaniei și Austro-Ungariei cu Rusia, care pretinde tocmai această regiune, nu putea să trăiască și deveniră dușmane de moarte, cu atît mai mult că pentru Austro-Ungaria, ca și pentru România, îndeplinirea visului țarismului nu e numai o chestie de piață, *ci o chestie de existență.* Astfel că *alianța Austriei cu Germania se impune ca o necesitate în situația actuală.*

Burghezimea franceză, pierzînd, în urma evenimentelor de la 1870, însemnătatea ce o avea în Europa, caută să-și deschidă piețe pe altă cale, prin cîștigare de colonii. Mai întîi caută să deschidă din nou drum mai scurt către India și China și de aceea taie istmul de Suez, punînd în legătură Mediterana cu Oceanul Indian (formarea canalului de Suez e operă mai ales a burghezimii franceze, bineînțeles sprijinită și de statul francez). Apoi caută a pune mîna pe țărmul mediteran al

Africii şi ia Tunisul în stăpînire, pune mîna pe Tonkin şi-şi creează prea frumoase şi întinse colonii în Indochina, în urma acestora nu-i lipseşte decît preponderenţa în Europa prin zdrobirea Germaniei ca astfel burghezia franceză să-şi capete vechea ei splendoare.

Anglia, de cînd în diferite state europene a crescut puterea burgheziei şi aceste state au devenit mai mult sau mai puţin protecţioniste, vede că pieţele cele mai bune ale ei constau în colonii şi la popoare semibarbare şi barbare din Asia şi Africa şi prin urmare caută să nu fie lovită acolo. De aceea Anglia caută să pună mîna pe noua cale deschisă de burghezia franceză, pe canalul de Suez, spre a nu putea fi lovită în India, şi ocupă Egiptul.

Burghezia italiană, care ar voi şi ea să aibă pieţe de desfacere, şi-a pus ochiul pe ţărmul mediteran al Africii nordice, şi tocmai Franţa a pus mîna pe o parte bună din această regiune şi se întinde necontenit; de aici duşmănie între burghezia italiană şi [cea] franceză şi deci şi între statele lor. Franţa posedă, pe lîngă acestea, o flotă admirabilă, şi Anglia se teme de coloniile sale cu creşterea marinei franceze şi deci îi trebuie aliat, şi acest aliat e găsit în Italia, care ar vrea să capete provinciile Africii şi se vede împiedecată de Franţa. Pe de altă parte, în visul burghezimii din Anglia şi Italia, zdrobirea Franţei ar constitui pentru ele un adevărat El-dorado, căci Anglia ar pune mîna pe vreo 25 milioane de supuşi francezi din Indochina şi Italia pe provinciile Africii nordice. Această comunitate de interese face pe Anglia şi pe Italia să fie în cele mai strînse legături de prietenie şi chiar se zice că ar fi între ele un tratat de alianţă secret.

Pe de altă parte, Anglia se vede pusă în primejdie pe uscat, în coloniile din India şi în comerţul cu China, de către Rusia, care s-a întins pînă în graniţele Chinei şi ale Indiei. Deci Anglia e silită a se alipi sau cel puţin a încuraja pe statele potrivnice Rusiei. Chestiunea întinderii Rusiei în Peninsula Balcanică priveşte de aproape pe Italia, mai întîi că şi ea face comerţ întins în peninsulă, şi atunci ar pierde o piaţă însemnată, şi al doilea, şi cel mai de căpetenie, e că Rusia, stăpînă pe Constantinopol, ar căpăta domnia asupra Mediteranei şi nu numai că visurile burgheziei itaMene de a deveni stăpînă pe

Mediterană s-ar risipi, dar chiar orice comerţ i-ar fi oprit de Rusia, care ar fi stăpînă acestei mări. Iată pentru ce, în starea actuală, *alianţa Italiei cu Austria împotriva Rusiei se impune,* cu toate duşmăniile ce au fost şi mai sînt încă între aceste două state. Natural că alianţa Italiei şi a Germaniei se explică şi mai bine cu cît Germania are interesul de a fi şi împotriva Franţei, şi a Rusiei.

Burghezia franceză fiind îndepărtată în mare parte de la comerţul din România şi din Peninsula Balcanică de către burghezia germană şi austriacă, puţin îi pasă cine va stăpîni aceste ţări. Din contră, sprijinul Rusiei pentru a zdrobi burghezimea germană i-ar fi de mare folos nu numai pentru a-şi căpăta provinciile pierdute, ci mai ales pentru nimicirea unui concurent atît de primejdios şi de puternic şi, în acelaşi timp, pentru a pune mîna pe Egipt şi pe noua cale către India, deschisă de burghezimea franceză şi pentru dobîndirea căreia nu cruţă nici un mijloc. Rusia zdrobească pe Austria, cucerească România şi Peninsula Balcanică, burghezimii franceze nu-i pasă, pentru timpul de faţă nici un folos pentru ea nu are păstrarea acestor ţări, dar vede un mare folos în zdrobirea Germaniei şi luarea Egiptului. De aceea, Franţa s-a apropiat tot mai mult de Rusia, pînă ce a alcătuit alianţa franco-rusă, prin care, desigur, consimte la pretenţiile Rusiei, cum a consimţit şi sub Napoleon I. Că pune prin aceasta Europa în primejdie de a-şi pierde libertăţile şi civilizaţia cîştigată, introducînd autocratismul rusesc, ce-i pasă burgheziei franceze ! Că pretenţiile Rusiei, odată satisfăcute, mai tîrziu vor deveni primejdioase pentru însăşi Franţa, ce-i pasă ei ce va fi mai în urmă ? Acuma sînt şanse de cîştig cu Rusia, merge cu ea, mai pe urmă întîmple-se ce se va întîmplă. Nu are ea presimţirea că tot n-are mult de trăit ? Ori va cădea prin emanciparea proletariatului, ori prin autocratismul rusesc. De ce n-ar cîştiga încă pe cît poate ?

Astfel, Europa s-a împărţit în două tabere : de o parte tripla alianţă, sprijinită direct sau indirect de Anglia în contra tendinţelor ruse şi franceze, de altă parte alianţa franco-rusă, ameninţînd Europa cu domnia ţarismului moscovit. Germania, ce are o situaţie preponderentă în Europa, burghezimea germană ajunsă la cel mai înalt ideal ce şi-a putut închipui şi în luptă cu proletariatul

german, atît de puternic şi de organizat, nu poate dori decît pacea şi de aceea duce o politică conservatoare de a se putea menţine în această stare şi fuge de un război din care nu se ştie cine va ieşi învingător. Austria, a cărei existenţă e ameninţată de Rusia, nu poate dori nici atît războiul, Italia, chiar dacă l-ar dori, nu se simte în stare a-l face. Astfel că atitudinea triplei alianţe e împăciuitoare, politica ei e de a conserva starea actuală de lucruri, prin urmare primejdia unui război nu poate veni din partea triplei alianţe, din contră, tripla alianţă a conservat pacea pînă la alianţa franco-rusă.

Nu tot aşa e cu alianţa franco-rusă. Franţa are revendicări de făcut, umilinţe de şters, răzbunări de satisfăcut, bineînţeles că toate acestea şi cu cîştig de realizat. Rusia vrea întinderi şi cuceriri, ţarismul vrea să stea cu un picior în Viena şi cu unul în Constantinopol şi de acolo să dicteze Europei.

Armările continuă, fanfarele de război sună, Europa stă gata cu arma la picior şi aşteaptă să sosească ceasul celui mai îngrozitor război, celui mai grozav măcel de carne omenească, de asemănarea căruia istoria nu cunoaşte pînă acuma !

In faţa acestei ciocniri de puteri uriaşe, ce vor face micile popoare, la care nu poate fi vorba nici de pieţe, nici de cuceriri, *ci numai de existenţa lor ?* Ce va deveni ? Ce va face România ? Să stăm neutri, ni se va zice, şi la timpul prielnic vom vedea de partea cărei puteri să trecem. Dar este cu putinţă această neutralitate ? Cine ne va lăsa să stăm neutri ? Ar trebui să ne închipuim că sînt nebune şi Rusia şi Austria dacă ne-ar da voie să stăm într-o asemenea neutralitate. Atît Austria cît şi Rusia vor trebui să ştie hotărît care e atitudinea noastră, altmintelea cu declaraţia că vom sta neutri nu pot să se împace cînd vor şti că în coastele lor e o putere de vreo 200 000 de soldaţi gata de a se da sau în partea uneia sau altei puteri tocmai în momentul cel mai critic şi care pot să hotărască soarta războiului. îndată ce războiul va fi declarat şi noi am persista în stare de neutralitate, atît Austria cît şi Rusia ar căuta să ne dezarmeze pentru a fi sigure de noi. Cel întîi pas ce-l vor face şi una, şi alta va fi să ocupe fiecare cît mai mult din teritoriul nostru, pentru a-şi asigura mai bine reuşita, şi fiecare din aceste puteri va intra ca vrăjmaşă la noi.

Războiul şi ciocnirile principale se vor face la noi în ţară, iar oraşele şi satele noastre vor fi pustiite, căci nu va fi cine'să le apere, nefiindu-ne nici o parte aliată, ci toate vrăjmaşe şi oastea noastră dezarmată. O asemenea stare de neutralitate e echivalentă cu cel mai înfricoşat război care ar fi făcut pe faţă şi ne va aminti timpurile de tristă memorie ale năvălirilor tătărăşti !

Nu e tot aşa în cazul unei alianţe a noastre cu una din puterile vrăjmaşe, atunci cel puţin avem războiul în regulă şi armata noastră, cu sprijinul puterii aliate, poate apăra măcar o parte din teritoriul nostru de foc şi de pustiire.

Mai mult încă, se poate foarte bine ca ciocnirile principale, din motive strategice, să nu se facă pe teritoriul nostru, cum e şi foarte probabil, pe cînd, dacă am păstra neutralitatea, tocmai din motive strategice fiecare din puterile în război se văd silite a năvăli în România şi a se asigura din această parte. Aşadar, *alianţa României cu o tabără sau alta se impune.* Cu cine însă să facă românii alianţă ? Să o facă cu Rusia ? Dar România nu e primul obiectiv al întinderii şi cuceririlor împărăţiei moscovite ? Rusia, învingătoare şi stăpînă pe Peninsula Balcanică şi poate pe o parte din Austria, ne va mai lăsa pe noi' din ghiarele sale ? Ori poate va crede cineva că, fiindcă am fost aliaţii ei, ne va cruţa? Dar chiar de ar voi aceasta n-ar putea, căci în ce chip ar putea stăpîni Peninsula Balcanică dacă România ar fi un stat independent, deoarece România e puntea ce leagă peninsula cu Rusia ? Apoi nu sînt românii pătrunşi de recunoştinţa moscovită ? N-am fost noi aliaţii Rusiei la 1877 şi, cu toate acestea, nu ne-a răpit hoţeşte Basarabia drept răsplată pentru sîngele vărsat de noi ? *A face alianţă cu Rusia înseamnă a ne pune singuri jugul în gît şi a ne da gata înjugaţi ţarismului rusesc.*

Austria, fără a avea intenţii bune cu noi, e silită să aibă altă atitudine cu România. Ea, ca şi România, îşi vede existenţa ameninţată de Rusia, orice putere se adaugă ca să împiedice pe Rusia ajută existenţei Austriei, ca şi a României. Austria, lucrînd pentru existenţa României, lucrează pentru propria ei existenţă, şi România, lucrînd pentru existenţa Austriei, lucrează pentru existenţa sa. *Aşadar, în starea actuală, alianţa României cu Austria se impune şi cu atît mai mult cu toate ce-*

lelalte puteri care vrăjmăşesc pe Rusia, deci intrarea României în tripla alianţă e o necesitate. Acest lucru l-a înţeles partidul naţional-liberal (aşa-zişii colectivişti), şi cu toate păcatele acestui partid în această chestiune trebuie să-i recunoaştem mare merit. Nu ştim întru cît legăturile noastre cu tripla alianţă sînt înaintate, dar dacă pînă acum nu s-a făcut nimic în această privinţă trebuie să ne punem toate puterile spre a intra în tripla alianţă, *care să ne dea asigurări că ne va apăra împotriva Rusiei.*

Imediat cum s-a făcut alianţa franco-rusă şi în urma atitudinii agresive atît a Rusiei cît şi a Franţei, teama de război cuprinse toată Europa şi se aşteaptă declararea lui în fiecare zi. Amar va fi de noi dacă războiul ne-ar cuprinde discutînd chestia neutralităţii !

Foametea. Pe cînd ţarul Rusiei benchetuia cu prietenii săi francezi, pe cînd se făceau serbări în onoarea marinei franceze şi făceau proiecte de alianţe şi de cuceriri, nenorocitul popor rus, atît de apăsat şi de calicit de domnia ţarismului, de lăcomia nobililor feudali şi a armatei de funcţionari, şi de poliţişti, intră în o fază de criză şi de nenorociri neînchipuit de dureroase ! Cel mai talentat tragedian nu va putea descrie prin cuvinte nenorocirile şi durerile ce se desfăşoară acum în cel mai creştin şi mai ortodox imperiu ! Foamea a cuprins o mare parte din guberniile ruseşti[64] şi face o pustiire cum nu s-a mai întîmplat decît doar în Germania în timpul războiului de 30 de ani. Scoarţa copacilor şi rădăcinile plantelor nu mai ajung pentru a stîmpăra cerinţele stomacurilor goale, tifosul foamei seceră nenumărate victime, oamenii cad morţi pe uliţe de slăbiciune şi de foame. Bărbaţii au părăsit satele şi au alergat la oraşe sau în provinciile în care nu e lipsă mare, formînd bande de cerşetori sau de jefuitori, iar femeile şi copiii înghit tot ce le iese înainte : lut, petici etc. Pentru a potoli durerile stomacului pînă cînd trec la cealaltă viaţă, unde nu e durere, după cum le spun preoţii ortodoxului ţar ! Ceea ce e mai grav, în multe localităţi s-au răsculat în masă.

Această stare dinăuntrul Rusiei a amorţit strigătele de război ale ţarismului cu care ameninţa Europa şi foametea din Rusia a scăpat-o sperăm cel puţin pentru un an de primejdiile unui război. încît statele ameninţate, şi în special România, au drept să se bucure de această groaznică nenorocire căzută asupra mult încercatului popor rus. Cîtă mizerie în alcătuirea societăţii actuale ! O nenorocire pentru o parte din omenire scapă pe alta de nenorocire ! Şi dacă foametea din Rusia şi crahul financiar ce pare urmare neînlăturată a acestei foamete vor avea darul de a răsturna puterea autocratică a ţarismului şi a da Rusiei o constituţie ! Europa civilizată şi însuşi poporul rus vor binecuvînta această nenorocire precum evreii binecuvîntează cele 10 plăgi căzute asupra Egiptului, după cum se zice, care i-au scăpat din robie. Noi nu ne facem iluzie, cum şi-ar face anarhiştii, că în Rusia se va întîmplă revoluţia socială : acea revoluţie nu poate să fie decît burgheză şi constituţională.

Dar aceasta-i destul pentru ca civilizaţia europeană să nu fie ameninţată, ca feudalismul şi reacţiunea să nu-şi găsească reazim, ca societatea să-şi facă evoluţia sa progresivă şi proletariatul să se poată organiza în linişte pentru a aduce la îndeplinire transformarea societăţii burgheze în societate socialistă.

Aceasta-i situaţia actuală a politicii Europei şi dacă ne-am întins prea mult asupra acestei chestiuni am crezut că e necesar ca să stabilim principalul mobil care conduce politica europeană, pentru a înţelege tactica, intrigile, dezbinările ce se seamănă între popoare de către marile puteri în vederea urmăririi scopului principal.

Din această pricină ne-am văzut siliţi a amîna pentru numerele viitoare mişcarea proletariatului, politica lui, precum şi întru cît politica proletariatului modifică tendinţele şi scopurile politice burgheze, ale cărei trăsături generale le-am expus în articolul de faţă.

L Vasiliu

„CRITICA SOCIALA" ***(IAŞI), ANUL I, NR. 1 DIN DECEMBRIE 1891, P. 26—40.***

EPOCA NOASTRĂ

Epoca noastră, e o epocă de tranziție. La 1848 s-au ciocnit formele vieții noastre orientale cu formele occidentale, şi acestea din urmă au ieşit biruitoare. Dar din această biruință au ieşit forme politice care au rămas de multe ori numai forme goale cu cuprins foarte puțin european ; cît despre idei, principii şi mai ales sentimente şi obiceiuri, acestea nu se schimbă aşa iute — bune ori rele, ele au viață tare. Şi cilindrul parizian acoperă adesea un creier cu gînduri şi principii orientale întocmai ca fesul ori işlicul, fracul ascunde de multe ori o inimă cu sentimente tot aşa de primitive, cu un despreț către femeie, de pildă, tot aşa de înrădăcinat ca cele ce le ascundeau giubeaua şi antereul.

Ioan Gherea

„CALENDARUL MUNCITORULUI PE ANUL 1892" *BUCUREŞTI, 1892,* P. 18—29.

AVANGARDA SOCIALISMULUI[65]

Ideile mari ce frămîntă o națiune întreagă, gîndurile şi dorințele generale ale unor clase ori ale unor națiuni sînt în general exprimate prin oameni geniali, prin oameni aleşi, de numele cărora rămîn legate acele idei mari.

Aceşti aleşi, fii geniali şi generoşi ai națiunii, pot fi numiți avangarda ei.

Marile transformări sociale ce frămîntă mai multe națiuni, o lume întreagă, sînt însă exprimate mai ales de o națiune aleasă, care slujeşte pentru o anumită epocă istorică de avangardă a națiunilor. Astfel în lupta cea mare pentru transformarea liberalo-burgheză, care a emancipat omenirea de sub jugul feudalismului, avangarda tuturor națiunilor a fost Franța.

în zilele noastre, ceea ce frămîntă lumea întreagă e chestiunea socială, e transformarea socială care se impune cu necesitatea unei legi naturale, transformarea societății moderne liberalo-burgheze în societate socialistă. Națiunea aleasă, aceea care joacă rolul de avangardă în marea luptă ce s-a întreprins pentru această transformare socială, e neîndoielnic Germania.

Mulțumită unor anumite condițiuni ale dezvoltării sale istorice, despre care nu se poate vorbi pe larg într-un articol, Germaniei i se cuvine rolul acesta. Faptele dovedesc aceasta cu prisosință. Partidul social-democrat din Germania numără deja milioane de membri, are 36 de gazete, ține congrese anuale supranumite parlamente socialiste, la care iau parte cîte 300 de delegați, are un buget și o. organizație solide, și partidul crește, crește mereu. Ca să vedem cu ce iuțeală cresc forțele social-democrației în Germania, vom da aci cîteva cifre, mai elocvente decît orice frază și care reprezintă numărul voturilor socialiste în alegerile din Germania de la 1871 și pînă în alegerile trecute :

în 1871	**101 927**
în 1874	**351 670**
în 1877	**493 447**
în 1884	**549 990**
în 1887	**763 128**
în 1891	**1427 298**

Astfel, în timp de 20 de ani, numărul voturilor socialiste a crescut de la o sută de mii la un milion și jumătate, — de 15 ori mai mult. Iar ultimele alegeri comunale de la Berlin și din Saxa arată că la alegerile viitoare numărul voturilor va fi mult mai mare decît la 1891.

Unul din genialii fondatori ai socialismului științific, Fr. Engels, analizînd starea de lucruri din Germania și creșterea forțelor socialiste, prezice cu drept cuvînt că la alegerile de la 1898 socialiștii vor obține trei milioane de voturi și că o parte însemnată din armata Germaniei va fi socialistă ; deci socialiștii vor ajunge o forță precumpănitoare în stat și vor impune condițiuni, astfel că sfîrșitul veacului va fi și începutul transformării socialiste.

Dar se va zice că Engels e teoretician. Iată atunci că Bebel, conducătorul practic al forțelor socialiste, om atît de cumpătat și de moderat la vorbă, încît a fost învinuit de prea multă moderațiune, zice același lucru. Și în plin Parlament, motivînd votul social-democraților pentru convenția cu Austria, a spus că întru cît privește termenul de 12 ani el e absolut convins că peste 12 ani

toate convențiunile ca şi o mare parte a instituțiunilor de azi vor fi „o poveste a trecutului".

Şi nu numai vorbele socialiştilor, ci şi ale potrivnicilor lor arată că ziua cea mare se apropie. într-un discurs asupra impozitelor agrare, Richter, conducătorul puternicului partid progresist şi duşmanul neîmpăcat al socialiştilor, a zis că, dacă marii proprietari agrari nu pot să existe decît prin protecția statului, „atunci să expropriem toată compania asta". Iar Rudolf Meyer, marele savant şi cel mai autorizat economist al partidului conservator din Germania, propune ca statal să ia sub controlul lui toate proprietățile mari de pămînt, impunîndu-le o anume cultură. El zice cuvînt cu cuvînt : „E ferma mea convingere că dacă statul nu va lua imediat sub controlul său marea proprietate rurală şi nu o va sili să aprovizioneze poporul german cu pîine, această mare proprietate va înceta de a mai exista chiar în veacul acesta". Şi astfel cuvintele vrăjmaşilor socialismului devin tot atît de caracteristice ca şi cuvintele socialiştilor înşişi şi arată cît e de apropiată era socialistă. Dacă ne uităm la marele progres al socialismului şi la forțele colosale de care el începe a dispune tot mai mult şi mai mult în Franța, Belgia, Anglia, Statele Unite, dacă ne uităm la formidabila avangardă a armatei internaționale socialiste, democrația socială din Germania, atunci putem zice fără cea mai mică şovăire că începutul veacului al XX-lea va fi şi începutul erei socialiste, cea mai fericită şi cea mai frumoasă eră prin care a trecut omenirea.

C.D.G.

„DEMOCRAȚIA SOCIALA" *(PLOIEŞTI), ANUL I, NR. 3 DIN 19 IANUARIE 1892.*

POLITICĂ INTERNĂ

Privind starea politicii interne în România, privind desfăşurarea luptelor politice, privind purtarea şefilor partidelor, rămîi cu desăvîrşire încurcat. Şefii, chiar, ai partidelor politice, fără a mai vorbi de ceilalți membri mai puțin însemnați, au în privirea chestiilor celor mai fundamentale azi o politică şi mîine alta, cu totul opusă celei de ieri, după cum sînt la guvern sau în opoziție. Persoane însemnate dintr-un partid trec la altul fără ca lumea să se mire mult ! între partide vrăjmaşe de moarte pînă ieri se fac alianțe şi Chiar fuziuni; membri din partide vrăjmaşe, care nu aveau cuvinte pentru a-şi arunca batjocurile ©ele'mai injurioase, îi vezi a doua zi la braț şi sărutîndu-se în public. Oamenii care ieri^stăteau pe aceeaşi bancă ministerială azi se acuză unii pe alții de crime, pentru ca mîine iarăşi să-i vezi prieteni, fie la guvern, fie la opoziție.

în scurt timp am putea caracteriza starea zicînd că : *situația politică a României e într-o stare şi criză continuă,* sau pentru a mă servi de o expresie întrebuințată în ştiință : *partidele noastre se află într-o stare de echilibru nestabil.*

Rolul revistei noastre nu e de a face cancanuri pe socoteala conducătorilor politici şi de aceea ne vedem siliţi a nu putea urmări pas cu pas politica noastră internă, deoarece, de un număr de ani încoace, toată politica internă se mărgineşte numai în cancanuri. Intrigi, combinaţii, aşta-i toată activitatea partidelor şi parlamentelor.

. Dar va trebui să facem ceea ce am făcut şi pentru politica externă : a căuta cauzele pentru a ne da seama de efecte, a vedea pricinile care împing pe oameni şi pe partide să facă o astfel de politică. Va trebui ca din haosul acesta în care ne aflăm, din nămolul de fapte, care mai de care mai contrazicătoare, să scoatem mersul general al politicii interne şi încotro ne duce acest mers. De aceea, iarăşi sîntem siliţi a arunca privirile cu mult înapoi.

La 1876, cînd veni la cîrmă partidul liberal[66], acest partid era alcătuit din toate elementele care se opuneau întoarcerii formelor feudale, a privilegiilor de sînge şi care se opunea la reîntoarcerea iobăgiei, la care aspiră să ne aducă iarăşi partidul conservator. In partidul liberal erau atunci : liberali utopici, ideologi ca C. A. Rosetti, pe care principiile generoase, umanitare şi filantropice îi entuziasmau ; erau liberali burghezi care visau să întemeieze o burghezie puternică, după modelul burgheziei apusene, întemeiată pe domnia marelui capital ; erau liberali burghezi care visau ca în statul român să se dezvolte o mică burghezime înfloritoare fără a se întemeia capitalismul mare, iar mica burghezie să cumpănească în stat şi să ţină în frîu pe de o parte pe marii proprietari cu tendinţe feudale, pe de alta pe proletari şi, în acelaşi timp, această mică burghezime să formeze clasa mijlocie între ţărani, asupra cărora să [nu mai] aibă o mare influenţă marea proprietate ; erau, în sfîrşit, liberali-conservatori (nume pe care şi-1 dau tîrziu, după ce interesele se definiră mai bine), care vedeau că nu mai merge cu trecutul feudal şi că trebuie de introdus liberalismul burghez, dar trebuie de făcut totul pentru dezvoltarea marii proprietăţi şi a căuta toate mijloacele pentru a o protegui, şi prin urmare aceştia erau duşmanii dezvoltării unei mari burghezii industriale.

Toate aceste elemente, la 1876, alcătuiau partidul liberal şi toate acestea credeau că prin ajungere la putere

vor realiza aspiraţiunile lor. îndată după războiul cu turcii[67], antagonismul dintre aceste elemente cu aspiraţii contrare se dădu pe faţă.

' Prima ciocnire mai violentă fu legea tocmelilor agricole[68], prezentată de C. A. Rosetti, cînd elementele liberal-iconservatoare, reprezentanţii marii proprietăţi, se opuseră cu toată tăria la votarea legii, ca contrară intereselor marilor proprietari. Elementele conservatoare din partidul liberal încetul cu încetul se despărţiră, ca ramură aparte, cu d-1 Vernescu în frunte.

Mica burghezie se vede înşelată în aspiraţiunile ei şi în speranţele ce-şi pusese în partidul liberal. Cu^ cît timpul trece, cu a'tîta decadenţa ei fatală urmează şi cu durere vede că partidul liberal nu voieşte sau nu poate să facă nimic pentru ridicarea ei. Reprezentanţii din partidul liberal ai acestei mici burghezii vin în conflict cu celelalte elemente din acest partid şi, în definitiv, trebuie să se retragă, în frunte cu d-nii Dimitrie Brătianu şi N. Fleva.

Aici nu ţinem socoteală de ordinea cronologică în care diferiţi membri s-au retras din partidul liberal, căci unii sau retras mai degrabă, alţii mai tîrziu. De asemenea trebuie să se observe că din cele ce am spus de d-1 D. Brătianu nu iese tocmai lămurit dacă a fost liberal ideolog, ca şi C. A. Rosetti, sau dacă a reprezentat interesele micii burghezii; se pare că a fost în parte şi ideolog, în parte si reprezentant al intereselor micii burghezii. în ceea ce priveşte pe d-1 N. Fleva, el a fost copilul dezmierdat al micii burghezii.

loan Brătianu, care aspira la întemeierea unei mari burghezii, dar care trebuia creată şi, prin urmare, nefiind sau fiind foarte slabă, nu se putea sprijini pe ea, trebuia să recurgă la sprijinul altor elemente. De aceea, prin coruptiune şi prin diferite alte mijloace, după sistemul lui Napoleon al III-lea, sistem foarte bine cunoscut lui loan Brătianu, atrage o mulţime de elemente străine partidului liberal pentru a se putea menţine şi a putea favoriza dezvoltarea marii burghezii. Pe de altă parte, pentru a îndepărta măcar pe un timp desfacerea diverselor elemente, a diverselor interese de clasă din care se alcătuia partidul liberal, face o ultimă concesie democraţiei — liberalilor ideologi şi reprezentanţilor micii burghezimi — şi acordă revizuirea Constituţiei în ceea ce priveşte lărgirea dreptu-

lui de vot[69]. Odată revizuirea Constituţiei admisă, îndată se dădură pe faţă interesele potrivnice de clasă şi lupta începu. Grupul d-lui Vernescu, reprezentanţi ai marii proprietăţi rurale din partidul liberal, se face apărătorul privilegiilor marilor proprietari, susţine conservarea vechii Constituţii ; ruptura e definitivă cu liberalii şi se uneşte cu vechii conservatori Catargiu-Lahovary-Manu, reprezentanţi tot ai marii proprietăţi, şi chiar se fuzionează împreună, botezîndu-se cu numele de liberali-conservatori, deşi grupul Vernescu merită de mult acest nume.

Liberalii-democraţi (reprezentanţii micii burghezimi) şi liberalii ideologi caută să capete, dacă nu votul universal, cel puţin colegiul unic pentru a putea înăduşi pe marii proprietari şi marii burghezi.

Ioan Brătianu şi reprezentanţii marii burghezii caută să înăduşe influenţa marii proprietăţi rurale în colegiul întîi şi să mărească influenţa burghezimii, dar în colegiul al II-lea caută să înlătureze, pe cît cu putinţă, mica burghezie şi să înlătureze cu desăvîrşire pe muncitori şi face din acest colegiu colegiul profesiunilor liberale, al funcţionarilor, care atît prin cultura şi educaţia burgheză, cît şi prin atîrnarea mai mult sau mai puţin de stat să fie un colegiu favorabil burghezimei. Cît despre colegiul al III-lea, s-a îngrijit ca el să nu poată fi niciodată decît guvernamental.

Scurtele dezbateri din constituantă sînt foarte instructive, căci se dau pe faţă foarte lămurit interesele de clasă. Zăpăceala cuprinde un moment pe liberalii burghezi, atitudinea lor faţă cu democraţii, reprezentaţi prin C. A. Rosetti, e un moment nehotărît.

Primul vot e în favoarea lui Rosetti. Atunci, Ioan Brătianu, într-un moment de uitare, într-un moment de legitimă indignare faţă cu aceia pe care voia să-i ridice, ca să stăpînească pe celelalte clase sociale, pronunţă acele faimoase cuvinte : *Am tolerat abuzuri, procese scandaloase şi asasinate.*

Zăpăceala fu scurtă, deşteptarea veni, oastea se adună în jurul şefului real, al şefului care le reprezenta adevăratele lor interese, iar bietul Rosetti rămase numai cu un mic stat-major.

Brătianu şi reprezentanţii marii burghezii, desfăcut de lanţurile democraţiei, făcură toate jertfele pentru dezvoltarea acestei clase şi a o aduce în stare de a de-

veni domnitoare. Sistemul protectionist e admis, tarif protecţionist, prime şi scutiri de taxe pentru încurajarea marii industrii votate. Marea finanţa îşi ia locul ce-l merită într-un stat burghez, traficurile financiare, agiotagiul îşi fac intrarea triumfală în România, marele financiar al partidului, d-l Carada, dă tonul în conducerea statului. Nimeni nu vorbeşte de ministerul Rosetti-Brătianu, ci de ministerul Carada-Brătianu.

Ce fac toate aceste elemente rupte din trunchiul primitiv al partidului liberal ? Fireşte, trec în opoziţie. Dar democraţii utopici ai lui C. A. Rosetti se împuţinează din zi în zi, Rosetti se vede fără nici un sprijin în ţară, vede că nu se poate răzima pe nici o categorie de cetăţeni şi el, veşnicul ales al colegiului orăşenesc din Bucureşti, cade în alegeri sub guvernul liberal, pentru care luptase în tinereţe ! Atunci se pare că Rosetti a înţeles că cu idei de înfrăţire a tuturor claselor nu se poate guverna şi a început şă-şi întoarcă privirile exclusiv spre clasa ţărănească, dar din nenorocire a miirit amărît, fără a fi putut lăsa un partid în urma lui, după ce a muncit o viaţă întreagă !

Celelalte elemente liberale, grupate în jurul d-lui D. Brătianu, n-au înţeles sau n-au voit să ia în mîna interesele unei clase pe care să se sprijine, pe de altă parte, clasa pe care s-ar fi putut sprijini era slabă, căci mica burghezime era inconştientă şi în mare parte lipsită de drepturi politice şi burghezia mijlocie făcea ochi dulci lui Ioan Brătianu, prin ajutorul căruia spera să ajungă mare burghezime. Să ia în mînă •steagul ţărănimii şi al muncitorilor nici nu voiau, dar nici nu le aducea vreun folos imediat, căci această clasă e lipsită de drepturi politice.

Atunci se aliară cu duşmanii cei mai înverşunaţi, cu conservatorii şi cu liberalii conservatori, *care, în adevăr, aveau o bază materială, o clasă pe care se sprijineau,* şi alcătuiră opoziţia unită.

Guvernul Brătianu cade şi, .precum noi, socialiştii, 6 prevăzusem cu cîţiva ani înainte, la cîrmă vine partidul conservator. Disidenţa liberală, cu toate că în opoziţte fusese în frunte, cu toate că conservatorii se ascundeau în dosul steagului disidenţei liberale pentru a pătrunde în Cameră, cu toate că opoziţia din Cameră aparţinea acestei disidenţe şi numărul conservatorilor ce se furi-

şase printre liberali nu era decît de 9, totuşi disidenţa liberală fu înlăturată de la guvern. Şi lucrul era firesc deoarece nu se sprijineau pe nici o clasă definitivă.

In adevăr, regele cheamă la cîrmă pe o neînsemnată fracţiune a partidului conservator — pe junimişti —, dar, cu toate veleităţile de a guverna singuri, le fu cu neputinţă deoarece n-aveau nici ei baza materială, nu reprezentau o clasă pe care să se sprijine. Imediat după alegeri trebuie să facă loc conservatorilor şi liberalilor conservatori, care reprezintă în adevăr o clasă puternică în ţară, şi formară ministerul Lahovary-Verneseu-Carp. însă îndată junimiştii au trebuit să cadă şi să facă loc liberalilor conservatori.

Dar să ne oprim puţin asupra junimiştilor. Ce sînt junimiştii? Ei sînt tot conservatori, dar spuma partidului conservator vechi. Ei sînt poeţii, literaţii, avocaţii, economiştii, filozofii partidei conservatorilor vechi. Pe cîtă vreme ei au jucat rolul de element inteligent al partidei, ei au fost bine primiţi de întreaga clasă a conservatorilor şi şi-au avut partea de onoare alături de ei. Cînd însă a voit a se constitui în partid aparte, clasa pe care se reazimă conservatorii nu putea să le mai dea sprijinul. Pentru ce? Pentru că junimiştii au devenit în partidul conservator ceea ce erau liberalii ideologi, utopici, în partidul liberal. Ei voiesc a reînvia vechea domnie conservatoare, alcătuind societatea după un plan plăsmuit în capul lor. Ei cred că ajunşi la putere prin un chip oarecare, prin rege, apoi prin legiferări, după un plan făcut în cabinet, să întărească domnia conservatoare, să reînvie vechile bresle etc. ***„Veniţi la putere prin încrederea regelui, ne vom sili a căpăta încrederea ţării..."*** e declaraţia d-lui Carp în Cameră, ceea ce va să zică că prin planul de organizare ce-l vor da ţării prin puterea statului, plan făurit de creierii d-sale, va putea întemeia domnia clasei pe care să se sprijine şi care să-i dea încredere.

Dar, precum liberalii noştri utopici n-au fost originali, ci au copiat pe ideologii francezi, tot aşa şi conservatorii utopici — junimişti şi-au luat modelul din Germania. D-l Carp a vrut să copieze pe Bismarck. Dar dacă omul de fier, omul practic în alte chestiuni, a căzut din înălţimea uimitoare în care se afla graţie acestui utopism, apoi d-lui Carp îi fu mult mai uşor să cadă. Acum e numai a treia roată la carul conservator!

îndată ce junimiştii au fost scoborîţi din înălţimile utopiei şi trîntiţi la pămîntul realităţii, antagonismul dintre liberalii conservatori, care voiesc ţinerea statului quo, şi între conservatorii revoluţionari * reacţionari, cu tendinţele de înnoire a trecutului, se dădu pe faţă. Vechii conservatori, sprijiniţi pe o clasă mai numeroasă decît liberalii-iconservatori, deoarece în comunele rurale s-au păstrat în mare parte şi tradiţiile şi obiceiurile şi silniciile feudale, formele feudale existînd în mare parte de fapt, şi nu rămîne decît a fi din nou consfinţite prin lege, de aceea marii proprietari, fireşte, înclină mai mult către liberalii conservatori. Astfel, d-l Vernescu e înlăturat de la cîrma ţării şi avem acum guvernul reacţionar Catargiu-Lahovary, cu binevoitorul concurs al marelui reformator d-l Carp, care ca om mai practic, se vede, a înţeles că nu merge cu utopia.

Regele, ca demn membru al familiei Hohenzollern, nu poate, confom tradiţiilor familiei şi dinastiilor regale, să nu încurajeze aceste tendinţe spre feudalitate. De mult timp s-a deprins a guverna absolut, sub forma unui constituţionalism deghizat; de mult şi-a arătat dorinţa de a guverna absolut. De la începutul domniei sale încă îşi manifesta această dorinţă, căci în scrisoarea către Auerbach se tînguie că toate partidele noastre sînt corupte şi n-are cu cine guverna. Deci, concluzie logică, că trebuie să guverneze singur. In aceşti din urmă ani a făcut o serie de manevre, de mişcări strategice ca să se asigure cum ar face asaltul. Formare de ministere, prerogări, dizolvări, nu tocmai după uzurile şi tradiţiile constituţionale, l-au asigurat că ţara nu se mişcă. Rămîne o lovitură de stat şi abrogarea Constituţiei, şi dorinţa e îndeplinită.

Ce vor face diferitele partide burgheze de opoziţie? Nici una din ele nu e atît de puternică pentru ca să poată învinge clasa pe care se sprijină conservatorii, ajutaţi de maşina guvernamentală şi de puterea regească.

Stratul cu drepturi politice e prea subţire, prea slab şi acela împărţit în partide cu interese vrăjmaşe, încît

*** [„Revoluţionari" — este evident un cuvînt în plus în textul tipărit].**

din acest strat subțire e cu neputință să fie o clasă îndestul de puternică pentru a învinge un partid și influența regelui. Există, în adevăr, o clasă care alcătuiește mai mult de două treimi din populația țării, clasa muncitorilor orășeni și a țăranilor, care prin număr ar putea ,ține piept și unei partide restrînse ca a conservatorilor și influenței guvernamentale. Dar această clasă e lipsită de drepturi politice și în neputință, prin legiuirea țării, -de a putea avea vreo influență asupra destinelor țării. Poate că acum ar prii și liberalilor burghezi votul universal, poate că acum își vor fi aducînd aminte și de răposatul Rosetti ! Dar e cam tîrziu !

De aceea, partidele burgheze din opoziție vor fi silite iarăși a se uni, iar a forma o opoziție unită. Frații, care se acuzau și se scuipau mai ieri, iar se vor îmbrățișa, iar se vor săruta în public. Pentru a începe de la capăt iarăși cînd vor ajunge la cîrmă. Din cele zise, vedem că toate aceste împerecheri, treceri de partid la partid, desperecheri și iar împerecheri sînt fatale și de neînlăturat din pricina situației politice create de liberalii burghezi, care au mărginit drepturile politice numai la o pătură subțire. ' ' .

In această pătură subțire cu drepturi politice, clasele **k**CU interese vrăjmașe sînt prea slabe pentru ca una din ele să poată învinge singură, înseși aceste interese de clasă sînt rău definite, limitele dintre aceste clase se amestecă, se șterg, de aceea și partidele și reprezentanții acestor clase nu pot avea un loc fix, de aceea azi va face •ceea ce a acuzat ieri ca crimă, de aceea starea de *echilibru nestabil e neîntreruptă la partidele și oamenii noștri politici,* '

/Acestei stări se datorește venirea din nou la cîrma țării a reacționarilor. După starea claselor noastre sociale și după drepturile politice ce le au, putem să spunem <fără a ne înșela că conservatorii vor ieși biruitori în aceste alegeri, și primejdia dinainte de 1876 azi vine iarăși mai amenințătoare. Ar fi de dorit măcar ca opoziția să iasă din alegeri cu o minoritate impozantă, oare să ție cel puțin reacțiunea pe loc.

I. Vasiliu

„CRITICA SOCIALĂ" ***(IAȘI), ANUL I, NR. 2 DIN IANUARIE 1892, P. 74—82.***

FOAMETEA ȚĂRĂNEASCĂ 70

In Rusia, în vastul și puternicul imperiu al țarilor,, s-a întîmplat anul acesta o groaznică nenorocire, cea mai grozavă nenorocire care poate să lovească un popor : foametea țărănească. Tot centrul Rusiei e încercat de acest teribil flagel. între patruzeci și cincizeci de milioane de suflete, mai jumătate din locuitorii acestei țări, n-au ce mînca, n-au în toată puterea cuvîntului. Deja la începutul iernii, țăranii n-aveau secară îndestulătoare — țăranul rus se hrănește aproape exclusiv cu pîinea de secară — și de aceea ei amestecau în pîine lobodă și coajă de lemn; măcinată. Acum secara lipsește cu totul, iar loboda și coaja de lemn nu pot singure să susțină viața, și țărănimea rusească moare de foame.

Lucruri groaznice se întîmplă acum în Rusia : părinții murind de foame în fața copiilor, mame ucigîndu-și copiii ca să nu vadă cum se muncesc murind de foame, sate întregi cuprinse de spaimă fug în toate părțile strigînd : „Pîine, dați-ne pîine !". Cu miile mor pe drum, tifosul seceră pe cei rămași în viață, și, fiindcă tifosul e o boală lipicioasă, el începe a secera și pe Cei

avuți. Marele imperiu rusesc e zdruncinat pînă-n temelii și nu se poate prevedea ce se va întîmplă pînă la primăvară, cînd foametea grozavă va ajunge la culme.

•

Care sînt pricinile acestei cumplite nenorociri ?

Sînt unii, oameni superficiali ori necinstiți, care spun că pricina foametei sînt seceta, lipsa de ploaie, și deci recolta rea. Recolta rea nu-i însă o noutate ; ea se repetă la fiecare patru ori cinci ani. De ce dar acum o foamete așa de grozavă ? Și oamenii cinstiți, care au studiat cauzele adinei ale răului, oamenii pe care îi doare mult nenorocirea nemaipomenită a poporului rusesc au dat adevărata explicare. Pricinile trebuiesc căutate departe, încă la 1861, cînd țăranii clăcași (krepostnoi) ruși au fost liberați din robie. Alexandru al II-lea, țarul Rusiei^ văzînd că țărănimea rusă nu vrea să mai sufere robia și că orice întîrziere ar aduce revolte generale ale țăranilor, hotărî să-i elibereze, dar, liberîndu-i, el, în înțelegere cu boierii ruși, i-a înșelat. Țăranii au fost eliberați, li s-a dat pămînt, dar pămînt puțin ; afară de asta li s-a dat pămîntul cel mai rău, nisipos și lut. Izlazurile comunale — în satele rusești, izlazurile sînt comunale — au fost date iarăși neîndestulătoare. Țăranul, rus, avînd pămînt puțin, care se istovea din an în an, avînd izlazuri puține, sărăcea din zi în zi, vitele-i slăbeau și mureau, iar ce-i mai rămînea din sărăcia lui era vîndut pentru biruri de primarul satului, ajutat de ***uriadnic,*** agentul polițienesc — un fel de jandarmerie rurală pe care vor s-o Creeze conservatorii noștri.

Astfel, țăranul rus a ajuns în robia proprietarului și arendașului mai rau decît la vremea clăcii, gospodăria lui se ruină din an în an tot mai mult, unelte de muncă n-avea, vitele degenerau, țăranul el însuși degenera, și a fost de ajuns o recoltă rea să cadă asupra Rusiei pentru ca să înceapă grozava foamete ce zdruncină din temelie și poate va îngropa sub dărîmăturile ei pe colosul nordului.

•

La noi, în țara românească, țărănimea e în aceeași • stare ca în Rusia. Liberată în aceeași vreme ca cea rusească, ea a fost tot așa de înșelată. Țăranului i s-a dat pămînt puțin și rău, țăranul n-are izlazuri și a ajuns în robia deplină a proprietarilor și arendașilor. Perceptorul și primarul îi vînd pentru bir vite și plug, îi vînd și cenușa din vatră. Țăranul e bătut și schingiuit, țăranul trăiește într-o colibă mizerabilă, moare de pelagră, degenerează el și vitele lui, gospodăria-i a ajuns cu desăvîrșire ruinată și e destul o recoltă rea ca-n Rusia ca să se repete aceeași groaznică nenorocire, foametea țărănească — nu acea foamete și moarte lentă prin foamete, de care moare an cu an țărănimea noastră, ci foametea și moartea violentă, ca-n Rusia. Și atunci vai nouă ! Ceea ce cu greu va putea suporta colosul de la nord putea-vom suporta noi, țară mică și slabă ?

•

Și, față cu acest enorm pericol, trebuiesc măsuri grabnice și măsuri eroice. Nu meschinării, nu fraze vagi, nu jandarmerie rurală, un fel de *uriadnici* români, nu. Trebuie de dat țăranului pămînt și atîta cît îi trebuie ; trebuiesc izlazuri comunale și cu totul îndestulătoare ; trebuie o lege a tocmelilor agricole care ar scăpa pe țăran de bașibuzucia subprefecților, proprietarilor și arendașilor, trebuie o reformă adîncă a impozitelor, pentru a scuti de impozite, fie directe fie indirecte, bietele gospodării țărănești ; trebuie scăpat țăranul de munca șoselelor,, lucrîndu-le cu plată ; trebuie să se lase muncii brațele cele mai harnice, desființînd armata permanentă și înlocuind-o cu înarmarea poporului; trebuie de organizat școalele sătești și de dat țăranului o armă puternică în luptele politice : votul universal.

Atunci și numai atunci vom putea liniștit și cu siguranță să ne uităm în viitor, în viitoiul țării' noastre.

C.D.G.

„DEMOCRAȚIA SOCIALA" ***(PLOIEȘTI), ANUL I, NR. 7 DIN 16 FEBRUARIE 1892.***

ROLUL PĂTURII CULTE ÎN TRANSFORMĂRILE SOCIALE*

în conferința trecută, prietenul Nădejde v-a expus teoria materialismului economic și a dovedit cum toate fenomenele mari sociale și politice, toate transformările sociale se explică minunat prin teoria materialismului economic. încît această teorie e aproape de aceeași valoare științifică cum e, de pildă, teoria eterului, care explică toate fenomenele luminoase etc.

înarmați cu cunoștințele materialismului economic, noi sîntem în stare nu numai de a explica fenomenele și transformările sociale trecute, ci și de a prevedea cele viitoare prin analiza societății de azi.

După materialismul economic, o formă socială poate trăi într-atîta pe cîtă vreme mijloacele de producere care satisfac trebuințele omului corespund cu acea formă socială. îndată ce mijloacele de producere se schimbă pe alte baze, atunci și vechea formă socială trebuie să se schimbe în altă formă nouă, corespunzătoare cu noile mijloace de producție.

*** Conferință ținută la „Cercul studiilor sociale" din Iași la 23 februarie [1892].**

Cînd în o societate alcătuită conform cu mijloacele sale de producere încep a se schimba aceste mijloace, contrazicerea dintre forma socială și producere începe a se arăta, și cu cît mijloacele de producere se schimbă mai tare, cu atîta nepotrivirea ajunge mai mare și, prin urmare, și nemulțumirile mai generale pînă cînd vechea formă socială e silită să facă loc alteia noi, corespunzătoare noilor trebuințe, noilor mijloace de producere.

Așa, de pildă, pe cîtă vreme relațiile dintre oameni erau foarte restrînse, forma feudală a putut trăi, căci satisfăcea toate trebuințele cu mijloacele de producere pe care le avea la îndemînă această societate.

în epoca feudală, societatea era alcătuită așa fel că producerea se făcea pentru consumare, iar nu pentru schimb, și nici nu se putea altfel, deoarece mijloacele de producere erau foarte slabe. Conform cu această trebuință era și sistemul de organizare al societății ; țăranii (servii) legați de pămînt, fiecare trebuia să muncească individual o bucată anumită de pămînt din care să-și scoată hrana, iar prisosul era dat feudalului, care avea îndatorirea de a apăra și a feri pe serv de orice încălcare ; meșterii însărcinați cu producerea industrială erau organizați în corporații, în care nu se putea pătrunde și de unde nici nu se putea ieși decît după niște reguli stabilite și se hotărau și cantitatea și calitatea obiectelor ce trebuia să producă fiecare breaslă. La acestea mai adăugați un sistem vamal foarte complicat după care mărfurile erau supuse la vamă nu numai de la țară la țară, ci de la oraș la oraș, așa că negustorul pentru o marfă care ar fi trebuit să o treacă prin 10 orașe trebuia să plătească de 10 ori vamă. Așadar, schimbul productelor era foarte greu de făcut; dar astă organizație era stabilită tocmai fiindcă mijloacele de producere erau restrînse și nu se putea produce decît pentru consumare.

în" urma marilor descoperiri . geografice, relațiile dintre oameni devin foarte întinse, o mare cantitate de materii brute năvălesc în Europa, mijloacele de producere, așa de restrînse pînă atunci, se înmulțesc considerabil, aurul, agent de schimb așa de îndemînatic, din pămînturile descoperite inundează apusul Europei.

Atunci se simte trebuința de a produce mult, și a produce nu numai pentru consumare, dar mai ales pentru schimb.

La aceste trebuințe noi care corespundeau cu mijloace de producție noi se opunea organizația societății feudale.

Pentru a produce mult şi pentru a produce mai ales pentru schimb, trebuia să nu fie determinate cantitatea şi calitatea productelor, trebuia ca să dispară organizarea breslelor, ca țăranul să nu fie legat de pămînt, ci să fie liber de a putea merge în atelier, în sfîrşit, ca vechiul sistem vamal să dispară. De aceea, nepotrivirea între mijloacele de producere şi alcătuirea societății feudale ajunge tot mai mare cu cît mijloacele de producere se înmulțesc, nemulțumirea împotriva vechii stări creşte cu cît se simt noi trebuințe. Deci forma socială care acum ajunse nu numai nefolositoare, dar chiar vătămătoare producției şi satisfacerii trebuințelor omeneşti a trebuit să piară şi să facă loc altei societăți, corespunzătoare cu mijloacele de producere, societății burgheze bazate pe libertatea de a produce şi de a schimba produsele.

Societatea scăpînd de lanțurile organizației feudale, producerea, ajunsă liberă, se dezvoltă foarte repede, dar în sînul acestei societăți mijloacele de producere se schimbă şi mai repede şi se ivesc germenii unei noi transformări sociale.

De la descoperirea maşinii cu abur şi aplicarea ei la producere, contrazicerea între forma societății burgheze şi mijloacele noi de producere începe a se arăta şi prevesteşte că alcătuirea societății burgheze nu mai e corespunzătoare cu noile trebuințe ale societății.

Perfecționarea maşinismului cere o împărțire a muncii tot mai mare, cere concentrarea lucrătorilor în jurul maşinii, mii de lucrători trebuie să lucreze colectiv în fabrică pentru a putea produce.

Nu mai e cu putință a produce prin muncă individuală, maşina cere ca producerea să se facă colectiv.

Maşina', împărțirea muncii şi lucrarea colectivă fac ca producția să se mărească foarte tare, pe de altă parte maşina cu abur scuteşte o mare parte din munca omenească.

Aşa că 100 de lucrători, muncind colectiv şi cu ajutorul'maşinii cu abur, produc mai mult decît produceau o mie de oameni cari lucrau individual şi fără maşini.

Din această pricină pentru a fabrica producte în cantități colosale se simte nevoie din ce în ce de mai puțini

lucrători. încît o parte de oameni cari au „dreptul" la viață, care au dreptul de a-şi satisface trebuințele din procesul muncii lor nu mai găsesc loc la banchetul vieții, căci maşina i-a înlocuit în producere şi i-a făcut netrebuitori, aruncîndu-i pe drumuri ca să alcătuiască ceea ce se cheamă armata de rezervă a proletariatului.

Aceşti oameni, înlocuiți de maşină, caută să trăiască şi, prin urmare, caută să ia locurile celor ocupați în fabrică, şi aceasta n-o pot face decît scoborînd salariile, şi atunci cei ocupați pentru a nu pieri de foame sînt nevoiți să primească scoborîrea salariului.

Obiectele produse sînt în cantități colosale, dar oamenii fără lucru, armata de rezervă, nu pot să se folosească de ele, nu le pot consuma din pricină că n-au cu ce le cumpăra, neputînd cîştiga nimica, negăsind de lucru ; cei ocupați în fabrici nu pot consuma decît o foarte mică parte, decît strictul necesar, din pricina micului salariu.

Productele se grămădesc pe piață în cantități enorme din pricina lipsei de consumatori, încît fabricanții se văd nevoiți a închide fabricile din pricină că produsele nu se mai vînd şi atunci încep crizele.

Lucrătorii care erau ocupați în producere sînt aruncați pe stradă şi merg să mărească rîndurile armatei de rezervă, a pieritorilor de foame, şi aceste crize au ajuns aproape permanente azi.

Vedeți, de o parte, producte în cantități colosale, de altă parte mulțimea de oameni care piere de foame şi e lipsită de îmbrăcăminte şi piere de foame tocmai din pricină că sînt prea multe producte !

O contrazicere, o nepotrivire mai mare între alcătuirea societății burgheze de azi şi mijloacele de producere nici nu se mai poate !

înțelegeți dar de ce nemulțumirile au ajuns acum aşa de mari şi de ce alcătuirea societății burgheze nu mai poate dura.

în ce va consta transformarea societății burgheze ca să împace trebuințele societății cu mijloacele de producere ?

Această transformare ne e indicată de înseşi mijloacele de producere actuală. în societatea burgheză producerea se face pentru schimb, iar nu pentru consumare, productele se fac colectiv de muncitori, pe cînd aproprie-

rea lor se face individual de patronul capitalist, care ține în mînă mijloacele de producere.

Dacă toate mijloacele de producere, ca maşini, pămînt, materii brute etc., n-ar fi proprietate individuală, ci ar fi proprietate națională şi oamenii ar lucra colectiv ca şi azi pentru a produce, atunci, nefiind cine să pună stăpînire pe producte, ele ar fi ale națiunii, adică ale celor ce le-au produs.

Atunci fiecare va cohsuma din productele naționale după trebuință, şi maşina în loc de a face din om un pieritor de foame îi va uşura munca şi-i va scurta ziua de lucru.

Naționalizarea instrumentelor de producere: iată transformarea cerută de înseşi mijloacele de producere.

Societatea burgheză, sau, mai bine zis, clasa care e reprezentanta acestei societăți, cu toate nepotrivirile ce au adus mijloacele de producere, ar putea încă să mai trăiască dacă ar ajuta producerea, dacă ar fi necesară producerii, însă clasa capitalistă a ajuns cu desăvîrşire nefolositoare pentru producere.

Luați exploatarea minelor, ori drumurilor de fier, ori fabrica de zahăr sau hîrtie şi, în sfîrşit, orice industrie mai mare şi veți vedea că toate aceste produceri merg minunat de bine fără a fi nevoie de intervenția capitalistului.

Muncitorii, de la director şi inginer pînă la lucrătorul cu mîinile, diriguiesc fabrica şi produc totul; de fiecare muncitor se simte nevoie, şi producerea nu poate înainta dacă unul singur va lipsi de la locul lui, pe cînd locul capitalistului nu-1 vedem, lipsa lui nu împiedică producerea.

Rolul lui a ajuns acum numai de a pune stăpînire pe producte. Şi aceasta se vede şi mai bine în societățile anonime de acționari, care pun capitaluri pentru a întemeia fabrici, a deschide mine etc., în care lucrătorii, de la cei mai mari pînă la cei mai mici, produc totul, iar capitaliştii. acționari habar n-au cum se fac acele producte, ci numai pun stăpînire pe produsele lucrătorilor, şi aceştia nu cunosc măcar de numele acelora care le încasează produsul muncii.

Faceți toate aceste fabrici, aceste mijloace de producere, proprietate națională, înlăturați aceşti capitalişti şi producerea nu va suferi cîtuşi de puțin, aceiaşi oameni

ca şi azi o vor dirigui, numai cît productele, în loc de a veni în stăpînirea capitalistului, vor veni în a colectivității care le-a produs.

Astfel e starea societății burgheze în apusul Europei, în țările cu evoluție înaintată. Nepotrivirea între alcătuirea capitalistă şi mijloacele de producere a ajuns aşa de mare, nemulțumirile aşa de generale încît această alcătuire e cu neputință să mai trăiască, şi societatea burgheză va fi silită să facă loc altei societăți, corespunzătoare cu mijloacele de producere.

De aceea, marii cugetători ai veacului nu se mai îndoiesc că societatea burgheză e în agonie, că sfîrşitul ei coincide cu sfîrşitul veacului nostru în țările cu evoluție înaintată, şi chiar cugetătorii burghezi cei mai luminați, cei mai puțin pătimaşi încep a vedea şi a cunoaşte acest adevăr.

Dacă am făcut această scurtă schițare a mersului evolutiv al mijloacelor de producere şi al schimbărilor sociale ce aceste mijloace pricinuiesc, lucruri de altmintrelea bine cunoscute de o parte din dv., am făcut-o numai pentru a veni la altă chestie foarte însemnată pentru noi, şi anume dacă țările cu evoluție înapoiată pot fi atinse de transformării^ ce se vor efectua în curînd în țările apusene.

România e o țară ale cărei mijloace de producere n-au ajuns încă la acel grad de evoluție ca în țările apusene, ea n-are un proletariat puternic, clasele' sociale sînt slabe şi rău definite, afară de clasa marilor proprietari, care e foarte puternică şi cu interese bine definite.

E întrebarea : România, în momentul cînd vor începe marile schimbări în Europa, cînd noile forme sociale vor lua locul celor vechi, va putea fi înrîurită de aceste zguduiri, de aceste transformări ?

Aş putea răspunde apriori că orice schimbare în Europa va influența şi pe România. în adevăr, astăzi, cînd relațiile dintre oameni sînt aşa de întinse, cînd mijloacele de transport şi de comunicație sînt aşa de dezvoltate, cînd o recoltă bună sau rea în America influențează asupra prețului grînelor chiar în România, cînd vestea de război între Franța şi Germania influențează relațiile comerciale din toată lumea şi se manifestă prin

scăderea acțiunilor la bursă, cum s-ar putea ca marile transformări sociale ce vor avea loc să nu se simtă și în țările înapoiate, și deci și în România ?

Astăzi, țările Europei se influențează una pe alta mult mai tare, legătura între dînsele e mult mai mare de cum era legătura între diferitele provincii ale Franței în timpul revoluției celei mari și chiar decît în timpul revoluției de la 1848.

Dar avem o probă de o valoare mai înaltă, o probă istorică care dovedește cele ce am spus. *Transformarea societății feudale în societate burgheză s-a făcut în țările înapoiate prin influența mediului internațional.*

Din pricina legăturilor strînse între toate țările din Europa și chiar din America, în relațiile internaționale domnește aceeași lege economică care domnește între diferitele clase ce alcătuiesc un stat.

Precum în un stat acea clasă care are în mînă mijloacele de producere domnește asupra celorlalte clase și le impune forma socială care vine la socoteală acelei clase, tot așa și țările ale căror mijloace de producere sînt foarte înaintate, a căror producție e foarte dezvoltată țin în robie economică pe celelalte țări înapoiate și le impun chiar forma socială.

Societatea feudală transformată în societate burgheză în Franța, țară cu evoluția cea mai înaintată din țările de pe continent, această transformare se impune rînd pe rînd la toate celelalte țări cu evoluție înapoiată și care, dacă n-ar fi fost influențate, ar fi putut rămîne încă multă vreme cu forma feudală. Această influență se datorește la mai multe pricini.

1) Burghezia din Franța, ajunsă domnitoare, se temea de întoarcerea vechilor forme, de influența mediului internațional. Pe cîtă vreme țările vecine ar fi avut forma feudală, ușor venea claselor reacționare de a întoarce vechile forme cu ajutorul Europei feudale. De aceea, pentru a-și asigura existența, burghezia e silită să se războiască cu țările vecine : Germania, Italia etc., și să le silească de a admite formele burgheze.

2) Temelia societății burgheze e producerea pentru schimb, prin urmare trebuie piețe libere pentru desfacerea productelor, de aceea țările care n-au formele sociale burgheze trebuie silite să admită principiul burghez al liberului schimb. De aceea vedem că Anglia și Franța

merg să burghezească prin ajutorul tunului chiar pe China și pe Japonia, să le silească a-și.schimba productele, de aceea își dau toate silințele să civilizeze chiar pe barbarii din centrul Africii.

3) Țările cu mijloace de producere înapoiate, pentru a scăpa din robia economică, au fost silite să introducă și la ele mijloacele de producere ale țărilor cu evoluție înaintată.

Dovadă avem pe Rusia. Țarismul rusesc s-a văzut nevoit a introduce în Rusia mijloacele de producere ale țărilor înaintate, și autocrații Rusiei au făcut cele mai mari jertfe pentru a crea o burghezie, cu toate urmările ei, deși dezvoltarea acesteia e fatală principiului autocratic și grație căreia țarismul va fi răsturnat.

„Războiul Crimeii — zice Engels — dovedi că *drumurile de fier și marea industrie* erau absolut necesare Rusiei, fie chiar numai din punct de vedere militar" *.

România, după mijloacele sale de producere, ar fi putut rămîne multă vreme încă sub forma feudală, căci o clasă burgheză puternică nu era. în Moldova era o mică burghezime, dar aproape neînsemnată ca clasă, în Muntenia era ceva mai dezvoltată, dar încă destul de slabă. Cu toate acestea, transformarea formelor feudale ni se impuse prin influența mediului internațional.

Pe de o parte, pentru a putea trăi ca națiune și a scăpa de robia economică, trebuia să se introducă și la noi mijloacele de producere ale țărilor mai înaintate, deci trebuia.să ne burghezim ; pe de altă parte, țările burgheze ne impuseră să transformăm forma feudală în burgheză, impunîndu-ne instituțiunile liberale-burgheze prin Tratatul și Convenția de la Paris **.

Dar chiar dacă nu s-ar fi întîmplat războiul Crimeii și burghezia apuseană n-ar fi avut interesul ca să ne impună transformarea formei sociale, forma societății feudale tot trebuia să se schimbe și burghezia să se întroneze în România. Chiar înainte de Tratatul de la Paris, sub influența Austriei, începuse a se dezvolta o burghezie străină sub jurisdicțiunea consulatului austriac, *alcătuind în țările române un stat burghez austriac în statul român feudal.*

*** Politica externă a țarismului rusesc**
**** Art. 56 din Convenția de la Paris.**

Încă înainte de 1848, profesorul de economie politică de la Vien'a, Stein sfătuieşte pe guvernul austriac, în scop de a ne cuceri, ca „să concentreze în ţările române capitaluri, să exploateze minele şi pădurile, să deschidă căi de comunicaţie şi canaluri, să întemeieze fabrici etc.".

Prin urmare, chiar dacă n-ar fi fost Tratatul de la Paris, statul român tot se burghezea sub influenţa mediului internaţional, sub influenţa austriacă, cu o mică deosebire numai : că patronii şi capitaliştii n-ar fi fost în majoritate români.

Din cele spuse se vede lămurit că *mijloacele de producere se schimbă şi, prin urmare, şi formele sociale corespunzătoare cu acele mijloace, în ţările cu evoluţie înaintată; ţările rămase în urmă cu evoluţia sînt silite să adopte mijloacele de producere şi formele sociale ale ţărilor înaintate chiar numai sub influenţa mediului internaţional.*

Aceasta cel puţin pentru Europa.

Dacă n-am ţine seama de influenţa mediului internaţional, atunci transformarea societăţii feudale în societate burgheză şi introducerea instituţiunilor liberale-burgheze în România ar trebui puse în rîndul minunilor, alăturea cu minunile biblice.

A atribui această transformare revoluţiei de la 1848 ar fi ridicol. în adevăr, în Moldova revoluţia nu constă decît în aceea că în Iaşi o mînă de tineri, nu mai mulţi de cîţi sîntem noi adunaţi în această sală, se întrunesc în o casă particulară ca să discute şi acolo sînt surprinşi şi acuzaţi „că uneltesc împotriva ordinei stabilite". Atîta e mai toată revoluţia de la 1848 în Moldova şi nici nu putea fi mai mult, deoarece o clasă burgheză naţională nu era. în Muntenia revoluţia avu un caracter mai serios din pricină că era o mică burghezie ceva mai puternică care a atras în mişcarea revoluţionară şi o parte din ţărănime. Dar şi în Muntenia această revoluţie a fost prea slabă pentru ca să poată determina o aşa de :mare transformare şi de aceea a şi căzut.

Cu toate acestea, transformarea s-a făcut şi trebuia să se facă din pricina influenţei mediului internaţional.

Dacă în ţările înapoiate clasele sociale sînt neputincioase de a determina noi transformări, care se impun cu toate acestea sub influenţa mediului internaţional, atunci trebuie să existe un agent care să execute aceste transformări, trebuie să existe o pătură socială cît de subţire care să aibă grija de a aduce la îndeplinire transformările ce se impun.

în România, ca să se poată transforma forma feudală în formă burgheză, nefiind o clasă burgheză care să prezideze această transformare, a trebuit un alt agent, care să îndeplinească rolul clasei burgheze.

Acest rol, această misiune istorică, a avut-o, fără contestare, pătura cultă.

în România, ca în orice ţară rămasă în urmă cu evoluţia, pătura cultă, fiind dată influenţa mediului internaţional, joacă acelaşi rol pe care-1 joacă clasele sociale în ţările înaintate. Pătura cultă e agentul conştient al transformărilor sociale oare se impun prin relaţiile internaţionale.

Dar pe cît de frumos, pe cît de măreţ e rolul istoric al păturii culte în ţările înapoiate, pe atîta şi posibilitatea de a nu-şi fi îndeplinit acest rol într-un chip satisfăcător e mai mare. în ţările înapoiate, transformările sociale nu decurg necesar din lupta dintre clase, ci se impun din afară, şi tocmai de aceea pătura cultă, care are misiunea de a îndeplini aceste transformări, poate cădea în greşeli dacă nu va avea cunoştinţe adînci de relaţiunile dintre diferitele clase sociale.

Aşa s-a întîmplat cu pătura cultă de la 1848 în România.

Această pătură cultă română, ieşită din clasa feudală, odraslă a vechilor boieri, spoită numai cu cultura burgheză, avînd educaţia şi deprinderile feudale, cînd veni timpul ca forma feudală să se schimbe în formă burgheză, crezu că-i destul a copia instituţiunile şi legile burgheze pentru a opera transformarea, pentru a-şi îndeplini rolul istoric la care era chemată.

Ce au făcut aceşti mari revoluţionari de la 1848 cînd au pus stăpînire pe puterea politică ?

Văzînd că în Europa e un proletariat pe care' îl exploatează burghezia,- văzînd că industria nu poate să. se dezvolte decît dacă e un proletariat lipsit de instrumente de muncă, a căutat să creeze şi în România o clasă de proletari.

După vechea alcătuire, ţăranii clăcaşi aveau dreptul de a stăpîni ²/z din pămîntul pus sub stăpînire boierească, şi acele ²/z din pămînt nu erau proprietatea individuală.

a nimănui, fiecare gospodar avea drept să cultive atît cît îi trebuia pentru consumare, şi pentru aceste drepturi făcea clacă şi da dijmă. Revoluţionarii burghezi români, fiindcă le trebuia proletariat, legiferează că numai celor care au făcut clacă anul din urmă să li se dea cîte un petic de pămînt, iar tot restul din cele *Vs* rămîne proprietatea boierilor, deşi era proprietatea obştei. Ce erau să ajungă marea majoritate a celor care la 1864 nu erau însuraţi, căci prin noua legiuire[77] ei nu mai au dreptul să lucreze din cele 2/a de pămînt ? Se înţelege că aceia trebuie să formeze clasa de care are nevoie burghezia, clasa proletariatului.

Aceasta-i măsura legală care a tins la proletarizarea ţărănimii, dar abuzurile, vexaţiunile au făcut că, chiar de la desfiinţarea clarii, o bună parte din vechii clăcaşi :s-au văzut fără pămînt şi proletarizaţi.

Pădurile asupra cărora ţăranii aveau drepturi necontestate revoluţionarii noştri le-au dat boierilor, dar fiindcă n-au îndrăznit să le ia aşa, deodată, au hotărît ca ţăranii să aibă încă 15 ani drepturi asupra pădurilor şi apoi să se dea ţăranilor o despăgubire pentru a renunţa la drepturile lor asupra pădurilor.

In fapt însă, ţăranii, după 1864, au fost cu totul opriţi de? la păduri şi despăgubire nu li s-a dat nici un ban, şi azi nici nu se mai vorbeşte de asemenea lucruri, cu toate că ţăranii au plătit foarte scump ca despăgubire pentru dreptul de clacă ce-1 aveau boierii.

Acest fapt a fost o curată hoţie, o despoiere neruşinată şi arată sentimentele de care erau însufleţiţi revoluţionarii noştri.

Proletariat au creat, cel puţin creat-au şi industrie, :întradus-au mijloacele de producere din ţările înaintate ?

Afară de drumurile de fier, foarte puţin.

N-au fost în stare să facă ceea ce ţarul Rusiei a făcut.

In Rusia au proletarizat pe ţărani, ca şi la noi, dar acolo au întemeiat o industrie naţională foarte puternică *.

încît revoluţionarii noştri n-au creat proletari, ci pauperi, şi au transformat clasa ţărănească într-o clasă

*** Asupra dezvoltării industriei în Rusia, să se vadă raportul de G. Plehanov şi V. Zasulici despre situiaţiunea în Rusia sau, încă şi mai bine, articolul lui Plehanov din' „Die Nene Zeit".**

de nenorociţi, nici proletari ca să-şi cîştige hrana în fabrici, nici proprietari de atît pămînt ca să aibă de unde-şi scoate hrana. Pentru ce ?

Pentru că revoluţionarii noştri, văzînd că revoluţia se impune n-au căutat să-şi îndeplinească rolul măreţ ce le-a fost rezervat, ci au căutat numai cum să întoarcă revoluţia în interesul clasei din care făceau parte.

în privinţa politică acelaşi lucru. Toată puterea politică e încredinţată cenzitarilor şi titraţilor (titlul, afară de excepţiuni, nu se poate căpăta decît de cei ce au mijloace, încît cens şi titlu e sinonim), iar marea masă nu are decît o mică fracţiune din această putere.

Astfel fiind lucrurile, toată puterea politică este tot a vechii clase, a boierilor feudali. Din această pricină, toate reformele, toate legile au rămas literă moartă pentru clasa ţărănească şi obiceiurile feudale se păstrează în comunele rurale ; aceleaşi abuzuri, aceleaşi silnicii stau în picioare şi azi, numai că ţăranii nu mai au aceleaşi mijloace de trai, aceleaşi foloase ca în vechea alcătuire.

Astfel şi-a îndeplinit misiunea istorică generaţia păturii culte de la 1848 ! In ce chip va fi judecată de istorie (nu de istoria care şi-au făcut-o burghezii ad-hoc, ci de istoria nepărtinitoare) această pătură cultă se poate vedea, socot, chiar din aceste puţine zise aici.

Europa apuseană e, cum am zis, în ajunul unei mari transformări sociale, şi frămîntările colosale ce au loc zilnic în ţările civilizate se pot transforma, în anumite împrejurări, într-o mişcare generală revoluţionară chiar foarte adîncă.

Dar o mişcare de acest fel, din pricina strînsei legături dintre statele europene, e cu neputinţă să nu se simtă în toată Europa, şi, prin urmare, şi în România. Dovadă revoluţia de la '48 care a cutreierat Europa.

România are toate elementele pentru o mişcare puternică de reformă : apăsarea şi mizeria clasei ţărăneşti, în general, pauperii din clasa ţărănească ; mica burghezie, care e încă destul de numeroasă mai ales în oraşele mici şi care merge spre pieire din pricină că nu poate susţine concurenţa cu marele capital atît dinăuntrul ţării, cît şi din afară ; declasaţii oraşelor, care alcătuiesc ban-

dele de bătăuşi ; proletarii industriali şi proletariatul intelectual, care a devenit numeros în ultimii ani, iată atîtea elemente a căror nemulțumire e de ajuns de mare şi care sînt în stare să se pună în mişcare sub influența Europei.

Dar toate aceste elemente nemulțumite nu sînt organizate în vederea unei politici comune, în vederea unui scop determinat. Diferitele categorii enunțate, din pricina neînțelegerii intereselor lor adevărate, par a avea şi, întrucîtva, chiar au interese deosebite şi chiar vrăjmaşe unele cu altele.

Cînd mişcarea revoluționară va birui în Europa apuseană, şi România va fi influențată de această mişcare. Dar clasa revoluționară din Apus nu va putea interveni pentru a da o direcțiune mişcării la noi, căci ea va fi ocupată spre a-şi regula poziția sa față cu burghezia de la dînsa.

Dar vreo mişcare fără direcție şi fără scop determinat poate fi foarte primejdioasă şi poate întîrzia pe un timp mai îndelungat transformarea socială la noi.

Se poate întîmplă atunci la noi ceea ce s-a întîmplat în Franța la '48, şi noi sîntem acum, într-o stare foarte mult asemănătoare cu a Franței de la '48.

Cînd în februarie '48 a izbucnit revoluția, toate clasele nemulțumite erau sub drapelul revoluționar. Fiecare clasă însă înțelegea revoluția în chipul său, conform cu interesele momentane ce le avea.

Proletarii vedeau în revoluție încetarea domniei capitaliste, mica burghezie întoarcerea la vechea ei splendoare, republicanii moderați răsturnarea monarhiei şi chiar monarhiştii legitimişti sperau răsturnarea dinastiei orleaniste şi restaurarea dinastiei burbonilor cu precumpănirea în stat a ideilor feudale.

Clasa muncitoare, în loc de a se organiza în vederea unui scop determinat, se înrolează sub drapelul revoluționar alăturea cu democrații, adică cu mica burghezie, şi alăturea cu republicanii burghezi, se mulțumeşte numai cu fraze revoluționare vagi şi nebuloase care satisfăceau toate clasele tocmai fiindcă nu conțineau nimic în ele.

Revoluția izbuteşte, toate greutățile revoluției le poartă proletariatul şi victoria e cîştigată mai cu seamă de proletari şi în parte de mica burghezie.

Atunci se alcătuieşte un guvern provizoriu din reprezentanții tuturor elementelor revoluționare. Dar acum. încetează rolul vorbelor şi vine rîndul faptelor, şi tocmai asupra faptelor nimeni nu era de acord.

Cînd reprezentanții proletariatului din guvern voiesc să mulțumească revendicările proletariatului, atunci toate celelalte clase se unesc împreună şi scot din guvern pe aceşti reprezentanți.

Atunci proletariatul, văzîndu-se înşelat în aspirațiunile sale, pricepu sensul revoluției şi făcu contrarevoluția din iunie, dar democrații, micii burghezi, cu care proletarii se luptaseră alăturea, dau mîna cu reacționarii şi înăduşă în sînge revoluția proletarilor.

Scăpați de proletari, reacționarii înlătură din guvern şi pe democrați. în zadar mica burghezie se zvîrcoleşte şi cheamă la revoluție pe vechii săi aliați, pe proletari ; aceştia erau zdrobiți prin însuşi concursul democraților şi, în acelaşi timp, pierduseră orice încredere în ei, astfel că şi mica burghezie fu înlăturată şi zdrobită.

Vine apoi rîndul republicanilor burghezi şi, aşa, rînd pe rînd se înlătură unii pe alții pînă la decembrie 1851, cînd Napoleon cu banda lui îi înlătură pe toți.

Astfel, revoluția de la '48, făcută sub domnia frazelor revoluționare vagi, n-avu rezultat decît a transforma monarhia orleanistă în monarhie bonapartistă şi a da societatea în exploatarea marii finanțe *.

Acelaşi lucru s-ar putea întîmplă şi în România cînd elementele nemulțumite ar fi neorganizate, chiar cînd ar izbuti să pună mîna pe putere : diferitele clase cu interese momentane vrăjmaşe s-ar elimina unele pe altele pînă cînd un demagog şarlatan ar putea pune mîna pe dictatură.

Altfel ar fi dacă toate elementele nemulțumite ar fi organizate, dacă şi-ar înțelege interesele reale în vederea cărora voiesc a pune mîna pe puterea politică.

Mai întîi, dacă elementul acesta ar fi organizat, ar trebui să aştepte ca proletariatul să fie stăpîn în Europa apuseană, pentru a fi sigur de izbîndă, şi apoi ar trebui un sîmbure destul de puternic şi conştient de scopul ur-

*** Vezi : Le Dix-huit Brumaire de Louis Bonaparte, par Karl Marx.**

mărit, pentru ca acest sîmbure să dea direcţie mişcării şi să o întoarcă în folosul clasei muncitoare.

Apoi, organizarea e necesară chiar în cazul cînd am face ipoteza, absurdă de altmintrelea, că curentul revoluţionar nu ne-ar Influenţa şi că transformările sociale s-ar opera în Europa fără ca să ne fi zguduit cîtuşi de puţin; căci, prin influenţa mediului internaţional' din pricinile expuse, aceste transformări s-ar impune şi la noi, şi atunci, nefiind pregătiţi, am face iarăşi o transformare monstruoasă, ca şi cea burgheză de azi.'

Cine poate îndeplini în România această misiune?

Clasa proletariatului nu-i încă destul de puternică ca în ţările înaintate pentru a putea grupa în jurul ei toate elementele nemulţumite; clasa ţărănească e încă inconştientă de interesele sale; mica burghezie [e] utopică şi vizionară; pauperii şi declasaţii alcătuiesc o masă anarhică, ei pot avea un rol folositor numai dacă va fi în ţară o organizaţie puternică.

Această misiune, această onoare, rămîne *în mare parte* păturii culte*

.

Pătura cultă actuală are o sarcină mai grea decît cea de la '48, căci ea trebuie să pregătească o transformare socială care nu s-a operat încă nici în Europa, ci numai se întrevede, dar cu cît această sarcină e mai grea, cu atîta şi rolul e mai mîndru şi mai măreţ.

Precum însăşi pătura cultă de la '48 era odrasla clasei feudale, tot aşa pătura cultă actuală e odrasla clasei burgheze: cel puţin în o mare parte a vieţii, pătura cultă are legături şi înclinaţiuni către burghezime, de aceea, aceeaşi primejdie de a nu-şi înţelege rolul istoric e posibilă şi pentru pătura cultă actuală.

Dacă partidul liberal, reprezentantul burghezimii, ar fi la cîrmă, primejdia ar fi mult mai mică; căci cei care au înţeles mersul istoric şi s-au devotat clasei muncitorilor, ca singură ce reprezintă azi evoluţia spre progresul omenirii, ar vedea că de la burghezime nu mai e nimic de aşteptat.

Dar avem la cîrmă partidul conservator. Un însemnat orator al conservatorilor, d-l Maiorescu, în o întrunire publică, a prorocit că acest partid va sta 12 ani la cîrmă.

Această profeţie nu e departe de adevăr, căci, fiind dată constituirea claselor, organizarea politică din România, slăbiciunea şi bazele şubrede ale liberalilor*, partidul conservator poate sta multă vreme la putere, afară doar de intervenirea unor factori încă necunoscuţi. Astfel avem perspectiva de a avea o ocîrmuire conservatoare pînă la sfîrşitul acestui veac, dată care, după toate prevederile, coincide cu marile transformări sociale din apusul Europei.

Ce vor face, ce vor deveni liberalii în acest timp?

Partidul liberal e alcătuit din o mulţime de elemente cu interese deosebite. Aceste elemente au rămas unite pe cîtă vreme partidul liberal a fost la putere şi a putut satisface aceste diverse interese, îndată ce aceste interese nu vor mai fi satisfăcute, steagul partidului liberal va fi părăsit de o mare parte din foştii liberali.

Dacă pînă acum partidul liberal nu s-a despărţit, aceasta e din pricină că burghezia, cum e în general idealistă, şi-a închipuit că poate pune mîna pe putere de la un moment la altul. Acuma, cînd această perspectivă s-a dus, o diviziune a partidului liberal e inevitabilă, fie că despărţirea se va face brusc în 2 tabere, fie că diferitele elemente se vor retrage, individual şi pe nesimţite, şi vor trece în tabăra care ţine puterea.

Ce vor face elementele liberale rămase credincioase partidului pentru a putea lupta la răsturnarea conservatorilor?

Neapărat că au să caute să se democratizeze, să 'devină reformiste. Vor cere lărgirea dreptului de vot, poate chiar votul universal; restrîngerea prerogativelor coroanei, poate chiar republica; o împărţire mai dreaptă a impozitelor, poate chiar impozitul progresiv şi, în sfîrşit, se poate să îmbrăţişeze chestia unei împroprietăriri ţărăneşti pe baze mai largi **.

*** Vezi „Politica internă" din nr. 2 al „Criticii sociale" [vezi volumul de faţă, p. 415—422].**

**** Cînd s-a pronunţat şi scris această conferinţă, în februarie, liberalii abia ieşiseră înfrînţi din alegeri şi nimic nu transpira că se vor gîndi aşa de repede la o reorganizare pe baza unui program mai democratic, dar analiza claselor sociale din România şi a relaţiunilor dintre aceste clase ne punea în stare de a prevedea că astă reorganizare e inevitabilă. De atunci şi pînă acum s-au petrecut fapte care întăresc aceste prevederi. Neînţe-**

Pe temeiul acestor reforme, o apropiere inevitabilă se va face între actualii democraţi şi republicani şi între liberali, elementele reacţionare din partid vor căuta să. stea în umbră, la spatele democraţilor, cum conservatorii stăteau la spatele disidenţei liberale, pînă cînd vor răsturna guvernul conservator.

Aici stă toată primejdia ca-şi vor pierde cumpătul aceia care s-au devotat clasei muncitoare şi că nu-şi vor îndeplini rolul lor istoric *care stă în organizarea elementelor nemulţumite pentru un scop bine determinat.*

Elementele opoziţioniste fiind atît de eterogene pentru a putea fi unite în o armată de luptă, programele se voi mărgini numai în nişte generalităţi banale, iar clişeuri. revoluţionare şi fraze vagi, ca: „să ne luptăm pentru, revendicările maselor adînci populare", vor ţinea locul organizaţiilor serioase şi ideilor precise.

Aceia din pătura cultă care au dorinţa de a lucra pentru dezrobirea clasei muncitorilor şi de a ajuta ca transformările sociale să se facă cît mai repede şi la noi pot.fi uşor ademeniţi, din pricina înclinaţiunii către burghezime, de a intra în rîndurile ei şi a amina lucrarea socialistă. Şi aceasta pot să o facă cu toată buna-credinţă, cu cele mai bune intenţii. Clişeurile : „lasă să răsturnăm pe conservatori, lasă să căpătăm votul universal etc. şi atunci ne vom putea ocupa cu succes de organizarea muncitorilor" vor servi de argumente ademenitoare.

Numai cît se uită faptele trecute, se uită că fără organizare nu e cu putinţă a căpăta nimic pentru clasa muncitoare.

Dacă o asemenea uitare s-ar întîmplă, atunci cu venirea la cîrmă a elementelor opoziţioniste revoluţionare fie în mod normal, fie prin influenţa unei revoluţiuni în Europa faptele de la '48 din Franţa, precum şi cele mai recente din România s-ar repeta.

Elementele muncitoare vor fi eliminate cele dintîi, apoi va veni rîndul democraţilor şi aşa mai departe pînă cînd o partidă reacţionară iarăşi va deveni stăpînă. Astfel

legerile între d-l Sturdza, de o parte, şi d-nii Stătescu, Fleva etc, de alta, agitaţia pentru organizarea partidului pe baza unui program mai larg confirmă părerea noastră mai curînd decît ne aşteptam.

o altă ediţie a lui '48 şi atunci se va vedea că trebuie început de la capăt.

Situaţia socialiştilor în România începe a fi critică şi va ajunge şi mai critică cu cît liberalii vor face mai mult pe democraţii.

In adevăr, va trebui oare să ne luptăm împotriva democraţilor şi a liberalilor cînd vor cere votul universal sau alte puncte oare sînt în programul nostru sau cel puţin se apropie de unele din ele ? Va trebui să nu le dăm sprijinul pentru dobîndirea acestor cereri? Fără îndoială că nu, fără îndoială, datoria noastră e de a pune toată munca şi energia noastră pentru obţinerea acestor cereri.

Dar de la conlucrarea împreună pentru dobîndirea unor puncte folositoare muncitorilor pînă la uitarea rolului nostru istoric, pînă la contopirea cu celelalte elemente e foarte departe.

Partidul socialist va trebui să facă alianţe şi cu democraţii şi cu liberalii mai democratizaţi şi în alegeri şi în alte' lupte, dar pur şi simplu alianţe, precum fac două armate deosebite în vederea uiiui vrăjmaş comun, păstrîndu-şi steagul său, tactica sa şi programul său de acţiune.

' In nici un chip însă nu poate să părăsească organizarea clasei muncitoare în partid deosebit de celelalte sub pedeapsa de a fi înfierat ca incapabil a-şi înţelege misiunea sa istorică.

Nu putem pretinde la noi, ţară înapoiată, o organizare a clasei muncitoare ca în ţările înaintate, dar nici nu putem a nu ne îngriji deloc pentru această organizare. *A organiza proletariatul, cît îl avem, după modelul social-democraţiei din Apus şi a-l face conştient de rolul său istoric; a organiza clasa ţărănească şi a o face să înţeleagă că interesele sale sînt deosebite de ale celorlalte clase, lucru pe care îl înţeleg ţăranii uşor şi care îl putem face cu dînşii; a da o direcţie celorlalte elemente nemulţumite şi a le feri de a cădea în anarhism sau antisemitism, lucru, de altmintrelea, fatal dacă sînt lăsate la propriile lor porniri, iată misiunea păturii culte în România, iată rolul istoric ce îl are de împlinit.*

Lucrînd astfel, toate evenimentele ce s-ar întîmplă în ţară, cît şi în Europa ne vor găsi pregătiţi.

Atunci pătura cultă actuală va dovedi că şi-a înţeles misiunea sa istorică, că greşelile generaţiei trecute, precum şi experienţele făcute aiurea au învăţat-o a se feri şi a nu mai cădea în acele greşeli.

în literatura socialistă din Europa s-a exagerat neînsemnătatea păturii culte în transformările sociale.

E drept că în ţările cu evoluţie înaintată transformările sociale decurg din relaţiile dintre clase şi că clasele sînt acelea care determină formele sociale, dar chiar în aceste ţări pătura cultă joacă un rol destul de însemnat în transformările sociale, accelerînd mersul evolutiv al societăţii şi ferind clasele de a face multe experienţe vătămătoare.

Dacă n-ar fi fost un Marx şi un Engels care să pună bazele socialismului ştiinţific şi să arunce jaloanele pentru a arăta încotro merge evoluţia societăţii, dacă n-ar fi fost un Liebknecht şi un Bebel care să fie conducătorii acestei mişcări, social-democraţia germană ar fi trebuit să facă multe ocoliri pînă să ajungă la concluziile de azi şi, incontestabil, social-democraţia germană ar fi mult în urmă cu evoluţia.

Dovadă avem pe Franţa, ţară poate cu evoluţia cea mai înaintată de pe continent, cu clasele foarte bine definite, cu toate acestea social-democraţia franceză a rămas îndărătul celei germane.

Aceasta a venit din pricină că, în urma revoluţiei de la 1848 şi în urma zdrobirii Comunei din Paris în 1871, proletariatul a rămas fără conducători, care au fost osîndiţi de 'burghezia învingătoare fie la moarte, fie la exil şi, astfel, puşi în imposibilitate de a organiza proletariatul şi a-l face conştient. A fost destul însă să apară sau să se întoarcă din exil cîţiva organizatori culţi şi conştienţi, ca Deviile, Guesde, Lafargue etc., pentru ca organizarea proletariatului să meargă cu paşi uriaşi, şi, dacă va urma aşa, în cîţiva ani sîntem siguri că social-democraţia franceză va ajunge în putere pe social-democraţia germană.

Dovadă avem încă pe Rusia, unde sînt condiţiile aşa de puternice pentru darea unei constituţii şi care nu se poate realiza din pricină că orice cugetător, orice agitator care ar lucra în vederea unei constituţii e pe dată suprimat de către ţarism sau trimiţîndu-l la spînzurătoare, sau în temniţă, sau în Siberia.

Această însemnătate a păturii culte în transformările sociale chiar în ţările cu evoluţie înaintată a început a fi înţeleasă în Europa civilizată. De aceea vedem în Belgia profesori universitari întrecîndu-se cu studenţii în a trece la socialism.

Studenţii Belgiei au avut chiar curajul a convoca un congres socialist internaţional de studenţi la Bruxelles, la care au răspuns studenţi din deosebite ţări, la care şi universitatea de Iaşi a trimis doi delegaţi ai săi şi în care congres s-a hotărît *că datoria păturii culte e de a se amesteca între muncitori, de a-i organiza şi de a alcătui împreună cu dînşii partidul muncitorilor, partidul socialist.*

Asemenea fapte, aceste treceri la socialism, se produc necontenit în Franţa ca şi în Anglia, în Spania ca şi în Italia, în toate ţările civilizate. Un fapt petrecut de cîteva săptămîni în Italia a produs o mare senzaţie : un profesor celebru de la Universitatea din Turin, De Amicis, a trecut la socialism, dar nu aşa simplu, ci cu ostentaţie. A întrunit studenţi şi profesori în număr de peste 500, le-a expus socialismul ştiinţific, a arătat mizeria Italiei, a dovedit că numai prin socialism poate scăpa de această mizerie şi a conchis că e de datoria păturii culte de a lucra şi ajuta ca această transformare să se facă cît mai repede.

Exemplul fu pe dată imitat de un alt profesor tot de la Universitatea din Turin, Arthur Graf, care făcu acelaşi lucru, şi presa italiană, cu multă amărăciune şi groază, spune că o mare mişcare domneşte şi la Universitatea din Bolonia şi în alte locuri, şi mai mulţi profesori universitari sînt gata să treacă la socialism.

Dacă pătura cultă din Europa apuseană îşi înţelege rolul său în transformările sociale, deşi e numai un factor auxiliar în aceste transformări, cu atît mai mult păturii culte din România i se impune datoria de a-şi cunoaşte şi îndeplini rolul istoric ce-l are aici, unde pătura cultă e un factor principal.

De aceea, oricare ar fi înclinaţiunile noastre, oricare ar fi împrejurările care ne vor sili la o conlucrare cu partidele burgheze, va trebui să nu pierdem din vedere

un moment *că datoria noastră e organizarea partidului muncitorilor.*

Va trebui să facem alianţă electorală cu liberalii şi democraţii, va trebui să agităm împreună cu ei oarecare chestii; vom face-o ; dar în capiştele lor să nu intrăm, jertfe şi libaţiuni să nu facem zeilor lor, oricît de ademenitori, oricît de democraţi s-ar părea a fi ei !

I. Vasiliu

„CRITICA SOCIALA" *(IAŞI), ANUL I, NR. 5 DIN APRILIE 1892, P. 165—187.*

CALOMNII VĂDITE

Cînd observi mai cu atenţie fenomenele sociale ce se petrec înaintea ochilor noştri, rămîi de multe ori mirat de faptul cum această organizaţie economico-socială dă aceleaşi rezultate asemănătoare în felurite ţări. Şi nu numai rezultatele importante se aseamănă, ceea ce n-ar fi nici o mirare, dar asemănarea merge pînă la cele mai depărtate, pînă la rezultatele cele mai mici. Aşa, spre pildă, e foarte natural că aceeaşi organizaţie economică-socială modernă să dea naştere la clasele dominante dintr-o parte şi dominate din altă parte, la partide burgheze dintr-o parte, partide socialiste din altă parte, şi aceasta în fiecare ţară unde există aceeaşi organizaţie economică-burgheză. Dar ca asemănarea claselor dominante să meargă pînă la cele mai mici procedeuri care le întrebuinţează contra socialismului, aceasta e mai puţin natural şi evident. Şi cu toate acestea aşa e. Să luăm nişte fapte cu totul recente.

în Germania, cum ştim, există un puternic, foarte puternic partid socialist, cu o organizaţie puternică, cu un program bine definit, un partid care lucrează la lumina

zilei, a cărui tactică, ale cărui scopuri sînt susținute de 37 de organe, de broșuri, de propaganda prin întruniri etc. In toată această activitate publică, pentru toată lumea vădită, partidul socialist german s-a pronunțat cu cea mai mare energie contra manifestărilor violente pe stradă, contra revoltelor parțiale, care ar da prilej claselor dominante de a măcelări pe socialiști și de a introduce legi excepționale contra lor, deci astfel de manifestații violente și revolte nechibzuite nu pot fi decît în interesul burghezimii domnitoare și în paguba partidului socialist și a poporului muncitor. Dar iată că în Berlin se întîmplă revolte de stradă, provocate de unii lucrători flămînzi și desculți și între care nici un lucrător socialist.

Partidul socialist german, ca de obicei, dezaprobă aceste revolte ; nici un socialist nu s-a văzut pe strade, nici unul nu e arestat. Și știți cine a produs aceste revolte ? Poate credeți foamea, lipsa de lucru etc. ? Așa ! După burghezime, sînt socialiștii, este partidul social-democrat german oare le-a produs. Calomnia e, bineînțeles, vădită și pentru calomniatori. Dar ce le pasă ; scopul nu scuză mijloacele ?

Aceasta în Germania.

•

In Franța, partidul socialist, partidul muncitorilor, a luat un mare zbor, mai ales în timpul din urmă, după alegerea lui Lafargue. Acest partid admite în total tactica social-democrației germane, e contra revoltelor parțiale, cu atît mai mult contra tacticii anarhiste, contra exploziilor de dinamită, aceste copilării proaste și crude. Acuma, de curînd, agenții poliției, prefăcuți pentru necesitatea momentului în anarhiști — și în Franța nu se știe unde se sfîrșesc anarhiștii și unde încep polițiștii —, produc cîteva explozii prin cîteva cartușe de dinamită. Fiindcă exploziile au fost făcute de poliție pentru a-i speria, de aceea rezultatele au fost foarte inocente : s-au stricat numai cîteva geamuri... Scopul polițiștilor, al prietenilor fostului ministru Constans e de a arăta absoluta necesitate a acestui ministru, salvatorul republicii de pericolele boulangismului[72] și deci unicul care poate s-o scape de pericolele anarhismului.

Jocul e prea evident, rîd și cîinii în Franța de el, și cu toate acestea știți cine e de vină în aceste stupide explozii ? Socialiștii, partidul muncitorilor francezi!... Calomnia e vădită și pentru calomniatori, dar „calomniez, calomniez, il en restera toujours quelque chose" nu e o vorbă franceză ?

Aceasta în Franța.

•

In Belgia, partidul socialist, partidul muncitorilor, e rn^ai puternic decît oriunde. Acest partid admite în modul cel mai strict tactica social-democrației germane. Acum în urmă, partidul socialist a început o agitație colosală pentru sufragiul universal; pentru a ajunge la scop, socialiștii belgieni au început manifestații monstre, colosale, ca desfășurare de forțe populare. Dar tocmai pentru ajungerea scopului, sufragiul universal, pentru a nu compromite acest mare scop, partidul muncitorilor din Belgia evită cu cea mai mare energie orice act de violență.

Văzînd disciplina care domnește în marele partid al muncitorilor belgieni, ce nu se lasă să facă vreo răscoală, atît de dorită de clasele dominante, care în ruptul capului nu vor să dea sufragiul universal muncitorimii belgiene ; văzînd cumințenia socialiștilor, polițiștii, prefăcuți pentru necesitatea cauzei în anarhiști, pentru a compromite cauza muncitorimii, au început să facă explozii de dinamită, bineînțeles tot explozii inocente, care strică o fereastră sau un gard, cum sînt în general exploziile polițiste. Ei, ghiciți cine e de vină pentru aceste explozii ? Partidul socialist belgian și mai mult nimic !... Calomnia e vădită, dar oare un burghez cinstit ori un gazetar burghez corect trebuie să întrebuințeze totdeauna numai calomnii nevădite ?

Aceasta e în Belgia.

Acum patru ani în țara noastră s-a întîmplat o mare dramă, care prin seriozitatea ei întrece înmiit toate întîmplările de mai sus. E vorba de nenorocita revoltă a mult nefericitei noastre țărănimi, revoltă înecată în sînge țărănesc[73]. Acuma, după patru ani, sînt neîndoielnic sta-

bilite cauzele acestor revolte. Dintr-o parte, cauza continuă, latentă, cauza principală, îngrozitoarea sărăcie țărănească, de altă parte e așa-numita opoziție unită, și mai ales elita socială conservatoare, care a pus fitilul la materiile explozibile, acumulate din sînul țărănimii prin ani și ani de suferință și exploatare neomenoasă.

Partidul socialist român, partidul muncitorilor, a făcut tot ce i-a stat prin putință pentru a arăta țăranilor că drumul ce au ales pentru îmbunătățirea soartei lor nu e cel bun, e un drum nenorocit[74]. Ei bine, știți acuma cine a provocat răscoalele țărănești ? Poate nu știți, dar *Timpul,* organul elitei sociale, o știe : revoltele le-au provocat socialiștii, și în special Nădejde ; iacă așa !... Și notați bine : Nădejde, pînă la alegerea sa de deputat, nici n-a fost prin Muntenia, nici n-a cunoscut vreun țăran muntean ; în schimb, a fost în relații cu mii de țărani în Moldova, a avut o mare influență în țărănimea moldovenească. Revoltele însă au izbucnit în Muntenia, nu în Moldova, și adevărul e că una din cauzele care au făcut că n-au izbucnit în Moldova e tocmai influența lui Nădejde și a socialiștilor moldoveni. Calomnia celor de la *Timpul* e vădită, mai mult decît vădită. Dar, în definitiv, mă rog, numai Europa să aibă calomniatorii ei, să n-avem și noi faliții noștri, calomniatorii noștri naționali, nu sîntem Belgia Orientului ?

Aceasta e în România.

Și cînd te uiți la toți acești calomniatori cosmopoliți, cînd te uiți la toți acești falsificatori ai adevărului, la cea mai mare înțelegere, solidaritate și frăție în calomnie ce domnește între ei, pînă peste hotare chiar, nu poți să te reții de a nu exclama :

Ce mai companie !

C.D.G.

„MUNCA" *(BUCUREȘTI), ANUL III, NR. 5 DIN 22 MARTIE 1892.*

ANARHIA CUGETĂRII[15]

A se scrie despre anarhism, mai ales despre anarhismul teoretic, despre teoriile anarhismului, e cît se poate de greu. Cauza e că n-ai un punct de plecare, nu știi de cine și de ce să te apuci. Anarhismul, ca expunere teoretică-științifică, nu există. Pe cînd socialismul științific și-a găsit expresiunea în genialele scrieri ale lui Marx, Engels și ale discipolilor lor, anarhismul nu și-a găsit nici un om care să-l fi expus într-un mod sistematic și să-i fi dat o sistematizare mai științifică. Cauza, după opinia noastră, nu e deloc întîmplătoare, ci este chiar în anarhism, care la cea dintîi încercare de sistematizare, la cea dintîi încercare de a-l trata mai științificește se arată ca o mare absurditate științifică, ca un mare nonsens. Deci cauza că anarhismul nu și-a găsit un interpret științific se explică foarte ușor prin faptul că nu poate fi expus într-un mod științific. E adevărat că printre aceia care sînt socotiți ca întemeietori ai anarhismului vedem pe Stirner, Proudhon, Bakunin, oameni cu talent netăgăduit. Dar acești trei scriitori nu se înțeleg între ei, iar anarhiștii contemporani, cu unele excepții, sînt departe de a fi în înțelegere desăvîrșită cu vreunul din acești

fruntaşi ai anarhismului. Deci, pentru cunoaşterea anarhismului contemporan, eşti nevoit să te mulţumeşti cu nişte broşurele mici, făcute pentru propagandă şi care se bat cap în cap una cu alta.

Cu toate aceste diferenţe de vederi, sînt însă şi unele păreri comune tuturora, sînt vederi teoretice, caracteristice mai mult ori mai puţin, pentru toţi anarhiştii şi e un mod de a gîndi, de a cugeta, caracteristic anarhismului în general. Dar găsirea acestui ceva comun, caracteristic anarhiştilor, caracterizarea acestui mod de a cugeta nu-s făcute, repetăm, de nici un teoretic[ian] anarhist şi deci criticul anarhismului e nevoit să-1 găsească. Un critic al anarhismului ar trebui dar să facă istoria anarhismului, să scoată el singur teoria anarhismului şi pe urmă să-i facă critica. Această lucrare ar fi foarte instructivă ; noi, în acest articol, nu putem s-o facem. Acest articol e mai curînd o monografie asupra anarhismului. Dar, aşa fragmentar cum e acest articol, tot credem că din el cititorii noştri îşi vor putea face idee despre teoriile anarhiste şi, mai ales, despre metoda de a analiza şi cugeta a anarhiştilor.

·

Dacă ar fi să caracterizăm cugetarea şi metoda de cugetare şi investigaţie socială a anarhismului, atunci nu le-am putea caracteriza mai bine decît prin cuvintele : *simplism metafizic.* Cugetarea anarhiştilor e simplistă şi metafizică, metodul lor e simplist şi metafizic şi în această privinţă ei seamănă cu socialiştii utopişti metafizici, numai că ei sînt foarte inferiori socialiştilor utopişti în multe privinţe. Ca să putem să ne dăm seama mai bine de cele zise, să comparăm modul de a cugeta al *socialismului ştiinţific,* de o parte, cu al socialismului utopic şi al anarhismului, de altă parte. Metodul socialismului ştiinţific e al ştiinţelor moderne în general. Studiind societatea în toată complexitatea ei în timp şi în spaţiu, studiind istoria omenirii, toate formele sociale trecute, studiind societatea prezentă, iarăşi în toată complexitatea ei, socialismul ştiinţific caută astfel legile mişcării, evoluţiunii omenirii, caută să-şi explice factorii principali care au condiţionat mişcarea şi progresul omenirii, să-şi explice cum a ajuns omenirea acolea unde e şi, într-un mod general bineînţeles, care e acea formă socială către care merg neapărat societăţile moderne civilizate, societăţile burgheze. Bineînţeles că, sociologia în general nefiind încă o ştiinţă în toată puterea cuvîntului, rezultatele la care ajunge socialismul ştiinţific nu pot să fie tot aşa de exacte ca rezultatele la care ajung ştiinţele exacte, deşi cîteodată şi în această privinţă rezultatele la care ajunge socialismul ştiinţific nu lasă mult de dorit. ^

Orice opinie ar avea cineva despre rezultatele la care ar ajunge socialismul ştiinţific, fie el chiar un potrivnic al socialismului, trebuie însă să recunoască că modul socialiştilor de a cugeta, metoda de investigaţiune pe care o întrebuinţează el e cu totul ştiinţifică. Socialismul, studiind realitatea lucrurilor, fiind consecinţă el însuşi a realităţii în sensul cel mai larg al cuvîntului — al realităţii istorice trecute, ca şi prezente —, socialismul ştiinţific nu poate să se piardă în norii fanteziei ; realitatea, viaţa reală^ îl controlează şi îi îndreaptă paşii. Idealul socialismului ştiinţific, el însuşi, este numai o consecinţă şi un rezultat al vieţii reale şi al studierii acestei vieţi. Altmintrelea a fost socialismul utopic. Socialiştii utopişti aveau ca bază principală, ca punct de plecare' pentru "teoriile lor, nu realitatea vieţii în înţelesul cel mai larg al cuvîntului, ci propriile lor dorinţe morale şi propria lor fantezie *. Văzînd şi simţind mulţimea de rele care bîntuie societatea, ei se puneau pe gîndit ca să inventeze un plan pentru construirea unei societăţi în care să lipsească toate relele şi în care să fie o deplină fericire. Am zis că utopiile socialiştilor utopişti aveau ca *izvor* nu viaţa reală, ci propria lor fantezie ; aceasta este însă adevărat numai cu oarecare rezerve. în adevăr, fantezia utopiştilor socialişti, ca orice fantezie, nu poate să fie absolut independentă de viaţa reală ; materialul oricărei fantezii rămîne totuşi viaţa reală. Dorinţele şi idealurile socialiştilor utopişti au fost doară formate de viaţa reală, materialul din care construiau ei fantasticele lor societăţi ideale a fost iarăşi dat de viaţa reală, numai că ei combinau acest material după propria lor fantezie. Aşadar, şi la baza utopiilor socialiste era iarăşi viaţa reală, experienţa din viata reală, numai [că] această experienţă era neîndestulătoare şi tratată într-un mod neştiinţific. Pentru planurile

*** Vezi Fr. Engels, „Socialism utopic şi socialism ştiinţific".**

lor asupra societății viitoare, ei luau acea parte din viața socială care era mai bună ori care le părea lor mai bună şi mai ideală şi, din acest material, în felurite combinații, constituiau un plan pentru societatea viitoare, după gustul şi temperamentul aceluia care făcea acest plan. Viața reală, deci, în toată enorma ei complexitate, istoria, cu toate necesitățile ei, se întuneca ; de necesitățile istorice se îngrijeau foarte puțin socialiştii utopişti, mai ales dacă nu se împăcau cu planurile lor. Şi viața reală, productul enorm de complex al unei lungi dezvoltări istorice tot aşa de complexe, viața reală, cu toate necesitățile ei istorice neînlăturabile, trecea peste aceste planuri cum ar trece un uriaş peste case construite din cărți de joc. Să venim acum la anarhişti. Metoda de a cugeta a anarhiştilor se deosebeşte de a socialismului ştiințific, fără a se asemăna în totul cu a celebrilor socialişti utopici. Anarhiştii desfac viața socială în categorii independente una de alta şi cugetă prin aceste categorii independente fără a avea în vedere legătura strînsă ce e între categoriile sociale ; astfel, viața socială în toată complexitatea ei reciprocă, dependența şi legătura tuturor factorilor sociali, dispare pentru ei. Abstrăgînd un factor social real oarecare (statul, autonomia individulă etc.) din toți ceilalți factori, izolîndu-1 de toată viața socială, fie pentru a arăta toate neajunsurile unuia, fie pentru a face un deziderat şi un ideal de luptă din altul, anarhistul supune această categorie izolată la acțiunea logicii, scoate din această categorie toate încheierile, toate consecințele cele mai depărtate, şi încheierile şi consecvențele astfel găsite le preface în formule obligatoare pentru el, pentru activitatea lui, fie ea revoluționar-anarhistă în societatea contemporană, fie ea a unui cetățean al societății viitoare. Prin astfel de mijloace logice face un anarhist consecvent critica societății de azi, prin astfel de măsuri logice anarhistul îşi găseşte calea, croieşte drumul, tactica ce trebuie să se urmeze în lupta cu societatea de azi, şi tot pe astfel de căi logice simpliste îşi croieşte şi societatea viitoare. Bineînțeles că, astă cale logică fiind aşa de simplistă şi greşită, încheierile la care ajunge anarhistul trebuie să fie de asemenea foarte greşite. In adevăr, noi sîntem de multe ori, în analiza societății, obligați să izolăm un factor social ori o categorie socială pentru a o analiza, însă nu trebuie să uităm niciodată că am făcut ceva cu totul arbitrar, şi de aceea

fiecare pas, fiecare deducție logică care ni se impune in acest mod trebuie s-o supunem controlului vieții reale în toată complexitatea ei, îndreptînd această deducție prin logica largă şi adîncă a vieții reale. Anarhiştii sînt însă departe de a face aşa. Ei stau pe un teren real numai piriă ce constată cutare ori cutare factor social, cutare ori cutare rău social (deşi şi aici modul lor de constatare e de multe ori foarte greşit), pe urmă, începînd a-1 analiza şi a face deducții peste deducții, ei se rup din realitatea vieții şi încep să plutească în văzduhul consecventelor * logice, trase şi ele ca vai de om. Şi astfel ei, semănînd încîtva cu socialiştii utopişti, se deosebesc de dînşii, şi această deosebire e departe de a fi în folosul anarhiştilor.

In adevăr. Cum am zis, la baza speculațiunilor sociale ale utopiştilor a fost acea greşeală că, pentru ei, viața reală nu era punctul de plecare pentru speculațiuni, ei *mi* plecau de la analiza istoriei şi prezentului omenirii, dar, cum am zis, inconştient măcar, baza speculațiilor lor a fost totuşi realitatea contemporană lor — neînțeleasă, dar nu îmbucătățită —, şi această realitate au supus-o acțiunii fanteziei lor geniale, fanteziei creatoare, şi astfel, eu'toate mijloacele lor greşite, socialiştii utopişti geniali, că Fourier ori Saint-Simon, au putut să ajungă la unele idei mari şi rodnice.

Anarhistului însă —- care se chinuieşte ca un scolastic să scoată toate consecvențele şi încheierile logice dintr-o categorie socială abstractă şi izolată — drumul fanteziei înalte, rodnice şi divinatoare îi este tot aşa de închis ca şi drumul deducțiilor ştiințifice.

Doar anarhistul închide într-o cutiuță deosebită o categorie socială şi pe urmă, supunînd-o analizei logice, începe să tragă toate consecvențele şi, din consecvență în consecvență, ajunge la consecvențele cel mai depărtate, el se crede grozav de radical, curajos, înaintat, pe cînd, în adevăr, din punctul de vedere ştiințific e foarte greşit, iar din punctul de vedere al fanteziei poetice şi creatoare rămîne, fără a bănui, de multe ori cît se poate de pedestru. Gîndind că prin frazele şi maximele lui violente, prin dezideratele lui extreme se ridică deasupra tuturor şi merge în avangarda omenirii, în adevăr, fuge îndărăt

* **[Concluziilor].**

ori alături cu burghezia şi în deziderätele lui se ascunde o doză de burghezism, de vedenii, de năzăreli şi prejudicii pe care nici n-o bănuieşte.

Se înţelege că nu tuturor anarhiştilor li se potriveşte deopotrivă astă caracterizare a modului lor de a cugeta. Sînt unii care cad în aceste greşeli mai mult, sînt alţii care, mai ales acum în urmă, încep să se apropie mult de socialismul ştiinţific, fără însă a se putea apropia de tot. Afară de aceasta, anarhismul are şi istorie.

Să vedem dar mai de aproape acest anarhism pentru a arăta cît de multă dreptate am avut în caracterizarea modului lor de a cerceta şi cugeta.

Cel dintîi anarhist consecvent, şi poate cel mai consecvent, a fost, fără îndoială, Max Stirner. E cu atît mai de nevoie de făcut cunoştinţă cu acest Stirner, cu cît el a fost inspiratorul direct al lui Bakunin, marele profet al multora din anarhiştii contemporani.

La 1845, Stirner a tipărit cartea sa „Der Einzige und sein Eigentum" *. Această carte a făcut epocă în istoria anarhismului. Ca toţi aceia pe care durerile lumii i-au impresionat adînc, Stirner s-a întrebat, fireşte : „Dar care să fie pricinile ăstor nemărginite dureri ?". După Stirner, pricina e că omul s-a lăsat să fie stăpînit de fel de fel de halucinaţii (Spuk).

în loc ca omul să caute fericirea în el însuşi, în propriul său egoism, în *„eul"* său, omul s-a închinat pe *el* şi fericirea sa la fel de fel de iluzii, de abstracţii. Bineînţeles că rezultatul nu putea să nu fie nenorocit pentru om. Aşa, spre pildă, întîia iluzie ar fi religia, d-zeu. Omul şi-a creat fel de fel de credinţe religioase, şi-a creat un d-zeu în cer, către care îşi îndreaptă privirile, toate gîndirile, după voia căruia îşi regulează toate faptele sale. în loc de a se ocupa de *„eul"* său, de propriile sale interese egoiste, omul se ocupă de interesele credinţei, religiei, lui d-zeu ; în acest caz însă, dacă d-zeu, în adevăr, ar avea fiinţă, ar putea fi fericit el, dar nu „eu". Faptul că mai tîrziu filozofii găsiră în ideea de d-zeu obiectivarea persoanei proprii a omului nu schimbă nimica în fond, pentru că în acest caz omul totuşi s-ar îngriji de „eul"

*** „Individul (insul) şi proprietatea sa".**

său, obiectivizat abstract, în loc să se îngrijească de *„eul"* subiectiv, concret. E adevărat că mai în urmă o parte a omenirii, cel puţin filozofii, liber-cugetătorii, s-au emancipat de religie, dar în loc au creat alte credinţe, alte iluzii şi vedenii (Spuk), care tot aşa mă robesc pe mine, pe *„eul"* meu egoistic. Astfel sînt formulele şi instituţiile, ca omul, omenesc, omenire, drepturi sfinte şi imprescriptibile ale omenirii etc. — familie, stat, societate, legi, justiţie-drept, ideal, principiu, morala etc. etc., tot nişte lucruri care stau deasupra mea, deasupra *„eului"* meu şi mă prefac în robul lor.

Toate aceste iscodiri omeneşti au de altmintrelea o origine religioasă şi chiar le numim sfinte, astfel : drepturile sfinte ale omului şi ale omenirii, sfînta justiţie, sfînta proprietate, familia, statul etc...

Toate aceste sfinţenii stau deasupra *„eului"* meu, robindu-1, nenorocindu-1, distrugîndu-1. Stirner supune criticii toate instituţiunile, simţămintele şi concepţiile sociale din punct de vedere exclusiv al *eului* său egoist, al *„eului"* său însuşi, unul şi singur (Ich der einzige), şi astfel ajunge la negarea întregului edificiu social. Ca să pricepem pe Stirner, trebuie să-1 urmăm pe scurt, foarte pe scurt bineînţeles, în analiza lui în privinţa instituţiunilor, conceptelor şi simţămintelor sociale. Să luăm, de pildă, conceptul de om, omenire, drepturile omului etc. Omul, zice Stirner, nu există ca un ce concret, exist *„eu"* însumi, şi altul şi altul; *omul* însă nu e ceva real, concret, ci e un cuvînt pentru a disigna * un gen sau o specie. Cînd se.vorbeşte dar că cutare fapte şi acţiuni sînt omeneşti, iar altele neumane, rele, neomeneşti, apoi asta este un nonsens, pentru că faptele şi acţiunile sînt săvîrşite de mine şi deci îmi pot fi folositoare mie, *„eului"* meu, ori vătămătoare, nu însă omeneşti ori neomeneşti. Om, omenesc deci, ca atare, sînt iluzii şi nu pot să aibă nici o pretenţie faţă cu mine, şi eu nu sînt obligat nici într-un fel către dînsele. Cînd se vorbeşte deci că eu trebuie să am o purtare *omenească,* că trebuie să respect un *om,* cînd se vorbeşte de drepturile omului şi omenirii, de progresul şi fericirea omenirii, pentru care sînt obligat moralmente chiar să conlucrez, cînd se vorbeşte de jertfe pentru fericirea omenirii, toate acestea sînt iluzii, cătuşe

*** [Desemna].**

prin care îmi înlănțuiesc *„eul"* meu. N-am nici o obligație către om şi omenire, ci trebuie să îngrijesc de interesele mele egoiste, înțelegînd chiar şi cuvîntul *trebuie* nu în sensul unui percept moral, ci în sensul unui deziderat curat egoist.

Să luăm alt concept sau instituție socială, dreptul, justiția. Dreptul, justiția sînt iarăşi iluzii robitoare. In adevăr, cînd se zice că la cutare lucru am drept, la cutare nu, că cutare lucru e just să-1 fac şi cutare nu e just, apoi prin aceasta se recunoaşte totodată că dreptul, justiția nu e în mine, ci afară din mine şi mă comandă şi deci mă robeşte, şi totuna e dacă acest drept şi justiție are sancțiunea forței publice ori dacă e o oonvicție * internă. Dacă nu iau de la vecinul meu mîncare, cînd mi-e foame, ori un lucru care-mi place pentru că îmi pare injust, aici justiția, conceptul justiției, e o iluzie, o vedenie religioasă, ce încătuşează şi împuținează *„eul"* meu. Dreptul şi justiția nu trebuie să mă stăpînească, ci eu trebuie să le stăpînesc, nu trebuie să admit nimica afară de mine şi deasupra mea.

„Eu hotărăsc dacă este drept, afară de Mine nu este nici un drept. îmi vine mie la socoteală, atunci e drept. Se poate să nu le vie atunci altora la socoteală ; treaba lor, nu a mea ; să se apere. Şi dacă toată lumea ar zice că un lucru nu e drept, iar mie mi-ar veni la socoteală, adică dacă l-aş voi, atunci n-aş ține în seamă părerea lumii întregi. Aşa face fiecare dacă ştie a se prețui, fiecine pînă la cît e de egoist, căci puterea e mai presus de drept, şi anume — cu tot dreptul" (p. 249).

Bineînțeles, cînd Stirner vorbeşte de „eu", el nu înțelege prin aceasta pe un „eu" special, ci pe fiecare om în parte, şi fiecare în parte trebuie să judece ca mai sus. Astfel, în caz dacă veți face obiecție că dacă fiecare ar face ce i-ar trăsni prin cap ar fi un balamuc întreg, atunci Stirner răspunde :

„Cine zice însă că fiecare poate face toate celea ? Pentru ce eşti oare pe lume tu, care nu vrei să ți se facă orişice de altul ?

Apără-te, şi nimeni nu-ți va face ceva ! Cel ce vrea să-ți zdrobească voința, acela are de împărțit cu tine şi îți este *duşman*. Poartă-te deci cu dînsul duşmăneşte".

*** [Convingere].**

Şi în felul acesta toate se vor pune la cale spre cel mai'mare bine al fiecăruia.

Mai departe, Stirner zice : „Stăpîn şi creator al dreptului meu, nu vreau să cunosc alt izvor de drept afară de Mine" (p. 269). Bineînțeles, odată ce fiecare e creatorul dreptului său şi poate să facă ce vrea, atunci nu mai pot să fie criminali, nici oameni nedrepți. „Tu nu poți fi fața cu nimeni niciodată criminal, ci numai potrivnic" (p. 269).

„Ce pot să iau pentru mine iau, şi asupra acelor lucruri ce nu le pot lua n-am nici un drept" (p. 276). Şi după cum dreptul şi justiția sînt numai iluzii, strigoi născociți de om pentru a încătuşa, tot aşa e şi *morala.* Morală, acte morale şi nemorale, purtare morală şi nemorală, toate acestea sînt iluzii religioase. O faptă ori o purtare pot să-mi fie plăcute ori neplăcute cît e vorba de interesul meu, din punctul de vedere al „eului" meu şi atîta tot, ce are de căutat aici morala ? Morala e o religie prefăcută. Mai înainte omul credea în d-zeu, acuma crede în monogamie, care ar fi morală, crede că incestul e nemoral etc... (vezi p. 60—61).

După Stirner, dacă un frate vrea să trăiască cu soră-sa, treaba lui, are tot dreptul, fiindcă îşi dezvoltă *„eul"* său şi interesele şi dorințele acestui *„Eu".* Dacă însă morala, credințele morale l-ar opri de la acest fapt, aici ar fi cea mai bună dovadă că morala robeşte pe „eul" meu, nelăsîndu-1 să facă ce vrea, neîngăduindu-i să se dezvolte în toată întregimea lui.

Din acelaşi punct de vedere e analizată proprietatea. Proprietatea,' dreptul de proprietate, sfînta proprietate le distruge în acelaşi mod.

„Proprietatea inviolabilă sau sfînta a crescut tot pe acest teren : e un concept de drept (juridic)".

Ca atare, ca un „Rechtsbegriff", dreptul proprietății, ca toate drepturile, e numai o închipuire, o iluzie robitoare, pentru că a respecta dreptul de proprietate ar fi de a respecta un lucru în afară de mine, în afară de interesele mele, un lucru deci care ar sta deasupra mea.

Eu însă nu voi să cunosc şi nu trebuie să cunosc decît interesul meu. Din punctul de vedere însă al interesului meu egoist şi suveran, tot ce există e al meu, iau tot ce găsesc, ori de unde găsesc, numai dacă vreau să iau. Să facă fiecare tot aşa, şi atunci toate au să se pună minunat de bine la cale.

„Pune mîna — zice Stirner — şi ia ce-ţi trebuie ! Aşa se declară războiul tuturor contra tuturor. Numai eu hotărăsc ce să iau".

Cînd fiecare are să facă tot aşa, atunci fiecare va să-şi realizeze „Eul" său în totalitatea lui. Bineînţeles că, pornind de la acest punct de vedere cu desăvîrşire individualist, pentru a fi contra proprietăţii individuale, cu atît mai mult va protesta împotriva proprietăţii colective, împotriva comunismului. „Pentru mine, ca individ, e o piedică nu mai mică proprietatea comună decît cea individuală a cutăruia şi cutăruia. Nici aceea, nici aceasta nu-i a mea ; dacă averea e a societăţii, care-mi dă şi mie o parte din ea, ori dacă e a unor proprietari individuali, pentru mine e tot atîta constrîngere, deoarece nu pot să hotărăsc după voia mea nici într-un caz, nici în altul. Dimpotrivă, comunismul, desfiinţînd orice proprietate individuală, mă pune în mai mare atîrnare de altul, anume de societate, şi oricît de mult ar striga împotriva «statului» comunismul caută să facă alt «stat», un *status,* o organizare (o stare) care să împiedice libertatea mea, o autoritate suverană deasupra mea. Cu drept se răscoală comunismul împotriva apăsării ce sufăr «Eu» de la proprietarii individuali, dar încă şi mai groaznică e puterea ce o dă el societăţii" (p. 41).

Stirner zice că problema omului este de a-şi dezvolta *„Eul"* său egoist în totalitatea lui şi adaugă :

„Dar această dezvoltare se îndreaptă neapărat atît împotriva statului, cît şi a societăţii şi, din pricina egoismului, atacă ceea ce e comun şi comunist" (p. 361).

Astfel dar, Stirner e contra proprietăţii comuniste mai mult încă decît e contra celei individuale. Ce rămîne deci de făcut ? Iată ce ne spune :

„Pune mîna şi ia ce-ţi trebuie ! Astfel se declară războiul tuturor contra tuturor. Numai eu însumi hotărăsc ce trebuie să am" (p. 341).

In acelaşi mod consecvent şi din acelaşi punct de vedere e făcută critica conceptelor de *societate, scop, ideal, principiu, iubire, libertate, egalitate şi frăţie ori solidaritate, datorie.*

Deşi credem că cititorii noştri pricep acuma modul cum Stirner distruge toate aceste instituţii, concepte şi simţăminte sociale, vom trece totuşi în revistă, în cîteva cuvinte, critica făcută lor de Stirner, pentru că a pricepe

pe Stirner e foarte important pentru priceperea anarhismului. Să luăm dar simţămîntul şi conceptul social de iubire. Iubirea, ca un simţămînt egoist, ca un simţămînt ce produce plăcere *„eului"* meu e, bineînţeles, admisă de Stirner. Aşa, iubire, după Stirner, n-ar fi altceva decît o funcţie a organismului cum e şi mistuirea. Dar o iubire ca percept (să iubeşti pe aproapele tău ca pe tine însuţi) ori iubirea altruistă, dezinteresată, care poate chiar să ceară jertfe egoistului meu *„eu",* această iubire o neagă cu desăvîrşire Stirner. Nu o neagă în înţelesul că nu există, ci o neagă în înţelesul că nu trebuie să existe. O iubire altruistă creştină ar fi o iubire predestinată, ar sta deasupra mea, m-ar comanda, m-ar domina, m-ar robi, ar fi o iluzie creată de însuşi omul pentru nenorocirea sa. Se înţelege, zice Stirner, „nu este nici o îndoială că e cu putinţă să putem aţîţa (să zgîndărîm) pe om şi să-l facem să iubească, după cum putem să-l împingem şi la altă patimă, de pildă la ură" (p. 388). Dar „iubirea egoistului izvorăşte din egoism, curge în albia egoismului şi se varsă iarăşi în egoism" (p. 391). Şi tocmai aşa trebuie să fie iubirea, pentru că altmintrelea iubirea altruistă poate să mă aducă şi la sacrificiul persoanei mele, propriului meu *„eu",* şi deci ar fi un alt soi de religie creată pentru robirea mea. Mai interesantă e încă critica *„libertăţii".* Libertatea, ca un ideal pentru care să se lupte, libertatea cu toate subdiviziunile ei : libertatea persoanei, libertatea presei, libertatea cugetării, sînt iarăşi, după Stirner, închipuiri robitoare. Mai întîi, cînd cer libertatea presei, gîndirii, le cer de la cineva, deci recunosc prin asta că e ceva deasupra mea, care poate să mi-o dea ori ba, deci recunosc prin asta ceva deasupra mea, recunosc un stăpîn. Cît despre libertatea absolută a cuvîntului, a gîndirii etc., apoi acestea sînt şi mai boacăne. Cum să fie gîndirea, spre pildă, liberă ? De cine să fie liberă ? De mine ? Dar atunci, dacă gîndul meu, în loc să fie al meu, se liberează de mine, atunci se împuţinează *„eul" meu,* gîndul se face liber, şi prin asta se scade libertatea mea, libertatea *„eului"* meu. Tot aşa de absurd lucru e şi libertatea absolută a persoanei.

Cu drept cuvînt, zice Stirner, libertatea absolută, ca toate absoluturile, e un lucru absurd, un nonsens.

Faptul că trăiesc lîngă alţi oameni va face ca libertatea mea să fie mărginită prin libertatea celorlalţi. *Ega-*

litatea e iarăşi o altă închipuire robitoare. Ca oameni, se zice, trebuie să fim egali. Dar, zice Stirner, *omul* nu există în adevăr, ci e o abstracţie ; ar însemna deci, după regula asta, că trebuie să fim egali ca nişte abstracţii, egali în abstracţie. Ceea ce există concret nu e *omul,* ci *„eu"* aşa cum sînt eu, şi care se cheamă Stan, şi alt „eu" concret, care se cheamă Bran, şi aşa mai departe.

Aceste *„euri"* concrete nu sînt egale, în adevăr, deloc, fiecare are alt coeficient ca putere fizică, intelectuală etc... deci cînd aş vrea să mă egalizez cu orice preţ, lasă că ar fi şi o imposibilitate, dar, afară de aceasta, prin asta s-ar împuţina *„eul"* meu, prin *egalitate* s-ar face iarăşi o stavilă expansiunii *„eului"* meu egoist.

Deci egalitatea ca ideal social e iarăşi o închipuire robitoare *„eului"* meu. Aceeaşi soartă, bineînţeles, au şi alte concepte sociale, ca datorie, ideal, principiu etc. Datorii nu pot să existe pentru mine de nici un fel, nici datorii morale, nici datorii către aproapele meu, către familia mea etc... şi nici alţii n-au datorii către mine, toate acestea sînt închipuiri ce robesc pe *„eul"* meu. Tot aşa de robitoare sînt ideal, principiu. Un ideal, un principiu sînt lucruri ce există în afară de mine, care cer să-mi regulez faptele mele, purtarea mea nu după *„eul"* meu egoist, ci aşa după cum cer ele. Ce alta sînt ele dar dacă nu religia mascată. Mai înainte îmi regula purtarea d-zeu, acum mi-o reglează morala, idealul, principiul, într-un caz şi în altul însă, *„eul"* meu e rob. Ca să mă emancipez de toate aceste vedenii, idei fixe, iluzii şi închipuiri religioase, ce mă înconjoară din toate părţile, . mă robesc şi mă distrug, trebuie să le robesc eu, să iau stăpînirea *„eu"* asupra lor. în loc de a le da o valoare obiectivă, eu le iau în mine şi, făcîndu-le proprietatea mea, le distrug, distrug existenţa lor obiectivă, absorbindu-le în subiectivul *„eu",* şi, odată distruse, toate aceste stafii care distrugeau pe eul meu, odată distruse ele, rămîn *„Eu",* numai *„Eul"* suveran, *„Eu"* care mă voi dezvolta şi întinde în toată plenitudinea forţelor mele egoiste. Şi Stirner mîntuie cartea cu aceste cuvinte caracteristice :

„Orice fiinţă mai înaltă deasupra mea, fie aceea dumnezeu, fie omul, slăbeşte simţirea individualităţii mele şi se stinge numai la lumina soarelui acestei conştiinţe despre individualitatea mea. Dacă sprijinesc pe Mine, *individul,* soarta mea, atunci o sprijinesc pe creatorul trecător, muritor, al acestei personalităţi, care se nimiceşte pe sine însuşi, şi pot să spun :

«Mi-am aşezat soarta mea pe nimica»" (p. 491).

•

Aceasta e cartea lui Stirner. Aşa de paradoxală şi aşa de neobişnuită cum e în vederile ei, ea, desigur, vă va părea multora din cititorii noştri un lucru absurd, care nici nu merită să fie analizat şi combătut. Va fi o parte de adevăr în aceste cuvinte, însă, cum am zis, cartea lui Stirner are pentru noi într-atîta însemnătate întrucît ea a avut o influenţă mare asupra cugetării anarhiştilor noştri contemporani şi întrucît ea şi acuma cîteodată poate sluji ca tip al acestor cugetări; astfel încît a pricepe profund greşelile lui Stirner este, şi în mare parte, a pricepe greşelile anarhiştilor contemporani, greşeli făcute sub altă formă, dar în mare parte de acelaşi fel. De altmintrelea, critica lui Stirner, a unui dialectician aşa de subtil, nu e deloc uşoară. Obiecţiunile ce i s-ar face pe baza văditei imposibilităţi a unei societăţi (ori Verein [Unire], cum numeşte Stirner societatea visată de el, pentru a evita cuvîntul Societate) alcătuite din *„eurile"* lui Stirner poate să le pareze cu mult succes. Aşa, spre exemplu, dacă veţi spune că, dacă fiecare va putea face ce-i va trăsni prin cap, atunci în „Vereinul" lui Stirner va fi adevărat balamuc. La aceasta Stirner răspunde : „Dar cine spune că fiecare poate face orice ? Pentru ce eşti oare tu pe lume, care nu vrei să laşi să ţi se facă orice? Apără-te, şi nimeni nu-ţi va putea face nimica".

Dacă însă veţi spune că asta înseamnează lupta tuturor contra tuturor şi că astă luptă există şi în societatea burgheză de azi, sub numirea de libera concurenţă, atunci Stirner vă va răspunde, cu drept cuvînt, că în societăţile burgheze cele mai libertare, unde preceptul „laissez faire, laissez passer" e mai bine observat, încă există stat, drept, justiţie, religie etc., toate iluziile şi instituţiile care robesc individul şi pe care le neagă Stirner, deci societatea burgheză n-are nimica asemănător cu *Vereinul* visat de el, fiindcă n-a existat o societate ori un trib chiar unde să nu fi fost unele ori altele din in-

stituțiunile și *„iluziunile"* despre care vorbește Stirner, de aceea nu-i veți putea dovedi nimica pe calea exemplelor și analogiilor istorice. Și în general polemica cu Stirner va fi nefolositoare și vă va duce d-zeu știe unde dacă veți începe să discutați *utopia* lui din punctul de vedere al moralității ori imoralității, fericirii ori nefericirii etc., în acest caz, firește, veți aluneca singuri în utopii metafizice. In loc de aceasta, să analizăm chiar vederile științifice fundamentale ale lui Stirner, care i-au slujit pentru critica societății, să analizăm metoda care 1-a călăuzit etc., astfel vom ajunge cît mai curînd la un rezultat mulțumitor. Stirner are deplină dreptate cînd critică cu asprime, cînd își bate joc de toate acele iluzii transcendentale cu care metafizica creștină și metafizica în general au umplut lumea.

Justiția, dreptul, proprietatea, adevărul, morala, toate sînt mai mult ori mai puțin de obîrșie d-zeiască, toate metafizice, supranaturale, toate veșnice, toate independente de oameni și deasupra oamenilor.

Metoda creării acestor entități metafizice e cam următoarea. Există un anumit șir de fenomene sociale în fiecare epocă socială, produs al relațiunilor sociale și pe care le numim relațiuni de drept ori justiție. Pentru o serie întreagă de fenomene, de relații sociale asemănătoare s-a dat un nume generic, spre pildă justiție, drept, morală etc.

Organizația noastră mentală ne impune aceste clasificații și denumiri generice. Noi nu putem să cugetăm prin obiecte concrete, care sînt peste măsură de multe, nu putem tocmai din cauza acestei mulțimi uriașe. Așa, spre pildă, de la elefant și pînă la șoarece sînt atîtea și atîtea animale care au ceva comun între ele. N-am putea să cuprindem odată în gînd aceste animale concrete și de aceea le dăm tuturor un singur nume, *mamifer,* și le cugetăm prin acest singur cuvînt. Același lucru e și cu fenomenele sociale. Un șir întreg de fenomene, de relații sociale ce au ceva comun se arată sub numirea de justiție, morală etc. Aceste cuvinte, ca și *mamifer,* sînt însă abstracte și, cum am zis, le întrebuințăm mai ales din cauza defectuozității organizației noastre intelectuale. Aceste cuvinte abstracte, metafizice le iau, le suie sus și, scăldîndu-se în cerul transcendental, le botează de entități metafizice, le prefac în *veșnica justiție.*

în *veșnica morală,* de origine mai mult ori mai puțin dumnezeiască, mai mult ori mai puțin independenă^de lumea fenomenală, mai mult ori mai puțin *numenală*™, liberă, independentă de determinismul universal etc. Aceasta e explicația intelectuală, logică a originii acestor entități metafizice.

Mai departe. De-a lungul întregii istorii a omenirii se petrece lupta de clase. Clasele domnitoare, în mare parte, dau, hotărăsc caracterul relațiilor sociale și deci și caracterul acestor relații speciale de morală și justiție etc. Fiind așa, sancțiunea metafizică religioasă ori semireligioasă a acestor relații prin entități metafizice, în felul celor explicate mai sus, vine, bineînțeles, foarte la îndemîna claselor domnitoare, care nu puteau decît să le încurajeze.

Aceasta e explicația economică-socială a originii acestor entități metafizice. Edificiul social e închis cu mai multe chei și cînd cei ce sînt înăuntru și se simt strîmtorați încep să ceară cheile pentru a mai înghiți aer curat li se răspunde că cheia cutare e la d-zeu, cutare la justiție, cutare la morală. Nu-i vorbă, cheile principale le țin pumnul și bogăția, dar totuși e foarte folositor cînd poți să trimiți după cheie la sfîntul d-zeu, la sfînta justiție, la sfîntul stat, la veșnica morală etc. „Du-te și ia-le de acolo dacă îți dă mîna !" Așadar, indiscutabil, aceste entități metafizice au fost robitoare și pentru inteligența omenească, și pentru relațiile economico-sociale.

A arăta dar adevăratul caracter al acestor entități metafizice e de cel mai mare folos, pentru că a pricepe iluziile robitoare ale inteligenței noastre este a ne libera în parte de sub ele, a le stăpîni. într-atîta dar, întrucît Stirner tinde a arăta, a pune în lumină, a explica adevăratul înțeles al acestor iluzii metafizice, el trebuie să aibă toate' simpatiile și toate aprobările noastre. Dar, din nefericire, în aceste cercetări Stirner face o greșeală capitală, care îl îndreaptă pe o cale cît se poate de greșită, care îl tîrîie la concluziile cele mai absurde. Greșeala e următoarea : *Stirner nu face nici o distincție între abstracție și iluzie și între realitatea care a slujit ca bază, ca pretext, pentru abstracție și iluzie.* Pentru ca să pricepem cît se poate de lămurit aceasta, să luăm exemplul nostru cu vorba mamifer. Cum am zis, raa-

miferul nu există, în realitatea concretă există *mamifere,* cum e calul, elefantul, boul, capra, cîinele etc., mamifer însă e un nume generic, o abstracţie necesară pentru cugetarea noastră. Să ne închipuim acuma că cineva, un X oarecare, ar zice că *mamiferul* există în concret, tot aşa de concret ca boul ori elefantul; aceasta, bineînţeles, ar fi o iluzie, un *Spuk.* închipuiţi-vă însă că altul, auzind pe X susţinînd aceasta, ar începe să dovedească că existenţa concretă, corporală, a mamiferului e o iluzie şi că, deoarece calul, boul, elefantul sînt mamifere, deci sînt şi ele o iluzie. Ei bine, tocmai această greşeală absurdă o face Stirner. Se înţelege, o morală transcendentală, cu imperativul categoric totdeauna acelaşi, deci neatîrnat de vreme şi spaţiu, e o iluzie, dar relaţii sociale de morală, concepţii şi simţăminte de morală, altele la neozeelandezi, altele la indieni, altele la francezi, altele la romanii vechi, altele la italienii din vîrsta de mijloc şi altele la italienii de azi, există în realitate. Aceste concepţii şi simţăminte morale care fac pe membrii unui trib să ucidă pe bătrînii lor, iar pe noi să-i iubim, această morală există în adevăr, ea nu e o iluzie, ea există tot aşa de real cum există mîna ori piciorul meu. Se înţelege că sfînta şi veşnica justiţie totdeauna aceeaşi, neatîrnată de loc şi spaţiu, e o iluzie, dar justiţie, concepţiuni şi simţăminte de justiţie, care au o lungă evoluţie în istoria omenirii, există în adevăr, sînt reale şi necesare producţii ale evoluţiei omenirii, sînt tot aşa de puţin iluzii ca şi intelectul meu ori creierul meu, care asemenea e un product necesar şi real al evoluţiei. Şi acelaşi lucru trebuie să spunem despre iubirea altruistă, ideal, stat etc., despre toate instituţiile, simţămintele şi conceptele sociale; ele sînt rezultatul necesar şi real al unei lungi, foarte lungi dezvoltări. în loc de a studia toate aceste instituţii, simţăminte şi concepte în evoluţiunea lor, în loc de a studia evoluţia organismului social pentru a-i găsi legile dezvoltării, în loc de a căuta a se dumeri din studierea trecutului şi prezentului asupra viitorului societăţii, asupra viitorului tuturor instituţiilor sociale, tuturor conceptelor şi simţămintelor sociale, în loc de aceasta Stirner a găsit mai cu cale de a le nega pe toate sub cuvînt că ele sînt iluzii robitoare. Şi astfel Stirner, făcînd o confuzie regretabilă între adevăratele

iluzii şi între productele foarte reale ale evoluţiei, le-a prefăcut pe toate în iluzii.

Metafizicii au căutat să prefacă iluziunile lor de morală, drepte, justiţie veşnică şi dumnezeiască în realităţi, iar Stirner a prefăcut realităţile în iluzii. Stirner a făcut şi mai mult. După ce a prefăcut toate productele reale ale vieţii reale în iluzii, el, după chipul metafizicilor, contra cărora a dus o luptă aşa de cruntă, a căutat să prefacă o iluzie, o entitate metafizică, în realitate, într-o realitate a realităţilor, care i-a slujit ca punct de reazem şi plecare pentru construirea şi imaginarea unei societăţi nouă ! De altmintrelea, a doua greşeală era un rezultat necesar al celei dintîi ; se înţelege, dacă ajungi să vezi ca iluzii realităţile sociale, atunci locul realităţilor, la baza argumentaţiei şi tuturor deduoţiunilor sale, îl vor lua alte iluzii careva.

Astfel, religia creştină negînd viaţa reală îşi găsea punct de reazem într-o iluzie, în d-zeu. Nu-i vorbă, sînt şi alte cazuri. Aşa e Schopenhauer, care, ajungînd la încheierea că toată viaţa reală a individului şi a societăţii e o iluzie proastă, într-un mod consecvent ajunge la negarea acestei vieţi, la nefiinţă, la nirvana. Schopenhauer însă era un psihopat, un bolnav şi un *antisocial,* pe cînd Stirner a fost un revoluţionar, care dorea din suflet fericirea omului, el deci nu putea să ajungă la concluziunile absurde ale pesimiştilor, el tindea să dea o bază solidă fericirii omului. Aşadar, Stirner, negînd realitatea socială ca o iluzie, trebuia să prefacă o iluzie în realitate ; şi aşa a şi făcut cu *„eul"* său. Pentru că ce este acest *„eu",* această realitate per *excelentiam* a lui Stirner dacă nu o iluzie, o închipuire, o entitate metafizică ? Luptîndu-se pentru distrugerea tuturor absolutelor şi entităţilor metafizice, Stirner a creat o entitate metafizică, un absolut pentru propria sa întrebuinţare, a creat pe *„Eul"* său. Ca să pricepem absurditatea acestei născociri a lui Stirner, să vedem ce este în realitate *„eul"* meu. în realitate, *„Eu"* sînt un product al evoluţiei cosmice, sînt un fenomen care face parte din nesfîrşitul lanţ al fenomenelor naturale. Dar, fiind un rezultat al evoluţiei naturale, sînt, totodată, un product al evoluţiei sociale, sînt un product al organismului social, care el însuşi este un product, un caz special al evoluţiei universale. Societatea, dar mai întîi de toate,

nu e ceva neexistent, o iluzie, ci un organism real, un supraorganism, cum o numesc unii din sociologii moderni. Eu sînt productul imediat a doi indivizi de sex diferit (părinţii), care la rîndul lor sînt produşi fiecare de alţii, şi aceia de alţii, şi aşa mai departe. Eu deci sînt produsul unui şir nesfîrşit de generaţii omeneşti, aşa că s-ar putea zice că nenumărate generaţii trecute se oglindesc în mine. De altă parte, odată născut, cresc şi mă dezvolt sub influenţa societăţii în care m-am născut. Felul societăţii va hotărî dar felul dezvoltării mele ulterioare, dezvoltării mele fizice şi psihice.

Aşadar, *Eul* meu fiind, în înţelesul cel mai larg, product al naturii întregi, în înţeles mai special şi restrîns e product al omenirii trecute şi al societăţii prezente. Fiind dat însă că societatea se alcătuieşte din *euri* şi fiecare *eu* în parte, la rîndul lui, atîrnînd de toţi ceilalţi şi fiind un product al societăţii, toţi deci, într-un chip ori în altul, atîrnă de toţi ; unul de toţi şi toţi de unul. Aşa fiind, societatea este dar un organism (un supraorganism, dacă voiţi) în toată puterea cuvîntului, un organism eonsistînd din celule care sînt indivizii, oamenii, un organism în care fiecare parte atîrnă de întreg şi întregul de părţi. Societatea este un agregat, dar un agregat nu simplu, unde părţile, celulele ori indivizii să fie puşi mecanic unul lîngă altul, fără nici o legătură intimă, ci un agregat complex, unde părţile din care e compus agregatul sînt intim legate una de alta, atîrnă ereditar una de alta. Se înţelege că, odată ce există o atîrnare între indivizi, ea poate să existe, mai mare ori mai mică, poate să existe pentru unii mare, pentru alţii mai mică, dar de existat trebuie să existe negreşit.

„Eul" meu e atît de atîrnător de omenire şi de societate încît este peste putinţă de a spune într-un mod absolut : unde se sfîrşeşte societatea şi unde mă încep eu, ci numai în mod relativ. Organismul meu însuşi, la un moment al existenţei sale, a făcut parte din alt om, care la rîndul lui a fost în alţii şi aşa mai departe, astfel că organismul unui eu e un product ereditar al omenirii trecute.

Starea organismului meu actual iarăşi, afară de moştenire, atîrnă de societate, de modul cum m-am dezvoltat fiziceşte, alături şi condiţionat de alţi oameni. Şi ceea ce e adevărat pentru organismul meu şi pentru psihicul

meu e şi pentru conştiinţa mea. Aşadar, eul meu e cu desăvîrşire relativ şi esenţial dependent de societate şi omenire.

Ca să arătăm, să plasticizăm şi mai lămurit această dependenţă intimă, să dăm un exemplu : să presupunem pe un concetăţean al nostru oarecare că ar fi mutat pe o insulă nou descoperită şi necălcată niciodată de picior omenesc. Aci, absolut izolat peste nouă mări şi nouă ţări de tot restul omenirii, izolat de orice om, acest ins, acest *„eu"* izolat, fi-va el oare absolut independent de societate, de organismul social ? Dacă nu vom aprofunda lucrurile, apoi, desigur, răspunsul va fi afirmativ. Desigur, vor răspunde mulţi, va fi concetăţeanul nostru absolut independent de orice societate de vreme ce e absolut izolat de orice om, deoarece nici o societate nu-1 înconjoară. Aprofundînd lucrurile, vom vedea însă cît de greşit ar fi acest răspuns. în adevăr, toată viaţa acestui nou Robinson Crusoe, pe insula-i nelocuită, toată activitatea lui, toată lupta lui va fi condiţionată prin organizaţia fizică şi psihică ; acestea însă, cum am zis, sînt produse ale eredităţii şi mediului social imediat în care a trăit omul, adică ale societăţii din care făcea parte. Astfel dar, toată activitatea lui pe insula-i nelocuită va fi condiţionată de societatea din care face parte.

Spre pildă, dacă în societatea în care trăia el pînă la mutarea pe insulă a existat o instrucţie integrală, individul nostru va fi mai bine înarmat în lupta pentru trai pe insulă. Dacă în societate se dezvoltaseră simţămintele altruiste, groaza de sînge, atunci individul nostru va muri mai bine de foame decît să ucidă animalele nevinovate şi nevătămătoare ce-1 vor înconjura. Aşadar, toată activitatea lui, toată purtarea lui cu vieţuitoarele ce-1 înconjoară vor fi condiţionate de societatea depărtată de el peste nouă mări. Cum o ramură de măr altoită pe alt copac, spre pildă, pe un păr, va urma în aceste nouă condiţii traiul copacului din care făcea parte, producînd tot mere, astfel omul nostru, izolat prin nouă mări de societatea din care făcea parte, urmează a trăi *încîtva* viaţa ei, face parte din ea. Aşadar, dacă un om izolat cu desăvîrşire pe o insulă nelocuită, ori chiar pe altă planetă, încă va face parte din o societate, din un organism social, ce să mai zicem deci de un om ce urmează a trăi în societate ?

în acest caz, cu atîta mai mult fiecare *„eu"* reprezintă o parte din marele organism social, din societate, e produsul societății, atîrnă deci neapărat de ea, neapărat este condiționat prin ea.

Deci *eul* lui Stirner scos de orice influență a instituțiilor conceptelor și simțămintelor sociale, *„eul"* prin sine stătător și vie[țui]tor, condiționat socialicește numai și numai de el însuși, e un mare nonsens, o mare absurditate. Nu pot lua de la un individ simțămintele și conceptele lui sociale și cu toate acestea să rămîie individul, *„eul"*, după cum nu poți să-i iei trupul și să rămîie tot un individ, tot un *„eu"*; și aceasta nu e o frază : justiția, morala, idealul, solidaritatea etc. omului sînt strîns legate de o anumită organizație fiziologică, de o anumită stare a nervilor.

A face dar abstracție de toate aceste concepte și simțăminte sociale înseamnă a face abstracție și de nervi, este, în definitiv, a face abstracție de corpul omenesc *, și cînd vom face abstracție și de corpul *„eului"*, atunci în adevăr *„eul"* devine absolut independent, pentru că reprezintă numai trei litere fără înțeles, atunci *„eul"* e

*** S-ar putea face aici următoarea întîmpinare : dacă instituțiile, conceptele și simțămintele sociale sînt producte necesare ale evoluției și sînt chiar strîns legate de organizația fizică și psihică a omului, atunci ele sînt fatale, și neputînd face abstracție de ele, totodată, n-am putea nici să le schimbăm. Obiecția ar fi greșită. Dacă instituțiile, conceptele și simțămintele sociale sînt productul evoluției cosmice în general și al evoluției societății în special, ele însă, totodată, tocmai fiindcă sînt producte evolutive, trebuie să se schimbe, să sufere o veșnică schimbare. Și astfel instituțiile, conceptele, simțămintele se schimbă, evoluează, după cum se schimbă organismul social, după cum se schimbă și evoluează organismul individual al omului. Conștiința noastră, care e unul din nenumărații factori ai evoluției, unul din nenumărații factori din care consistă evoluția și care o influențează, conștiința influențează evoluția într-un mod special ei; prevăzînd mersul evolutiv al lucrurilor, poate să-l influențeze în sensul progresiv, în sensul realizării altor instituții, concepte și simțăminte sociale necesare pentru fericirea oamenilor. Dar toate aceste schimbări sînt realizate de oameni, în societate și prin societate, și disparițiunea unei instituții, unui concept ori simțămînt și înlocuirea lui prin altă instituție, alt concept ori simțămînt sînt amîndouă rezultatele vieții sociale, și conștiința ori activitatea conștientă a omului este ea însăși un product al vieții sociale. *„Eul"* dar al lui Stirner, prin sine stătător și vie[țui]tor, pe oare societatea nu trebuie să-l condiționeze nici într-un fel, e, încă o dată dar, un mare nonsens.**

o absurditate vădită. La Stirner absurditatea, cu toate că nu ajunge încă aici, e tot așa de vădită. *„Eul"* lui, singur de sine și prin sine stătător, e o absurditate, o entitate metafizică. Și tot așa de absurd e și Verein-ul lui Stirner, care e alcătuit din *„eurile"* lui iluzorii.

Pentru a înlătura cuvîntul societate, care, după el, e o iluzie robitoare, Stirner a introdus alt cuvînt, *Verein,* în care *„eurile"* lui, conducîndu-se numai și numai de interesul lor, vor intra în relații unul cu altul. *„Eurile"* fiind, după cum am zis, niște iluzii metafizice, un *Verein,* o unire de astfel de *„euri",* nu poate, de asemenea, pentru un singur moment, să fie o realitate. Dar să presupunem pentru un moment că astfel de *„euri"* ar fi cu putință și ar intra într-un *Verein,* conducîndu-se numai de egoism. Atunci, prin faptul conviețuirii, *Verein-ul* neapărat ar începe să se organizeze, neapărat s-ar preface tot într-un organism, firește că ar începe să se dezvolte în el conceptele și simțămintele sociale de justiție, morală, ideal, datorie, iubire etc., iar *„eurile"* abstracte ale lui Stirner ar deveni *„euri"* reale, omenești. *„Eul"* lui Stirner dar e o entitate metafizică, o absurditate, un nonsens. Și acest nonsens i-a servit lui Stirner ca punct central, de la care a plecat toată critica lui socială, și acest nonsens i-a servit de bază pentru construirea altei societăți în locul celei de azi.

Bineînțeles că împreună cu acest absurd *‚eu"* se fac praf toată construcția critică și toată construcția socială a lui Stirner. Cîteva cuvinte încă. Noi am zis, la începutul articolului, că cugetarea anarhistă n-ar putea să fie mai bine caracterizată decît prin cuvintele *simplism metafizic.*

Analizînd pe cel dintîi anarhist, vedem că avem dreptate. Metafizicismul lui Stirner l-am dovedit, pentru că *„eul"* lui, care slujește de bază întregii lucrări, e o entitate metafizică.

Simplismul lui Stirner e tot așa de neîndoielnic. Așa, spre pildă, e o mare doză de simplism a face critică întregii vieți sociale, a nega această viață socială și de a construi altă viață pe baza unui *„eu"* oarecare. La Stirner simplismul nu iese la atîta iveală, pentru că el e un dialectician admirabil, la urmașii lui însă simplismul e și mai vădit.

C. Dobrogeanu-Gherea

„CRITICA SOCIALA" *(IAȘI), ANUL I, NR. 4 DIN MARTIE 1892, P. 132—154.*

ADNOTĂRI

1 — Acest studiu a fost publicat inițial în „Revista socială*', anul I, nr. 8, 9, 10 şi 11, din februarie, martie, aprilie şi mai 1886 şi imediat, sub formă de broşură, la Iaşi, în 1886. în revistă, prima parte a titlului apare sub forma interogativă *Ce vor socialiştii români ?,* formulă la care s^a renunțat prin tipărirea în broşură (text reprodus şi în ediția de față). Forma aceasta o mai întîlnim însă în articole apărute în „Revista socială". Partea I a studiului, *Expunerea socialismului ştiințific,* a fost publicată în „Lumea nouă", anul V, seria a III-a, nr. 1, 2, 4, 8, 9, 10, 11, 12, 15 şi 16, din 11 şi 18 iulie, 1 şi 20 august, 5, 12, 19 şi 26 septembrie, 17 şi 24 octombrie 1889 şi în broşura ce apare în „Biblioteca de propagandă socialistă" nr. 16, Bucureşti, Tîp. „Speranța", 1899. Ediția a Il-a a apărut la Bucureşti, 1918, în „Biblioteca socialistă", nr. 59. Partea a Il-a, *Socialismul în România. Este socialismul la noi o plantă exotică ?,* s-a publicat în „Biblioteca proletariatului" nr. 4 din 1918.

în „Biblioteca socialistă" a Cercului de editură socialistă se reeditează în 1918, ca ediție a III-a, partea I a studiului. în prefață se arăta :

„Broşura de față este reeditarea părții întîi din broşura *Ce vor socialiştii români,* apărută în 1899 şi anume *Expunerea socialismului ştiințific.*

Iscusința popularizării şi claritatea expunerii bazelor istorice ale doctrinei socialiste, face ca această broşură nu numai să nu fi pierdut din necesitatea ei pentru propaganda socialistă, dar $ă fi cîştigat prin aceea că, timpul şi evenimentele petrecute in decursul acestor 19 ani, au confirmat pe deplin constatările expuse, au justificat pe de-a-ntregul acțiunea socialistă. Astfel, citirea ei va întări încrederea în idealul socialist şi va spori entuziasmul în lupta pentru scopul final.

Am suprimat din broşură cîteva rînduri de la începutul unor capitole şi din cuprinsul ei, unde se vorbea despre programul primei mişcări socialiste din țara noastră, care de acum nu mai are decît o valoare istorică.

Sfătuim pe oricine, în special pe muncitori, să citească această broşură, s-o citească şi altora, în sfîrşit s-o răspîndească cît mai mult, căci prin aceasta lucrează pentru socialism.

C.E.S."

Părți importante din studiu s-au tipărit sub titlurile : *Socializare, Familia* şi *Revoluția socială,* în „Socialismul", anul IX, nr. 57, 59 şi 60, din 27, 29 şi 30 martie 1919. *Ce vor socialiştii români ? Suplimentul 3 bis. Revoluția,* în „Vremea nouă", anul III, nr. 93, din 20 martie 1921. *Programa socialiştilor* în „Românul" nr. 33, din 9/21 octombrie 1889. Ediția a III-a apare la Bucureşti, în „Biblioteca socialistă", Editura P.S.D., 1945 ; Ediția a IV-a revăzută, în Bucureşti, Editura P.S.D., 1946. O bună parte din studiu a fost publicată şi în *Presa muncitorească şi socialistă din România,* vol. I (1865—1900), partea I (1865—1889), Bucureşti, Editura politică, 1964, p. 299—363. Integral a apărut în *Documente din istoria mişcării muncitoreşti din România. 1879—1892,* Bucureşti, Editura politică, 1973, p. 275—381. Fragmente au apărut şi în *80 de ani de la crearea partidului politic al clasei muncitoare din România. Documente,* Bucureşti, Editura politică, 1974, p. 96—99, 173—175, 345—352. — 7

2 — Paginile citate de C. Dobrogeanu-Gherea în studiile sale din operele lui K. Marx şi F. Engels reflectă, pe de o parte, o cunoaştere aprofundată a marxismului, iar pe de alta, o traducere foarte apropiată de textul original. Redăm pentru comparație, cum vom face şi în continuare, textul apărut în ultima ediție a *Operelor* lui K. Marx şi F. Engels : „Concepția materialistă despre istorie porneşte de la teza că producția, şi alături

de producţie schimbul produselor ei, constituie baza oricărei, orînduiri sociale ; că, în fiecare societate care apare în istorie,* repartiţia produselor, şi odată cu ea împărţirea socială în clase sau stări sociale, este determinată de ce anume se produce, cum se produce şi de felul în care se face schimbul acestor produse. Prin urmare, cauzele ultime ale oricăror prefaceri sociale şi. revoluţii politice nu trebuie căutate în mintea oamenilor, în. înţelegerea tot mai mare a adevărului etern şi a dreptăţii, ci în schimbările care au loc în modul de producţie şi de schimb ; ele nu trebuie căutate în *filozofia,* ci în *economia* epocii respective (K. Marx, F. Engels, *Opere,* voi. 19, Editura politică, Bu-. cureşti, 1964, p. 216). — 11

3 — Pasajul din *Manifestul Partidului Comunist* este următorul :

„Burghezia a avut în istorie un rol cît se poate de revoluţionar.

Burghezia a desfiinţat, pretutindeni unde a ajuns la putere, toate relaţiile feudale, patriarhale, idilice. Ea a rupt fără mila pestriţele legături feudale care-1 legau pe om de «superiorul său, firesc» şi nu a lăsat altă legătură între om şi om decît interesul gol, decît neîndurătoarea «plată în bani peşin». Ea a înecat fiorul sfînt al extazului pios, al entuziasmului cavaleresc, al sentimentalismului micului burghez în apa îngheţată a calculului egoist. Ea a făcut din demnitatea personală o valoare de schimb* şi în locul nenumăratelor libertăţi dobîndite şi chezăşuite de hrisoave ea a pus *unica* libertate, lipsită de scrupule, a comerţului, într-un cuvînt, ea a pus, în locul exploatării voalate de iluzii religioase şi politice, exploatarea deschisă, neruşinată, directă şi brutală.

Burghezia a despuiat de aureola lor toate activităţile pînă atunci venerabile şi privite cu smerenie. Ea a transformat pe medic, jurist, preot, poet, om de ştiinţă în muncitorii ei salariaţi..

Burghezia a smuls vălul duios-sentimental ce acoperea relaţiile familiale şi le-a redus la o simplă relaţie bănească.

Burghezia a arătat că manifestarea brutală a forţei pe care reacţiunea o admiră atît de mult la evul mediu, şi-a găsit completarea potrivită în cea mai crasă trîndăvie. Abia burghezia a arătat ce este în stare să realizeze activitatea omenească. Ea a realizat opere minunate dar de cu totul altă natură decît piramidele egiptene, apeductele romane, catedralele gotice; ea a întreprins cu totul alte expediţii decît migraţiunea popoarelor şi cruciadele.

Burghezia nu poate să existe fără a revoluţiona neîncetat uneltele de producţie, deci relaţiile de producţie şi prin urmare toate relaţiile sociale. Pentru toate clasele industriale anterioare, dimpotrivă, prima condiţie de existenţă era menţinerea neschimbată a vechiului mod de producţie. Revoluţionarea neîncetată a producţiei, zdruncinarea neîntreruptă a tuturor relaţiilor sociale, veşnica nesiguranţă şi agitaţie deosebesc epoca burgheză de toate epocile anterioare. Toate relaţiile înţepenite, ruginite, cu cortegiul lor de reprezentări şi concepţii, venerate din moşi-strămoşi, se destramă, iar cele nou create se învechesc înainte de a avea timpul să se osifice. Tot ce e feudal şi static se risipeşte ca fumul, tot ce e sfînt este profanat, şi oamenii sînt în sfîrşit siliţi să privească cu luciditate poziţia lor în viaţă, relaţiile lor reciproce.

Nevoia unei desfaceri tot mai largi a produselor ei goneşte burghezia pe tot întinsul globului pămîntesc. Ea trebuie să se cuibărească pretutindeni, să se instaleze pretutindeni, să stabilească legături pretutindeni.

Burghezia a dat, prin exploatarea pieţei mondiale, un caracter cosmopolit producţiei şi consumaţiei din toate ţările. Spre marea mîhnire a reacţionarilor, ea i-a smuls industriei de sub picioare terenul naţional. Străvechile industrii naţionale au fost distruse şi continuă să fie distruse pe zi ce trece. Ele sînt înlăturate de industrii noi, a căror introducere devine o chestiune vitală pentru toate naţiunile civilizate, de industrii care nu mai prelucrează materii prime indigene, ci materii prime provenind din regiunile cele mai îndepărtate şi ale căror produse nu sînt consumate numai în ţara proprie, ci deopotrivă în toate continentele. Locul vechilor necesităţi, satisfăcute prin produsele ţării respective, îl iau necesităţi noi, pentru satisfacerea cărora e nevoie de produse ale ţărilor celor mai îndepărtate şi ale climatelor celor mai variate. In locul vechii izolări locale şi naţionale şi al satisfacerii necesităţilor cu produse proprii, se dezvoltă schimbul universal, interdependenţa universală a naţiunilor. Şi acest lucru e valabil atît pentru producţia materială, cît şi pentru cea spirituală. Produsele spirituale ale diferitelor naţiuni devin bunuri comune. Unilateralitatea şi mărginirea naţională devin din ce în ce mai cu neputinţă şi din numeroasele literaturi naţionale şi locale ia naştere o literatură universală.

Burghezia, prin rapida perfecţionare a tuturor uneltelor de producţie, prin comunicaţiile infinit înlesnite, antrenează în civilizaţie toate naţiunile, pînă şi pe cele mai barbare. Preţurile

ieftine ale mărfurilor ei sînt artileria grea cu care doboară toate zidurile chinezeşti, cu care sileşte să capituleze chiar cea mai îndîrjită ură a barbarilor faţă de străini. Ea constrînge toate» naţiunile să-şi însuşească modul de producţie al burgheziei, daca. nu vor să piară ; ea le sileşte să introducă la ele însele aşa-zisa civilizaţie, adică să devină burgheze. într-un cuvînt, ea îşi creează, o lume după chipul şi asemănarea ei.

Burghezia a supus satul stăpînirii oraşului. Ea a creat oraşe enorme, a făcut să crească considerabil populaţia orăşenească, faţă de cea sătească, smulgînd astfel o parte însemnată a populaţiei din idioţia vieţii de la ţară. Tot aşa cum a adus satul într-o stare de dependenţă faţă de oraş, ea a făcut dependente ţările barbare şi semibarbare de cele civilizate, popoarele de» ţărani de popoarele de burghezi, Orientul de Occident.

Burghezia suprimă din ce în ce mai mult fărîmiţarea mijloacelor de producţie, a proprietăţii şi a populaţiei. Ea a aglomerat populaţia, a centralizat mijloacele de producţie şi a concentrat proprietatea în mîini puţine. Urmarea inevitabilă a acestor schimbări a fost centralizarea politică. Provincii independente, aproape numai confederate, avînd interese, legi, guverne şi vămi diferite, au fost înglobate într-o *singură* naţiune, cu *un singur* guvern. *o singură* lege, *un singur* interes naţional de clasă, *o singură.* frontieră vamală.

Burghezia a creat, în cursul dominaţiei de clasă, care datează de abia o sută de ani, mult mai multe şi mai uriaşe forţe de producţie decît toate generaţiile trecute laolaltă. Subjugarea forţelor naturii, maşinismul, aplicarea chimiei în industrie şi agricultură, navigaţia cu aburi, căile ferate, telegraful electric, desţelenirea unor întregi continente, fluvii făcute navigabile, populaţii întregi ieşite ca din pămînt — care dintre secolele trecute ar fi putut să bănuiască că în sinul muncii sociale dormitau astfel de forţe de producţie !

Am văzut deci : mijloacele de producţie şi de schimb pe baza cărora s-a format burghezia au fost create în societatea feudală. Pe o anumită treaptă de dezvoltare a acestor mijloace de producţie şi de schimb, relaţiile în care societatea feudală producea şi făcea schimb, organizarea feudală a agriculturii şi manufacturii, într-un cuvînt relaţiile feudale de proprietate nu mai corespundeau forţelor de producţie care se dezvoltaseră. Ele frînau producţia în loc s-o stimuleze. Ele se prefăcuseră în tot atîtea cătuşe. Ele trebuiau sfărîmate, şi au fost sfărîmate.

Locul lor 1-a luat libera concurenţă, cu organizarea socială şi politică adecuată ei, cu dominaţia economică şi politică a clasei

burgheze (K. Marx, F. Engels, *Opere,* voi. 4, Editura politică, Bucureşti, 1958, p. 468—471). — 27

4 — Este vorba de faptul că masele muncitoare nu pot cumpăra produse datorită scăderii puterii de cumpărare, ca urmare a continuei sărăcii a clasei muncitoare şi ţărănimii muncitoare, şi, nu din cauză că s-ar fi produs prea multe produse. -— 30

3 — Principiile la care se referă Gherea au fost expuse de Robert Owen în lucrarea *The Equitable Labour Exchange,* apărută în 1832. — 41

6 _ „Statul nu este «desfiinţat», *el dispare treptat"* (K. Marx, *T.* Engels, *Opere,* voi. 19, Editura politică, Bucureşti, 1964, p. 231) — 55

7 — Este vorba de marea revoluţie burgheză din Franţa din 1789. — 63

8 — Este vorba de ziarul „Liberalul" din Iaşi. Replica pe care C. Dobrogeanu-Gherea i-a dat-o acestuia, poate fi urmărită în suita de articole *Răspuns „Liberalului",* publicată în „Drepturile omului", anul I, nr. 160 şi 163 din 23 şi 26—27 august, 1885. (Vezi : C. Dobrogeanu-Gherea, *Opere complete,* vol. 1, Bucureşti, Editura politică, 1976, p. 386—394). — 68

9 — Reforma agrară legiferată la 14 august 1864 a constituit unul dintre cele mai importante acte legislative înfăptuite în timpul domniei lui Alexandru loan Cuza. Potrivit prevederilor legii, ţăranii au fost eliberaţi de servitutile feudale şi împroprietăriţi cu pămînt din proprietăţile statului şi ale moşierilor, în proporţie directă cu numărul vitelor de muncă pe care ie posedau. în acest fel, un număr de aproape 468 000 de familii ţărăneşti au primit 1 766 000 ha de pămînt, despăgubirea urmînd a fi plătită în timp de 15 ani. Reforma a deschis calea dezvoltării într-un ritm mai intens a capitalismului în România, contribuind, cum spunea M. Kogălniceanu, la „întărirea naţiunii". Reforma din 1864 nu a înlăturat însă bazele puterii economice a moşierimii, care a mai continuat să deţină după reformă aproximativ 75% din totalul suprafeţei de pămînt. Din această cauză, o mare parte a ţărănimii a fost nevoită să arendeze loturi de la marea proprietate, fapt pentru care s-au menţinut forme semifeudale de producţie, ca dijma, învoielile agricole, ruşfeturile etc. — 74

10 — „Liberalii sinceri" — aripa dreaptă a liberalilor, condusă de Gh. Vernescu. — 76

11 — „Liberalii coalizaţi" (Partidul liberal-conservator) s-au constituit în martie 1884 prin unirea grupării liberalilor, aşa-zişi „sinceri", condusă de Gh. Vernescu, cu Partidul conservator, condus de Lascăr Catargiu. — 76

12 — „Tineri conservatori" — grupare politică constituită, în 1886, în jurul ziarului „Epoca" şi avînd ca lider pe N. Filipescu. — 77

13 — Este vorba de Regulamentul organic, votat de Adunările obşteşti ale Ţării Româneşti în 1831 şi Moldovei în 1832 şi calificat de K. Marx drept „o expresie pozitivă a goanei după supramuncă, legalizată prin fiecare paragraf" <K. Marx, F. Engels, Opere, voi. 23, Editura politică, Bucureşti, 1966, p. 250). Regulamentul organic a menţinut în esenţă organizarea de stat feudală (pe care încerca s-o modernizeze), constituind o aspră legislaţie agrară; a favorizat însă dezvoltarea relaţiilor capitaliste şi, prin dispoziţiile aproape identice pentru Moldova şi Ţara Românească, a înlesnit, într-o oarecare măsură, unificarea instituţiilor din Principatele române. — 77

14 — în 1881 lui C. A. Rosetti îi este încredinţat de către I. C. Brătianu Ministerul de Interne. Partizan al unor reforme în favoarea ţăranilor şi a democratizării ţării, Rosetti aduce în dezbaterea corpurilor legiuitoare un nou proiect de modificare a legii învoielilor agricole. Pentru a argumenta necesitatea stringentă a ameliorării soartei ţărănimii, C. A. Rosetti a întreprins o largă anchetă în legătură cu efectele legislaţiei în vigoare asupra condiţiilor de viaţă ale ţăranilor. Deşi Rosetti a fost silit să demisioneze în 1882, datorită opoziţiei întîmpinate cu prilejul aducerii în discuţie a proiectului de lege, acesta a fost în cele din urmă adoptat la 14 mai 1882, după ce a suferit unele modificări din partea opoziţiei. — 78

15 — Referire la legea pentru reforma agrară din 18 februarie 1861, în baza căreia a fost abolită iobăgia în Rusia. Deşi au fost menţinute puternice rămăşiţe feudale, reforma a contribuit la dezvoltarea mai rapidă a capitalismului în Rusia. — 88

16 — *Allemand* — proprietate comunală (obştească) în Elveţia, din care o parte este repartizată periodic între familii, iar cealaltă parte este cultivată în mod colectiv de toţi locuitorii satului. —89

17 _ Principiile la care se referă C. Dobrogeanu-Gherea au fost expuse de economistul burghez englez David Ricardo în *Des principes de Veconomie politique et de l'impât* (1817) şi *Les prohibitions en agriculture* (1822). Lucrările lui David Ricardo, împreună cu ale celorlalţi economişti burghezi englezi, au constituit, alături de filozofia clasică germană şi socialismul utopic francez, unul dintre izvoarele marxismului. — 90

18 — în acest studiu, C. Dobrogeanu-Gherea formulează aprecieri asupra revoluţiei de la 1848, reformei agrare din 1864, asupra pleiadei de revoluţionari paşoptişti. Mai tîrziu, în *Neoiobăgia,* Gherea avea să facă unele precizări, completări şi chiar să-şi reevalueze aprecierile : „trebuie să mărturisesc că, acum un sfert de veac, vorbind de formidabila înşelare a ţărănimii săvîrşită cu împroprietărirea de la 1864 şi după împroprietărire, făceam părtaşi conştienţi şi pe Cuza şi Kogălniceanu. Mai tîrziu m-am încredinţat că intenţiile lor fuseseră democratice, dar că n-au putut rezista unor împrejurări mai tari decît ei" (C. Dobrogeanu-Gherea, *Neoiobăgia,* Editura „Socec", Bucureşti, 1910, p. 66). — 91

19 _ Vezi adnotarea nr. 9. — 92

20 — Este vorba de poezia *Doina,* a marelui clasic român, Mihail Eminescu, citită în cenaclul „Junimea" din Iaşi la 5 iunie 1883 şi publicată în „Convorbiri literare" la 1 iulie acelaşi an. — 92

21 — în ultima traducere a *Capitalului,* citatul se prezintă astfel : „D-1 Thiers confundă aici maşina de filat cu războiul de ţesut mecanic, «lucru de care însă ne pasă prea puţin»" (K. Marx, F. Engels, *Opere,* voi. 23, Editura politică, Bucureşti, 1966, p. 451). — 94

22 — Raportul amintit al guvernatorului general al Indiilor Orientale, constata : „în istoria comerţului nu există alt exemplu de asemenea mizerie. Oasele ţesătorilor de bumbac albesc cîmpiile Indiei (K. Marx, F. Engels, *Opere,* voi. 23, Editura politică, Bucureşti, 1966, p. 440). — 94

23 — Revolta ţăranilor din comuna Bordeni (judeţul Prahova) a fost crunt reprimată, ceea ce a stîrnit un viu protest în opinia publică. Demascînd practica torturilor folosite de autorităţi în lumea satelor, C. A. Filitis s-a făcut ecoul poziţiei acuzatoare a socialiştilor români şi a oamenilor cu vederi progresiste în paginile a două broşuri : *Torturile de la Bordeni* (Bucureşti, 1883) şi *Bătăi şi torturi comise de autorităţi in România* (Bucureşti, 1884). — 105

24 — C. Dobrogeanu-Gherea se referă la crearea, în iulie 1840, în oraşul Manchester, a *Asociaţiei naţionale chartiste,* prima organizaţie muncitorească de masă din istoria mişcării muncitoreşti. începuturile mişcării chartiste se plasează în 1834, cînd, la un miting ce a avut loc la Londra, s-a aprobat o chartă populară prin care se cerea votul universal. Mişcarea a cuprins repede muncitorimea şi mica burghezie. în 1839, chartiştii au ales un organ de conducere al mişcării, numit Convenţia generală a claselor industriale (Convent). Chartiştii au prezentat în 1839 Camerei Comunelor prima petiţie, prin care cereau votul universal, petiţie care a fost însă respinsă de parlament. Guvernul a ordonat arestarea şi condamnarea tuturor şefilor chartişti. Mişcarea chartistă a cunoscut mai multe perioade de avînt în 1842—1848. Ea a fost însă înfrîntă datorită faptului că la acea dată proletariatul nu era suficient de dezvoltat pentru a-şi crea un partid capabil să-1 organizeze, să-1 conducă. Influenţaţi de radicalismul mic-burghez şi de socialismul utopic al lui R. Owen, chartiştii s-au legănat în iluzii reformiste şi s-au ferit de zguduiri violente. — 112

25 — Este vorba de mişcarea antidinastică din 8/20 august 1870 desfăşurată la Ploieşti sub conducerea lui Al. Candiano-Popescu, cu care prilej oraşul a fost declarat republică. Mişcarea a fost înăbuşită de armată. — 126

26 — Studiul *Liberalii ideologi-utopişti faţă cu socialiştii* a fost publicat şi în *Presa muncitorească şi socialistă din România,* vol. I (1865—1900), partea I (1865—1889), Bucureşti, Editura politică, 1964, p. 363—375. Fragmente au apărut în *80 de ani de la crearea partidului politic al clasei muncitoare. Documente,* Bucureşti, Editura politică, 1974, p. 275, 356—357. — 127

27 — Mamona — cuvînt de origine arameică, folosit în biblie în sens de „bogăţie-avuţie". Ulterior a fost considerat ca nume al unei divinităţi personifieînd bogăţia. De aici expresia „închinătorii lui Mamona" atribuită oamenilor stăpîniţi de setea de avere. A devenit şi una din denumirile diavolului în care sens o foloseşte şi Gherea. — 138

28 — Studiul *Coaliţii, greve şi îîisemnătatea lor* a fost publicat şi în *Presa muncitorească şi socialistă din România,* vol. I (1865—1900), partea I (1865—1889), Bucureşti, Editura politică, 1964, p. 375—379 ; în C, Dobrogeanu-Gherea, *Scrieri social-politice,* Bucureşti, Editura politică, 1968, p. 127—135 ; iar fragmente au apărut în *80 de ani de la crearea partidului politic al clasei muncitoare din România. Documente,* Bucureşti, Editura politică, 1974, p. 357—358. — 149

29 — în ultima ediţie a *Operelor* lui K. Marx şi Fr. Engels citatul din lucrarea lui Marx „Mizeria filozofiei" apare astfel : „Economiştii vor ca muncitorii să rămînă în societate aşa cum există ea şi cum a fost consemnată şi pecetluită în manualele lor.

Socialiştii vor ca muncitorii să nu se atingă de vechea societate pentru a putea intra mai uşor în noua societate, pe care ei le-au pregătit-o cu atîta prevedere.

Dar, în ciuda unora şi a celorlalţi, în ciuda manualelor şi a utopiilor, coaliţiile nu au încetat nici o clipă să progreseze şi să capete amploare odată cu dezvoltarea şi creşterea industriei moderne. (K. Marx şi Fr. Engels, *Opere,* vol. IV, Editura politică, Bucureşti, 1958, p. 175—176). — 153

30 — Ca urmare a creşterii gradului de organizare a clasei muncitoare, a nivelului său de conştiinţă şi de maturizare, au loc numeroase acţiuni greviste în toată ţara. în Bucureşti se remarcă puternicele greve ale lucrătorilor tipografi şi curelari din octombrie 1886. Cu acest prilej au fost lansate numeroase liste de subscripţie în vederea ajutorării materiale a greviştilor. Acest fapt exprima nivelul ridicat de înţelegere de către proletariatul capitalei a grevei ca formă a luptei de clasă, exemplara solidaritate a acestora cu fraţii lor aflaţi în grevă. Presa socialistă şi democrată a făcut loc în coloanele sale unor numeroase apeluri şi liste de subscripţii băneşti. Solidarizarea clasei muncitoare cu greviştii va fi deosebit de puternică în timpul marilor greve ale tipografilor şi ceferiştilor din 1888, cînd, pe lîngă sprijinul moral şi material intern, se va adăuga şi cel al proletariatului internaţional. — 157

31 — Vezi adnotarea nr. 8. — 159

32 — în ultima ediție a *„Operelor"* lui K. Marx şi F. Engels citatul din lucrarea *Dezvoltarea socialismului de la utopie la ştiinţă* apare astfel : „Concepţia materialistă despre istorie porneşte de la teza că producţia, şi alături de producţie schimbul produselor ei, constituie baza oricărei orînduiri sociale ; că, în fiecare societate care apare în istorie, repartiţia produselor, şi odată cu ea împărţirea socială în clase sau stări sociale, este determinată de ce anume se produce, cum se produce şi de felul în care se face schimbul acestor produse" (K. Marx, F. Engels, *Opere,* voi. 19, Bucureşti, Editura politică, 1964, p. 216). — 161

33 — Este vorba de capitolul „Tendinţa istorică a acumulării capitaliste" (vezi : *Capitalul,* în K. Marx, F. Engels, *Opere,* voi. 23, Bucureşti, Editura politică, 1966, p. 764—766). — 188

34 — Citatul, într-o ultimă traducere, sună astfel : „Modul de producţie şi de acumulare capitalist, deci şi proprietatea privată capitalistă, presupune distrugerea proprietăţii private bazată pe munca proprie, adică exproprierea muncitorului" (K. Marx, F. Engels, *Opere,* voi. 23, p. 776). — 188

35 — Fragmente din studiul *Anarhism şi socialism* au apărut în „Viaţa liberă", an I, nr. 1, aprilie 1911 ; în „Socialismul" cnul IX, nr. 36 din 14/27 februarie 1919 ; în *80 de ani de la crearea partidului clasei muncitoare din România. Documente,* Bucureşti, Editura politică, 1974, p. 362—363. — 211

36 — Este vorba de Internaţionala I, creată, sub conducerea lui K. Marx şi F. Engels, la 28 septembrie 1864. Această *Asociaţie generală a lucrătorilor,* cum se denumea ea în mod oficial, s-a confruntat cu o serie de curente mic-burgheze, printre care şi anarhismul, reprezentat de Bakunin. în pofida demascării acestui curent şi excluderii anarhiştilor din rîndurile Internaţionalei I, la Congresul de la Haga din 1872, Internaţionala I a încetat de fapt să existe, deşi formal a mai dăinuit încă. — 212

37 — Articolul *Anarhismul şi socialismul,* deşi se anunţă că va urma, se întrerupe aici. Această problematică va fi reluată şi analizată pe larg de Gherea în studiul *Anarhia cugetării,* aflat în volumul de faţă, p. 451—471. — 247

38 — în ultima ediţie din *Opere,* K. Marx şi F. Engels, traducerea acestui text este următoarea : „în principatele dunărene

claca se împletea cu renta în natură şi cu celelalte atribute ale iobăgiei ; ea alcătuia însă tributul principal plătit clasei stăpînitoare. Oriunde găsim asemenea situaţie, rareori munca de clacă a rezultat din starea de iobăgie ; dimpotrivă, de cele mai multe ori starea de iobăgie a rezultat din munca de clacă. La fel s-a întîmplat în Provinciile române. Modul lor de producţie iniţial era bazat pe proprietatea în obşte, dar nu pe proprietatea în obşte în forma ei slavă sau cea hindusă. O parte din pămînturi era gospodărită independent de către membrii obştii ca proprietate privată liberă, altă parte — ager publicus — era cultivată de ei în comun. Produsele acestei munci în comun serveau parte ca fond de rezervă pentru anii cu recoltă proastă sau pentru alte eventualităţi, parte ca fond public pentru acoperirea cheltuielilor de război şi bisericeşti, precum şi a altor cheltuieli ale obştii. Cu timpul, demnitarii militari şi capii bisericii au uzurpat, odată cu proprietatea în obşte, şi servitutile legate de ea. Munca ţăranilor liberi pe pămîntul obştii s-a transformat în muncă de clacă în folosul celor care furaseră acest pămînt. Totodată se dezvoltă relaţii de iobăgie, dar numai de fapt, nu de drept, pînă ce Rusia, eliberatoarea lumii, sub pretextul desfiinţării iobăgiei, le-a dat putere de lege. Codicele muncii de clacă proclamat în 1831 de către generalul rus Kiseleff a fost, bineînţeles, dictat de boierii înşişi. Astfel dintr-o singură lovitură Rusia a cucerit şi pe magnaţii Principatelor dunărene şi aplauzele cretinilor liberali din întreaga Europă.

în conformitate cu «Reglement organique», cum e intitulat acel codice al muncii de clacă, fiecare ţăran valah datorează aşazisului proprietar funciar, în afară de o mulţime de prestaţii în natură specificate în amănunt, următoarele : 1. douăsprezece zile de muncă în general ; 2. o zi de muncă la cîmp şi 3. o zi la căratul lemnelor. în total 14 zile pe an. Cu o profundă cunoaştere a economiei politice, ziua de muncă nu este luată însă în înţelesul ei obişnuit, ci ca zi de muncă necesară pentru obţinerea unui produs mediu zilnic, fixat, cu multă viclenie, la asemenea proporţii încît chiar unui ciclop nu i-ar ajunge 24 de ore. In cuvinte lapidare, de o ironie specific rusească, însuşi «Reglement» declară deci că prin 12 zile de muncă trebuie- să se înţeleagă produsul unei munci manuale de 36 de zile, prin o *zi* de muncă la cîmp trei zile, iar prin o zi la căratul lemnelor de asemenea de trei ori pe atît. în total : 42 de zile de clacă. Mai trebuie adăugată şi aşa-zisa iobăgie, prestare de servicii, care i se cuvin moşierului pentru nevoile extraordinare ale producţiei, în raport cu mărimea populaţiei sale, fiecare sat trebuie

să pună la dispoziţie, în fiecare an, un anumit număr de oameni pentru iobăgie. Această muncă de clacă suplimentară poate fi evaluată la 14 zile pentru fiecare ţăran valah. Astfel munca de clacă prescrisă se ridică la 56 de zile de muncă anual. Din cauza climei nefavorabile însă, anul agricol numără în Valahia numai 210 zile, din care se scad 40 de duminici şi sărbători, şi în medie 30 de zile cu vreme neprielnică, în total 70 de zile. Rămîn 140 zile de muncă. Raportul dintre munca de clacă şi munca necesară, 56/84, sau 66 2/2%, eprimă o rată a plusvalorii mult mai mică decît aceea care reglementează munca muncitorului agricol sau industrial englez. Aceasta nu reprezintă însă decît munca de clacă stipulată prin Lege. într-un spirit însă şi mai «liberal» decît legislaţia engleză cu privire la reglementarea muncii în fabrici, «Reglement organique» a ştiut să faciliteze eludarea propriilor sale dispoziţii. După ce din 12 zile a făcut 54 [56], munca zilnică nominală pentru fiecare din 54 [56] de zile de clacă a fost iarăşi astfel fixată încît rămîne inevitabil un supliment de muncă pentru zilele următoare. într-o zi, de pildă, trebuie plivită o porţiune de pămînt, care cere pentru această operaţie, mai ales la lanurile de porumb, un timp de două ori mai lung. Pentru anumite munci agricole, o zi de muncă stabilită prin lege poate fi astfel interpretată încît ea să înceapă în luna mai şi să se termine în luna octombrie. Pentru Moldova prevederile sînt şi mai aspre. «Cele douăsprezece zile de clacă stabilite prin „Reglement organique" — exclama un boier îmbătat de victorie — însumează 365 de zile pe an !»" (K. Marx, F. Engels, *Opere,* voi. 23, Bucureşti, Editura politică, 1966, p. 248—250). — 255

39 — Referitor la aceasta Marx în *Capitalul* spune următoarele : „Dacă «Reglement organique» al Principatelor dunărene constituia o expresie pozitivă a goanei după supramuncă, legalizată prin fiecare paragraf, Factory-Act-urile engleze reprezintă expresii negative ale aceleiaşi goane" (K. Marx, F. Engels, în *Opere,* p. 250). — 255

40 — Articolul *Chestiunea ţărănească,* semnat I. Vasiliu, a apărut sub forma de broşură, în Bucureşti, „Biblioteca socialistă",, 1890. Fragmente au apărut în *80 de ani de la crearea partidului politic al clasei muncitoare din România. Documente,* Bucureşti. Editura politică, 1974, p. 405—406. — 273

41 — Se referă la *Legea pentru înstrăinarea bunurilor statului şi răscumpărarea embaticurilor,* propusă de guvernul conservator şi votată de Parlament la 7 aprilie 1889, îri urma răscoalelor ţărăneşti din 1888. Se prevedea vînzarea din moşiile statului a 546 593 ha către 106 714 familii ţărăneşti. — 273

42 — Este vorba de *Legea pentru menţinerea şi regularea proprietăţii rurale* din 13 februarie 1879, prin care pămînturile primite de ţărani prin reforma agrară din 1864 şi înstrăinate datorită nevoilor şi abuzurilor moşierilor erau redate din nou ţăranilor. Vezi C. Hamangiu, *Codul general al României,* Bucureşti, f.a., voi. Iî, p. 412—414. — 274

43 — Vezi adnotarea nr. 41. — 277

44 — Articolul *Proprietatea mică şi proprietatea mare* a apărut în „Muncitorul", anul I, nr. 25 şi 26, din 17 şi 24 martie 1888. şi reprodus în „Munca", an. I, nr. 11 şi 12 din 6 şi 13 mai 1890., — 281

45 — Are în vedere abuzurile comise de autorităţile din judeţul Roman în timpul prefectului G. Teleman. — 297

46 — Autorul are în vedere faptul că socialiştii români s-au referit în mai multe rînduri la deosebirea dintre socialism şi radicalism. Articolul menţionat de C. Dobrogeanu-Gherea *Socialismul şi radicalismul* a apărut, sub semnătura I. I. Nădejde, în „Drepturile omului" seria a Il-a, nr. 133, 134, 135 şi 136 din 16, 17, 18 şi 19 februarie 1889. A fost reprodus, fără semnătură în „Contemporanul" an. VI, nr. 12, noieimbrie-decembrie 1888, s.n., p. 547—559, menţionîndu-se însă că este preluat din „Drepturile omului". — 301

47 — Articolul *Chestii de tactică* a fost publicat şi în *Presa muncitorească şi socialistă din România,* vol. I (1865—1900), partea a Il-a (1890—1900), Bucureşti, Editura politică, 1964, p. 69—72 ; în volumul *Documente din istoria mişcării muncitoreşti din România (1879—1892),* Bucureşti, Editura politică, 1973, p. 674—679. — 331

48 — Vezi adnotarea nr. 41. — 351

49 — Este vorba de *Legea tocmelilor agricole* votată de Parlament în 1882, care revizuia unele prevederi ale legii din 1872, conform căreia moşierul şi arendaşul puteau exercita o constrîngere extraeconbmică asupra ţăranilor „tocmiţi". Cea mai importantă modificare consta în înlocuirea aducerii ţăranilor cu

dorobanții, în cazul cînd ar fi refuzat să iasă la muncă, cu dreptul moşierului sau marelui arendaş de a angaja în loc muncitori, care urmau să fie plătiţi din avutul tocmitului. Se prevedeau, totodată, despăgubiri din avutul tocmitului în cazul în care moşierul sau arendaşul declara că a suferit pagube de pe urma neprezentării ţăranului tocmit la lucru. De asemenea, în noua lege se fixa şi termenul dijmuitului. Nici această lege şi nici modificările ulterioare aduse acesteia (1893), ca urmare a răscoalelor ţărăneşti din 1888, nu au schimbat însă situaţia ţăranilor, care rămînea tot foarte grea. — 352

50 — Congresul de la Bruxelles al Internaţionalei a Il-a a avut loc în august 1891. S-au discutat: problema anarhismului, problema războiului şi a metodelor de luptă împotriva lui, sărbătorirea zilei de 1 Mai ca Zi a solidarităţii internaţionale a muncitorilor. — 357

51 — De fapt organizaţiile socialiste din România erau unitare, în cadrul acestora s-au manifestat în această perioadă unele influenţe anarhiste la o serie de membri, printre care Panait Muşoiu, Panait Zosin, care însă nu erau de natură să periclitezе orientarea consecvent marxistă a întregii mişcări socialiste de la noi. – 362

52 — Fragmente din articolul *Să ne pregătim pentru revoluţie* au fost publicate şi în *Presa muncitorească şi socialistă din România,* vol. I (1865—1900), partea a Il-a (1890—1900), Bucureşti, Editura politică, 1964, p. 86—88. — 364

53 — Prin *Legea pentru construirea şi exploatarea unei reţele de căi ferate* din 22 septembrie/4 octombrie 1868 se concesionează consorţiului prusian, condus de dr. Bethel Henry Strousberg şi alţii, liniile ferate Roman—Galaţi, cu o ramură Tecuci—Bîrlad ; Galaţi—Brăila—Buzău—Ploieşti—Bucureşti şi Bucureşti—Piteşti—Slatina—Craiova—Tr. Severin—Vîrciorova. — 377

54 — Autorul se referă la amplul discurs despre *Emanciparea ţăranilor,* rostit de Mihail Kogălniceanu, cu prilejul jubileului unui sfert de veac a Academiei române, din 1 aprilie 1891, şi publicat de ziarul „Lupta", an. VII, nr. 1 559, 1560, 1 561 din 9—10, 12—13 şi 13 noiembrie 1891. — 386

55 — Gherea se referă la răscoalele ţărăneşti din primăvara anului 1888, crunt reprimate de guvernul junimist condus de Th. Rosetti. — 387

56 — Se referă la articolul *Congresul din Bruxelles şi socialiştii români,* publicat în „Munca", anul II, nr. 42, din 8 decembrie 1891. — 388

57 — Este vorba de rubrica de politică externă a revistei „Critica socială". — 396

58 — Politica liberului-schimb începuse să fie abandonată la sfîrşitul secolului al XIX-lea de către Anglia, odată cu pierderea supremaţiei sale economice pe plan mondial. — 398

59 — Tratatul de pace încheiat la Tilsit, la 25 iunie 1807, între Franţa şi Rusia, cuprindea angajamentul celor două părţi cu. privire la garantarea de cuceriri teritoriale (Cattara şi insulele Ionice de către Franţa, Finlanda, de către Rusia), dezmembrarea Prusiei, formarea regatului Westfaliei şi a marelui Ducat al Varşoviei, aderarea Rusiei la Blocada continentală împotriva Angliei, precum şi mediaţia franceză în evacuarea Moldovei şi Ţării Româneşti de către trupele ţariste şi otomane. — 400

60 — Este vorba de ţarul Rusiei, Nicolae I. — 401

61 — Se referă la războiul Crimeii, purtat între 1853 şi 1856, între Rusia, pe de o parte, şi Turcia, Anglia, Franţa şi regatul Sardiniei, pe de altă parte, ca urmare a ascuţirii contradicţiilor anglo-franco-ruse în problema orientală, în general, şi problema împărţirii între cele trei mari puteri a posesiunilor Imperiului otoman aflat în declin, în special. Tratatul de la Paris a fost semnat la 18/30 martie 1856 de către Congresul Marilor Puteri, întrunit după înfrîngerea Rusiei ţariste de către Poarta otomană în alianţă cu Anglia, Franţa, Austria, Prusia şi Sardinia. Conform hotărîrii congresului, Rusia ţaristă a fost nevoită să retrocedeze Principatului Moldovei gurile Dunării şi 3 judeţe din sudul Basarabiei (Bolgrad, Cahul şi Ismail) şi să renunţe la protectoratul ei asupra Moldovei şi Ţării Româneşti. Acestea rămîneau sub suzeranitate otomană, dar congresul le-a pus şi sub garanţia Puterilor europene. Congresul a hotărît, de asemenea, convocarea de Adunări (divanuri) ad-hoc, care să se pronunţe asupra organizării viitoare a celor două ţări române, prin revizuirea regulamentelor organice, potrivit dorinţei românilor. Congresul mai restabilea libertatea navigaţiei pe Dunăre şi hotărî înfiinţării Comisiei europene a Dunării, cu sediul la Galaţi. — 401

62 — Este vorba de faptul că în urma bătăliei de la Sadova (3 iulie 1866) armata austriacă a fost înfrîntă de către cea prusiana. — 401

63 — Se referă la alianța încheiată în 1872 între Nicolae I, țarul Rusiei, Wilhelm al II-lea, împăratul Germaniei, şi Franeise Iosef, împăratul Austro-Ungariei, alianță care, datorită ascuțirii contradicțiilor dintre aceste mari imperii, nu a durat mult. — 402

64 — Se referă la consecințele secetei care a bîntuit o parte a Europei, lovind în special Rusia, în vara anului 1891. — 408

65 — Articolul *Avangarda socialismului,* purtînd semnătura C.D.G., a fost reprodus în ziarul „înainte" (Roman), anul I, nr 6 din 30 ianuarie 1892. — 411

63 — Guvernul liberal de sub preşedinția lui Ion C. Brătianu s-a aflat la cîrma statului, cu mici întreruperi, între 24 iulie 1876 şi 29 aprilie 1886. — 416

67 — Este vorba de războiul pentru cucerirea independenței de stat depline a României din 1877—1878. — 417

68 — Vezi adnotarea nr. 49. — 417

69 — La 29 iunie 1884, prin modificarea Constituției, noua lege electorală, pe baze cenzitare, împarte corpul electoral în trei colegii pentru Adunarea deputaților şi două colegii pentru Senat. — 418

70 — Articolul *Foamea țărănească* a fost publicat şi în „Românul" din 3 martie 1892, p. 71. — 423

71 — în ultima ediție a *Operelor* lui Marx şi Engels, textul este tradus astfel : „Războiul dovedise că, chiar şi numai din considerente pur militare, Rusia avea nevoie de căi ferate şi de o mare industrie" (K. Marx şi F. Engels, *Opere,* voi. 22, Bucureşti, Editura politică, 1965, p. 38). — 443

72 — Se referă la mişcarea boulangistă din anii 1886—1889 care urmărea instaurarea unei dictaturi militare în Franța, sub conducerea generalului George Boulanger, acțiune soldată cu eşec. — 448

73 — Vezi adnotarea nr. 55. 449

74 — începînd cu 1887—1888, organizațiile socialiste şi muncitoreşti au desfăşurat o intensă propagandă la sate, avînd drept obiectiv organizarea țăranilor în societăți profesionale (denumite în mod impropriu şi bresle), după exemplul muncitorilor de la oraşe. Primele societăți (bresle) au luat ființă la periferiile oraşului Iaşi, în Nicolina şi Tătăraşi, cuprinzînd peste 700 de membri, apoi județele Roman, Vaslui, Fălciu, Putna şi Bacău. Propagandiştii veniți de la Iaşi răspîndeau printre săteni, în numele cercului muncitorilor, manifeste, broşuri şi ziare. Ca urmare a propagandei făcute de socialişti, țăranii au desfăşurat o susținută campanie petiționară pentru uşurarea învoielilor agricole şi pentru acordarea unor înlesniri în cumpărarea de pămînt. încercări de organizare a unor bresle țărăneşti au făcut şi membrii Cercului muncitorilor din Bucureşti şi ai Grupului socialist din Brăila. — 450

75 — Studiul *Anarhia cugetării* a fost reprodus sub titlul *Max Stirner sau Anarhia cugetării,* în „L'Ere nouvelle" (Paris), anul I, nr. 2, din 1 august 1893, p. 101—123 ; apoi a fost republicat în revista teoretică „Viitorul social" din martie 1908, p. 101—119, însoțit de următoarea notă a redacției : „Deşi anarhismul n-a prins rădăcini pînă acum în țara noastră, propaganda social-democratică, atît în mişcarea trecută cît şi în cea de astăzi, tăindu-i de la început orice putință de dezvoltare — totuşi, față de învinuirile repetate ale acelora care vor cu orice preț să prezinte mişcarea noastră şi ideile ce o călăuzesc drept anarhiste, credem că reproducînd cu învoirea autorului prezentul articol — din *Critica socială* (anul I, nr. 4 — martie 1892), astăzi complet epuizată — facem un serviciu atît prietenilor cît şi potrivnicilor noştri — bineînțeles acelora care pentru a ne învinui socot că e necesar să ne şi citească" (vezi „Viitorul social", anul I, nr. 8, martie 1908, p. 101). în acelaşi an, studiul, sub formă de broşură, apare în Biblioteca „Viitorul social" nr. 6. O a doua ediție a apărut în „Biblioteca socialistă" din 1919. A fost reprodus în *Presa muncitorească şi socialistă din România,* vol. I (1865—1900), partea a Il-a (1890—1900), Bucureşti, Editura politică, 1964, p. 172—184 ; în C. Dobrogeanu-Gherea, *Scrieri social-politice* sub îngrijirea lui Damian Hurezeanu, Bucureşti, Editura politică, 1968, p. 146. — 451

76 — Se referă la *numen,* care în filozofia idealistă semnifica o esență cognoscibilă numai prin rațiune, în opoziție cu fenomenul, cunoscut senzorial. — 465

INDICE DE NUME

INDICI DE ORGANIZAȚII, CONGRESE, INSTITUȚII

INDICE DE ZIARE ŞI REVISTE

INDICE DE NUMIRI GEOGRAFICE

B

C

D

G

H

I

L

CUPRINS